NOVA SCRIPTORUM AC MONUMENTORUM PARTIM RARISSIMORUM, PARTIM INEDITORUM COLLECTIO

OPUS AD ILLUSTRANDAM HIST. CIVILEM, ECCLESIASTICAM, LITTERARIAM, NEC NON JURISPRUDENTIAM PUBLICAM ET PRIVATAM CUM MAXIME COMPARATUM.

TOMUS I.

PRÆTER ALIA SÆCULI XVI. MONUMENTA

SAM. GUICHENONI

BIBLIOTHECAM SEBUSIANAM

ET

PARIDIS DE CRASSIS

DIARIUM CUR. ROM.

COMPLEXUS.

RECENSUIT

CHRIST. GODOFREDUS HOFFMANNUS,

JCT. REG. BOR. MAJ. CONSIL. INTIMUS ET ORDIN. JURIDICI IN ACAD. FRANCOF. ORDINARII.

LIPSIÆ,

Sumptibus HÆRED. LANCKISIANORUM.

M DCC XXXI.

[illegible]

[illegible]

ILLUSTRISSIMO ATQUE EXCELLENTISSIMO

DOMINO

LUDOVICO OTTONI,

NOBILI DOMINO

DE PLOTHO,

S. REGIÆ MAJESTATIS PRUSSICÆ ADMINISTRO STATUS INTIMO, SUPREMORUM TRIBUNALIUM PRÆSIDI, DYNASTÆ IN PARREY, GERBSTÆDT, REESEN, GUTTER ET ILENBURG CÆTERA,

PATRONO AC PROMOTORI SUO

SUBMISSO HONORIS CULTU

VENERANDO

PERENNEM FELICITATEM.

ILLUSTRISSIME DOMINE.

AD quem potius tenderet præsens scriptorum ac monumentorum collectio, quam ad TE, DOMINE ILLUSTRISSIME, *quem indulgentissimum literarum harum Protectorem omnes esse noverunt, quibus vel semel benefici Tui alloquii honore*

nore frui, vel ſplendidiſſimam & præſtantiſſimorum librorum ac Codicum copia abundantem Bibliothecam intrare licuit, quæ, ut impreſſorum æque ac manuſcriptorum operum pretioſum exhibet theſaurum, ita de illuſtriſſimi Poſſeſſoris *favore & admiranda in omne ſcientiarum genus propenſione manifeſtum præbet teſtimonium. Cujus gratiam majori ac ſinceriori ſtudio ambiret, tenue hoc opuſculum, quam communis literarum Patroni, quem ad tuendos & excitandos Literatorum conatus æque pronum & proclivem omnes experiuntur, ac æquiſſimum rerum harum judicem atque arbitrum, a quo juſtum illis pretium ſtatui queat, eſſe intelligunt, ita ut in præſidium atque tutelam rei literariæ cum præſentis ſeculi inſidiis colluctantis, natus eſſe videaris. Hæc quamvis temeritatem meam, qua levidenſem hanc compilationem Tuo*

 con-

conspectui subjicere ausus sum, a culpa quodammodo liberare queant: nolui tamen ad illas confugere excusationes, quas cum aliis communes habeo, cum graviores & plures mihi sint propriæ, quas silentio præterire haud permittit pietas, qua TIBI, DOMINE ILLUSTRISSIME, *me obstrictum profiteor. Vix enim in has regiones ex Academia Lipsiensi delatus, quem absens & tantum favorem immerens, ignotus Patronum & Promotorem expertus eram, jam Mæcenatem & Protectorem benignum atque certum deprehendi, qui gratia sua, favore, commendatione, monitis ac consiliis, quantum res meas promoverit, nunquam grati animi memoria excidet, verum potius me indies ad observandum* ILLUSTRISSIMUM TUUM NOMEN *magis magisque incitabit. Patere igitur* INDULGENTISSIME DOMINE, *ut hoc publicum meæ in* TE *pieta-*

tis

tis documentum proſtet, quod, quamvis leve TUI*que nominis præſidio indignum, ad locum ſi vel maxime inferiorem in Bibliothecæ* TUÆ *exquiſitisſimæ ſcriniis obtinendum adſpirat: Mihi vero, quæ* TUA *eſt inſignis ac incomparabilis humanitas, locum inter illos relinques, qui omni pietate & obſervantia, placendique ſtudio Gratiam ac Favorem* TUUM *demereri, adnituntur. Ego nunquam ab illorum recedam ſocietate, qui non tantum conſummatam illam prudentiam, vigilem ſedulitatem, intemeratam fidem, qua ſublimem difficilemque, quam* TIBI POTENTISSIMI REGIS NOSTRI *gratia, Perſonam impoſuit, tot annos jam ſuſtinuiſti, pio animo venerantur: verum etiam benignitatem illam & benevolentiam, qua litterarum ſtudia, liberaliaque ingenia, quorum honos & gratia hoc ſeculo pasſim jacet, inaudito prorſus favore ſublevas, eri-*

gis,

gis, ornas, illisque asylum quasi praebes, admirantur. Hinc quoque votis, quae pro TUA TUORUMQUE *salute fiunt, & supplicationibus, quae pro illis sine intercessione nuncupantur, ardentissimas accedo precibus, ut publicis privatisque commodis cum admirabili* TUO *animi robore, & infracta corporis valetudine quam diutissime firmus vegetusque superfis. Ceterum patrocinii* TUI *perpetuitate benevole porro digneris*

ILLVSTRISSIMI ATQUE EXCELLENTISSIMI TUI NOMINIS

Cultorem ac Clientem perpetuum

Dab. Francof. ad Viadrum. d. 10. Mart. 1731.

CHRIST. GODOF. HOFFMANNUM.

LECTO-

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

DUm in producendis præteriti ævi monumentis, iisque partim renovandis, quæ raritate ſua plurium uſui ſe ſubduxerant, partim ex privatis carceribus, quibus incluſa delituerant hactenus inedita, emittendis certatim quaſi occupantur Viri omnis rei literariæ promovendæ

 ſtudi-

ſtudioſi: vitio mihi verti haud poterit, quod tam illuſtribus exemplis excitatus, collectionum illarum, quæ reſtituendis, conſervandis ac publicandis præteriti ævi monumentis inſerviunt, numerum augere conſtituerim. Neque mihi excuſatione, aut commendatione operis indigere videor: illa certe in inſtituto, quod Literatorum calculo jam dudum approbatum, non opus eſt: de hac autem minime ſollicitus ſum, cum judicium ſit penes æquos rerum illarum æſtimatores & utilitas ac dignitas ſcriptorum præſenti collectione contentorum, ex illorum inſpectione, ac evolutione rectius pateat, quam editoris ſtudio, ac conquiſitis rationibus doceri poſſit. Præ-

terea,

terea, quæ de ſingulis operis hujus ſcriptis monenda aut referenda fuerunt, in diſcurſibus, quos ſuo loco præmiſi, legi poterunt, mihique in præſenti otium faciunt.

Nihil igitur reſtat, quam ut paucis exponam, quid de ſuſcepta collectione impoſterum polliceri habeam. Duplicis generis ſunt ſcripta, quæ in hoc, & ſi Deus vitam viresque largitus fuerit, futuris voluminibus exhibere conſtitui: alia jam edita proſtant, alia publicam hactenus lucem nondum viderunt. Major in eruendis ineditis cura erit, quorum aliqua copia ad manus eſt, digna forte ex illis nonnulla, quæ aliorum quoque uſui communicentur. Et quamvis materiam formandorum ali-

quot fasciculorum mihi non defuturam certissime confidam; operæ tamen pretium esse credo, nonnunquam opuscula, quæ jamjam prelum experta sunt, inserere, cum & ea, si inventu sint difficilia, in numero manuscriptorum haberi queant, & sæpius utilitate ac dignitate superent multos ineditos Codices, quos fere nihil, quam novitatis inane præjudicium, & primæ editionis lubrica fama commendat. Ita pleraque primi hujus voluminis folia SAMUELIS GVICHENONII *Bibliotheca Sebusiana* occupat, opus, quod in nostris terris rarissime occurrit, ad illustrationem autem veteris Italici, atque Burgundici regni, communicato antiquissimorum documento-

rum

rum eximio apparatu, egregie facit. Ex ineditis hoc volumine eminet PARIDIS DE CRASSIS *fragmentum diarii curiæ Romanæ*, qui Leone X. Pontifice ceremoniarum in aula Romana arbiter erat. Scriptum hoc tantam acquiſivit autoritatem, ut etiam ſæpius in publicis, de prærogativa ſesſionis & ordinis controverſiis, ad illud provocatum fuerit, unde forte enatus fuit ille error, quod PARIS DE CRASSIS librum quendam ſub titulo *Ceremonialis Romani* compoſuerit, Romæ typis exſcriptum. Hæc enim ſine fundamento aſſeri, atque editiones libri nunquam impreſſi falſiſſime narrari, in diſſertatione opuſculo præmiſſà, luculenter probatum dedi.

In diſpoſitione autem ſcriptorum, certo me ordini adſtringere, haud neceſſarium eſſe duxi. Cum enim opuſcula, quæ in hanc collectionem conferre ſtatuerim, plerumque nulla prorſus connexione ſe invicem attingant, libertati, qua alii ante me in congerendis ſimilibus ſcriptis uſi ſunt, non renunciandum eſſe credidi. Hinc neque ætatis, neque materiarum ratio ſollicite tenenda erit; ſed prout ſe obtulerint, ac prelo parari commodiſſime poterunt, in lucem prodibunt. Hanc ſolam mihi ſtatui legem, ne admitterem alia, quam hiſtoriæ cum profanæ tum eccleſiaſticæ, nec non juris publici, ac privati germanici illuſtrationi inſervientia, non penitus excluſis, quæ

hiſto-

historiæ literariæ lucem aliquam inferre possint. Et ita non tantum scripta historica, diplomata, aliaque, veteris inprimis ævi monumenta recensebo; verum etiam juris patrii prisci reliquias, doctorumque Virorum in illas commentationes, exhibebo, quibus etiam literæ Virorum Clarorum, ac de eorum gestis & vita relationes immiscentur; nihilque intermittam, quo opus varietate, atque utilitate se commendare possit. Indices instructissimos addi, quanta fieri poterit attentione curabo, cum illorum adminiculo facilior usus pateat, atque in editione talium scriptorum, nihil Lectori gratius præstari possit, quam si evolvendi facilitati ac commoditati accu-

rato

rato rerum & materiarum indice conſulatur. Hæçque præmittenda cenſui; Nihil addo, quam alterum collectionis volumen proxime inſecuturum eſſe, ſi hoc qualecunque inſtitutum Tuo, L.B. favore ac approbatione dignum exiſtimaveris. Vale. Dabam Francof. ad Viadrum d. X. Mart. Anno MDCCXXXI.

BIBLIOTHECA SEBUSIANA,

SEU

VARIARUM CHARTARUM, DIPLOMATUM, FUNDATIONUM, PRIVILEGIORUM, DONATIONUM ET IMMUNITATUM A SUMMIS PONTIFICIBUS, IMPERATORIBUS, REGIBUS, ETC. CONCESSARUM ECCLESIIS MONASTERIIS ET ALIIS LOCIS ET PERSONIS MISCELLÆ CENTURIÆ DUÆ: EX ARCHIVIS REGIIS, TABULARIIS ET CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLECTÆ NOTISQVE ILLUSTRATÆ

A

SAMUELE GVICHENON.

LUGDUNI

APUD BARBIER ANNO MDCLX.

EDITIO NOVA

CUM PRÆFATIONE

DE VITA AC SCRIPTIS SAM. GVICHENONII, HUJUSQVE COLLECTIONIS UTILITATE.

DISSERTATIO
DE
VITA ET SCRIPTIS
SAMUELIS GVICHENONII,
HUJUSQVE COLLECTIONIS UTILITATE.

PRimum in præſenti collectione locum rariſſimo opuſculo, quod induſtriæ SAMUELIS GVICHENONII debemus, optimo jure dedimus. Inſignem inter ſuperioris ſeculi Hiſtoricos nactus erat famam celeberrimus Editor, cujus commentarii hiſtorici pretioſiſſimum theſaurum documentorum continent, magna cum fide collectorum, neque minori cum judicio digeſtorum. Natus erat *Matiſconæ,* urbe in Ducatu Burgundiæ non ignobili, capite tractus Matiſconenſis, qui olim proprios habuit Comites. *Burgi*, civitate in Breſſiæ comitatu, Advocati munere fungebatur. Non tamen ita fori ſtudiis ſe mancipaverat, quin aliis elegantioribus ſe poſteritati exhibere potuerit, quo famam dignitatemque ſuam auxit, eoque produxit, ut a Rege Galliæ Duceque Sabaudiæ multis ornaretur honoribus, qui ex titulo, quem ſcriptis ſuis præfigere ſolebat, patent. Hic enim docet, fuiſſe eum *Dominum de Paineſſuyt*,

Regi Franciæ a consiliis, Franciæ, Sabaudiæ & Dombarum Historiographum, Equitem auratum & Comitem Palatinum, Sacræ Religionis S. S. Mauritii & Lazari militem. Et his omnibus dignum se effecerat immortalibus scriptis patriæ suæ historiam illustrantibus, quibus, cum ea methodo elaborata essent, ut narratis probationes ex cartulariis & archivis subjectæ legerentur, lucem sane egregiam antiquitati & historiæ medii ævi accendit, ea ratione non tantum de patria, sed vicinis etiam regionibus, imo universo literato orbe egregie meritus. Primum quidem opus, quod ab Autore nostro prodiisse nobis constat, consecratum erat ecclesiæ Bellicensi, Archiepiscopo Bisontino subjectæ. Excusum fuit Parisiis anno 1642. apud Du Puis, *in quarto,* titulumque habet: EPISCOPORUM BELLICENSIUM CHRONOLOGICA SERIES. Accessit *Catalogus Priorum Charitatis ad Ligerim,* item, *Prioratuum & aliarum ecclesiarum, ex eo dependentium.* Majori apparatu Historiam Comitatus Bressiensis, Beugesiæque condidit, atque *Lugduni* apud *Huguetanum* duobus voluminibus anno 1650. in folio publicam in lucem emisit, sub titulo: *Histoire de Bresse & Bugey, Gex & Valromey, contenant ce qui s'est passé de memorable sous les Romains, Rois de Bourgogne & d'Arles, Empereurs, Sires de Beaugé, Comtes & Ducs de Savoye & Rois tres-chretiens jusqu' à l' echange du Marquisat de Saluces; avec la fondation des Abbaïes, Prieures, Chartreuses & eglises collegiales, origine des villes, chateaux, Seigneuries, Fiefs & Genealogies, de toutes les familles nobles, justifiées par preuves authentiques.* Quid illustri hoc opere contineatur vel ex adducto constare poterit titulo. Complectitur historiam nobilissimarum provinciarum, * quæ olim partem REGNI ARELATEN-

* *Hæ Provinciæ cum in dominium Ducis Sabaudiæ transiissent, solenni pacto inter Regem HENRICUM IV. & CAROLUM EMANUELEM Sabaudiæ Ducem, anno superioris seculi primo Lugduni die 17. Januarii confecto, Regno Galliæ cessæ fuerunt.*

LATENSIS constituebant, eoque nomine non exiguam utilitatem in vicissitudinibus regni hujus investigandis præbet. Epitomen vasti operis dedit GERMANUS GVICHENON, Lugduni anno 1709. *in octavo.* Censorem autem nactus est PHILIBERTUM COLLETUM, Medicum Divionensem, cujus vero opus hactenus latuit, forte nunquam proditurum, cum autor nobilitatem atque antiquitatem nonnullarum hodie florentium familiarum in dubium vocasse perhibeatur. Successu temporis ad scribendam historiam SERENISSIMÆ Domus SABAUDICÆ se convertit, excitatus jussu CHRISTINÆ, Magni HENRICI IV. filiæ, quæ matrimonio juncta erat VICTORI AMADEO. Hujus etiam Ducissæ vitam peculiari scripto delineavit, quod autem evulgatum esse, non reperimus. Regium & magnificum opus est, quod de SERENISSIMA Domo SABAUDICA confecit, cui etiam ratione formæ externæ nihil deesse videtur, quod ad splendorem requiri poterat. Titulus operis est: HISTOIRE GENEALOGIQVE DE LA ROYALE MAISON DE SAVOYE, *justifiée par titres, fondations de monasteres, manuscripts, anciens monuments, histoires & autres preuves autentiques, enrichies de plusieurs portraits, seaux, monnoyes, sepultures & armoiries &c.* a LYON *chez Guillaume Barbier, imprimeur ordinaire du Roy & de S. A. S. de Savoye à la place de Confort. anno 1660. in folio.* Reclusit in hoc opere inæstimabilem prorsus thesaurum monumentorum & diplomatum, quæ ejus studio in lucem protracta inexhaustum usum Historiæ medii ævi præbent. Dolendum modo, opus hoc pretiosissimum, inventu quoque difficillimum esse, imo in paucissimis comparere Bibliothecis, cujus raritatis causam aliqui eam dare volunt, quod operis, sumptibus Ducalibus impressi distributio a ducali quoque beneficio & liberalitate dependerit, de quo quid certum, asserere non possumus. Id certissimum est, rarius

in noſtris regionibus inveniri, quo etiam factum, ut, qui ſplendidiſſimi operis copiam habuerunt, non dubitarint ex illo integra diplomata deſcribere, atque reipublicæ literariæ tanquam ex archivis & manuſcriptis noviſſime deprompta commendare. Quantum alias in nobiliſſimo hoc opere præſtiterit, teſtantur honorifica elogia, quæ viri doctisſimi illi tribuere non dubitarunt. Cæterum nihil omiſit, quod ad honorem SERENISSIMÆ DOMUS dici poterat, quamvis etiam aliquando affectui indulſiſſe videatur, quorſum forte ea referenda ſunt, quæ ad infirmandum nexum feudalem Ducis Sabaudiæ cum Imperatore Germanorum *Tomo primo, pagina 83.* diſſeruit: quo loco homagii obligationem cum titulo & jure VICARII GENERALIS non ſubſiſtere poſſe argumentatur, ratiocinio, in quo vim concludendi deſiderari, facile perſpicimus. Verba GVICHENONII adducamus: *On pourroit dire, que dignité de Vicaire perpetuel du St. Empire eſt incompatible avec l'hommage, que les Ducs de Savoye rendent a l'Empereur, car il faut neceſſairement, que celuy, qui porte la qualité de Vicaire où de Lieutenant, ne ſoit point feudataire de celuy, de qu'il eſt Lieutenant, a cauſe que la puiſſance abſolüe, que le Vicaire reçoit ne peut ſubſiſter enſemble avec la ſubmiſſion, qu'il eſt tenu de faire, autrement il ſe porrouit rendre les devoirs de foy & d'hommage a ſoi même, ce qui ſeroit une grande abſurdité.* Certe, quæ in hunc ſenſum proferuntur, ignorantiam, ſed, ni fallimur, ſimulatam, Status Imperii Romano-Germanici ſapere videntur. Graviorem cenſuram expertus eſt GVICHENONIUS a VARILLASIO * qui eum plagii reum egit, cum ipſi deprehenſus fuerit pleraque in Sabaudiæ hiſtoria de ultimis Ducibus adducta verbotenus ex BAPTISTÆ NANI Hiſtoria deſcripſiſſe, nulla Scriptoris Italici facta mentione. Cæterum inter Hiſtoricos nihil frequentius accidere

* *VARILLAS Preface III, Tome de l'hiſtoire de l'hereſie, BAYLE Dictionaire.*

dere solet, quam ut ab uno scribantur jam ab altero annotata, cum eandem scribendi materiam habeant, & gesta factaque recensenda non ex ingenio, sed ex actorum vera serie sint depromenda. Neque hoc VARILLASII judicium existimationi præstantissimi hujus operis aliquid detraxit, cui æquum semper statuerunt pretium Historiæ amatores, qui in illustrem hunc Scriptorem laudes ingenui atque exactissimi Historici communi quasi applausu conferre non dubitarunt. Quod reliquum, nulla forte alia opera a doctissima GVICHENONII manu lucem publicam aspexerunt. Historia tractus DOMBARUM a GVICHENONIO duobus voluminibus inclusa memoratur quidem a LE LONGIO in Bibliotheca historica Franciæ *Num.* 15107. sed ea æque ac HISTORIA DOMUS VIENNENSIS, a GVINEMAUDO, Medicinæ Doctore, primum confecta, a GVICHENONIO vero aucta & emendata, intra privatos adhuc delitescit parietes. Tot tantisque monumentis inclaruit GVICHENONIUS, qui anno 1664. octava mensis Septembris vivere desiit. De Religione ejus varia circumferuntur judicia. BÆLIUS, ex testimonio JOANNIS LEGERI, celebris Autoris Historiæ Waldensium ecclesiarum, eum prima ætate Reformatorum fidei addictum fuisse, postea vero ad Catholicorum sacra transiisse probat, contra Autores diarii Trivultiani, qui mense Januarii anno 1703. Gvichenonium ab hac imputatione liberare tentarunt.

Et hæc sunt, quæ de Vita & Scriptis celebris hujus Historici reperire atque adducere potuimus. Jam de ejus BIBLIOTHECA SEBUSIANA, cujus novam editionem exhibemus, quædam dicenda erunt. Prodiit Opus Lugduni anno 1660. apud *Barbier*, in quarto. Inscriptionem libri quodammodo obscuram reliqua tituli verba explicant, quæ contenta operis amplissime recensent. Duas diplomatum centu-

centurias complectitur hæc bibliotheca, inde, si numerum & contentorum dignitatem spectes, magni æstimanda. Cæterum libellus inprimis in his terris vix conspiciebatur, & ut GVICHENONII scripta omnia, propter summam raritatem, vix pretio redimi possunt, ita etiam hoc mole sua exiguum opus non facile comparari potuit. Hæc me commovere potuerunt, ut de opusculi nova editione cogitarem. Consilium hoc promovit consideratio utilitatis, quam ex collectione hac exquisitissima capere possunt historiarum studiosi, in qua certe non vulgaria, non trita, non otiosa, sed selecta & curiosorum indagatione digna comparent. Actum agerem, si de librorum hujus generis usu & pretio multa disserere vellem. Vivimus enim in eo jam seculo, quod antiquas membranas atque chartas summa cum sollicitudine conquirit, & didicimus jam jam innumeris pene exemplis, quantum præsidii Historia præteriti ævi ex his monumentis capere possit. His tanquam satis cognitis non immorabimur: ea attingenda vero paucis sunt, quæ ad præsentis libelli commendationem proxime spectant. Primo quidem ex operis perlustratione patet, usum collectorum documentorum fines agri Sebusiani multum egredi. Multa enim reperiuntur in hoc libro, quæ res Sabaudiæ, Pedemontii, Montisferrati, Delphinatus, Provinciæ, aliarumque regionum concernunt. Cumque nonnulla documenta ad antiquissima tempora Burgundici & Arelatensis regni assurgant, varia ex illis in obscura hac historiæ periodo illustrari poterunt. Ipse GVICHENON in quibusdam notis usum hujus collectionis ostendit. Ita invenies *Cent. I. num. XXIX.* Genealogiam Comitum Juxensium, ex quibus aliqui Navarræ Reges prodierunt, eadem *Centuria n. XXXII.* originem Comitum Genevensium *n. L.* Regum Lusitaniæ genealogiam *n. LII.* natales Vice-Comitum Poliniacorum *num. LXVIII.* stemma Comitum Gebenensium, *n. LXXI.* Caprariorum gentem *n. LXXV.* notitiam

notitiam de comitibus Metensibus *n. LXXXIII.* Adelrami, Montisferratensis Marchionis familiam: CENTURIA II. *num. 3.* singularia de Comitibus Matisconensibus *num. LII.* quædam de Alingiorum familia, *num. LXIV.* nonnulla de Duce Zeringensi, *num. LXXXV.* Genealogiam Turrensium, ob infinitam observationum genealogicarum materiam, ex subscriptionibus nominum petendam. Qui HISTORIÆ ET JURIS PUBLICI subsidia in hac collectione quæsiverit, eam non frustraneo conatu perlustrabit. Ut quædam specimina exhibeamus, jam succurrunt, quæ ad COLONIENSIS ARCHI-EPISCOPI Cancellariatum Italiæ referri possunt, *Cent. I. num. LXXIV. num. LXXXIII. C. Cent. II. n. II. & LXXV. LXXVIII. num. LXXX. LXXXVIII.* Non contemnenda sunt, quæ de officiis Ecclesiasticorum aulicis Buticularii, Constabularii & Camerarii *Cent. I. n. XXXVI.* de Comitum Capellanis & Cancellariis, *n. XLIX.* de advocatiis ecclesiarum *n. LXVII. & LXXI. Cent. II. num. LXXX.* de Archicancellariatu in regno Burgundiæ *Cent. I. num. LXXXI.* de Episcopo Spirensi Archicancellario *num. XCII.* de Archiepiscopo Ebrodunensi, S R.I. Triscamerario *Cent. II. n. XXXI.* de Burggravio Magdeburgensi, Magistro curiæ imperialis, *ibidem* de Episcopo Ratisbonensi Cancellario *num. LXXXIV.* de Æymaro Comite Pictaviensi, Vicario Imperii, *num. LXXXVII.* observari poterunt. Animadversione porro dignum homagium Narbonensis Ducis, Archiepiscopo Ecclesiæ Ebredunensis præstitum, *Cent. I. num. XXXI.* promissio protectionis, a LUDOVICO R. Franciæ Prioratui Amberti facta, *num. XXXVI.* erectio Comitatus Matisconensis in Pariatum, *num. LXXII.* oblationem Comitatus Ebredunensis, Archiepiscopo Ebredunensi facta, *num. LXXVIII.* Donatio Marchionatus Montisferratensis, facta per investituram cum baculo, *num. LXXXVI.* Venditio insulæ Cretensis & civitatis Thessalonicæ cum refutatione, *num. LXXXIX.* Friderici II. donatio castellorum quorundam, Gui-

lielmo, Marchioni Montisferratensi, facta, *n. XCII* concessio regalium ab Henrico Imperatore, Bonifacio Marchioni Montisferratensi anno 1191. facta, *n. XCVI* Investitura Comitatus Forcalcherii de a. 1164. *Cent. II. n. II.* Bulla Caroli IV. pro Archiepiscopo Ebredunensi, *Cent. II. n. XXXI.* confirmatio jurium Episcopi Genevensis, tanquam Principis Imperii, a Friderico I. an. 1153. facta, *n. XXXV.* appellatio Principis Imperii, Episcopo Valentino tributa, *n LXXXVI.* Quæ omnia amplissimum disserendi campum aperirent, si id præsens jam ferret institutum, cum nobis jam sufficiat primaria observationum capita per indicem quasi indicasse. Non desunt quoque, illustrationi JURISPRUDENTIÆ FEUDALIS inservientia. Huc facit *Cent. I. n. XXVIII.* qui exemplum investituræ rerum allodialium præbet. *Num. XXXIII.* formulam homagii in feudo ecclesiastico exhibet, *n. XXXVII.* docet feudum superiori non offerendum: *Num. XLIII.* formulam feudi ab ecclesia concessi continet. *Num. LIV.* reservationem banni & jurisdictionis criminalis recenset. *Num. LXXXIV.* investituram per terram & ramum arboris ostendit. *Cent. II. n. XVI.* liberum & francum allodium, atque singularis obstagii species. *num. XLVII.* videmus Vasallos in homagiis excipere potuisse alios dominos. *Num. LIV.* solennis feudi oblati formula deprehenditur *n. LXI* hominis ligii, feodi & casamenti ligii mentionem facit. *Num. XCIV.* consensum Domini directi in donationem declarat, & *n. XCIX.* directi dominii meminit. Neque sterilem hanc collectionem invenimus quoad JURIS CANONICI doctrinas uberius explicandas. Ita *Cent. I. n. XLV.* antiquum usum tituli: DEI GRATIA ab Episcopis usurpati ostendit. *Num. LXII.* consecrationem & dotationem Ecclesiæ recenset. *Num. LXXXV.* institutionem Abbatiæ. *Num. XCIV.* interdictum Clericis, ne criminalem jurisdictionem affectent. *Num. XCVIII.* divisionem ecclesiæ. *Cent. II. n. I.* Archipresbyteri honores. *Num. XXV.* formulam Treugæ.

Num.

Num. XXXVI. ſententiam privatoriam contra, Eccleſiam Balmenſem latam. *Num. XLI.* Canonicorum obligationem bona propria relinquendi. *Num. XLVIII.* prohibitionem, ne pro officiis eccleſiaſticis aliquid ſolvatur. *Num. LVI.* privilegium monetandi, monaſterio conceſſum. *Num. LXXIII.* Epiſtolam Patriarchæ Hieroſolymitani ad capitulum Fructuarienſe datam. Denique JURIS PRIVATI diſciplina, inprimis quatenus ad origines legum & conſuetudinum aſcendit, varia inveniet obſervatione digna. Ita præſtariæ formula reperitur *Num. XXIII. Cent. I.* De dote, quæ *Vercheria* appellabatur, loquitur *n. XXXI.* Vocabulum conſuetudinis onera & præſtationes quandoque denotare, docet *n. XXXIV.* Graves execrationes donationibus adjectas recenſet *n. XL.* Venditionem ſecundum legem Salicam factam, *n. LXVI.* uſus ab uſufructu differentiam, *n. LXIX.* formulam antiqui teſtamenti nuncupativi, anno 1236. conditi, *n. LXXXI.* ſingularia de jure in ſervos, jurisdictione. Inprimis differentem jurium diverſorum uſum deprehendimus *Num. LXXXIV.* quo dicitur, *lege romana vivere*, quemadmodum *Num. XCIV.* invenimus, alios *lege Salica*, alios *lege Alamannorum* vixiſſe. *Num. XCVIII.* Conſilium jurisperitorum de an. 1244. exhibet. Invenimus *Cent. II. n. XV.* transactionem de non altius tollendo *n. XVIII.* privilegium immunitatis ab inquiſitione; quo loco etiam titulus Profeſſorum Juris Civilis occurrit: In *n. XIX.* ſingularia Proceſſus, & *n. XX.* veſtigia uſus juris romani, in transactionibus, ſubſtitutionibus, donationibus inter vivos, inveſtitura per annulum, poſitis manibus, & interveniente oſculo conſpicimus. *Num. XLIV.* memorabile exemplum revocatæ donationis, *n. XLVI.* ſervitiorum de prædiis præſtandorum determinationem. *Num. LXI.* peculiarem formulam fidejuſſionis. *Num. LXVII.* Teſtamentum Ermeſindæ. *Num. LXXXVIII.* Inquiſitionem & Proceſſum ſingularem. *Num. XCVI* clauſulas emtionis & venditionis notabiles memorant, & quæ ſunt alia multa, quæ ſe ſponte Lectori induſtrio ac curioſo objicient.

Habebunt etiam, qui investigandis medii ævi verbis operam navant, quod ex hoc opusculo vel discant, vel ad confirmandas harum vocum interpretationes annotent. Huc referas vocabula, quorum frequens fit mentio: *Alotum, Alodi, Portitor diplomatum, Aldionis, Aldiæ, Portinaticum, Palificatura, Tholonium, Ripaticum, Navium ligatura, Sacri Palatii scriptor, Beccharia, Verpitio, Condamina, Pedaticum, Concambium, Monibula, Dotalitia*, & similia, quæ augendo Glossario juris antiqui inservire egregie poterunt.

Et ita rem haud ingratam rerum harum æstimatoribus nos fecisse, persuasi sumus, cum rarissimum hoc opusculum primo collectionis nostræ loco posuimus. Speramus, fore, ut ex adducto indice rerum, quas obiter tantum observavimus, utilitas operis constare possit, de cujus raritate multi hactenus conquesti sunt. Præferendæ multis modis nobis videntur ejusmodi collectiones vastissimis compilationibus Scriptorum Historicorumque medii ævi, in quibus sæpius integra volumina pervolvenda esse deprehendimus, antequam unam aut alteram observationem attentione dignam invenire liceat. Et cum pleraque ab ancipiti privatorum, rudiorumque Monachorum fide privata dependeant, in publicis his documentis ingenuas rerum gestarum probationes & certissima publici privatique juris vestigia detegimus. Egregie de historia reque literaria merentur, qui vindicandis ab interitu pretiosissimis his antiquitatis monumentis operam suam impendunt: neque minori laude mactandi sunt, qui illis explicandis insudant, rerumque harum usum amplissimum docent. Adjecit notas Editor breves, sed accuratas, multaque doctrina refertas. Pinguior adhuc messis relicta est, cui vero nos immittere, temporis aliorumque negotiorum ratio haud permisit.

BIBLIO-

BIBLIOTHECA SEBUSIANA,

SIVE

VARIARUM CHARTARUM, DIPLOMATUM, FUNDATIONUM, PRIVILEGIORUM, DONATIONUM ET IMMUNITATUM, A SUMMIS PONTIFICIBUS, IMPERATORIBUS, REGIBUS, DUCIBUS, MARCHIONIBUS, COMITIBUS, ET PROCERIBUS; ECCLESIIS, MONASTERIIS ET ALIIS LOCIS AUT PERSONIS CONCESSARUM,

NUSQUAM ANTEA EDITARUM

MISCELLÆ CENTURIÆ II.

EX ARCHIVIS REGIIS, MONASTERIORUM TABULARIIS, ET CODICIBUS MMSS. AD HISTORIÆ LUCEM COLLEGIT, ET AD LOCORUM EXPLICATIONEM, ET FAMILIARUM ILLUSTRIUM COGNITIONEM, NOTIS ILLUSTRAVIT

SAMUEL GVICHENON,

DOMINUS DE PAINESSUYT,

REGI A CONSILIIS, FRANCIÆ, SABAUDIÆ, ET DUMBARUM HISTORIOGRAPHUS, EQUES AURATUS, ET COMES PALATINUS, SACRÆ RELIGIONIS SS. MAURITII ET LAZARI MILES.

AMICO LECTORI.

QUi Scriptorum monumentis aliquam apud posteros famam comparare student, ad argumenta numquam tentata, animum meo judicio applicare debent. Ex alienis siquidem vigiliis gloriam aucupari odiosum perinde est ac iniquum; & ut omni prorsus laude indignus esset, quisquis alienos sibi labores adscriberet, ita nulla Reipublicæ utilitas, si jam vulgata atque ab aliis dudum authoribus tractata proferret. Pauca hactenus edidi, sed mea; jam novum Opus tibi offero, antiquitate venerandum, fide sine omni controversia commendandum, & amœna rerum varietate non injucundum. Quodque, ni fallor, non exiguam Historiæ lucem afferet. Id ante me nullus, quod sciam, aggressus est. Si unum excipias apud Belgas eruditissimum *Aubertum Myræum*, & apud nostrates numquam satis laudatum R. P. PHILIPPUM LABBE, *e Societate Jesu*, magno rei literariæ emolumento & ornamento. Utinam e singulis Regni Provinciis prodirent plures, qui hujuscemodi Historiæ rudera e tenebris eruerent. Meum interim hac in re aut consilium, aut exemplum, æqui bonique Lector consule; & tibi qualiscumque hæc Opella si arriserit, majorem expecta.

BIBLIO-

BIBLIOTHECÆ SEBUSIANÆ
CENTURIÆ I.

CAPITUM SERIES.

Notitia

Dona-

BIBLIOTHECÆ SEBUSIANÆ
Centuria II.

Donatio

Litera

Litera

BIBLIO-

BIBLIOTHECÆ SEBUSIANÆ
CENTURIA I.
I.
Fundatio Paterniaci Monaſterii, a BERTA
Regina Burgundiæ.

Ex vetuſto Eccleſiæ Patern. Cartulario.

Cunctis ſane conſiderantibus patet, quod ita Dei diſpenſatio quibusque divitibus conſuluit, ut ex rebus tranſitoriis, quæ poſſidentur, ſi eis bene utantur, ſemper manſura præmia valeant promereri; quod videlicet divinus ſermo poſſibile oſtendens, atque ad hoc omnino ſuccedens dicit: Divitiæ Viri, redemptio animæ ejus; quod ego BERTHA, (a) dono Dei Regina, ſollicite perpendens, ac propriæ ſaluti, dum licitum eſt, providere cupiens, ratum, imo perneceſſarium duxi, ut ex rebus, quæ temporaliter mihi collatæ ſunt, ad emolumentum animæ meæ aliquantulum impertiar, quippe quæ adeo in his videor excreviſſe, ne fortaſſis totum ad curam corporis, in ſupremo redarguar expendiſſe, quin potius cum ſuprema ſors cuncta rapuerit, quiddam mihi gaudeam reſervaſſe. Quæ ſcilicet cauſa nulla ſpecie vel modo congruentibus poſſe fieri videtur, niſi ut juxta præceptum ad tempus, ſed continue peragatur, monaſtica profeſſione congregatos ex propriis ſum-

Anno Chriſti 966.

D

(a) *Bertha, dono Dei Regina*] tunc Vidua Rodolphi II. Burgundiæ, Alemaniæ, Provinciæ & Italiæ Regis, & Burchardi Alemaniæ Ducis filia.

ſumtibus ſuſtentem, ea ſiquidem fide, ea ſpe, ut, quamvis ipſa contemnere nequeam; tamen cum mundi contemptores, quos juſtos credo, ſuſceperim, juſtorum mercedem accipiam. Igitur omnibus in unitate fidei viventibus, Chriſtique miſericordiam præſtólantibus, notum ſit, quod ob amorem Dei & Salvatoris JEſu Chriſti, res juris mei, Sanctæ Mariæ videlicet, & Sancto Petro, & Sancto Joanni, & Sancto Mauritio, cum ſociis ſuis, & illis Sanctis, qui in iſto loco conquieſcunt, qui dicitur PATERNIACA, (b) & conſentientibus filiis meis, CONRADO *glorioſiſſimo Rege*, nec non & RODOLPHO (c) *Duce*, de propria trado dominatione, ipſum oppidum PATERNIACUM, cum omnibus rebus ad ipſum pertinentibus, mancipiis utriusque ſexus, cum prædiis ſuis, quorum nomina hic tenentur ſcripta (excepto uno prato ad domum Petri) campis, pratis, ſylvis, aquis, aquarum decurſibus, farinariis, exitibus & regreſſibus, cultis & incultis, unam Eccleſiam ad carcerem cum appenditiis ſuis, & aliam Eccleſiam ad Pulliacum, tertiam, id eſt, Capellam ad Pibiſſin, cum omnibus illuc pertinentibus, & tale prædium, quale acquiſivi in *Votone*, & *Vocilino*, & *Itispurga*, & filiis ejus, cum omni integritate. Dono Sanctæ Mariæ & ſupra dictis Sanctis: Ego BERTHA, *gratia Dei Regina;* Primum pro amore Dei: Deinde pro anima Domini mei, Beati RODULPHI *Regis*, & pro

(b) *Paterniaca*] vulgo *Payerne*, Gallis; Helvetico vero idiotismo *Peterlinguen*. Vicus eſt Monaſterio celebris in pago Bernenſi, medió fere itinere inter Friburgum & Eburodunum.

(c) *Rodolpho Duce*] qui de Regibus Burgundiæ Transjuranæ hactenus ſcripſerunt. *Rodulphum* hunc inter Rodulphi II. Regis & Berthæ liberos non adſcribunt. Nullam enim de eo fecit mentionem Andreas Quercetanus *in Hiſt. Burgund. lib. 2.* accuratiſſimus alioqui ſcriptor; ſed qualis iſtius Principis fuerit exitus, nobis nondum liquet.

pro anima Filii mei BURCHARDI (d) Episcopi, & eorum quorum debitores sumus, & OTHONIS (e) *gloriosissimi Regis*, nec non pro anima filiæ meæ, *Reginæ* ADHELEIDÆ, & filiorum meorum CONRADI *serenissimi Regis*, (f) & RODOLPHI *Ducis*, & pro me ipsa, & pro salute animarum nostrarum & corporum, & omnium, qui propter amorem Domini istud templum Dei gubernare aut augere volunt, pro statu etiam & integritate Catholicæ Religionis eo siquidem dono tenore, ut in honore Sanctæ Mariæ & supra dictorum Sanctorum Monasterium regulare construatur, *ibique Monachi juxta Regulam Beati Benedicti viventes* congregentur, qui ipsas res perenni tempore possideant, teneant, habeant, atque ordinent; ita duntaxat, ut ibi venerabile orationis domicilium votis ac supplicationibus fideliter frequentetur, conversatioque cœlestis omni desiderio & ardore intimo perquiratur & expectetur; sedulæ quoque orationes, postulationes atque obsecrationes Domino dirigantur, tam pro me, quam pro omnibus, sicut eorum memoria supra digesta est; sintque ipsi Monachi, cum omnibus præscriptis rebus, sub potestate & dominatione MAIOLI (g) *Abbatis*, qui, quamdiu vixerit, secundum suum scire & posse eis regulariter præsideat, post discessum vero ejus, habeant iidem Monachi potestatem & scientiam quemcunque sui Ordinis, secundum

 placi-

(d) *Burchardi Episcopi*] scilicet Lausanensis, & postea Archiepiscopi Lugdunensis.

(e) *Othonis gloriosissimi Regis*] ejus generi, qui secundis nuptiis Adelaidem, ejusdem Reginæ Berthæ filiam, Lotharii Regis Italiæ Viduam, sibi conjunxerat, cujus Adelaidis proxime meminit.

(f) *Conradi serenissimi Regis*] cognomento Pacifici, qui obiit Anno 993. sepultus Agauni.

(g) *Majoli Abbatis*] Cluniacensis, quamdiu Paterniacum Monasterium floruit; Monachi sub Regula Divi Benedicti Ordinis Cluniacensis vixere, Abbatibus Cluniacensibus per omnia submissi.

placitum Dei atque Regulam Sancti Benedicti promulgatam, eligere maluerint Abbatem atque rectorem, ita, ut nec alicujus poteſtatis contradictione contra religioſam dictionem impediantur, per quinquennium autem Romæ X. ſolidos ad limina Apoſtolorum ad concinnanda luminaria præfati Monachi perſolvant: habeantque tuitionem ipſorum Apoſtolorum, atque Romani Pontificis defenſionem, & ipſi Monachi corde & animo pleno prælibatum locum pro poſſe & noſſe ſuo ædificent. Volumus etiam, ut noſtris ſucceſſorumque noſtrorum temporibus, prout opportunitas atque poſſibilitas ejusdem loci ſeſe dederit, quotidie miſericordiæ opera pauperibus, indigentibus, advenis, peregrinantibus ſumma intentione ibidem exhibeantur: Placuit etiam huic teſtamento inſeri, & ab hac die noſtro, nec parentum noſtrorum, nec faſtibus regiæ magnitudinis, nec cujuslibet terrenæ poteſtatis jugo ſubjiciantur Monachi ibidem congregati. Nec aliquis Principum ſecularium, non Comes quisquam, nec Epiſcopus quilibet, nec Pontifex ſupra dictæ Sedis Romanæ, per Deum & in Deum, omnesque Sanctos ejus, & tremendi Judicii diem conteſtor, deprecor, invadat res ipſorum, Dei ſervorum non diſtrahat, non minuat, non præcambiat, non beneficiet alicui, non aliquem Prælatum ſuper eos contra eorum voluntatem conſtituat, & ut hoc nefas omnibus temerariis ac improbis arctius inhibeatur; adhuc idem inculcans ſubjungo, & hoc obſecro vos, o Sancti Apoſtoli & glorioſi Principes terræ, Petre & Paule, & te Pontifex Pontificum Apoſtolicæ Sedis, ut per auctoritatem Canonicam & Apoſtolicam, quam a Domino accepiſti, alienes a conſortio Sanctæ Dei Eccleſiæ & ſempiternæ vitæ prædones, & invaſores atque diſtractores harum rerum, quas Sanctæ Mariæ & prædictis Sanctis hilari mente promtaque voluntate dono, ſitisque tutores & defenſores jam dicti loci *Paterniaci*, & ſervorum Dei ibi commorantium, ac commanentium, harum quoque omni-

omnium facultatum propter eleemosynam & clementiam ac misericordiam piissimi Redemptoris nostri; si quis forte, (quod absit, & quod per Dei misericordiam & patrocinia Apostolorum evenire non æstimo) vel ex propinquis aut extraneis, vel ex qualibet conditione vel potestate, qualicumque calliditate contra hoc testamentum, quod pro Dei amore omnipotentis, ac veneratione Sanctæ Mariæ Matris Domini & prædictorum sanctorum fieri sancivi, aliquam concussionem inferre tentaverit: Primum quidem iram Dei omnipotentis incurrat, auferatque Deus partem illius de terra viventium, fiatque pars illius cum his, qui dixerunt Domino Deo, recede a nobis, & cum Dathan & Abyron, quos terra aperto ore deglutivit, & vivos infernus absorbuit, perpetuam incurrat damnationem: Socius quoque Judæ, Domini proditoris, effectus, æternis cruciatibus retrusus teneatur, & ne ei in præsenti sæculo humanis oculis impune transire videatur; in corpore quidem proprio futuræ damnationis tormenta experiatur, sortitus duplicem direptionem cum Heliodoro & Antiocho, quorum alter acris verberibus coërcitus, vix semivivus evasit, alter vero superno nutu percussus, putrescentibus membris, & scatentibus vermibus miserrime interiit, cæterisque sacrilegis, qui ærarium domus Dei temerare præsumpserunt, particeps existat, habeatque, nisi resipuerit, Archilavum totius Monarchiæ Ecclesiarum, juncto sibi Sancto Paulo, obstitorem, & ameni Paradisi aditus contradictorem, quos si vellet habere, poterat per se piissimos intercessores; secundum mundialem vero legem his, quibus intulerit calumniam, centum auri libras, cogente judiciaria potestate, compulsus exsolvat; & congressio illius frustrata nullum omnino obtineat effectum, sed hujus firmitas testamenti omni authoritate suffulta semper inviolata ac inconcussa permaneat, cum omni stipulatione subnixa. *Signum Dominæ* BERTHÆ Reginæ, quæ hanc traditionem cum manibus

filiorum suorum, CONRADI *Regis*, ac RODOLPHI *Ducis*, subtus confirmavit. Signum CONRADI (h) filii Regis. Signum HENRICI *Comitis*. Signum ELEARDI. Signum GAUSSENI. Signum ABO. Signum WANDALRICI. Signum AZZONIS. Signum HIVONIS. Signum BURÆWALDI. Signum ENGESCALDI. Signum MERII. Signum RUDOLPHI Comitis. Signum ANSHELMI. Signum ADELGOHHI. Signum WORADI. Signum BORNO.

Ego SUNFHARDUS hanc cartam ad vicem PONCHONI *Cancellarii* scripsi. Data in die Martis *Kal. Aprilis*, *Anno* (i) *XXIV.* regnante CONRADO Rege. Actum vero LAUSONA (k) Civitate.

II. *Fun-*

(h) *Signum Conradi Filii Regis*] incognitus prorsus Historicis nostris fuit Conradi Regis hic filius, qui tamen jam provecta erat ætate, cum huic Tabulæ signum apposuerit. Obiter hic notandum est, graviter hallucinatos scriptores, qui Rodolpho II. Regi & Berthæ Reginæ Bozonem filium, Arelatensem Comitem, tribuunt; hujus siquidem, sicut & aliorum liberorum, Bertha meminisset.

(i) *Anno XXIV. regnante Conrado Rege*] id est, Anno Christi 966. licet enim Rodulphus II. ejus Pater obierit Anno 937. nihilominus anni Regni Conradi ab ejus tantum Burgundiæ tranquilla possessione computantur, quod Anno 939. evenit, restituto ei ab Othone Imperatore, sororio, Burgundiæ Regno, quod prius occuparat.

(k) *Lausana Civitate*] Lausanam dicimus, hodie civitas Latobrigum sive Vaudensium caput, ubi Episcopalis sedes Bernensibus jam subest, quæ olim Serenissimos Sabaudiæ Duces tanquam Principes suos agnovit. Episcopus *Friburgi* Helvetiorum degit, cujus nominationem Sabaudiæ Dux hucusque sibi vendicavit.

II.

Fundatio Abbatiæ Gollianæ.

Ex Avtographo Ecclesiæ Abundantiæ, quem nobis perhumaniter exhibuit R. P. Hilarius a S. Joanne Baptista, Juliensis, ejusdem Monasterii Prior.

1218.

SIcut tempus nunquam est stabile, sed semper defluit, ita quoque cum ipso tempore temporalia fluunt, & defluunt actiones; ergo ne labatur cum tempore, quod modo geritur, confirmari debet & voce testium, & testimonio literarum. Sciant ergo præsentes & posteri, quod ego GALCHERUS (a) *Salinensis Dominus*, laudante MORA (b) *Matre mea Comitissa*, ad construendam Abbatiam in eo loco, in quo prius erat Prioratus, qui modo *Bellilocus* (c) dicitur, concessi Deo & Domui *Abundantiæ* (d) pro redemptione animæ meæ & Prædecessorum meorum viculum illum, qui *Villare* appellatur, cum omnibus appenditiis suis & pertinentiis libere & sine omni tallia, & exactione, & indemnitate, hoc tantum mihi in præ-

(a) *Galcherus, Salinensis Dominus*] Filius Girardi, Comitis Viennæ & Matisconensis, Salinarum Domini, cujus Anniversarium in Monasterio Abundantiæ ad 12. Augusti celebratur.

(b) *Laudante Mora, Matre mea Comitissa*] quæ proprio nomine *Guigona* vocabatur, Filia & Hæres Galtherii sive Galcherii, Salinensis Dynastæ; plura ejus acta nuperrime publicavit eruditissimus R. P. PETRUS FRANCISCUS CHIFFLETIUS, e Societate Jesu, in Diatriba sua *de Beatrice Cabilonensi*.

(c) *Bellilocus*] antiquum nomen est loci, in quo Abbatia constructa fuit, quæ hodie *Gollia* nuncupatur, vulgo *Nostre Dame de Goille*, in Diœcesi Bisuntina Ordinis Divi Augustini, juxta Salini oppidum.

(d) *Domui Abundantiæ*] Monasterium est in Chablasio, juxta Dranciam Fluvium, olim Canonicorum Regularium Ordinis S. Augustini, ab Abbatia celebri S. Mauritii Agaunensis dependens, nunc Congregationis Juliensis.

prætaxati Villaris donatione retinui, quod si quis in memorato Villari residens in aliquo enormi delicto reprehensus fuerit, videlicet in proditione vel homicidio, Ego in corpore jus habebo pro justitia facienda; pecunia vero, si qua superfuerit, tota in jus Abbatis & fratrum ibidem residentium cedet; Abbas vero Abundantiæ de consilio fratrum suorum concessit Abbatiæ ædificandæ, quicquid circa Castrum *Jurense* (e) habebat in redditibus, & vineis, & ædificiis, & quibuscumque aliis, hoc tantum excepto, quod tres Bulliones ad usum Domus Abundantiæ singulis annis percipiendos sine omni impensa & missione aliqua, in manso *Nicolai Vernel* sibi retinuit, in Burgo videlicet Imperatoris; hujus rei testes sunt: Ego *Galcherus*, Salinensis, & *Mora* mater mea Comitissa, *Rogerius* Dominus de Munnet, *Humbertus de Laix* & *Petrus* frater ejus, *Richardus de Ussyé*, Præpositus Salinis, Dei filius mercator, *Borno Serjant*, *Arduinus* Actor, *Sibuns* filius Berengarii. Ex parte Fratrum Abundantiæ; testes sunt *Willelmus* Abbas, *Wilelmus* Prior de Pellionay, *Humbertus de Vaysi* Canonicus, *Hugo de Sabinis* Canonicus, *Stephanus Serjant* Presbyter, *Wilelmus* Ruffus matricularius S. Anatholii, *Petrus* Magister de Ponte.

III. *Do-*

(e) *Castrum Jurense*] Castrum de Joux, apud Sequanos. ANDREAS QUERCETANUS *Lib. 3 Cap 64. Part. 2. Cap. 61. in Histor. Burg.* & JO. JACOB. CHIFFLETIUS in *Vesont*; viri toto orbe notissimi ajunt, Abbatiam Gollianam fundatam fuisse a *Galchero* Salinensi Domino, Anno 1219. quod stare non potest; Guillelmus siquidem Abbas Abundantiæ, de cujus consensu hoc actum est, vixit ab Anno 1198. usque ad Annum 1218. quo obiit, & Successorem habuit Albertum. *Hist. Can. Regul. Lib. 2. Cap. 33, n. 9 Gall. Christ.* Itaque fundatio hæc referri necessario debet potius ad Annum 1218. quam ad Annum 1219. GABRIEL PENNOTUS eam male Anno 1200. adscribit, & SAMMARTHANI *fratres* perperam Anno 1207.

III.

Donatio Monasterio Agaunensi a RODOLPHO *Burgundiæ Rege.*

Ex Cancellaria Agaunensi.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

RODULPHUS REX. (a) Maximum Regni nostri augere credimus munimentum, si concessionis nostræ munificentia S.S. Ecclesiæ ædibus aliquid concedimus, atque Ecclesiasticam indigentiam nostræ opis propensius fugamus auxilio, plurimum nobis ad æternam beatitudinem, Regnique nostri stabilitatem prodesse confidimus, & ad commodum procul dubio credimus: Omnium itaque fidelium nostrorum, tam præsentium, quam futurorum certitudo comperiat, quoniam Venerabilis Archiepiscopus Lugdunensis, qui est *Agaunensis Abbatiæ* (b) Præpositus, nostrum adiens prospectum rogavit suppliciter, ut pro anima *Serenissimi Patris nostri* CONRADI, sicut idem distribuerat, *Pulliacum* (c) Villam in eadem Abbatia Deo famulantibus, per præceptum concederemus, quod in modi- 998.

E co

(a) *Rodulphus Rex*] Burgundiæ Transjuranæ ejus nominis tertius, ignavus ab omnibus Historicis cognominatus, Conradi Regis filius.

(b) *Agaunensis Ecclesiæ Præpositus*] Archiepiscopus Lugdunensis, de quo Charta loquitur: Burchardus est Rodolphi II. Regis filius: qui & Agaunensis Ecclesiæ Præpositus erat. Est autem *Agaunum* Monasterium celeberrimum, juxta Rhodanum in confinio Chablasii, sub Sedunensi Episcopo, vulgo *S. Maurice en Chablais. In Chronico.* De quo plura alibi: Marius Aventicensis, Acaunum vocat.

(c) *Pulliacum*] Vicus est in Vantuatibus ad Lacum Lemanum, vulgo *Pouilly*.

eo justimus adnotare in jam dicta Villa, quæ dare potuimus juste & legaliter, cum suis omnibus appenditiis, regia & præcepti authoritate *S. Mauritio* suæ legioni & Canonicis æternaliter distributa corroborando confirmavimus; ut autem nemo futuris temporibus immutare possit ullo modo hoc præceptum erga Ecclesiam & Canonicos pro divinæ remunerationis amore, & animæ patris nostri redemptione, insuper etiam, ut æternam sibi vigoris firmitatem defendat, & a cœtu Sanctæ Dei Ecclesiæ inviolabiliter conservetur, hoc donativum summæ pietatis gratia peractum, hanc præceptalem fieri præcepimus scripturam, & manu propria corroboravimus, hoc & addens, ut, quicumque hoc inviolabiliter conservare studuerit, benedictionem & gratiam consequi mereatur. Si quis autem in pejus mutare tentaverit, divinum incurrat periculum, in die Judicii a Christo alienus habeatur. *Signum* Serenissimi Domini nostri Regis.

P. ANSELMUS, almi Mauritii & Domini Regis *Cancellarius*, unius notas implevit Anno Incarnationis Domini DCCCC LXXXXIII. regni vero Domini Regis I. (d) Acta in *Siazo* prid. Kal. April.

IV. *Do-*

(d) *Regni vero Domini Regis I.*] Si Annus Domini 993. quo donatio hæc subscripta est, primus fuerit Regni Rodulphi III. ut nobis patet, HERMANNUS CONTRACTUS & QUERCETANUS *in Chron. Hist. Burg. lib. 2. c. 24.* graviter errarunt, qui Conradum Regem, Rodulphi hujus patrem, diem obiisse Anno 994. scripserunt, quia jam Rodulphus ejus Filius regnabat Anno 993. idcirco Conradum decessisse paulo ante, & eodem Anno 993. dicendum est.

IV.

Donatio Prioratus de Condominio Abbati Cluniacensi.

Ex Cartulario Ecclesiæ Cluniacensis.

GUIDO, (a) Dei gratia Genevensis Episcopus, venerabili Domino & amico nostro PONTIO, *Cluniaci Abbati*, ejusque successoribus in perpetuum *Ecclesiam de Condominio*, (b) cum omnibus appenditiis suis, pro anima mea & pro animabus antecessorum meorum, Ecclesiæ Cluniaci concedimus, laudamus & confirmamus; ea tamen conditione, ut *Rodulfus* Nepos meus, & illi, qui habuerint principalem dominationem in Castro *Fulciniaci*, semper habeant *Adoocatiam* (c) *Condominii* & rerum pertinentium ad eam; & si pro qualicumque injuria, controversia exorta fuerit inter homines illius, qui fuerit Dominus de *Fulniaco*, & Monachorum habitantium homines apud Condominium, clamor non ad aliam qualemcumque personam sæcularem deferatur, nisi ad Dominum de Fulniaco, & ad Priorem Condominii, ita ut Justitia fiat apud Fulniacum, aut apud Condominium. Hanc donationem facio Deo & sanctis Apostolis Petro & Paulo, & Cluniacensi Monasterio, pro anima Patris mei *Lodoici*, & Avi mei *Ermerardi*, & *Wilelmi* Fratris mei, & Filiorum ejus *Rodulfi*, *Lodoci*, *Raymondi*, & Episcoporum *Gerardi* Lausanensis, & *Amedei* Maurianensis Nepotum meorum, & Matris eorum *Utiliæ*, & Matris *Tetbergæ*; & omnium, qui nati sunt, vel nasci-

1119.

E 2 turi

(a) *Guido Genevensis Episcopus*] e familia Fulciniaca, vulgo de Foucigny oriundus, quem PETRUS, *venerabilis Abbas Cluniacensis, Lib. I. de Miracul. cap. 25.* magnæ, ait, fuisse secundum sæculum Nobilitatis.

(b) *Ecclesiam de Condominio*] alias de Contamina, de Contamine, in pago Gebennensi juxta Arvam fluvium.

(c) *Advocatiam*] id est, protectionem & defensionem.

turi de nostra progenie & generatione *S. Aymonis*, Comitis Genevensis, *S. Wilelmi*, Filii ejus. *S. Wilelmi Dardelini*, *S. Gauceranni*, Canonici, *S. Richardi*, Vicedomini Militis, conservantibus hæc, pax conservetur æterna; si quis autem, quod absit, contra hanc nostræ constitutionis paginam sciens temere venire tentaverit; donec ad satisfactionem veniat, alienus a corpore & sanguine Domini fiat. Feci autem hoc donum, ego GUIDO, Episcopus Genevensis, publice in Civitate Gebenna, in Claustro B. Petri, astantibus & collaudantibus Canonicis meis *Alberico*, Decano, & *Wilberto*, Priore de Condominio, & *Pontio*, Capellano, nec non *Wilelmo*, ejusque filio *Rudolpho*, *Girardo*, Lausanensi Episcopo, & *Amedeo* Maurianensi Episcopo, & multis aliis tam Clericis quam Laïcis. Præsente quoque Domino Catalaunensi Episcopo, qui cum prædicto Abbate, pro pace Regni & Sacerdotii ad Dominum Imperatorem HENRICUM proficiscebantur. Actum *Anno Dominicæ Incarnationis* M. CXIX. II. *mensis Septembris*.

V.

Privilegium Ecclesiæ Durbonensis.

Ex Cartulario Durbonensi nobis *a Clarissimo Viro, Domino* JO. BOUCHETO, transmissum.

1281. EGo TAILLAFERS, (a) Viennensium & Albonensium Comes, (b) pro remedio animæ meæ, & pro animabus Prædecessorum & Parentum meorum, dono & laudo *Deo &* *P. Ma-*

(a) *Taillafers*] filius Raymondi, Ducis Narbonæ, Comitis Tholosæ, & Constantiæ a Francia, qui fuit S. Egidii Comes. vid. QUERCET. *in Hist. Delphin. c. 5.*

(b) *Viennensium & Albonensium Comes*] quippe qui Beatrici, Albonensium & Viennensium Comitissæ nupserat, ex qua nulli liberi.

B. Mariæ, & S. Joanni, Baptistæ & Durbonensibus fratribus, (c) tam præsentibus quam futuris, pascua animalibus eorum, liberum transitum & usaticum, & omne pedaticum, ut immunes ab exactione eant & redeant per totam terram meam & aquam; nec aliquid ab eis omnino prorsus exigatur. Et insuper confirmo Sigillum & Eleemosynam, quam Pater meus RAYMONDUS, *Dux Narbonæ, Comes Tholosæ, Marchio Provinciæ,* eisdem fratribus concessit; hanc autem donationem fieri apud *Visiliæ* (d) Castrum, in præsentia Domini *Chaberti,* Prioris *de Durbone, Anno Domini M. C. LXXXIII.* Testes *Guido de Podio Bosonis* &c.

Donationem hanc, sive potius immunitatis privilegium, eisdem Monachis confirmavit Raymondus, Dux Narbonæ, Comes Tholosæ, Marchio Provinciæ, & Dominus Gratianopolis Civitatis, sine die & Consule, quem Patrem Taillaferri suspicor fuisse. vid. *Cartul. Durbon.*

VI.

Donatio a Guilelmo Comite Pontivi, Monasterio Agaunensi.

Ex Cancellaria Agaunensi.

EGo *Guilelmus,* Comes *Pontivi* & *Monstrolii,* (a) notum facio omnibus, tam futuris, quam præsentibus, quod ego ob remedium animæ meæ, Patris & Matris meæ, & *Alaidis* uxoris meæ, & *Mariæ* filiæ meæ, & Prædecessorum meorum, contuli in perpetuum in Eleemosynam Canonicis *S. Mau-*

1210.

(c) *Durbonensibus fratribus*] vulgo *Durbon,* Monasterium est Ordinis Carthusiensis in Diœcesi Vapincensi; initium habuit Anno 1116. instante Domino de Beaudisner.

(d) *Visiliæ Castrum*] Visile, antiquum Castrum in Delphinatu, non longe a Gratianopoli Civitate.

(a) *Comes Pontivi & Monstrolii*] Comtes de Pontieu & de Monstreüil in Picardia.

S. Mauritii de Chablais tredecim libras Parisiensium, ad Guihalam meam in Abbatis-Villa, (b) quisquis eam tenuerit, annuatim recipiendos in Nundinis Trecarum, mense Julio constitutas, ad emendas viginti ulnas scarlatæ, ad ulnam de Prunis, ad facienda Capucia, quæ prædicti Canonici in signum Martyrii beatorum Martyrum, Mauritii Sociorumque ejus, jure ordinis & consuetudinis in Ecclesia *gestare rubea* (c) dignoscuntur. Concessi etiam Canonicis præfati loci octo solidos censuales, in Abbatis-Villa annuatim accipiendos a Firmino de Sernapont, Burgense meo, & ab hæredibus ejus de quatuor *Stallis Carnificum*, quæ prædictus Firminus de meo tenebat; & ut hæc firma & inconcussa permaneant, præsens scriptum sigilli mei munimine roboravi. Actum hoc est *Anno ab incarnatione Domini* MCCX. *mense Martio.*

VII.

Homagium Castri de Bracon, *Ecclesiæ Agaunensi præstitum.*

Ex eadem Cancellaria Agaunensi.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1246. NOs JOANNES, *Comes Burgundiæ, & Dominus de Salins*, in præsentia Nobilium Virorum *Amedei*, Comitis Sabaudiæ, & *Hartmanni* de Harberg, *Nantelino*, Dei gratia Abbati Agaunensi, pro feudo de *Bracon* (a) homagium ligium fecimus, eo modo, quo aliqui de Dominis de Salins, Prælatis Ecclesiæ Agaunensis, melius & fidelius antea fecerunt, & fidelitatem in sancta manu ejus, sicut Domino ei promisimus; reco-

(b) *Abbatis-Villa*] Abbeville vulgo, in eadem Provincia.

(c) *Gestare rubea*] adhuc hodie Canonici S. Mauritii Agaunensis Capucia rubea gestant ex antiquo ordinis instituto, sed Comitis Pontivi liberalitate a multis annis non gaudent.

(a) *Bracon*] Castrum est in Sequanis, juxta Saluni oppidum.

recognovimus autem & manifestavimus ipsi coram omnibus, qui aderant, tenere ab Ecclesia Agaunensi omnes illas terras & possessiones, quas GALCHERUS, *Dominus de Salins*, olim Domino GUNTHERO, *Abbati S. Mauritii Agaunensis*, Prædecessori suo recognoverat, & recordatus fuerat, sed tenere ab Ecclesia, *Bracon* cum omnibus appenditiis, & omnibus, quæ pertinent ad ejus Dominium, *Vallem de Mieges*, (b) *Aresche*, *Chamblacium*, super hoc prædictus Abbas apponebat in eodem feudo *Chalme de Arlie & Husié*, cum appenditiis suis, & cichum illud, quod dicitur *Castrum S. Mauritii* censuales & *Pontarlié*, sicut in suis Privilegiis erat. Nos tamen non negamus, nec affirmamus, sicut prædictus *Galcherius* prædicto *Gunthero* non negaverat nec affirmarat, pro his omnibus esse debemus homo ligius Ecclesiæ Abbati & ejus successoribus, & sicut Domino devotum illi obsequium impendere. Quando vero placuerit Abbati, ut veniat ad *Castellum de Bracon*, (c) *honorifice debemus eum suscipere, & claves Castelli ei reddere; & ipse debet portario commendare.* Nos autem *Domino Abbati* debemus in expensis & sociis suis regularibus honorifice providere.

(b) *Vallem de Mieges, Aresche*] loca sunt in Comitatu Burgundiæ, quæ olim a Castro de Bracon, sicut & Chamblacium dependebant. Item & Castra de Arlay, Usié & Pontarlié, de quibus Carta loquitur.

(c) *Castrum de Bracon* donatum fuit a Sigismundo Rege in fundatione Monasterii Agaunensis, quod postea sub homagio Meynerius, Præpositus S. Mauritii, Alberico Matisconensi Comiti tradidit, ut suo loco videbitur, cujus Castri aliarumque rerum feudalium ab eo moventium, homagium præstiterunt variis temporibus. *Galcherius*, Dominus Salinensis, Anno 1199. *Raynaldus* de Cusello & *Alaydis* ejus Conjux 1224. *Otho*, Comes Burgundiæ, *Palatina* & Domina de Salins 1302. & *Joanna*, Franciæ & Navarræ Regina, Comitissa Burgundiæ, Palatina & Domina Salinensis.

dere. Recognoſcimus enim & proteſtamur pro recipiendo ejusmodi feudo & uſagio faciendo, Nos & quemlibet alium, ad quem ſpectaverit receptio feudi, ad Augonenſem Eccleſiam *perſonaliter accedere,* de jure teneri, & in Eccleſia Augonenſi feudum recipere, ſecundum ejusdem Eccleſiæ conſuetudines; recognoſcimus etiam, dictum feudum hac vice extra Eccleſiam Augonenſem ex gratia contuliſſe; de his omnibus præcepimus, ut charta fieret, & ſigillo noſtro roboraretur. Teſtes hujus rei fuerunt *Cono* Præpoſitus, *Wilelmus* Theſaurarius, *Jacobus de Grelliaco, Stephanus,* Prior de Luſtriaco, *Stephanus,* Monachus Luſtriacenſis, *Wilelmus de Belfort, Wilelmus de Eſtavayé, Guygo de Ponte vitreo, Conradus,* Advocatus Friburgenſis, *Hugo de Giſſyé,* Dominus *Petrus de Alingio, Aymo de Blonay* milites, *Boſo Major de Monteis, Emericus de Miribel, Petrus de Palatio, Petrus de S. Sigismundo,* Canonici Agaunenſes, & multi alii. Actum in Domo Epiſcopali Lauſanenſi, *Anno ab Incarnatione Domini,* M CC XLVI. *6. feria poſt feſtum beati Michaelis proxima.*

VIII.

Fundatio Cartuſiæ Repauſatorii.

Ex Tabulario ejusdem Eccleſiæ.

In Nomine Domini JEſu Chriſti.

1151. NOtum ſit omnibus, & generationibus præſentibus & futuris, quod Ego AYMO DE FULCINIACO, (a) multum deſiderium, & promtam jam a multo tempore habens voluntatem, quatenus pro animæ meæ ſalute, omnisque meæ poſteritatis & ſucceſſionis, Domum (ſi fieri poſſet) Carthuſienſis Ordinis in meo ædificarem & conſtruerem territorio; tandem a Domino exauditus, cujus benigniſſima auris, poſt

(a) *Aymo de Fulciniaco*] filius Rodolphi Domini de Foucigny, qui obiit ſine liberis.

post multos labores, quos pro hac re obtinenda sustinui, & preces, quas erga Dominos & Patres Carthusienses per me & amicos obtuli, ad optatum hujus rei effectum perveni; unde, divina gratia administrante, supradicti Domini Carthusienses, meæ petitioni assensum præbentes, ad hunc locum possidendum, & inhabitandum, ut ipsa a me diu desiderata & quæsita Domus in meo ædificaretur patrimonio. Joannem, quendam Venerabilem Virum & Religiosum, pro Priore, cum quibusdam fratribus in eadem Religione, Viris præclarissimis, quorum ista sunt nomina: Petrus Monachus, Robertus, Pontius, Girardus, Wilelmus, alius Petrus Michael conversi, dixerunt, qui ad locum pervenientes, qui antea *Beol* vocabatur, & cum aptum & honestum, & secundum ordinem & propositum Carthusiense invenientes, ei nomen aliud, videlicet *Repausatorium*, (b) imposuerunt; quem locum sicut diu optaveram, devoto affectu, & effectu secundum eorum consilium & voluntatem, & eorum omnium, qui ad eos missi fuerant, conciliandos, illis in perpetuum tradidi possidendum, & ex omni parte, ut melius potui, & intellexerunt & petierunt liberum ab omni conditione & exactione servili, deinceps remotum & alienum, &, juxta bonos mores & consuetudines Carthusiensium, omni firmitate & stabilitate fundatum & sancitum, quas consuetudines, ne ab aliquo meæ posteritatis & successionis corrumpantur, per aliquam ignorantiam & præsumptionem, (quod omnibus modis prohibeo atque defendo.) Volo ad memoriam posterorum, quantum in præsentiarum audivi & didici a supra dictis fratribus, eas scriptas & sigillatim denotatas transmittere: & ut illas diligentissime & irrefragabiliter custodire pro animæ meæ & eorum salute studeant, mando & adjuro per Dominum JEsum,

F qui

(b) *Repausatorium*] vulgo le Reposoir, Carthusia est in summis Fulciniaci montibus, loco aspero.

qui Judex venturus est vivorum & mortuorum, ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, & reddituri sunt de factis propriis rationem. Habent enim sequentes terminos positos & determinatos, extra quos nil possessionis accipiant, a septentrionali parte ad radices montis, intra planum de Valle dicti loci Repausatorii, tendendo inde versus occidentem, sicut terra pendet in planum, ad rivulum, qui vocatur *Bornet*, ascendendo per ipsum rivulum in summitatem montis, qui dicitur *Randiez*, prospiciens Repausatorium, & inde recte per crepidinem montium venientes usque ad collum, revertuntur ad meridiem per crepidinem *de Fiennes* usque ad faream *de Platuys*, unde versus orientem tendunt, in adversum usque ad *Fenestralles*, & ad passum *de la Leziere* ad *Frestam de Perluys*, & descendendo ad fontem de cruce, & ad fontem de palude, deinde tendendo ad pratum *Cucuatorum*, & ad nemus *de Canali*, & per locum, quem appellant *Balmam Rossam*; ad prædictum *Foron* regrediuntur ibidem, ab orientali parte fluvii exitum accipientes, ubi ab occidentali sumpserunt initium, intra quos nulla præda a me, nec ab aliquo nunquam debet transduci, quod si aliqua arrogantia vel ignorantia patratum audaciter fuerit, præda ad integrum reddatur & restituatur, & digna satisfactione emendetur; nunquam ibi aves capi, nec aliqua venatio ab aliquo de feris debet fieri; per viam, qua quis ingreditur illuc, per eam egrediatur, arma bellica nunquam intra terminos debent portari, unumquemque propositum veniendi habentem ad locum hunc, ex quo inceperit iter eundi, donec sit reversus, securum esse: Omnes utique, quicunque ibi ad refugium confugerint, pro quocunque reatu vel metu, salvos & tutos, quanto tempore ibi manserit, esse, & permanere; universos etiam ex omni mea potestate, tam Clericos quam Laicos, qui ibi sese ad habitum religionis transferre, & ad Dei servitium donare voluerint, liberos a me & a po-

a posteris meis fore, & de se suaque substantia, secundum instituta sui ordinis, libere agere; habent etiam extra terminos, quos incolendos inhabitant, alios terminos pascuales, ad alenda vel hyemanda pecora, in quibus solummodo pascua obtinent, qui determinati sunt a Ponte de Marnax, sursum versus, per omnem meam potestatem & advocationem, usque ad Flumet, & ne circumveniantur & infestentur minis, & constringantur deinceps a nullis, stabilio, laudo & dono, ut nulla unquam Religionis domus ædificetur a nullis personis, a rivo, qui dicitur Borna, sicut Arva determinat sursum versus, per cunctam meam ditionem & subjectionem, homines operarios, qui ad ipsorum opera venerint; similiter stabilio, quamdiu apud ipsos operabuntur, ut nequaquam exire cogantur, & ad mea ire; & omne etiam commendatum, seu depositum, quod ibi ad custodiam commendatum fuerit ab aliquo, secundum voluntatem & dispositionem Commendatoris, & illorum fidele propositum & institutum ordinetur; sive in morte sit ille Commendator, sive in vita, mercenarios etiam ipsorum cum omni re sua, quanto tempore cum eis obsequendo manserint in universa mea potestate, salvos & securos esse; si quis furtum intra terminos eorum vel de illorum re, vel aliorum perpetraverit, seu per vim inde aliquis rapuerit, sive hominem ibi pro aliquibus inimicitiis capere præsumpserit, uterque videlicet, fur & raptor, quando inventi fuerint & deprehensi, tali pœna mulctentur, ut & ipsi corrigantur, & cæteri timeant, ne ulterius talia agere præsumant: Hanc libertatem illis & omnibus successoribus donavi, & donando firmavi, ex hoc nunc & usque in seculum, ne ab aliquo posterorum meorum de tali re molestentur; & contra bonos suos mores & consuetudines agere, & deviare, (quod omnino prohibeo & defendo) cogantur, & ut Deus omnipotens, pro cujus amore hoc decrevi & deliberavi, animam meam, & omnis meæ posteritatis & successionis secundum

 suam

ſuam gratuitam gratiam & miſericordiam liberas & expertes reddet, & eruat a pœna & ſuppliciis externis. De hoc teſtes ſunt *Joannes*, (c) ejusdem Prior cum ſuis fratribus, qui hoc donum a me acceperunt. *Othmannus* & *Borno* Converſi Carthuſiæ, *Ardutius* Gebennenſis Epiſcopus, frater meus, & *Rodulphus Alamandi*, (d) ſimiliter frater meus *Ungrinus*, Converſus Portarum. *Petrus de Bueges*, *Perrudinus de Toſimo*, *Pontius Manfredus*, *Sanſo de Melſinge*, *Petrus Gaudinus de Marnax*, *Giroldus de Boſirem*. Actum XI. *Kal. Februar. Domino* Antelmo (e) *Priore Domus Carthuſiæ*, *ſedente anno Domini* M. C. LI.

IX.

Homagium Bernardi Domini de Turre,

Abbate Cluniacenſi.

Ex Cartulario Cluniacenſi, nobis a *R. P. Petro Franciſco Chifflet*, *e Societate Jeſu*, edito.

1191. NOtum ſit omnibus, tam futuris, quam præſentibus, quod Ego BERNARDUS de TURRE, ſequens veſtigia Anteces-

(c) *Joannes, ejusdem Domus Prior*] cognomento Hiſpanus, quoniam Hiſpania oriundus erat, prius Eremita, poſtea Carthuſianus, Vir ſanctitate & miraculis clarus; cujus oſſa illuſtriſſimus & Reverendiſſimus CAROLUS AUGUSTUS DE SALES, *Epiſcopus & Princeps Gebennenſis*, levari curavit, ut pie colerentur.

(d) *Rodulphus Alamandi, Frater meus*] alibi *Theutonicus* cognominatur; Poſteri ejus, Alamanni nomine retento, primitivum dereliquerunt. Ab eis Domini Vallonefii, Albonæ & Copeti, magnæ apud Sabaudos & Delphinates authoritatis, derivati ſunt.

(e) *Antelmo*] qui poſtea Epiſcopus fuit Bellicenſis, & inter Divos relatus.

ceceſſorum meorum, *Bertranni* (a) Patris mei, & *Guilielmi* Patrui, qui intuitu Dei, & pro remedio animarum ſuarum, mera donatione dederit Deo, & beatis Apoſtolis Petro & Paulo, & Abbati Cluniacenſi Dominium *Caſtelli de Turre*, (b) Domino Hugoni, Abbati Cluniacenſi, memoratum feodum recognovi, & hominium pro ipſo illi fieri & fidelitatem juravi, in præſentia Illuſtris Regis Philippi, & multorum Baronum, ſub tali conditione, ut in poſterum, Ego & ſucceſſores mei Caſtellum dictum & tutelam Domus *de Sancto Pardulpho*, (c) & *de Carnis* juſtam & non malitioſam ab Abbate Cluniacenſi habeamus & teneamus; quemadmodum præfati Anteceſſores mei, Betrandus & Guilelmus, legitime tenuerant, tali conditione & modo, ut jus iſtud & Dominium jam dictum ad nullam aliquam Abbas Cluniaci transferat perſonam, quocunque alienationis titulo; quod ut ratum & firmum, huic Cartæ ſigillum meum apponi feci. *Actum Anno Incarnati Verbi 1191.*

F 3 X. *Con-*

(a) *Bertranni Patris mei*] Hinc patet, Clariſſ. Virum CHRISTOPHORUM JUSTELLUM, *Hiſt. Arvern. lib. 3.* lapſum fuiſſe in Turriana Genealogia, qui Dominum de Turre circa annum 1181. viventem *Geraudum* vocat; cui patrem Guidonem dedit, citra titulorum fidem; *Bernardus* ſiquidem Dominus de Turre, de quo hac in Carta, Bertrandum patrem habuit & Patruum Guilelmum.

(b) *Caſtelli de Turre*] in Arvernia.

(c) *De S. Pardulpho*] vulgo S. Pardoulf, in eadem Provincia.

X.

Confirmatio Donationis Ecclesiæ Cluniacensi, ab Eustachio, Comite Bononiensi.

Ex eodem Cartulario.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1125. EGo EUSTACHIUS, (a) olim *Comes Bononiensis*, nunc autem, disponente Deo, Monachus Cluniacensis, quod in ultimis Ecclesiæ Cluniaci dedi, præsenti Cartula sigillo meo munita, corroboro & confirmo; videlicet, ut de villa mea, quæ est in Anglia, & vocatur *Fobingés*, annuatim sine ullius contradictione vel diminutione tradantur prædictæ Ecclesiæ decem libræ Anglicæ monetæ, & aliæ decem ejusdem monetæ Ecclesiæ de Rumiliaco, quam & ego cum alia *Uxore* mea, (b) dedi Monachis Cluniaci; hoc feci Ego *Eustachius* in manu Bernardi, Prioris Cluniaci, publice apud *Rumiliacum, anno Verbi Incarnati* M. CXXV. laudante, simulque confirmante *Stephano*, (c) Comite Bononiensi, cui hæreditatem meam cum *Matildi* Filia mea dedi, qui & hoc donum laudavit atque confirmavit præsentibus multis, quorum nomina sunt hæc: *S. Eustachii*, qui hoc fecit, *S. Stephani*, Comitis Boloniæ, qui laudavit, *Matildis* Comitissæ, quæ & laudavit, *Bernardi*

(a) *Eustachius Comes Bononiensis*] ejus nominis tertius.

(b) *Uxore mea*] omnes Historici, qui de Comite Eustachio sermonem habuerunt, unicam uxorem, scilicet MARIAM, *Malcolmi*, Scotorum Regis, Filiam ei tribuunt; attamen confirmatio hæc alteram eum habuisse, satis indicat, cujus nomen & familia ignorantur.

(c) *Stephano Comite Bononiensi*] qui, priusquam *Matildam*, Eustachii Comitis filiam & hæredem, in uxorem sibi conjunxisset, STEPHANUS BLESENSIS Mortagnii Comes vocabatur; is est, qui postea *anno* 1135. *Angliæ Rex* inauguratus fuit.

nardi Prioris, in cujus manu factum eſt, *Balduini*, Abbatis S. Almari, *Balduini de Chaſol*, *Wilelmi de Edinot*, *Clarambaudi de Tiberona*, *Balduini* Conſtabularis, *Eufredi* Dapiferi, *Ufredi* Pincernæ & *Euſtachii* de Finles.

XI.

Donatio CONRADI *Regis Monaſterio Cluniacenſi.*

Ex Tabulario Eccleſiæ Cluniacenſis, ab Authore Cluniaci viſo.

In Nomine Dei æterni.

966.

CHURANS, (a) nutu Dei Rex; quisque pro Dei amore impendere aliquid curaverit, meritum ſibi in futuro confidat; quapropter notum ſit omnibus fidelibus noſtris præſentibus & futuris, qualiter pro Dei amore, atque remedio animæ noſtræ, ADELANIÆ (b) videlicet Reginæ, & *Infantium noſtrorum*, (c) res noſtras, quæ ſunt ſitæ in *Pago Morienſe*, videlicet locum, qui vocatur *Croatus*, cum omni appenditia, una cum Molendino ad Monaſterium S. Petri Cluniacenſis & Monachorum ſuorum, per præceptum concedimus; quod & libenter fecimus; volumus namque, & firmiter per hoc noſtrum præceptum decernimus, ut S. Petrus, vel Monachi ipſius famulantes, omnem obtineant vigorem perpetualiter, abs-

(a) *Cunrans*] idem eſt, quod Conradus, Rex Burgundiæ transjuranæ.

(b) *Adelania Regina*] Vidua erat Lotharii Regis, Othonis Alemannorum Regis Soror, & Conradi Regis Uxor.

(c) *Infantium noſtrorum*] A. QUERCETANUS, *Hiſt. Burgund. Lib. 2. cap 24.* in Regis Conradi proſapia quinque liberos numerat, quos Matildi Reginæ, ſecundæ Conradi uxori, adſcribit, nihilominus aliquos ex Adelaide prima uxore ſuſcepiſſe, quorum hic mentio fit, ex hac carta videre eſt, quos tamen Conradus aliter non deſignavit.

absque ullo obſiſtente, vel contradicente; ut autem hoc noſtrum præceptum ab omnibus obſervetur, & a nemine unquam violetur, manu noſtra firmavimus, & de Sigillo noſtro ſigillari juſſimus. *Data X. Kal. Aprilis, anno XXVI. regnante* CONRADO *Rege* (d) *fœliciter Amen.*

XII.

Confirmatio Donationum factarum Abbatiæ S. Loci, a Domino de Sinemuro.

Ex Cartulario Abbatiæ Septemfontium.

1219. EGo MARIA, (a) *Soror Ducis Burgundiæ*, notum facio præſentibus & futuris, quod Dominus *Simon de Sinemuro*, (b) maritus meus, teſtamentum ſuum faciens, recognovit ſe promiſiſſe Petro, quondam Abbati & fratribus *Sancti Loci*, (c) quod nihil mali faceret rebus eorum, ſed potius in omnibus locis, pro poſſe ſuo, bona fide cuſtodiret; & præcipue Domum & Cellarium, quod habent apud Borbonium, ita ut, quicunque ſe vel res ſuas, ibi reponerent, tanquam in Eccle-

(d) *XXVI. regnante Conrado Rege*] anno ſcilicet ſalutis reſtitutæ 966. quia Conradus regnare tranquille in Burgundia transjurana tantum anno 939. cœpit, uti jam *cap. I.* diximus.

(a) *Maria, Soror Ducis Burgundiæ*] ſcilicet Eudonis III. & Hugonis III. Ducis Burgundiæ, & Adelaidis *Lotharingiæ Filia*, cujus non meminerat A. QUERCETANUS, *in Hiſt. Burgund. cap. 7.* eam e tenebris primi inter Hiſtoricos noſtros eruerunt hujuſce cartæ auxilio *Clariſſimi* SAMMARTHANI *fratres. Hiſt. Gen. Franc. Lib. 38. cap. 7.*

(b) *Simon de Sinemuro*] Dominus de Semur & de Luzy, illuſtri apud Burgundos genere.

(c) *Sancti Loci*] olim ita nominabatur Monaſterium, quod hodie Septem-Fontium, vulgo *Sept-Fons*, in Borbonenſi Provincia Ordinis Ciſtercienſis, & Diœceſis Auguſtodunenſis. vid. CASP. JONGELLIN.

Ecclesia liberi essent; exceptis videlicet homicidiis & incendiariis. Quando autem vinum vendi ibi forte contigisset, tam ille Simon, quam homines sui, legitima vadimonia mitterent; quæ videlicet plus valendo tertiam partem pretii excederent; sua autem, si post quadraginta dies, redempta non essent, cæterorum vero post quatuordecim dies licite & libere vendi potuissent. Quidquid autem Domus sancti loci in terris, in nemoribus, in planis, in aquis suis habebat, quando hæc promissio facta est, totum liberum eidem Domui dedisse & concessisse; & quam talem promissionem credo esse profuturam, tam animæ Domini Simonis, quam meæ; universa quæ supra dicta sunt, laudo, concedo & dono, & me fideliter tenenda promitto. Præterea Dominus Simon dedit eisdem Monachis in manso *Assulamon*, duos solidos debitales, & alios duos solidos in manso *Escossenis* de Marcilly, & in manso *Espoupardeurs*, duodecim denarios in festo sancti Nazarii persolvendos, in manso Adenet de Marcilly, duos solidos in festo sancti Nazarii, & alios duos solidos in Carnisprivio, in manso Asquilbans de Dio septem quartas avenæ, in manso Asrabandetis septem quartas avenæ, persolvendas annuatim, in cujus rei confirmationem & testimonium, præsentem cartulam sigilli mei munimine roboravi. *Act. hoc est hoc anno gratiæ* M. CC. XIX.

XIII.

Fundatio Abbatiæ S. Victoris Genevensis, ab Hugone Genevensi Antistite.

Ex Cartulario Cluniacensis Cœnobii, ab Authore Cluniaci viso.

UNicuique mortalium pro salute animæ rationabiliter tractare est necessarium, Domino & indubitanter acceptum: Quapropter Ego indignus nomine HUGO, *Genevensis* Ecclesiæ Præsul, peccatorum meorum obliterationem Deo annuente promereri desiderans; sæpe mecum tacitus, frequenter

1019.

ter

ter etiam cum *Seniore* (a) RODULPHO, cæterisque amicis tractare disposui, qua ratione loca in nostra Diœcesi posita, & ad nostræ sedis locum pertinentia, in meliorem statum repararentur, nostra industria, & eorum protectione assidua. Hæc autem sæpissime tractante accidit ut bonæ memoriæ ADALHEID, (b) *Imperatrix Augusta*, nostri Pontificatus Urbem ingressa, Ecclesiam beatissimi Victoris Martyris Christi orandi gratia intraret, quæ, omnibus, propter quæ venerat, rite peractis, eundem locum Monasticæ disciplinæ & religionis congrui fore prospexit, & ut id omnino peragerem, consilium dedit, non multo post tempore, ejusdem beati Martyris membra invenire nos contigit, argenteo loculo diligentissime recondita, quæ hactenus per plurima tempora hominum aspectibus fuerant occultata; his autem sanctissimis membris ab humo, quæ diu latuerant cautissime levatis, & strenuissime, ut oportebat, procuratis; in festivitate ipsius Martyris *Seniore nostro* RODULPHO, *Domna* quoque *Regina* EGILDRUDE, (c) maximo etiam conventu Episcoporum, Comitum & aliorum Religiosorum & Nobilium Virorum congregato communi consilio; statuimus eadem præfata Martyris membra, sub ara ipsius Basilicæ esse locanda. Cum ergo cœptum opus devota mente complevissemus, cogitare mecum cœpi frequentius, ut prædictum locum amplificarem in melius, statuendo scilicet illuc Monasticæ religionis

(a) *Seniore.*] id est, Domino, infimæ Latinitatis loquendi formula.

(b) *Adalheid*] Uxor Imperatoris OTHONIS, cujus vitam sanctitate & virtutibus coruscam descripsit ODILO *Cluniacensis Abbas*, ejus contemporaneus.

(c) *Regina Egildrude*] hinc collige Rodulphum III. Burgundiæ transjuranæ Regem, plures habuisse uxores, hanc scilicet *Egildrudem* a nullis Historicis memoratam & *Hermengardam* vel *Irainsindam* a QVERCETANO *Hist. Burgund. lib. 6. c. 25.* notas.

nis viros, qui eundem locum religiosis exornarent cultibus,& suo ordini congruis circumstruerent habitaculis; quia vero in eodem loco non erat tanta facultas possessionis, ut aliquis ibi potuisset ordinari loco Abbatis; memorandum Cluniensis Cœnobii Abbatem, *Odilonem*, ad hoc peragendum evocavi, & permissione Domini *Rodulphi* Regis, consensu etiam fratris ejus *Burchardi*, (d) Lugdunensis Archiepiscopi, cæterorumque Comitum & Nobilium Virorum hortatu, prædictum locum sancti Martyris Victoris ejus Ordinationi commisi, ut ipsi, suique successores prælibatum locum, prout potuerint, in melius studeant reparare, & nostrorum successorum authoritate, deinceps in perpetuum possideant. Hanc autem constitutionem non ideo statuimus, ut a potestate nostræ Ecclesiæ aliquid (quod absit) detrahere velimus; sed tali hoc gerimus dispositione, ut prædictus locus in perpetua valeat manere religione, & inter nostros successores Cluniensisque Cœnobii Abbates, charitas excellentissima firmetur, & apud illos nostra memoria specialiter observetur; Successorum præterea

(d) *Burchardi Lugdunensis Archiepiscopi,*] Adverte duos *Burchardos* Lugdunenses Archiepiscopos fuisse, quorum *primus Rodolphi II.* Burgundiæ Regis & *Berta* Reginæ filius fuit, ut ex fundatione Monasterii Paterniaci patet. *Alter* vero *Conradi Pacifici* filius, & *Rodolphi tertii*, Regis Burgundiæ Frater, de quo hic sermo, & sic vacillantes & errantes PARADINUM & SEVERTUM *in Archiv. Lugd. sub Burchard.* sublevamus, qui ex duobus Burchardis unicum conflarunt, licet diverso tempore vixerint. Obiter nota etiam DAVIDEM BLONDELLUM *in Genealog. Franc.* deceptum fuisse, qui Burchardum secundum Archiepiscopum Lugdunensem *Aymonis Genevensis* Comitis filium fuisse ait. v. *Tabul. Comitis Gen.*

Etiamsi fundationis hujus Carta sine die & Consule sit, nihilominus conjicere facile est, eam circa An 1019 scriptam fuisse, quia tunc Hugo Genevensis Præsul Rudolphus III. cognomento negligens,& Odilo Abbas Cluniacensis vivebant.

terea hortor & obſecro ſinceriſſimam charitatem, noſtram dignentur ſua confirmatione ſtabilire devotionem, quam ſtatuere cupio propter ſalutem animarum Succeſſorum noſtrorum *R. Regis* & CHUONRADI *Regis*, pro ſtabilitate quoque Eccleſiæ nobis a Domino commiſſæ, concedendo ſcilicet Clunienſis Cœnobii Rectoribus, omni reliquo tempore ordinationem prælibati loci Victoris Martyris Chriſti, ut in eodem loco memoria & religio perpetuo valeat obſervari, & ipſi de conſortio Religioſorum Virorum diutius poſſint gratulari.

XIV.

Donatio Roſſelini, Vice-Comitis Cenomanenſis, Monaſterio Cluniaci.

Ex eodem Cartulario Cluniacenſi.

1173. QUandoquidem in multis terrarum partibus beneficium Clunienſis Eccleſiæ innotuit, ROSSELINUS (a) *Vice-Comes Cenomanus* & ſanctæ Suſannæ, in remiſſionem peccatorum ſuorum & Anteceſſorum dedit, & in perpetuum conceſſit Eccleſiæ Cluniacenſi Baſilicam *de Ponte-Novo*, cum Cimeteriis & omnibus appenditiis, quæ ſita eſt ſupra *Sartam*, (b) juxta Caſtrum Bellimontis, (c) ita ſcilicet, ut omnes homines Monachorum ibi accipiant omne ſervitium Chriſtianitatis, tam in vita, quam in morte, ibique ſepeliantur non ſolum iſti, ſed omnes illi, qui gratiam beatorum Apoſtolorum P. & P. in quorum honore fundata eſt Baſilica, petierint, & ibi ſe contulerint; conceſſit namque Monachis Cluniacenſibus, ibidem Deo ſervientibus, Decimam omnium redditum Caſtri Bellimontis & totius Caſtellaniæ, & duos Furnos, quos in eodem Caſtro

(a) *De Ponte-Novo.*] vulgo le Pont-neuf, in Agro Cœnomanenſi.
(b) *Sartam*] fluvius eſt la Sarte.
(c) *Bellimontis*] Beaumont, Ducatus hodie.

ſtro habebat, ita liberos, quod certis terminis per annum miniſtros mutare poterunt; & de tribus Feriis, quæ apud Pontem-Novum in ſolennitatibus Apoſtolorum P. & P. ſunt, & unam liberam & immunem illam, videlicet de morte & aliarum duarum medietatem, & decimam omnium reddituum ſuorum de Anglia, atque quandam medietatem terræ apud locum - - - - ita ut ſi quis ex ſupra dictis rebus aliquid inde Monachis auferret, tantumdem Juſtitiæ Vice-Comes ipſis faceret, ac ſi de ſuo aliquis raperet; & ſi quis Baronum ſuorum terram ſuam vel vineas, ſeu ædificia ſua, aut aliquid aliud præfatæ Eccleſiæ in eleemoſynam dare voluerit, hoc idem *Vice-Comes Roſſelinus, & Richardus* filius ejus, liberum & immune fore voluerunt; & quidquid in feodo illorum juſte acquirere poterunt, coram Deo & Apoſtolis P. & P. & omnibus ſanctis ſe ſervaturos, tam ea, quam cætera omnia, quæ ad prædictam Eccleſiam pertinent, promiſerunt Burgenſes, ſeu homines Monachorum *Pontis-Novi*, pro nullo foris facto alicui quod jus faciant, niſi in Curia Prioris; & ſi quid de Conſuetudinibus Vice-Comitis retinuerint, vel aliud aliquod delictum fecerint, nihil amplius quam XII. nummos pro foris facto, Vice-Comiti aut ejus Miniſtro reddant; ſed ſi homicidium ab aliquo prædictorum hominum perpetratum fuerit alicubi, quamvis in Curia Prioris ad jus veniant, tamen de hoc ſolo Vice-Comes medietatem habebit, & Prior aliam: Si vero alius homo undecumque veniat, & ſimile opus peregerit, aut etiam majus iſto, etiam infra Cimeterium ſupra dictum intrare potuerit, aut ſub cuſtodia Prioris ejuſdem loci, de tota terra Vice-Comitis ſanus & incolumis exire licebit. Burgenſes autem, & homines Prioris, ita liberos & immunes conceſſit, ut in nullo negotio ſuo peragant, præter cauſa belli, aut cauſa perdendi Caſtrum, aut cauſa cuſtodiendi Caſtrum Bellimontis: Si homines deſint, tantum hoc facere debent, ut idem Vice-Comes aut Seneſchallus ejus Priori

Pontis-Novi, ſuper hac re ſuppliciter petendo rogaret. Hanc Cartam CONSTANTIA *Vice-Comitiſſa* precibus Domini STEPHANI, (d) *Abbatis Cluniacenſis* laudavit, & cum liberis ſuis conceſſit, & ne oblivioni tradatur. Ego ROSSELINUS Vice-Comes, Sigilli mei caractere muniri feci.

XV.

Donatio Spinæ de Corona Domini, a B. Ludovico Rege, Monaſterio Agaunenſi.

Ex Cancellaria Agaunenſi.

1261. LUDOVICUS, *Dei gratia Francorum Rex.* Dilectis ſibi in Chriſto Priori & Conventui S. Mauritii Agaunenſis, ſalutem & dilectionem ſinceram. De pretioſis Beatorum Martyrum Agaunenſium corporibus, quæ nobis per Venerabilem Abbatem & Concanonicos noſtros, ac Nuntium noſtrum, veſtra liberalitas venerabiliter deſtinavit, charitatem veſtram dignis proſequimur actionibus gratiarum. *Mittimus autem vobis per ipſum Abbatem* (a) *ſacro-ſanctæ Coronæ Dominicæ ſpinam unam*, quam propter redemptoris reverentiam, petimus a vobis devotiſſime honorari, & ut nos & noſtros, veſtris orationibus habeatis ſpecialiter commendatos. Actum *Pariſiis*, anno Domini M. CC. LXI. menſe Februarii.

XVI.

Formula antiqua Manumiſſionis.

Ex Cartulario Carthuſiæ Montis-Merulæ.

1261. EGo HUMBERTUS de *Aſneriis*, (a) Domicellus, notum facio univerſis, quod Ego pro me, & hæredibus meis, & ſuc-

(d) *Stephani Abbatis*] qui vivebat Anno 1173. quo tempore notitia hæc ſcripta fuit. v. *Bibliothec. Cluniac.*

(a) *Spinam unam*] extat adhuc hodie in Eccleſia Agaunenſi, ubi pie colitur.

(a) *Humbertus de Aſneriis.*] Dominus S. Juliani ſupra Reyſſouzam fluvium in Sebuſianis.

ſucceſſoribus in perpetuum, *recepta ſiquidem tertia parte, ut moris* (b) eſt, *bonorum* WILELMI, Filii quondam *Petri Chavalet de Montefantet*, dictum inquam *Wilelmum* & hæredes ſuos meræ libertati dono & trado, ipſumque & ſuos quitto penitus, & concedo Domui & fratribus *Montismeruli*, (c) Carthuſienſis Ordinis, perpetuo libere poſſidendos, ſine aliqua interpellatione, ſeu requiſitione a me de cætero facienda, in præfato *Wilelmo*, Succeſſoribusque & rebus ſuis, & promitto, me, præſtito juramento & ſtipulatione ſolemni, omnia præſcripta bona fide obſervaturum, nec & venire contra verbo vel facto, & renuntio omni auxilio Juris Canonici & Civilis, nec mori & conſuetudini, per quam poſſem contravenire, & ſpecialiter legi dicenti manumiſſionem ſervorum irritari poſſe, & ſervos glebæ ad priſtinam ſervitutem reduci poſſe. In cujus rei teſtimonium præſentes literas eidem W. tradidi. *Sigillo* HUMBERTI Capellani noſtri S. Juliani ſigillatas, *quoniam ego careo ſigillo proprio, & volo, quod illud ſigillum pro authentico habeatur, & robur obtineat & Sigilli authentici* firmitatem. Datum *Anno Domini* M. CC. LXI. die Jovis *poſt quindenam Paſchæ.*

XVII.

(b) *Ut moris eſt*] notatu digna prorſus eſt conſuetudo illa, quæ Dominus, qui ſervum, ſive *Taillabilem* aut Manus-mortuæ hominem (ut apud noſtrates Sebuſianos loquimur) manumittere vellet tertiam bonorum ſervi partem, retinebat in pretium libertatis conceſſæ, quam conſuetudinem ſecuti ſunt CAROLUS VI. *Francorum* Rex, edicto 1402. & Sereniſſimus EMANUEL PHILIBERTUS, *Sabaudiæ* Dux, Edicto manumiſſorio, anni 1561.

(c) *Montis Merulæ*] Carthuſia eſt, apud Sebuſianos olim Vallis S. Stephani dicta, vulgo *Montmerle*, juxta Reyſſouzæ fluvium, & S. Juliani Oppidum.

XVII.

Bulla Aurea CONRADI Romanorum Regis, pro Ecclesia Ebredunensi.

Ex Tabulario Ecclesiæ Ebredunensis.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1147. CONRADUS, *Dei gratia Romanorum Rex II.* Wilelmo, Urbis *Ebredunensis* (a) Archiepiscopo, ejusque Civitatis Clero & populo, gratiam suam & bonam voluntatem. Antiqua consuetudo celebris, & Imperatorum Instituta, Regum Romanorum discretionem sollicitant; quatenus Ecclesiarum utilitatibus studeant providere, Clericos defendere, bona illarum ad laudem & gloriam nomini Christi illibata observare, & ne aliqua impiorum tyrannide affligantur, maxime operam dare: Si qua etiam eisdem damna truculenter inferantur, pie & misericorditer reformando, eadem resarcire; imperialia itaque decreta non deserentes, Antecessorum clementiam imitando. Tibi venerabilis prætaxatæ urbis *Wilelmo* Archiepiscopo, & per te, Ecclesiæ tuæ & Successoribus tuis, Ebredunensis urbis voto, *nostra Regalia* concedimus *justitiæ, Monetam, Pedagium, utraque strata telluris & fluminis Durantiæ;* concedimus etiam tibi quæcunque in Regno nostro Prædecessorum nostrorum authoritas, vel quorumlibet pietas Principum Ecclesiæ tuæ & antecessoribus tuis charitatis studio concessit; verumtamen, ut donatio ista firma & stabilis posteris tuis æternaliter permaneat; paginam præsentem Sigillo nostro insigniri jussimus. Si qua vero improborum temeritas confirmationem istam præsumeret inquietare; *Banno* Regali subjaceat. Hujus

(a) *Ebredunensis*] vulgo Ambrum, Alpium maritimarum Metropolis, tunc in regno Arelatensi sita. Ideo Romanorum Reges & Imperatores, qui se Reges etiam Arelatenses prædicabant, Civitatem illam & Ecclesiam variis decorarunt privilegiis.

Hujus donationis testes esse volumus Episcopos, *Ordibium* Basiliensem, *Burchardum* Argentinum, *Bucam* Garmatiensem, *Arnulphum*, Cancellarium Constantiensem, *Anselmum* Elicherium, Archidiaconum, *Rogerium*, & alios multos. *Anno ab Incarnatione Domini* M.CXLVII. anno vero X. Regni ejus.

XVIII.

Litera Protectionis & Immunitatis, Monasterio Liuncelli a Vuilelmo Comite Valentino concessa.

Ex Cartulario *Abbatiæ Liuncellæ*, inter schedas *Domini de Peyrese* reperto.

VUILELMUS (a) Pictaviensis, *Dei gratia Valentinus Comes*, G Abbati & Fratribus *Liuncelli*, (b) in perpetuum; Nobilitatis insigne indicium est, atque gladii nostri exposcit authoritas, pupillos & viduas defendere, custodire, judicium facere, justitiam in necessitatibus suis pauperibus ministrare. Hoc attendens & diligens Ego Wiliel. *Pictaviensis* cognomine; *Officio* (c) vero Valentinus Comes, & divina ordinatione, fratres Liuncelli sub protectionis nostræ suscipio numine, & per totam terram nostram immunes a Pedagiis, & omni violentia & actione, atque liberos constituo, eorumque me trado servitio, quatenus eorum eleemosynis & orationibus a peccatis meis merear redimi, ac Deo omnipotenti, Domino meo, per ejus misericordiam reconciliari.

1183.

H XIX.

(a) *Wilelmus*] Ademari Comitis Valentini filius, ut ex sequenti patet carta.

(b) *Liuncelli*] vulgo *Lioncel*, Monasterium ordinis Cisterciensis, in Diœcesi Valentina Bona-Vallis filia.

(c) *Officio Comes*] titulus Comitis Valentini tantum erat tunc dignitatis & officii nomen, non patrimonii.

G. Abbas Liuncelli, qui hoc donum recepit, vivebat Anno 1183. ideo hujusce litera data ad hunc annum referri debet.

XIX.

Aliud Privilegium, eidem Monasterio LIUNCELLI *concessum ab eodem Comite Valentino.*

Ex eodem Cartulario.

VUILELMUS (a) Pictaviensis, Comes Valentinus &c. universis Castellanis suis & *Bajulis*, atque hominibus majoribus & minoribus, salutem & debitum amorem. Notum sit omnibus, me Domum *Liuncelli*, & omnes res ejus mobiles & immobiles, in securitate mea & protectione, atque *guidagio* suscepisse, sperans pro hoc magnam mercedem apud Dominum JEsum Christum & ejus Matrem sanctissimam, in cujus honore prædicta Domus fundata dignoscitur, promereri. Audivi quidem, quod quidam pestilentes, & etiam de Terra mea & Patris mei Domini Ademari, Liuncellensibus injuriari non metuunt, & bona eorum rapere, & violenter abducere non formidant. Mando igitur Vobis, & firmiter præcipio, ut nemo vestrum manum mittat de cætero in prædictos servos Beatæ Virginis, vel res eorum; & præcipue in *Mulos*, quibus in montanarum degentes angustiis, sibi sua omnia necessaria habent, imo, quantum poteritis, eos ab aliorum injuria, & inquietatione indebita, defendatis. Si qui vero vestrum de eis juste conquesti fuerint, Liuncellenses se stare judicio nostro promiserunt. Quisquis meorum hominum Mandatum istud transgressus fuerit, sciat se iram meam & odium incurrisse.

XX.

(a) Manuscriptus quidam Codex, loquens de Wilelmo Pictaviensi, Comite Valentino, cujus uxorem Philippi in quandam QUERCETANUS fuisse suspicatus est. Ait eum nupsisse Comitissæ Diensi, quæ circa annum 1180. Rambaudi Bauciani, Arausicani Principis, amore exarsit. Hujus Cartæ meminerunt clarissimi SAMMARTHANI *fratres. Gall. Christ. Tom. 4.*

XX.

Concordia inter Ecclesias Novalicensem & Contaminensem pro Ecclesiis Thiesii & Castillionis.

Ex Cartulario Cluniacensi.

1150.

CErta & vera sit omnibus significatio, quod controversia, quæ de Ecclesiis *Thiesii* & *Castillionis*, (a) & earum appenditiis diu & sæpe inter *Novalicensem* (b) & *Contaminiacensem* (c) ventilata fuit a *Bernardo* Bremetensi Abbate, tunc Priore Novalicensi, & *Anguizone* Cluniacensi Camerario, tunc Priore Contaminæ, sic in pace terminata stetit: Placuit itaque *Stephano* Clusii Abbati, (d) qui judex & conciliator hujus negotii ab *Adriano* Papa constitutus erat, & *Bernardo* Abbati prædicto, communi Capitulo Novalicensi & *Bremetensi*, (e) & cæteris suis aliorum locorum Confratribus, ut ab Anguizone, Priore Contaminæ, mille quingentos solidos secusienses, eo pacto & tenore acciperent, ut præfata controversia in perpetuo delata & scripta jaceret: Contaminiacensis autem, prædictas Ecclesias, cum beneficiis & appenditiis suis, firma & perpetua pace deinceps haberet & possideret, quod factum ratum & confirmatum fuit, ex consensu & voluntate omnium prædictarum partium. Et *Ardutii* Gebennensis Episcopi, & *Aymonis* Fulniacensis, qui Advocatus hujus rei erat, *M. C. L. anno ab Incarnatione Domini*, Friderico Imperatore regnante, & guerram cum Mediolanensibus agitante. Ii sunt testes *V.* Comes

(a) *Thiesii & Castillionis*] vulgo Thiez & Chastillon, vici in Ducatu Gebennensi.

(b) *Novalicensem*] celebre Monasterium Ordinis Divi Benedicti, ad montis Cinesii radices, juxta Susæ oppidum, Novalese.

(c) *Contaminiacensem*] Gontamiæ Prioratus in Pago Gebennensi, de quo supra sermonem habuimus.

(d) *Clusii Abbati*] S. Michaelis de Clusa, in Principatu Pedemontensi.

(e) *Bremetensi*] vulgo Breme, in Agro Mediolanensi.

Maurianensis, *A.* Fulciniacensis, *R.* ejus Filius, *G.* de Volseno, *B.* Prior Aquæ-bellæ, & fere omnes Parochiani Thiesii.

XXI.

Donatio Rodolphi de Thoria Carthusiæ Valonis.

Ex ejusdem Carthusiæ Autographo, nobis a R.P. Compain Societatis Jesu exhibito.

1234. EGo *Rodolphus de Thoria*, (a) pro remedio animæ meæ, & pro anima Patris mei, *Raymundi de Fulciniaco*, (b) dedi & concessi unam caballatam vini puri, in vinea mea de Mouvant, Domui de *Valone* (c) annuatim persolvendam, ut inde celebrentur Missæ in Domo Valonis. *Actum anno Domini* M.CC.XXXIV. *apud Bossié, mense Decembri.*

XXII.

Donatio Ecclesiæ Cluniacensi, a Josserando Grosso.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis, ab Authore Cluniaci viso.

1074. J*Osseranus*, cognomento *Grossus*, (a) anno Domini MLXXIV. donavit Ecclesiæ Cluniacensi Ecclesiam S. Laurentii, prope

(a) *Rodulphus de Thoria*] cujus Nobilis posteritas adhuc hodie durat in agro Fusciniacensi, in Dynastis *de Boussy*, *de Bellecombe & d'Arbuzenier.*

(b) *Raymundi de Fulciniaco*] nota corruptelam seculi, cum Filius alio nomine designetur, quam paterno; Filii namque ditionum suarum ut plurimum nomina usurpabant.

(c) *Valone*] Carthusia est in Montibus Fusciniacensibus, vulgo Valon, unita Carthusiæ de Ripalia, ad Lacum Lemanum, juxta Thononi oppidum.

(a) *Grossus*] Branceduni; Uxellarum & aliorum locorum in Pago Matisconensi Dominus, qui inter Burgundiæ Proceres locum fere primum tenebat, sive ob generis antiquitatem, sive ob ditionum amplitudinem.

pe *Matisconem*, (b) ultra flumen Sagonæ, & quosdam Mansos, cum hominibus & pertinentiis suis, sitos in diversis locis in Matisconesio, nihil penitus sibi in prædictis, vel suis retinendo.

XXIII.

Concessio in feudum Alberico, Matisconensi Comiti, a Monasterio Agaunensi.

Ex Cancellaria S. Mauritii Agaunensis.

In nomine Dei æterni.

Quicunque res Ecclesiæ sub usu beneficii acquirere desiderat, ab ejusdem Rectoribus Ecclesiæ suffragium & tuitionem petat, quorum videntur subesse dominati. Quapropter omnibus Christianis notum esse volumus: Quod nos Fratres de Congregatione S. Mauritii Agaunensis Monasterii, Meynerius videlicet Præpositus, seu & cæteri Fratres, inibi Domino famulantes, qualiter tu *Albrice*, (a) Comes petiisti humiliter, & quasdam res nostras, quæ sitæ sunt in Pago *Warascum*, (b) *in Comitatu Scodingum*, (c) scilicet Ecclesiam, quæ est constructa in honore S Petri in Calme Arlicana, cum omnibus appenditiis, quæ ibi aspicere videntur, 943.

(b) *Prope Matisconem*] S. Laurentii vicus, hodie est in agro Sebusiano juxta Araris Pontem, quasi in Matisconensi suburbio, licet a Matisconensi Provincia minime dependeat.

(a) *Albrice Comes*] alibi vocatur *Albericus Matisconensis* Comes, quem de Narbona cognominatum fuisse *Severtius & Sanjulianus* perperam scripserunt. *in Episcop. Matisc. p. 64. in Antiqu. Matisc.*

(b) *In pago Warascum*] ea pars Comitatus Burgundiæ, quæ Sebusianis contermina est; olim vocabatur Pagus *Varascus*, sive Comitatus *Warasci*.

(c) *In Comitatu Scodingum*] Vallis ea est, in qua Salinarum Oppidum, vulgo *Salins*, a Salinis ita dictum.

Fiscum Francium, cum appenditiis suis, medietatem *de Feestingo*, & quidquid ad ipsam medietatem pertinet, *Chiuricacum* Fiscum, cum omnibus appenditiis suis, *Bracum*, & quidquid in salinis habere videtur ex supra dicta re, cum omnibus appenditiis, potestatem *Arecii*, cum Ecclesia *S. Melanii*, cum decimis & omnibus appenditiis, excepto Altari; Ecclesiam *S. Mauritii* in Camblasio, cum potestate ipsa & decimis, & omnibus appenditiis suis, & aliis in has potestates insertis, ubicunque acquirere potest. De Turna vero Jurense, scilicet *Ozeias*, & quidquid in has partes pertinere videtur, tibi & filiis tuis Leutoldo & Humberto, post tuum discessum, *jubente & consentiente Domino nostro* CONRADO, *excellentissimo Rege*, concedere deberemus, quod & ita fecimus, ea vero ratione, ut annis singulis ad festivitatem S. Mauritii, censum persolvatis ad fratres, solidos viginti & septem; ad Secretarium XII. solidos, a Turma Jurense, solidos duos; de unaquaque Ecclesia solidos XV. & de ipso censu negligentes non appareatis; & si negligentes in uno anno fueritis, in alio duplum componatis, & hoc super insertum, alienare potestatem non habeatis, sed post vestrum decessum omnis integritas emeliorata, quandoquidem Dominus voluerit, ad nos revertatur, & hæc *Præstaria* (d) firma & stabilis permaneat, cum stipulatione subnixa. *Meynerius*, Præpositus, consensit & subscripsit, *M. Simon* Levita consensit & subscripsit. *Chuonradus* Levita, *Leucherius* Levita.

Ego *Henricus Gynk*, Notarius, hanc Præstariam scripsi, datam die Dominico, anno V. (e) regnante Chuonrado, Domino Rege.

XXIV.

(d) *Præstaria*] idem est, quod apud Feudistas Beneficium, dicimus nos infeudationem, sive in feudum concessionem.

(e) *Anno V.*] annus V. Regni Regis Conradi cadit in annum Christi 943.

XXIV.

Promissio Guilielmi & Rostagni de Sabrano, aliorumque Comitatus Provinciæ Procerum, Raymundo Berengarii, Comiti Barchinonensi.

Ex Archivo Regio Aquensi.

ANno ab *Incarnatione Domini* MCLVI. Juro ego *Guilielmus de Sabrano*, tibi RAYMUNDO BERENGARII, Comiti Barchinonensi, & Nepoti tuo (a) *Raymundo* Berengarii, Filio Fratris tui Berengarii Raymundi, quod si *Stephania* (b) uxor *Raymundi de Baucio* & *Hugo* Filius ejus, & Guilelmus, & Bertrandus, & Gisbertus, commoti per vos, aut per unum nuntium, vel nuntios vestros, uni ex vobis vel ambobus, (c) *Castrum de Trencatallia*, cum omnibus fortitudinibus suis, sine vestro *Enganno* non redderent: Ego *Guilelmus de Sabrano* jam dictus, veniam in potestatem vestram, vel nepotis vestri, vel illorum, qui locum vestrum tenebunt ad decem dies, ex quo a vobis, vel vestris commonitus fuero, vel illud sciero *in Volubricis* (d) Insula, sicut undique circumclauditur Rhodano; ita tamen, quod ibi securus sim a vobis per omnia; præter *Ostaticum* tenendum, sine vestro *Enganno*, quod inde aliquó modo

1156.

(a) *Nepoti tuo*] Comiti Provinciæ, qui Raymundus Berengarii Junior vocabatur.

(b) *Stephania*] uxor Raymundi, Domini a Baucio, & Gilberti Milialdi Comitis filia; quidquid in contrarium scripserint Historici nostri, qui Stephaniæ Patrem ajunt fuisse *Gilbertum*, quemdam Provinciæ Comitem Alfonsi Tholosani, Comitis; & Faydidæ, Comitissæ Provinciæ filium, quod omni fide caret.

(c) *Castrum de Trencatallia*] vulgo Trinquetaille, juxta Rhodanum, in vicinia Arelatensis civitatis.

(d) *Volubricis Insula*] dicitur hodie *Vallabregues*, Insula est in Rhodano, non longe a Tharascone.

modo non egrediar, donec ſupra dicti *Stephania*, *Vgo* filius ejus, & *Guilelmus*, & *Bertrandus*, & *Gisbertus*, reddant vobis decem millia ſolidos *Mèlgorienſis monetæ*, ſine veſtro *Enganno*; & inſuper convenio vobis, quod ex quo Stephania ſupra dicta, & Vgo filius ejus, & Bertrandus, & Gisbertus commoniti per vos, vel per veſtros, Caſtellum de Trencatallia vobis ſine veſtro Enganno reddere noluerint, exinde ad tollendum vobis Caſtrum de Trencatallia, aut de guerra, quam propter hoc facerent vobis, eis adjutor non ero, neque vobis nocebo ullo ingenio, nec aliquis homo de tota terra mea eis adjutor erit, meo conſilio, nec meo mandato, nec mea voluntate gratuita, neque vobis nocebit ullo ingenio, quod hoc totum ad intellectum veſtrum ſine veſtro Enganno, ſicut ſuperius ſcriptum eſt, ita tenebo & attendam *Ego Guilelmus de Sabrano*. Idem juraverunt iiſdem fere verbis: *Roſtagnus de Sabrano, Raymundus Raynaldi de Roccamaura, Stephanus de S. Egidio, Guilelmus de S. Stephano, Petrus de Serra, Bertrandus de Laudun, Guilelmus de Roccamaura, Bernardus Ademari* & *Bertrandus Rabinet*, & ſunt fidejuſſores pro iſtis ſupra dictis, ſcilicet *Guirandus de Simiana*, per duo millia & quingentos ſolidos. Et Comes Melgorienſis *B. Peleti*, per duo millia & quingentos ſolidos, & *Bertrandus de Armadioricis* per duo millia & quingentos ſolidos. *Signum Guilelmi Petri, Scribæ.*

XXV.

Donatio Monaſterio Saviniacenſi, ab Eurardo, Epiſcopo Maurianenſi.

Ex Cartulario Monaſterii Saviniacenſis, nobis a Domino *le Laboureur*, Inſulæ Barbaræ Præpoſito ſubminiſtrato.

1022. EGo in Dei nomine *Eurardus* (a) indignus, gratia tamen Dei Præſul ſanctæ Matris Eccleſiæ *Mauriane*, (b) cum conſilio

(a) *Eurardus*] alias Eborardus, vel Hurardus, qui anno 1025. Concilio Auſæ interfuit. *Chron. Eccleſ. Ped. cap. 45.*

(b) *Mauriane*] vulgo S. Jean de Maurienne.

lio amicorum meorum, pro remedio animæ meæ, & *Senioris mei* CONRADI *Regis*, Filiique ejus RODULPHI Regis, nec non etiam Patris mei, & Matris, & omnium Parentum meorum, dono sanctæ Ecclesiæ *S. Martini Saviniacensis* (c) Monasterii, ubi Dominus *Durannus* (d) Abbas, cum grege Monachorum habitare videtur, Ecclesiam sancti Veranni, quæ est in Villa, quæ vulgo vocatur *Erbins*, juxta ripam *Isaræ* fluminis, cum suo Presbyteratu, & omnibus adjacentiis suis, quæ infra terminos subtitulatos sitæ sunt. Sunt autem prædictæ res sitæ in Pago Gratianopoli, *in Agro Savogensi*, (e) & terminantur a mane Villis Marini, a sero terra Vorni, a meridie Isara volvente, a septentrione vero Montem Benedictum; & in alio loco in villa, quæ dicitur *Balbiacus* mansum unum, & quantum ad ipsum adspicit usque in exquisitum; tali igitur tenore dono prædictas res Deo & sancto Martino, ut ab hodierno die habeant Seniores ejusdem loci in suo Dominicatu, & annis singulis, in festivitate beati Andreæ, ad Altare beati Joannis sanctæ Matris Ecclesiæ Maurianæ decem solidatas ceræ persolvant; S. Euradi Præsulis, qui hoc donum fecit, & firmare rogavit; S. Riculfi qui consensit; S. Leotardi Præpositi, Arberti, Adalberti, Desiderii, Franconis & Desiderii filiorum Eurardi. *Data III. Kal. Jul. feria II. anno XVII regni Rodulphi Regis.*

I XXVI.

(c) *Saviniacensis Monasterii*] Abbatia de Savigny, in pago Lugdunensi, Ordinis Divi Benedicti.

(d) *DURANNUS Abbas.*] In Cartulario Saviniacensi *Durantus* vocatur, qui anno 1007. electus fuit de Burchardi Lugdunensis Archiepiscopi consensu, & consilio Odilonis Abbatis Cluniacensis, Raynaldi Abbatis Athanacensis, Bernardi Abbatis Insulæ Barbaræ, & Wigonis Abbatis sancti Theuderii, Domino Rodulpho Rege lucidissime se exhibente; hæc sunt verba Cartularii Saviniacensis.

(e) *Savogensi*] id est Sabaudiensi. **Anno XVII. Regni Rodulfi Regis, hoc est, anno Christi 1028.**

XXVI.

Notitia Verpitionis Monasterii Gigniaci, facta a Comite Bernardo.

Ex Gazophylacio Cameræ Computorum Parisiensi; cura Clarissimi Domini *Vion. d'Herouval* transscripta.

ANno ab Incarnatione Domini VCCCLXXXXVIII. Indict. VIII. Cum convenissent *Ermengardis* (a) Regina, & cuncti Principes (b) LUDOVICI *Filii* BOSONIS † in loco, qui dicitur *Varennas*, ad placitum; accesserunt ad ejus præsentiam Monachi de *Gigniaco* (c) Monasterio, *Berno* (d) videlicet Abbas, aliique sub ejus regimine positi, conquerentes, & monachali humilitate conclamantes, quod *Bernardus*, (e) ejusdem Reginæ Vasallus, eorum res injusto ordine invadendo possedisset. Hoc est *Balmam Cellam*, quam olim a RODULPHO (f) Rege per præceptum acquisierant; quod

(a) *Ermengardis Regina*] filia Ludovici II. Imperatoris & Regis Provinciæ, Bosonis Provinciæ Regis uxor.

(b) *Principes*] id est, Proceres Regni. † *Ludovici* Filii Bosonis, qui postea fuit Imperator & Provinciæ Rex, cognomento cœcus.

(c) *Gigniaco*] Monasterium est insigne in Sequanis, Ordinis Cluniacensis, non longe ab Andeloto Castro, vulgo *Gigny*.

(d) *Berno*] ex Comite, Abbas Gigniacensis Cœnobii a se fundati, qui, ut Author est SIGEBERTUS, *in Chron. ad an. 895. & 912.* ex dono Aviæ Comitissæ, construxit Cluniacum Cœnobium in Cellam Gingiacensem ea conditione, ut Ecclesia Cluniacensis annuatim solveret Ecclesiæ Gigniacensi censum duodecim denariorum. Hodie tamen Gigniacum a Cluniaco dependet.

(e) *Bernardus*] suspicor, nec vana erit conjectura, Bernardum hunc fuisse Comitem Plantapilosam cognomine, qui eo tempore vivebat; cujus ditiones in Burgundiam utramque protendebantur.

(f) *Rodulpho Rege*] ejus nominis I. Burgundiæ Transjuranæ, scilicet uti jam supra diximus.

quod tam benignissima & venerabilis Regina, quam omnes undecumque confluentium locorum Principes diligenter attendentes, diligentiusque audientes, prædictumque Bernardum in medium vocaverunt, & cur easdem res teneret, interrogaverunt. Ipse autem respondit, per donum Ludovici prædictas res se tenere, credere, cujus responsionibus nec Regina consensit, nec alii consentire dignum fore dijudicaverunt, & tunc ipse per jussionem Reginæ, jam dictam locum in præsentia omnium inverpivit; & ut ultra easdem res non invaderet, spospondit. Tunc, his ita expletis, jussit Dominatrix Regina, tam Abbatibus, quam fratribus cæteris, hanc firmitatis scribere notitiam, ut nullo deinceps contradicente, præscriptum locum quieto teneant ordine, & ut hæc notitia manere valeat firma per multorum temporum curricula, manu propria, manibus tam Episcoporum, quam Procerum, undique confluentium, firmavit, affirmarique rogavit, & Bernardi, qui inverpituram istam fecit. S. Ermengardis Reginæ, quæ fieri jussit, & firmari rogavit. *S. Rostagnus*, Archiepiscopus Arelatensis. *S. Andradus*, sanctæ Cabilonensis Ecclesiæ Episcopus. *S. Isac* Gratianopolicensis Episcopus. *Richardus*, (g) gloriosus Comes, firmavit. *Vindo* Comes firmavit. *Vigo* Comes firmavit. *Ratterius* Comes firmavit. *Teubertus* Comes firmavit. *Ragenardus* Comes firmavit.

XXVII.

Notitia Concordiæ, super morte Prioris de Cussy,
Cum Abbate Jurensi.

Ex Manuscripto Codice Cameræ Computorum Paris. qui liber Principum vocatur, nobis a *Domino d'Herouval* edito.

EGo *Blanca*, Comitissa Trecensis *Palatina*, notum facio universis, præsentes literas inspecturis, quod dilecti & fideles

 mei,

(g) *Richardus gloriosus Comes,*] non Bosonis Regis, Frater, Comes Heduensis, & Dux Burgundiæ. Sed potius Ricardus Rossillionis Comes, Abbatiarum Vezeliaci & Pultariæ fundator. QUERCET. *in Hist. Burgund. lib. 2. c. 11.*

mei, Luca relicta Lamberti de Barro, & Petrus filius ejus, in præsentia mea constituti, creantaverunt, & fiduciaverunt, & *Plegios* dederunt Joannem Brebant, & Petrum de Masseys, quod Simoninus de Barro, Filius præfatæ Lucæ, super foris facto illo, quod ei imponitur de morte Prioris de Cussy, stabit arbitrio & Ordinationi Venerabilium Virorum, *H. Trecensis* (a) *Episcopi* G. (b) Abbatis Cluniacensis, & Fratris Haymardi Templarii, videlicet de pœnitentia facienda, & de satisfactione exhibenda Deo & (c) Ecclesiæ, & specialiter Ecclesiæ Jurensi, & Episcopo Bellicensi, prædictæ Ecclesiæ Abbati. (d) Sciendum est autem, quod istud factum est de assensu & voluntate præfati Episcopi Bellicensis, & B. de Monte sanctæ Germanæ, & B. S. Petri de Barro, Priorum, qui cum præfato Episcopo coram me, cum hoc fieret, affuerunt. Ego Episcopus Bellicensis, cum hoc fieret, affui; & factum istud concessi & laudavi; & Sigillum meum apposui in testimonium hujus rei. Actum anno Domini MCCXV. mense Novembri.

XXVIII.

Notitia Comitissæ Valentinensis, pro Abbate Liuncelli.

Ex Cartulario Liuncellano.

NOs FLOTTA (a) *Domina de Roianis*, uxor quondam Nobilis Viri, Wilelmi de Pictavia, & Mater Nobilis Viri Ademari

(a) *H. Trecensis Episcopi*] Hervæi.

(b) *G. Abbatis Cluniac.*] Guilelmi.

(c) *Ecclesiæ Jurensi*] Monasterium est sancti Eugendi Jurensis, apud Sequanos antiquissimum & celeberrimum Ordinis S. Benedicti, vulgo Sainct Claude.

(d) *Abbati*] Bernardi scilicet a Thoria, qui, depositis Episcopatus infulis, ex Episcopo Bellicensi electus fuit, sancti Eugendi Jurensis Abbas, retento semper Episcopi Bellicensis nomine, ut in *Historia Sebusiana Part. 2. in Ep. Bellic.* monuimus.

(a) *Flotta Domina de Roianis*] hæc fuit uxor Wilelmi Pictaviensis, &

Ademari de Pictavia, Comitis Valentinensis. Notum facimus universis, præsentibus pariter & futuris, quod, cum discordia verteretur inter Religiosum Virum, Dominum Andream, Abbatem *Liuncellis* Domus, nomine dictæ Domus ex una parte, & Petrum Sablon super hoc, quod dictus Abbas dicebat; quod prædicti homines possidebant & diu possederant, quædam prata ad Tertium, quæ sunt de dominio dictæ domus, tandem partibus compromittentibus in nos tanquam in amicum communem, visis & auditis, quæ partes proponere voluerunt; discordiam taliter concordamus: videlicet, quod homines supra dicti & eorum Successores possideant eadem prata, sub annuo censu quinquaginta solidorum Viennensium, in signum dominii, & de novo investiant dicta prata; & pro investitura solvant dicto Domino Abbati decem libras Viennenses. Actum in Castro de Granna, *anno Incarnat. Dominicæ* M CC LXIII. *mense Junii.*

XXIX.

Donatio Monasterio de Six.

Ex veteri Codice M. S.

1126.

A*Ymo,* Dominus de Foucigniaco, universis præsentem paginam inspecturis, æternam in Domino salutem. Noverit universitas vestra, quod Dominus Stephanus Miles *de*

mater Ademari Comitis Valentinensis, ejus nominis II. quod hucusque incognitum Historicis nostris, ita, ut si *M. S Codici, de quo supra cap. 26 locuti sumus*, fides adhibenda sit, Wilelmum Pictaviensem primis nuptiis Comitissæ Diensi nupsisse necesse est; a qua nullos habuerit liberos. Cæterum Dynastiam *de Roianis* apud Delphinates esse in Valentinensi Comitatu, obiter notandum est, a qua dependent *Pons Roiani, Chabertum* & *S. Nazarius*. Stemma Domus Roianæ, ut ex sigillo huic cartæ appenso patet; Liliatum scutum est cum scutata coronide.

Roueys, renuncians ſeculum, & regularium Canonicorum regularem habitum in manu Domini Jacobi, Eccleſiæ de Six Abbatis, ſuſcipiens, dedit Deo, & beatæ Mariæ & Servitoribus Eccleſiæ de Six, pro ſalute animæ ſuæ, & Anteceſſorum ſuorum, quidquid decimarum habebat in Parochia *de Myeury & Geneveydon, de Granneche*, & tenementum ejus, cum vinea, quæ prædictus *Geneveydus* faciebat in perpetuum. Nos vero, qui jam dictam domum, & ejus poſſeſſiones, tanquam Patronus & Dominus, ab omnibus defendere tenemur; hanc eleemoſynam volumus, & promittimus conſervare; & ut iſta donatio firmiter habeatur, & magis integra ad preces utriusque, ſcilicet memorati Abbatis de Six, & prædicta Stephani, præſentem cartulam ſigilli noſtri duximus munimine roborandam. Hujus rei teſtes ſunt, *Jordanus*, Capellanus de Caſtellione. *Rodulphus* de Taloire. *Wilelmus* de Boege. *Nantelmus de Graillié* (a) Milites, & multi alii. Anno Domini MCXXVI.

XXX.

(a) *Nantelmus de Graillié*] e Gralliorum familia Nobili ortus, quæ apud Geſios noſtros (Baillage de Gex) in pago Gebennenſi ſedem habet, ubi adhuc Caſtrum *de Grailly* (ſive patrio idiomate, Greilly) viſitur. Hinc prodeunt Domini *de Ville la Grand & de Veygié*, qui inter Nobiles Sabaudos non ultimum locum tenent; & olim prodiit Dominus *de Grailly*, Miles, Aquitaniæ Seneſcallus, circa annum 1300. qui rebus pro Eduardo Rege Angliæ ſtrenue & fortiter geſtis, Vicecomitatum Benaugii & Caſtellionis habuit, filiumque reliquit ejusdem nominis, qui *Blancæ Fuxiæ*, Comitis Fuxi filiæ, nupſit, e qua *Petrum* Dominum de Grailly, Vicecomitem Benaugis, & Captalem Buchi, *Raſſemburgiæ* Petragoricenſis maritum, ſuſcepit; horum unicus filius *Arcembaldus*, Dominus de Grailly, Benaugii & Caſtellionis Vicecomes, & Captalis Buchi, *Iſabellam Fuxiam*, Comitatus Fuxii hæredem, uxorem habuit, anno 1381. Is eſt, qui a Bonna Borbonia, Comitiſſa Sabaudiæ, Caſtrorum Greilliaci,

Villæ

XXX.

Donatio Odonis Ducis Burgundiæ, Monasterio Sancti Andochii.

Ex ejusdem Monasterii originali littera.

EGo ODO, *Dux Burgundiæ*, notum facio præsentibus & futuris, quod *Regualdus*, Viarius meus Eduensis, (a) ad volunta-

1195.

Villæ & Rotuli investituram, Petro de Montagne Domicello, ejus nuntio, mediante, 15 Septembris anno 1392 accepit; quorum posteritas assumpto *Fuxi* cognomine, Comites Fuxenses, Lautrecios, Candallæos, Gursonios, Flexienses & Meillenses, Benearni Principes, & Navarræ Reges, aliquot stupendo eventu gloriose protulit; hujus rei veritas, quæ nulli historicorum nostrorum innotuit; ex eo patet, quod anno 1447. die 14. Augusti, *Guilelmus de Alingio*, Coudreæ Dynasta, tanquam Franciscæ a Verneto Maritus, illustri Joanni a Fuxo Castellionis Vicecomiti, Grailliaci; Villæ magnæ & Rotuli Domino, feudum præstitit pro quibusdam rebus, a Castro Rotuli moventibus. Qui quidem Joannes Fuxus Margaretæ Suffolciensi, Candalæ in Anglia Comitissæ, matrimonio se junxit, sed cum in pugna, Anglorum partes secutus, a Regiis copiis jure belli captus fuisset & detentus; *Gasto* Fuxus, ejus Pater, Longavillæ Comes, Meilliæ in Aragonia, Grailliaci, Villæ magnæ & Rotuli Dominus, ut filium a carcere liberaret, Margaretæ Candallæ Comitissæ, ejus uxori subveniret, & se erga creditores Aragonios magno ære exoneraret, mandatum dedit *Petro de Grailly*, Domicello & Arnaudo Bonin, Amanuensi suo, die 3 Maji 1455. ut castra *Grailliaci*, Villæ magnæ & Rotuli venderent, qui hujus mandati virtute Grailliaci Castrum, cum omni jurisdictione, de Ludovici Sabaudiæ Ducis consensu, Ludovico Bonnivardi Consiliario, Cambellano, & Ducalis hospitis Magistro, in Genuensi Civitate 27. Augusti ejusdem anni vendiderunt.

(a) *Viarius meus Eduensis*] idem est apud Eduenses, quod Divione Vicecomes Major, vulgo Maire. Viarii dignitas olim Æduæ supre-

luntatem & instantiam meam, spontanea etiam voluntate, guerpivit & donavit Deo & Ecclesiæ *Sancti Andochii Eduensis*,(b) *Galterum Goisto*, & hæredes ejus, in perpetuum pacifice possidendos. Præterea notum fieri volo, quod quidquid habebam in *Alberto de la Coruée*, & in hæredibus ejus, pro redemptione animæ meæ, & Prædecessorum meorum, præfatæ ecclesiæ dono & concedo: Decernens igitur, & volens, utramque donationem firmam & stabilem in posterum permanere, sigilli mei impressionem feci præsenti cartulæ in testimonium apponi: Huic facto interfuit Venerabilis *Galterus*, Eduensis Episcopus, qui ad instantiam meam & ad preces Adelinæ, & sanctimonialium Sancti Andochii, præsentem cartulam sigilli sui munimine roboravit. Hujus rei testes sunt Dominus *Guido*, Prior Sancti Symphoriani. *Hugo* Eduensis, Præpositus. *Seguinus*, Dominus Castri canini. *Huo*, Miles de Edua. *Regnaldus*, Viarius Eduensis. *Regnaldus* de *Belna*, cognatus ejus. Acta hæc sunt *Eduæ* apud vicum Sancti Joannis, in domo Regnaldi Vicarii. *Anno verbi Incarnati* M.C.LXXXXV.

XXXI.

---

supremi Magistratus nomen erat, qui jus vitæ & necis in Cives habebat, *Vergobretum* vocabant, nunc depravato nomine Vierg dicitur, ut nobis plena manu effundet Venerabilis & Clarissimus Dominus THOMAS, *Cantor & Canonicus Eduensis*, in sua Eduensi Historia.

(b) *Sancti Andochii Eduensis*] Monasterium Virginum est in civitate Eduensi, Ordinis Sancti Benedicti, soli sedi Romanæ subditum; quod olim Sanctæ Mariæ appellabatur, postea Sancto Andochio dicatum, a Brunechilde, Francorum Regina, fundatum, ut ex epistol. S. Gregorii magni liquet.

XXXI.

Homagium Amalrici, Narbonæ Ducis,

Ebredunensi Archiepiscopo.

Ex Cartulario Ecclesiæ Ebredunensis.

1222.

UNiversis, ad quos præsens scriptum pervenerit, AMALRICUS, (a) Dei providentia Dux Narbonæ, Comes Tholosæ, Vicecomes Biterrensis, & Dominus Montisfortis, salutem in authore salutis. Universitati vestræ præsentibus innotescat, quod Ego feci fidelitatem venerabili Patri & Domino nostro, Bernardo, Ebredunensi Archiepiscopo, de omnibus illis, quæ habeo in *Ebredunensi* Civitate, & in *Caturicis,* (b) & *Montegardino,* & in aliis locis in Ebredunensi Archiepiscopatu, ratione *Vercheriæ,* (c) uxoris meæ, filiæ Comitis Dalphini, (d) scilicet Andreæ. In cujus rei testimonium præsentes litteras curavi sigilli mei munimine roborari. Actum apud *Avinionem,* anno ab Incarnatione Domini MCCXXII. in festo Sanctæ Luciæ.

XXXII.

(a) *Amalricus*] Simonis illius Comitis Montisfortis, & Leycestriæ famosissimi contra Albigenses Ducis filius, postea Galliæ Comes stabuli.

(b) *Caturicis*] vulgo Chorges, in Diœcesi Ebredunensi.

(c) *Vercheria*] id est, dotis; olim enim Allobroges, fundos & terras, in dotem mulieribus datas, Vercherias patrio sermone vocabant, unde dotem Vercheriam appellarunt.

(d) *Filiæ Comitis Dalphini Andreæ*] Beatrix Delphina ea fuit, cujus mater Beatrix, Rainerii a Sabrano, Domini de Castellar, & Garsendæ, Comitissæ Forcalcheriensis, filia. QUERCETANUS *in Hist. Delph. cap 6.* & fratres SAMMARTHANI, *Hist. Gen. Franc.* de matrimonio Amalrici cum Beatrice Delphina, contra hujusce tabulæ fidem dubitarunt, quamquam ex ea plures habuerit liberos.

XXXII.

Donatio Edelgardis, Comitissæ Gebennensis, Ecclesiæ Satiniati, stylo semi-Barbaro.

Ex Archivo Cameræ Computorum Cameriensis.

1007. SAcrosanctæ Ecclesiæ, ac Domui Dei, quæ in honore beati Petri, Apostoli Christi, sita videtur apud Villam *Satiniatis*, (a) quæ est in pago Equestrico. Ego quidem ELDEGARDIS, cogitans Deum & salutem Domini RODULPHI Regis nostri, ac remedium animæ jugalis mei, quondam bonæ recordationis, *Ayrberti* (b) Comitis, seu pro absolutione facinorum meorum, & refrigerio Parentum nostrorum, sumpsit mihi voluntas, ut aliquid de rebus meis propriis vel mancipiis, quæ ipse bonæ memoriæ mihi delegavit, & memoriale suum, quem ipse in voluntatem habebat, post se constituere & perficere jussit, ut ad ipsum locum sanctum, vel suis Rectoribus concedere, ac condonare deberem, quod ita feci & dono; itaque ad ipsum altare & sepulturam ipsius, qui mihi easdem res delegavit, ubi & ego tumulari opto. Mansum illum indominicatum in prædicta villa *satiniatis*, cum omni re ibi aspiciente, præter hoc, quod in *Cauliaco* & in *Peliciaco* habere videor. Similiter dono ibi alias res in ipso pago,

(a) *Satiniatis*] hodie dicitur *Versoy*, in Gesii Ballivatu, ad Lacus Lemani ripam.

(b) *Ayberti Comitis*] scilicet Gebennensis, a quo antiqua Comitum Genevensium tabula Genealogica, quæ in Genevensis Civitatis Gazophylacio etiamnum videtur, incipit. Ex tam illustri familia, in cujus commendationem & laudem plura deinceps daturi sumus, solus superstes est *Illustrissimus & Excellentissimus Dominus*, ALBERTUS EUGENIUS A GENEVA, *Lullini & Pancalerii Marchio, Ordinis Annuntiatæ Virginis Miles, Sabaudiæ Equitatus Præfectus*, rerum militarium gloria, & pluribus Legationibus clarus.

pago, & in villa *Calorge*, tam Mansum indominicatum, cum Ecclesia in honore beatissimæ Virginis Mariæ, omnibusque appenditiis ibi aspicientibus, excepto illo, quod in villa Cretæ habetur. Inde in *Logratis* villa similiter dono omnes res, quas ibi possidere videor, tam Mansum indominicatum, quod & illud sub jam dicto pago. Dono etiam ibi alias res sub ipso pago, & in villa *Felgerias*, quidquid ibi aspicit, vel ad me pertinet; præter hoc quod in *Gonziaco* habere videor; hoc est, tam terris quam agris, casalibus cum ædificiis, tam indominicatis, quam & incolinitis, cum servis & uxoribus eorum, qui ipsas *Colonicas* proservire videntur, vineis, pratis & sylvis, rivis, fontibus, alpibus, arboribus pomiferis, & impomiferis, cultis & incultis, omnibus ad ipsas res pertinentibus, omnia & in omnibus, ad ipsum locum sanctum, vel suis Rectoribus dono, lego & transfundo, & reservo mihi servum, id est, nomine *Wolbertum*, cum uxore sua; usum vero & fructum de ipsis rebus, vel servitium de ipsis mancipiis diebus vitæ meæ mihi reservo. Spondeo tamen annis singulis ad festivitatem Sancti Petri in censum Solidos V. ad Canonicos Sancti Petri *Genevæ* Civitatis, ob memoriam & refrigerium annuum ipsius defuncti. Similiter post me faciant annis singulis, qui ipsum locum regendi priores fuerunt, ad terminum institutum: subjectionem vero ac patrocinium, vel piam defensionem ad jam dictam Ecclesiam Genevensem, volo & decerno, ac constituo, ubi *Dominus* RICULPHUS (c) Pontifex & Rector adesse videtur omni tempore, absque ullius contradictione; & si ullo tempore votum & constitutionem istam infringere tentaverit, aut in beneficium, vel *præstariam* cuicunque aliquis voluerit transferre: Quia Eleemo-

 synam

(c) *Riculphus Pontifex*] cujus meminit vetustissimus Genevensium Episcoporum catalogus, in quo quadragesimus primus in ordine ponitur.

ſynam pervertere viſus fuerit, habeant Pontificum authoritate propinquiores parentes noſtri in uſus proprios ipſas res, vel mancipia revocandi. Sane ſi quis vero, quod fieri non credo, Ego, aut ullus meus de meis hæredibus, vel quælibet perſona, contra hanc ceſſionem meam, ad ipſum locum ſanctum factam, venundari, aut eam infringere tentaverit, non valeat evindicare quod repetit, & ſit Rectoribus ejusdem loci culpabilis, & impleturus duplum tantum, quod ipſas res melioratas, vel eadem mancipia multiplicata fuerint, & ita ceſſio mea firma permaneat, ſtipulatione ſubnixa S. ELDEGARDIS Comitiſſæ, quæ hanc ceſſionem poſt votum & fideicommisſum jugalis ſui feci, & firmari rogavi.

Ego in Dei nomine, *Majolus Levita*, ad vicem *Uldrici* Archi-Cancellarii, & præſente atque dictante, hanc ceſſionem ſcripſi, & *datum die Veneris X. Kal. Martii, Anno XXIV.* (d) *regnante Domino noſtro* RODULPHO *Rege*.

XXXIII.

Feudi Præſtatio Amedei Domini de Gex, Monaſterio S. Eugendi Jurenſis.

Ex ejusdem Eccleſiæ monumentis.

1225. EGo AMEDEUS DE JAS, (a) notum facio univerſis, ad quos præſentes litteræ pervenerint, quod ego de conſenſu & voluntate Matris meæ, & hominum meorum, donavi & conceſſi Deo & Eccleſiæ Sancti Eugendi, in alodio feudum de *Divona*, (b) ſicut Dominus de Divona a me tenet, & villam

(d) *Anno XXIV. regnante*] cum RODULPHI I. Burgundiæ transjuranæ Regis, regnum ab anno 888. inceperit, ut omnes Hiſtorici conveniunt, annus regni ejus 24. Chriſti nati eſt 1001.

(a) *Amedeus Dominus de Jas*] Amedei a Geneva, Domini de Gex, filius, *Aymonis I.* Comitis Gebennenſis nepos.

(b) *Divona*] Caſtrum eſt in Geſii Ballivatu, vulgo Divonne.

lam de *Soverniaco,* & villarium de *Clusa,* quod ipsius erat, mihi in *feodum* conceffit, & centum viginti quinque libras Gebennenses donavit; pro quibus omnibus ego idem Ecclesiæ hominium feci, salva fidelitate Comitis Gebennensis; ad hoc faciendum hæredes meos in perpetuum obligavi; ita quod ille de hæredibus meis, qui Castrum *de Jas* possidebit, quale homagium ego feci Ecclesiæ, tale eidem ipse faciet, & supradictum feodum tenebit; & Ego, tactis sacrosanctis reliquiis, juravi, fidelitatem eidem Ecclesiæ me perpetuo servaturum; nec unquam aliquo tempore vel pacto me contraventurum. Actum anno gratiæ MCCXXV. mense Junio.

XXXIV.

Privilegium Carthusiæ Sellionis, a Dominis CUSELLI *concessum.*

Ex ejusdem Ecclesiæ Avtographo.

NOtum sit omnibus, præsentes litteras inspecturis, quod ego P. *Dominus Cuiselli,* (a) & Hugo dilectus filius meus, dedimus & concessimus in puram & perpetuam eleemosynam, toti Ordini Carthusiensi, & specialiter Domui *Sellionis,* (b) pedagium, & omnes consuetudines & exactiones per totam terram nostram, & præcipimus fidelibus nostris, quod, quando per eos transierint, eos tueantur & defendant. *Datum anno Domini* M CC XXX. 1230.

(a) *P. Dominus Cuiselli*] id est Pontius, Oppidi Cuiselli in patria Reversi-montis Dominus, dicunt *Cuseau*, qui Laurentiæ Milonis Barri ad Sequanam Comitis Nepti nupserat, ex qua Hugonem, de quo hic sermo, *Cuiselli* Dynastam, & tres filias suscepisse legitur, quarum prior *Amedei* Domino de Gex, 2. *Hugoni* Albæ-Spinæ Domino, & 3 *Fromondo,* Domino de Tramelay collocatæ sunt.

(b) *Sellionis*] Carthusia est prope forum Sebusianorum, vulgo Seillon.

XXXV.

Donatio Monasterio Cassaniæ, a Guidone, S. Triverii Domino.

Ex Cartulario ejusdem Monasterii.

1177. NOverint præsentes & posteri, quod GUIDO *de S. Triverio* (a) dedit Deo & Fratribus de *Cassania* (b) jure perpetuo, quidquid juris habebat in territorio *de Faysens*, & quidquid juris habebat in tribus partibus terræ, quæ erat fratrum de Villa, quæ dicitur *Frens*; (c) calumniam vero, quam movebat pro terra de Buxo, prorsus reliquit, hæc omnia filii ejusdem *Guidonis*, *Hugo* videlicet, *Guido* & *Guigo* laudaverunt. Fidejussores pacis sunt, *Stephanus* Dominus de Villars, *Constantius* de S. Triverio, *Petrus de Vassaliaco*, *Berlio & Wicardus* filii ejus, testes *Utfredus* (d) Abbas, qui hoc donum recepit, & Wicardus Sub-Prior. *Actum anno* M. C. LXXVII.

XXXVI.

Littera Ludovici Regis, qua Prioratum Ambertæ sub potestate sua ponit.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis, a *R. P. Petro Francisco Chifflet*, e *Societate Jesu*, nobis edito.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis, Amen.

1169. EGo LUDOVICUS, *Rex Francorum*, omnibus in perpetuum: Regiæ Magnificentiæ opus esse dignoscitur; non solum

(a) *Guido de S. Triverio*] e Santriveriorum familia, apud Dombenses Nobilis & antiqua: olim *Chabeu* vocabantur.

(b) *Cassania*] Abbatia est Ordinis Cisterciensis in Sebusia nostra, Chassagne.

(c) *Frens*] Vicus est in Dombensi Principatu.

(d) *Utfredus*] primus Cassaniæ Abbas.

solum Ecclesias Regni beneficiis ampliare, verum & brachio defensionis amplecti; & ne a dignitate Coronæ in manus alienas processu temporis deveniant, præcavere. Notum itaque facimus universis, tam futuris, quam præsentibus, quod rogatu amici & fidelis nostri, venerabilis Viri, STEPHANI, *Cluniacensis Abbatis*, & totius Ecclesiæ, quæ magnum ejus Regni membrum existit, & cujus Religio diebus nostris insigne sanctitatis præbet exemplum; crebra etiam petitione dilecti & familiaris nostri, *Artaldi*, Prioris de *Amberta*, (a) eandem Ecclesiam, videlicet *Ambertam*, cum omnibus appenditiis suis, in manu & protectione nostra suscipimus, decernentes, ut Ecclesia & possessiones suæ universæ in perpetuum sub Regio permaneant dominio & protectione, authoritate etiam Regia prohibentes, ne alicui hominum nostrorum, aut alii unquam homini, liceat eam aliquo modo ad aliam transferre potestatem. Quod ut ratum imposterum, & immobili firmitate subnixum permaneat, scripto notari, & sigilli nostri authoritate confirmari præcepimus. *Actum publice apud Fontembliaudi, anno Verbi Incarnati* M C LXIX. *Regni vero nostri* XXXIII. PHILIPPI, filii nostri, nativitate 5. Subtus etiam inscripto nominis nostri caractere, astantibus in Palatio nostro, quorum apposita sunt nomina: *S. Guidonis* Buticularii, *S. Mathæi* Camerarii, *S. Radulphi* Constabularii. Data per manum Hugonis Cancellarii, & Episcopi Suessionis.

XXXVII.

(a) *Amberta*] Prioratus erat in Foresiis celeberrimus, Ordinis Cluniacensis.

XXXVII.

Donatio Ecclesiæ Inimontis, ab Alberto Domino de Turre.

Ex eodem Cartulario Monasterii Cluniacensis.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1202. EGo ALBERTUS, (a) Dominus de Turre; notum facio universis, præsentes litteras inspecturis, me anno ab Incarnatione Domini M. CC. II. in manu Domini Abbatis Cluniacensis, quondam Abbatis Radingensis, dedisse Domui *Inimontis*, (b) pro omnibus injuriis Ecclesiæ illi, & aliis membris Ecclesiæ Cluniacensis illatis, possessionem illam apud *Neyriacum*, (c) quam tuleram in partem meam *a Bernardo de la Cra*, integre & sine aliqua retentatione in perpetuum possidendam libere & quiete, excepto Dominio pascuorum; & similiter dedi eidem Domui apud *Sarrarias*, (d) locum fullonum, & aquam fullonibus necessariam; similiter & campum sub illa via, quæ ducit ab Ecclesia ad rivum, quantum juris illic habebam, & pro damnis a me illatis hominibus Inimontis, dedi eisdem hominibus & Ecclesiæ, ut in villa mea de *Luys*, (e) ab omni *leida*, quantum ad me, in perpetuum sint immunes, hac conditione, ut ipsi remitterent mihi omnem inju-

(a) *Albertus Dominus de Turre*] id est, de Turre-Pini, in Delphinatu, non de Turre in Arvernia, sicut male opinatus est Clarissimus Vir, CHRISTOPHORUS JUSTELLUS, *in Hist. Arvern. lib. 5. c. 9.*

(b) *Ynimontis*] Prioratus est in Bugesia, Ordinis Cluniacensis, vulgo Ynimont.

(c) *Neyriacum*] Vicus est non ignobilis ad Rhodanum, non longe a Groleæ Castro, Neyrieu.

(d) *Sarrarias*] vulgo Serrieres, juxta Rhodanum, in Bugesiensi Provincia.

(e) *Luys*] Castrum est prope *Neyriacum*.

injuriam & rancorem: Recognovi etiam in prænominati *Abbatis, & Stephani* Prioris Portarum, & aliorum plurimorum præsentia, me in domo, villa & rebus *Ynimontis*, nullam gardam, dominium, aut consuetudinem debere habere; hoc tamen retento, quod recognitio ista non possit mihi nocere imposterum, si possem probare legitimis scriptis, me aliquid ibi debere habere *dominii vel usagii:* Hoc autem totum in perpetuum bona fide servaturum per me & per meos, & quod nullam Ecclesiæ Ynimontis facerem injuriam, tactis sacrosanctis Evangeliis promisi & juravi, tali conditione, quod ego non tenerer super hac donatione vel juramento, si domus Ynimontis aliquod dominium vel Gardam tribueret alicui personæ *super se Nobili vel potenti*, ne forte super hoc mihi posset damnum aliquod evenire. Super hac autem pactione fideliter conservanda, constitui Dominos Lugdunensem & Viennensem Archiepiscopos, & super eorum Capitula fidejussores, super justitia contra me facienda, si a præscriptis pactionibus resilirem; hæc autem omnia supra scripta juravit *Albertus* filius meus, se bona fide in perpetuum servaturum; super hac autem donatione, recognitione & juramento meo *Testes* sunt *Nantelinus* Prior, *Bozo de Briord, Guigo de Morestel* & *Josseranus de Langes*, & alii, qui, super horum omnium confessione & juramento facto a filio meo, similiter testes sunt.

XXXVIII.

Donatio Monasterio Nantuaci, a Simone de Joinvilla, & Lyoneta de Gex.

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

NOs *Simon de Joinville,* (a) Miles, Dominus *de Jays*, & Nos

1276.

(a) *Simon de Joinville*] alterius *Simonis* Domini de Joinville, Campaniæ Seneschalli; & *Beatricis* Burgundæ, Dominæ de Marnay,

Nos *Leoneta*, (b) uxor ejus, *Domina de Jays*, notum facimus universis, præsentibus & futuris, quod Nobilis Vir *Amedeus*, quondam Dominus *de Jays*, Pater dictæ *Leonetæ*, bonæ memoriæ, dedit & assignari jussit Prioratui *de Nantua*, (c) in eleemosynam perpetuam quinque florenos, annuatim persolvendos, pro remedio animæ suæ & Antecessorum suorum, & dicti floreni nunquam fuerunt soluti dicto Prioratui, nec etiam assignati. Nos volentes ipsius ultimam voluntatem, prout melius possumus & debemus, adimplere; illos quinque florenos assignamus in pedagio *de Jays*, & præcipimus, ut quisquis pedagium emerit, sive tenuerit, illos quinque florenos solvat dicto Prioratui, vel ejus mandato, in festo Benedicti

nay, filius *Joannis*, Domini de Joinville, Seneschalli Campaniæ, & *Goffredi* de Joinville, Domini de Vaucouleurs frater, uti e Feudi pro Castro de *Marnay* a nostro *Simone* de Joinville, Domino de Gex, *Joanni* Comiti Burgundiæ, Salinensi Domino, & Avunculo suo, præstatione sancta mense Novembri 1255. constat, qua patrem, matrem & fratres nominat. Quod ignoravit CLAUD. MENARD. *in sua Joinvillanorum Prosapia, in Not. ad vitam S Ludovici.*

(b) *Leoneta*] unica filia & hæres Amedei Domini de Gex, & Beatricis Baugiacæ, ejus primæ uxoris.

(c) *Nantua*] insigne Monasterium est Ordinis Cluniacensis in Bugesia, cujus fundationem Sancto Amando Trajectensi Episcopo, & consecrationem Sancto *Gregorio* in *Histor. Sebusiana* perperam me tribuisse doctissimus & R. P. GODEFRIDUS HENSCHENIUS, *Societatis Jesu Theologus*, in sua *de Trajectensi Episcopatu Diatriba*, æquo parum animo scripsit, contra Martyrologii & variorum ejusdem Monasterii titulorum Historicorumque fidem. Quoniam Epistola *Gregorii Magni*, ætati *Childerici* Regis; qui fundationem confirmavit, non convenit, quam ideo suspectam disertis verbis agnovimus, & tanquam interpolatam ad calcem operis inter elucidationes adjecimus, ut benignus Lector videre poterit.

dicti Michaëlis Archangeli annuatim; promittentes bona fide, quod contra prædictam eleemosynam & assignationem non veniebat in futurum. Et Nos *Joannes*, Prior de Nantuaco, si aliquid retentum fuerit de dicta Eleemosyna contra voluntatem testatoris, vel minus plene solutum, vel etiam, si prædictus Amedeus, quondam Dominus *de Jays*, in vita sua aliquid de rebus nostris, per se, vel per alium, minus juste ceperit, vel habuerit, illud remittimus & quittamus, in cujus rei testimonium nos prædictus *Simon*, Dominus *de Jays*, & Nos *Leoneta*, uxor ejus, & Nos, Prior de Nantuaco, præsentibus litteris sigilla duximus imponenda. *Actum in octava Nativitatis* B. MARIÆ *Virginis, anno Domini* MCCLXXVI.

XXXIX.

Donatio Artaldi Comitis, Monasterio Saviniacensi.

Ex Cartulario ejusdem Ecclesiæ.

In Dei Nomine.

EGo *Artaldus* (a) Comes, *Geraldi*, (b) quondam nobilis Viri, & *Gimbergiæ* filius, reminiscens malorum omnium, quæ tam pro acquisitione, quam etiam pro defensione honoris mei, contra Dei præcepta egi; pavesco Dei judicia, pro his metuens æterna perpeti supplicia; verum quia longanimis est super me Domini patientia, non differo diutius pœnitentiæ subire remedia. Nuper itaque Sacerdotum ac Ministrorum Dei adii Consilium, quærens ab eis salubre consilium,

ab Anno 984. ad Ann. 995.

L 2 silium,

(a) *Artaldus Comes*] Lugdunensis scilicet & Forensis, Historicis Lugdunensibus & *Quercetano* notus. Horum Comitum pleniorem expectamus Historiam ab eruditissimo Domino de la MURE, *Ecclesiæ Montisbrisonis Collegiatæ Canonico & Sacrista dignissimo.*

(b) *Geraldi*] cujus pater fuerat alter *Artaldus* Comes.

filium, qui dijudicantes me fecundum Sanctorum Canonum ftatuta, hæc inter cætera mihi indixerunt monita, quo posfint levius mea folvi peccata. His falutaribus præceptis monitus, confiderans, quæ & quanta erga Sancti Martini Monafterium, quod vocatur *Saviniacum*, (c) commiferim mala in deprædando villas ejus, ac devaftando agros, primum ipfi *Beato Martino* aliquid ex rebus meis poffeffionis tribuo. Igitur Ego *Artaldus* dono de hæreditate mea Ecclefiæ Sancti Martini, quam regit Dominus *Abbas* HUGO, (d) una cum grege fibi commiffo. Eft autem ipfa hæreditas fita in pago Lugdunenfi, in agro Cogniacenfi, fuper fluvium Ararim, in villa Toriniaco, hoc eft, vinea indominicata, cum curtilis viridariis, campis, pratis, fylvis, aquis, aquarumque decurfibus, fervis etiam & ancillis, quantumcunque in ipfa villa vifus fum habere, & in villa *Cafocco* manfum unum, cum omnibus appenditiis fuis, id eft, curtilis, campis, pratis, fylvis, & quidquid ibi vifus fum habere hæreditatis, & quidquid in *Mifeniaco* & in *Mota* videor habere, id eft, portum cum pifcationibus, terras cultas & incultas, fervos & ancillas utriusque fexus, quidquid ego in prædictis villis, & a rivulo *Morgonæ* usque in Ronnencum vifus fum habere totum ac integrum, usque in exquifitum, dono Sancto Martino, & Monafterio Saviniacenfi ad ftipendium fratrum, Deo ibi infervientium, pro emendatione mali facti, pro abfolutione omnium peccatorum meorum, & omnium parentum meorum; tali vero ratione hanc eleemofynam in donationem fieri juffi, ut a die

(c) *Saviniacum*] jam fupra diximus effe Monafterium Ordinis Sancti Benedicti, Divo Martino dicatum, in pago Lugdunenfi, non longe ab oppido la Bresle.

(d) *Abbas Hugo*] qui electus fuit anno 984. Indict. 2. confentiente Conrado Rege, & Burchardo Archiepifcopo Lugdunenfi. vid. *Cartul. Saviniac.*

a die præsenti supradictæ res in dominio & potestate Sancti Martini permaneant. Nullique hominum liceat ab hodierna die, & deinceps, quidquam de ipsis rebus ab ipsa Ecclesia auferre & deminuere, nec mihi, nec alicui Parentum meorum, vel propinquorum, nec Episcopo, nec Abbati, nulli inquam potestati. *S. Artaldi* Comitis, & uxoris ejus *Theodebergiæ*, (e) qui ita fieri & firmare rogaverunt. *S. Fredelanni, Vichardi, Milonis, Bernardi,* & alterius *Beraldi, Eteleni, Leudegarii.* Data per manum *Gerberini*, *mense Martio*, *regnante* CONRADO (f) *Rege*.

XL.

Donatio Ecclesiæ Peloniaci, a Roberto Genevensi Comite, stylo prorsus barbaro.

Ex Archivo Abbatiæ Abundantiæ.

1019. vel 1020.

SAcrosanctæ Ecclesiæ perpetuæ Virginis Mariæ, & Sancti Veranni, & Sancti Andreæ Apostoli, & illis reliquiis, quæ in ista Ecclesia consistunt, quæ est constructa in pago Genevense, & in villa de *Peloniaco*, (a) donat ROBERTUS Comes (b) de *aloto* suo, hoc est, Terram dominatam in pago Genevense, & in villa de Peloniaco mansos XII. & *Lunaticum* unum, & illos Casalis quos in Peloniaco habebant, & in Broliaco mansos II. & in Rumblatis mansum I. & Lunaticum

(e) *Theodebergia*] alibi Tetbergia vocatur.

(f) *Regnante Conrado Rege*] annus hic deest; sed cum Hugo Saviniacensis Abbas vixerit ab anno 984. usque ad annum 1005. & Conradus mortuus sit anno 995. uti jam superius judicavimus, necesse est, illud evenisse ab anno 984. usque ad annum 995.

(a) *Peloniaco*] vulgo *Pellionex*, in Diœcesi Gebennensi.

(b) *Robertus Comes*] videlicet Gebennensis; hic nota tres Comitum Gebennensium generationes, *Conradum* nempe, istius *Roberti* patrem; & alterum *Conradum*, Roberti filium.

unum, & inter pratos, & campos, & Nonas manſos II. in Peloniaco, in Loyas manſos V. inter Feſigniaco & Alpiniaco manſos III. in Marſolatis Lunaticum unum, ad exertum manſum I. in Severnatis manſum I. a Avaliaco decimam de uno lunatico, a Preſennio decimam de *aloto*, quæ Roberto fuit, ad Maciliaco Caſalem unum cum vinea inſimul tenere inter Breſenatis & Aciſia & Eſtabulo manſos ſeptem a Seunfejo manſum I. a Peloniaco mannare I. a Filennio mannare I. iſtam terram tenent Canonici ſex in beneficium, qui in ipſum locum ſervitium faciunt, & donat Robertus de intus Cluſas Eccleſiam de Paciaco, & vineam indominicatam unam medietatem, & Contamineam indominicatam unam medietatem, & Boſco indominicato unam medietatem, qui in defenſum eſt, & de alia terra, quam *Robertus* pro *Aloto* tenet manſos XX. in ipſa Valle, in ipſa Eccleſia, quæ Magiſtratum tenet de ſex Canonicis, unam medietatem habet Eccleſia de Paciaco in ante; ipſam terram donat Robertus in Communia de intus Cluſas, excepto unam medietatem de Eccleſia de Paciaco, quam Magiſter tenet per deceſſum *Hugonis* Nepotis, & donat Robertus Comes iſtam terram, ſicut in iſta Carta commemorat pro Dei amore & bona voluntate, pro anima Epiſcopi *Geroldi*, (c) qui locum conſtruxit, & pro anima patris ſui *Conradi*, & pro anima ipſa *Roberti*, qui iſtam Eleemoſynam fecit, & pro anima filii ſui *Conradi*, & pro anima *Hugonis* Clerici, parentis *Roberti*; & donat Robertus ad Uſturia in Peloniaco manſum I. in Marſolatis manſum I. ad tectum reparandum; & donat Robertus iſtam terram de intus Cluſas, quæ iſta Carta commemorat in communia, in tali communia,

(c) *Geroldi*] is erat Gebennenſis Epiſcopus, cujus antiquum Eccleſiæ Genenenſis Tabularium, in quo Epiſcoporum Genevenſium Catalogus reperitur, meminit his verbis: *Girardus vel Geroldus, qui Eccleſiam de Pellionex fundavit*, quod huic Cartæ optime congruit.

nia; ut insimul stent ab initio Quadragesimæ, usque ad primum Lunæ post octava Paschæ, & per tres Festivitates Sanctæ Mariæ, & festum Sancti Andreæ, & festum Sancti Veranni, & festum Sancti Petri, & festum omnium Sanctorum, & die S. Pentecostes; & donat Robertus, sicut ista carta commemorat, Sanctis qui in ista carta denominati sunt, pro Dei amore & bona voluntate, & pro anima Episcopi Geroldi, qui illum locum construxit, & pro anima Hugonis Nepotis, Senioris Roberti, & pro anima Conradi Patris Roberti, & pro anima ipsius Roberti, & pro anima filii sui Conradi, & pro anima Ugonis Clerici, Parentis Roberti, & donat Robertus istam Eleemosynam ad illos Sanctos, qui in ista carta denominati sunt; & pro ipsis animabus, quas Dominus perduxit in vitam æternam, Amen.

S. Roberti, qui hanc donationem fieri & firmari rogavit. S. Conradi, filii Roberti, qui concessit & laudavit istam eleemosynam. S. Everardi testis. S. Walteri testis. Si ullus homo istam eleemosynam voluerit tollere, quam Robertus fecit ad istos Sanctos, qui in ista carta denominati sunt, sit excommunicatus, & meledictus, & damnatus, & anathematisatus, & vituperatus a Patre, & Filio, & Spiritu Sancto, & Sancta Maria, Matre Domini nostri JEsu Christi, & a Sancto Michaele, cum novem ordinibus Angelorum, & a quatuor Evangelistis, Marco, Mathia, Luca & Joanne, & a Sancto Petro, Principe Apostolorum, qui habet potestatem ligandi & solvendi, & a Sancto Andrea, & a Sancto Veranno, & a Sancto Justo, & ab aliis Sanctis, quibus ista eleemosyna data est, & a centum quadraginta quatuor millia innocentum, qui pro Christo passi sunt, & ab omnibus Sanctis Dei, & ab universa potestate, quæ in cœlo & in terra scripta est, sit ligatus & excommunicatus, & damnatus anima & corpore, sicut Datan & Abiron, & Judas & Pilatus, qui Dominum tradiderunt, usque ad tenebras exteriores. Fiat.

Ego

Ego HUGO Episcopus de Geneva (d) Civitate, per diem Dominicam Missam cantabam super altare Sancti Petri, Principis Apostolorum, qui istam excommunicationem & maledictionem feci, contra eum, qui istam eleemosynam voluerit destruere, quam Robertus Comes fecit, sicut ista carta commemorat.

Ego BENEDICTUS, (e) Sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ Præsul, confirmans decrevi, ut nullus homo supra dictam hæreditatem Sanctæ Mariæ Dei Matris, & Sancti Veranni, & Sancti Andreæ, ab eorum jure subtrahat; quod si fecerit, Apostolico anathemati sit submissus.

XLI.

Carta quædam de Lege Salica.

Ex Cartulario Ecclesiæ S. Vincentii Matisconensis.

DOmino fratri *Adalgiso*. Ego *Altasia* & filii mei *Beraldus* Presbyter, & *Wlfardus* venditores, vendimus res nostras, quæ sitæ sunt in pago Matisconensi, in *Agro Fusciacense, in Villa Varennas,* (a) hoc est, curtile cum vinetis, & arboribus, & campo, qui dividitur a mane terra Rumat, a meridie de via publica, a sero - - - Lentgando Presbytero, quæ res intra istos terminos sunt mihi obventæ in sponsalitio de parte *Senioris* mei, *Humberti,* ego & filii mei, Beraldus videlicet,

(d) *Hugo Episcopus de Geneva*] qui Geroldo immediate successit.

(e) *Benedictus*] nominis hujus octavus Pontifex, qui obiit anno 1023. Ideo confirmationem hanc, secundum *Hugonis* Genevensis Episcopi tempora factam fuisse circa annum 1019. vel 1020. conjicio.

(a) *Fusciacense & Varennas*] Vici sunt in Comitatu Matisconensi, vulgo *Fuissé & Varennes.*

licet, atque Wlfardus, tibi vendimus secundum *Legem Salicam*, (b) tradimus atque transfundimus, & accipimus de vobis pretium Valent. X. solidos, & pro ipso pretio de ipsis rebus verpitionem tibi facimus, ut facias de ipsis, quidquid volueris. S. Altasiæ, S. Beraldi, S. Aldonis, S. Hiraldi, S. Bernolfi.

XLII.

Venditio a Domino Nantonis, Prioratui S. Petri de Belna.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1214.

NOverint universi, præsentes & futuri, quod *Leobaldus de Nanto*, (a) miles, & uxor ejus, *Matildis*, laude & assensu filiorum suorum, *Guidonis* militis, & Joannis fratrum, & Anselici filii ejusdem Matildis vendiderunt. W. Priori S. Petri Cluniacensis *de Belna*, (b) mansum, qui est inter domum ipsius Prioris & mansum Bergamorum, & ab eodem receperunt pretium venditionis, scilicet Valentiam quatuor viginti & decem librarum, & tenentur, ut venditores, *garentire*. In cujus rei memoriam & testimonium præsens carta, ad preces utriusque patris, munita est sigillo communi Belnens. Actum est hoc publice & solemniter apud *Belnam*, anno ab Incarnatione Domini nostri JEsu Christi, M CCXIV. mense Octobris.

XLIII.

(b) *Secundum Legem Salicam*] viderint hic authores hujus sæculi, qui iniquo prorsus animo contra legem Salicam tam acriter declamarunt: eam non fuisse incognitam *in Comitatu Matisconense*, sicut eam apud Sebusianos & Helvetios viguisse, jam alibi diximus.

(a) *Nanto*] Castrum est in Diœcesi Cabilonensi, unde Nobilis & antiqua Familia de *Nantom prodiit*.

(b) *Belna*] vulgo Beaune.

XLIII.

Præstatio Feudi a Domino de Turre Ecclesiæ Lugdunensi.

Ex Cartulario majori Ecclesiæ Lugdunensis.

1228. EGo ARBERTUS, (a) Dominus *de Turre,* notum facio per præsentes litteras universis, quod Dominus *Robertus,* Archiepiscopus & Ecclesia Lugdunensis, concesserunt mihi & hæredibus meis in feodum & casamentum, castrum *S. Andreæ,* cum mundamento & pertinentiis ejusdem, propter quod ego & hæredes mei tenemur reddere dictum castrum dictis Archiepiscopo & Ecclesiæ Lugdunensi, vel eorum alteri, cum a nobis petierint; ob hoc etiam debemus ego & hæredes mei *hominium & fidelitatem* ligiam dictis Archiepiscopo & Ecclesiæ, excepta fidelitate & hominio ligio Ecclesiæ Viennensis & Comitis Sabaudiæ. Pro hac autem concessione, Ego castrum *de Antone,* (b) quod ab eisdem Archiepiscopo & Ecclesia habebam, juravi, me eis redditurum, vel eorum alteri, quoties fuero requisitus; insuper, quidquid ego habeo, vel alius habet a me citra *Chareis* versus Rhodanum & Lugdunum, cepi ab eisdem Archiepiscopo & Ecclesia, eo excepto, quod habeo in terra *del Malchi,* munitiones quoque, quas infra dictum terminum habeo, vel in futurum fecero, vel habuero, teneor eis

(a) *Albertus Dominus de Turre*] hujus nominis III. Alberti II. domini de Turre-Pini, & Mariæ de Turre Comitissæ, filius Hugonis de Turre, Episcopi Claromontensis frater. CHRISTOPH. JUSTELLUS *Histor. Arvern. lib. 5. cap. 9.* Bernardum quemdam Dominum de Turre in Arvernia ei fratrem primogenitum addit, quod omni fide caret.

(b) *Castrum S. Andreæ*] ad fluvium Suranum in Sebusianis meis, vulgo S. André sur Suran, quod hodie possidet Abbas Ambruniacensis.

eis reddere. De aliis autem, quas alii a me habent, vel in futurum habuerim, eo modo eis teneor, vel tenebor, quo alii mihi tenentur, vel tenebuntur; in concessione autem mihi facta retinuerunt dicti Archiepiscopus & Ecclesia in *pedagio* legitimo & antiquo, pro singulis *troffellis* octo denarios, quos percipere debent, & levare in perpetuum, ubicumque levabitur pedagium, sive in terra de *Coloniaco*, sive alibi, occasione terræ de *Coloniaco*. Hanc retentionem pedagii, & omnia supradicta, pro me & hæredibus meis eisdem bona fide concessi, promittens cum juramento, super sancta Dei Evangelia præstito, me omnia supradicta bona fide servaturum, & nulla ratione contraventurum. *Beatrix* (c) quoque, uxor mea, omnia supradicta concessit & promisit juramento, super sancta Dei Evangelia corporaliter præstito, se ea bona fide servaturam, & nulla ratione contraventuram. In cujus rei securitatem & testimonium, Ego & ipsa præsentem cartam concessimus eisdem Archiepiscopo & Ecclesiæ, sigillorum nostrorum testimoniis communitam. *Actum anno Domini*, MCCXXVIII. mense Junii.

XLIV.

Præceptum Rodulphi Regis de Talveriis.

Ex Cartulario Monasterii Saviniacensis.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

RODULFUS, (a) divina favente gratia Rex. Rebus nostris Ecclesias Dei augmentare, more Regum Prædecessorum nostrorum, utile ducimus, & honestum dijudicamus. Quapro-

ab anno 1007. usque ad ann. 1032.

(c) *Beatrix*] Hugonis Coloniaci & Reversi-montis Reguli filia; cujus illustris familiæ Historiam Genealogicam scripsit Clarissimus *Vir*, D. JOAN BOUCHETIUS, quæ adhuc sub prelo est, magno omnium Galliæ litteratorum desiderio.

(a) *Rodulfus III.*] scilicet Burgundiæ transjuranæ Rex.

propter notum sit omnibus Dei, Ecclesiæ, & nostris fidelibus, natis, & nascituris, qualiter ob animæ nostræ remedium, & petitione IRMINGARDIS (b) Reginæ, conjugis nostræ dilectæ, & *Burchardi* Archiepiscopi, fratris nostri, & *Burchardi*, Viennensis Archiepiscopi, cæterorumque nostrorum fidelium. Damus in pago *Albanense* (c) *Talveris*, (d) villam cum appenditiis suis, & cum Ecclesia in honore Sanctæ Mariæ, & Sancti Petri, & Sancti Mauritii consecratam, ad Sanctum Martinum, & Monasterium Saviniacense, & ad regimen & subjectionem *Iterii Abbatis*, (e) & successorum ejus, & utilitatem fratrum, Talveriis monastice Deo famulantium; ita ut in nostra tuitione & *Irmingardis* Reginæ, & successorum nostrorum Regum remaneat. Et ut hæc a nobis facta credantur, manu nostra roboravimus, & sigillari jussimus, *S. Domini Rodulfi Regis*.

XLV.

Carta Raynaldi Archiepiscopi Lugdunensis, pro Ecclesia Cluniaci.

Ex Cartulario ejusdem Monasterii.

1203. NOverint tam præsentes, quam futuri, quod ego R. (a) *Dei gratia* primæ Lugdunensis Ecclesiæ Archiepiscopus, de

(b) *Irmingardis*] eadem est, quæ postea anno Domini 1025. Prioratum Talveriarum fundavit, ut dicemus *in Historia nostra Sabaudica*.

(c) *Albanense*] Pars ea Ducatus Gebennensis, quæ Anneciacum, Talverias, Rumiliacum, & loca circumvicina continet. Pagus olim Albanensis vocabatur, vulgo Albanois.

(d) *Talverias*] insigne Monasterium est Ordinis Sancti Benedicti, ab Abbatia Saviniacensi dependens, ad lacum Anneciacum, vulgo Taloire.

(e) *Iterii Abbatis*] qui Duranno Abbati anno 1007. electo successit, ideo præceptum istud ante fieri non potuit; Sed quando, non liquet, deficiente anno regni Regis Rodulphi, qui obiit 1032.

(a) R.] Raynaldus.

de mandato *Guidonis* (b) fratris mei, Comitis Forensis, cum haberem Comitatum Forensem in manu mea nomine tutelæ Liberorum ejus, nepotum meorum, assignavi Abbati & Conventui Cluniacensi totam decimam *Villæ de Nerviaco*, (c) citra aquam & ultra aquam, scilicet majorem & minutam decimam pro decem libris Lugdunensis monetæ, quas debitales annis singulis de mandato præfati fratris mei eis assignare tenebar, libere & sine aliqua diminutione jure perpetuo possidendam; ita, quod nec Ego nomine Archiepiscopi, vel aliquis successorum meorum, sive Capitulum Lugdunense, pater meus, sive nepotes mei, vel hæredes eorum, aut aliquis alius in prædicta decima aliquid vendicare possimus; sed ea integra in annona, cum nutrimentis animalium, ad faciendum anniversarium sæpe dicti fratres mei Ecclesiæ Cluniacensi quieta & in pace remaneat, & sciendum, quod ad hanc decimam colligendam nullus minister est per hæreditatem, vel per aliquam successionem; sed ille eam colligit & feret ad utilitatem Ecclesiæ, cui Abbas, vel nuntius ejus ipsam committere voluerit colligendam & ferendam in ea libertate, in qua tempore fratris mei hoc fieri consuevit. Ego quoque ad majorem firmitatem authoritate Archiepiscopi ratum istud habeo, & sigilli mei authoritate confirmo. Hoc laudaverunt *Pater meus* (d) & nepos meus *Guigo*, & sorores ejus *Guigona* & *Marquissa*, (e) & uxor fratris mei *Adaladix* (f) Comitissa.

(b) *Guidonis*] usque ad annum 1205. vixisse Comitem hunc Forisiensem QUERCETANUS scripsit, quod possibile non est; Raynaldus siquidem Archiepiscopus Lugdunensis, ejus frater, jam ante annum 1203. liberorum suorum tutelam gesserat.

(c) *Nerviaco*] vulgo Nervieu, in Comitatu Foresii.

(d) *Pater meus*] Guigo II. scilicet Lugdunensis & Forisiensis Comes, qui Guidone III. filio supervixerat.

(e) *Marquissa*] ea est, cujus proprium nomen in Foresiorum Comitum prosapia apud *Quercetanum* deest.

(f) *Adaladix Comitissa*] ejus quoque nomen Quercetano incognitum fuit.

Teſtes ſunt Hugo Benedictionis Dei & Euſtorchius Mauricienſis, Abbates, Guilelmus Archipresbyter de Nerunda, Durannus de Spodis, & Joannes de Vaura, Joannes Roche, Aymardus de Vernol, Catardus de Suire, & Chatardus de Tierno. *Actum anno Incarnat.* M CC III. *menſe Decembri.*

XLVI.

Donatio Guilelmi Gebennenſis Comitis Monaſterio Agaunenſi.

Ex Cancellaria ejusdem Monaſterii.

1245. NOs *Guilelmus,* Comes Gebennenſis, univerſis Chriſti fidelibus, præſentem paginam inſpecturis, rei geſtæ notitiam cum ſalute: Quoniam labilis eſt hominum memoria, & eorum vita in momento tranſitoria; eapropter univerſitati veſtræ, tenore præſentis paginæ volumus fieri manifeſtum, quod nos pro remedio animæ noſtræ, *Alaidis* (a) uxoris noſtræ, & filiorum noſtrorum, omniumque Anteceſſorum noſtrorum in perpetuum, Eccleſiæ S. Mauritii Agaunenſis & Abbati, ejusdemque loci ſervitoribus, dilectis & cariſſimis noſtris, quibus integræ & veræ fidelitatis & fidei tenemur & adſtringimur ligamento *pedagium,* quod nobis, aut alicui nomine noſtro apud caſtrum *de les Clez* ſolvere tenentur, pro rebus eorum, quæcumque fuerint, & quandocumque ipſas per illum locum tranſire contigerit, vel etiam deportari remittimus; & hoc pro nobis & noſtris hæredibus ſeu ſucceſſoribus, promittimus, ſolenniter ſtipulando, futuris temporibus tueri, & inviolabiliter obſervare. Si quis autem ex noſtris hæredibus, ſive ſucceſſoribus, contra donationem iſtam aut eleemoſynam venire præſumpſerit, maledictionem induat pro benedictio-

(a) *Alaydis*] filia erat *Alberti III* Domini de Turre-Pini, & *Mariæ* de Turre-Averniæ, quæ in dotem habuit Caſtra Cornillonis & de Bornant, ut ex ejus teſtamento patet, anni 1256.

dictione, & Dominus JEsus in districto die Judicii dignam retribuat talionem. Hujus rei testes sunt Dominus Abbas dicti loci, Wilelmus *Thesaurarius*, Nicolaus *Cantor*, Aymo de Sancto Paulo, *Canonici*, Dominus Albertus de Compeys, *Miles*, Valterus de Albiaco *Miles*, Wilelmus Maresch. *Actum anno Domini* MCCXLV. mense Augusto.

XLVII.

Verpitio Ecclesiæ Cluniacensi, a Comite Matisconensi.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

Universis præsentes litteras inspecturis.

JOannes, *Comes Matisconensis*, (a) & *A.* Comitissa, uxor ejus, salutem in Domino. Universitati nostræ notum facimus, quod Nos in quadam domo Cluniacensis Ecclesiæ, quæ dicitur *Montis-Bertholdi*, (b) prope Lugdunum, unam habuimus, vel percepimus, vel exegimus aliquam *Procurationem*, (c) aut gistum

1237.

(a) *Joannes Comes Matisconensis*] Joannes Drocensis vocabatur, e Comitum Drocensium stirpis Regiæ familia, qui Alexiæ Comitissæ Matisconensi nupserat.

(b) *Montis-Bertholdi*] vulgo Montberthod, Prioratus in Dombis Ordinis Cluniacensis.

(c) *Procurationem*] id est, annonæ cibaria, quibus Episcopus visitans, item Episcopi Comites & jumenta pascuntur, de quo subsidio *in cap. conquerente de Off. ordin. cap. cum Apostolus, cap. sopita de censibus.* Quod verbum non adeo insolens in hoc significatu videri debet, quandoquidem scriptores Classici verbum procurare, pro cibo vires reficere nonnunquam usurpaverint, ut summus Poëtarum. *Æneid 9.*

Quod superest læti bene gestis corpora rebus
Procurate viri.

Apud FULBERT. *ep. 110.* & JVON. *Carnol. ep. 49.* Procuratio vocatur Cirrada, quia circantibus & circumeuntibus, id est, visitantibus debetur. Visitationi enim annexa est procuratio. cap. cum Venerabilis de Censib.

giſtum ſeu exactionem; & ſi quid de prædictis in eadem domo habere de jure poſſumus, vel debemus, vel Prædeceſſores noſtri aliquo modo habuerunt. Hoc penitus libere & abſolute pro nobis & ſucceſſoribus noſtris damus, concedimus & quittamus in perpetuum, Abbati & Cluniacenſi Eccleſiæ ſupradictæ, ut noſtri noſtrorumque memoria a Succeſſoribus in Eccleſia Cluniacenſi in perpetuum habeatur; in cujus rei teſtimonium & confirmationem præſentibus litteris Sigilla noſtra fecimus apponi. *Actum anno Domini* MCCXXXVII. menſe Januario.

XLVIII.

Privilegium Monaſterio Portarum a Domino Montislupelli.

Ex Portarum Cartophilacio.

1217. EGo *Humbertus, Dominus Montislupelli,* (a) notum facio omnibus hominibus hanc Cartam inſpicientibus, pro ſalute & remedio animæ meæ, & parentum meorum, me dediſſe domui Portarum per totam terram meam, tam terra quam in aqua, pedagia & uſagia, videlicet, ut quidquid aliquis converſus, ſive alius Nuncius Domus *Portarum* (b) emerit, vel vendiderit, nullum *Oſagium* dare, quidquid duxerit, vel per terram, vel per aquam, tam in deſcenſu quam aſcenſu, nullum *pedagium* ſolvere teneatur; præterea omnes homines, qui ad Domum Portarum gratia viſitationis, vel negociationis, vel operationis acceſſerint, & ſecum Nuntium Portarum habuerint, tam in adventu quam in reditu, ab omnibus hominibus meis amicis accipio perpetuo in *guidagio*, & conductu

(a) *Montislupelli*] vulgo Montluel, in agro Vallis-Bonæ apud Sebuſianos.

(b) *Portarum*] Carthuſia eſt in Bugeſio, *Portes*, totius Ordinis poſt magnam Carthuſiam antiquiſſima, non longe a S. Ramberti Oppido.

ductu meo; ut autem hæc eleemosyna mea rata sit in perpetuum, præsentem cartam sigilli mei munimine roborari feci. *Anno ab Incarnat. Domini* MCCXVII. *actum est istud.*

XLIX.

Fundatio Prioratus Campimuniti ab Aymone, Comite Gebennensi.

Ex veteri Codice M. S.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

EGo AYMO, *Comes Gebennensis*, & filius meus *Giroldus*, damus & concedimus Domino Deo Salvatori nostro, & Sancto Michaeli Archangelo *de Clusa* (a) omnem *Campummunitum*, (b) cum appenditiis suis, ex aqua, quæ vocatur *Dersaz*, & rupe, quæ vocatur *Alba*, usque ad *Balmas*, sicut ex integro ad Comitatum meum pertinere videtur, id est, terras, sylvas, Alpes, venationes & banna, & Monachi Deo & Archangelo servientes hoc totum habeant, & teneant sine contradictione alicujus hominis, & nihil nobis nisi eleemosynas & orationes pro animabus nostris, & Parentum nostrorum retinemus, ut Sanctus Michael Archangelus perducat nos & illos in Paradisum exultationis. Si quis autem, quod absit, hoc donum confringere voluerit, in anathemate & maledictione sit, sicut Datan & Abiron, quousque resipiat, & satisfaciat; ex istis ergo donis sunt legitimi testes uterini fratres Comitis, *Wilelmus Fulcigniacus* & *Amedeus* & *Turumbertus de Naugiaco*, & *Albertus* Miles, & *Angobardus* Presbyter & Silico. Ego

ab anno 1088. usque ad annum 1099.

(a) *Michaeli de Clusa*] Monasterium est insigne Ordinis S. Benedicti in Pedemontio.

(b) *Campum-munitum*] vulgo Chamonix, Prioratus Benedictinorum, ab Abbatia Divi Michaelis de Clusa, dependens in editissimis Fucigniacæ Provinciæ jugis.

Ego *Andreas*, Comitis *Capellanus*, hanc Cartam præcepto ipsius Comitis scripsi & tradidi *feria 7. Luna XXVII. Papa* URBANO *regnante.* (c)

L.

Donatio Monasterio Cluniaci, ab Hugone Duce Burgundiæ.

Ex Cartulario ejusdem Ecclesiæ.

ab anno 1075. usque ad annum 1078.

QUoniam humana sæpe vita in decursu est, & quotidie in proclivia labitur, tam in progressu dierum, qui semper ascendendo minuuntur, quam præteritorum delapsu, qui volentes, nolentesve nos semper infestant, ad mitigandam tantam miseriam, oportet, nos aliquid medelæ, dum vacat, nobis adhibere. Quod ego HUGO, (a) *Dux Burgundiæ*, considerans pro semper permanentibus, transeuntia mutuare cupiens; Ideo dono Deo & Sancto Petro, Cluniacensique Cœnobio, potestatem juris mei, quæ vocatur *Mondie*, & omnia quæ ad illam pertinent, pro peccatorum meorum redemptione, & progenitorum meorum venia culparum, & ut participes fiant omnium bonorum, quæ fiunt in illo loco, & in centum locis ad ipsum pertinentibus. Hujus autem donationis laudatores & testes sunt, inprimis *Sibylla* (b) uxor mea, cui eamdem villam in dotalitio dederam, & *Henricus* (c) frater meus,

(c) *Papa Urbano regnante*] ejus nominis II. ideo hujusce fundationis carta referri debet anno 1088. usque ad annum 1099. quo Urbanus obiit.

(a) *Hugo Dux Burgundiæ*] ejus nominis I.

(b) *Sybilla uxor mea*] I ILLIUS, QUERCETANUS *Hist. Duc. Burg. cap. 3.* & SAMMARTHANI fratres, *Hist Gen. Franc. lib. 38 cap 3.* mendose uxorem Hugonis, *Yolandam*, Wilelmi Nivernensis Comitis filiam fuisse existimarunt, cum hic Sibylla vocetur.

(c) *Henricus frater meus*] Portugalliæ Comes, a quo Reges Lusitaniæ.

meus, & Comes *Guilelmus*, genitor jam dictæ uxoris meæ, *Raynerius* Seneschallus, *Humbertus de Fonuens*, *Hugo* Vicecomes de Belna, & Raymundus frater ejus, & Seguinus de Belna; *Litandus* de Ruclia; *Landricus* de la Frescurte, & alii multi de familia mea. Hæc autem potestas, sive Villa, in pago Eduensi est sita, & hoc donum factum est tempore *Aganonis*, (d) Augustodunensis Episcopi.

LI.

Donatio Monasterio Saviniacensi, a Comite Foresii.

Ex Cartulario Saviniacensi.

DOmino HENRICO *Augusto*, bellum cum RODULFO *Duce* gerente, Sanctoque Papa HILDEBRANNO in Apostolico solio residente, atque Archiepiscopatu Lugdunensi, sub regimine Domini GEBUINI quiescente, Domno etiam DALMATIO, Saviniensis Monasterii baculum tenente, WIDELINUS (a) *Comes Foresii*, atque Falco, cum Berardo & aliis fratribus suis, *Umberto & Wichardo*; *Theotarino* quoque cum fratribus suis, *Milone* & *Altardo*, sive *Agnone*; *Beraldus* etiam cum *Rotbaldo* fratre suo, *Durannusque Varenarum* cum fratribus suis, ac *Lino Sancti Nicetii*, & *Durandus Monaior*, *Arnulfusque*, *Guigo* cum uxore sua *Pontia*, omnibusque suis hæredibus, omnes concorditer hanc Cartam de Ec- 1078.

N 2 clesia

(d) *Aganonis*] qui ab anno 1072. usque ad annum 1087. Eduæ sedit. Cum autem Hugo in Burgundia anno 1075. tantum regnare cœperit, & vestem monachalem Cluniaci anno 1078. induerit, necesse est, hanc donationem factam fuisse ab anno 1075. usque ad 1078.

(a) *Widelinus Comes Forisii*] nulli historicorum nostrorum hucusque notus, qui, ut opinor, pater *Guilelmi Comitis Lugdunensis & Forisii*, a quo QUERCETANUS *in Hist. Burg. lib. 3. cap. 70.* prosapiam Comitum Forisiensium inchoavit, erat.

clesia Sanctæ Paulæ, quæ sita est in Parochia Sancti Laurentii, cum finibus suis, fieri jusserunt & laudaverunt; quum Comes *Artaldus*, pater ejus, Sancto *Martino Savimacensi*, cum omnibus supradictis pro anima sua dedit, & ita libere, quod nec Vicarius, nec ullus homo in Ecclesia, nec in honore ejus, vi aliquid & fraude apprehendere possit, sine anathemate, à Vernea usque ad Balneum, & a Balneo usque ad *alodos*, & ab *alodis* usque ad sylvam, quæ vocatur *Kuironella*, & ab illa usque adeorsum ad *Verneam*; atque dedit licentiam nobis accipiendi & emendi ab omnibus hujus terræ possessionibus. Quod si quis aliquid campi, aut vineæ & sylvæ, & pro anima sua, & pro pretio nobis dare voluerit, quod nos sine ulla offensione & occasione nullius hominis accipere possumus. S. Vuidelini *Comitis*, Falconis, Agnonis, Berardi, Umberti, Wichardi Teotgrini, Milonis & aliorum supradictorum. *Facta est carta istius doni, mense Majo feria 12. & XIV. anno Domini* M LXXVIII. Indict. I. concurrente VI. Epacta IV. scripta manu Laurentii Monachi.

LII.

Donatio Ecclesiæ Brivatensi, a Dalmatio Vicecomite Poliniaci.

Ex Cartulario Ecclesiæ Brivatensis, nobis a Clarissimo Viro, Domino *Joanne Bouchetio* transmissa.

ab anno 923. usque ad annum 936.

SAcrosanctæ Dei Ecclesiæ, S. Juliani Martyris vico *Brivate*, (a) qua ipse Sanctus Dei Martyr corpore, cum cæteris Sanctis, requiescit, sub quo loco *Dalmatius* (b) Dei gratia *Vicecomes*, Rector præesse videtur temporibus *Cuneberti* Præpositi

(a) *Brivate*] Brioude in Arvernia.

(b) *Dalmatius Dei gratia, Vicecomes*] Stephani Vicecomitis filius, Armandi Vicecomitis nepos, a quibus vetustum & illustre Vicecomitum Poliniacorum genus.

positi, Rectorisque Decani curam administrantes, ita nos in Christi nomine *Gotdescalcus*, Episcopus, *Aurelius*, Episcopus, *Dalmatius* Vicecomes, Suffitianius, Girardus, Odilus, Heraclius, Desiderius, Raynerius, Bernardus, Bertrannus Eleemosynarii Guilelmi, qui fuit quondam per fideicommissum, & per suam donationem, & per absolutionem animæ suæ, ut ei pius Dominus per intercessionem B. Juliani, & omnium Sanctorum de peccatis suis indulgentiam tribuere dignetur. Cedimus & in communi victu Canonicorum suorum, res illius proprias, quæ ex hæreditate parentum suorum evenirent, suntque sitæ res in patria Arvernica, in Comitatu Brivatensi, in Vicaria Vejonensi, in villa quæ dicitur *Pinata*, in ipso Villare; cedimus Deo Sanctoque Juliano mansos II. duplos, cum mansis, & campis, & pratis, & sylvis, cultis seu incultis, quæsitum, vel quidquid acquirendum, & cum duabus partibus ex decima totum cedimus Deo & Sancto Juliano in Communia fratrum ad habendum & vendendum, donandum seu commutandum, & ab hodierna die, & deinceps, quiquid justo judicio & inde facere volueritis, licentiam habeatis faciendi absque ulla contradictione dictorum, sane si quis homo aut hæres meus voluntates nostras immutare voluerit, aut quælibet subrogata persona Canonicos Sancti Juliani conturbare elaboraverit. In primis iram Dei incurrat, & cum Datan & Abyron, & cum Juda traditore, qui Dominum tradidit, in infernum præcipitentur, nisi resipuerint, & ad emendationem venerint; & insuper auri puri libram unam coactus persolvat, & ejus nullum habeat locum. *Facta affirmatio ista fuit* III. Non. Junii, apud Casorum, quod vocatur *Podumniacus*, (c) regnante RODULPHO (d) *Rege Francorum*, nec non Aquitanorum;

(c) *Podumniacus*] ita ævo illo corrupte Poliniaci Castrum in Velaunis vocabatur.

(d) *Rodulfo Rege*] Duce Burgundiæ, qui in Regem Francorum contra jus anno 923. Caroli simplicis Regis facilitate & desidia abutens, electus fuit, obiit 936.

rum; hæc carta, tunc temporis conſcripta, omni tempore firma permaneat. *Teſtibus* iſtis Godeſcalco Epiſcopo, Aurelio, Dalmatio, Suſtitianio, Giraldo, Odilone, Heraclio, Deſiderio, Raynerio, Bernardo, Bertranno, iſti omnes Eleemoſynarii Guilelmi cartam iſtam fieri rogaverunt, *Authoardo a Bernardo Auterajo.*

LIII.

Concordia inter Monaſteria Miratorii & Gigniaci.

Ex Cartulario Eccleſiæ Cluniacenſis.

1155. NOtum ſit omnibus, quod fratres de *Miratorio*, (a) reddiderunt Domui Cluniacenſi, mediantibus Dominis *Eraclio*, Lugdunenſi Archiepiſcopo, Apoſtolicæ ſedis Legato, & *Henrico* (b) Wintonienſi Epiſcopo, undecim millia ſolidorum Lugdunenſis monetæ pro X. & 7. millibus ſolidis, de quibus Domus prædicta Cluniacenſis ab illis *de Miratorio* inveſtiri præceperat pro omnibus decimis, quas *Gigniacenſes* exigebant; dictum eſt, quod fratres de Miratorio LXX. ſolidos *Ledonenſis Monetæ*, (c) eis annuatim perſolvant, & pro his de iis inter eos perpetuo pax permanebit: de paſcuis dictum eſt, quod illi *de Miratorio* paſcua in terris Gigniacenſibus ſine damno, eorum bona fide interveniente, habeant. Similiter Monachi Gigniacenſes de propriis animalibus paſcua in terris de Miratorio habeant; ſi quis etiam Gigniacenſis aut ab Eccleſia illa egreſſus, vel alius quiſpiam poteſtati eorum ſubditus, illis de Miratorio damna vel injurias inferret, ipſe Prior Gigniaci, & alii fratres, illum ad reſtitutionem damnorum vel injuriarum bona fide compellent; ſi vero malefactor ille penitus a poteſtate Gigniaci recederet, & poſtea aliquis

(a) *Miratorio*] vulgo le Miroir, Monaſterium eſt Ordinis Ciſtercienſis, non longe a Cuſello oppido, in Baillivatu Cabilonenſi.

(b) *Wintonienſi*] in Anglia.

(c) *Leidonenſis Monetæ*] quæ olim apud Ledonem in Comitatu Burgundiæ cudebatur.

aliquis hominum suorum, tam Clericorum, quam Laicorum, eundem suscipere, vel ipsi auxilium præbere, seu etiam consulere causa malignandi reperiretur, Prior Gigniaci cum aliis fratribus receptatorem vel consulatorem illum ad restituenda damna coerceret. Postquam etiam a potestate eorum foret penitus egressus, Domini Archiepiscopus Lugdunensis, Episcopus Wintoniensis, Abbas Cluniaci, Prior Gigniaci & sui, ipsum graviter bona fide usque ad satisfactionem persequerentur; similiter illi de Miratorio, Gigniacensibus de suis facient, de terris vel querelis, quas Gigniacenses & fratres de Miratorio hinc inter se habent. Dictum est, quod attestatione bonorum Virorum, si fieri possit, conveniant, ut ibi unusquisque jus suum recipiat; si autem inter se in aliquo convenire non possint, ante Dominos Lugdunenses, Archiepiscopum, & Henricum Wintonensem Episcopum, ad terminandam querelam remearent. Hoc itaque totum tam Cluniacensis Conventus, quam Gigniacenses, nec non & Miratorienses, laudaverunt & fieri concesserunt. *Factum est etiam laudantibus & confirmantibus Dominis* E. Lugdunensi Archiepiscopo, Apostolicæ sedis Legato, *Henrico* Wintoniensi Episcopo, P. Cluniacensi & E. Miratoriensi Abbatibus, & G. Priore Gigniaci, quod & omnium Sigilla præsenti cartæ inserta declarant. *Hæc autem facta sunt anno ab Incarnat. Domini* M C LV. VI. Non. Martii, confirmata in Capitulo Cluniacensi.

LIV.

Notitia Ardutii Episcopi Gebennensis, pro Ecclesia de Condaminio.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1178.

ARdutius (a) Dei gratia Gebennensis Episcopus, cunctis in Christo fidelibus, tam præsentibus quam futuris, æternam

(a) *Ardutius*] e familia Fucigniacensi, ut jam supra tetigimus.

nam in Domino ſalutem. Tranquillitati & libertati Eccleſiarum, Deo jugiter famulantium, ex officio nobis indicto & ex debito charitatis, quæ in ſuo fonte non admittit alienos invigilare; debemus ut in beneplacito creatoris vel ad modicum reſpiret Sancta Dei Eccleſia, quæ a Principibus hujus ſæculi frequenter gemit inter malleum & incudem. Hinc eſt, quod Eccleſia de Condaminio poſt perſecutores & naufragia portum ſuæ liberationis adinvenit. *Henricus,*(b) Dominus de Focigniaco, Nepos noſter, apud *Salanchiam,* (c) convocatis majoribus terræ ſuæ, quidquid juris in Eccleſia de Condaminio haberet, in noſtra præſentia, & R. Teutonici & Raymundi fratrum noſtrorum, Wilelmi & Aymonis nepotum noſtrorum, recordari fecit poſt fidelitatis examen & juramenti interpoſitionem *a Dapiferis & Miniſtris,* & ab eis, ad quos tum ex ævi longinquitate, partim ex ipſis rebus conſtabat notitia, talis facta eſt recordatio; ſi contingeret, terram de Fulciniaco impugnari ab hoſtibus, in tutamentum terræ eſſe debent homines Eccleſiæ de Condaminio, & ſi caperetur, ipſius vænationis dimidium ad Dominum de Fucigniaco portaretur, juſtitia adulterii, homicidiorum, furtique banna ad Dominum de Fucigniaco pertinent, in aliis omnibus libera eſt Eccleſia ſupradicta ab omni exactione & gravamine, niſi eſſet ejus ſpontanea voluntas. Hoc in manu noſtra firmiter ſtabilitum eſt, & laudatur a Domino Henrico de Fucigniaco, & a fratribus ſuis Guilelmo, & Aymone, & Marcheſio; ita tamen, quod, ſi quando inde oriretur querimonia ex parte Eccleſiæ de Condaminio, quod gravaretur vel moleſtaretur in aliquo diſtrictu a Nobis & a noſtris ſucceſſoribus, pro illo exceſſu fieret juſtitia, ne temeritas remaneret impunita.

Hanc

(b) *Henricus*] Humberti Domini de *Foucigny* filius, qui ſine liberis obiit.

(c) *Salanchiam*] oppidum eſt in patria Foucigniaci, vulgo Salanche.

Hanc præsentis paginæ sigillo nostro subscriptionem confirmavimus & munivimus, ut nullam habeat repulsam, quod justitia stabilivit. *Actum est* hoc Domino ALEXANDRO, *S. Romanæ Ecclesiæ Præsidente*, FEDERICO *Imperatore*, *Amedeo* Comite Gebennensi, tempore Prioris *Guilelmi*, qui multum pro hac pace & pro libertate Ecclesiæ laboravit, *anno ab Incarnat. Domini nostri JEsu Christi* MCLXXVIII. die *Veneris, mense Junio.* Ego Gilbertus, Gebenn. Canonicus & Magister, scripsi & feci hanc Cartam, jussu Domini Ardutii, Gebennensis Episcopi, habentis *vices Cancellarii;* pro testibus adfuerunt multi Canonici & Monachi, Rodulphus Teutonicus & Raymundus de Focigniaco fratres Episcopi, Pontius Pilatus, Guido de Fraxino, Aymo de Siriaco, Guilelmus de Fraxia miles, Alimarus de Castellione, Turumbertus filius ejus M - - - de Salanchia, & alii.

LV.

Præceptum Rodulphi Regis, pro Monasterio Cluniacensi.

Ex Cartulario ejusdem Ecclesiæ.

NOtum sit omnibus fidelibus nostris, tam præsentibus, quam absentibus, quod ego RODULFUS, (a) Dei gratia Rex, *Monasterio Cluniacensi,* sito in Comitatu Matisconensi, quod in honore Beatissimorum Apostolorum Petri & Pauli constructum est, pro Dei amore, nec non pro reverentia ipsorum Apostolorum, invictissimus cupio esse. Quapropter jubemus, ut ipsum Monasterium, ac ipsas res ad ipsum pertinentes, quiete ac secure absque ullius improbitate permaneant jugiter, *994.*

(a) *Rodulphus*] scilicet III. Burgundiæ transjuranæ Rex, qui anno 994. regnare cœpit, ut supra notavimus, tempore *Majoli* Abbatis Cluniacensis, quo præceptum Regis emanavit, ut indicat cartularium Cluniacense; cujus ideo data ad illum annum referri debet, quo ipse *Majolus* obiit.

jugiter, ſicut dudum per noſtræ authoritatis præceptum ſancivimus; de rebus vero, quæ in loco, qui dicitur *Colviriacus*, conſiſtunt, quæ nuper ad ipſum Monaſterium in Eleemoſyna datæ fuerunt, præcipimus, ut, ſicut antiquitus determinatæ fuerunt, reſtituantur; eodem quoque modo commendamus, ac omni ſollicitudine delegamus, ut omnia prædia ac poſſeſſiones, quæ eidem Monaſterio pro Dei amore fuerunt conceſſa, & quæ jam futuris temporibus donanda ſperamus fore, perpetualiter absque alicujus inquietudine illibata perſeverent. Vos quoque, o Principes Judices, ſive Rectores Comitatus illius, & regionis, in qua illud Monaſterium conſiſtit, quicumque in præſentia mea eſtis, aut quicumque futuri eſtis, obſecrando jubemus, & jubendo obſecramus, quatenus pro præmio vitæ æternæ, & pro amore ipſorum Apoſtolorum, ſitis in adjutorium & protectionem, atque in defenſionem veſtra vice, loci illius, ſive Monachorum ibidem conſiſtentium, Chriſtoque ſervientium, in quocumque negotio indiguerint, ut noſtro veſtroque freti auxilio ſecurius, tam pro nobis, quam pro ſtatu regni totius noſtri, Domino noſtro JEſu Chriſto, Regi Regum, ſupplicare valeant, & in inceptis bonis perpetualiter perſeverent; quod ſi quis ulterius idem Monaſterium, ſeu habitatores ejus, resque ibi collatas, temerare aut inquietare præſumpſerit, primitus Dei atque Apoſtolorum iram incurrat, ac deinde noſtræ ſeveritatis experiatur cenſuram Inſuper coram, ut notitia hæc firma ſit, noſtro Sigillo roborare ſtuduimus.

LVI.

Carta Protectionis Carthuſiæ Majorevi, ab Henrico Delphino conceſſæ.

Ex Archetypo Majorevi.

1327. HENRICUS DALPHINI, *Baroniarum Montis albani & Medullionis Dominus.* Omnibus Baillivis, Judicibus, Caſtel-

Castellanis, Præpositis, Chacipollis, cæterisque familiaribus, cujuscumque conditionis existant *in terra Dalphinatus Viennensis, & terra Turris,* qui nunc sunt, & pro tempore fuerint constituti, salutem & dilectionem sinceram. Cum Nos & prædecessores nostri semper habuerimus, & adhuc habemus magnam affectionem & dilectionem erga *ordinem Carthusiensem,* & Domus *Majorevi* sit quoddam membrum ejusdem ordinis, quod *Meyrié* vulgariter appellatur, & quod Domus *Majorevi* posita est in terra charissimi consanguinei nostri, Domini *Humberti, Domini de Thoire & de Villars,* quam domum cum religiosis, Monachis, hominibus, rebus & familiaribus ejusdem domus, volumus inviolabiliter custodiri, cum in divinis & orationibus, quæ fiunt & fient ibi, credimus fore participes & consortes. Quare tenore præsentium vobis & vestrum cuilibet præcipimus, injungimus & mandamus fortiori modo quo possumus, & in quantum indignationem nostram volueritis evitare; quatenus ipsam domum, Monachos, conversos, homines, bona, res, possessiones, nec non familiares dictæ domus, ubicumque existentes & existentia, custodiatis, defendatis, & inviolabiliter observetis, mandato alio super hoc a nobis, vel altero, minime exspectato, & ad hoc faciendum alter vestrum, alterum super hoc non exspectet. Volumus etiam, quod vos Castellani prædicti præconisari faciatis publice & in generali, sub pœna X. librarum Viennensium, ne aliquis de terra Turris & Dalphinatus dictæ domui Majorevi, Monachis, conversis, hominibus, familiaribus ejusdem domus, nec rebus, neque bonis eorundem, tam tempore pacis, quam tempore Guerræ, aliquod malum seu damnum inferant, neque inferri patiantur. *Datum, cum appositione Sigilli nostri apud Poncins,* (a) *die Jovis post festum exalta-*

(a) *Poncins*] oppidum est non ignobile in Bugesia, non longe ab Idano fluvio.

altationis S. Crucis, *anno Domini* MCCCXXVII. *Reddantur Portitori*, (b) viso tenore eorundem, expedita per me *Henricum* prædictum oretenus.

LVII.

Decretum seu Praceptum CONRADI *Regis*, *pro Ecclesia Saviniacensi.*

Ex eodem Cartulario Monasterii Saviniacensis.

In nomine Domini Dei & Salvatoris nostri JEsu Christi.

976. CONRADUS, divina ordinante providentia invictissimus Rex. Si petitionibus servorum Dei pro quibuslibet Ecclesiasticis necessitatibus aurem Serenitatis nostræ libenter accommodamus. Ideo nobis & ad mortalem vitam temporaliter deducendam, & ad æternam feliciter obtinendam, profuturum liquido credimus. Idcirco notum fore volumus cunctis fidelibus Sanctæ Ecclesiæ Dei, & nostris, præsentibus scilicet & futuris: Quia AMBLARDUS, (a) Sanctæ Lugdunensis Ecclesiæ Præsul, cum cæteris nostrorum fidelium Episcopis seu Comitibus, supplex nostræ Serenitatis adiit Majestatem, quo per largitionis nostræ scriptum, quoddam Monasterium, quod *Saviniacus* vocatum est, in quo *Gausmarus* (b) præesse dignoscitur Abbas præsentialiter, ac perpetuo faceremus munitum; metuensque, ne futuris temporí-

(b) *Reddantur Portitori*] nihil frequentius hac clausula, in hisce Provinciis, quæ Diplomatibus apponi solebat, quando horum pluribus in locis opus erat; sufficiebat enim, ut ostenderentur & legerentur, sive alia per scriptum notificatione.

(a) *Amblardus*] cujus gesta ab anno 957 ignoravit *Jacobus* SEVERTIUS, *Archiepiscopus Lugdun. Cartul. Saviniac.* nec eum Lugduni sedisse usque ad annum 976 novit

(b) *Gausmarus*] qui electus fuit Abbas Saviniacensis anno 955.

poribus ea, quæ pro divino amore, vel ab ipso, vel a Christianis fidelibus ei concessa sunt, aut in futuro concederentur a suis successoribus, parvi pendendo annullarentur, deprecatus est nostram Sublimitatem, ut paternum morem servantes, nostræ immunitatis præceptum fieri censeremus, per quod declaretur, quatenus nullus Pontifex Lugdunensis Ecclesiæ ex prædicti rebus Monasterii seu possessionibus, aliquid injuste minorare præsumat, nec mansionaticos, nec ullas redhibitiones exigere tentet. Fratres vero Monasterii prælibati debito ei servitio ac subjectionis reverentia impensa, omnia quæ ad hoc pertinent, absque ulla diminutione, seu impulsione, teneant & possideant; habeant etiam potestatem eligendi Abbates ex eorum Cœnobio, & electos ante præsentiam ejusdem Civitatis Episcopi deducere, aut ab eo benedictione accepta congregationem sibi commissam regulariter gubernare studeant; cujus petitionibus libenter assensum præbuimus, & hoc nostræ authoritatis præceptum erga ipsum Monasterium, immunitatis atque tuitionis gratia, pro divini cultus amore, & animæ nostræ ac successorum nostrorum remedio, fieri decrevimus, per quod præcipimus atque jubemus, ut sic ab eodem *Archiepiscopo Amblardo* hæc res statuta vel ante præsentiam nostram delata esse dignoscitur; ita deinceps a nobis vel nostris successoribus, & ab omnibus Sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, etiam ab ipsis Episcopis, & ab omni Clero Lugdunensis Ecclesiæ conservetur, quatenus Episcopus subjectionis, sive obedientiæ recepta reverentia debita, nostram jussionem ac successorum nostrorum conservet, & Monachi, Deo ibidem militantes, Abbati suo, ut decet, humili devotione obedientes existant, ut Præpositum suum, Domino largiente, libere conservare valeant. Præcipientes etiam jubemus, ut nullus Judex publicus, ad causas audiendas, vel freda aut tributa exigenda, nec paratas, aut mansiones exigendas, vel faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ejus-

dem Monasterii, tam ingenuos, quam servos, distinguendos, aut ullum censum, aut ullam redhibitionem exigendam, sive ea, quæ supra memorata sunt, exacturi minime præsumant. Ut autem hæc authoritas firma habeatur, & a fidelibus Sanctæ Ecclesiæ futuris temporibus diligentius conservetur, de annulo nostro subter jussimus sigillari. Signum Domini CHUONRADI, *invictissimi Regis.* Ego *Vincentius* recognovi. *Datum Non. Octobris, anno scilicet Incarnat. Christi* VCCCCLXXVI. *Indict. II. & anno XXXVII. imperii* Domini CHUONRADI, *Serenissimi Regis. Actum Lugduno publice feliciter.*

LVIII.

Donatio Monasterio Saviniacensi, a Gaufredo, Engolismensi Comite.

Ex Cartulario Saviniacensi.

Ante Annum 1028.

MEta mundi meante, crebescunt mundi ruinæ, mala sæculi inundant, finem ejus nunc demonstrant, quam celeriter occurrit dies judicii, ostendit. Quapropter vigilare debet quisque, & summo studio curare, ne eum possit ipsa dies anticipare: Domini enim vox in Evangelio fideles suos admonet, dicens: Date Eleemosynam, & ecce! omnia munda sunt vobis. Et Prophetam: Sicut aqua extinguit ignem, ita Eleemosyna extinguit peccatum. Salomon etiam affirmat, dicens: Redemptio animæ viri propriæ divitiæ. Istarum admonitionum ob auditores fieri cupientes: Ego *Gaufredus*, & uxor mea *Petronilla*, (a) delegimus Ecclesiam Sancti Pauli, quæ est sita in Santonensi territorio, subter Castrum, quod vocatur *Botavilla*, (b) mancipandam servitio Dei, pro

(a) *Gaufredus & Petronilla*] Gaufredi istius meminit JO. BESLY *in Comit. Pictavien. Hist. cap. 20.* uxoris autem nullus adhuc quod sciam.

(b) *Botavilla*] vulgo Bouteville, in Ducatu Enculismensi.

pro animabus noſtris, Patrum etiam & Matrum noſtrarum, ſeu filiorum noſtrorum, & filiarum noſtrarum, & omnium Parentum noſtrorum, ſub Regula Monachorum; freti vero adjutorio Domini, & conſilio *Wilelmi Comitis Engolismenſis,* (c) & uxoris ejus, Dominæ *Gerbergæ,* Patris videlicet mei & Dominæ Matris, & Domini *Elduini* (d) fratris mei, nec non Domini *Isſi,* Epiſcopi Santonenſis, & aliorum fidelium noſtrorum; Donamus Deo & Rectoribus Eccleſiæ Sancti Martini, Saviniacenſis Monaſterii, ſcilicet Domino Abbati *Itterio,* & Monachis ſub eo degentibus, & omnibus ſucceſſoribus eorum, ſub Regula Sancti Patris *Benedicti,* in eodem Monaſterio Deo ſervientibus, quatenus ipſa Eccleſia Sancti Pauli, cum omnibus, quæ ibi delegavimus, & quæ in antea daturi ſumus, vel quantum ipſa Eccleſia, a fidelibus Chriſti acquiſitura eſt, gubernationi Abbatum & Monachorum, & eorum ditioni ſubjaceat; perpetuo enim anathemate damnamus, & omnibus maledictionibus, quæ in libris Veteris & Novi Teſtamenti continentur, maledicimus omnes illos homines, ſive fœminas, qui hanc eleemoſynam calumniaverint, & ſubtraxerint, & de poteſtate Abbatum & Monachorum Saviniacenſium abſtulerint, quamdiu ipſum Monaſterium in Regula Patris Benedicti ſteterit. *S. Domini Gaufredi & uxoris ejus Petronillæ,* qui hanc eleemoſynam fecerunt, & ſcribi juſſerunt, & firmari rogaverunt. S. Domini Wilelmi, Comitis patris

(c) *Wilelmi Comitis Engolismenſis & Gerbergæ*] Comes hic Wilelmus II. ejus nominis, fuit cognomine *Taillefer,* de quo plura apud *Beslium in Hiſt Comm. Pict. iv. cap. 20. 22.* obiit autem anno Domini 1028 ut refert Chronicon quoddam mſ. continens geſta Epiſcoporum & Comitum Engolismenſium a *R. P* LABBE, *e Societate Jeſu,* relatum, *Tom. I. Miſcell.* §. 2. ſed uxoris nomen tacetur.

(d) *Elduini*] qui poſt Patris obitum Comes Engolismenſis fuit, & ſine liberis deceſſit. JO. BESL. *in ead. Hiſt. cap. 23.*

patris ejus. S. Gerbergæ, Comitiſſæ matris. S. Alduini, fratris ejus. S. Falconis & Wilelmi, filiorum eorum. S. Domini Isſi, Epiſcopi Santonenſis, qui laudavit, Synodum, quam prædictæ Eccleſiæ ſuæ debebat, dedit. S. Aymardi. S. Aymonis, Wilelmi, Ademari, Wilelmi, Itterii Presbyteri, Otgerii. *Data per manum Duranti* Monachi, menſe Junio, feria III. regnante ROBERTO (e) Rege in Francia, & RODULFO in Gallia.

LIX.

Carta Comitis Nivernenſis, pro Eccleſia Cluniacenſi.

Ex ejusdem Monaſterii Cartulario.

1214. H. *Comes Nivernenſis*, (a) dilectis ſuis *Burgenſibus* de Caritate, de S. Stephano, Nivernenſi, de S. Salvadoro, Nivernenſi, de S. Maria de Prato, *de Luperciaco,* (b) de Chauno, de Sancto Reveriano & omnibus aliis hominibus ad Eccleſiam Cluniacenſem, & de Caritate, tam in capite, quam in membris pertinentibus, ſub cuſtodia & noſtro dominio conſtitutis, ſalutem & dilectionem. Mandamus vobis, rogamus & volumus, quatenus dilecto noſtro Abbati Cluniacenſi faciatis competens auxilium de - - - veſtris, ita quod ipſe

(e) *Roberto Rege & Rodulpho*] duoruum Regum, eodem tempore regnantium, Regno ſubſcripta hæc fuit carta, Roberti Regis Franciæ, nempe quia Comes Engolismenſis ſub ejus clientela erat; Rodulfi autem, Burgundiæ Regis, quoniam Monaſterium *Saviniacenſe*, cui Comitis filius donabat, in regno Burgundiæ ſitum erat. Hanc vero donationem ante annum 1028. quo *Wilelmus* Comes e vivis deceſſit, ſcriptam fuiſſe oportet.

(a) *H. Comes Nivernenſis*] Hervæus Baro de Donzy, Conii & S. Aniani, Comitis Genabenſis filius, qui poſtea Nivernienſis Comes extitit, ut infra dicemus.

(b) *Luperciaco*] vulgo *le Val de Lurcy.*

ipse nobis exinde grates habere debeat; & sciatis pro certo, quod si hoc non faceretis, non possemus sustinere, quin vim nostram ad hoc apponeremus, & hoc auxilium ei faciatis, sicut nos diligetis, pro debitis Ecclesiæ suæ pagandis. *Actum apud Marciniacum, anno Domini* MCCXIIII. *mense Octobri.*

LX.

Donatio Monasterio Saviniacensi a Comite Foresii.

Ex Cartulario Ecclesiæ Saviniacensis.

In Dei nomine.

EGo *Gerardus,* (a) Comes, consilio fidelium meorum, dono de rebus meis Deo & S. Martino Saviniacensis Monasterii, ubi Dominus *Durandus* (b) Abbas præest, pro remedio animæ meæ, & pro animabus patris mei, Altardi, & matris meæ, Theotbergiæ, & fratris mei, Altardi. Est autem in pago *Lugdunensi,* in agro *Tarnautensi,* in finibus Villæ, quæ *Conziacus* vocatur, Mons, qui dicitur *Ledaicus,* triticeæ sationi habilis, concluditurque finibus villarum, quarum nomina subjecimus, a mane villa, quæ dicitur *Conziacus,* a meridie *Versennacus* & *Appiunacus,* a sero *Amantiniacus,* a *Cæcia* terra Sancti Martini. Hunc supradictum Ledaicum Montem, cum juncta sylva, sicut antiqua distributione in finibus denominatarum villarum, sibi circumpositarum, constat, aspicitque, & aspicere ad ipsum montem videtur, communi consensu fidelium meorum dono jam dictæ Ecclesiæ, ad mensam

1007.

(a) *Geraldus Comes*] Lugdunienfis & Forisiensis, nostris Historicis non notus.

(b) *Domnus Durannus Abbas*] anno Christi, (uti jam supra notavimus) 1007. electus, & ideo donationis istius datam ejusdem anni esse, nihil vetat. *vid. Cartular. Saviniac.*

mensam fratrum perpetuo servaturum, ac æternaliter permansurum, & de nostra potestate transfundimus in eorum dominationem. Ut autem hæc scriptio firma permaneat, Ego *Geraldus*, Comes, manu propria firmavi, ac fideles meos firmare rogavi. S. Vinfredi, Sylvii, Berardi, Girardi, Pontionis, Jarentonis, Sylvionis.

LXI.

Carta Dominæ Branciduni, pro Ecclesia Cluniaci.

Ex ejusdem Monasterii Cartulario.

1224. EGo *Beatrix Grossa*, (a) Domina de *Osellis*, omnibus notum facio, præsentes litteras inspecturis, quod nos laudamus & concedimus pactum, quod Dominus *Jocerannus*, (b) filius noster, fecit cum Ecclesia Cluniaci, in villis de Saviniaco, de Lornando, & de Marsiliaco, & in terra, quæ sita est apud Lornandum, quæ partitur cum Domino *Joanne Milite*, & quod contra dictum pactum per Nos, nec per aliquos veniemus. In cujus rei testimonium præsentibus *Sigillum nostrum apposuimus.* Actum anno gratiæ M.CC.XXIV. mense Julio.

LXII.

(a) *Beatrix Grossa, Domina de Osellis*] Henrici Grossi, Branceduni & Osellarum Dynastæ, inter Burgundiæ Proceres præcipui, Vidua, & Gautherii, Domini Vangionis rivi (vulgo Vignorri) soror, quæ Castro de Osellis (Uxelles nunc dicunt) pro dotalitio fruebatur.

(b) *Jocerannus*] cognomine Grossus, Branceduni (Brancion) & Osellarum, in pago Matisconensi Dominus.

LXII.

Consecratio & dotatio S. Pauli de Botavilla, a Comite Engolismensi.

Ex Cartulario Saviniacensis Monasterii.

Superna dispositio omnipotentis Dei, & Salvatoris nostri JEsu Christi, qui dixit in Evangelio, sine me nihil potestis facere in quarumlibet rerum initiis, summo studio ac fideli exhortanda est, ut, a quo omne bonum incipitur, ejus perceptione finiatur. Omnipotentis enim gubernatio, qua regitur omne quod est, ad redemtionem humanæ nostræ in thalamo uteri Virginalis conjunctam sibi sponsam quotidie adoptionis filios generare non cessat: quatenus Sancta Ecclesia diversis Ordinibus venerabiliter adornata, ac regenerationis lavacro mundata, indefessas laudes Creatori suo perpetualiter solvat. Dominus ergo Redemptor noster, JEsus Christus, qui omnes vult salvos fieri, & neminem vult perire, ipse per semet ipsum fideles suos docet, & ex talento sibi credito redemptionem peccatorum, & repromissionem æternæ hæreditatis acquirant; quatenus eleemosynarum fulti juvaminibus, cum ipso feliciter gaudeant. Hujus igitur admonitionis & promissionis socius & particeps cupiens fieri, Ego in Dei nomine *Gaufredus*, (a) filius *Wilelmi*, Comitis Engolismensis, notum fieri volo omnibus Sanctæ Matris Ecclesiæ filiis, tam præsentibus, quam futuris, qualiter in nomine sanctæ & individuæ Trinitatis misericordissima pietas animo meo infulsit, ut Ecclesiam Sancti Pauli, sitam in pago Santonensi, in Vicaria Christiolensi, in villa, quæ vulgo dicitur *Botavilla*, quam ego & uxor mea *Petronilla* ex nostro proprio fecimus ædi-

1029.

(a) *Gaufredus*] qui *Inculismensis* sive Engolismensis, post Alduini primogeniti fratris obitum, Comes evasit; cui Falco ejus filius in Comitatu successit. JO. BESL. *in Hist. Comm. Pict. c. 23.*

ædificare, & ſub Dominatione Sancti Martini, Saviniacenſis Monaſterii, & Domni Iterii Abbatis, & Monachorum, in prædicto Monaſterio commorantium, conſtituimus, & ad conſecrationis & benedictionis ſublimitatem ab Epiſcopis fecimus roborari. Placuit hæc convenientia amicis & fidelibus meis, & una cum conſilio Domni Iterii Abbatis expetivi ſuffragia, & adjutorium vicinorum meorum Epiſcoporum, Domni videlicet *Gotafredi*, Archiepiſcopi Sanctæ Matris Eccleſiæ Burdegalenſis, & Domni *Iſſonis*, Epiſcopi Santonenſis, & Domni *Arnaldi*, Epiſcopi Petragoricenſis, quibus in unum conventis, antequam ad conſecrationis gratiam pedem verterent, dixerunt nullo modo Eccleſiam Catholicam poſſe benedici, niſi ſub nomine dotis; convenit autem mihi, ut juſſionibus eorum obtemperarem, & ſponſarem ipſam Eccleſiam in nomine Domini, ex proprio meo conſtituens ibi, ſecundum poſſe meum, ex redditibus meis & uxoris meæ Petronillæ, quam Dominus jam de hoc ſæculo vocavit, ad victus Monachorum, ibi degentium, quæ propriis nominibus ſubter vocabantur, videlicet Maximatis villæ unam medietatem cedo, & Foſſatis villam, quantum ibi viſi ſumus habere, ex terris etiam inibi adjacentibus, quas boni homines dederunt Deo & Sancto Paulo, pro animabus ſuis, cum cenſu, qui mihi advenit in vino & denariis, totum in dotem dono; ſimiliter etiam de ipſis terris, quæ in antea daturæ ſunt, cenſum dono. Decimas etiam ſimiliter ex molendinis dono, acreſco etiam juxta *Marinacum*, culturam terræ ampliſſimæ, & valde bonæ in ſponſalitio, & in villa, quæ dicitur Triſſis terras, vineas & ſylvam, quæ *Maynardus Gaifferius* per beneficium tenet. *Actum ab Incarnat. Domini anno MXXIX. Indict. XI. ſceptrum regni Domino* ROBERTO, *invictiſſimo Rege, tenente;* ſummæ Cathedræ Pontificalis, honoris Sanctæ Matris Eccleſiæ Burdegalenſis, *Domno Gotafredo* decentiſſime inſidente, Domno vero *Iſſone*, Sanctæ Matris Eccleſiæ Santo-

nenſis

nensis Episcopali solio præeunte; nec non Domno *Arnaldo*, Sanctæ Matris Ecclesiæ Engolismensis Pontificali stola fulgente; astante Domno *Gautfredo*, nobilissimo Comite, coram eis publice Beati Pauli Apostoli, Doctoris Gentium, hæc dispositio sive institutio a prædictis Episcopis solidata & confirmata est. Laudantes eum Abbates & Monachi, seu plurimæ populorum catervæ, inibi ad consecrationem Ecclesiæ convenientes. Amen. *Data manu* Almanni Monachi *præcipiente Domno* Iterio, *Abbate*.

LXIII.

Donatio Domui Carthusiæ sanctæ Crucis, a Joannetta de Montelupello.

Ex Archivo Carthusiæ Saletarum in Delphinatu.

1319.

NOs *Petrus de Eschalone*, *Canonicus Valentinensis*, officialis Curiæ Lugdunensis, notum facimus universis, præsentibus & futuris, quod cum inclytæ recordationis JEANNETA *Nata* Viri Nobilis *Guyoti*, quondam Domini Montislupelli, in infirmitate de qua decessit, rogaverit Nobilem Dominam *Montislupelli & Coloniaci*, (a) quondam Matrem ipsius *Joannetæ*, & Virum illustrem, *Joannem*, Dominum Montislupelli, fratrem quondam dictæ Joannetæ, ut matri & fratri suis placeret; quod ipsa daret pro remedio animæ suæ, Parentum & Antecessorum suorum, Viris Religiosis, Priori, & Conventui *Domus Sanctæ Crucis*, (b) Carthusiensis Ordinis, Lugdunensis Diœcesis medietatem redituum de *Versiaco*, & directum Do-

(a) *Coloniaci*] Margareta Domina Montislupelli, Domina etiam Coloniaci dicitur, quia Guilelmi Domini Coloniaci filia erat & hæres.

(b) *Sanctæ Crucis*] in Jaresio, Monasterium & Carthusianorum a Beatrice de Turre-Pini, Guilelmi Domini Rossillionis & Annoniaci uxore, anno 1280. fundatum.

minium ipſorum reddituum, ad dictum Dominum Montislupelli pertinentium, pro eo, quod Prior & Conventus dicti loci ponerent in dicto Prioratu, & manutenerent tres Monachos ſui Ordinis Carthuſienſis, ulterius Monachos jam ibidem inſtitutos, videlicet ſacerdotes, ſeu aptos ad ſacerdotium promovendum, qui in dicto Prioratu divina celebrent officia, prout cæteri Monachi dicti Ordinis celebrare conſueverunt, pro remedio animæ ipſius *Joannetæ*, Patris & Patrui ſui, Prioris quondam Sancti Spiritus, Parentum & Anteceſſorum ſuorum, volens & præcipiens eadem Joanneta, quod ſi forſan, quod abſit, Prior & Conventus, ſeu Monachi ad prædicta facienda inſtituti, vel inſtituendi, in præmiſſis deficerent, quod Dominus *Montislupelli*, qui nunc eſt, vel qui pro tempore fuerit, ipſos redditus in illo caſu & non aliter poſſit aliis Religioſis concedere & donare, pro divinis celebrandis ad ſanam intentionem Joannetæ prædictæ, quæ ſiquidem Domina Margareta & Joannes Dominus Montislupelli, rogationi & voluntati dictæ Joannetæ inſiſtere cupientes, & volentes toto poſſe deſiderium & pium propoſitum dictæ Joannetæ adimplere, prædictos *redditus de Verſiaco*, & directum Dominium ipſorum, & medietatem molendini & Domus de *Verſiaco*, (c) per dictam Joannetam acquiſitæ, dictæ Domui ſanctæ Crucis ex cauſa prædicta, & pro prædictis faciendis grato animo conceſſerunt, & donaverunt. In qua conceſſione & donatione Religioſus Vir, frater *Petrus de Moyrenco*, Prior & Conventus dictæ Domus ſanctæ Crucis, pro ſe & ſucceſſoribus ſuis in medietate dicti loci de *Veſiaco*, prout nunc eſt, dictum Dominum Montislupelli ſuperiorem recognoverunt, & dimiſerunt omnimodam Juriſdictionem, merum & mixtum imperium, *banna groſſa & minuta*, tallias & homines loci prædicti, pertinentes ad medietatem prædictam; prout idem Dominus

(c) *Verſiaco*] vulgo Verſieu, in Delphinatu.

minus Montislupelli & prædecessores sui ipsam Jurisdictionem, & alia supradicta retroactis temporibus tenuerunt; quæ quidem omnia & singula supradicta Domina *Margareta*, & *Joannes*, Dominus Montislupelli, pro se & hæredibus suis, ac Prior & Conventus pro se & successoribus suis promiserunt, videlicet dictus Dominus Montislupelli per juramentum suum super Sancta Dei Evangelia corporaliter præstitum, & dicti Domina Margareta, Prior & Conventus bona fide, contra per se, vel per alium, modo aliquo non facere, nec venire, nec consentire, & alicui volenti seu volentibus contraire. *In quorum testimonium sigillum nostrum præsentibus duximus apponendum* XXI. mensis Aprilis, anno MCCCXIX.

LXIV.

Confirmatio Privilegiorum & Immunitatum Monasterii Sancti Ragniberti Jurensis, a PAULO *III. P. M.*

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

1538.

PAULUS, *Episcopus, Servus Servorum Dei, Dilectis* filiis *Francisco Bachodi*, (a) cubiculario de numero participantium familiari, continuo commensali nostro, perpetuo Commendatorio, & Conventui Monasterii *Sancti Ragniberti*, (b) *Jurensis*, Ordinis Sancti Benedicti, Lugdunensis Diœcesis, salutem & apostolicam benedictionem; cum a nobis petitum, quod & justum, & honestum, tam vigor æquitatis, quam ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Quapropter dilecti in Domino

(a) *Francisco Bachodi*] qui postea Episcopus & Princeps Gebennensis fuit.

(b) *Sancti Ragniberti*] vulgo *Sainct Rambert*, de Joux, Abbatia est in Bugesio antiquissima, medio quasi inter Forum Sebusianum & Bellicensem civitatem itinere.

mino filii vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, omnes libertates & immunitates a felicis recordationis CELESTINO III. (c) & aliis Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris, sive per privilegium, vel alia indulta vobis & Monasterio vestro, in quo divino estis obsequio mancipati, ac illius membris concessas, nec non libertatis & exemptionis sæcularium exactionum, a Regibus, Principibus, ac aliis Christi fidelibus, vobis & Monasterio vestro, ac illius membris prædictis rationabiliter indultas; specialiter autem census, redditus, proventus, possessiones & alia bona a fundatoribus & benefactoribus vestris vobis erogata & concessa, sicuti ea juste & pacifice possidetis, vobis, & per vos Monasterio, & membris ejusmodi confirmamus, & præsentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. *Datum Romæ apud Sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicæ* M CCCC XXXVIII. *X. Kal. Januarii, Pontificatus nostri anno V.*

LXV.

Donatio Ecclesiæ Cluniaci, a Comitissa Nivernensi.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1226. EGo MATILDIS, (a) Comitissa Nivernensis, omnibus notum facimus, tam præsentibus quam futuris, quod nos

(c) *Celestino III.*] Bulla anni 1191. quam integram dedimus *in Historia nostra Sebusiana.*

(a) *Matildis*] Curteniaca, Petri Domini de Courtenay & Agnetis, Nivernensis Comitissæ unica filia & hæres, quæ nupsit Hervæo, Baroni Douziaci, ratione uxoris, idem Comiti Nivernensi.

Nos pro remedio animæ nostræ, & *Hervæi* bonæ memoriæ, quondam Comitis Nivernensis, & Domini & mariti nostri, dedimus & concessimus Ecclesiæ B. Petri Cluniacensi, pro anniversariis nostris, annuatim in ipsa Ecclesia celebrandis, X. libras redditus cursualis monetæ, in censu *Desisiæ*, (b) post decessum nostrum annuatim in perpetuum percipiendas; volumus siquidem & præcipimus, ut Episcopus, qui pro tempore erit, ponat sententias Excommunicationis in personas hæredis aut successoris nostri, & interdicti in terram ipsius, si contra donum istud ullo modo ire attentaverit, nec ipsam relaxet, quousque dictæ Ecclesiæ de dicto redditu ad plenum fuerit satisfactum: Quod ut ratum permaneat, præsentes litteras fecimus sigilli nostri munimine roborari. Actum anno Domini M CC XXVI.

LXVI.

Carta Raynaudi, Episcopi Matisconensis, pro fratribus Muciæ.

Ex Archetypo.

1186.

R*Egnaldus*, Dei gratia Matisconensis Episcopus, omnibus has litteras aspicientibus, æternam in Domino salutem: Noverit universitas vestrum, quod causa & querela, quæ vertebatur inter fratres *de Mucia* (a) & *Umbertum de Genos*, (b) Militem, a Domino Papa nobis audienda & determinanda fuit commissa. Nos itaque partem utramque apud *Cuvania*-

(b) *Desisia*] vulgo *Desise*, ad Ligerim fluvium, alias *Decisa*; in *Itinerario Antonini* vocatur *Diceda*, in itinere a Burdegala *Augustodunum*.

(a) *Fratres de Mucia*] Ordinis tunc Templariorum, nunc S. Joannis Jerosolymitani, vulgo la Musse, juxta Balgiacum in agro Sebusiano.

(b) *Umbertum de Genos*] Dominum de Genos, prope Pontem Velæ.

niacum, (c) in Idibus Julii mensis, anno ab Incarnatione Domini M C LXXXVI. coram Nobis convocavimus, auditis utriusque partis allegationibus, per communem assensum ipsorum, de omnibus querelis, & nominatim de Molendino & Battitorio, de Ponte de Vela, & de aliis terris planis, nemoribus & pratis eosdem concordavimus. Ipse enim Umbertus inde VII. libras habuit, & quidam alii XX. solidos. Flammensis & Stephanus Paylodus, & Stephanus de Montibus, cum eodem Umberto, pacem prædictis fratribus super hoc in perpetuum tenendam, juraverunt; audientibus & videntibus istis *Ugone*, Camerario Lugdunensi, B. Priore S. Petri, Petro Beraldi, Aymino de Piseys, & Stephano de Maliaco Archidiaconis Matisconensibus, Gaufredo de Molis, & Magistro Martino, Desiderio sacerdote, & Joanne Presbytero de Lays, Umberto Presbytero S. Mauritii, Petro Capellano de Muciaco, Archipresbytero de Balgiaco, Stephano fratre ejus, Ugone de Igiaco, Gabroldo & Bernardo de Bisiaco, Acharia de Bioleriis, Olardo & Orgerio filiis ejus, fratre Anselmo, Umberto de Asneriis, Umberto de Marbo, Joanne de Virifeto, & pluribus aliis.

LXVII.

Donatio Ecclesiæ Cluniacensi, a Comite Clarimontis.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1091. NOtum sit omnibus, tam præsentibus quam futuris, quod ego *Gilibertus*, (a) Comes Clarimontis, & frater meus *Her-*

(c) *Cavaniacum*] vicus est ad Velæ fluvium; ita olim vocatus, nunc S. Joannis des *Aventures* nomen habet, apud Sebusianos meos.

(a) *Gilibertus, Comes Clarimontis*] apud Bellovacos scilicet. Qui de Claromontanis Comitibus scripsere, ne verbum quidem de hoc Comi-

Hermannus, atque uxor mea *Leugardis*, tradidimus Beatis Apostolis Petro & Paulo in Cluniacensi Monasterio, ubi Dominus Abbas *Hugo* præest, pro animabus nostris, vel parentum nostrorum, partem mediam Ecclesiæ *S. Symphoriani*, (b) & quidquid habuimus in circuitu, sive in agris, sive in arboribus, sive in aquis, sive in pratis, Advocationem tantum retinentes in manu nostra. Obtinuimus autem apud *Leodicensem* Episcopum *Henricum*, ut prædicta Ecclesia per se stet, nulli obnoxia servituti, jus proprium habeat Abbas baptismi atque sepulchri, nullique aliquem respectum solvens, nisi quatuor tantum denarios Episcopo Leodicensi, in cujus Parochia sita est; de nemore autem nostro habitantes ibi accipiant, quantum voluerint, sive ad ædificandum, sive ad ignem faciendum, sed minime vel ad vendendum, vel ad dandum. Concessimus etiam omne *usuarium* de bestiis eorum, sive bobus, sive porcis, sive aliis. *Actum est istud anno ab Incarnatione Domini* M XCI. Epacta Lunæ XXVIII. regnante HENRICO *Imperatore IV.* Episcopo autem prædicto *Henrico*, Leodicensi Ecclesiæ præsidente. Hujus rei testes sunt *Arnulfus d'Estrées*, *Lanfridus de Tillou*, Godefredus de Jelain, Robertus de Maures & filii ejus, Robertus Boso, Wermannus de Es, qui donum receperunt, Rodulfus, Lambertus-Fulconus de Frens, Galterus & Adelardus, de Louvernal, Godofredus de Pisseleu, Petrus & Adelardus de Fontaines, Theodoricus de Marenes. Huic traditioni legitime placuit etiam postea Amitæ meæ *Hermengardi*, Comitissæ, & filio ejus pariter concordat, suamque partem, quam in prædicta Ecclesia paterno jure possidebant,

Comite dixerunt; sed tantum de *Rodulfo* quodam Comite, qui circa annum 1187. vivebat; quem antiquiorem gentis crediderunt. CHOPPIN. *de Doman. lib. 3. tit. 3. n. 11.* A. LOYSEL. *Antiq. Bellovacens.*

(b) *Sancti Symphoriani*] in pago Leodicensi apud Belgas.

bant, eisdem beatis Apoſtolis ſimili diffinitione contradere, coram jam dicto venerabili, ac piæ memoriæ *Henrico*, Epiſcopo, & coram idoneis teſtibus, qui infra ſubſcripti ſunt Canonici, Albertus de Sancto Lamberto, Theobaldus de Sancto Michaele; Laici, Lambertus de Foro, Arnulphus d'Eſtrées, Galterus & Fratres, & multi alii.

LXVIII.

Donatio Monaſterio Talveriarum a Comite Gebennenſi.

Ex Avtographo Eccleſiæ Talverienſis.

1192. APprobatæ Principum conſuetudinis eſt, ſuis largitionibus Eccleſiarum poſſeſſiones ampliare, poteſtateque a Deo ſibi tradita a raptorum incurſibus easdem viriliter defenſare. Ea propter ego WILERMUS, *Gebennenſium & Valdenſium* (a) *Comes*, ad notitiam tam præſentium, quam ſequentium transmitto, me ad exemplar bonæ memoriæ Prædeceſſoris mei *Aymonis*, Comitis Gebennenſis, ob remedium animarum Anteceſſorum meorum & meæ, Deo & B. Mariæ, Talverienſis Monaſterii Servitoribus, per manum Raymundi Prioris, duas partes decimarum Correatæ meæ in *Anneciaco*, & duos decimarum vineæ, & decimam prati mei, & quatuor domos, cum ipſis caſalibus, in eodem Anneciaco ſitis, & paſtum omnium porcorum Talverienſium Monachorum in Sylva mea, quæ vocatur *Chevennieu*, & totum ſervitium & exactionem, quam habebam in prædicti loci capellano, & totum dominium, quod habebam, ſicut Comes & bonus Advocatus in Eccleſiis, quæ ſitæ

(a) *Valdenſium Comes*] Gebennenſes Comites, olim multa oppida ad lævem Lacus Lemani ripam, apud Vantuates posſidebant, ideo ſe *Valdenſes* Comites profitebantur. *Vantuatum* enim regio, illo ſæculo, Valdenſis patria vocabatur, quæ adhuc hodie dicitur *le Pays de Vaud*.

sitæ sunt in Anneciaco novo & veteri, perpetua donatione confirmasse, & sigilli mei authoritate roborasse. Hujus donationis & confirmationis, apud Anneciacum vetus factæ, testes sunt Magister Fulco, Joannes de Mayetés, *Turumbertus de Lucingio*, (b) Willermus de Insula, & multi alii.

Processu vero temporis hanc donationem & confirmationem sic factam *Humbertus*, (c) filius meus, bona fide laudavit, & confirmavit; unde testes sunt, Raymundus, Prior Talveriensis, Joannes de Mayetés, Turumbertus de Lucingio & multi alii. Facta est autem hujus concessionis & confirmationis carta *anno Incarnationis Dominicæ M C LXXXXII. Indict. X. Epacta IV. concurrente III. Celestino summo Pontifice, Henrico Romano Imperatore.*

LXIX.

Testamentum HUMBERTI, *Domini Montislupelli.*

Ex Cartulario Insulæ Barbaræ.

In Nomine Domini nostri JEsu Christi.

ANno Domini MCCXXXVI. Kal. Augusti. Ego HUMBER- 1236.

(b) *Turumbertus de Lucingio*] e Lucingiorum apud Focunates sive Focignios, familia nobili & antiqua, quæ in Sabaudia etiamnum multo cum honore viget.

(c) *Humbertus filius meus*] quem *Albericus Monachus Trium Fontium* Viduæ Domini de Focigni nupsisse scribit. In Comitatu Gebennensi *Willermo* Patri successit, sed paulo post obiit, relicto *Eubalo* unico filio, cui *Wilelmus* Patruus Comitatum contra primogenituræ legem præripuit; *Eubalus* autem in Angliam profugus sine liberis decessit, anno 1259. *Albericus* ei fuisse fratrem, nomine *Guilelmum*, Comitem Gebennensem, majorem natu ait, quod fide caret, deceptus enim *Albericus*, Patruum pro fratre accepit.

BERTUS, (a) *Dominus Montislupelli*, in bona & sana mente constitutus, volens intrare religionem *Militiæ Templi Jerosolymitani*, volo facere testamentum nuncupativum, de rebus meis dispono in hunc modum: Inprimis *Alasiam*, (b) filiam meam, hæredem instituo in dote sua, quæ est sex mille solidorum Viennensium, & in redditibus X. librarum Viennensium, & in quinque solidis Viennensibus, quæ sibi solvi præcipio post mortem meam naturalem, & pro iis omnibus volo eam esse contentam, tam de rebus paternis, quam maternis. *Helizabeth*, (c) filiam meam, hæredem instituo in dote sua, quæ est CXX. librarum Viennensium, & in redditibus C. solidorum Gebennensium, & in CXI. solidis Viennensibus, quos sibi præcipio solvi post mortem meam naturalem, & pro iis omnibus volo eam esse contentam tam de rebus paternis, quam maternis. *Margaretam* (d) filiam hæredem instituo in dote sua, quæ est C. Marcharum argenti, & redditùum, quos pro dote sua in *Verrumeis* (e) assignavi, & CXI. solidorum Viennensium, quos sibi præcipio solvi post mortem meam naturalem, & in medietate omnium rerum, quas habebam, & habere debebam apud *Sanctum Marcellum* (f) nomine meo, vel nomine Matris suæ, pro iis omnibus volo eam esse contentam, tam de bonis paternis, quam maternis. *Mat-*

(a) *Humbertus, Dominus Montislupelli*] Petri Domini Montislupelli & de Montanay filius.

(b) *Alasiam*] quæ nupsit Berlioni de Turre Militi, Alberti, Domini de Turre-Pini, filio, apud Delphinates.

(c) *Elizabeth*] uxorem Arnaldi Guili, Militis.

(d) *Margaretam*] quæ Domino S. Amoris in Comitatu Burgundiæ nuptiis conjuncta fuit.

(e) *Verrumeis*] Pars est Bugesianæ Provinciæ vulgo le Valromey.

(f) *Sanctum Marcellum*] Vicus est in Sebusianis.

Matthiam, (g) filiam meam, hæredem inſtituo in dote ſua, quæ eſt centum librarum Viennenſium, & dominii & uſagii, quæcumque habui tempore dotis conſtitutæ apud *Montaney,*(h) & in CXI. ſolidis Viennenſibus, quos ſibi ſolvi præcipio poſt mortem meam naturalem, & in medietate omnium rerum, quas habebam & habere debebam apud Sanctum Marcellum, nomine meo, vel nomine Matris ſuæ, & pro iis omnibus volo eam eſſe contentam, tam de rebus paternis quam maternis; & ſi filiæ meæ contentæ non eſſent iis, quæ ſibi reliqui, vel aſſignavi ultra dotem, volo quod ea, quæ eis reliqueram, vel aſſignaveram, ultra dotem ad filium meum, *Petrum,* remaneant & revertantur, quem in omnibus aliis rebus meis, mobilibus ac immobilibus, vel ſe moventibus, juribus & uſagiis, dominiis & feudis, debitis & actionibus, quaſcumque habeo, vel habere debeo de jure, vel de facto, hæredem inſtituo, & volo & præcipio, ut pro iis omnibus ſolvat debita mea, & clamores, quæ, legitima & moderata computatione facta, computavi ad valentiam *mille & quingentarum marcharum argenti,* medietatem uſusfructus dotium uxorum quondam mearum mihi retineo ad vitam meam, donec moriar morte naturali. Eccleſiæ *Inſulæ Barbaræ* (i) do, lego, duas petias terræ, quas habeo ſuper *Miribellum,* (k) quæ ſunt de feudo Eccleſiæ ſupradictæ; & ſi non valerent XX. ſolidos annuatim, volo quod in aliis rebus feudi tantum apponatur, ut

(g) *Matthiam*] quæ Guygonem Dominum de Buyes in Valle-bona apud Sebuſianos maritum habuit.

(h) *Montaney*] Caſtrum eſt in confinio Lugdunenſis, Dombenſis & Sebuſianæ Provinciarum.

(i) *Inſula Barbara*] vulgo l'Iſle-Barbe, olim Monaſterium Benedictorum inſigne, ad Ararim fluvium, juxta Lugdunum, nunc Canonicorum ſæcularium Capitulum.

(k) *Miribellum*] oppidum eſt non longe a Montelupello.

ut valeant annuatim XX. ſolidos. Domui *Buxæ* (l) dono pratum unum, quod eſt in prato majori, vel quinque ſolidos cenſuales Eccleſiæ S. Martini de *Dagnieu*, volo quod duodecim denarii aſſignentur in villa de *Dagnieu* (m) annuatim. Tredecim Eccleſiis circa Montemlupellum, ſingulis tres ſolidos jubeo dari, ad arbitrium Domini Abbatis Inſulæ Barbaræ, & Guigonis Sacriſtæ, Sancti Pauli, Ponti Rhodani X. ſolidos, Operi Eccleſiæ Lugdunenſis V. ſolidos, fratribus Minoribus unam procurationem, fratribus Prædicatoribus alteram, Pœnitentibus Sancti Martini IV. ſolidos; & ſi hæc voluntas mea non valeat nomine teſtamenti nuncupativi, volo quod valeat Codicillorum; & ſi non valet jure Codicillorum, volo quod valeat ratione cujuslibet ultimæ voluntatis, quæ poterit valere; illam libertatem, quam ego & anteceſſores mei erga Domum Buxiæ obſervavimus, volo futuris temporibus obſervari. Hujus meæ ultimæ Voluntatis *teſtes* rogati & vocati ſunt iſti: Dominus *Wilelmus*, Abbas Inſulæ Barbaræ; *Guygo de Sylva*, Sacriſta S. Pauli; *Petrus Capellanus* Capellæ S. Bartholomei de Montelupello; *Giraudus* de Monteſalcone; *Aymo de Malual; Falco de Moiſſon*, Milites, Dominus Paganus Papienſis, & *Bartholomæus* (n) ſcriptor.

LXX.

Carta Comitis Matisconenſis pro Eccleſia Cluniacenſi.

Ex Cartulario Cluniacenſis Monaſterii.

1216. EGo WILELMUS, *Comes Viennenſis & Matisconenſis.* Notum facio omnibus, præſentes litteras inſpecturis, quod in

(l) *Buxæ*] Prioratus eſt in Valle-Bona, prope Montemlupellum Ordinis S. Ruffi, vulgo la Boyſſe.

(m) *Dagnieu*] vicus ignobilis, quaſi in Montislupelli ſuburbio.

(n) *S. Bartholomei*] in Oppido Montislupelli.

in illa compositione, quæ facta fuit inter me, ex una parte, & Venerabilem Virum, Dominum *Geroldum*, Abbatem Cluniaci, & dictam Ecclesiam ex altera, apud *Trinorchium*, (a) sicut instrumento inde confecto plenius continetur; nulla fuit facta compositio de *Monte-Berthodi*, neque de ejus pertinentiis, imo remansit in querela, & dictum fuit, quod infra 40. dies, postquam fuero requisitus, ipsi Abbati & Ecclesiæ jus faciam de memorata querela, & de Nemore de Arbonay, debent inquirere jus meum, & jus Abbatis. *Hugo de Azié*, (b) Decanus de *Perrona*, (c) & Guido de Losiaco, Miles, & Dominus de Montmelert, & de *Vigosset*, (d) debent inquirere veritatem. Josserandus Prior de Massiliis, & Simon de *Vers*, (e) Miles; istæ duæ inquisitiones debent esse terminatæ usque ad mediam quadragesimam. Ego autem, quidquid dicti Inquisitores dixerint & inquisierint, me servaturum juravi & sigillaturum. In cujus rei testimonium præsentem cartulam, tam ego, quam filius meus *Guirardus*, (f) fecimus sigillis nostris roborari. *Actum anno gratiæ M CC XVI. mense Januario, apud Trinorchium.*

LXXI.

(a) *Trinorchium*] vulgo Tornus; oppidum ad Ararim fluvium.

(b) *Hugo de Azié*] familia olim Nobilis apud Matisconenses, quæ extincta est.

(c) *Perrona*] vulgo Perrone, in pago Matisconensi.

(d) *Vigosset*] Castrum est in eodem pago.

(e) *Vers*] feudum est antiquum in ipsomet pago.

(f) *Guirardus sive Girardus*] ejus nominis II. qui post Guilelmum Patrem, Matisconensis & Viennensis Comes extitit, quem sine liberis masculis obiisse in confesso est, relicta tantum unica filia, uxoris Joannis Drocensis, dicti de Brenna, e sanguine Regio, ut supra jam tetigimus.

LXXI.

Litera Compositionis inter Girardum, Comitem Matisconensem, & Ecclesiam Cluniacensem.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1180. NOtum sit omnibus, præsentibus & futuris, quod frequenter orta est querela inter Nobilem Virum, Comitem *Girardum* Matisconensem, & *Monachos Cluniacenses,* super indebitis consuetudinibus & insolitis actionibus, quibus Comes & Ministri ejus terras Ecclesiæ Cluniacensis, in Episcopatu Matisconensi sitas, ultra modum gravabant. Siquidem Comes in quibusdam villis Monachorum Advocationem & custodiam quærebat, ubi Monachi nihil illum habere asserebant; in aliis vero locis, ubi constabat, illum Advocationem habere, indebitas exactiones & insolitas consuetudines usurpabat. Cum igitur super his sæpenumero a fratribus Cluniacensibus mota esset querela, tandem mediantibus Viris prudentibus & Religiosis, controversia illa sopita est, & in hunc modum ad pacem perducta: Convenerunt apud Sanctum Martinum Matisconensem, Dominus *Theobaldus,* Venerabilis Abbas Cluniacensis, cum quibusdam Senioribus Cluniacensibus, & memoratus Comes *Girardus,* cum multis Militibus & Ministris suis; & tandem compromissum est inter eos, ut hinc inde viros antiquiores & fideliores eligerent, quos de consuetudinibus & statu terræ illius esse crederent certiores; & quidquid ipsi testes, præstita prius sacramenti religione, assererent, ab utraque parte firmiter teneretur. Cum ergo præfati testes, dato prius sacramento, de investiganda veritate secum pariter diu deliberassent, tandem in hoc testimonium consenserunt, & dictum est ab eis, quod Comes *Wilelmus,* Pater Comitis Girardi, nullum omnino jus vel consuetudinem

aliquam

aliquam in domo vel in villa de *Laisiaco* (a) aliquando habuit, aut quæsivit, & Comes *Girardus* testimonio illorum libenter assensit. Dictum est, quod Comes in villa de *Domenge* & de *Igy*, (b) habebat gerberiam, videlicet in Fossore unam gerbam, & in Aritore duas, apud Aionem habet Comes custodiam viarum & pascuorum, quæ pascua Comiti & Monachis sunt communia; in Nemore, quod dicitur Johu, habet Comes medietatem, & Monachi quartam partem; & Comes & Monachi habent ibi taschias suas; in Nemore de Domenge habet Comes quatuor Colungerios, in quibus Monachi nihil accipiunt; apud Domenge habet Comes medietatem, & Monachi quartam partem; & Comes & Monachi medietatem; in iis tribus villis nullam aliam consuetudinem habet Comes, vel Ministri ejus, in terra Monachorum. Dictum est, quod in obedientia de Chaveniis & ejus appenditiis habeat Comes latronem, adulterum, homicidam & fœneratorem, qui in præsentia Decani de Chaveniis legitime approbati fuerint, vel conjuncti, Censum & Marchias censuales, & custodiam viarum & pascuorum; deinde *Albergariam*, quam per memoratorum testium garandiam pro voluntate sua ibidem habere poterat, & quasque alias consuetudines vel exactiones ipse, vel Ministri ejus, ibi quærebant. Sæpe dictus Comes ob remedium animæ & antecessorum, sive successorum suorum penitus guerpivit, & dedit Cluniacensi Ecclesiæ. Propter hoc donum concessit ei Abbas, Dominus Theobaldus, & Conventus Cluniacensis, ut procurationem, quam ipse Conventui Cluniaci & Leprosis de *Sancto Lazaro*, singulis annis in octavis Pentecostes sponte faciebat, *Domus de Chaveniis* faciat; post decessum vero ejus ad diem anniversarii sui redigetur, ad Missam unam quotidianam pro ipso & antecesso-

(a) *Laisiaco*] vulgo Laisé, vicus in pago Matisconensi.

(b) *Domence & Igy*] vici, itidem Comitatus Matisconensis.

ribus ejus, sive ejus successoribus ei concesserunt; & in fine suo tantum pro eo fiat, quantum solet fieri pro Domino Abbate Cluniacensi, in singulis quoque Dominicis Capellaniis de *Chavenia* specialem in Ecclesia faciat pro ipso memoriam antecessoribus ejus; donaverunt etiam ei, & remiserunt, quidquid reliquerat in rebus mobilibus Cluniacensi Ecclesiæ, excepto, quod de indebitis consuetudinibus, si quas in aliis locis, ad Cluniacensem Ecclesiam pertinentibus, induxit, & de fundo terræ, vel censu debitali, eum nihilominus poterunt appellare. Ut autem hujus pacis definitio perpetuæ firmitatis obtineat vigorem, ipse Comes cum omni devotione hoc tenendum juravit, & conventiones istas literis mandari præcepit, & sigillorum præsentium impressione roborari; laudaverunt etiam, & tenendum juraverunt *Guilelmus* & *Gaucherius* filii sui. *Actum Matiscone apud Sanctum Martinum, Anno ab Incarnat. Domini M C L X X X.* præsente Domino Theobaldo, Abbate, & audientibus multis, vel astantibus, quorum nomina subscripta sunt. *Testes* Gaudus, Prior Cluniaci; Ardinus, Magister Hospitalis de Sancto Egidio; Hugo Sacrista Cluniacensis; Petrus de Marziaco; Wido de Coloniaco; Droco de Brueria, Decanus de Perrona; Artaudus, Vicecomes Matisconensis; Alardus de Montbelet; Hugo de Vinzelles; Wido de Loysiaco. *Hugo Caprarius,* (c) Durannus de Varennis & alii. *Præterea* concessit idem Comes, ut Monachi Cluniacenses pactiones istas, si voluerint, per manum Domini Papæ, & Domini Regis Francorum faciant confirmari.

LXXII.

(c) *Hugo Caprarius*] Caprariorum familia, vulgo Chevriers, totius Provinciæ Matisconensis antiquissima; cujus hodie caput Honoratus Caprarius, Dominus de Sainct Mauris & Tilly Vicecomes.

Hujus literæ tenorem delibavit QUERCETANUS in *Hist. Burgundiæ, Lib. 3. cap. 43.*

LXXII.

Erectio Comitatus Matisconensis in Pariatum.

Ex Archivo Civitatis Matisconensis.

1359.

CAROLUS (a) *Primogenitus, Regis Francorum* Regnum regens, Dux Normaniæ, ac *Delphinus Viennensis.* Cellitudo Regiæ Majestatis illos majoribus prærogativis & honoribus insignire, & inter cæteros attollere consuevit, quibus cum præcellenti nobilitate generis, qua alios antecellunt, concurrentia virtutum, & insolitorum actuum merita suffragantur. Nos igitur, antiquas memoriæ dignas Progenitorum nostrorum, Regum Francorum, ordinationes ad memoriam revocantes, qui ad conservationem honoris Coronæ Franciæ, ac consilium & juvamen Reipublicæ, *in eodem Regno XII. Pares, qui Regni Franciæ in arduis Consiliis & Judiciis assisterent, & in factis armorum strenue, ad Tutamentum Regni & Reipublicæ, Regem ipsum paritate fideli, inter Collaterales suos splendidius comitarent,* consideratione provida statuerunt, inter quos *Comes Tholosanus* unus esse solebat, cujus successio ad *Coronam Franciæ* jure hæreditario pervenisse noscitur, ab antiquo loco, cujus, quantum ad Parriæ & Parriatus honorem & nomen attinet, alium æque, vel magis idoneum, præsertim his temporibus, quibus in eodem Regno viguerunt, & vigent guerræ, a satore zizaniæ & humani inimico generis procuratæ, subrogare volentes; ut saltem, quantum ad illum, numerus deficiens suppleatur, communicato Magnatum & Prælatorum, aliorumque sapientium Coronæ Franciæ fidelium consilio, & deliberatione super his habita diligenti; ad personam *charissimi fratris nostri Germani, Domini* JOANNIS (b) *Mati-*

(a) *Carolus*] qui postea fuit Rex Francorum, ejus nominis V.

(b) *Joannis*] dein Ducis Biturigum & Avernorum, qui sine liberis masculis decessit.

Matisconensis & Pictaviensis Comitis, (c) qui ad dimicandum contra hostes charissimi & metuendi Domini nostri, JOANNIS Dei Gratia, Francorum Regis, & Regni non solum, ejusque genitoris nostri & sui, verum & fidelem natura legitima filium se exhibuit. Imo pro tuitione Regni & Reipublicæ se pugilem & defensorem evidenti virtutum & actuum strenuorum judicio demonstravit, & præcipue in partibus Oxitanis nostræ considerationis aciem dirigentes. Notum facimus universis, præsentibus pariter & futuris, Nos præfatus, Regnum regens, jure & authoritate Regis, quibus utimur, in hac parte, *& de plenitudine potestatis Regiæ*, Nobis in absentia præfati genitoris nostri attributæ, & debite competentis, constituisse & creasse Dominum Germanum nostrum, ex utroque fraterna linea nobis junctum, *Parem Franciæ*, & in numero Parium collocamus, ut Comitem Matisconensem constituimus, & Parem Franciæ creamus; decernentes, pronunciantes, ac etiam statuentes authoritate, jure & plenitudine supradictæ potestatis, ut idem Germanus noster, ut Comes Matisconensis, & sui successores *de ejus sanguine, in eodem Comitatu Matisconensi paterna linea descendentes, omnibus & singulis prærogativis, juribus, privilegiis, libertatibus & honoribus gaudeant & utantur, quibus cæteri pares Franciæ gaudere & uti sunt soliti, præteritis temporibus & modernis*, nec de personis eorum, vel causis, in quantum ad Comitatum & Ballivatum Matisconensem, eorumque ressorta, vel ressorti dependentias, vel appenditias attinet, vel attinere poterit, possit per quemcunque quacunque authoritate, commissione vel potestate fungentes; *sed solum-*

(c) *Matisconensis Comitis*] Comitatum Matisconensem hic Princeps, dono a frotre Carolo jam habuerat diplomate ejusdem anni 1359. Majo mense, ut recte annotarunt clarissimi *Sammarthani fratres*; *Hist. Gen. lib. 18. c. 1.* sed dignitas Paris Franciæ ei eodem diplomate concessa non fuit, sed isto tantum.

solummodo per Reges, vel Regentes Regnum Franciæ, vel de eorum speciali mandato, in Regio Parlamento cognosci, ac etiam judicari, salvo ressorto causarum & negotiorum quoad partes, Jurisdictionem suam in suo foro tangentes, per *viam appellationis* deducendo, ad dictum Regium Parlamentum, sicut de causis & negotiis cæterorum Franciæ Parium fuit; & est hactenus consuetum, non obstantibus, si Comitatus & Baillivatus Matisconensis alias non consueverint teneri in Parriam, nec censeri, honore vel nomine paritatis, consuetudinibus, usibus, stylis, & ordinationibus contrariis quibuscunque non obstantibus, etiamsi authoritate Regia sint firmatæ. Mandantes authoritate, jure, & potestate Regis quibus supra, universis & singulis Ducibus, Principibus & Prælatis, Comitibus & Baronibus, & aliis subditis regni Franciæ, quocumque nomine censeantur, quod Dominum Germanum nostrum, Comitem Matisconensem, & alios ejus Successores Comites Matisconenses, ex sua Posteritate, ut præmittitur, descendentes, ut Pares Franciæ tractent, recipiant & honorent; inhibentes eisdem & eorum singulis authoritate, jure & potestate prædictis, sub omnibus pœnis, quas ei possumus comminari, ne ipsum vel ejus prædictos successores in præmissis impediant, vel perturbent, aut præsenti gratiæ detrectare præsumant; si offensam & ultionem effugere voluerint Regiæ Majestatis; quod ut perpetuam roboris firmitatem obtineat, litteras præsentes sigilli nostri fecimus appensione muniri; salvo in aliis jure Regio & quolibet alieno. *Datum apud S. Dionysium in Francia, anno Domini* MCCCLIX. *mense Septembri.*

LXXIII.

LXXIII.

Donatio Monasterio Cluniaci, a Comite Monstroliensi.

Ex Cartulario Ecclesiæ Cluniacensis.

1215. EGo, *Comes Pontivii, & Monstrolii* WILELMUS. (a) Notum facio præsentibus & futuris, præsentem paginam inspecturis, me in eleemosynam pro anima mea & hæredum meorum, Conventui Sancti Petri Cluniacens. perpetuo contulisse decem millia *halecum*, pariter & concessisse in proprios usus dicti Conventus distribuenda, super Comitatum meum de Abbatis-Villa, ita ut quisquis illum, sive ego, sive alius ad firmam a me teneat, annuatim intra festum Beati Andreæ Apostoli percipienda, & ut hoc ratum & inconcussum in perpetuum maneat, præsentem Cartulam sigilli nostri munimine roboravi. *Actum est Anno Incarnat. Domini* M CC XV. *mense Aprili.*

LXXIV.

Donatio HENRICI IV. *Imperat. Monasterio Fructuariensi.*

Ex Tabulario ejusdem Monasterii.

1070. HENRICUS, *Divina favente gratia* REX ROMANORUM. Omnium Dei nostrorumque fidelium, tam futurorum, quam præsentium, solers industria noverit, qualiter nos pro amore divino, animæquæ beatæ memoriæ *Patris* nostri, HENRICI *Imperatoris Augusti*, & nostræ remedio, & per interventum *piissimæ matris meæ*, AGNETIS, *Augustæ Imperatricis*; & ANNONIS, *Coloniensis Archiepiscopi* & *Archicancellarii*, Fructu-

(a) *Wilelmus*] idem est, de quo supra locuti sumus cap. 8.

Fructuarienſi (a) Monaſterio, in Sanctæ Dei genitricis & perpetuæ Virginis Mariæ, & SS. Benigni & Triburtii Martyrum conſtructo, quendam locum, quem Pater meus acquiſivit, *Forum* (b) nuncupatum, cum omnibus pertinentiis & appendicibus, ad me & matrem meam pertinentibus, hoc eſt, Eccleſiis, agris, ædificiis, pratis, paſcuis, cultis & incultis, viis & inviis, aquis & aquarum ductibus, molis, molendinis, piſcationibus, portubus, & cum omni utilitate, vel quam nunc habet, vel quam habere deinceps ullo modo poterit, in proprium dedimus atque tradidimus. Qualem vero locum, in *Comitatu Aquenſi* (c) ſitum, ea ratione conceſſimus, ut venerabilis Abbas Albertus, omneſque Succeſſores illius, cum conſilio aliorum Monachorum ejuſdem Monaſterii liberum tenendi, commutandi, vel quidquid ſibi placuerit, ad uſum dicti Monaſterii inde faciendi. Nullus itaque Archiepiſcopus, Epiſcopus, Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, vel aliqua regni noſtri parva, aut magna perſona præfatum Monaſterium de prædictis prædiis, beneficiis aut poſſeſſionibus inquietare, moleſtare, diveſtire ſine legali judicio præſumat, ſub pœna mille librarum auri optimi perſolvendarum, pro medietate reſpective Cameræ noſtræ & Fructuarienſi Eccleſiæ. *Datum apud Sanctum Goarum, anno Domini* MLXX. *Signum* HENRICI Regis.

LXXV.

(a) *Fructuarienſi*] Abbatia eſt in Diœceſi Eporedienſi, a Guilelmo, Roberti Comitis Vulpiani in Pedemontio filio, Monacho Sancti Michaëlis de Lucedio, & Abbate Sancti Benigni Divionenſis, anno Domini 1003. fundata, Ordinis Cluniacenſis, vulgo Monaſterium S. Benigni, vel *S. Balain. vid. Hiſt. Chronol. Ped. c. 27.*

(b) *Forum*] hodie Villa-Focaria.

(c) *Comitatu Aquenſi*] vulgo Aqui, in ea Montisferrati parte, quæ trans Tanagrum appellatur.

LXXV.

Donatio Comitis Metensis, Monasterio S. Benigni Fructuariensi.

Ex Archivo ejusdem Abbatiæ.

1020. NOtum sit omnibus Sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, tam præsentibus, quam futuris, quomodo quidam *Vir Illustris & magnæ opinionis, Comes* GERARDUS, (a) memor fragilitatis suæ, suadente sua conjuge EVA, (b) pro se & anima filii sui SIGIFREDI (c) defuncti, & consilio parentum & omnium suorum fidelium, dedit partem proprietatis suæ ad locum *Fructuariensis Monasterii*, constructi in honore Sanctæ Mariæ, in Regno Italiæ, in Provincia *Longobardiæ* in eodem Regno, & in eadem Provincia ipse Comes tradidit ad supra dictum locum Ecclesiam, in honore Sancti Michaëlis sacratam, sitamque in loco, qui dicitur *Moros*, cum molendino ejus proximo & omni integritate sediminis, ubi constructa consistit; omnem penitus possessionem, quam prædictus Comes a Domino beatæ memoriæ *Wilelmo*, Divionensis Monasterii Abbate, per commutationis testamentum in toto Regno Italiæ acquisivit, & de jure S. Benigni, per manus prædicti Abbatis in suum jus vindicavit, totam in integrum ad supradictum Monasterium tradidit, concessit & dedit. Et ut hujus traditionis donum stabile, firmumque permaneat, idem Comes

(a) *Comes Gerardus*] Metensis scilicet, Eberardi, Alsatiæ Comitis, filius; de cujus progenie plura optime & exquisite disseruit *R. P.* VIGNERIUS, *Congregationis Oratorii Sacerdos, in Origin. famil. Alsat. & Lotharing.*

(b) *Eva*] nomen proprium uxoris Comitis Gerardi, quod hucusque latuerat.

(c) *Sigifredi*] defuncti in pugna anno 1017. ut recte notavit QUERCETANUS *in Hist. Luxemb. c. 1. sub fin.*

mes *Gerardus* propria manu confirmavit, & confirmatum tradidit; & *D. Deodericum*, Metensis Ecclesiæ Episcopum, cum pluribus aliis, idem agere rogavit, stipulatione subnixa. Actum *Metis publice 3. Non. Februarii, anno Incarnat. Domini* MXX. *Indict. III. regnante* HENRICO *Imp feliciter, anno Regni ejus 17. Imp. vero 5. Signum Domini* DEODERICI *Metensis Episcopi*, GIRARDI, GISELBERTI, FOLMARII *Comitum. Hermanni Conteri, Marfridi, Tieurelini, Odelrici, Richeri.*

LXXVI.

Privilegium, Civitati SAVONÆ *ab Auberto, Marchione Savonæ, concessum, stylo semi-barbaro.*

Ex Archivo Civitatis Savonæ.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1061.

NOtum sit vobis omnibus, nostris fidelibus nostrisque hominibus *Saonensis* (a) tam præsentibus, quam futuris, quod Ego AUBERTUS, *Marchio*, (b) promitto atque spondeo propter fidelitatem & servitium nostrorum hominum Saonensium retinendum, quod ab hac hora in antea non intrabo in Castello Saonæ per nullam vim, ingenium, nullaque occasione quod fieri potest, nec ullam *Albergariam* de Castello, nec de Burgo, nec de civitate, si facta fuerit, non requisiero, nisi sub tectis mansionibus nostros fideles, & caballos nostrorum fidelium majorum seximento personarum, vel de more in Castello, sive in Burgo atque Civitate, si facta fuerit, non faciam sine legali judicio, neque a nostris fieri per-

 mitte-

(a) *Saonensis*] vulgo *Savone*, *Savonia* oppidum in ora Genuensi.

(b) *Albertus Marchio*] Savonæ scilicet, qui a Marchionibus *Eporediensibus* originem (ut ferunt) ducebat, ab eo *Pallavicinorum* Marchionum illustris familia derivari creditur.

mittemus; generale placitum, nisi semel in anno custodiendi tribus diebus eisdem civibus Saonensibus non imponemus; & hoc generale placitum non requiro, nisi de festivitate omnium Sanctorum usque ad Septuagesimæ; contentionem autem vel litem prædii, vel libellariæ, vel cujuscunque rei, si venerit in meis prædictis hominibus, habitantibus in Castello Saonæ, vel Burgo, vel Civitate, cum sacramentales de rebus & libellariis injuste Abbatis usurpatione per 20. annos. *Nam per duos cives Saonenses qualecumque litem orta fuerit me deffinire oportet*, quomodo illorum dirigitur; consuetudo quidem & spondeo atque promitto ego, qui supra, *Aubertus* Marchio, vel meos hæredes, adversus populum Saonensis, hæc statuta violare vel frangere tentaverimus, tunc imponamus auri optimi libras centum, medietatem Cameræ Regis, & medietatem jam dictis Civibus Saonæ. *Anni ab Incarnat. Domini nostri JEsu Christi* M LXXI. *Indict. 15.* Ego *Auberto*, qui hunc Testamentum fieri rogavi, ut supra ei relecta est. *Testes* fuere Astengo Carbonus, Daniel Judex interfuit.

LXXVII.

Donatio Leotaldi, Comitis Matisconensis, Monasterio Cluniaci.

Ex Cartulario Ecclesiæ Cluniac. ab Authore Cluniaci viso.

899. SAcrosanctæ Ecclesiæ, in honore beatorum Apostolorum Petri & Pauli fundatæ, in pago Matisconensi, in villa *Cluniaco*, quam Dominus *Oddo*, Abbas, ad regendum habere videtur Ego *Leotaldus*, Dei Gratia Comes Matisconensis, nec non & uxor mea *Ermengardus*, pro Dei amore & æterna retributione, ut pius Deus animas nostras & parentum nostrorum *Alberici* atque *Tholosanæ*, *Manassei* & *Ermengardis*, nec non *Geraldi* amici nostri, seu omnium fidelium Christianorum,

rum, tam vivorum, quam & defunctorum, liberare dignetur de pœnis inferni. Pro ipso amore cedimus atque donamus ad ipsam causam Dei aliquid ex rebus nostris in pago Lugdunensi, in *Villa Dardanico*, super fluvium *Sillia*, (a) quæsitum & inquirendum, cum omnibus appendentiis & servientibus supermanentibus, quidquid ibi visi sumus habere totum ac integrum ad ipsam Dei causam, ad stipendium fratrum, ibidem Deo jugiter servientium. Si quis vero donationem istam contradixerit, iram Dei incurrat, & auri libras 4. componat, & donatio ista firma permaneat stipulatione subnixa. S. Leotaldi. S. Ermengardis, qui donationem istam fieri & rogaverunt firmare. S. Gaufredi Comitis. S. Nardoyni. S. Leodegarii. S. Racherii. S. Geraldi. S. Gothofredi. S. Gosberti. S. Iwicherani. S. Mayoli. S. Odeylardi. S. Alberici. S. Ardradi. S. Wichardi. S. Aalgarii. S. Bononis. *Data per manum Berardi, die Mercurio II. Kal. April. Anno XII. regnante* RODULPHO (b) *Rege.*

LXXVIII.

Pactum inter Andream Delfinum Viennensem, & Archiepiscopum Ebredunensem, de Comitatu Ebredunensi.

Ex Cartulario Ebredunensi.

In Nomine Domini JEsu Christi.

ANno Incarnat. Dominicæ MCCX. regnante OTTHONE Romanorum Imperatore, præsentes noverint & futuri, quod Dominus ODDO, illustris *Dux Burgundiæ*, & Dominus

 AN-

(a) *Sillia*] vulgo *la Seille*, fluvius est, qui in Ararim influit, non longe a Ratenella vico.

(b) *Anno XII. regnante Rodulfo Rege*] id est, anno Christi 899. cum anno 888. Rodulfus I. Burgundiæ transjuranæ Rex, regnare cœperit.

ANDREAS DALFINUS, frater ejus, *Comes Viennensis*, donaverit pura intentione, ac bona voluntate Domino REMUNDO, *Archiepiscopo Ebredunensi*, & successoribus suis in perpetuum, quidquid pertinebat ad Comitatum *Forcalcarii*, (a) in Ebredunensi Diœcesi constitutum, quod quidem donatum fuerat olim a Domino *Wilelmo* bonæ memoriæ, Comite Forcalcarii, eidem *Delfino* & *Uxori* ejus, (b) quæ uxor, celebrato divortio inter ipsam & Dalfinum, donavit postmodum *Dalfino*, quondam marito suo, præmissa omnia, & eandem donationem, sacramento corporaliter præstito, confirmavit, & consilio multorum proborum virorum & sapientium, irretractabiliter concessit. Dicta autem donatio Domino Archiepiscopo hoc pacto & hac conventione facta fuit, ut Dominus Dalfinus & successores sui haberent a Domino Archiepiscopo & suis successoribus in feudum in perpetuum omnia prælibata, & fidelitatem ei inde facerent & jurarent; & personam suam, & omnia jura Archiepiscopalia ubique salvarent & defenderent, & jurarent modis omnibus sine fraude, excepta villa *Caturicarum*, cum terris, cortina, justitiis, pedagiis, albergiis, possessionibus, terris, pratis, vineis, & aliis suis pertinentiis omnibus, scilicet Montegardino, Rosseto, Spinaciis, Monasterio S. Michaëlis de *Culcha*, (c) S. Dionysio & tenementis eorundem, & si quæ sunt alia, quæ ad villam pertinent Caturicarum; quam villam, ut dictum est, & quæ alia expressim nominata seu omissa, con-

(a) *Comite Forcalcarii*] ut alibi dicemus.

(b) *Uxori ejus*] Beatrici scilicet Forcalcheriensi.

(c) *Culcha*] Monasterium est Ordinis D. Benedicti, vulgo *La Coulche*, a Bertrando Folcalcheriensi Comite, Gaufredo & Guilelmo fratribus, consilio Aleydis Comitissæ Diensis, eorum Matris, anno 1027. fundatum, non longe a Caturicarum oppido, Abbatiæ D. Michaëlis de Clusa, subditum est.

considerata utilitate tam Archiepiscopatus Ebredunensis, quam Comitatus Delfini, retinuerunt sibi & successoribus suis; scilicet dictus Archiepiscopus & Delfinus habenda, & jure Dominii in perpetuum possidenda, & fuit expressim actum, quod ambo simul concorditer ibi *Bajulum* (d) instituerent & destituerent, secundum beneplacitum eorundem, qui *Bajulus* juraret, quod utrique dictorum Dominorum pro parte sua fideliter redderet rationem; insuper etiam additum fuit, & expressim actum, ut, quidquid in prædicta villa & suis pertinentiis quocumque jure acquisitionis, seu titulo, alter eorum acquireret, totum ejus esset commune, sicut & alia supradicta, pecunia tamen restituta & expensis, sive in terris, sive in aliis, quas ille, qui acquireret, expendisset. Sane Dominus Archiepiscopus & successores sui omnia, ad jura spiritualia spectantia, veluti decimas & alia debuit habere præcipua, ut in villa Caturicarum & ejus pertinentiis. Item de Civitate Ebredunensi & ejus territorio taliter convenerunt, quod Dominus Archiepiscopus & omnia quæ ipse habet & tenet, nec non & antecessores sui, sive in justitiis, cavalcatis, fidelitatibus, sive aliis omnibus, generaliter habeat & teneat in perpetuum, velut Dominus pleno jure, & expressim dominium tam possessionum, quam hominum; & Delfinus sibi ea habeat omnia, quæ ibi ad Forcalcarium Comitem pertinebant, salvo eo, quod eidem Archiepiscopo & successoribus suis in perpetuum, idem Delfinus & successores sui fidelitatem facere debent; & hominium pro his, quæ in territorio habent, & in civitate præfata. Idem nominatim actum fuit, quod idem Archiepiscopus & successores sui in perpetuum habeant dominium Castri *S. Crispini*, & ut fidelitatem & hominium tam Domini, quam Milites & homines dicti Castri eidem

(d) *Bajulum*] idem est, quod Baillivus; de origine hujus vocis, vide MENAGIUM *in Orig. lingu. Gall.*

eidem Archiepiſcopo & ſucceſſoribus ſuis in perpetuum faciant, & perſonam ejus & terram Archiepiſcopatus omni tempore contra omnem inquietatorem adjuvent & defendant, de acquiſitionibus vero in præfata civitate Ebredunenſi, & ejus territorio faciendis, idem per omnia ſtatuerunt. Inſuper additum fuit, quod *Delfinus* juvaret Archiepiſcopum, velut Dominum ſuum, cum terra & poſſe ſuo contra omnem hominem, eundem Archiepiſcopum ſeu terram ejus inquietantem, ſeu inquietare volentem; & e converſo, ut idem Archiepiſcopus defenderet & ſalvaret Delfinum, cum hominibus terræ ſuæ, velut proprium ſuum Vaſallum, bona fide. Ut autem hæc omnia eidem Archiepiſcopo & ſuis ſucceſſoribus obſervarentur, in perpetuum illibata, tam idem *Delfinus*, quam idem illuſtris *Odo*, Dux Burgundiæ juraverunt, nec non & pro ipſis juravit *Odo Alamandus*, & *W. de Monte S. Joannis*, & hoc juramentum factum fuit in manu ejusdem Archiepiſcopi Remundi, eundem pacis oſculo, videlicet Archiepiſcopus, propter hoc ſpecialiter recipiendo. *Acta ſunt hæc in præſentia teſtium* ſubſcriptorum, ſcilicet V. *Ulcienſis* (e) Præpoſiti, Raymundi Abbatis, & M. Cellerarii *Boſcaudunenſis*, (f) Berardi Canonici, Galdivi, W. Bermundi. Hanc autem cartulam in perpetuum valituram, idem *Odo*, illuſtris Dux Burgundiæ, & *Andreas* dictus Delfinus, nec non & Domina Duciſſa juſſerunt ſigillorum ſuorum munimine roborari.

LXXIX.

(e) *Ulcienſis*] vulgo *Oulx*, in Delphinatu, corrupte dicitur Ours.

(f) *Boſcaudunenſis*] Abbatia eſt in Diœceſi Ebredunenſi, vulgo Boſcaudon, anno 1132. fundata a Pontio Alberti, Guilelmo & Petro de Montmira, Nobilibus Ebrodunenſibus, ſub regula Divi Auguſtini, poſtea Divi Benedicti.

LXXIX.

Carta Joannis, Comitis Cabilonensis, pro Ecclesia Cluniacensi.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1229.

EGo JOANNES, *Comes Cabilonensis,* (a) notum facio, quod de omnibus querelis Ecclesia Cluniacensis contra me habebat, & ego contra ipsam, & de omnibus gravaminibus & injuriis, quæ vel quas ipsi irrogaveram, vel ipsa mihi, promisi me stare Domino Abbati Cluniacensi fide data, sub pœna quingentarum librarum parvarum, de quibus ei dedi fidejussores, quos posui in manus Comitis Nivernensis, ad opus ipsius Abbatis, videlicet Dominum *Josser. Grossum,* de CC. libris, qui fidei sacramento promisit, quod *ostagium* teneret apud *Disisié,* nec de villa eadem exiret, donec eidem Abbati de dictis CC. libris satisfecisset; si Ego aliquo modo venirem ; de C. libris residuis fidejussorem dedi *H. Grossum,* Dominum Usellarum, *Josserani Grossi* fratrem, qui omnimodo apud Cluniacum ostagium teneret, si contra dicta ipsius Abbatis aliquo modo venirem ; de C. libris residuis dedi fidejussorem Dominum Hugonem de Digonia, pro quo dictus Comes Nevernensis de illis dictis C. libris se constituit redditorem; rogavi etiam Dominum Cabilonensem Episcopum, ut me ad observandum dictum ipsum per excommunicationem compellat, terram meam supponendo interdicto. Debet

(a) *Joannes, Comes Cabilonensis*] quem Beatricis, Comitissæ Cabilonensis, filium SAN-JULIANUS credidit *in Antiqu. Cabilon.* QUERCETANUS *Hist. Burg. lib 3 c. 60.* vero generum, quod discutiendum relinquimus R. P. PERRY, e Societate Jesu, Viro eruditissimo, qui Civitatis Cabilonensis & *Comitum Cabilonensium* Historiam concinnat.

Debet autem idem Abbas dictum suum proferre infra Pascha. *Actum apud Borbonium, anno gratiæ* M CC XX. *die Mercurii ante festum beati Michaëlis.*

LXXX.

Donatio Roberti, Francorum Regis, Monasterio Fructuariensi.

Ex litera originali.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1023. EGo *Robertus*, gratia Dei Francorum Rex. Noverit omnium Sanctæ Matris Ecclesiæ fidelium industria, ut præsens, sed etiam futura, quod quidem noster Comes, *Guilelmus* (a) nomine, nostræ Serenitatis adierit præsentiam, rogans & obnixe postulans, ut quandam Ecclesiam, in honore S. Martini sacratam, in sub-urbio *Belnensis* Castri sitam, olim Abbatiam, sed jam omnimodo destructam, quam etiam jure nostri beneficii possidebat, se mihi liceret credere, eo conventionis tenore, ut eandem Ecclesiam cuidam congregationi in loco Fructuarii, juxta Alpes Deo regulariter servienti, comminus traderemus perpetualiter habendam. Cujus rationabili & devotæ petitioni libenter condescendere volui, quoniam eidem Cœnobio jam pridem quandam Abbatiam Sanctæ Mariæ, in sub-urbio Cabilonensi sitam, cum Ecclesia Busciani, & *Allodum* Cassiniaci, cum Ecclesia ejusdem villæ, per præcepti firmitatem concesseram. Quæ omnia dedi instinctu & petitione Domini Guilelmi Abbatis, ejusdem loci Fructuariensis devoti fundatoris, interveniente & subscribente *Gosfrido*, Cabilonensi Episcopo, cum reliquis Episcopis, qui interfuerunt Concilio, nuper Ariaci habito. Innotesco igitur cunctis,

(a) *Comes Guilelmus*] Ottho-Guilelmus vulgariter nuncupatus, Divionensis & Burgundiæ Comes: de quo nos quædam alia dabimus.

cunctis, prædictam Ecclesiam Belnensem, Guilelmum Comitem mihi reddidisse, & mihi eam Fructuariensi cœnobio dedisse; erga quem locum taliter nostræ benevolentiæ inculcamus affectum, ut, quicumque in omni nostræ dominationis regno pro redemptione peccatorum suorum aliquid inibi conferre voluerit, nostræ authoritatis habeat assensum; &, sicut nostri præcepti authoritate firmavimus, ita etiam legaliter dandi in posterum habenda absque declamatione decernimus, & harum rerum conventionem annuli nostri impressione signamus. *Actum Avaloni,* (b) *anno Incarnat. Verbi MXXIII. regnante Roberto* XXXVII. *Ego Baldoinus, Cancellarius, relegendo subscripsi.*

LXXXI.

Littera Protectionis, Immunitatis & Confirmationis Privilegiorum, Carthusiæ Majorevi, a FRIDERICO IMPERAT.

Ex Archivo ejusdem Carthusiæ.

FRIDERICUS, divina favente Clementia *Romanorum Imperator, semper Augustus.* Ad Imperialis dignitatis Excellentiam pertinet, servorum Dei quieti totis clementiæ visibus providere, eorumque loca in Imperio nostro constituta, cum eorum appenditiis, non solum conservare, sed & beneficiis amplioribus & donis augere & multiplicare. Quocirca noverit cunctorum fidelium nostrorum præsentia & futurorum posteritas, quod Nos, pro sincera charitate, quam erga Ordinem Carthusiæ habemus, & pro fideli devotione, quam nobis exhibuit *Nantelmus,* (a) venerabilis ejusdem Domus Prior; Domum Majorevi ejusdem Ordinis, in Diœcesi Lugdunensi & Regno Burgundiæ existentem, illiusque Domus Prio- 1157.

T 2

(b) *Avaloni*] Oppidum in Burgundia.

(a) *Nantelmus*] Postea Bellicensis Episcopus, inter Divos relatus.

Priorem, Monachos, fratres, ſervos, familiam, ejusque poſſeſſiones & homines cum omnibus appenditiis ſuis, in noſtram ſuſcipimus protectionem, quatenus ipſi & homines eorum ſecuri & tranquilli ſub noſtra pace vivant, liberius Deo famulentur, & pro Nobis noſtriſque ſucceſſoribus preces in conſpectu divinæ Majeſtatis offerant. Inſuper fundationem dictæ Domus, eleemoſynas & largitiones per quosdam Nobiles, fideles noſtros, donatas, ſicut & privilegium, per bonæ memoriæ CONRADUM, *Romanorum Regem* II. anno Domini MCXLII. conceſſum, eisdem Priori & fratribus confirmamus, & de novo concedimus, ac de noſtræ Majeſtatis Imperialis poteſtate addentes, & pro Nobis & noſtris ſucceſſoribus in perpetuum largientes, ſolo Dei amore & intuitu, omne jus, omne dominium altum & baſſum, merum & mixtum imperium, omnimodamque Jurisdictionem, quam non ſolum infra terminos dictæ Domus, inferius deſcriptos, habemus, habere poſſumus & debemus, Nos & noſtri Prædeceſſores aut Succeſſores habuerunt, aut habere debuerunt in perpetuum; ſed etiam extra dictos terminos per totum Imperium noſtrum, & præſertim per Burgundiæ Regnum, tam in eorum acquiſitis & acquirendis hominibus legitimis & ſpuriis, indigenis & alienigenis, & in eorundem hominum bonis mobilibus & immobilibus univerſis, quam in omnibus manſis, terris, vineis, campis, pratis, paſcuis, ſylvis, joriis, montibus, vallibus, alpibus, planitiebus, aquis aquarumve decurſibus, piſcariis, molendinis, fodinis, univerſiſque territoriis, & ex eisdem appenditiis ad ipſam Domum Majorevi, & res ejus ſpectantibus nunc & in futurum: Termini autem dictæ Domus a fundatoribus poſiti, & a ſummis Pontificibus confirmati ſic declarantur: Primo ab *Oriente* Mons Agrilleti, qui ſupereminet calinis *Albaronæ,* (b) & Roca Rufa, ab Auſtro calma,

(b) *Albaronæ*] fluvius eſt, qui e ſummis Bugeſiæ jugis, juxta Brenodi vicum prorumpens, S. Ramberti oppidum alluit, & Idano miſcetur, vulgo *Arbarine.*

calma, quæ dicitur Pangit bovem, & Rocharium prati Bardonis, inde ſicut Rocharium tendit verſus Ferrerias, usque dum idem Rocharium finiatur; inde aſcendit terminus usque ad Abietem, ſupra montem deſignatum, & tendit usque ad cacumen montis Revoriæ, & deſcendit usque ad Crucem novam, quæ eſt in via *Balmeti*, (c) inde idem Terminus verſus Aquilonem tendit usque ad inferiorem Rocham montis Chivilliaci, & circuit crepidinem collis, usque ad Rocham de Ponteceto; inde deſcendit usque ad Perifontanam, & inde per criſtam collis, usque ad ſummitatem montis Orſelli pervenit. Intra quos fines, cæterarumque poſſeſſionum præfatæ Domus, nullus hominem capere, prædam ducere, furtum aut aliud crimen committere, aucupationem, venationem, aut piſcationem agere audeat; nullusque hominum Majorevi præſentium aut futurorum, legitimorum & ſpuriorum teſtamentum condere, hæredem inſtituere, dotem conſtituere, legata facere, nec ſervitoribus etiam aut aliis aliquid donare præſumat, niſi de Prioris Majorevi licentia proceſſerit & facultate. Qui contra fecerit, idem Prior per ſuos officiarios talem delinquentem, ſive Nobilem, ſive ignobilem, civiliter, ſeu criminaliter, prout caſus exegerit, multare & punire debeat; ſolique Priori liceat in hominibus ſuis, ſive infra terminos ante dictos, ſive extra poſitis Juſtitiam omnimodam exercere; omneque ſervitium petere & accipere; eosque & eorum bona, ſicut & ſpuriorum & alienigenarum, de manu cujusquam repetere & requirere. Statuimus igitur, imperiali authoritate firmiter inhærentes, ut nulla perſona, magna aut parva, Eccleſiaſtica aut ſecularis, Dux, Marchio, Comes, Baro vel Vaſallus a præfatis Priore, fratribus, ſervis & colonis eorum, pedagium, exactionem, leydam, aut aliquid

T 3 ſimile

(c) *Balmeti*] vicus, non longe a Majorevi Carthuſia diſtans, ortu Pontii de Balmeto, ejusdem Monaſterii Fundatoris celebris.

ſimile petere vel levare, aut de acquiſitis allodium accipere præſumat; ſed liberi & immunes vendant, acquirant, transeant, ſint & permaneant per univerſum imperium noſtrum. Si quis autem Edictum noſtrum temerario auſu infringere tentaverit, præceptique noſtri transgreſſor extiterit, noverit ſe compoſiturum LX. libras auri puri & optimi, medietatem Cameræ noſtræ, & aliam medietatem Domui Majorevi in præſenti, & cum Juda traditore æterna damnatione id mulctaturum in futuro. Et ut hæc a Nobis facta & data credantur, & a poſteris noſtris non infringantur, Cartam hanc deſcribi, & ſigillo noſtræ Majeſtatis muniri juſſimus. Datum BISUNTINI, *V. Kalend. Novembris, Indict. V. anno Dominicæ Incarnationis* MCLVII. *regnante Domino* FREDERICO, *Romanorum Imperatore glorioſiſſimo. Anno regni ejus VI. Imperii vero III.*

Recognitum per RAINALDUM, *Cancellarium, vice* STEPHANI, *Viennenſis Archiepiſcopi, & Regni Burgundiæ Archicancellarii*, teſtibus Humberto Biſuntinenſi, Heraclio Lugdunenſi, & Petro Tarentaſienſi Archiepiſcopis, Guilelmo Novarienſi Epiſcopo, Mattheo Duce Lotharingiæ, Wolmaro de Salwerda, Stephano de Hurmiungen, & Alberto de Diligen Comitibus, & aliis.

LXXXII.

Donatio Epiſcopi Gebennenſis, Monaſterio S. Eugendi Jurenſis.

Ex Archivo ejuſdem Monaſterii.

1110. VUido Epiſcopus, Sanctæ Genevenſis Eccleſiæ Servus. Venerabili fratri *Hunaldo*, Abbati Cœnobii S. Eugendi, ejuſque ſucceſſoribus in perpetuum. Et Sanctorum Canonum Inſtitutio & noſtri officii debitum Nos hortantur, ut Monaſteria, atque in eis Deo ſervientium neceſſitatibus, prout Nobis poſſibilitas ſuppetit, concedere debeamus. Veſtris igitur

igitur, frater in Christo carissime, & Domini Humberti, Præpositi, justis petitionibus, & dictante charitate universi Capituli, donamus Ecclesiæ S. Eugendi, cui Fraternitas vestra, Deo authore, præesse videtur, Ecclesiam in honore Beatorum Principis Apostolorum, & S. Eusebii Confessoris, in villa *Craciaco* (a) sitam, cum omnibus appenditiis suis; Ecclesiam quoque in honore S. Eugendi, in pago Verruinensi, in villa *Mazinaco* (b) sitam, cum Capella Castri adjacentis, scilicet *Bellimontis*, & cæteris appenditiis ejus, Ecclesiam etiam S. Mariæ Magdalenæ, infra ipsam Civitatem Genevensem, juxta lacum, sitam, salva Ecclesiæ nostræ & nobis atque Ministris nostris debita reverentia servitutis. Concedimus etiam & confirmamus, quidquid vel a Nobis, vel antecessoribus nostris Cœnobio supradicti *S. Eugendi* concessum, vel ad jus ipsius pertinere cognoscimus. Ecclesias videlicet *Nividuni*, cum appenditiis suis, Ecclesiam *Divonæ*, Ecclesiam *Genolliaci*, Ecclesiam *Seysfiaci*, Ecclesiam *Pauliaci* cum appenditiis earum, Ecclesiam *S. Genesii*, Ecclesiam *Sergiaci*, (c) cum appenditiis ejus, Ecclesiam *Auriniaci*, Ecclesiam *Ebelusiæ*, Ecclesiam *Caudosfiæ*, Ecclesiam *S. Cyrici*, Ecclesiam *Saviniaci*. Hanc itaque nostræ devotionis assignationem seu donationem præsentis privilegii authoritate firmantes, tam vobis, quam omnibus, vobis regulariter successuris, perpetua quiete possidendam sancimus; & si quis super hoc vos, vel vestra, inquietare præsumpserit, donec ad integram satisfactionem veniat, anathematis vinculo obligamus. Omnibus vero, qui in his aliqua bona vel utilia providerint vobis, hìc & in æternum gratia & pax a Domino conservetur. Amen.

S. Al-

(a) *Craciaco*] vulgo Cressieu, in Burgesia, non longe a Bellicensi Civitate.

(b) *Mazinaco Bellimontis*] loca sunt in Valromesia, Bugesiæ Provinciola.

(c) *Sergiaci*] Sergier, vulgo apud Gesios.

S. Alberti, Decani. S. Victoris, Decani. S. Alberici, Capellani. S. Aymonis, Comitis. (d) *Acta sunt hæc Gebennæ, anno ab Incarnatione Domini* MCX.

LXXXIII.

Donatio HUGONIS & LOTHARII *Italiæ Regum*, *Alderamo Comiti.*

Ex veteri MS. Codice Bibliothecæ Regiæ Taurinensis.

In nomine Domini æterni.

938. HUGO & LOTHARIUS, divina favente Clementia *Reges*. Si petitionibus fidelium nostrorum libenter annuimus, ardentiores eos fore in nostri obsequio nequaquam ambigimus. Quocirca omnium fidelium Sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorumque, præsentium scilicet & futurorum, devotio noverit, *Ambrosium* Episcopum & *Heldricum* Comitem, dilectos fideles nostros, suppliciter Serenitatis nostræ postulasse clementiam, quatenus fideli nostro *Aledramo* (a) Comiti, quandam *Cortem*, quæ *Forum* nuncupatur, sitam supra fluvium *Tanar* (b) in Comitatu Aquensi, jure proprietario per hoc nostræ inscriptionis præceptum, usque in perpetuum con-

(d) *Aymonis Comitis*] scilicet Gebennensis.

(a) *Aledramo*] sive Alderamo I. Montisferrati Marchioni, qui in fundatione Abbatiæ de Grassano, in Diœcesi *Cazalensi*, se Guilelmi Comitis filium nuncupat, quod fabulam, quæ vulgo de ejus origine Saxonica circumfertur, lucide patefacit, ut notavit Benevenutus San-Georgius; nupsit autem Gerbergæ, Berengarii Italiæ Regis filiæ, & ab eis *Marchiones Montisferrati*, *Salutiarum*, *Clavesani & Ponzoni* descendunt. *Chron. Hist. Pedem. c. 39. Histor. Montisf. Italica MS.*

(b) *Tanar*] fluvius est Pedemontii, qui alio nomine Tanagrus vocatur, vulgo *Taner*.

concedere dignaremur; cujus petitioni inflexi, eandem Cortem, cum omnibus rebus a fluvio Tanari usque ad flumen *Burmicæ*, (c) nec non a loco qui vocatur Barcile, usque Carpanum perjuratum, ac cum omnibus, quæ dici vel nominari possunt, per hoc nostrum præceptum in integrum concedimus & elargimur, ac de nostro jure ac dominio in ejus jus & dominium omnino transfundimus & delegamus, una cum castris & Capellis, casis, terris, vineis, campis, pratis, pascuis, sylvis cultis & incultis, divisis & indivisis, masariciis, salicetis, sationibus, ripis, rapinis, molendinis, piscationibus, portubus, aquis, aquarum reductibus, venationibus, reddibitionibus, districtionibus, cum servis etiam & ancillis, *Aldionibus* & *Aldianibus*, (d) omnibusque rebus ad prædictam Cortem a jam dicto flumine in flumen; atque a jam nominato Barcile usque ad Carpanum prædictum, pertinentibus vel aspicientibus in integrum, ut habeat, teneat, firmiterque possideat ipse suique hæredes, habeantque potestatem tenendi, vendendi, donandi, commutandi, alienandi, pro anima judicandi, vel quidquid eorum decreverit animus faciendi, omnium hominum contradictione remota. Insuper concedimus eidem fideli nostro *Aledramo*, suisque hæredibus, ut de villa, quæ vocatur *Roncho*, & de omnibus *Arimannis*, in ea morantibus, omnem distinctionem, omnemque publicam functionem & querimoniam, quam antea publicus nosterque *Missus* facere con-

(c) *Burmicæ*] vulgo Bormia.

(d) *Aldionibus & Aldianibus*] Aldio masculino genere, erat olim persona libera, deputata ad opus & ministerium Domini, quæ, licet libera, non multum tamen distabat a servo. Aldia autem erat fœmina ejusdem status; de eis loquitur Lex Longobarda, Rubr. de plagis & ferutis servorum, & Rubr. de Conjugiis Servorum & Aldiorum. Alciatus ad l. lecta de rebus cred. Aldos vocat.

consueverat, aut ante nostrorum qualemcumque Missum; ita ante præfati Aledrami nostri fidelis præsentiam custodiant & observent Si quis igitur hoc nostræ concessionis præceptum infringere vel violare conaverit, sciat se compositurum auri optimi libras 200. medietatem præfato *Aledramo* Comiti. Quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus observetur, manibus propriis roborantes, annulo nostro subter jussimus insignire. *Signa Serenissimorum* HUGONIS & LOTHARII *Regum*; GISEPRANDUS *Cancellarius, ad vicem Bosonis Episcopi Archicancellarii* recognovi & subscripsi. *Data VIII. Idus Februarii, anno Dominicæ Incarnationis* VCCCC XXXVIII. *Regni vero Domini* HUGONIS *piissimi Regis IX.* LOTHARII autem *filii* ejus IV. Indict. VIII. *Actum Papiæ in Christi nomine feliciter.* Amen.

LXXXIV.

Donatio Monasterio Novalicensi.

Ex ejusdem Monasterii Archivo.

In nomine Dei Salvatoris nostri JEsu Christi.

1042. HENRICUS, Dei gratia Imperator Romanorum, secundo anno regni ejus, Deo propitio XV. die mensis Martii, Indict. XII. Monasterio S. Petri, quod est constructum in *Novalis* (a) loco. Ego AYMO, (b) Clericus, filius cujusdam Ugonis,

(a) *Novalis*] vel Novalicis, ut infra in textu; Monasterium est antiquissimum, ad radices Montiscinesii, & non longe a flumine Cinesio positum, Divo Petro dicatum, vulgo *l'Abbaye de Novaleze.*

(b) *Aymo*] cujus familiæ hic Aymo fuerit, dubium est; licet enim amplitudo doni eum potentem & divitem indicare videatur, nihilominus ejus genus obscurum remanet, cum se cujusdam Ugonis tantum filium nominet, non designato aut familiæ aut dignitatis nomine; qui quidem *Ugo* uxorem habuit *Mariam*, quæ anno 1036. Prioratum Cosiæ fundavit in Sabaudia.

Ugonis, qui profeſſus ſum ex natione mea *lege vivere Romana,* juſſione & aſſenſu Parentum meorum, offero & dono ipſi Monaſterio, mercedem promiſſam conſequi credens, qua dicitur: Quisquis venerabilibus locis de ſuis aliquid contulerit juxta Salvatoris vocem, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit, pro mercede animæ meæ & parentum meorum, nominative Eccleſiam S. Martini de *Voglanno,* (c) & aliam Capellam, quæ ſuper hunc locum poſita eſt, cum his omnibus ibi poſitis, quæ mei ſunt juris, & inſimul dono villare, quod dicitur *Atone,* & cum omnibus ad ipſum pertinentibus, & duos manſos in loco, qui vocatur *Poja;* iterum alium manſum cum pertinentiis, qui jacet in Villare, quod *Richeruna* vocatur, & medietatem de Sylva, quæ nominatur *Sawargia,* cum omnibus quæ inde pervenerint, ſive de paſcuis, ſive de omnibus aliis ſervitiis. Inſuper dono medietatem totius terræ ſive ſylvarum, quæ extenditur a *Lacu,* (d) usque ad aggerem, ubi terminatur Sawargia, & a flumine *Leſié,* & medietatem piſcationis ipſius fluminis, usque ad ſuperficiem montis, qui eſt ſuper *Voglanum;* menſura terræ hujusmodi eſt, tam de vineis de terris arabilibus, & pratis, quinquaginta & viginti quatuor jugera, ſuis locis diſpoſita, de gerbis & ſylvis ſexcenta jugera; & ſi amplius de meo jure infra ſcriptos terminos inventum fuerit, ſive fuerint diviſa, vel indiviſa, ſive culta ſive inculta, ripas, ruinas, ſeu paludes & uſus aquarum & ductus earum, nihil excepto, dono & offero, & medietatem piſcationis omnium aquarum, quæ in lacum ingrediuntur, & propriam piſcationem in ipſo lacu, ex his inveſtituram facio *terræ & ramum arboris,* (e) & me ipſum pro Monacho prædicto

(c) *Voglanno*] Voglannum vicus eſt, fere itinere inter Camberium & Burgeti pagum.

(d) *Lacu*] Burgeti ſcilicet, qui non longe a Voglanno jacet.

(e) *Terræ & ramum arboris*] nota vetuſtam inveſtiturarum conſuetudinem, quæ olim per terræ jactum aut rami arboris traditionem fiebat; poſtea per fiſtulam, calamum, cultellum aut enſem evaginatum.

dicto Novalisis Monasterio tradens. Si quis super his ex hæredibus successorum nostrorum, vel aliorum, molestiam intulerit, (quod absit) & infringere tentaverit, omnipotentis Dei maledictionem consequatur, & filii ejus fiant orphani; nec sit qui misereatur illis, & hæreditatem ipsius accipiat alter. Insuper pœnam hanc sustineat, centum uncias auri, & trecentas Marchas argenti potestati persolvat, qui maledictionem prædictam consequatur, nisi condignam ex eo vindictam sumpserit. Hanc cartam offersionis in præsentia Domini *Anselmi*, Episcopi Gratianopolitani bonæ memoriæ, laudavit & confirmavit Donnus *Visredus de Camberiaco*, (f) cum uxore sua & filiis suis, & Donnus *Berlio*, cum filiis suis, & Donnus *Ludovicus*, & Donnus *Visredus* de Viriaco, (g) *anno ab incarnatione Domini JEsu Christi* M XLII. *Actum infra Castrum, quod Carboneria* (h) *dicitur. Data per manus Donni Joseph. Abbatis* (i) *Novalicensis.*

LXXXV.

Notitia Fundationis Abbatiæ Intermontium.

Ex Archivo Abbatiæ Abundantiæ.

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen.

1154. QUod ad multorum notitiam pervenire congruum duximus, litterarum mandare monumentis, provida delibera-

(f) *Visredus de Camberiaco*] vulgo Chambery, oppidum enim illud, quod hodie totius Sabaudiæ non incelebre emporium est, tunc proprios Dynastas habebat, quorum familia nobilissima a multis seculis extincta est.

(g) *Visredus de Viriaco*] en insigne Viriacæ familiæ, vulgo Viry, in Gebennesio nobilitatis testimonium.

(h) *Carboneria*] vulgo Charbonieres, Castrum Vallis Maurianæ, quod oppido Aquæ-bellæ imminet.

(i) *Joseph. Abbatis Novalicensis*] omissus fuit hic Abbas ab *illustrissimo* FRANC. AUGUSTINO, ab Ecclesia Episcopo Salutiensi meritissimo, in sua *Abbatum & Priorum Novalicensium Nomenclatura, Chron Hist. Ped. c. 16.*

beratione curavimus. Noverit ergo præsens ætas, omniumque secutura posteritas, quod Abundantina Ecclesia in honore Beatissimæ Virginis Mariæ consecrata, locum de *Intermontibus*, (a) cum magno labore, expensisque non parvis acquisivit, in quo videlicet loco religioni apto, domum quandam studiose ædificavit, ac regularibus disciplinis diligenter instruxit. Est igitur tam ipsa domus, quam omnia ad eam pertinentia, Sanctæ Mariæ de Abundantia, propria possessio atque liberrima; verum tamen elapso aliquanto temporis spatio, venerabiles ejusdem loci fratres, & Beatæ Mariæ regulariter ac devote famulantes, ipso inspirante, qui exaltare non cessat humiles; assumto secum *Donno Pontio Abbate de Six*, Abundantinum Capitulum adierunt, sibique dari Abbatem humillime postulaverunt, Donnus Brocardus, Abbas Abundantinus, cæterique fratres, devotam eorum postulationem videntes; retentis omnibus, quæ in ipsa domo in tempore Prioratus prius habebant, Abbatem sibi eligere ex eodem Capitulo concesserunt; tali scilicet conditione, ut electus ab eis Abbas obedientiam Abundantino Abbati faceret, & sic Intermontanorum fratrum obedientias susciperet; retinuit etiam sibi Donnus Abbas Abundantinus totusque Conventus, tam in ipso Abbate Intermontano, quam in commissa sibi domo, *plenariam morum & ordinis correctionem*, & percipiendi quæcumque voluerit, ac faciendi dominatio-

 nem,

(a) *Intermontibus*] vulgo Entremonts, quia inter montes situm habet, Divæ Virgini Mariæ Monasterium dicatum est in Provincia Genevensi, cujus primus Abbas fuit *Giroldus*, postmodum Abbas Abundantinus, circa annum 1180. Deceptus est RENATUS CHOPPINUS, *Monast. lib. 2. tit. 1. § 20.* qui Abbatiam hanc a Divi Rufi Congregatione dependere existimavit; ut recte notavit GABR. PENNOT. *Hist. Can. Reg. lib. 2. tit. 3. n. 13.* Ordinis est enim S. Augustini, & Canonicos Regulares habet.

nem, & ſicut extitit ipſius benignus ſublimator; ita ſi fuerit (quod abſit) inutilis vel incorrigibilis, velut arboris infructuoſæ ſuccifor, ſeverus depoſitor. Præterea idem Abbas Intermontanus tertium in Abundantino Capitulo locum habebit, primum videlicet poſt Donnum Abbatem de Six, qui a majore Abbate, ſcilicet Abundantino, eſt ſecundus. Si quando autem, illis abſentibus, Donnus Abbas Intermontanus in Abundantia præſens fuerit, Abbatis officium tam in Capitulo, quam in cæteris officinis, jure obtinebit; in obedientia vero Abundantinæ Domus, & in grangiis quando devenerit, benigne ſuſcipietur, atque procurabitur. Facta ſunt autem hæc *anno ab Incarnatione Domini* MCLIIII. *Indict.* 2. *Epact.*4. *concurrente* 4. *prid. Idus Februarii, Luna XXV.* regnante *Imperatore* FRIDERICO, Donno Ardutio, Gebennenſi Epiſcopo, feliciter. Amen.

LXXXVI.

Donatio Marchionatus Montisferrati THEODORO PALEOLOGO.

Ex Hiſtoria Montisferrati Benevenuti San-Georgii MS. quæ eſt in Archivo Regio Taurinenſi.

In Nomine Domini Amen.

1306. PEr præſens Inſtrumentum publicum notum; in Chriſto fidelis *Imperatrix* (a) & *Moderatrix Græcorum*, DUCINA, ANGLINA, COMNENA, PALEOLOGINA, *ſemper Auguſta.* Damus & concedimus dilectiſſimo nato noſtro, Domino THEODORO (b) COMNENO PALEOLOGO *Porphyrogenito* Marchionatum Montisferrati, qui jure hæreditario nobis ſuccedit, tam ex teſtamento noſtri chariſſimi genitoris, Domi-

(a) *Imperatrix*] Yolanda, ſive Violanta de Monteferrato, ſcilicet Andronici Paleologi, Græcorum Imperatoris, Conjux.

(b) *Theodoro*] a quo ſecunda Marchionum Montisferrati linea exordium ſumit, is nupſit *Argentinæ Spinulæ.*

Domini *Guilielmi* (c) recordationis felicis, quam etiam ex teſtamento Domini *Joannis*, (d) dilectiſſimi fratris noſtri, quondam Domini *Marchionis, ut apparet per plura inſtrumenta* publica, inde confecta; ita videlicet, quod dominium ipſius Marchionatus noſtri Montisferrati, Caſtra, terras & loca, homines & Vaſallos habeat, teneat & poſſideat vice & nomine noſtro, quousque Nobis placuerit, ipſe & filii ejus legitimi, dummodo ad nullam aliam perſonam extraneam transferatur. De quo quidem Marchionatus noſtri dominio, & omnibus juribus ad ipſum Marchionatum pertinentibus, *inveſtimus cum baculo* ipſum Dominum *Theodorum Comnenum Paleologum Porphyrogenitum*, dilectiſſimum natum noſtrum. Et hanc noſtram conceſſionem & omnia & ſingula ſupra ſcripta promittimus inviolabiliter perpetuo obſervare. In cujus rei teſtimonium præſens inſtrumentum ſcribi juſſimus per manum Magiſtri *Nicolai de Parma, Notarii Aulæ noſtræ*, & roborari ipſam fecimus *aurea Bulla* Imperii noſtri pendenti. *Actum anno Domini* M CCC VI. præſentibus & teſtibus ad hoc ſpecialiter vocatis & rogatis, videlicet Domino *Nicolino Baſtardo de Monteferrato*, *Avunculo* noſtro. Nobili Muliere, *Domina Guascha de Mott. Sevaſto Cohalogotheta*, *Protiſingritis Comneni filio.*

LXXXVII.

Donatio Otthonis III. Imperatoris, Epiſcopo Taurinenſi.

Ex eodem Archivo Regio Taurinenſi.

In nomine Dei æterni & Salvatoris noſtri JEſu.

OTTHO III. divina opitulante Clementia Romanorum Imperator *Auguſtus:* Petitionibus fidelium noſtrorum, eorum 998.

(c) *Guilelmi*] ejus nominis 7. Marchionis Montisferrati, cognomine Magni.

(d) *Joannis*] qui obiit ſine liberis ex Margareta Sabauda, ideo Yolandam, ſororem ſuam, Græcorum Imperatricem, hæredem teſtamento ſcripſit anno 1305.

eorum maxime, qui pro nostra decertare videbuntur salute, clementer assensum præbemus, sanctis videlicet locis de nostri Imperii Republica devote tribuimus, id nobis ad animæ remedium proficere credimus. Omnium igitur Sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium, nostræque præsentium scilicet & futurorum, nosse cupimus universitatis industriam: eo quod interventu ob amorem Dei omnipotentis, animæque nostræ, omniumque parentum nostrorum mercedis incrementum, duas valles nostri Imperii, unam quæ vulgo dicitur *Vallis Varaitana*, alteram quæ nuncupatur *Vallis Sturiana*, simul cum Clusiatico, Episcopo S. Joannis Baptistæ Taurinensis Ecclesiæ, cui præesse *Amizo* (a) Episcopus videtur. Per hoc nostræ largitionis præceptum jure proprio largimur, cum omnibus adjacentiis, juri nostri Imperii pertinentibus. Has igitur supra scriptas Valles cum Clusiatico, quod solummodo exigitur de Valle Sturiana, jam prædicto Episcopatui Sancti Joannis Baptistæ concedimus, tribuimus, atque de nostro jure & dominio in ejus jus & dominium transfundimus & perdonamus, ut habeat tam prædictus *Amizo*, Episcopus memoratæ Taurinensis Ecclesiæ, quam Successores ejus teneant atque possideant, faciatque ex supra dictis Vallibus cum Clusiatico, tam ipse quam Successores sui, quidquid eorum decreverit animus, vel voluntas, remota totius potestatis inquietudine. Si quis autem contra hanc nostri præcepti paginam ausu nefario quandoque insurgere tentaverit, sciat se compositurum auri optimi libras centum, medietatem Cameræ nostræ, & medietatem prædictæ Ecclesiæ, vel ejus Rectoribus. Ut autem ab omnibus verius credatur, diligentiusque observetur, manu propria confirmantes, *annuli* nostri impressione subter insigniri jussimus. Signum Domini OTTHONIS, Serenissimi

(a) *Amizo*] hujusce doni meminerunt *illustrissimus* FRANCISCUS AUGUSTINUS, *ab Ecclesia Episcopus Salutiensis*, *Chron. Hist. Ped. c. 5.* & FERDINANDUS UGHELLUS in Episcop. Taurinensium Catalogo. *Ital. Sacra tom. 4.*

ſimi & piiſſimi Imperatoris. ERIBERTUS, *Cancellarius, ad vicem Petri* CUMANI, Epiſcopi & Archicancellarii, recognovi & ſubſcripſi. *Data Kal. Septembris anno Dominicæ Incarnationis.* VCCCC LXXXXVIII. *Indict.* XII. *Regni anno Domini* OTTHONIS *Tertii XIIII. Imperii vero ejus III. Actum Palatio Papiæ feliciter.*

LXXXVIII.

Donatio Guygonis Comitis Albonenſis Eccleſiæ Plebis Martyrum.

Ex Cartulario Ulcienſi.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

ANno ab Incarnatione Domini MLIII. Indict. I. Ego GUIGO (a) *Comes*, qui nomine vocor Senex, atque filius meus Guygo Pinguis, dono & confirmo pro animæ meæ mercede, & anima Patris mei & Matris meæ, & Parentum meorum, Eccleſiæ *S. Laurentii* (b) Martyris; in loco qui dicitur *Seſana,* (c) & Canonicis, in ſupra nominatis Eccleſiis regulariter viventibus, & omnibus eorum ſucceſſoribus, ut pro animabus noſtris apud omnipotentem Deum interceſſores exiſtant, quod totum factum eſt conſilio Domini Adæ Caſtellani Brianzonis exiſtentis; interfuerunt teſtes quidam Canonici, Girardus Valeviole; Uldricus Præpoſitus, & Varnerius & Martinus Gualterius, & quidam Laici. Auricius, Arman-

1053.

(a) *Guigo Comes*] ille eſt Albonenſis Comes, a quo eruditiſſimus QUERCETANUS, *Cap. I.* Dalfinorum Viennenſium Genealogicum incepit, qui anno 1075. Cluniaci Monachalem veſtem ſumpſit, & ibi ſepultus eſt: ut ſcripſit HERBERTUS, *Epiſcopus Cenomanenſis, in vita S. Hugonis, Abbat. Cluniac.*

(b) *Plebem Martyrum*] ita olim vocabatur Eccleſia S. Laurentii de Ulcio, vulgo Ours, in Delfinatus & Pedemontium confinio.

(c) *Seſana*] vicus in Delphinatu, vulgo Seſane.

Armannus Perbralis, Letardus Groſſus, Girardus Garembo, Orgerius Spata, G. Carta, Garbaldus Diaconus.

LXXXIX.

Venditio Inſulæ Cretenſis & Civitatis Theſſalonicæ, Duci Venetiarum, a Bonifacio, Marchione Montisferrati.

Ex Beneven-San-Georgii Hiſt. Montisferrati MS. quæ eſt in Archivo Regio Taurinenſi.

1204. ANno Domini noſtri JEſu Chriſti, ab incarnatione ejusdem MCCIV. tempore *Innocentii* Papæ Romanorum, Imperatore non exiſtente, die XII. intrante menſe Auguſti, actum in ſuburbio *Andrinopolitanæ* Civitatis, Indict. VII. Manifeſtum facio. Ego quidem *Bonifacius*, (a) Montisferrati Marchio, quod a modo in antea, cum meis hæredibus refutationem & finem facio, vobis Domino Marco *Sanuto*, & Domino *Ravano* de Verona recipientibus procuratorio nomine pro Domino Henrico Dandulo, Dei gratia Venetiarum, Dalmatiæ, atque Croatiæ Duce, & pro ſuis ſucceſſoribus, nec non pro omnibus habitatoribus Venetiarum, de toto hoc quod requiſivi, & requirere potui, per quodcumque ingenium juſte quoque vel injuſte, videlicet de Inſula *Cretæ*, (b) quæ mihi data vel promiſſa, ſive conceſſa fuit per ALEXIUM *Imperatorem*, *filium* ISACH *prædefuncti Imperatoris*, pro centum millibus *Iperperis*, (c) quæ mihi data fuerunt per ſupraſcriptum ALEXIUM *Imperatorem*, & de toto feudo, quod Emanuel defunctus

(a) *Bonifacius*] hujus nominis tertius, Guilelmi Montisferrati Marchionis, & Juliæ Auſtriacæ filius.

(b) *Cretæ*] quam ab Imperatore Conſtantinopolitano Alexio dono habuerat, non ab Iſach ejus patre, ut perperam ſcripſit BENEVENUTUS SAN-GEORGIUS. *in Hiſt. Montisf. latina MS.*

(c) *Iperperis*] vulgo Aſpres, monetæ ſpecies.

functus Imperator dedit *Fratri meo*, (d) & de toto quod addicendum habui, vel habeo per me, vel per aliam personam in omni *Thesolonica* (e) civitate, vel ejus pertinentiis intus & foris, nec non & de omnibus possessionibus spiritualibus & temporalibus, quas ipsi habent vel habituri sint; de cætero in Imperio Constantinopolitano, tam a parte Orientis, quam a parte Occidentis, & per omnia & in omnibus de supradictis omnibus me foris facio, cum omni Jurisdictione, & in vestra plenissima libertate relinquo ad faciendum inde, quidquid vestræ fuerit; promittens, neque per me, neque per aliam personam, contra omnia supra scripta venire; verum quia, ut supra dictum est, de omnibus supra dictis vobis refutationem feci & finem; vos ad præsens mihi dare debetis mille marchas argenti, & tantas possessiones a parte Occidentis, quarum redditus X. millia *Iperpera* auri, juxta æstimationem unius amici, & alterius vestri annuatim capiant; quas quidem possessiones, per dictum Dominum Ducem & suos successores, & homines Venetiarum mihi tradendas, tenere & habere debeo perpetuo; verum tamen Imperatori facere debeo & Imperio, quæ fuerint assignata secundum quod in pacto communi continetur; quas vero possessiones, uti dictum est, per dictum Dominum Ducem & successores suos homines Venetiarum mihi dandas, libere & absolute possidere debeo in perpetuum, de hærede in hæredem, tam in masculo quam in fœmina, ad faciendum inde, quid meæ fuerit voluntatis, (*salvo tamen jure & servitio Imperatoris & Imperii.*) Sciendum quoque est, quod juramento teneor obstrictus præfato Domino Duci & hominibus Venetiarum in perpetuum, per me & meos hæredes, ad omnes possessiones & honorifi-

 centias

(d) *Fratri meo*] Raynerio, scilicet Thessaliæ Regi.

(e) *Thesolonica*] vel Thessalonica, vulgo Saloniqui, urbs Macedoniæ clarissima.

centias manutenendas & defendendas, quas ipsi habent, vel habituri sunt in toto *Imperio Romaniæ*, tam ab una parte, quam ab alia, & omnes homines, qui ipsas ex parte vel ex toto de supradictis omnibus possessionibus & honorificentiis molestare aut expellere voluerint, salva tamen Imperatoris fidelitate; & quod, postquam supradictas possessiones & argentum habuero, instrumentum, per manum publicam confectum, fieri & dari vobis faciam, in quo continetur, quod si dictas possessiones & argentum habuero, juxta ordinem superius dictum, omnes homines, qui ipsas possessiones per me habebunt, vel per alios qui eas pro me habebunt, simile præstabunt juramentum. Si ergo contra hanc manifestationem & promissionis cartulam, Ego vel alii, qui suprascriptum ordinem dictas possessiones habebunt, ire tentaverimus, componere debeamus cum hæredibus nostris vobis & successoribus prædictas mille marchas argenti, & insuper prædictæ possessiones sine omni conditione in Nobis debeat devenire, & insuper prædictus Dominus Bonifacius scribere præcepit omnia, quæ superius leguntur. *Testes* ad hoc rogati fuerunt Dominus Bonacursius de Triguano, Dominus Henricus de Siado, Dominus Pegorarius de Verona, Dominus Guillebertus de Verona, Jacobus Gregorii, & ego Bonus Amicus Sacri Palatii de Duce Notarius, omnia quæ superius leguntur, manu mea scripsi.

XC.

Immunitas Pedagii Carthusiæ Durbonis, concessa a Domina de Agouto.

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

1229. NOtum sit omnibus hominibus, præsentibus & futuris, quod ego ROSSA, uxor quondam Domini *Rostagni de Agoudo*, (a) mera & libera voluntate dono & concedo pro anima

(a) *Rostagni de Agoudo*] vulgo d'Agoult, unde Saltus Comites.

anima mea & Parentum meorum Deo & Beatæ Mariæ, & Domini de *Durbone*, & tibi fratri *Hugoni Bontoso*, recipienti nomine ipsius Domus, & pro ipsa Domo prædicta, liberum transitum per totam terram meam, & specialiter per terram meam *S. Donati*, sive pedagio & usuatico, a quibus prædictam domum liberam facio & immunem. Ne vero hanc donationem delere posset temporis antiquitas, præsentem chartam inde fieri præcepi, & sigilli mei munimine communiri. *Actum fuit hoc apud Aptam, in Domo Petri Estornelli, anno Domini 1229. Nonis Martii.* Testes sunt Dominus Guiramus de Simiana, Domina Huga ejus mater, Helias de Apta, Rostagnus Dalmacius, frater Stephanus de monte Mauron, B. C. Soguerius, & Ego Adelbertus, qui hanc cartam mandato Dominæ Rossæ scripsi.

XCI.

Donatio Monasterio S. Benigni Divionensis.

Ex Schedis R.P. Petri-Francisci CHIFFLET e Societate Jesu.

EGo HUGO de ANTEGNEIO, (a) Dominus PENNEI. (b) Notum facio universis præsentes literas inspecturis, quod Ego donavi pro *Anniversario* carissimi Patris mei *Wilelmi* (c) defuncti, Ecclesiæ S. Benigni Divionensi IX. solidos Divionensium, singulis annis percipiendos in redditu molendini mei *de Villejo*, qui debent persolvi in die S. Bartholomei Apostoli, & Anniversarium debet celebrari in crastina Exaltationis sanctæ Crucis. Ego vero & hæredes mei tenentur in perpe- 1229.

 tuum,

(a) *Antegneio*] vulgo d'Antigni, familia illustris olim in Ducatu Burgundiæ.

(b) *Pennei*] Pagni, Castrum, in eadem Provincia celeberrimum.

(c) *Wilelmi*] cujus obituarium S. Benigni Divionensis mentionem hanc facit XIII. Kal. Octob. obiit Guilelmus Dominus de Anteignejo, facit Procurationem de IX. solidis Divionensibus, qui siti sunt super molendinum de Villejo, super Saonam.

tuum, dictæ Ecclesiæ S. Benigni Divionensis dictos nummos absque ulla contradictione facere persolvi. In cujus rei testimonium præsentes literas sigilli mei munimine feci roborari. *Actum est anno Domini* M CC XXIX. *mense Decembri.*

XCII.

Donatio FRIDERICI II. *Imperatoris, Guilelmo Marchioni Montisferrati.*

Ex eadem Beneven. Historia MS.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1219. FRIDERICUS II. *divina favente clementia Romanorum Rex, semper Augustus, & Rex Siciliæ*, dilecto consanguineo & fideli suo, GUILIELMO, (a) *Marchioni Montisferrati*, & ejus hæredibus, in perpetuum. Decet Regalem Majestatem justos fidelium suorum postulationes clementer admittere, & eas congruis honoribus & beneficiis benignissime decorare, ac suis muneribus ampliare; propterea Regia liberalitate concedimus, largimur, investimus & donamus, de consensu & voluntate Principum nostrorum, tibi dilecto consanguineo nostro, GUILELMO, Marchioni Montisferrati, & tuis hæredibus, ob tuum insigne obsequium & antecessorum tuorum, *Castrum Paciliani, & Castrum Torcelli, & duo Castra, quæ sunt in ripa Padi, quæ vocantur Cimolia, cum Burgo Paciliani, & villis, & Curtibus, & territoriis dictorum Castrorum*, cum omnibus juribus, jurisdictionibus, contilibus & districtibus, conferentes in te & homines tuos, quidquid Imperium habet, vel visum est habere in dictis Castris & pertinentiis dictorum Castrorum, in fidelitatibus, exercitibus, augariis, aquis, pascuis, & pi-

(a) *Guilielmo*] ejus nominis VI. qui fuit Thessaliæ Rex, a quo Regno pulsus anno 1225. DEMETRIUM fratrem habuit etiam Thessaliæ Regem, qui sine liberis moriens FRIDERICUM II. Imperatorem hæredem instituit.

& piscationibus, venationibus, plantis, bannis, successionibus, pratis, paludibus, cultis & incultis, molendinis, pontibus, & pontium munitionibus, & specialiter pontis *Cumolii* cum aquis Padi, & aliter ex utraque ripa, sicut protenduntur curtes prædictorum Castrorum, & generaliter in omnibus aliis, ut tantum valeat hæc clausula generalis, ac si omnia essent specialiter nominata; prædictorum autem tibi & hæredibus tuis liceat possessionem de mandato & authoritate nostra propria apprehendere per te, vel per proprium nuntium; concedentes tibi & hæredibus tuis *dominium vel quasi* omnium prædictorum, etiamsi *possessionem vel quasi possessionem* non apprehenderis, ac si essent per te apprehensæ; nulli igitur personæ, vel magnæ, Ecclesiasticæ, vel seculari, vel communi civitatum seu locorum, liceat hanc paginam violare, vel malo aliquo contraire. Si quis autem contra hæc venire tentaverit, decem millia marcharum auri pœnam incurrat, quarum medietas nostræ Cameræ inferatur, reliqua vero passo injuriam persolvetur. Hujus rei testes fuerunt *Archiepiscopus Moguntinus, Archiepiscopus Magdeburgensis, Episcopus Wormatiensis, Jacobus Episcopus Taurinensis, Imperialis Aulæ Vicarius, Ipporegiensis Episcopus & Novariensis, Abbas S. Galli, Dux Bavariæ, Albertus, Dux Saxoniæ, Dux Brabantiæ*, &c.

Ego CONRADUS, *Metensis & Spirensis Episcopus*, Imperialis *Aulæ Cancellarius*, vidi & recognovi. *Datum* apud *Spiram* MCCXIX. 9. Kal. Mart. Indict. VII. feliciter.

XCIII.

Carta Conradi Imperatoris pro Episcopo Tauriensi.

Ex Archivo Regio Tauriensi.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

CONRADUS, Dei miseramine Imperator, Sanctarum Ecclesiarum jura & res disponere & ordinare intendimus, 839.

mus, divina Nobis Majestate atque clementia conciliari, aliquantisper autumamus, & Regni statum augmentare ac dirigere veraciter existimamus. Proinde omnibus, præsentibus, pariterve futuris, ad Sanctæ Dei gremium Ecclesiæ militantibus, in nostra quoque potestate degentibus innotescat, quod petitione atque precamine ODOLRICI, *Brixianæ Civitatis Episcopi*, omnes res & proprietates, prædia, servitia, & ancillas, mobile & immobile confirmamus, & per hujus significationis præceptum roboramus Sanctæ Taurinensi Ecclesiæ, ubi *Maxilla* Sancti & præcursoris Baptistæ colitur, atque aliorum Sanctorum Martyrum vel Confessorum, Secundi scilicet, Solutoris, Eventoris & Octavii Confessorum, Martiniani, Juliani atque Bisutii, unde videtur VIDO (a) Episcopus esse Pastor, res videlicet illas, quas pro animæ nostræ remedio eidem Ecclesiæ contulimus, in perpetuam propietatem donamus, *Episcopatum scilicet Moriennensis* (b) *Civitatis*, domos, cum omnibus ædificiis suis; Curtem videlicet Sancti Andreæ, cum Castro & districto; Curtem de Sigueriis cum Castro & districto; Curtem de Albuzo cum Castro & districto; Curtem de Monte-Rotundo cum Castro & districto; Curtem de Arvaco, de Camuseta, de Villaramberto, de Malevardato, de Cuyna, de Argentina, de Arpino, de Valloyria, de

(a) *VIDO*] hujusce Diplomatis mentionem fecerunt in Taurinensium Episcoporum serie, FR. AUGUSTUS *ab Ecclesia Episcop. Salutiensis*, *Chron. Histor. Pedem. cap. 5.* & FERDINANDUS UGHELLUS, *Ital. Sacra tom. 4.* in istius Episcopi Elogio.

(b) *Moriennensis*] Maurianensis Episcopatus, Archiepisc. Viennensi cum antiquitus & adhuc hodie subsit, mirum videtur, *Conradum* Imperatorem eum submisisse Episcopo Taurinensi, eidemque plura alia loca Episcopatuum Genevensis, Gratianopolitani, & Tarentasiensis addixisse, ut recte notavit idem *Ughellus*, quod mihi, Rescriptum Imperatorium executioni nunquam mandatum fuisse, aut brevi tempore durasse, persuadet.

de Confluentia, de Matono, de Armiramo, de Ulgina, de Thonono, ſimul cum Manaſterio Sanctæ Dei Genitricis Virginis Mariæ, Curtem de Vergneo, de S. Juliano, de Granduno, S. Remigii de Monte Aymonis, de villa Gondrami, de Reculafollo, inter aquas de Mardarello, Villariolo mediano, Caſtellucio, Villarico, Sappero, Valleputa, Bezo, Arena, Lanciono, Tranſias, de Chignino, cum Caſtro Capello & diſtricto; Decimas quoque ipſius Epiſcopatus, nec non Eccleſias eidem Epiſcopatui pertinentes; Montes vero & valles, aquas, molendina, piſcationes, foreſta, ſylvas, paſcua, buſcalia omnia in integrum, quidquid videtur eſſe de appenditiis ſupradictæ Civitatis Moriennæ, donamus, concedimus atque delegamus jam dictæ Eccleſiæ S. Joannis Baptiſtæ Taurinenſis ſedis, omnia, ut dictum eſt, per imperialem paginam confirmamus, huic noſtro fideli Vidoni Epiſcopo, pro remedio animæ noſtræ noſtrorumque ſucceſſorum, & pro petitione a ſupradicto Odolrico, noſtro Conſiliario, Brixiano Antiſtite, eo vero ordine, ut omni tempore in perpetuo maneat firmum & ſtabile, pro inveſtitura ſupradicta Civitatis Morianenſis ad Vidonem Præſulem & Succeſſores ſuos, ſic facta recipientes. Igitur firmiter ſtabiliterque jubemus, ut a modo nemo Archiepiſcopus, Epiſcopus, Abbas, Dux, Marchio, Conſul, Proconſul, nullaque regni noſtri maxima minimaque perſona, prætaxatim S. Joannis Baptiſtæ Taurinenſis ſedis Epiſcopum, de præſcriptis rebus, & tam in urbibus, quam in vicis & Caſtris, domibus, quocumque modo fabricatis, familiis utriusque ſexus, quæ ſuperius recitantur, deinveſtire, inquietare, moleſtare, cauſare, perturbare, præſumat. Si quis præterea hoc noſtræ authoritatis præceptum & tutelæ & defenſionis infringere, & annullare præſumpſerit, auri optimi libras decem millia perſoluturum animadvertat, medietatem Cameræ noſtræ, & medietatem Epiſcopo, ſeu ſucceſſoribus ſuis, & ſic ut ſuperius jubetur, inconvulſum permaneat. Ut autem

huic paginæ significationis nostræ propensius fides adhibeatur, manu propria roborantes, *signo imaginis nostræ & nominis* decrevimus insigniri. Signum Domini CONRADI, *Imperatoris invictissimi.* CADELOUS, *Cancellarius, vice Domini* HERIMANNI, *Archicancellarii,* recognovit. *Datum 18. Kal. April. anno Dominicæ Incarnationis,* M XXXVIII. *Indict. VI. anno autem* CONRADI *regnantis XIV. Imperatoris XII. Actum Coloniæ feliciter.*

XCIV.

Donatio Monasterio Grassani, a Guilelmo Marchione Montisferrati.

Ex Beneven. San-Georgii Montisferr. Hist. MS.

1156. ANno ab Incarnatione Domini nostri JEsu Christi MCLVI. IV. die mensis Maji, Indict. IV. Quoniam in hac fragili, caduca & brevi vita degentibus, admodum utile & saluberrimum est, de æterna & felicissima vita præcogitare. Nos GUILELMUS *Marchio,* filius quondam RAINERII, (a) itemque Marchionis, & JULITA JUGALIS, *Filia quondam Marchionis* LEOPOLDI DE AUSTRIA, illud agere pro nostro posse præcogitavimus, qualiter in illa felici vita conniventibus Dei misericordia aliquid participari promovemur. Nos itaque supra dicti jugales, qui professi sumus ex natione nostra, *lege vivere Salica;* sed ego JULITA mea *lege* vivere videor *Alamannorum,* mortifera peccata a Nobis abjicere cupientes, & felicitatis præmia conditore omnium rerum Deo desiderantes diximus: Quod si quis in sanctis seu venerabilibus locis aliquid de suis intulerit bonis, juxta authoris vocem centuplum in hoc seculo, atque insuper, quod melius est, vitam æternam possidebit: Ideoque Nos, si quod jus habebamus, donationem facimus Monasterio, constructo in

(a) *Rainerii*] Marchionis Montisferrati, & Guillæ Burgundæ.

in Caſtro, quod vocatur *Gracianum,* in honorem Dei & S. Petri, & beatiſſimorum Martyrum Victoris & Coronæ, & Sanctæ Chriſtinæ, & aliorum Sanctorum reliquiarum, quorum ibi habentur nominative, de omnibus rebus illis, quæ ab *Aleramo,* primævo Anteceſſore noſtro in Marchia, ſeu à quolibet alio Anteceſſore noſtro, de ejusdem *Alerami* ſtirpe deſcendente, jam dicto Monaſterio collatæ ſunt, tam in Caſtro, quam villis & redditibus, & pertinentiis, Eccleſiis, colonis, ſervis & ancillis, & de univerſis, quæ a ſupradictis jam dicto Monaſterio collata in aliquo loco inventa fuerunt, ut nec Nos, nec noſtri Succeſſores, nec aliqua prorſus perſona, valeamus ante dicto Monaſterio, vel a præfatis omnibus exigere placitum, diſtrictum, bannum, fodrum, albergariam, prædariam, arimanniam, angariam, parangariam, nec ullam prorſus publicam vel privatam exactionem; ſed Abbas, qui nunc eſt, & Monachi, & qui futuri ſunt in eodem Monaſterio, Deo & Sanctis Martyribus ſervientes, libere & abſolute poſſideant, fruantur, diſponant, ordinent atque diſpenſent, nulla magna vel parva perſona exactionem imminuente, exceptis quinque placitis, quæ, quia Religioni Abbatis congrua ſeu honeſta non videntur, in noſtra reſervamus poteſtate, id eſt, *duellum, adulterium, incendium, proditionem, & homicidium;* Inſuper donamus & offerimus eidem Monaſterio totum fiſcum *Canevarum,* quod habebamus vel habituri eramus in Caſtro *Lugi,* & decimam partem omnium reddituum, qui veniebant Nobis de portu *Felicianenſi,* qui currit in fluvio Tanari, & hoc ſpecialiter in refectionem infirmorum diſtributa eſſe volumus; hæc & ſupra dicta, pro animarum noſtrarum, anteceſſorum vel ſucceſſorum noſtrorum mercede diſponimus. Si quis vero, quod futurum eſſe non credimus, ſi Nos ipſi qui ſupra jugales, quod abſit, aut ullus de hæredibus aut prohæredibus noſtris, ſeu quælibet perſona, contra hanc cartulam offerſionis vel refutationis ire quandoque tentaverit, aut ſi eam per

quodvis ingenium infringere quæsierit, tunc ipsi Monasterio, aut parti Monasterii promittimus, Nos qui supra jugales, nostrosque successores componere auri libras centum; & insuper hæc carta nostræ offersionis pro futuro omni tempore firma & stabilis permaneat. Præterea universis nostris successoribus, qui hanc refutationem & offersionis cartulam pro animarum nostrarum, antecessorumque seu successorum nostrorum mercede factam, firmam, illibatamque servaverit, benedictionem Dei & Beatissimorum Martyrum, in quorum honore facta est, etiam omnium sanctorum misericordiam, si qua est, supervenire precamur; Illis vero, qui temeratores & violatores extiterint, maledictio Dei, & beatissimorum Martyrum, & omnium sanctorum, & nostræ cum impiis superveniat. *Actum est in prædicto Castro*, quod vocatur *Gracianum.* (b)

XCV.

Donatio Guilelmo Archiepiscopo Ebredunensi, a Raymundo Barchinonensi Comite, Marchione Provinciæ.

Ex Cartulario Ecclesiæ Ebredunensis.

RAYMUNDUS, (a) *Barchinonensis Comes, Princeps Arragonensis, & Marchio Provinciæ,* per fidem & sine *inganno*

(b) *Gracianum*] vulgo *Grassano*, Monasterium in Montisferrati collibus, inter Padum & Astense territorium, ab Aleramo Marchione Montisferrati fundatum, ut jam diximus. *Chronol. Hist. Ped c. 39.*

(a) *Raymundus*] NOSTRADAMUS *in Hist Provinciæ Part. 2.* hunc ait Provinciam rexisse tantum tutorio nomine Raymundi Berengarii, ejus Nepotis; sed mendum meo judicio est, cum hic *Raymundus* se Marchionem Provinciæ vocet, & ut verus Dominus agat, bona enim fisco suo addita Episcopo Ebredunensi in feudum largitur, quod mihi in mentem inducit, Raymundum Comitem fuisse illum, qui *Dulciæ* Provinciæ Comitissæ nupsit, a qua *Provinciæ* Comitatus partem anno 1125. habuit.

no cum hac cartha laudo, dono, concedo tibi GUILELMO *Ebredunensi Archiepiscopo* & successoribus tuis in perpetuum, quidquid acceptasti a filiis *Henrici Flottæ* in Castris de *Bresiers & de Belfort*, & villa *de Salcetis*, & in eorundem terminis, & pertinentiis eorum, tam in cultis quam incultis, tam in sylvis quam in nemoribus, tam in pascuis quam in aquarum decursibus, & præterea quidquid juris vel proprietatis *Arnaldus Flotta* in supradictis Castris & locis per Nos & antecessores nostros huc usque habuisse videtur, ab eo revocantes ea occasione, qua damnationem beneficii sui, quod per Nos habebat, incurrisse videtur, *propter detestabile scelus quod commisit*, sicut Ecclesiæ Dei & fere toti mundo innotuit, tibi *Guilelmo* Ebredunensi Archiepiscopo & successoribus tuis in perpetuum, titulo donationis concedo, laudo; hanc inquam donationem eo tenore facio tibi & successoribus tuis, ut deinceps tu & successores tui habeatis, & libere possideatis per me & successores meos, reverentia personæ omisso hominio ad fidelitatem & servitium, quidquid *Arnaldus Flotta* & *Henricus* frater ejus, vel antecessores eorum, vel quilibet alius homo, vel fœmina in supradictis Castris vel locis per me & antecessores meos habuisse videntur; ita ut de cætero nullus omnino in supra dictis Castris vel locis audeat aliquid habere vel acquirere, nisi per te & successores tuos, ad quos dominium supradictorum ex integro transtulimus, & retento mihi & successoribus meis servitio in supra dictis Castris vel locis, quod ego & antecessores mei soliti sumus habere; propter hanc autem donationem & *laudimium* habuimus a te undecim millia solidorum Melgoriensium. *Hujus rei Testes fuerunt* Raymundus Arelatensis Archiepiscopus, Petrus Forojuliensis Episcopus, Arnaldus Niciensis, Gregorius Prior de Valentida,

 Berar-

(b) *Testes*] Episcopi qui huic donationi affuerunt, circa annum 1160. vivebant, ad quod tempus referri potest hujus carthæ data, quæ in cartulario deest.

Berardus Prior de Bellojoco, Magiſter Siguinus, Magiſter Giraldus Guirannus, Petrus de Chabannia, Raymundus de Villa de Muls, Raymundus de Taraſcono, Petrus Lautardi, Guilelmus de Riſolo. *Facta iſta Cartha in ſuburbio Arelatenſi, in domo Fratrum Militiæ Templi,* regnante FRIDERICO *Imperatore, menſe Octobri, Luna 23. Sign.* Raymundi Comitis. Hanc eandem donationem laudo & confirmo. Ego *Raymundus* Berengarii, Nepos ejus & Comes Provinciæ, quando laudavit *Raymundus* Berengarius *puer* hanc donationem, vidit hoc Petrus Forojulienſis Epiſcopus, & Domini Raymundi Dapifer, & Guilelmus Ibeloci, & Bertrandus S. Martini. *Signum Petri Scribæ Comitis.*

XCVI.

Conceſſio Henrici Imperatoris, Bonifacio Marchioni Montisferrati.

Ex Beneven. San-Georg. Hiſt. Mont. MS.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1191. HENRICUS VI. *Dei gratia Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus.* Fidelium ſuorum juſtis petitionibus, Imperialis Majeſtas clementer debet annuere, præſertim vero illorum, quorum fidem & diligentiam rerum didicit experimento, & erga Imperii honorem ſæpius eſt probata devotio; tuam itaque fidelitatem, & quondam Patris tui reverentiam & obſequia, quæ Imperio ſemper exhibuit, diligenter attendentes honores & jura tua, volumus tibi cum integritate ſervare, in quibus etiam poſſumus feudum tuum ad Imperii honorem augere. Notum itaque volumus omnibus fieri, quod Nos tibi BONIFACIO (a) *dilecto fideli Principi noſtro, Marchioni Montisferrati,* ejusque ſucceſſoribus in perpetuum, loca *Gamon-*

(a) *Bonifacio*] ejus nominis III. Guilelmi Montisferrati Marchionis, & Julitæ Auſtriacæ filio, uti ſuperius notavimus, *cap. 93.*

Gamondi & *Marenghi*, cum omnibus honoribus & omni jure, & omnibus districtis & universis *Regalibus*, tam super terris, quam super earum & nunc & quondam in futurum cultoribus & habitatoribus, & quibuslibet detentoribus, cum integritate in feudum concedimus, restituimus, & Imperiali authoritate confirmamus, locum & Forii cum omnibus pertinentiis suis, & honoribus cunctis & districtis, omnia etiam Castra, villas, possessiones, honores, jurisdictiones & jura, & universa Regalia, quæ tu tenes, vel possides, aut Pater tuus tenuit, vel possedit; & insuper omnia, quæ in Privilegiis continentur, tibi libere, plenarie hac Imperiali pagina concedimus & confirmamus; statuentes & prohibentes, ut nullus Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, nullus Nuntius noster, nullum Commune, Civitas, nulla persona magna vel parva huic nostro indulto contradicere, vel aliqua occasione contraire præsumat. Si quis autem temerario ausu contradicere præsumpserit, centum libras auri optimi, dimidiam Cameræ nostræ, dimidiam præfato Marchioni, vel hæredi suo componat. *Hujus rei testes sunt, Milo,* Mediolanensis Archiepiscopus; *Wilelmus* Comes de Lomello, *Robertus* de Durno, *Henricus* de Lutre, *Pincerna; Henricus de Calendino,* Marescalus, & alii multi. *Sign. Domini* HENRICI VI. *Romanorum Imperatoris invictissimi. Anno gesta sunt hæc ab Incarnatione Domini M. C. LXXXXI.* Indict. X. *regnante Domino* HENRICO *Imperatore gloriosissimo, anno Regni ejus XXIII. Imperii vero I. Datum* Mediolani VIII. mensis Decembris.

XCVII.

Notitia Fundationis Abbatiæ Grandisvallis.

Ex Archivo Abbatiæ Abundant.

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Amen.

QUod ad multorum notitiam pervenire congruum duximus, literarum monumentis mandare provida delibera- 1172.

tione

tione curavimus. Noverit ergo præſens ætas omniumque ſecutura poſteritas, quod *Abundantina Eccleſia*, in honore beatiſſimæ Virginis Mariæ conſecrata, locum de GRANDIVALLE, (a) cum magno labore expenſiſque non parvis ædificavit, in quo videlicet loco religioni apto, Domum quandam ſtudioſe fundavit, ac regularibus diſciplinis diligenter inſtruxit. Eſt ergo tam ipſa Domus, quam omnia ad eam pertinentia, Sanctæ Mariæ de Abundantia propria poſſeſſio, atque liberrima: Verum tamen elapſo aliquanto temporis ſpatio, venerabiles ejusdem loci Fratres, Deo & Beatæ Mariæ regulariter ac devote famulantes ipſo inſpirante, qui exaltare non ceſſat humiles, aſſumptis ſecum literis deprecatoriis Domni TIEBERTI *de Monte Moreto*, (b) ac Domni PONTIS (c) *de Cuſello*, Abundantinum Capitulum adierunt, ſibique dari Abbatem humillime poſtulaverunt. Domnus igitur *Pontius*, (d) Abbas Abundantinus, cæterique fratres, devotam eorum poſtulationem videntes, retentis omnibus quæ in ipſa Domo in tempore *Prioratus* prius habebant, Abbatem ſibi eligere ex eodem Capitulo conceſſerunt, tali ſcilicet conditione, ut electus Abbas ab eis obedientiam Abundantino Abbati faceret; & ſic de *Grandivalle* fratrum obedientias ſuſciperet; retinuit etiam ſibi Domnus Abbas Abundantinus totusque Conventus, *tam in ipſo Abbate, quam in commiſſa ſibi domo plenariam morum & ordinis correctionem, & percipiendi quæcumque voluerit, ac faciendi donationem*, & ſicut extitit benignus ſublimator; ita ſi fuerit, quod abſit, inutilis vel incorrigibilis, velut arboris

(a) *Grandivalle*] vulgo Grandval, in Comitatu Burgundiæ.

(b) *Tiberti de Monte Moreto*] Montmoret, familia Nobilis & antiquiſſima apud Sequanos; a qua Domini de Licona, *de l'Isle & de Pelagey.*

(c) *Pontis de Cuſello*] qui Hugonis Domini de Cuſeau, Carthuſiæ *Vaucluſianæ* in Comitatu Burgundiæ fundatoris, Pater erat.

(d) *Pontius*] de quo ſupra *cap. 84.*

ris infructuosæ subcisor, severus depositor; quando autem eis Abbatem eligere contigerit, sive de suis, sive de Abundantiæ Canonicis in Capitulo Abundantino, Domni Abundantini Abbatis consilio eligatur; ad *nullum* sane *alium ordinem* ipsa Domus ab Abbatia de Abundantia fundata, & ædificata, *se ullo modo transferre* poterit. Præterea idem Abbas de Grandivalle *quartum* in Abundantino Capitulo habebit locum; si quando Abbas Abundantiæ vel Abbas de Six, & ipse de Intermontibus defuerint, Abbatis officium tam in Capitulo, quam in aliis officinis in Abundantiæ jure obtinebit; in obedientiis vero Abundantinæ domus, & in grangiis quando devenerit, bene suscipietur, atque procurabitur. *Facta sunt autem hæc anno ab Incarnat. Domini* M C LXXII. *Indict. V. Epacta XXIII. concurrente VI. 3. Kal. Martii, Luna XXX. regnante Imperatore* FRIDERICO, *Domno Ardutio Gebenn. Episcopo.*

XCVIII.

Cartha, qua Abbatia Grandis-Vallis submittitur Monasterio Sancti Eugendi.

Ex eódem Archivo.

NOverint universi, præsentes literas inspecturi, quod Ecclesia *Grandis-Vallis*, quæ olim fuerat Abbatia, peccatis exigentibus, oppressa erat, tam gravi & tam intolerabili onere debitorum, quod facultates ipsius Ecclesiæ non sufficiebant *voragini usurarum & morsibus tyrannorum;* unde propter rerum penuriam dispersis servitoribus, Ecclesia divinis officiis fraudabatur, locus divino cultui dedicatus, & possessiones ad dictam Ecclesiam pertinentes occupatæ erant a vicinis potentibus, nec erat qui possit resistere occupantibus, vel tantæ ruinæ consilium & auxilium adhibere; cum igitur per *Ecclesiam de Abundantia,* ad quam immediate tanquam Filia, Matri Ecclesiæ pertinebat, Ecclesia Grandis-Vallis non posset a tantis

1244.

periculis liberari; cumque esset censualis ab antiquis temporibus *Ecclesiæ S. Eugendi,* & multo propinquior quam Ecclesiæ Abundantiæ; *Humbertus* Abbas & Conventus *S. Eugendi* ex una parte, & *Joannes* Abbas & Conventus Abundantiæ ex altera, pensata utilitate Ecclesiarum, *de Consilio Jurisperitorum & amicorum,* partium permutationem amicabilem fecerunt de Ecclesiis in hunc modum: Quod Ecclesia Grandis-Vallis cum suis appenditiis & pertinentiis de cætero, sit Monasterio S. Eugendi subdita & subjecta, sicut olim fuerat Ecclesiæ de Abundantia subdita & subjecta; Prioratus vero de Divona & de Auriné cum sint propinquiores Ecclesiæ de Abundantia, cum eorum Prioratuum appenditiis & pertinentiis universis, Ecclesiæ de Abundantia sint de cætero subditi & subjecti, sicut olim fuerant Monasterio S. Eugendi subditi & subjecti. Cum igitur Monasterium S. Eugendi & Ecclesia de Abundantia essent in corporali possessione de Ecclesiis, & Prioratibus, & appenditiis, & pertinentiis taliter permutatis, quidam de Capitulo de Abundantia reclamarunt, ea ratione, quod possessiones traditæ Monasterio S. Eugendi præponderabant possessionibus traditis Ecclesiæ de Abundantia, & etiam propter insolentiam Advocatorum & Dominorum de Divona, illi de Abundantia Prioratum de Divona non poterant pacifice possidere; quocirca prædicti Abbates & Conventus de consilio prædictarum partium, amicorum, permutationem fecerunt aliam de Prioratu de Divona, cum suis appenditiis ad Prioratum de Nuine & de Sancto Genisio, & pertinentiis & appenditiis eorundem sub hac forma: Quod Prioratus de Divona ad Monasterium S. Eugendi redeat cum suis appenditiis & pertinentiis universis, Prioratus de Nuine & de Sancto Genisio sicut de cætero cum suis appenditiis, Abbati & Ecclesiæ de Abundantia subditi atque subjecti; Prioratus autem de Aurinié remaneat cum suis appenditiis Abbati & Ecclesiæ de Abundantia, sicut in prima permutatione continebatur;

qua-

quatuor siquidem libras annuæ pensionis Gebennensis monetæ dederunt adhuc Abbas & Conventus S. Eugendi, Abbati & Ecclesiæ de Abundantia, & assignaverunt eas reddendas in perpetuum apud *Arbosium* (a) in Prioratu de Arbosio, in octava Paschæ. Ut autem præsens permutatio inconcussa, firma & stabilis in perpetuum observetur, *præsens scriptum inde confectum quatuor sigillis duorum Abbatum & duorum Conventuum prædictorum roboratum fuit, in testimonium & memoriam rei gestæ.* Actum fuit hoc apud *Sessiacum*, anno Domini M. CC. XLIV. *in mense Novembri.*

XCIX.

Confirmatio Donationum Monasterii Cariloci, *a* PHILIPPO AUGUSTO, *Francorum Rege.*

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1180.

PHILIPPUS, *Dei gratia Francorum Rex.* Quoniam ea, quæ in pias causas erogata sunt, sublimitati Regiæ convenit protegere, ac immutilata conservare. Notum fieri volumus universis, præsentibus pariter & futuris, quoniam adierunt Serenitatem nostram *Theobaldus*, venerabilis Abbas Cluniacensis, & *Artaudus*, Prior *Cariloci*, (a) suppliciter flagitantes, quatenus libertatem sive immunitatem, quam *Excellentissimus Prædecessor noster*, KARLOMANNUS, *Francorum Rex*, *Ecclesiæ Cariloci* contulit, sicut in ejus privilegio continetur, authoritate Privilegii nostri Cluniacensi Ecclesiæ firmaremus; siquidem idem locus Carilocensis hæreditas extitit

 Raberti,

(a) *Arbosium*] vulgo Arbois, oppidum in Comitatu *Burgundiæ*, Prioratu celebre.

(a) *Cariloci*] vulgo *Charlieu*, in pago Matiscon.

Raberti, Valentinensis (b) *Episcopi*, qui construxit ibi Monasterium, & fratres regulariter viventes ibidem deputavit; sui autem laudabilis voti compos effectus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ illud, ut sub ejusdem tuitione perpetuo maneret, tradere non neglexit, cujus authoritate & privilegio fretus, supra dictus *Rabertus* apud *Pontigonum* (c) Curiam KAROLI *Imperatoris* adiit, eundem locum coram XI & amplius Archiepiscopis & Episcopis liberum fieri instanter impetravit ab omni inquietatione personarum. Postmodum vero Sanctus ODO, *Cluniacensis Abbas*, HUGONE *Rege ordinante*, ut authoritas Apostolica prædictum locum largiretur Cluniacensi Monasterio, per privilegium obtinuit. LUDOVICUS *etiam, gloriosissimus Rex*, venerandis Apostolis Petro & Paulo, & Cluniacensi Ecclesiæ suæ, regalitatis præcepto hoc idem confirmare dignatus est. Ad petitionem igitur memorati *Abbatis Cluniacensis*, & Prioris Cariloci, prædictorum Antecessorum nostrorum vestigia secuti, Monasterium Cariloci sub nostra nostrorumque successorum in ævum perdurare defensione concedimus; & regio more nostræ authoritatis præcepto firmamus, ut sub nullius unquam tuitione flectatur, nisi regia; ita quod ipsum cum omnibus ad se pertinentibus Ecclesiæ Cluniacensi, ad quam spectare dignoscitur, salvum & illibatum conservemus. Statuimus etiam & præcipimus, ut Prioratus sive cellas, aut Ecclesias sive villas, seu terras eidem loco & fratribus ibidem Deo servientibus a fidelibus concessas, aut inposterum rationabiliter conferendas, seu in prædiis ipsorum constructas, cum omnibus ad eas pertinentibus, nullus

(b) *Rateberti Valentinensis Episcopi*] quem Bolonis, Arelatensis Regis, fratrem fuisse, Abbatiamque Cariloci fundasse, anno salutis 876. (quæ hodie Prioratus Ordinis Cluniacensis est) asseruit *Vir eruditissimus*. COLUMBI *lib* 1. *de Gest. Valent. Ep.*

(c) *Pontigonum*] Diploma illud descripsit SEVERTIUS. *Chronol. Arch. Lugdun. sub Aurel.*

nullus Archiepiscopus, vel Episcopus, nullus Judex publicus, aut ipsius Provinciæ Dux, vel Comes, nullus Clericus vel Laicus, nullaque potestas sive persona, quolibet ingenio audeat conturbare, vel aliquid inde abstrahere, aut censum minuere, usurpare, commutare præsumat, nec ulli omnino hominum liceat præfatum Monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, nec aliquibus vexationibus fatigare; sed quascumque possessiones, quæcumque bona idem Monasterium inpræsentiarum possidet, aut in futurum, concessione Pontificum, largitione Regum vel Principum, oblatione fidelium, seu aliis modis Deo propitio poterit adipisci, Abbati Cluniacensi & Priori præfati Monasterii, & Fratribus, ibidem constitutis, eorumque successoribus firma & illibata permaneant; in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis, *Regniacum* cum pertinentiis suis; *Sanctum Nicetium de Strata* cum appenditiis suis, quas Ecclesias & villas BOSO Rex dedit in eleemosynas memorato *Radeberto*, Episcopo, & Ecclesiæ *Cariloci*; & idem *Radebertus* per præceptum CAROLI M. sibi fecit confirmari. Donatio etiam, immunitas Ecclesiæ, & *Burgum de Tesiaco*, (d) cum suis pertinentiis, prædicto Monasterio facta, rata permaneat. Nos itaque Prædecessorum nostrorum vestigiis inhærentes, statuimus interdicentes, ut nulli liceat præscriptas Ecclesias, seu earum villas, cum omnibus pertinentiis suis, litibus aut vexationibus fatigare, sed fratribus ibidem indigentibus liceat, remota omni inquietationis molestia, propositum suum, secundum regulam S. Benedicti, servare quiete, & Dei misericordiam pro nostra totiusque populi salute assidue implorare. Si qua igitur Ecclesia sive secularis persona prædicti Monasterii libertates seu immunitates infringere

 ullo

(d) *Teriaco*] forte Tysi, in Lugdunensi Diœcesi.

ullo modo conata fuerit, noverit se ultioni Regiæ subjacere, quæ omnia ut perpetuas stabilitates obtineant, præsentem paginam Sigilli nostri authoritate, ac Regii nominis caractere subter annotato, præcepimus confirmari. *Actum apud Bituricas publice, anno ab Incarnat. Domini* M C L X X X. *regni nostri anno II. adstantibus in palatio nostro, quorum nomina supposita sunt & signa:* S. Theobaldi, Dapiferi nostri; S. Guydonis, Buticularii nostri; S. Mathæi, Camerarii; S. Radulfi, Constabuli. *Data per manum Philippi Hugonis, Cancellarii.*

C.

Carta Berengarii & Adalberti, Italiæ Regum, pro Monasterio de Azano.

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

952. BERENGARIUS & ADALBERTUS, *divina favente gratia Reges.* Omnium fidelium Sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrorumque, præsentium scilicet & futurorum, comperiat industria; qualiter pro amore Dei, nostrarumque animarum remedio, interventu & ad petitionem Episcopi *Burnigi*, (a) nostri dilecti fidelis, per hoc nostrum præceptum confirmamus & corroboramus ejusdem Cœnobio, quod dicitur *Agianis*, (b) quod videtur esse constructum in honorem B. Mariæ Dei genitricis, cunctas res & familias inibi pertinentes, cum omni-

(a) *Buringi*] sive Burningi, Episcopi Astensis.

(b) *Agianis*] Monasterium est in Diœcesi Astensi, vulgo de Azzano, olim Divæ Mariæ dicatum; nunc S. Bartholomeo, non longe a Civitate Astensi situm, Congregationi Sanctæ Justinæ Patavienfi unitum. *Chron. Hist, Ped, c. 11. & 41.*

omnibus ſuis pertinentiis; inſuper concedimus ac largimur præfato Cœnobio ambas ripas fluminis *Tanagri*, cum duodecim pedibus numeris noſtri Regni pertinentes, noſtræque Corti, quæ *Nonis* nuncupatur, nominative in eo loco, ubi ipſum flumen influit in rivum leproſorum & in rivum *Azarii*, atque decurſionem ipſius fluminis ad portum conſtituendum; & quidquid jam dictæ Corti *Nonis* (c) pertinet aut pertinuit, videlicet *Portinaticum*, *Palificaturam*, *Tholoneum Ripaticum*, *Navium ligaturam*. Præcipientes inſuper inhibendo, ne ullus Dux, Marchio, Comes, aut alia quælibet perſona, prælibatum Cœnobium aut Abbatem, qui nunc ibi eſt, nomine *Raimbertus*, aut in antea, qui ordinatus fuerit, aut Monachos ibi Deo ſervientes, in aliquo moleſtare aut diveſtire præſumat. *Signa Sereniſſimorum* BERENGARII & ADALBERTI *Regum*, JOANNES *Cancellarius ad Vicem Vidonis Epiſcopi*, & *Archicancellarii Regum eorundem*. *Datum V. Idus Septembr*. anno Dominicæ Incarnationis DCCCCLII. regni vero Berengarii & Adalberti Regum III. Indict. XI. actum Papiæ feliciter.

BIBLIO-

(c) *Nonis*] vulgo Non, oppidum ad ripam Tanagri.

BIBLIOTHECÆ SEBUSIANÆ
CENTURIA II.

I.

Donatio Widonis, Episcopi Genevensis,
Monasterio S. Eugendi.

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

In nomine summæ & individuæ Trinitatis, Patris, Filii & Spiritus Sancti.

1091. EGo WIDO, *Dei gratia Genevensis Ecclesiæ Præsul,* ob remedium animarum meorum Antecessorum & Antistitum; nec non ob animæ meæ quietem post hanc vitam, nostræ Ecclesiæ Clero cuncto præsente idque approbante: Imo *Aymone,* Genevensium Comite, rogante, trado atque concedo *Cœnobio S. Eugendi,* quod *Condatiscense* (a) vocatur, nec non ejusdem loci Abbati Hunaldo, pariterque fratribus ibidem Deo famulantibus, tam præsentibus quam futuris, Sanctæ Mariæ Ecclesiam, in villa *Seysſiacensi* (b) sitam, cum terris, & decimis, & oblationibus sibi accidentibus, quæque supra dicti fratres acquirere juste poterunt futuris temporibus; retinemus autem in eadem Ecclesia ex nostro jure, *Parodam & Synodum, banni quoque nostri & ministrorum nostrorum observationem,* & tam Nobis quam *Archypresbytero* nostro, debita servitia impendenda. Interdicimus itaque ex Dei omnipotentis parte, & Beatæ Dei genitricis Mariæ, & Beati

(a) *Condatiscense*] vel Condadiscense; ita enim vocabatur antiquitus Monasterium S. Eugendi Jurensis, quod hodie *S. Claudii* nuncupatur.

(b) *Seysſiacensi*] vulgo *Seysſi,* in Gesia Provincia, Prioratus est, a Monasterio S. Eugendi dependens.

Beati Petri Apoſtoli, & omnium ſanctorum Dei, pariterque noſtræ, quatenus nullus hoc largitionis munus præſumat inquietare, vel calumniari ſupra dictis fratribus, ſed ſemper permaneat ratum, & omni roboramine fultum. Ut autem perpetua conſtet memoria, placuit Nobis hoc ſcripturæ teſtamento confirmare, noſtroque *Sigillo ſubarrare, & diverſorum teſtium ſignis aſſignare:* S. Domini Pontii, Bellicenſis Epiſcopi; S. Boſonis, Præpoſiti; S. Victoris, Decani; S. Wilelmi, Decani; S. Alberti, Decani; S. Aymonis, Cantoris; S. Sibodi, Viennenſis Decani; S. Aymonis, Comitis; S. Petri; S. Ricardi; S. Aymonis; S. Armanni. *Data eſt anno ab Incarnat. Domini M XCI. Indict. XIII. regnante Henrico III. Rege, anno XXXIII.*

II.

Inveſtitura Comitatus Forcalcherienſis Guilelmo Comiti Forchalcherii, a FRIDERICO *Ænobarba, Imperatore.*

Ex Veteri Codice MS.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

FRIDERICUS, *divina favente gratia, Romanorum Imperator ſemper Auguſtus.* Imperialis Excellentiæ benignitas juſtis honeſtorum petitionibus inclinari conſuevit, & eas perſonas beneficiorum gratia obligare, quas ob fidei ſuæ claritatem & Nobilitatis prærogativam dignas cenſuit honorari. Notum ſit igitur univerſis Imperii noſtri fidelibus, tam futuris, quam præſentibus, quod *Guilelmus* (a) Forcalcherii Comes

1164.

(a) *Guilelmus*] ejus nominis IV. Forcalcherii, Avenionenſis, Ebredunenſis & Vapincenſis Comes, Bertrandi II. Comitis Forcalcherii, & Joſſerannæ Flottæ filius. *M. S.* Codex, ex quo hæc inveſtitura deprompta a me eſt, ait anno 1152. Comitatum Forcalcherienſem ab Imperatore fiſco adjudicatum fuiſſe, & *Guilelmo* Comiti oblatum, quoniam hominium Imperatori præſtare recuſaverat.

mes, præſentiam noſtræ Majeſtatis adiit, poſtulans a Nobis, ut eum de *Comitatu Forcalcherii* inveſtire dignaremur; cujus perſonam, ſicut noſtram decuit clementiam, honorifice ſuſcipientes, & petitionis ſuæ affectum diligenter attendentes, habito cum Principibus noſtris conſilio, prædicti Comitatus inveſtituram cum omnibus pertinentiis ejus, *in omni plenitudine honoris*, ſicut Anteceſſores ſui tenuere, in feudum ei ſolemniter dedimus, & conceſſimus; ipſe vero fecit nobis *hominium*, & *fidelitatem* juravit, ſicut quod per collatum beneficium *ad omne mandatum noſtrum ſtare propoſuit, & honorem Imperii & Coronæ noſtræ gloriam usquequaque promovere* firmiſſime compromiſit; his itaque pactis, Comes ſibi dari petit ſententiam, ſi de jure in irritum debet revocari, quidquid ab anteceſſoribus *de jurisdictione, & de jure hoſpitiorum, & dignitate Comitatus* alienatum eſſe conſtaret, ſive per venditionem, donationem, ſeu per quamlibet ſubtractionem ſpontaneam, vel violentiam; probata igitur eſt ſententia in medium a fideli noſtro, *Henrico* Marchione Wercio de Vaſto, & ab omnibus unanimiter approbata; *quod nequaquam firmum ac ſtabile deberet aut poſſet permanere, ſicut de Comitatus jurisdictione & dignitate ab aliquo ſupradictorum modorum fuiſſet alienatum, vel deminutum; nulla in præſentibus, futuris litibus, defenſione, ſubſcriptione, præſcriptione temporis, huic reſtitutioni ſeu privilegio opponenda.* Nos itaque eandem ſententiam juſtam & ratam eſſe decernentes, jam dicto fideli noſtro *Guilielmo* Comiti, Comitatus dignitatem, jurisdictionem, & Regalia, cum omni plenitudine honoris & utilitatis, noſtra Imperiali authoritate reſtituimus, & in perpetuum, *ſalva Imperiali Juſtitia*, confirmamus; ſtatuentes, & ſub pœna *banni* noſtri firmiter & diſtricte præcipientes, ne qua perſona parva vel magna, ſecularis vel eccleſiaſtica, prænominato fideli noſtro vim in his, ſeu injuriam aliquam inferre præſumat, & ſi facere attentaverit, L. libras auri pro ſatisfactione componat, dimidium Cameræ noſtræ, & dimidium Comiti, cui injuria cognoſc-

tur esse illata. Ut hujus autem donationis gratuita collatio rata semper & inconcussa permaneat, præsentem inde cartam conscribi, & Sigillo nostræ Majestatis jussimus roborari. Hujus rei testes sunt: *Philippus*, Coloniensis Archiepiscopus, *Arnoldus* Treverensis Archiepiscopus, *Hermannus* Ubelgensis Episcopus, Coronensis, Bononiensis Episcopus, *Hugo* Verdensis Episcopus, *Conradus* Palatinus Comes, *Henricus* Comes de Diest, *Albertus* Comes de Herberstein, *Fridericus* Comes de Altena, *Henricus* Marchio de Vasto, *Guilelmus* Marchio Montisferrati & filius ejus, *Umbertus* Comes Blandratensis, *Guido de S. Nazario*, *Arnaudus Flotta*, *Petrus Grossus* Forcalcherii Præpositus, *Petrus Pelican* ejusdem Ecclesiæ Canonicus, *Bertrandus de S. Maximo*, *Guilelmus de Fontana*, *Petrus de Mota*, & alii quam plures. *S. Domini* FRIDERICI *Romanorum Imperatoris invictissimi.* Ego GOTHOFREDUS *Cancellarius* vice PHILIPPI *Coloniensis Archiepiscopi, & Italiæ regni Archicancellarii, recognovi. Acta sunt hæc anno Dominicæ Incarnationis* M.C.LXIIII. Indict. VII. *regnante Domino* FRIDERICO *Romanorum Imperatore gloriosissimo, anno regni ejus XXIII. Imperii vero XXI. Datum in Episcopatu Papiensi in obsidione* ROBORETI *XXII. Kal. Januarii feliciter.*

III.

Donatio Otthonis Comitis Arduini, Italiæ Regis filii, Ecclesiæ S. Syri Papiensis, stylo barbaro.

Ex Archivo ejusdem Ecclesiæ.

In nomine Domini Dei & Salvatoris nostri JEsu Christi.

ARDOINUS divina tribuente gratia *piissimus Rex*, anno *Regni ejus propitio septimo*, (a) *Indict. VII.* Nos OTTHO 1009.

 Comes

(a) *Regni ejus septimo*] id est, anno Christi 1009. quoniam *Ardoinus* regnare in Italia tantum cœpit anno 1003.

Comes, (b) filius ejusdem *Serenissimi Domini & metuendissimi Patris mei*, Domini ARDOINI Regis, ipso namque Domino Patre meo mihi consentiente atque jubente, qui professus sum *ex natione mea Lege vivere Salica*, præsens præsentibus dico: Quisquis in sanctis vel venerabilibus locis contulerit de suis rebus, juxta Authoris vocem: in hoc seculo centuplum accipiet, & insuper, quod melius est, vitam possidebit æternam. Ideoque ego qui supra *Ottho* Comes dono a præsenti die infra scriptæ Ecclesiæ S. Syri, Episcopi Papiensis & Martyris, ubi venerabilis & Reverendus Dominus *R.* præesse videtur Episcopus, ad usum *Canonicorum*, ibidem Deo famulantium, pro anima Antecessorum & Parentum meorum mercede, omnes illas res, quas habere visus sum inter *Ticinum* & *Gravolonum*, quæ sunt jugera terræ arabilis centum septuaginta quinque per mensuram - - - - secundum quod olim illustris Princeps, Dominus *Ardicinus*, dilectissimus frater, & ego, qui supra, *Ottho* Comes, fecimus cartulam in supra scripta Ecclesia ad usum prædictorum Canonicorum, cum omnibus honoribus & redditibus, atque districtis, ipsis rebus omnibus per aliquem modum pertinentibus, omnia cum omnibus, quas autem res omnes juris mei supradictas, una cum accessionibus & ingressibus, seu cum superioribus & inferioribus earum, qualiter supra legitur. In a præsenti die supradictæ Ecclesiæ dono & offero, atque confirmo pro anima mea, & Antecessorum & Parentum meorum mercede, ita ut faciant ab hac die venerabilis Dominus R. Episcopus & Canonici prædictæ Ecclesiæ, aut eorum successores, quidquid voluerint, sine omni mea vel meorum Successorum contradictione; & quidem spondeo atque promitto mihi qui supra *Ottho* Comes, una cum meis hæredibus adversus vos, qui supra D. R. Episcopus,

(b) *Ottho Comes*] is erat tertius Ardoini Regis Masculus, a quo *Comites Valpergiæ*, *Sancti Martini de Alladio & Castelli-Montis* genus suum ducunt.

fcopus, & adverfus - - - in dicta Ecclefia - - - fupradictam offerfionem, qualiter fupra legitur, ab omnibus hominibus *varentare;* quod fi - - - factum vel fcriptum eft confervare promitto. Hanc enim Cartam offerfionis, donationis, & conceffionis paginæ *Ruitpertus*, Sacri Palatii fcriptor, tradidit & fcribere rogavit ex præcepto Sereniffimi Domini *Ardoini* Regis, metuendiffimi genitoris mei, quam fubter confirmavi, teftibus obtuli roborandam. *Actum apud Papiam, in Palatio* juxta *Ecclefiam S. Michaelis feliciter*. Amen. Sign. manibus Domini *Ardoini*, Sereniffimi, & Invictiffimi Regis, atque *Otthonis* Comitis, ejus filii, qui hanc Cartam offerfionis rogavit, & ipfe Dominus *Ardoinus* Rex eidem filio fuo conceffit, ut fupra. *Signa* manuum *Berengarii* Comitis & *Wiberti* Comitis teft. & hæc cartula fuit tradita in manu Domini Magiftri *Adelmari* Archidiaconi a parte fupradictæ Ecclefiæ, & tunc erat D. Canonicus Alcherius, & D. Amizo, & D. Befo, & D. Fulcherius, & Dominus Domengus, & alii quam plures. Ego qui fupra *Ruitpertus*, Notarius Sacri Palatii, fcriptor hujus Cartulæ offerfionis prædictum complevi & tradidi.

IV.

Donatio Leotaldi, Comitis Matisconenfis,

Ecclefiæ Matiscon.

Ex Cartulario ejusdem Ecclefiæ.

SAcro-Sanctæ Dei Ecclefiæ Beati Vincentii Matisconenfis, quam Dominus *Naymbodus* Epifcopus ad regendum habere videtur. Ego *Leotaldus*, gratia Dei *Comes*, (a) & uxor mea *Berta*, (b) per amorem Dei, ut pius Deus animam Patris mei *Alberici*, nec non & animam Matris meæ *Ecolanæ* feu & noftræ, vel *Irmingardis* quondam uxoris meæ, de pœnis inferni

959.

(a) *Comes*] Matisconenfis fcilicet, ejus nominis II.

(b) *Berta*] ejus tertia uxor, ut dicemus.

ſerni eripere dignetur; propterea donamus ad ipſam caſam Dei aliquid ex rebus noſtris, quæ ſunt ſitæ in pago *Lugdunenſi*, in villa *Montegudini*; Colonicas ſcilicet cum omnibus appenditiis, campis, pratis, vineis, ædificiis, aquis, aquarumque decurſibus, & omnibus adjacentiis, quæſitum & inquirendum, cum ſervientibus ſupermanentibus. Donamus etiam unum mancipium, & ſi quis in hoc beneficio aliquid habere præſumpſerit, iram Dei omnipotentis incurrat, & hoc perdat; & ſi Clerici ipſius loci has res alicui *beneficiaverint*, ad hæredes meos perveniant. Si quis autem contradixerit, auri libras XX. componat, & ut in antea donatio iſta omni tempore firma permaneat, cum ſtipulatione ſubnixa. S. Leotaldi Comitis, S. Bertæ uxoris ejus, qui fieri & firmare rogaverunt, S. Alberici filii ſui, qui conſenſit. *Data* per manum *Berardi, ſub die Mercurii XI. Kal. Octobr. anno VI. regnante Lothario Rege.* (c)

V. *No-*

(c) *Anno VI. regnante Lothario Rege*] id eſt, anno Chriſti 959.

Quia antiquorum COMITUM MATISCONENSIUM Hiſtoria nulli Hiſtoricorum noſtrorum plene adhuc cognita fuit, & quæ de illis *Fuſtallerius, Vignerius, Bugnonius, San-Julianus, Quercetanus* & *Sebertius* ſcripſerint, aut obſcura, aut minus certa ſint, eorum ſeriem hic annectere libuit; quod Lectori non injucundum fore arbitror, quippe cujus probationes hoc in opere inveniantur.

Manaſſes, Comes Matiſconenſis
Ermengarda, ejus uxor, *ad ann.* 830

|

Albericus, Comes Matiſcon. eorum filius *ad ann.* 860.
Tholoſana, ejus uxor,

|

Leotaldus I. Comes Matiſconenſis, eorum filius, *ad ann.* 899.
Ermengarda, ejus uxor,

|

Albericus II. Comes Matiſcon.
Ecolana, ejus uxor, *ad Ann.* 943.

|

Leotal-

V.

Notitia Conradi, Burgundiæ Regis, pro Ecclesiæ Cluniaci.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

In nomine Dei æterni.

CONRADUS, nutu omnipotentis Dei *Serenissimus Rex.* Notum sit omnibus fidelibus nostris, qualiter Dei famuli ex *Cluniaco* Monasterio Monachi proclamaverunt, se in præsentiam nostram in pago *Viennense*, quod *Carolus* (a) consanguineus noster illorum res, quas *Ingelbertus* per Cartam dona- 944.

Leutaldus II. sive *Leutoldus*, Comes Matisconensis, eorum filius.	*Humbertus* Comes.
1. *Ermengarda*, ejus uxor.	|
2. *Richildis, ad ann.* 954. 958.	*Humbertus* Comes,
3. *Berta.*	qui in Carta Clun.
Albericus III. Comes Matisconensis eorum filius.	957. se nepotem Leotaldi Comitis
Ermentruda, ejus uxor.	Matisonens. dicit.

In eo *Fustallerius, Bugnonius, San-Julianus & Severtius* defuisse Comitum Matisconensium lineam, constanter asseruerunt, eumque sine liberis obiisse anno 996. *Guilelmumque* ejus Patruum in Comitatu ei successisse, desponsata *Berta*, Alberici Matre & Leotaldi Vidua, tractante *Milone* Episcopo Matisconensi, quod prorsus fabulosum est. *Vid. Hist. nostr. Sebusian. 2. parte, & in probat. pag. 61.* *Ottho* enim Matisconensis Comes, qui Villas *Aniscum* & *Asnerias* Monasterio Cluniaci dedit, de consensu *Elizabethæ*, ejus uxoris, anno 1025. aut 1026. Guidonem Comitem Matisconensem Patrem suum nominat; *Leotaldum* autem Matisconensem Comitem II. Atavum suum vocat, quod stare non posset, si *Albericus III.* Leotaldi illius filius unicus, sine liberis discessisset.

Idcirco nobis dicendum est, *Albericum III.* Comitem Matisconensem reliquisse filiam unicam Comitissam Matisconensem, primam *Ottonis Guilelmi*, Comitis Burgundiæ, uxorem, ex qua prognatus fuit *Guido* Comes, qui duas habuit uxores, *Elizabetham* scilicet, & *Adelam*; qui quidem *Ottho Gaufredi* Comitis Matisconensis, & *Raynaldi* Pater extitit, quorum exitum nondum comperuimus.

(a) *Carolus Consanguineus*] id est, *Carolus Constantinus* Viennensis Princeps. *Ludovici cæci* Provinciæ Regis, & Imperatoris filius unicus.

donationis ad dictum locum tradidit. Idem Carolus locum injuste contendebat; ille autem, ubi vidit & audivit, non se hoc recte tenere, præsentialiter dimisit, omnem querelam, & illico ipsas cartas, quas *Ingelbertus* fecerat, corroboravit, & iterum in manu Regis firmavit; & tunc jussit Dominus Rex hoc judicium scribere, per quod omni tempore dictæ Cartæ inviolabiliter permaneant; & subtus fidelium nostrorum nomina jussimus inserere, ac de Sigillo nostro sigillare *Aymo* Episcopus præsens, *Vido* Archiepiscopus, *Berg.* Episcopus, *Hugo* Comes, *Odoricus* Comes Palatii, *Gimio* filius Ludovici, *Anselmus, Oldoricus* Comes, *Umbertus* Attonis, *Vassi* Dominici majores & minores, qui præsentes fuere. Ego *Henricus, Notarius, hoc judicium scripsi, dictavi V. Kal. Julii, anno VI.* (b) *regnante Domino* CONRADO.

VI.

Donatio Ogerii, Episcopi Eporediensis, Monasterio S. Stephani de Eporedia.

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1075. EGo *Ogerius*, Dei gratia Sanctæ *Iporicensis* (a) Ecclesiæ Episcopus, cunctis præsentibus & venturis seculis fidelibus perpetuam in Christo salutem, multis & crebris patrum exhortationibus pro certo credimus convenire, justis fidelium petitionibus acquiescere, præsertim iis qui sanctæ Religionis profectui & Ecclesiasticæ disciplinæ invigilant studio; Episcopalis enim muneris est, non solum præesse, verum etiam subditorum profectibus insudare, & loca sancta beneficiis augmentare, infirma enim consolidare & perdita revocare; nil

(b) *Anno VI. regnante Domino Conrado Rege*] id est, anno Christi 944.

(a) *Iporicensis*] corrupte pro Eporediensi.

nil aliud esse censemus, quam Dei & proximi dilectionem, in qua Lex & Prophetæ perhibentur subsistere, statum mentis adornare, & geminas alas, unde supra cœlos evolet, inæstimabiliter comparare, seque cum Domino in æternum regnare. Quapropter omnibus fidelibus, tam præsentibus quam futuris, notum fieri cupimus, Nos pro remedio beatæ memoriæ Domini HENRICI *Imperatoris*, proque exaltatione vitæque productione invictissimi Regis, iterum HENRICI nunc superstitis, & pro anima bonæ memoriæ Domini HENRICI (b) Episcopi, prædecessoris nostri, qui Monasterium S. Stephani, in suburbio nostræ Civitatis situm, devote *fundavit*, (c) atque construxit, pluribus etiam beneficiis dotavit & ampliavit, proque tam nostra salute, quam vivorum omnium & defunctorum protectione & requie, eidem Monasterio S. Stephani Ecclesiam S. Donati, quæ noviter construitur rogatu vicinorum, in circuitu commorantium, & assensu fratrum nostrorum Canonicorum largiendo, cum Parochia, Cœmeterio & sepulturis, & dote concedimus. Parochialem quoque Ecclesiam S. Petri, infra Civitatem constructam, cum Parochia totius Civitatis, & extra a Ponte majori, usque ad Baumam, & cum decimatione omnium *tabernarum & bechchariarum*, mercati, & omnium mercimoniorum, quæ infra Civitatem fiunt, cum Cœmeterio, sepulturis, dote & omnibus rebus, ad eam pertinentibus conferendo largimur; ad hæc adjiciendo Parochialem Ecclesiam S. Quirici, rogatu atque interventu Domini ac venerabilis *Taurini*, (d) Abba-

(b) *Henrici Episcopi.*] quem quidam dicunt Henrici II. filium, alii autem Henrici III. Imperatoris *Cancellarium* fuisse. *Chron. Hist. Pedem. c. 18.*

(c) *Fundavit*] anno Christi, scilicet 1041. ut recte monuit eruditus scriptor.

(d) *Taurini*] a quo Catalogum Abbatum S. Stephani Eporediensis incepit. Dominus Episcopus Salutiarum hujus etiam donationis mentionem fecit *in Episcoporum Eporediensium serie.*

Abbatis in eodem Monasterio residentis; de supra scriptorum fratrum nostrorum Canonicorum assensu, cum rebus ad eam pertinentibus largimur, cum Palatio, fossatis & rebus ad Palatium spectantibus, liberamque donationem de prædictis facimus, ut sint in usus pauperum & fratrum ibi Deo servientium, eximentes dictum Monasterium ab omnibus decimis & oneribus, quæ ab eo Nos & Successores nostri prætendere possemus, cum omnibus quæ modo ad ipsum spectant, vel *juridice* ad Nos in futurum spectabunt. Donamus etiam eidem *Taurino & Successoribus duos Canonicatus de XII. Presbyterorum, ut tam ipse, quam Successores sint in ordine nostrorum Canonicorum, & insuper duas casas in suburbio Yporiensi,* prope Monasterium Castanetum, prope Laureciacum facultatem sumendi ligna Monasterio necessaria, super terris Episcopi. Votum insuper facimus & desiderium habemus, ut omni tempore vitæ nostræ, Deo ac Beatissima ejus Matre nobis vitam producente, idem Monasterium magis ac magis amplificare, & in dies meliorare. Inde est, quod si quis nostrorum Civium ac Burgensium, Villanorum seu peregrinorum, *aliquid de suo ordinaverit, unde Nobis per successionem, vel ab alio jure aliquid pertinere debeat, id totum præfato Monasterio in usus fratrum, ibi Deo servientium, pro animæ nostræ, successorumque nostrorum remedio, donamus, largimur,* concedimus atque conferimus. Super autem his concessis & collatis, & a Dei fidelibus postmodum offerendis, rogamus & monemus, & omnibus modis inhibemus, ne ulla persona aliqua suggestione diabolica præsumat inquietare, minuere, vel aliquo modo immutare, sed quicumque fautor, vel augmentator & defensor illius loci extiterit, centuplum ei retribuatur a Domino, & a B. Protomartyre Stephano in æterna beatitudine cum Angelis & sanctis coronetur. Si quis vero (quod non credimus) huic decreto contradicere, vel aliquo modo infringere, attentareve ipsum tentaverit, omnes maledictiones, quæ continen-

tinentur in veteri & novo Teſtamento, aſcendant ſuper caput ejus; ſitque anathema Maranatha in adventu Domini noſtri JEſu Ch iſti, habeatque partem & ſocietatem cum Dathan, Abiron, Anania, Saphira, & Juda traditore, quandiu ab errore non deſtiterit, & ad ſatisfactionem non venerit. *Datum Iporediæ anno* M LXXV.

VII.

Verpitio Eccleſiæ Matisconenſi, a Bernardo Groſſo.

Ex Cartulario S. Vincentii Matiscon.

NOtum ſit omnibus Matisconenſis Eccleſiæ *filiis, præſentibus ac futuris,* quod veniens *Bernardus,* (a) prænomine *Groſſus,* ante Altare Beati Vincentii Martyris, in præſentia *Walterii* Epiſcopi & Canonicorum ejusdem Eccleſiæ, verpivit vel dedit Canonicis ipſius loci decimas Condaminarum ſuarum, quas jamdudum tulerat eis; ſimiliter & ſextarium vini, & unum panem, quæ tempore Meſſionis miniſtri ejusdem *Bernardi,* requirebant, vel accipiebant ab hominibus Canonicorum, loco cenſus vel Eulogiarum, dum Canonici ipſas decimas poſſidebant. Sunt autem hæ *Condaminæ* in pago Matisconenſi, in Parochia Sanctæ Mariæ de Amoniaco, in villa Sanciaco. Harum ergo Condaminarum decimas, quas injuſte tollebat, Canonicis dimiſit, vel eis dedit, ſi aliquid rectum haberet propter mala vel fore facta, quæ habebat, facta jam dictæ Eccleſiæ, ut Deus per interceſſionem ipſius Martyris Vincentii dimittat & ipſius culpas, & cætera peccata ſua, S. Bernardi qui fieri juſſit. *S. Ubertinelli.* Actum anno M LV.

1055.

(a) *Bernardus Groſſus*] Vasrulphi, Branceduni Domini, filius.

VIII.

Donatio Ecclesiæ Cluniacensi, a Comitibus Burgundiæ & Matisconensi.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1192. NOtum sit omnibus præsentibus & futuris, quod ego *Stephanus*, Comes Burgundiæ, & ego *Wilelmus*, (a) Comes Viennæ & Matisconensis, recognovimus, quod unam Monteiam, quam Ecclesia beati Petri Cluniac. apud Ledonem Salis habuerat, perdidit sive per Nos, sive per homines villæ; sed quoniam hoc peccatum amplius portare nolumus; volumus, quod intra XV. dies post istas, quibus *calderiæ* bullient, prædictam Ecclesiæ Cluniac. restituant.

IX.

Litera Aymonis Comitis Gebennensis, pro Carthusia Majorevi.

Ex Archivo ejusdem Carthusiæ.

1268. EGo *Aymo*, Comes Gebennensis, notum facio universis, quod ego recepi in pecunia numerata triginta & sex libras Viennenses a Religioso Viro, fratre *Joanne*, Priore Majorevi Carthusiensis Ordinis, pro concessione *Pascuorum Castri de*

(a) *Wilelmi Matiscensis & Gerardi Matiscensis.*] Nota quod eos non parentes, uti credidit *Quercetanus Histor. Burgund. lib. 3. c. 62. & 63. & lib. 4. c. 25.* sed prædecessores suos tantum vocant. In fine siquidem istius donationis, *Stephanus* hic Comes Burgundiæ filium se Raynaudi Comitis esse ait; & *Wilelmus* Comes, Matisconens. Wilelmi se filium esse profitetur, qui Raynaudi supradicti frater erat.

de Varey, (a) & mandamenti prædicti Castri a me facta de novo Domui Majorevi, & etiam pro conservandis terris absolutis & liberis in perpetuum ab ingressu quorumlibet animalium Castri & mandamenti prædicti, quæ infra clausuras ponere voluerit dicta Domus in possessione, quam emit dicta Domus ab illis de Rossellione, subtus villam *Altæ-Ripæ*.(b) In cujus rei testimonium dicto Priori concedo præsentes literas, Sigilli nostri munimine roboratas. *Datum in vigilia Natalis Domini, anno ejusdem* M CC LXVIII.

X.

Donatio ARDOINI *Italiæ Regis*, *Ecclesiæ S. Syri Papiensis.*

Ex Archivo ejusdem Ecclesiæ.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1011.

A*Rdoinus*, Divina largiente clementia Rex: Si sanctis ac venerabilibus locis, divino cultui mancipatis, more piorum Regum Antecessorum nostrorum, qui Christianam Religionem - - - vixerunt, devotissime contulerimus nostri muneris suffragio certissime credimus, Nos nostrorum Regnum intercessionibus sanctorum cœlesti juvamine semper sublevari, atque divinis beneficiis sublimari. Igitur omnium Sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium, nostrorumque, præsentium scilicet & futurorum, agnoscat perpetuitas, qualiter Nos pro Dei omnipotentis amore, & pro anima Patris

 nostri

(a) *Castri de Varey*] quod olim ad Comites Gebennenses pertinuit, ratione dotis *Mariæ de Coloniaco*, Dominæ de Varey, quæ Rodolpho Comiti Gebennensi nupsit. Castrum autem illud est apud *Bugesios* nostros, non longe ab Ambroniaci Monasterio.

(b) *Altæ-Ripæ*] vulgo *Hauterive*; vicus est, a Castro de Varey dependens, juxta Idanum fluvium.

noſtri *Doddonis,* (a) & pro anima Patrui noſtri Domini *Adalberti,* & ob remedium animarum cæterorumque Anteceſſorum Parentum noſtrorum, noſtræque - - - - rogante Domino *Wilelmo,* cariſſimo conſobrino germano noſtro - - - - - - - - - curtis Caſtri & loci *Roſaſchi,* cum omnibus pertinentiis & adjacentiis ſuis, atque medietatem locorum & villarum *Sellenegiæ* & *Ponteſelli,* cum omnibus pertinentiis & adjacentiis eorum locorum & villarum, ſcilicet cum paſcuis, ſylvis, rupis, rupinis, paludibus, aquis, aquarumque decurſibus. Inſuper tribuimus ſupradictæ Eccleſiæ Sanctæ Dei Genitricis, Sanctis, Syrique Epiſcopi Martyrum, omnem diſtrictum, mercata, toloneum, curaturam & omnibus redditionibus, ad eandem Cortem & Caſtrum *Roſaſchi,* vel ad præfatas villas & locos *Sellenegiæ* & *Ponteſelli* pertinentibus, quæ ſunt de noſtro jure ac Dominio Italici Regni noſtri, & ejus jus & Dominium transfundimus & concedimus atque delegamus. Si quis autem contra hanc cartam conceſſionis, & donationis atque confirmationis noſtræ, violator extiterit, aut frangere præſumpſerit, ſciat ſe compoſiturum auri cocti libras quingentas, medietatem Cameræ noſtræ, & medietatem Præſuli, & ejus Eccleſiæ Papienſi. Quod ut verius credatur, & diligentius obſervetur, manu propria roborantes, Sigilli noſtri impreſſione adnotari juſſimus. *S. Domini Ardoini,* Sereniſſimi & glorioſisſimi Regis, *Ragnimbertus Cancellarius* & Sanctæ Mutinenſis Eccleſiæ Diaconus, vice *Oddo-Boni,* (b) Sanctæ Hiporienſis Eccleſiæ Epiſcopi, & *Archicancellarii* recognovit & ſcripſit. *Datum anno Dominicæ Incarnationis* MXI. III. Kal. *Aprilis*

Hæc deſunt in Exemplari.

(a) *Dodonis*] vel Odonis, Eporediæ Marchionis.

(b) *Oddo-Boni*] aut Ottobiani vel Octaviani; utrumque enim legitur. Hunc ſubſcripſiſſe huic donationi, ſcripſit Vir clariſſimus, quod cartæ repugnat, abſens ſiquidem erat. *Chron. Hiſt. Ped. c. 6.*

Aprilis Indict. IX. Actum Bobii, (a) *in Episcopali Palatio feliciter. Amen.* In Christi Dei omnipotentis. Amen.

XI.

Donatio Guidonis Domini de Serceyo, Ecclesiæ Cluniacensi.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

NOs *Guilielmus,* miseratione divina Cobilonensis Ecclesiæ Minister humilis, universis & singulis præsentes literas inspecturis. Significamus, quod *Guido, Dominus de Serceyo,*(a) Hierosolymam profecturus, in nostra præsentia constitutus, dedit, concessit & tradidit in puram & perpetuam eleemosynam, Deo & Ecclesiæ B. Petri Cluniac. & Conventui ejusdem loci, quidquid percipiebat, vel percipere consueverat, in decima vinearum *de Serceyo,* libere, pacifice, & perpetuo possidendum: Addidit etiam, quod illa tertia pars *Racemorum,* quæ sibi de dictis vineis debetur, insimul detineatur; & ne fraus in solutione decimarum fiat a debitoribus vinearum, voluit & præcepit, ut decimam recipiat, quamquam noluerint, antequam perveniat ad decimam *Asinatam.* Hanc vero donationem laudavit uxor dicti militis; & tam dictus miles, quam dicta Domina, promiserunt dictam donationem bona fide contra quoslibet garantire, & damna, si quæ inde evenient, resarcire, corporali super hoc præstito juramento; in cujus rei memoriam ad requisitionem dictorum militis, & dictæ Dominæ ejus uxoris, prædicto conventui nostras

1233.

(c) *Bobii*] vulgo *Bobbio*, in Apennini Jugo Civitas est, ad Trebiam fluvium, ubi nobile S. Galli Cœnobium, a S. Columbano Gotho conditum, ex Monasterio Civitas accrevit.

(a) *Guido Dominus de Serceyo*] vulgo de Sercy, familia in Comitatu Matisconensi antiquissima; de qua plura San-Julianus in antiqu. Matiscon.

noſtras tradidimus literas in teſtimonium veritatis. *Actum Anno Gratiæ* M CC XXXIII. *Menſe Julio.*

XII.

Donatio Humberti, Epiſcopi Gebennenſis, Carthuſiæ Majorevi.

Ex Cartulario ejuſdem Monaſterii.

1134. HUMBERTUS, (a) *Dei gratia Gebennenſis Eccleſiæ Epiſcopus,* chariſſimo filio & fratri, *Stephano,* (b) venerabili Priori Majorevi, cum cæteris ibidem Deo ſervientibus, æternam in Domino ſalutem. Quoniam Vos ſicut chariſſimos filios ſpeciali in Chriſto dilectione complectimur, petitionem veſtram repellere non valemus, ſicut petieratis a Nobis, quidquid infra terminos veſtros concluditur, & univerſorum laborum veſtrorum decimas, quæ noſtri juris eſſe noſcuntur; Vobis ac ſucceſſoribus veſtris pro noſtra & Anteceſſorum noſtrorum ſalute concedimus; imo firmiter damus, & præſenti ſcripto libere ac quiete in perpetuum poſſidere mandamus; Veſtra quoque nimirum charitate confiſi, noſtris infirmitatibus ac tribulationibus ad præſens, credimus veſtris orationibus juvari; poſt deceſſum vero, ut memoriale noſtrum vobiſcum maneat, diligenter quæſumus. Huic autem donationi interfuerunt *Sobo* Decanus, *Raymelinus* Presbyter de Breno, *Oddo* Converſus Majorevi, *Viſredus de S. Sixto.* Actum Anno M C XXXIV.

XIII.

(a) *Humbertus*] e Grandi-montenſi familia, apud Bugeſios antiqua & nobili, qui Vidoni de Foucigni in Epiſcopatu ſucceſſit.

(b) *Stephano*] ad eum Petrus venerabilis Cluniac. Abbas cum Elogio ſcripſit; cui etiam Stephanus reſcripſit, *Vir miræ patientiæ & admirandæ ſimplicitatis* ut inquit Index *illuſtrium Carthuſianorum, inter Epiſtolas Petri Venerab. 25. & 26.*

XIII.

Fundatio Carthusiæ Pomerii, a Guilelmo, *Comite Gebennensi.*

Ex Archivo ejusdem Carthusiæ.

ANno ab Incarnatione Domini M C LXXIX. Ego *Wilelmus,* (a) per misericordiam Dei Gebennensis Comes, gratias agens Deo, qui Carthusianorum fratrum, cæterorumque Religiosorum meritis & patrocinio, cunctis inimicis meis confusis, mihique subactis, Comitatum integre mihi restituit, per præsentem paginam, Sigilli mei impositione munitam, cunctis præsentibus & futuris notifico, me dare omnia jura, quæ habeo infra *fratrum Pomerii* (b) terminos, vel quæ alii a me habent; si quō modo fratres Deo servientes requirere potuerint Deo & Beatæ Mariæ, & Pomerii fratribus, in manu Domini Petri, Prioris Pomerii, per manum Domini Roberti, Sanctæ Viennensis Ecclesiæ Reverendi Archiepiscopi, & per manum Domini *Arditionis,* (c) Gebennensis Antistitis. Testes sunt frater Theodoricus, Conversus Sylvæ Benedictæ. *Petrus* Dominus *Terniaci,* & *Humbertus* (d) filius meus, qui hoc donum fecit in manu prædicti Prioris, per manum supra dictorum Episcoporum; B. quoque uxor mea, & filius meus *Aymo quinquennis,* hoc donum fecerunt & laudaverunt in obsidione

1179.

(a) *Wilelmus*] Gebennensium Comes, hujus nominis primus, qui in opinione Sanctitatis decessit; jacet ante fores Ecclesiæ Sanctæ Catharinæ, supra Anneciacum, tumulo miraculis claro.

(b) *Pomerii*] vulgo Pomiers; Carthusia est, duabus tantum leucis a Geneva Civitate distans.

(c) *Terniaci*] vulgo Ternier, in pago Gebennensi.

(d) *Humbertus*] qui ante Patrem obiit, uti jam diximus supra, *Centur. I. c. 83.*

ſidione Caſtri, quod dicitur *Rupes*; (e) teſtimonio Oliverii Sacerdotis de Cruſillia, & Girardi Vice-Comitis; propter impenſas autem non modicas, quas propter guerram acceperam, accepi a prædictis fratribus *quingentos ſolidos*. Comitiſſa habuit centum ſolidos, *Humbertus* filius meus centum ſolidos, Hugo de Noydent centum ſolidos, Girardus Vice-Comes Terniaci X. ſolidos, Humbertus Vice-Comes de *Cruſillia* (f) XII. ſolidos. Item pro ſtrata XXX. ſolidos, pro *tenemento* ego *Wilelmus* XXX. ſolidos, & *Humbertus* filius meus VII. ſolidos.

XIV.

Confirmatio & Ampliatio Fundationis Carthuſiæ Pomerii, a Comite Gebennenſi.

Ex Archivo ejuſdem Carthuſiæ.

1252. EGo WILELMUS (a) *Comes Gebennenſis*. Notum facio tam præſentibus quam futuris, præſentem paginam inſpecturis, Me vidiſſe & diligenter inſpexiſſe cartam, a Nobili viro Wilelmo, Patre meo, quondam Comite Gebennenſi, fratribus Pomerii Carthuſienſis Diœceſis, ratam & conceſſam, non cancellatam, non abolitam, non in aliqua parte corruptam, competenter ſigillatam in præſentia mea, & *Rodulphi* filii mei ſufficienter lectam & expoſitam. Nos vero *Wilelmus*, Comes Gebennenſis, & *Aleſia* (b) Comitiſſa, uxor mea, & *Rodulphus*, filius noſter primogenitus, cum cæteris filiis noſtris, ſcilicet,

(e) *Rupes*] vulgo la Roche, Oppidum Gebenneſii.

(f) *Cruſilla*] aliud oppidum Pomerio vicinum.

(a) *Wilelmus*] ejus teſtamentum eſt anni 1252. 18. Novembris.

(b) *Aleſia*] de Turre-Pini, Domina de Cornillon & de Bornant, Alberti Domini Turris-Pini, & Mariæ Arvernæ filia; quæ ultimis tabulis Caſtrum Cornillionis legavit *Rodolpho* Gebennenſi, Primogenito ejus filio.

ſcilicet, *Amedeo* (c) venerabili Viro, Epiſcopo *Dienſi*, *Aymone*, (d) Cantore Gebennenſi, *Henrico*, (e) *Roberto* (f) Canonico Viennenſi, *Wilelmo*, (g) *Guigone*, (h) donationem, conceſſionem & eleemoſynas, fratribus Pomerii ab anteceſſoribus noſtris factas, laudamus & confirmamus, & eisdem concedimus & donamus, ſicut eisdem jam dudum conceſſit Vir Nobilis, *Wilelmus*, Comes quondam Gebennenſis, fundator Domus Pomerii, de rebus noſtris, pratis, terris, nemoribus, hominibus, cenſibus, poſſeſſionibus & rebus aliis, vel de feudis noſtris acquiſiverint, vel acquirere potuerint, donatione, emptione, vel alio quocumque modo juſte & *canonice* poſſideant, libere & abſolute in puram & perpetuam eleemoſynam, pro animabus noſtris & Anteceſſorum noſtrorum, uſum paſcuorum per totum Comitatum Gebennenſem, *ſalvo jure alterius*; cum Domum Pomerii damus & concedimus pro remedio animæ Nobilis Viri *Humberti*, fratris noſtri, quondam Comitis Gebennenſis, & animarum noſtrarum & Anteceſſorum noſtrorum, uſum paſcuorum per totum Comitatum Gebennenſem, ſalvo jure alterius; cum Domum Pomerii ſpeciali dilectione & privilegio debeamus amplecti, cujus fundatores exti-

(c) *Amedeo*] qui teſtamento 21. Januarii 1275. hæredem inſtituit Aymonem, Comitem Gebennenſem, Nepotem ſuum.

(d) *Aymone*] Præpoſito Eccleſiæ Lauſanenſis.

(e) *Henrico*] quem Jacobus *de la Pize* Jacobum male vocavit. Huic unica filia, *Leonora* nomine, *Bertrandi Baucii*, Arauſicani Principis, uxor, quæ 25. Octobris 1273. omnia jura, ſibi in Comitatu Gebennenſi competentia, *Aymoni*, Genevenſi Comiti, Nepoti ſuo, ceſſit, præſente *Guilelmo*, Archiepiſcopo Viennenſi.

(f) *Roberto*] Domino de *Rumily* & de *Coſſongié*, qui e Canonico Viennenſi Præpoſitus Lauſanenſis evaſit, & poſtea Epiſcopus Genevenſis.

(g) *Vilelmo*] Epiſcopo dein Lingonenſi 1284.

(h) *Guigone*] Feſcani Abbate in Neuſtria, & poſtremo Epiſcopo Lingonenſe.

extiterunt Patres noſtri. In cujus rei teſtimonium Nos, *Wilelmus*, Comes Gebennenſis, & *Aleſia* Comitiſſa, uxor mea, & *Rodulphus*, filius noſter Primogenitus, præſentem paginam Sigillorum noſtrorum impreſſione duximus roborandam. *Actum anno ab Incarnat. Domini* MCCLII.

XV.

Carta Guilelmi, Lugdunenſis Decani, pro Eccleſia Cluniacenſi.

Ex Cartulario Monaſterii Cluniacenſis.

1209. GUILELMUS, *Primæ Lugdunenſis Eccleſiæ Decanus, & totum Capitulum.* Omnibus in perpetuum ſalutem, ac in æternum Deo propitio valitura ſcriptura præſentes ſcire volumus & futuros, quod, cum *inter Nos & Eccleſiam Cluniacenſem diſcordia eſſet de Domo, quam eadem Eccleſia prope Clauſtrum noſtrum habebat*, quæ ideo fuit diruta, cum ipſius altitudo munitioni ejusdem Clauſtri, ſicut dicebatur, præbebat impedimentum; tandem per manum communium amicorum noſtrorum *Uldrici Palatini* Cantoris, *Guilelmi* Camerarii, *Stephani* Abbatis, & *Johannis de Chaponay*, (a) res ad pacem fuit deducta, & per eos determinatum, in quo ſtatu altitudinis murus deſtructæ domus remanere deberet. Nos igitur, quod a prædictis Viris in hac parte ſtatutum eſt, ratum habentes & firmum, bona fide promittimus, quod de iis, quæ modo ædificata ſunt, vel impoſterum, ſicut per eosdem ſtatutum eſt, ædificabuntur, nihil immutabimus vel deſtruemus ſine voluntate & licentia Eccleſiæ Cluniacenſis; ſed in eodem ſtatu, in

(a) *Joannis de Chaponay*] in hujus familiæ gratiam tantum, cartam hanc publicavi, quæ nihil aliud (quam Hiſtoriam tangat) continet, quam antiquum *Chaponayorum* monumentum, quorum proſapiam & elogia fuſius extulit recens, ſed eruditus ſcriptor, COLUMBI *de reb. geſt. Valent. Epiſt. Lib. 1.*

in quo ſunt, dimittemus dictæ Cluniac. Eccleſiæ, nihilominus pro recompenſatione dictæ domus deſtructæ, domum, quæ fuit *Joannis Grammatici,* conferentes in perpetuum poſſidendam; vice quoque mutua prædicta Cluniacenſis Eccleſia Nobis bona fide promiſit, quod in eo loco, in quo deſtructa domus fuit ædificata, de cætero nihil ædificabit ſine voluntate noſtra & aſſenſu, in aliis vero locis, ei, prout voluerit, ædificare licebit; ita tamen, quod juxta murum clauſtri altitudinem ſuorum ædificiorum, in qua nunc ſunt, non excedat, & ut iſtud ratum magis habeatur & firmum, & impoſterum veritatem obtineat inconcuſſam, prænominatæ Eccleſiæ præſentem tradidimus Cartam, Sigilli noſtri munimine roboratam. *Actum in Capitulo Lugdunenſi, præſente Domino Rain Archiepiſcopo,* anno gratiæ MCCIX. menſe Julio.

XVI.

Donatio Stephani, Domini de Villars, Monaſterio Inſulæ-Barbaræ.

Ex Cartulario ejuſdem Monaſterii.

1187.

JOANNES, Dei gratia *humilis ſacerdos, Apoſtolicæ ſedis Legatus, & Capitulum Primæ Lugdunenſis Eccleſiæ,* omnibus ſanctæ Matris Eccleſiæ filiis, tam præſentibus quam futuris in perpetuum. Pios actus fidelium Chriſti & Eccleſiæ benigne tenemur amplecti, & quanto amplius perpetuam deſiderant firmitatem, tanto eos diligentius ſcripturæ teſtimonio commendare debemus, ne machinatione maligna vel dolo pervertere valeat poſteritas ſucceſſura, quæ ad ipſius notitiam ſcripti officio duximus fideliter tranſmittenda; Nos itaque ratam habentes eleemoſynam, quam *Vir Nobilis, Stephanus de Villars,* pro ſalute animæ ſuæ & Parentum ſuorum feciſſe dignoſcitur, Eccleſiæ S. Martini de Inſula-Barbara & fratribus, ibidem manentibus, ſicut ſcripta eſt, & cum diligentia annotata,

tata, ipſam præcipimus firmiter obſervari, & ne ab aliquo turbetur injuſte, ex parte omnipotentis Dei, & ſub anathemate diſtrictius inhibemus. Siquidem, cum dilectus filius noſter, *Girinus,* ejusdem Monaſterii Abbas, & cæteri fratres, ipſum *Stephanum* in Capitulo, ut Monachum, & beneficium ei Monacho debitum, tam in ſpiritualibus, quam in temporalibus conceſſiſſem. Idem Vir nobilis dedit & conceſſit eidem Monaſterio in perpetuam Eleemoſynam, ſine omni retinemento Gardas Vimeiarum, & manſum d'Eimis, & quidquid apud Vimeyas habebat, & unum manſum apud Joennacum, & Caſtellum de Lignejo, cum Burgo & omnibus appendentiis ſuis, cum Burgo de Nuaſeja, ſcilicet, quodcunque habebat in Parochia de *Buiſſeges,* (a) & in Parochia S. Joannis de Thorignieu, & in Parochia de Ranzis, & in Parochia de Limandas, & in Parochia de *Meyſeriaco,* (b) & in Parochia de *Toſſié,* & in Parochia de *Biriaco,* (c) exceptis his, quæ ex parte matris in ipſa poſſidebat, & exceptis *Guardis,* quas habebat in Terris aliorum, & exceptis *feodis militum,* niſi quantum ipſi pro ſalute animæ ſuæ dare voluerint, & omnes guardas, quas habebat in terris S. Martini, & quidquid in poſterum infra prædictos terminos, ſcilicet a nemore de Noiſeys, & a Meyſeriaco usque ad ripam Sagonæ, & usque ad Vimeyas acquirent. Donavit etiam manſum de Charbonnieres & Condanynam, quam poſſidebat apud Villam S. Andreæ de Corſeio, nec non & omnes *feodos,* ad hæreditatem ejus pertinentes, quos acquirere poterit Eccleſia Inſulana, ei pro *allodio* conceſſit; juſſit præterea, *ut ille, qui ſucceſſor erit in hæreditate*

(a) *Buiſſeges*] vicus eſt in confinio Sebuſianorum & Lugdunenſium, dicimus hodie *Buſſiges.*

(b) *Meiſeriaco*] *Meſirieu,* apud Dombas.

(c) *Biriaco*] vulgo Birieu, in Marchionatu de Villars: ibi Prioratus antiquus, ab Inſula-Barbara dependens.

ditate ipsius, Abbati & ipsi Monasterio fidelitatem promittat & hominium faciat, & secundum quod hæc omnia donavit pro libero & franco allodio. His ita concessis, in Capitulo ad majorem fidei firmitatem prædictus STEPHANUS, ductus *ad Altare S. Martini, super Altare, Evangelium, & sanctorum reliquias proprii corporis juramento firmavit,* se donum istud firmiter observaturum, & tam per se, quam per amicos suos ab omni inquietatione pro viribus defensurum. *Uldricus* etiam *de Villars,* consanguineus ejus, qui ei vendiderat prædictum Castellum *de Ligniaco,* & quasdam alias terras, donum prædictum concessit, laudavit, & super Altare, Evangelium & sanctorum reliquias juravit, quod pro posse suo illud in perpetuum custodiret; & si forte prædictus Stephanus in aliquo (quod Deus avertat) a pactis vel dono deviaret, ipse Uldricus ad commonitionem Abbatis vel fratrum Insulanorum, ad Insulanum Monasterium in *Ostagium* veniret, cum aliis Militibus, quorum nomina sunt hæc: Fulcherus Brunus, Azo de Frens, Ogerius de Chaillowres, Hugo de Rupe-scissa, Guichardus & Hilarius de Tremblay, Stephanus de Castellione, Petrus de Vassalliaco, Bernardus de Vassalliaco, Berlio de Montdor, Hugo & Rolandus de Essars, Guichardus de Varenis, Umbertus d'Auzon, Bermondus de Montelier, Petrus de Palude, Wilelmus de Chassenay, Aymo de Neyreio, qui omnes juraverunt. Prædictus Uldricus juravit, quod & ex *Ostagio* non exibit, nisi de permissione Abbatis, vel fratrum Insulanorum datæ fuerint ei induciæ. *Testes* autem sunt Andreas de Forchel, Prior major, Odo de Sandrens, Guichardus de Morenciaco, Bernardus de Villars, Berlio de Vienna, Hugo de Balma, Achardus de Touceu, Hugo de Colongiis, Bernardus de Montagniaco, Dalmatius de Castellione, Gancerannus de S. Boneto, Antelmus de *Loras,* (d) Durannus de Montarchier, Andreas

(d) *Loras*] Delphinatus familia Nobilissima, a qua Domini *de Montplaisant & de Chamagnieu.*

Andreas de Magniaco, Hugo de Montarchier, Hugo d'Arroles, Petrus d'Ars, Guigo de *Rochibarone*, (e) & omnis Conventus. Quod ut ratum & firmum perpetuis temporibus habeatur, totam donationem & conceſſionem, ſicut ſuperius eſt diſtincta, ad petitionem & inſtantiam tam prædictorum Abbatis & Monachorum, quam memorati viri nobilis, Stephani de Villars, præſentis cartæ & ſigillorum noſtrorum munimine fecimus roborari. *Datum Lugduni*, anno Domini MCLXXXVI.

XVII.

Carta Hugonis Ducis Burgundiæ, pro Eccleſia Cluniacenſi.

Ex Cartulario Monaſterii Cluniacenſis.

1186. EGo HUGO, *Dei gratia Dux Burgundiæ & Albonis Comes.*(a) Omnibus præſentibus & futuris notum facio, & cum hac carta in veritate teſtor & recognoſco, me, laude & aſſenſu filiorum meorum, *Odonis* & *Alexandri*, bono animo conceſſiſſe cariſſimæ Conſanguineæ meæ *Matildi*, *Comitiſſæ Tornodori*, quod ſi abrenunciaverit ſeculo, vel in extremis vitæ ſuæ licentiam dabo, ut poſſit dare Deo, & Beato Petro *Cluniacenſi*, quidquid emit a me apud Hifs, pro remedio animæ ſuæ & meæ, parentumque noſtrorum. *Teſtes* ſunt Gobertus, Abbas *Fontaneti*, (b) Stephanus de Corraboil, Monachus, Magiſter Hugo, Capellanus meus, Odo, Archipresbyter Tullonis, Joannes, Clericus meus. *Anno Dominicæ Incarnationis* MCLXXXVI.

XVIII.

(e) *Rochibarone*] Rochebaron, apud Foreſios familia, vetuſto Nobilitatis ſtemmate ſplendens.

(a) *Albonis Comes*] ratione Beatricis Albonenſis & Viennenſis Comitiſſæ, ejus uxoris.

(b) *Fontaneti*] Fontenoy vulgo.

XVIII.

Privilegium Humberti Dalphini Viennensis, Oppido Perogiarum.

Ex Archivo ejusdem Oppidi.

1334.

NOs HUMBERTUS *Dalphinus Viennensis, Viennæ & Albonis Comes ac Palatinus, Dominusque de Turre:* Notum facimus universis præsentes literas inspecturis, præsentibus & futuris, quod dilectis hominibus & fidelibus nostris Castri nostri *Perogiarum,* (a) Burgensibus videlicet ipsius loci, *ne nulla fiat quoquo modo inquisitio contra eos, nisi parte conquerente, appellante, vel prosequente. Latrocinio tamen, homicidio & proditione exceptis,* plenam concedimus de speciali gratia, tenore præsentium, in perpetuum libertatem. Mandantes expresse harum serie *Baillivo, Judici & Procuratori Terræ Turris,* (b) *ac Castellano dicti loci Perogiarum,* ut dictam libertatis gratiam præfatis Burgensibus nostris, ut præfertur, concessam, exceptis casibus, debeant penitus observare, & nullam contra id fieri per se vel per alium novitatem. Datum *Meximiaci* (c) *per Amblardum de Bellomonte, Juris Civilis Professorem, Protonotarium Delphinatus.* Anno Domini MCCCXXXIV. die XX. Februarii.

XIX.

(a) *Perogiarum*] vulgo *Peroges*, oppidum in Valle-bona, titulo *Baroniæ* jam a longo tempore insignitum; cujus loci Dynasta erat *Claudius Faure, Dominus de Vaugelas*, Vir Natalium claritate, ingenii perspicacia, sermonis eloquentia, morum urbanitate, illustris, cui multum lingua Gallica debet; in cujus exornationem plura erudite & cum omnium admiratione scripsit.

(b) *Turris*] scilicet *Pini*, in Delphinatu, a qua Dynastia, olim *Perogiarum* Castrum dependebat.

(c) *Meximiaci*] vulgo *Meximieux*, in Valle-bona.

XIX.

Notitia Verpitionis Dominorum Luseiaci & Castellionis, Jurium omnium, quæ habebant apud Cavariacum.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1103. QUoniam ea, quæ scripturæ mandantur, certius veriusque posterorum notitiæ reservantur, volumus, ut præsentium ac futurorum universitas agnoscat, concordiam placiti, quæ de loco *Cavariaci* (a) facta est *inter fratres Cluniacenses & Humbertum de Castellione* (b) *Militem*. HUMBERTUS autem iste accepit filiam, videlicet *Berardi de Luseiaco*, qua ex causa surrexit in *Cavariacum*, existimans, se posse quasdam ibi *malas consuetudines exercere*, quas Berardus ille in vita sua finierat; unde tandem post multas retractiones, saniori consilio ad se rediens, *in præsentia* Domini Hugonis, Cluniacensis Abbatis, apud *Berziacum* villam venit, hujus rei rationem executurus; quo in loco *Berardus de Sandraens*, prudens homo ac plenus dierum, super verpitione, quam prædictus Berardus de Luseiaco fecerat; verum sicut ipse viderat, & audierat, retulit testimonium coram multis tam *Laicis*, *quam Monachis*, suo loco nominandis, *in præsentia jam dicti* Hugonis Abbatis, & ejusdem Humberti de Castellione. *Testimonium* vero habetur ejusmodi, quia *Berardus de Luseiaco* (c) ad finem vitæ ductus, donavit & omnino finivit Deo & Beato Petro ad locum Cluniacum unum receptum, quem in Cavariaco exigebat; omnesque malas consuetudines ac deprædatio-

(a) *Cavariaci*] vulgo *Chaveyria*, vicus Sebusiæ, ubi est Prioratus, Abbatiali Mensæ Cluniacensi a multis annis unitus.

(b) *Castellione*] Chastillon, in confinio Dombensis Principatus.

(c) *Luseiaco*] vulgo *Luseys*, Castrum erat, juxta Novæ-Villæ vicum, cujus rudera adhuc hodie visuntur in eo loco, qui dicitur *La Poype de Luseys*, in Episcopatu Matisconensi.

dationes, seu torturas, quas ibi per se, vel per suos exercebat, funditus verpivit & absolvit, quid plura? Nihil penitus ibidem vel sibi, vel posteritati suæ juste vel injuste amplius exigendum retinuit, nisi tantum gardam & malefactorum justitiam, quam se ibi habere fatebatur; constans, ne aliquis de progenie sua, quod finierat ipse, præsumeret appetere, seu aliud deinceps opponere. Justitiæ autem, quam quærebat, tenor, attestante coram omnibus prædicto *Berardo* (d) *de Sandraens,* hujusmodi erat: ut si Monachus ejusdem obedientiæ Pater, de aliquo adversario seu latrone, *vel malefactore, justitiam sibi quæreret, plenarie eam ipsi faceret,* & tunc jam eidem Justitiæ leges & placita inter obedientiarium & Seniorem de Luseiaco per medium esse deberent. Si quis etiam latro, videlicet, qui de hominibus S. Petri non esset, in foro Cavariaci furtum faciens, ut ab ipso Domino de Luseiaco, seu ab ipso Præposito, scilicet de Luseiaco deprehenderetur, eodem modo, videlicet medio ab eo justitiaretur. De hominibus autem S. Petri tam interioribus, quam exterioribus, nulla unquam ad eum justitia pertinebit, sed hactenus de Berardo. Audiens igitur jam dictus *Humbertus,* causam suam nullam justam continere rationem, de præteritis satisfaciens in manu Domini Hugonis Abbatis, juxta Verpitionem *Berardi de Luseiaco,* cuncta & ipse verpivit, & cuncta absolvit; promittens, se de cætero æquitatem fidelitatemque B. Petro ad locum Cluniaci servaturum, nihilque jam amplius in obedientia de Cavariaco calumniaturum. Hoc idem etiam in Cluniacensi Capitulo postea laudavit, & fideliter confirmavit tenendum. Quod ut fidelius pleniusque servaretur in posterum, absolvit eum Domnus *Hugo* Abbas *de injustæ invasionis præsumptione.* Si quis igitur huic jam definitæ absolutioni

Dd 2 ac

(d) *Berardo*] hujus Episcopi meminit SEVERTIUS, sed cujus familiæ esset, non distinxit.

ac liberalitati aliquid calumniæ apponere præsumpserit, terribile Dei judicium se teneat incursurum. Facta est autem hæc Humberti super hoc, quod injuste quærebat, *verpitio* apud *Beziacum villam*, sicut jam diximus, *anno Dominicæ Incarnationis* M. C. III. XI. *Indictione* PASCHALI, *Papa Romano*, BERARDO, prædicti *Humberti* fratre, Matisconensi Episcopo. *In manu* Domini Hugonis Abbatis, *præsentibus & audientibus istis* Cluniacensibus Monachis, Henrico Priore, Bernardo Camerario, Hugone Cellario, Duranno Priore de Monte-Bertoldo, Adalardo Decano *de Romanis*, (e) cum aliis pluribus. *Testes* autem hujus rei, & laudatores sunt hi, Berardus de Sandraens, Wilelmus de S. Andrea, Wigo de Scetris, Milo de Lusiaco, & alii multi.

XX.

Donatio Stephani Domini de Villars, & Bernardi fratris ejus, Monasterio S. Eugendi.

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

1225. EGo STEPHANUS, *Dominus de Villars*, & Ego BERNARDUS de Thoria frater ejus, omnibus præsentibus & futuris præsenti pagina notificamus, quod Nos communi voto parique consensu donavimus Deo & Ecclesiæ S. Eugendi, & fratribus ibidem Deo servientibus, pro remedio animarum Patris nostri, *Humberti de Thoiria* (a) & filii ipsius, fratris nostri,

(e) *Romanis*] vulgo Romans, apud Sebusianos, ubi est Decanatus antiquus Ordinis Cluniacensis, unitus Prioratui *de Sales*, in Provincia Bellijocensi.

(a) *Thoria*] primitivum erat illustris hujus familiæ cognomen. Sed cum *Stephanus* ille nupsisset *Agneti, Dominæ de Villars*, se *Dominum de Villars* nuncupavit, &, in illius matrimonii memoriam, inter eorum Successores illud constanter observatum fuit, ut major natu semper se *Dominum de Thoire* & *de Villars* appellaret; reliqui autem *Villariorum* cognomen assumerent.

nostri, & aliorum Antecessorum nostrorum, in eleemosynam perpetuam, prout melius potuimus, *quidquid proprietatis, quidquid juris, quidquid dominii, vel feodi, vel consuetudinis, vel alio quolibet modo habebamus, vel habere poteramus, in Parochia de Viry & de Ronnia,* (b) tam in hominibus quam in terris, pratis, aquis, nemoribus ad dictam Parochiam pertinentibus, nil prorsus in eisdem nobis vel posteris nostris in aliquo retinentes; *juravimus etiam super capsam Apostolorum Petri & Pauli, atque Andreæ,* quod nunquam de cætero per Nos, vel per aliquam personam contra hanc donationem veniremus; sed ipsam juravimus semper eidem Ecclesiæ contra omnes homines manutenere & defendere; & propter hoc a dicta Ecclesia quingentas Marchas argenti habuimus. Ut autem hæc donatio & eleemosyna quieta & pacifica Ecclesiæ S. Eugendi perpetuo permaneat, præsentem cartam, Sigillorum nostrorum munimine roboratam, eidem Ecclesiæ indulsimus. In hujus rei testimonium & munimen, ad majorem quoque hujus rei firmitatem, & ne aliquis unquam posterorum nostrorum contra hanc donationem venire præsumat; rogavimus *Dominum Archiepiscopum Lugdunensem,* ut, si (quod absit) quandoque contingeret, quod Nos, vel aliquis nostrorum, contra ipsam donationem in aliquo venire attentaremus, Dominus Archiepiscopus Nos & terram nostram tandiu sub districto teneret interdicto, donec illud, quod in ipsa donatione esset male præsumptum, plenarie emendaretur, & de cætero in pace teneretur; & ut hoc firmiter perpetuis temporibus observaretur, rogavimus ipsum Dominum Archiepiscopum, ut super hoc eidem Ecclesiæ literas suas indulgeat. *Actum est hoc in Capitulo S. Eugendi, anno ab Incarnat. Domini* MCCXXV. VII. Kal. Novembris.

(b) *Viry & Ronnia*] vici sunt Monasterii S. Eugendi, non longe ab Arbensi municipio.

XXI.

Donatio Conradi, Burgundiæ Regis, *Monasterio Cluniacensi.*

Ex Cartulario ejusdem Monasterii.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

943. CUNRADUS, *divino munere largiente Serenissimus Rex.* Quidquid juste & recte Nobis agere videtur, satis possumus corroborare & confirmare. Idcirco notum sit omnibus fidelibus nostris, præsentibus ac futuris, qualiter HUGO *Comes* (a) *& consanguineus noster* petiit Regalem Celsitudinem nostram, ut quandam villam, nomine *Boliniacum*, (b) cum Ecclesia in pago Lugdunensi, cum villis, terris, vineis, pratis, sylvis, pascuis, aquis, atque aquarum decursibus, servis utriusque sexus, & omnibus adjacentiis & pertinentiis suis, quæsitum & ad inquirendum, per nostram authoritatem ad Monasterium Cluniacum, quod est in honore B. Petri, concederemus, quod ita fecimus pro Dei amore. Volumus vero, & per hoc nostrum præceptum firmiter decrevimus, ut dictus locus omnem obtineat vigorem, manu nostra firmavimus, ac Sigillo nostro in id affigi. *Data IX. Kal. Maji anno ab Incarnatione Domini nostri JEsu Christi* DCCCC XLIII. *anno VI. regnante Domino* CHUNRADO *Rege, filio Rodulphi.*

XXII.

(a) *Hugo Comes*] Dominus Baugiaci & Sebusianorum Regulus, qui aliquando Comes, & aliquando Marchio dicebatur.

(b) *Boliniacum*] vulgo *Boulignieux*, vicus est in Sebusia, juxta Villarii Oppidum, quod Paludanorum antiquum est patrimonium.

XXII.

Transactio inter Humbertum Dalphinum Viennensem, & Philippum de Vienna, Dominum de Pymont.

Ex Schedis Clarisſimi Viri, Domini *Chorier*, in ſuprema Delphinatus Curia Cauſidici meritisſimi.

In Nomine Domini. Amen.

NOverint univerſi & ſinguli, præſentes & futuri, quod anno ejusdem MCCCXLIII. Indict. XI. die ultima menſis Julii, Pontificatus Sanctiſſimi Patris & Domini, CLEMENTIS *Papæ VI. anno II.* conſtituti perſonaliter propter ea, quæ ſequuntur, *Illuſtris Princeps, Dominus* HUMBERTUS *Dalphinus Viennenſis* ex una parte, & *Viri nobiles*, Dominus Philippus de Vienna, Dominus de Pymont, & Guido de Vienna, ejus filius Primogenitus, conſanguinei ejusdem Domini Delphini nomine ſuo, & aliorum liberorum ipſius, Domini Philippi, quos habuit a Domina *Margareta de Montelupello*, (a) uxore quondam ejusdem Domini *Philippi*, quæ fuit filia *Guidonis*, quondam Domini Montislupelli, ex parte altera coram teſtibus, & me *Notario* infra ſcriptis. Cum præfati Domini Philippus & Guido de Vienna ejus filius, ſuis & nominibus, quibus ſupra, peterent a dicto Domino Delphino Caſtra Montislupelli, de Vallibus, & Baſtidam Montislupelli, cum juribus & appenditiis eorum, vigore cujusdam *ſubſtitutionis*, factæ quondam, ut dicitur, per Dominum *Guidonem*, Patrem dictæ Dominæ *Margaretæ*, quam & liberos ejusdem in prædictis Caſtris ſuis ſubſtituit dictus quondam *Guido*, Dominus Montislupelli, in ejus *teſtamento*, de quo extare dicitur publicum inſtrumentum; dictaque de cauſa ipſi Domini *Philippus* & *Guido*

1343.

(a) *Margareta de Montelupello*] Guidonis Domini Montislupelli, & Margaretæ, Dominæ Coloniaci, filia.

Guido, ejus filius, aſſerebant, *dicta Caſtra ad ipſum Guidonem & alios prædictos ipſius Domini Philippi liberos legitime pertinere,* dicto Domino *Delphino in contrarium aſſerente,* & dicente, *quod prædicta Caſtra Montislupelli, de Vallibus & de Baſtida Montislupelli, cum juribus & pertinentiis eorundem, ad uſum Domini Delphini in ſolidum juſtis & legitimis cauſis, rationibus & titulis pertineant pleno jure.* Hinc eſt, quod dicti Domini Delphinus & Domini Philippus & Guido ejus filius, quibus ſupra nominibus volentes de prædictis ad *tranſactionem validam* & concordiam devenire, præſertim dictus Dominus Delphinus attendens, ut dicebat, dilectionem & conſanguinitatem antiquas & vigentes inter dictum Dominum Delphinum alioſque de progenie eorundem; quorum conſideratione vult ad hæc amicabilius declinare, convenerunt, *tranſegerunt & concordarunt,* dictus Dominus Delphinus pro ſe ſuiſque hæredibus & ſucceſſoribus, & dicti Dominus Philippus, tanquam legitimus Adminiſtrator liberorum ſuorum, & Guido de authoritate & mandato ejuſdem Domini Philippi Patris ſui præſentis, pro ſe & aliis liberis ſupradictis, ſuiſque & aliis hæredibus & ſucceſſoribus perpetuo de prædictis omnibus, *in hunc modum ſolennibus ſtipulationibus* mutuis intervenientibus hinc & inde, *videlicet,* quod dictus Dominus Delphinus in ſatisfactionem & recompenſationem prædictorum, totiuſque querelæ & jurium competentium & competitorum dictis Dominis Philippo, Guidoni ejus filio, & aliis quibuſcumque liberis ſuis, hæredibus, vel ſucceſſoribus in Caſtris Montislupelli, Vallium & Baſtidæ, juribus, mandamentis, & pertinentiis eorundem, & cum uſibus ipſorum, virtute ſubſtitutionis prædictæ, vel alia qualibet ratione; ita quod nunquam perpetuo ipſi Dominus Philippus, & Guido, & liberi ejuſdem Domini Philippi, aliique eorum poſteri, poſſint vel debeant in prædictis quomodolibet querelare, nec dicere jus, vel reclamationem ſe habere, ſeu aliqua ulterius petere in eiſdem; conceſſit,

cessit, dedit & donavit *pura donatione simplici & irrevocabili*, quæ dicitur *inter vivos*, dictó Guidoni de Vienna præsenti & recipienti, de consensu dicti Domini Philippi Patris sui præsentis, CCC. florenos auri justi & legalis ponderis Delphinalis, annui & perpetui valoris, pro quibus tradidit & concessit Castrum *Entesiaci* (b) in valore terræ cum mero imperio & jurisdictione omnimoda; in cujus Castri redditibus, valoribus dictorum trecentórum florenorum, valores annui assignentur, *investiens* dictus Dominus Delphinus præfatum Guidonem præsentem de prædicto Castro per *traditionem annuli sui;* Mandans & præcipiens universis & singulis subditis dicti Castri *Entesiaci* & ejus mandamenti, præsentibus & futuris, quod dicto Domino Guidoni de Vienna & suis perpetuo hæredibus & successoribus obediant, solvant & respondeant. *Item* fuit actum, & in pactum expresse deductum inter dictos, Dominum Delphinum ex una parte, & dictum Dominum Philippum, quo supra nomine, ac præfatum Guidonem ex altera; quod dictus Guido de Vienna prætextu donationis Castri prædicti Entesiaci *jurare debeat fidelitatem ligiam* dicti Domini Delphini; & etiam quod ille ex hæredibus dicti Domini Philippi, *qui erit primogenitus succedens vel successuri, in principali nomine dicti Castri Entesiaci, & tenens dictum Castrum faciat inde homagium ligium dicto Domino Delphino.* Deinde ibidem & in continenti prædictus Guido de Vienna, sciens & spontaneus primogenitus dicti Domini Philippi, de authoritate ipsius per se, & hæredes suos & successores, gratis & spontanea voluntate, ex prædicta causa confitens & recognoscens, se & successores suos tenere debere prædictum Castrum de Entesiaco in feudum, & de feudo reddibili dicti Domini Delphini, hæredum & successorum suorum; & propterea fecit & præ-

(b) *Entesiaci*] vulgo *Entesieux*, in Delphinatu.

præstitit *homagium ligium* ante & contra omnes alias personas, dicto Domino Delphino præsenti & recipienti ad opus sui, suorumque hæredum & successorum flectendo pedes; *positis suis manibus inter manus dicti Domini Delphini, & interveniente oris osculo in signum fidelitatis & amoris,* & jurans super sancta Dei Evangelia, ab eo corporaliter tacta, fidelitatem dicto Domino Delphino pro ipso & suis omni tempore attendere, servare incolume, tutum, honestum, facile, utile & possibile, & alia omnia, quæ in capitulo de forma fidelitatis novo & vetere continentur. *Actum apud Viennam, in Monasterio Abbatiæ S. Petri foris portam, præsentibus Reverendis Dominis in Christo Patribus,* Domino Henrico de Villars *Lugdunensi,* Bertrando de Capella *Viennensi,* & Hugone de Vienna *Bisuntino* Dei gratia Archiepiscopis, Joanne eadem gratia *Gratianopoli* Episcopo, *Magnificis & Nobilibus Viris,* Domino Ludovico de Pictavia, *Comite Valentinensi,* & Domino Hugone, Domino Virvillæ, Raynaudi Alamandi, Domino S. Georgii, Amblardo Domino Bellimontis, Guigone de Morgia Domino Spinæ, *Militibus.* *Signé* Fromenti.

XXIII.

Donatio Humberti Dalphini Viennensis Ecclesiæ & Conventui fratrum Augustinianorum Cremiaci.

Ex Archivo ejusdem Conventus.

1337. HUMBERTUS *Dalphinus Viennensis, Dux Campisauri, Viennæ & Albonis Comes ac Palatinus,* notum facimus universis & singulis, præsentibus & futuris, quod considerantes & attendentes, Dominum JOANNEM *Dalphinum,* quondam *Patrem* nostrum, fundasse Ecclesiam & Conventum fratrum Eremitarum Ordinis S. Augustini apud *Cremiacum,* (a) collo-

(a) *Cremiacum*] vulgo *Cremieu*, oppidum lepidum Delphinatus.

collocando & ordinando, ibidem esse perpetuo *decem fratres ad deserviendum Deo* ibidem pro remedio animarum & salute ipsius Domini Joannis, prædecessorum & successorum, & ipsis fratribus promisisse, in defectum eleemosynarum suarum & victualium ipsis fratribus necessariarum, eorum necessitatibus subvenire & providere, *patrizare,* & paterna vestigia sequi totis affectibus cupientes, & ea, quæ dictus Dominus genitor noster quondam dictis fratribus sermone promisit, quod carnis morte præventus, prout Deo placuit, non complevit, per Nos Dalphinum pridem efficaciter opere compleatur, & in melius status dictæ Ecclesiæ & Conventus, dante Deo, reformetur, & per Nos dictus Conventus augeatur, & sit ad laudem & honorem Dei omnipotentis, B. Matris ejus, B. Augustini, & omnium sanctorum, & totius cœlestis Curiæ supernorum, & pro salute & remedio animæ nostræ & prædecessorum nostrorum, & successorum, ibidem *in Missis celebrandis,* & aliis divinis officiis faciendis; volentesque dictum Conventum augmentare, ordinamus & collocamus ibidem *triginta* fratres dicti ordinis, ultra dictum numerum dictorum decem fratrum, prius ut supra collocatorum & servatorum, ibidem ordinando, quod in dicto Conventu Cremiaci sint perpetuo & maneant dicti triginta fratres, ultra dictos decem fratres possint & eis liceat de authoritate Prioris, Conventus dicti loci extra dictum locum pro questis & eleemosynis petendis, habendis, & dicto Conventui per ipsos deportandis & congregandis, & pro aliis negotiis dicti Conventus extra dictam domum & Conventum in melius peragendis se absentare, vacare & intendere possint dicti fratres, & triginta fratres supradicti in dicto Conventu semper & continue remaneant & intersint pro divino officio celebrando, nisi circum quamcumque villam, Mandamentum & Insulam dicti loci, pro defunctis & sepulturis defunctorum, vel ad terminos pro officio prædicationis exercendo, mitterentur & vocarentur.

Item volumus & ordinamus Nos, Dominus Dalphinus, dictis fratribus, Priore & Conventu concedentibus & consentientibus, quod prædictos fratres videlicet, *per quatuor* ex ipsis deinceps & in perpetuum *quolibet die in posterum*, & pro futuro, debeant & adstricti sint Missas quatuor ibidem infallibiliter, pro animabus nostris, *Humberti Dalphini* & dicti progenitoris mei, & *Dalphinæ* (b) nostræ consortis, & prædecessorum nostrorum & successorum, solenniter & devote, *submissa* tamen *voce*, quotidie celebrare, & in ipsis Missis certas recommendationes & orationes pro nobis dictis Dalphino, Dalphina, & dictis progenitoribus & successoribus, dicere pariter & orare. *Item* quod in dicto Conventu, ex nunc & deinceps perpetuo, quolibet anno fiant & fieri debeant in dicta Ecclesia & Conventu duo *Anniversaria* pro animarum nostrarum, Dalphini & Dalphinæ, progenitorum & successorum nostrorum remedio & salute; in quibus quidem Anniversariis & quolibet ipsorum dicti fratres *conventuales* pariter & *studentes*, & quilibet ex prædictis debeant & teneantur Missas, & divina officia celebrare. Quocirca ut omnia prædicta & singula, ut præmittitur, efficacius per dictos fratres fiant & effectui mancipentur, Nos, dictus *Humbertus Dalphinus*, spontanea voluntate & ex certa scientia & divina contemplatione moti, damus, donamus, cedimus pariter ac concedimus, pro nobis & nostris hæredibus, & successoribus quibuscumque, in perpetuum dictis fratribus, Priori & Conventui stipulantibus, & recipientibus nomine & ad opus dictorum fratrum & Conventus; & pro ipso, *donatione pura, vera atque perpetua*, & irrevocabili *facta inter vivos*, fructus & perceptiones fructuum decimalium omnium & singulorum, decimæ bladorum & vini Entesiaci, excrescentis in tota decimaria villæ & districtus Entesiaci & ejus mandamenti, ubicumque sint, & a quocumque

(b) *Dalphinæ*] Mariæ Baucianæ scilicet.

que vel quibuscumque debeantur, quam decimam vel fructus decimales quoscumque Nos dictus Dominus Dalphinus & prædecessores nostri transactis temporibus, & hactenus habere, levare, & percipere per Nos, seu alium nomine nostro consuevimus in dicta villa, districtu, mandamento & Parochia dicti loci, usque ad tempora hodierna, & quam *decimam* dicti fratres ex nunc ut antea, deinceps in perpetuum per se, vel per alium seu alios percipiant, levent & habeant, prout Nos Dominus Dalphinus & prædecessores nostri antea habebamus *tanquam rem suam propriissimam*, & per Nos *legitime, franche & perpetualiter* eisdem concessam. Devestientes nos idem *Dalphinus* & nostros successores in perpetuum, de dicta decima bladi & vini, & obvenientium quorumcumque, ponentes & inducentes eosdem fratres, Priorem & Conventum de dicta decima bladi & vini, & obvenientium in corporalem possessionem & realem. *Item* damus Nos dictus Dalphinus, cedimus & concedimus perpetuo eo modo & forma, quibus supra, dicto Conventui centum florenos auri de Florentia, boni & legitimi ponderis annuatim, pro eorum *vestiariis* & necessitatibus aliis supportandis, quos centum florenos assignamus in & super Castellaniis infra scriptis, videlicet in Castellania *S. Saturnini* (c) XXV. florenos auri. In Castellania Cremiaci XX. florenos; in Castellania de Turre XX. florenos; in Castellania Morestelli X. florenos; & in Castellania Quiriaci XXV. florenos, annis singulis persolvendos, super redditibus, censibus, obventionibus & bonis Castellaniarum prædictarum. *Mandantes* & præcipientes expresse Castellanis, Cellerario & eorum locatenentibus locorum prædictorum vel Castrorum, modernis pariter ac futuris, ut alter alterum non expectet, ut prædictas summas florenorum dictis fratribus

 aut

(c) *S. Saturnini*] vulgo *S. Sorlin de Cuchet*, in Bugesia, quod olim Delphinis parebat.

aut eorum certo mandato, omni excuſatione, dilatione, cautela ſubmotis, penitus ſolvant & tradant, & Nos dictas ſummas dictis Caſtellanis & Cellerariis, & eorum locatenentibus promittimus in ſuis computis anno quolibet firmiter facere collocare. *Datum apud Cremiacum, in domo dictorum fratrum, aſſiſtentibus Nobiscum;* videlicet, Domino Guidone de Grolea, Humberto de Cholay, Henrico Drens *Militibus*, Joanne de Pouſſiaco *Theſaurario* noſtro, & Magiſtro Nicolao de Avelino, noſtræ *magnæ Curiæ Magiſtro Rationali, die VII. menſis Februarii, anno Nativitatis Domini* MCCC XXXVII. *Signé Amblardus de Bellomonte, Juris Civilis Profeſſor, Prothonotarius Delphinatus.*

XXIV.

Obedientiæ Præſtatio a Prioriſſa Brueriæ Abbati Ambroniaci.

Ex Archivo Monaſterii Ambroniaci.

1267. NOs JOANNES PETRUS *de Ambroneria, officialis Lugdunenſis.* Notum facimus univerſis præſentes literas inſpecturis, quod coram mandato noſtro, videlicet Joanne de Gedalerino, Clerico Curiæ noſtræ jurato, a Nobis deputato, præſentibus Dominis Guilelmo de Liſſiaco, & Guilelmo de Chiel *Militibus*, Clementia de Vaſſaliaco, Simonda de Molone, & Iſabella de Liſſiaco Monialibus Prioratus de *Brueria*,(a) prope *Anſam*, (b) Lugdunenſis Diœceſis, teſtibus ad hoc vocatis & rogatis, conſtituta Religioſa Domina, Domina *Jaqueta*, Prioriſſa Prioratus de *Brueria*, in quantum coram prædicto jurato

(a) *Brueria*] vulgo la *Bruyere*, Monaſterium eſt in Provincia Lugdunenſi Monialium Ordinis divi Benedicti, quod anno 1653. Lugdunum tranſlatum eſt, & Monaſterio *Bliæ* unitum.

(b) *Anſam*] Oppidum Comitatus Lugdunenſis, quod *Aſſa Paulini* vocatur in Itinerariis antiquis.

jurato nostro & testibus prædictis, in domo Domini de Ambroniaco, sita Lugduni inter duas aquas, in magna aula dictæ domus Ambroniacensis Lugduni, die Lunæ post festum Luciæ Virginis, anno Domini MCCLXVII. dicta Jaqueta habito consilio & consensu Conventus sui, ad hoc insimul specialiter convocati, fecit obedientiam canonicam R. in Christo Patri, ac Domino, Domino *Guilelmo, Dei gratia Ambroniacensi* (b) *Electo* confirmato, recipienti nomine suo & Monasterii Ambroniacensis, tanquam immediato & proximo Superiori, Visitatori & Correctori ipsius Priorissæ, locorum & monialium omnium Prioratus prædicti, & dicti etiam Prioratus, in capite, & in membris commoti & divisi. Sciendum est autem, quod non fuit intentio dicti Domini Electi, nec dictæ Priorissæ, ut asserunt coram dicto mandato nostro, quod propter hujusmodi obedientiam, quam fecit in loco prædicto apud *Lugdunum* dicta Priorissa, non sit vel fiat aliquod præjudicium Dominæ Priorissæ & successoribus suis, in dicto Prioratu, & Monasterio Prioratus prædicti, nec dicto Domino Electo aut suis successoribus, prout ipsi asserunt coram dicto mandato nostro & testibus prædictis, pro eo quod *Lugduni* præstitit dictam obedientiam, & dictum est quantum confitente dicta Priorissa cum consensu totius Conventus sui, se & Priorissas quæ pro tempore fuerint dicti Prioratus, in posterum teneri præstare Electis & Abbatibus *Ambroniaci*, qui de cætero fuerint confirmati in Monasterio ante dicto immediate, priusquam, confirmatione obtenta, Priorissa quæ pro tempore fuerit, cum consensu dicti Conventus sui, super hoc fuerit requisita ab Abbate, qui pro tempore fuerit. Confitens insuper dicta Priorissa, quod *confirmatio Priorissarum quæ de cætero*

(b) *Ambroniacensi*] vulgo *Ambronay*, insigne Benedictinorum Cœnobium apud Bugesios nostros; de quo nos plura diximus *in Historia Sebusiana*.

cætero fuerint in Prioratu de Brueria prædicto, spectat ad Abbatem Ambroniacensem, qui nunc est, & qui pro tempore fuerit, in eodem incurrit testimonio dictus Officialis, cum nobis constet de prædictis per fidelem relationem dicti jurati nostri, cui super hoc fidem plenariam adhibemus, *Sigillum* nostrum ad preces dicti Electi & Priorissæ præsentibus literis duximus apponendum; salvo & retento in omnibus jure Domini nostri Archiepiscopi Lugdunensis, qui nunc est, & qui pro tempore fuerit deinceps in Prioratu prædicto. *Datum & actum dicta die Lunæ & anno prædicto præsentibus testibus supra dictis.*

XXV.

Carta Treugarum inter Dominum de Thoire & de Villars, & Priorem Nantuaci.

Ex Archivo Monasterii Nantuaci.

NOs HUMBERTUS, *Dominus de Thoire & de Villars,* & Nos Frater *G.* (a) *humilis Prior Nantuaci,* totiusque ejusdem loci Conventus. Notum facimus universis, quod cum Nos de guerra, quæ erat *inter* Nos, Dominum de Villars, & subditos nostros ex una parte, & *Nos, Priorem* & Conventum, & subditos nostros ex altera, dedimus bonam & firmam *treugam* ad invicem, una pars alteri pro Nobis & subditis, valitoribus & conductoribus nostris, usque ad festum *S. Michaelis Archangeli, proxime* venturum, prout in literis Sigillis nostris sigillatis plumbo continetur. Nos considerata utilitate nostra, hinc inde super prædictis, dictas *Treugas prolongavimus* usque ad festum *Nativitatis* Domini proxime venturum, & eas tenere & attendere, una pars alteri promittimus bona fide, & *sub obligatione omnium bonorum nostrorum,* ad bonum intellectum, pro Nobis, subditis, valitoribus & conductoribus

(a) *G*] Guido de Coloniaco, ex illustri Coloniaca familia, tunc Nantuaci Prior.

bus nostris, modo, & forma, & conditionibus, contentis in literis dictæ Treugæ, Sigillis nostris sigillatis. Hoc acto expresse inter nos hinc inde, quod super prædicta guerra pace habita & pronunciata per Nobiles Viros *P. Eymondi,* Baillivum Bugesii & Novalesiæ, Petrum de Balma, Dominum de Vallesin, H. de Tramelay, Dominum de Longomonte, & Humbertum de Grysy, Canonicum S. Pauli Lugdunensis, super iis a Nobis jam electos, ut in dictis Treugis continetur; teneantur Nobis Priori & Conventui facere restitui cum effectu omnia blada, pecunias & res alias quascunque, quæ & quas habemus in Terra dicti Domini de Villars, quæ præcepta sunt a tempore dictæ Treugæ principaliter, integraliter & perfecte, alias pace non existente inter nos prædictas partes, debent dicti quatuor prædicti amovere manum suam de bladis, pecuniis & rebus aliis supradictis, & debent eas dimittere ex pacto inter nos habito apud *Montem-Regalem,* (b) penes Nos Dominum de Villars, salvo jure utriusque partis; quæ omnia & singula supra dicta promittimus inviolabiliter observare, & in nullo contra venire; & ut majorem roboris firmitatem obtineant, fecimus eas jurari per decem Burgenses Nantuaci, & decem Burgenses Montis-Regalis. In cujus rei testimonium Sigilla nostra præsentibus literis duximus apponenda. *Datum die Martii post Exaltationem Sanctæ Crucis, anno Domini M CCC IX.*

XXVI.

Concessio Abbatis Ambroniaci, Cartusiæ Majorevi.

Ex Archivo ejusdem Carthusiæ.

HISMIO, *Ambroniacensium humilis Abbas,* totusque Conventus, 1135.

(b) *Montem-Regalem*] vulgo *Mont Real*, oppidum Bugesii, quod olim erat Regulorum de Thoire & de Villars.

ventus, dilecto fratri STEPHANO, (a) *Priori Majorevi*, cunctisque fratribus, in ejus Domo Christo Domino devote famulantibus. Omnes qui ad perpetuam pacem supernæ visionis tendunt, pacis amatores & sectatores esse oportet; verum illi præcipue paci & quieti operam debent impendere, qui rationi & divinæ legis meditationi insistendo studiosius, atque Deo desiderant servire. Quapropter dilectissimi, quoniam audivimus & legimus, *ob Pastorum Schismata haud minima suborta fuisse mala* inter viros etiam perfectos, ut inter Abraham & Loth, multaque ejusmodi pateant exempla; paci vestræ providentes ac quieti, neve unde bona pacis debent procedere, lites inde oriantur. Pro voto & petitione vestra in facie nostri Capituli, omni favente Conventu, solemniter & gratanter, qui & majora facere vellemus, omnia pascua vestra a Fonte ubi oritur *Cosantia*, (b) donec idem Rivus labitur in fluvium, qui *Equis* (c) dicitur, & inde usque ad Heremum vestram, vobis, ac successoribus vestris in perpetuum concedimus, quandiu in statu & ordine Carthusiensi Domus vestra manserit; sub tali videlicet pacto & conditione, ut in eisdem pascuis alienas oves non admittamus, nec etiam pro nostris vestras abjiciamus. Huic autem donationi interfuerunt *Hungrinus*, *Portarum Conversus*, & alii.

XXVII.

(a) *Stephano*] idem est, cujus meminimus supra cap.68. cent.II.

(b) *Cosantia*] rivulus est.

(c) *Equis*] corrupte pro fluvio Ains, Danum dicimus. Etiamsi huic concessioni nulla adjecta fuerit data, tamen ad annum 1135. referre non habeo, cum eodem tempore *Hismio* Ambroniacensis Abbas, & *Stephanus* Majorevi Prior vixerint.

XXVII.

Donatio Guilelmi, Archiepiscopi Bisuntini, Ecclesiæ Sanctæ Magdalenæ Bisuntinæ.

Ex ejusdem Ecclesiæ Gazophilacio, procurante D. d'Audeul-Varin, Nobili Sequano.

1109.

GUILELMUS, (a) *Sanctæ Chrysopolitanæ* (b) *Ecclesiæ servus.* Universis fidei Catholicæ cultoribus. Pontificalis officii cura compellimur, justa poscentibus aurem benevolam commodare, ut & petentes assensum pietatis, sese gaudeant impetrasse, & tunc exhibitæ caritatis compensationem ab omnium authore valeamus confidentius expectare. Sciat itaque tam præsentium quam futurorum universitas, quod anno primo nostri Pontificatus, rogati precibus Canonicorum, Beatæ Mariæ Magdalenæ famulantium, donavimus illis, atque Ecclesiæ suæ perpetualiter possidendum *Altare etiam de Marnay,* (c) cum omnibus appenditiis suis, præter *Synodales Eulogias* ad Nos, sive Ministros nostros pertinentes; concedimus quoque præfatæ Ecclesiæ terram, quam dedit ei *Joannes,* cognomine *Miles,* in *Campo Martis,* (d) juxta puteum Domini Dudini. Laudamus item eidem Ecclesiæ in domo Petri Doysimo Menaidas, & quatuor solidos in Majo, quos dedit ipsi Ecclesiæ Stephanus, suus Canonicus; Mansum etiam, quem

(a) *Guilelmus*] hujus donationis in istius Archiepiscopi elogio breviter meminit Vir eruditissimus *Jo. Jacob.* CHIFFLETIUS *Parte 2. cap. 53. in Vesont. sua.*

(b) *Chrysopolitanæ*] idem est, quod Bisuntinæ, ut pluribus demonstrat & disserit luculenter suo more idem author.

(c) *Marnay*] Vicus est apud Sequanos, Castro perantiquo celebris, olim Joinvillanorum Dynastarum, nunc illustrissimi e *Gorrevodia* familia Pontis-Vallium Ducis patrimonium.

(d) *Curto-Capone*] vulgo Courchapon, apud eosdem Sequanos.

quem dedit alius Canonicus, Hugo ſcilicet de Dulia. Confirmamus autem dictæ Eccleſiæ Altare de Boiſſeriis, de Sayens, & de Azan cum appenditiis ſuis, ſylvis, pratis, manſis, in quibus Miniſtri *Comitis* (e) nullam prorſus habeant conſuetudinem, quod probatum eſt jurejurando, atque judicio, in conſpectu *Guilelmi,* Conſulis Patris Archipræſulis, *Hugonis* Archiepiſcopi Biſuntini. Hæc igitur noſtra ſeu anteceſſorum dona ſupradicta Eccleſiæ Magdalenæ perpetuo poſſidenda concedimus, & præſentem paginam Sigilli noſtri impreſſione firmamus ſignata. Si quis autem infregerit hæc, vel, cui collata ſunt, auferre tentaverit, authoritate noſtri officii eum excommunicamus, quamdiu ad ſatisfactionem venire diſtulerit. *Datum 13. Kal. Martii, anno ab Incarnat.* Domini MCVIIII. *Pontificatus Domini Guilelmi I. anno primo.* Ego *Bonifacius* recognovi.

XXVIII.

Fundatio Abbatiæ de Six.

Ex Archivo Monaſterii de Abundantia, exhibente R. P. D. Hilario a S. Joanne Baptiſta Fulienſi.

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Amen.

1144. ANtiquorum Patrum ſequentes veſtigia, pacis, unitatisque fœdera, quæ poſteris profutura cognovimus, literis diligenter commendare curavimus. Noverit ergo præſens ætas, & univerſa ſequens poſteritas, quod *Abundantina Eccleſia* ad laudem & honorem Dei omnipotentis & Beatæ Mariæ ſemper Virginis, in loco de *Six,* (a) ſua videlicet poſſeſſione propria, ſummo labore ac ſtudio Domum quandam ædificavit,

(e) *Comitis*] id eſt, Burgundiæ.

(a) *Six*] vulgo *Sis*, in Faucigniacenſi *Dynaſtia Diœceſis Genevenſis*, cujus Monaſterii meminit PENNOTUS, *Hiſt. Can. Regul. lib. 2. c. 33 n. 13.* ſed ejus fundationem ignoravit; ibi Canonici Regulares ſunt Ordinis S. Auguſtini.

vit, & ei tam in personis, quam in cæteris necessariis, filialem subventionem pro posse exhibuit, quam postea, divino credimus nutu, soloque pietatis ac religionis intuitu, in Abbatiam misericorditer sublimavit; regularem vero ordinis sollicitudinem & correctionem, ac totius dominii potestatem, in ipsa domo de Six, & in omnibus ad eam pertinentibus, spiritualibus scilicet & temporalibus, sibi, suisque successoribus, Dominus *Abbas Abundantinus* (b) retinuit; *Prior* quoque *Abundantinus*, quando in ipsa Domo de Six præsens extiterit, præsente sive absente ejusdem loci Abbate, præcipuum *Prioris* locum & officium in omnibus obtinebit. Decedente autem Domno *Pontio* (c) Abbate, qui per omnia Abundantinæ *Matri* Ecclesiæ obediens & devotus extitisse cognoscitur, *fratres de Six Abundantinum Capitulum adeant, & secundum consilium Abbatis ac fratrum Abundantiæ, sibi Pastorem eligant; electus itaque Abbas, omni postposita dilatione, Abundantino Abbati, utpote Domino ac Patri, debitam obedientiam faciat, & primam post eum in Capitulo sedem habeat*, qui quoties ibidem venerit, si Domnum Abbatem Abundantinum forte deesse contigerit, ipsius officium per omnia supplere debebit; & quoniam omnis homo viam universæ carnis ingreditur, transitu Domini Abundantini cognito, illuc sub omni fidelitate venire non differat, & ex consilio Abundantini Capituli ipsius domus curam tamdiu gerere studeat, donec eadem congregatio, inspirante Spiritu sancto, ipsum, vel quem maluerit, alium sibi eligat Rectorem ido-

(b) *Abbas Abundantinus*] Brocardus, scilicet Amedei, Gebennensis Comitis, Consanguineus.

(c) *Pontio*] e familia Faucigniaca, quippe qui Rodolphi Domini de Focigny filius erat, & *Ardutii* Genevensis Episcopi frater, non autem Patruus, ut quidam existimarunt; *Pontius* ille ex Abbate Sixensi Abbas Abundantinus factus est circa annum MCLXX. Vir, ut natalibus, sic morum sanctimonia & operibus clarus.

idoneum; in obedientiis quoque & grangiis Abundantiæ quando devenerit, paterne ſuſcipiatur & pro poſſibilitate procuretur, quod ſi ille idem *Abbas de Six* contumax vel inutilis (quod Deus avertat) inventus fuerit, poſt ſecundam vel tertiam Capituli Abundantiæ commonitionem, *ſi rebellis* extiterit, *ita eum Abbas Abundantiæ deponat*, ſicut ex benignitate ſublimaverat; placuit quoque, ut ſi quis fidelium quilibet ſupradictarum Eccleſiarum ſe vel ſua reddiderit, atque in eleemoſyna & beneficio aliquid contulerit, hoc altera deinceps accipere, ſine illius, cui collatum fuerat, aſſenſu minime præſumat. *Anno ab Incarnat. Domini MCXLIII. compoſita fuerunt hæc unitatis fœdera, quando in Abbatiam ſublimata eſt Sixenſis Eccleſia.*

XXX.

Donatio Otthonis Guilelmi Comitis, Monaſterio S. Benigni Fructuarienſis.

Ex Archivo ejusdem Monaſterii.

1019. FRagilitas humanæ conditionis, quemque fidelem commonet, ut ſibi in futurum proſpiciat, ne forte, dum non potuerit & voluerit, detrimentum ſui pariatur; quandoquidem tranſitoria, & quam celerrime labentia bene diſpenſat, qui pro remedio animæ ſuæ, ex his aliquando locis Sanctorum divinis cultibus mancipata contulerit, quatenus in præſenti vita ad augmentum virtutum proficiat, & poſt ad capeſſenda cœleſtia, depoſitis corruptibilibus indumentis, conſcendat. Hac ego Comes OTTHO, (a) cognomento WILHELMUS, conſideratione provocatus, quidquid mihi ſecundum Parentum ſucceſſionem, ſeu donationis traditionem, ſeu carthalem conſcriptionem jus proprietatis contingere decernitur, infra *Alpes Pœninarum* & flumen *Padum*, & flumen *Duriæ Bautiæ*, (b) quod

(a) *Comes Ottho*] de quo ſupra cap. 97.
(b) *Duriæ Bautiæ*] vulgo Doire la Balte, fluvius Pedemontis.

quod juxta urbem *Evoreia* (c) currit, trado & dono pro redemptione animæ meæ & Uxoris, & filiorum & filiarum, seu parentum meorum, Monasterio, quod dicitur *Fructuarium*, constructum in honore sanctæ Dei Genitricis Mariæ, sanctorum Martyrum Benigni atque Tyburtii, ad victualium Monachorum, ibi Deo militantium. Do ergo eis, quidquid infra scriptum terminum concluditur: videlicet curtem *Orgis*. Item villam quæ dicitur ad *S. Georgium*, cum omnibus appenditiis suis. Item *Caucele* & *Macuniacum*, & *Cicumum*, & *Lusiniacum*, & *Curtem Regis*, & *Sylvam*, quæ dicitur *Fullicia*, & fluvium *Orcum*, cum omnibus irriguis suis, & Castellis super eum positis. *S. Feletum* & *Caprarium*, & villam *Vigisulsum* cum sylva *Gerulfia*, in qua & Monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis eorum. Villas quoque *Narsetum* & *Leuvrosum* cum sylvis, *Bedoledum* & *Torsa*, & *Campilulfia*, & omnibus appenditiis eorum. Vallem etiam, quæ *Clivus* dicitur, cum Castellis & pertinentiis suis; medietatem etiam villæ quæ *Clavasium* (d) dicitur, cum Castello *Castaneo* ultra Padum, & cæteris omnibus atque appenditiis eorum, & cum fluvio *Amalonæ* & irriguis ejus, & cum omnibus, quæ intra sæpe scriptum terminum concluduntur. Hanc autem donationem meam ita stabilem esse constituto, ut nullus hæredum Successorumque meorum aut Parentum, sive quælibet opposita persona, possit merito calumniam inferre, aut contra causari. Si quis autem temerario eam ausu infringere tentaverit, iram Dei omnipotentis incurrat, & quod repetit, vindicare nequeat. Sed præsens donatio omni tempore firma stabilisque permaneat, multis nobilibusque *testibus* roborata. Ottho Wilelmus Comes, Burcardus, Gissebertus Vicecomes Vetuli Capri, Bernardus Ugo, Radaldus, Rodolfus, Bertinus.

Acta

(c) *Evoreia*] corrupte, a verbo Eporedia, Yvree.

(d) *Clavasium*] Chivas, Oppidum Pedemontii non ignobile & munitissimum.

Acta sunt hæc Burgundiæ Villa, quæ *Portus dicitur*, *anno Incarnat. Dominicæ* MXIX. *Indict. II.* imperante *Henrico Augusto. V. Kal. Novembris.* Ego *Fulchradus* Notarius recognovi.

XXXI.

Bulla aurea Caroli IV. Imperat. in gratiam Archiepiscopi Ebredunensis.

Ex Cartulario Ecclesiæ Ebredunensis.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis, feliciter, Amen.

1350. KAROLUS, *divina favente clementia Romanorum Imperator, semper Augustus, & Bohemiæ Rex*, ad perpetuam rei memoriam. Inter gloriosas reipublicæ curas, quibus Imperialis Eminentia pro suorum quiete fidelium assidue se dignatur exponere; inter illa sollicitudinum Imperialium quotidiana studia, quibus noster animus frequenter distrahitur, illa Nobis est cura præcipua, ad illum sedulum destinamus affectum, qualiter sanctam Matrem nostram revereamu r ecclesiam, & dignis piæ devotionis favoribus complectamur. Hoc autem tunc Nos exequi rite perpendimus, dum singularum quidem Ecclesiarum & Ecclesiasticarum personarum libertates & jura intacta servamus & liberalibus Imperialis Magnificentiæ gratiis gratiosius adaugemus. Hinc etenim & Regem supremum, per quem *Regnum nobis* & *Imperium orbis* est creditum, devote recognoscimus, & sacri Imperii gloriam virtutum operibus præcipuo quodam reddimus præconio gloriosam. Sane pro parte venerabilis *Guilelmi, Ebredunensis* Archiepiscopi nostri, & *sacri Imperii Romani Triscamerarii*, Principis, & devoti dilecti, Majestati nostræ fuit humiliter supplicatum, ut, *cum sua Ebredunensis Ecclesia Nobis & sacro Imperio in temporalibus sit subjecta*, (a) *& ab omnibus temporalibus Dominis per claræ memoriæ quondam Imperatorum ac Regum, Prædeces-*

(a) *Subjecta*] Regni Arelatensis sive *Burgundiæ* ratione, quod sibi Imperatores olim vindicabant. Ut jam diximus supra *cap. 47.*

cessorum nostrorum, literas, privilegia, & gratiosa indulta sit in totum exempta, cumque temporalia, seu tota *temporalitas* ejusdem Ecclesiæ reputetur, & sit in veritate, insigni sacri Romani Imperii Principatus exemptionem & Principatum hujusmodi innovare, approbare & de novo conferre & concedere de Imperiali Majestate dignaremur. Nos igitur ipsius Archiepiscopi justis & devotis precibus tanto dignati sumus benignius favorabilem adhibere consensum, quanto evidentius ipsius merita, fides eximia & intemerata sinceræ devotionis constantia, quibus *ipse Celsitudinem nostram & sacrum Imperium* jugi studio veneratur, uberius promereri noscuntur. Decernimus, & hoc præsenti Imperiali edicto perpetuis temporibus ex scientia certa statuimus, de plenitudine imperatoriæ potestatis, *ut prædictus* ARCHIEPISCOPUS EBREDUNENSIS, *suique successores, perpetuo Archiepiscopi Ebredunenses reputentur, censeantur, & sint realiter, sicut sunt, in veritate nostri & S.R.I.* PRINCIPES SPECIALES, Temporalitas quoque eorum, seu quævis temporalia ejusdem Ecclesiæ reputentur, censeantur, & sicut realiter prout sunt & fuerunt hactenus, specialis nostri & ipsius *Imperii Principatus.* Nos quidem Archiepiscopum Ebredunensem, qui nunc est, & qui pro tempore fuerit, nec non prædictam Ecclesiam utpote insignes Principem & Principatum nostrum, & & sacri Imperii *ab universis & singulis Dominis temporalibus, cujuscunque præeminentiæ, dignitatis, conditionis aut status existant, & eorum Jurisdictione, potestate seu distinctione ex certa scientia, authoritate imperiali liberavimus;* & in omnibus ac per omnia liberamus, exemptosque liberos censeri & esse volumus, & in nullo prorsus haberi obnoxios, aut adstrictos hujusmodi Salvagardiæ & protectionis nostræ *Imperiales Executores & conservatores* perpetuo Venerabiles, *Taurinensem, Dignensem & Carpentoratensem Episcopos, Principes & devotos nostros dilectos,* & eorum quemlibet dicto Archiepiscopo damus, & authori-

 tate

tate qua supra, cum plena potestate transgressores, invasores & turbatores dictorum Archiepiscopi & Ecclesiæ, suorumque hominum bonorum & libertatum, possessionum, & jurium, per se, vel per alium, seu alios puniendi & coercendi, pœnas exigendi atque levandi, aliaque omnia & singula faciendi & exequendi, quæ in tabulis sunt, vel fuerunt opportuna; tenore præsentium deputamus. Volentes insuper, & eadem authoritate, de Imperialis etiam potestatis plenitudine statuentes, *ut in Terris & Jurisdictionibus, quæ ab Ebredunensi Ecclesia a quibuscumque intra sacrum tenentur; & recognoscunt Imperium ad Archiepiscopum prædictum recursum prompte fuerit, tanquam ad superiores proprios per viam appellationis & alia legitima juris remedia,* liber possit haberi cursus; & Archiepiscopus ipse, qui est, & pro tempore fuerit, pro defensione Ecclesiæ suæ, ac bonorum, possessionum, jurium & libertatum earundem, ac ipsorum recuperatione, ex justis & legitimis causis, quotiens opus fuerit, bellum *indicere* & *prosequi,* ac in toto Imperio arma portare valeat, atque possit, & jurisdictionem temporalem, ubicumque ipsum & dictam Ebredunensem Ecclesiam illam constat habere, ac etiam justo titulo in posterum obtinebit, criminaliter, & cuilibet libere exequi, per se vel alium, seu alios, quos ad hæc duxerit statuendos, contradictione vel impedimento cujuspiam non obstante. Statuimus insuper & sancimus, ut Archiepiscopus Ebredunensis Ecclesiæ non possit, *nec debeat, coram quovis alio, quam coram Nobis seu successoribus nostris Imperatoribus & Regibus Romanorum, seu imperiali eorum judicio trahi, vel conveniri, vel quomodolibet judicari.* Quidquid contra hoc factum fuerit, eo ipso carere viribus decernentes. Nulli ergo omnino hominum &c. *Signum Serenissimi Principis & Domini,* CAROLI IV. *Romanorum Imperatoris invictissimi, & gloriosissimi Bohemiæ Regis. Testes* hujus rei sunt: Venerabilis *Armestus,* Archiepiscopus *Pragensis; Joannes,* Glomacensis, *Theodoricus* Mindensis Episcopi,

scopi; Illustres *Barneym* Stetinensis, *Henricus* Magnopolensis, Botro Fallerem, *Bergensis*, Joannes, *Tyestini* Duces; nec non spectabiles Burchardus, *Burgravius Magdeburgensis*, *Magister Curiæ Imperialis*, Albertus de *Archalt*, & Jacobus de *Furstemberg* Comites, & alii quam plures, præsentium sub *Imperiali nostræ Majestatis sigillo testimonio* literarum. Datum *Pragæ anno Domini* 1350. *Indict.* 7. 14. *Kal. Martii, Regnorum nostrorum* anno II. Imperii vero II.

XXXII.

Donatio Leotaldi, Comitis Matisconensis, Ecclesiæ Cluniaci.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

EGo LEOTALDUS, *Comes Matisconensis*, considerans multitudinem peccatorum meorum, quæ in hac miserabili vita vivendo contraxi, simulque tremendi Judicis examen expavescens, qui peccata hominum nequaquam impunita dimittit. Decrevi cum consilio Uxoris meæ & optimatum meorum, de possessione mea, quæ mihi a Domino concessa est, aliquid donare pro salute animæ meæ & filii mei *Alberici*, Matrisque meæ *Ecolanæ*, omniumque Antecessorum meorum, eidem omnipotenti Domino & Cluniacensi Cœnobio, quod est consecratum in honore B. B. Apostolorum Petri & Pauli, cui Dominus Abbas Aymardus præest, pariter ac prodesse videtur; Mansum scilicet de Massionerio, quod situm est in *agro Fusciacensi*, juxta fluvium *Sagonæ*, cum tota sibi adjacente terra, culta & inculta, sylvis, pascuis, piscariis, aquis, molendinis, & cum uno servo nomine Gonterio, filiisque ejus ac filiabus, & omnibus in antea acquirendis. Terminatur autem terra, ab oriente fluvio *Sagonæ*, ab Austro terra *Sanctæ Mariæ*, & in reclavo rivo, nomine *Merveza*, *terra de Capella* & de ipso *Massionerio* usque ad terminum publicum, ab Aquilone terra *Francorum*. Si quis itaque hanc meæ devotionis,

954.

 elee-

eleemosynam (quod absit) ausus fuerit contradicere, seu invadere vel calumniari, divini anathematis excommunicatione feriatur, ni cito culpam suam recognoscendo, pœnituerit; & insuper propterea quam injecit, libram auri componat, ac deinceps ab invasione quiescat. *Actum publice apud Matisconem.* Signum *Leotaldi* Comitis, & Uxoris ejus *Richildis*. S. Alberici filii eorum, qui hoc donum laudando firmaverunt, & scribi inferius. S. Sigaldi, S. Wicardi, S. Roclerii. *Data per manum Bernardi, VIII. Idus Majas,* regnante LOTHARIO, *Francorum Rege.* (a)

XXXIII.

Confirmatio Privilegiorum Abbatiæ S. Benigni Fructuariensis.

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

1070. ALEXANDER (a) Episcopus, servus servorum Dei, Venerabili ALBERTO, (b) Abbati Monasterii sanctæ Mariæ, siti in *Ipporegiensi* loco, qui dicitur *Fructuaria*, suisque successoribus regulariter promovendis in perpetuum, salutem. Ex consideratione hujus sanctæ Apostolicæ Sedis, cui Deo authore, licet indigni meritis, præsidemus, cogimur universis Ecclesiis providere, præsertim iis locis, qui pia religione pollere noscuntur. Multo enim Domino nostro Jesu Christo sollicitudinis nostræ curam placere confidimus, si servos ejus, ut sibi securius militare valeant, a turbine secularium perturbationum scuto nostræ protectionis defendimus. Quapropter, fili charissime, cum interventu dilectissimæ filiæ nostræ

(a) *Regnante Lothario, Francorum Rege*] id est, anno Christi 954. quo vivebat adhuc *Aymardus* Cluniacensis Abbas, & regnare cœpit Lotharius.

(a) *Alexander*] Papa II.

(b) *Alberto*] etiam ejus nominis II. cujus gesta vide in *Chronol Hist. Pedemont. Cap. 27.* ubi de hac confirmatione fit sermo.

nostræ, AGNETIS *Imperatricis*, tum dilecti ac Venerabilis ANNONIS, *Coloniensis Archiepiscopi*, rogatione, tuis etiam precibus per nuntios tuos inclinati, jam dictum Monasterium, per studium servorum Dei constructum, absque aliqua seculari potentia ad hoc quod esse videtur, pervenit, quodque hactenus summa devotione ad hanc sanctam ædem respexit, sub tutela Apostolicæ defensionis suscipimus & confirmamus; & quidquid recte habet, vel deinceps est acquisiturus in mobilibus, imo & immobilibus, ita ut non liceat cuiquam magnæ vel parvæ personæ servos Dei, ibi vel in Cellis suis degentes, inquietare, vel de substantia sua imminuere, nec quicquam de ejus jure in alium transferre, vel seculare placitum facere. Specialiter autem *Ipporegiensi* Episcopo, ne ibi Hospitium faciat, Apostolica authoritate interdicimus, salvo omnibus Ecclesiæ Romanæ privilegio. Si quis autem temerario ausu hujus nostræ sanctionis privilegium in totum, vel in partem infregerit, nisi digna satisfactione emendaverit, norit se Apostolicæ excommunicationis & anathematis vinculo innodandum. At vero, qui pro intuitu custos & observator extiterit, perpetuæ benedictionis abundantia repleatur. *Datum Laterani* anno Domini MLXX.

XXXIV.

Sententia Delegatorum Papæ, super dissidio, vertente inter Episcopum Genevensem & Monachos Cluniaci, Nantuaci, & S. Eugendi.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

In nomine Domini nostri JEsu Christi.

ANno Incarnationis Dominicæ M C LXXXXVIII. Ego RAINALDUS, (a) primæ Lugdunensis Ecclesiæ Mi- 1198.

 nister

(a) *Rainaldus*] Comitis Foresii filius, quædam supra jam diximus.

nister humilis, *Stephanus*, ejusdem Ecclesiæ Decanus, & *Josserannus* Abbas Insulæ-Barbaræ cognitores causæ, ex *delegatione* summi Pontificis, quæ inter Dominum *Nantuellinum* (b) Gebennensem Episcopum ex una parte, & *Cluniaci* & *S. Eugendi* Monachos ex parte alia, vertebatur; ex eo quod idem Episcopus in quibusdam Capellis, quas eorum Monasteria in Gebennensi Episcopatu habent, sine assensu & præsentatione ipsorum instituit *Capellanos*, cum ad præscripta Monasteria de jure communi præsentationem pertinere, iidem Monachi constanter affirmarent. Visis & auditis allegationibus utriusque partis, & attestationibus cum summo labore & sollicitudine, & virorum prudentum habito consilio: Electionem & præsentationem Capellanorum in his Ecclesiis, eisdem Monachis adjudicavimus, scilicet Monasterio S. Eugendi in Ecclesiis *de Seysiaco* & *Neviduno*, & Episcopum Gebennensem, ad restitutionem *gageriæ*, quam habebat in *Venna* ab eadem Ecclesia, IX. libris prius ei solutis, condemnamus, Monasterio Nantuaci in Ecclesiis *Rumilliaci*, (c) Ingiaci, Gigniaci, Talussiaci, Ameysiaci, Viriaci parvi, Chavornay, Passini, Romagniaci, Breno, Abbesgamenti, Corcelles, Chandore, Chantré, Serrieres, Arlos, Dorches, Villæ, Billiaci & de Chanay, electionem & præsentationem *adjudicamus*, Monasterio S. Victoris in Ecclesia de Chillonay, & ad restituendam Gageriam, quam eadem Ecclesia a Comite habebat, præfatum Episcopum condemnamus, Monasterio de Paterniaco in Ecclesia de Tela, Monasterio de Condamina in Ecclesia de Thiés *electionem & præsentationem* similiter adjudicamus; Episcopo vero Gebennensi *electionem & præsentationem* Capellarum in iis Ecclesiis

(b) *Nantuellinum*] sive Nantelmum, qui ex Priore Vallonis, Carthusiensis Ordinis, ad Episcopatum Gebennensem evectus est; obiit Idib. Febr. 1205.

(c) *Rumilliaci*] vulgo Rumilli, oppidum Ducatus Gebennesii.

clesiis adjudicamus, in octo Ecclesiis de Boges, scilicet Sanctæ Radegundis, Seclæ, Jarsiaci, Castellaris, Monte Capella de Certy, Allioni & in Ecclesiis de Fringe, Chuella, Chomonteti, Castellionis, Salanchiæ & Sanctæ Mariæ de Ripa.

XXXV.

Confirmatio FRIDERICI ÆNOBARBI *Imperatoris, Privilegiorum Ecclesiæ Genevensis.*

Ex Veteri Cod. MS. rer. Genevensium.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

FRIDERICUS, *divina favente clementia Romanorum Rex Augustus.* Quamvis omni petitioni, quæ ad usum hominum, & ad utilitatem spectant Ecclesiarum, ex culmine Regiæ dignitatis dignum ducamus acquiescere, præcipue tamen obsecundare proponimus, quibus in adversis, sicut & propriis, idem Nobiscum est animus. Igitur omnium, tam futurorum, quam præsentium Christi Regnique fidelium, in perpetuum solers noverit industria, quod venientem *ad Curiam nostram* dilectum nostrum ARDUCIUM, Venerabilem Gebennensem Episcopum, sicut tantum *Principem* (a) nostrum decuit, benigne recepimus, & in iis, quæ ad *Domum* Regiæ Majestatis spectabant, *Imperiali sceptro* eum promovimus; deinde piæ petitioni ipsius clementer annuentes, quæcumque bona

1153.

(a) *Principem*] Episcopus *Genevensis*, sicut & *Lausanensis*, *Maurianensis*, *Augustensis* & *Bellicensis*, sacri Romani Imperii Princeps dicitur, qui omnes olim ad Imperialia Comitia convocabantur. Ut & Archiepiscopus *Tarentasiensis*, quæ dignitas eis a FRIDERICO ÆNOBARBO, *Sabaudici* nominis hoste infensissimo, variis temporibus concessa fuit, ut Sabaudorum Principum, in quorum Dominio hi Prælati erant, potentiam aliquo modo imminueret; quod irato Imperatori non successit, *Prælatis siquidem illis nudum Principis nomen remansit; authoritas vero penes Sabaudum.*

bona vel possessiones Ecclesiæ suæ Gebenn. possederit, aut inpræsentiarum possidet, vel in futurum largitione Regia seu oblatione aliorum fidelium, poterit adipisci, Regia authoritate eisdem Ecclesiæ usibus, in perpetuum profuturis, confirmamus, & præsentis privilegii scripto, tam præfato Episcopo, quam successoribus corroboramus; statuentes, ut nulla magna vel parva persona hanc nostram confirmationem infringere præsumat. Sed si quis (quod absit) contumacia ductus, huic nostræ corroborationis paginæ temere contraire tentaverit, *Regali banno* subjaceat, & decem libras auri in compositione persolvat, medietatem Cameræ nostræ, & medietatem jam dictæ Ecclesiæ. Et ut hæc omnia omnino in posterum intemerata & inconcussa permaneant, præsentis paginæ, Sigilli nostri impressione munitæ, *testes* subternotari fecimus, quorum nomina sunt hæc: Humbertus, *Bisuntinus Archiepiscopus;* Arduinus, *Basiliensis Episcopus;* Gaufredus, *Spirensis Episcopus;* Welfo, *Dux Spoleti;* Matthæus, *Dux Lotharingiæ;* Fridericus, *Dux Sueviæ;* H. Magnus, *Marchio de Baden;* Nugo, *Comes de Alsas;* Leodericus, *Comes de Montebelligardo*, & alii complures. Ego HETOLFUS, *Cancellarius*, Vice-ARNOLDI, *Moguntinensis* Archepiscopi & Archicancellarii, recognovi. Datum *Spiræ*, XVI. Kal. *Febr. anno Dominicæ Incarnat. MCLIII.* regnante FRIDERICO, *Romanorum Rege gloriosissimo, anno vero Regni ejus II.*

XXXVI.

Carta Humberti, Bisuntinensis Archiepiscopi, de Balmensi Cœnobio.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1149. HUMBERTUS, *Dei gratia Bisuntinensis Archiepiscopus*, PETRO, *venerabili Abbati Cluniacensi*, ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum. Ex injuncto Nobis a Domino Pontificalis dignitatis officio admonemur,

nemur, Ecclesiarum paci & utilitati, quantum possumus, Domino auxiliante, providere, quod utique nunc efficaciter implere sufficimus, si majorum nostrorum, & maxime Romanorum Pontificum vestigiis inhæremus. Hinc igitur quod a Domino Papa EUGENIO (a) *de Balmensi Ecclesia* & ejus pertinentiis statutum est, *quod videlicet propter scelus, quod Balmenses Monachi, ad contemptum sanctæ Romanæ Ecclesiæ, in Magistrum* OTBERTUM *ausu sacrilego commiserunt, & propter religionis defectum*, quæ ibi maxime deperierat, loco ipsi nomen & dignitatem Abbatiæ in perpetuum abstulit, vobisque, & per vos Cluniacensi Ecclesiæ perpetuis temporibus in *Prioratum* ordinandum dedit, ratum & inconcussum manere volumus. Donamus itaque præfatam Ecclesiam *Balmensem*, cum omnibus appenditiis suis libere & quiete, quemadmodum a Domino Papa factum est, & vobis & Ecclesiæ Cluniacensi perpetuo possidendam concedimus; *salvo jure & reverentia Bisuntinæ Ecclesiæ, & nostra & successorum nostrorum justitia, tam in spiritualibus quam temporalibus. Actum Bisuntii, anno ab Incarnat. Domini* MCXLIX. Indict. XI. *in præsentia* GUIDONIS *Presbyteri Cardinalis, tit. Sanctorum Laurentii & Damasi.* Ego HUMBERTUS, Bisuntinensis Archiepiscopus. Ego Guilelmus de Arguel. Ego Witelmus de Vallibus. Ego Petrus de S. Mauritio. Testes hujus rei sunt: Aymo, Prior Sanctæ Mariæ Bisuntii; Hugo, Prior de Foya; Petrus Miles, Dominus de Leya; Guilelmus, Miles de Salins.

XXXVII.

Donatio Ferrandi, Castellæ Regis, Ecclesiæ Cluniacensi.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

1256.

QUoniam dignoscitur, ut, per quem Reges regnant, in eo regnare videantur religiosos viros, pie & misericorditer con-

(a) *Eugenio*] Cent. I. c. 81. connexitatem habet cum hoc capite.

confovendo religiosa loca, donationibus & beneficiis extollendo. Eapropter *Nos* FERRANDUS, (a) *Dei gratia Rex Castellæ & Toleti*, una cum Domina BERENGARIA (b) Regina, genitrice sua, terrestre regnum transitorium attendentes, & cœlestis participes effici cupientes, ad cujus obtentum, de his, quæ transitorie possidemus, pauperes Christi amicos Nobis & favorabiles facere desiderantes; pro remedio *Illustrissimorum Parentum nostrorum, Regis* ADELFONSI (c) & Reginæ ALIENORIS, quibus in præsenti regno dignoscimur succedere, in cœlis divina gratia associari mereamur; nec non salute corporis & animæ nostræ & genitricis nostræ, facimus cartam donationis, concessionis & stabilitatis Deo & Monasterio Cluniacensi, quod est constructum in proprio *allodio* prædecessoris nostri, *Aquitaniæ Ducis*, WILELMI PII, & vobis Domino *Geraldo*, instanti Abbati, & vestris successoribus, totique Monachorum collegio, ibidem Deo servientium, præsenti & futuro perenniter valituram. Donamus itaque, & perpetuo assignamus vice annua colligendos in redditibus *salinarum* nostrarum *de Accentia* CCC. aureos, de quibus vobis & quibuscunque ad Capitulum convenientibus, una tantum dierum generalis Capituli fiat præstatio competenter. Mandantes, & immutabiliter statuentes, ut, quicunque deinceps redditus Salinarum de Nobis tenuerit, dictos aureos teneatur vobis persolvere certis temporibus annuatim. Volumus & stabilimus, quod hoc factum nostrum, *Baronum* nostrorum consilio & approbatione roboratum & inconcussum maneat & fideliter observetur. Si quis vero ex nostro vel aliquo genere, ausu temerario nostræ donationis & concessio-

(a) *Ferrandus*] Historici Hispani eum *Ferdinandum* vocant, ejus nominis *tertium*.

(b) *Berengaria*] Alfonsi VIII. Castellæ Regis filia.

(c) *Adelfonsi*] Legionis Regis.

cessionis privilegium infringere, vel diminuere tentaverit, omnipotentis Dei indignationem incurrat, æternis cruciatibus mancipetur, & ad terrorem illorum, qui temporalia supplicia timent potius, quam æternam pœnam, injungimus temporalem, vel pro violatione seu deminutione privilegii, quinque millia aureorum Regiæ parti persolvere teneatur, & damnum, quod vobis vel vocem vestram pulsanti, super hoc intulerit, in duplum restituat & emendet. *Facta carta apud Burgos XIII. die mensis Januarii,* aëra MCCLVI. anno regni nostri I. & Ego *Rex F.* regnans in *Castella & Toleto* hanc cartam, quam fieri jussi, manu propria confirmo & roboro. RODERICUS. (d) *Toletanensis Sedis Archiepiscopus, Hispaniarum Primas,* confirmat, Tellius *Palentinus* (e) Episcopus, Geraldus *Secobiensis* Episcopus, Dominus *Abulensis* (f) Episcopus, Dominicus *Placentinus* (g) Episcopus, *Joannes* Domini Regis *Cancellarius*, Abbas S. Auderii, confirmant, & *Dominicus de Soria* jussu Cancellarii scripsit.

XXXVIII.

Privilegium, a Domino Anthonis, Ordini Carthusiensi concessum.

Ex Veteri MS. Codice.

NOs HUGO *de Gebennis,* (a) Miles, Dominus de Anthone & de Varey, dilectis suis universis *Baillivis,* Judicibus, Castel- 1363.

(d) *Rodericus*] qui hujus Ferrandi Regis gestorum Historiam scripsit.

(e) *Palentinus*] *Palence* vulgo, in Castellæ Regno sub Archiepiscopatu.

(f) *Abulensis*] *Avila*, sub Archiepiscopatu Compostellano.

(g) *Placentinus*] Plaisance.

(a) *Hugo de Gebennis*] Amedei, Comitis Gebennensis, & Agnetis Cabilonensis filius, qui primis nuptiis Isabellæ de Anthone Anthonis, Perogiarum & Gordani Dominæ conjunctus fuit.

Castellanis, Mistralibus, Pedagiatoribus, Gabellatoribus, & aliis officiariis nostris quibuscunque, ad quos præsentes literæ pervenerint, vel eorum locatenentibus, salutem & dilectionem sinceram. Cum bonæ memoriæ *Guichardus,* (b) quondam *Dominus de Anthone,* dudum concesserit de gratia speciali & pro remedio animæ suæ, & animarum Antecessorum suorum, dilectis nostris Viris Religiosis totius Ordinis Carthusiensis, indulgendo eisdem, quod ipsi Religiosi, & eorum familiares & nuntii totius Ordinis Carthusiæ, ut res eorundem & bestiæ universæ per totam terram suam salvi & securi pertranseant, absque aliqua exactione pedagii. Nos igitur, prædecessorum nostrorum vestigiis inhærere volentes, dictas concessiones, libertates, privilegia & immunitates concessas, & concessa, ut prædicitur, pro Nobis & nostris laudamus, approbamus & ratificamus, atque omnia alia de novo facimus prædictis Religiosis, unde vobis & vestrum cuilibet in solidum tenore præsentium præcipiendo mandamus, quatenus prædictos Religiosos & eorum familiares res & bona ipsorum defendatis, custodiatis & manuteneatis; Et quod Religiosi prædicti nec eorum familiares ullo modo Leydam & exactiones quascumque, vel etiam aliqua pedagia de suis propriis rebus solvere teneantur; Et quod eis pro transitu *stratæ* publicæ, vel viarum seu pontium, vel etiam pro ædificatione viarum vel pontium, si de novo fierent, aliquid exigatur, prava consuetudine non obstante, sed liberi & libere eant & redeant, & bona eorum ducant & reducant, quocumque eis placuerit, prædecessorum nostrorum & nostra liberalitate speciali præscripta congaudentes, prout hæc in præsentibus literis plenius con-

(b) *Guichardus*] immunitatem illam pedagii (de qua hic sermo) concessit Ordini Carthusiensi anno 1200. de consensu Guichardi de Anthone ejus filii, sub sigillo Raynaudi, Archiepiscopi Lugdunensis.

continetur. Insuper volumus, præcipimus & mandamus, ut supra, quatenus prædictam concessionem per Nos factam, & omnia, universa, & singula prædicta inviolabiliter observetis, & nihil in contrarium faciatis, nec fieri permittatis, & ad supradicta omnia facienda & implenda alter vestrum alterum non expectet. In quorum omnium robur & testimonium Sigillum præsentibus litteris jussimus apponendum. Datum ultima die Maji, anno Domini MCCCLIII.

XXXIX.

Privilegium HENRICI *Imperatoris*, *Monasterio Sancti Benigni Fructuariensis, stylo semi-Barbaro.*

Ex Archivo ejusdem Abbatiæ.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

HENRICUS, *Dei gratia Romanorum Imperator Augustus.* Sicut pro ædificatis locis Sanctorum, ne a statuto suo deficiant, nostrum est juvare. Ita pro ædificandis quærentium preces benigne debemus recipere, & ut stabilitatis effectum capiant, pia sollicitudine procurare. Hujus rei gratia, *D. Abbas* WILELMUS (a) nostram clementiam adiit, petens quoddam Monasterium nostra authoritate corroborari, situm in loco, qui dicitur Fructuaria, ex propria hæreditate fratrum ejus, Gotfredi, Nitardi atque Roberti, in honore Sanctæ Dei Genitricis Mariæ, Sanctique Benigni Martyris constructum, velut in *Carta* (b) judicatus a *Gontardo* Diacono, edita continetur, cujus precibus susceptis prius regali præcepto confirmavimus. Dehinc ut stabilius permaneat, imperiali authoritate corroboramus, sub nostra defensione, ea ratione recepimus,

1014.

(a) *Abbas Wilelmus*] scilicet Sancti *Benigni Divionensis*, qui Monasterii *Sancti Benigni* Fructuariensis Fundator exstitit, uti jam supra diximus.

(b) *Carta*] quam retulit, nunquam satis laudandus Dominus *Episcopus Salutiarum. Chronic. Hist. Ped. c. 77.*

mus, ut nullus Dux, Marchio, Comes, magna aut parva persona præfatum monasterium inquietare, aut de ejus rebus in his locis subscriptus aliquid audeat subtrahere, a fossa *Balbelesco*, via, quæ dicitur sumari per transversum *Gerolsia*, & per *Cabiaria* usque flumen *Orgi*, & usque in *Bedoledo*, & in *Amalone*, usque in *Lama vetula* de una parte, usque in *Todullo*, & fluvius qui dicitur *Padus*, in loco qui dicitur *Laboraria*, de aliqua parte fossa *Balbotesco*, quæ dicitur via Sumari per transversum *Amalonem*, & per transversum *Valda* usque *Varina* superiorem, & usque vicum *Mancilionem*, & in prata *Remoragia*, & usque in *Rivaria*, & usque fluvium *Padum*, & de alia ripa *Padi* usque in *Aspra*, quod est in fine *Gazingaria*, & in fine *Tescalia*, & in fine *Laberariæ*; infra istos fines est *Vulpianum*, cum Castello & Capella; est pratum *Borsone*, & pratum *Rigio & Fornallo*, & *Vualda de Vulpiano*, usque ad finem superius dictum; In *Canavasio* Urbianum cum *Castello & Capella*, & servis & ancillis ultra Padum in *Gazingo*, cum aliis rebus suis pertinentiis. Cum his autem confirmamus per hanc præceptalem constitutionem supra dicto Cœnobio semper habenda omnia, quæ habet, vel quæ habere debet in his subterscriptis Episcopatibus, atque Comitatibus *Iporiensi*, *Taurinensi*, *Vercellensi*, *Novariensi*, *Mediolanensi*, *Ticinensi*, *Astensi*, *Aquensi*, *Albensi*, *Abingaunensi*, *Saonensi & Tardonensi*; habeat & teneat quieto jure *Castellum Longobardorum* cum omnibus suis pertinentiis, & omnia prædia illa & cortes, quas dedit *Ottho*, qui & *Wilelmus* Comes, filius *Adalberti*, Nepos *Berengarii* Regis, ipso loco infra fines Longobardiæ, ex hæreditate parentum, & propinquorum suorum. Statuimus etiam per hanc nostri præcepti firmitatem, in perpetuum habendas omnes Terras illas, quas habere debet jam sæpe nominatum Monasterium ex hæreditate *Roberti*, (c) quondam Viri nobilissimi, qui fuit genitor jam dicti Abbatis *Wilelmi*; simul & ex hæreditate

(c) *Roberti*] Wulpiani Comitis, qui Ardoini, Regis Italiæ, frater erat.

ditate *Eriberti*, filii *Gezonis* de *Stolezano*, inter omnes fines & pertinentias, *Morozo* cum casis, Castris & Capellis simul, & quod habere debet, in *Misasca*, *Mantironi*, *Cylon*, *Serraloci*, & in Terra quæ dicitur *Varnera*, & in valle *Gravina*, & in terra grande, quæ fuit de *Varneda*; & in *Gratinaria*, & in *Rivole*, & in *Celle*, & in *Tupino*, & in *Monzena*, & in *Fabrica*, & in *Bredulo*, & in *Frarnello*, & in *Granasco*, & in *Rocca-forte*, & in clusa quæ dicitur *Flamulasca*, & in *Racili*, & in *Laterole*, in *Garisiva*, in *Casiano*, & in aliis singulis locis infra Comitatum *Bredolensem*, confirmamus, & præfato Monasterio per hanc nostram præceptalem paginam, omnem illam hæreditatem & possessiones, quæ ex paterno & materno jure debebantur *Otberto*, qui fuit filius *Gerardi* & *Nepos Otberti* Comitis, qui fecit hæredem suam sanctam Ecclesiam *Fructuariensem*, quando Pater ejus, & ipse, reliquerunt mundum, dantes se, & omnia sua Deo factis Monachis, *Cortes* scil. & Castellaquæquæ posita sunt in Comitatibus *Astensi*, *Aquensi*, *Dionensi*, & *Ebredonensi*, & quæ fuerunt propria jam dicti *Otberti* Comitis, cujus filia fuit *Berta*, Uxor Girardi, quorum nomina notata in præsenti pagina sunt: Videlicet *Bergomasco*, *Bredunum*, *Montebarnesium*, *Colomberium*, *Castellum Aynaldi*, *Gorinam*, *Bose*, *Lauris*, *Cadenano*, *Barbariscum*, *Calix*, *Criclariola*, cum mancipiis utriusque sexus, & cum omnibus aliis sibi rite pertinentibus rebus, possideat quieto jure, & teneat jam dictus locus omnia, quæ ex hæreditate *Gotfredi* & *Nitardi* fratrum, qui factis Monachis habere debent, & in Corte, quæ dicitur *Casale S. Evasii*, simul & *montem rabiosum*, cum omnibus pertinentiis suis, quam ex parte *Girardi* habet, & omnia illa prædia, quæ dederunt *Manfredus* (d) Marchio, & *Berta* ejus Uxor, & fratres ejusdem *Manfredi*, id est, *Alricus* Episcopus, & *Oddo* Comes, & *Ardoinus* Consobrinus eorum in *Matigo*, in *Scarnafixio* & in *Gazinga*, & in *Corte Regia*, & in *Taurino* Civitate, intus & foris, & si quid aliud inveniri potest

(d) *Manfredus Marchio*] Secusiensis.

eſt in aliis locis, & fundis, & Cortibus, de terris offerſionis eorum; nec non & omnes terras illas, quas dederunt *Vgo* Clericus & Mater ejus, & fratres ejus *Anſelmi* Marchionis filii, & *Wilelmus*, & *Paprandus* fratres filii Marchionis *Oddonis*, id eſt, in *Orſinga*, in *Maleria*, & in *Tridino*, in *Cornale*, in *Corte Oriola*, & juxta mare in *Comitatu Saonenſi*, in loco & fundo *Celle* & *Terriſio*, & in *Inſula Regia*; & ſi quid aliud ubi inveniri poteſt de terra Offerſionis eorum, & ea, quæ dedit in *Marigo* quidam *Miles*, *Albericus* nomine, quando factus eſt Monachus, & terram quam fecit *Ademarius* cum Uxore ſua *Berta in Roſaſcho*, & ea quæ fecit *Ottho* de *Beſado* in *Paleſtro*. Conſtituimus quoque & ſtabilimus per hoc noſtræ confirmationis præceptum, ut Abbas prædicti Monaſterii liberam habeat poteſtatem tenendi & ordinandi cellas, quas jam habet ex dono miſericordiæ Dei, id eſt, *Cellam Aſtenſem*, Cellam *Nevigenſem*, Cellam in *Quaranta*, Cellam in *Cavalliaca*, Cellam in *Paderno*, & ſi quas alias Deus donare dignatus fuerit, cum omnibus pertinentiis earum, remota omnium hominum contradictione vel moleſtia. *Signum* Domini HENRICI, *Sereniſſimi Cæſaris, atque invictiſſimi Imperatoris Auguſti*. HENRICUS *Cancellarius, vice* EDUARDI *Epiſcopi Archicapellani* recognovit. *Datum anno Dominicæ Incarnat.* MXIV. Indict. XII. *Anno Domini* HENRICI *Imperatoris Auguſti Regis XII.*

XL.

Donatio Matildis, Comitiſſæ Nivernenſis, Eccleſiæ Cluniacenſi.

Ex Cartulario Monaſterii Cluniacenſis.

1226. EGo MATILDIS, *Comitiſſa Nivernenſis*, omnibus notum facimus, præſentibus & futuris, quod Nos ob remedium animæ noſtræ, & H. (a) quondam Comitis Nivernenſis, Domini & Mariti noſtri, & Anteceſſorum noſtrorum, dedimus & conceſſi-

(a) *H.* Hervæi ſcilicet, de quo plura ſuperius habuimus.

cessimus in puram & perpetuam eleemosynam Deo & Ecclesiæ *Cluniacensi*, & Beatis Martyribus, *Reveriano* & *Paulo* fratribus, qui apud sanctum *Reverianum*, pro tempore memorantur, quidquid juris, usagii, consuetudinis & exactionis in blado, in pecunia, in fossamentis, in carramentis, in gallinis, in corveis, in commendis sive aliis costumis, & omnibus aliis habebamus, vel habere videbamur, vel Prædecessores nostri habuerant, vel habere visi fuerant in villa *de Chavannia, juxta Monterrandi*, & in hominibus ejusdem villæ pro Anniversariis nostris, in Ecclesia dicti Beati *Reveriani* annuatim perpetuo faciendis. Salva tantum garda nostra, quam in eadem villa habemus & retinemus, testibus præsentibus litteris, & sigillo nostro, Nobis Vidua existente. *Actum anno Domini* MCCXXVI. *mense Junio.*

XLI.

Privilegium Leonis Papæ, Monasterio Sancti Mauritii Agaunensis.

Ex Cartulario Agaunensi.

In nomine Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu Christi.

LEO, (a) humillimus servus servorum Dei, & in Apostolici culminis arce, non meritis propriis, sed ætherei clavigeri aliorumque Apostolorum Principis, Petri, divina opitulante gratia sublimatus; Dominus noster Jesus Christus, ut a primi parentis piaculi cautione humanum genus liberaret; de cœlis ad terras descendit, & proprio suo cruore redemptum B. Petro

1049.

(a) *Leo*] nonus scilicet, qui anno 1049. electus fuit, & eo ipso anno *Concilium Moguntiæ* convocavit, & eunde *Agaunum* pertransiit. Ideo hujus Bullæ data anni 1049. esse debet; quamvis TRITTHEMIUS in *Annal.* Concilii illius celebrationem & Alpium transitum ad annum 1050. referat, contra *Hermanni* OCALIFI *Scriptoris* testimonium. BARON. *in Annal. Ecclés.*

Petro paſcendum commiſit; Quod myſterium ſucceſſionis ſerie ad Nos usque, quamvis indignos, pervenit. Quapropter oportet omnes Chriſtianos ad ſanctam Matrem Eccleſiam & Apoſtolicam Sedem concurrere, eo modo, ut conditor effectum devotionis conſequatur, & piæ conſtructionis oraculis in privilegiis largiendis, non denegetur auxilium. Cunctis igitur univerſalis Eccleſiæ filiis notum eſſe volumus, quia, dum in illius partibus orbis naufragantem Eccleſiam relevando Gallias tenderemus, ad eum locum, cui *Agaunum* nomen eſt, pervenimus, quem pretioſi Martyres *Mauricius*, & ejus commilitones, ſuo ſanguine profuderunt, uti triduo commorati, quamquam patrociniis ſanctorum divitem locum, & Apoſtolicis privilegiis decoratum, omni tamen theſauro & beneficiorum plenitudine deſtitutum, prout potuimus, conſolavimus, eorundemque Martyrum feſta celebravimus; ibi etiam adſtantibus Nobis *Petro* Archidiacono noſtro, & *Alinardo* Lugdunenſi, & *Hugone* Veſunticenſi, & *Friderico* Genvenſi, & *Aymone* Sedunenſi, qui nunc eidem præeſt Eccleſiæ, relata eſt Nobis, præmiſſis reliquis luctuoſa miſeriarum ſarcina, illius loci Canonicis non illata, privilegii tamen authoritate ante prohibita; quod non liceret *Canonicis in fine vitæ propria bona diſtribuere, neque viventibus de Eccleſiaſticis rebus, præter prælati ſui voluntatem, quidquam ordinare.* Nos autem hujus mandatum facimus prædictis Epiſcopis, & maxime eidem Epiſcopo, *Aymoni*, videlicet illi Prælato, ut *Imperatori* HENRICO *nobis apud Coloniam obviaturo* intimarent, præcepimus, quatenus ejus conſilio & juvamine ſedaremus ruinas tantæ violentiæ, quorum non ſolum tunc, ſed multoties audita lachrymabili querimonia miſeratus prædictus ille piiſſimus Imperator HENRICUS poſtulavit a Nobis, ut idem Monaſterium *Agaunenſium*, in quo ipſe *Aymo* ſub Canonicorum Regula Abbas eſſe dignoſcitur, privilegio cum Sedis Apoſtolicæ infulis decoraremus; & ſub ſancta, cui Deo authore præſidemus, Eccleſia,

Ecclesia, constitutum, præteritorum Regum post statuta & privilegia ejusdem Monasterii, nostri quoque Pontificatus honore coornaremus, ut nullo tempore corrumperentur, *ut neque super Canonicos illos Prælatus aliquis, sine eorum communi consilio vel electione, mittatur, neque ex communibus Ecclesiæ rebus, post congruam dispositionem eorum, quidquam tractetur, nec alicujus Prælati violentia in eorum diripienda bona propria temere præsumendo prævaleat*, sed omnia privilegii authoritate propria, vel communia bona eorum decretis ordinentur. *Et si forte eorum aliquis præoccupatus fuerit morte, fratres, (si defuerint parentes) ita ejus bona Ecclesiæ, familiæ & pauperibus distribuant, ut noverint oportere.* Et ne Prælatus aliquis potestatem aliquam inibi exercendo, vocem lætitiæ eorum perturbet, sub anathematis vinculo colligamus: Et in Episcopatu *Lausanensi* quandam Curtem, nomine *Auronum*, quondam eis sublatam violentia Prælatorum, restituimus, cum Ecclesiis & reliquis appenditiis, *ut ad mensam fratrum* semper deserviat. Propterea, piis Francorum precibus aures accommodantes, prædicti Monasterii congregationi, divinis mandatis inhærenti, sedisque Apostolicæ Regulam servantis, per hujus præceptionis nostræ authoritatem, id quod exposcunt, effectu mancipamus. Ideo cujuslibet Ecclesiæ sacerdotem in præfatum Monasterium vel in Ecclesiis, in ejus Curtibus sitis, & ex sibi datis eleemosynis ordinatis, nullum *Pontificium Prioratus* permittimus habiturum, sed & illum, qui Civitatem *Sedunum*, prænomine *Valesiam*, habuerit, quamlibet ditionem seu potestatem vindicare in ea, authoritate Sedis Apostolicæ prohibemus; ita ut, nisi a Prælato Ecclesiæ, vel a fratribus invitatus, nec ad Missarum ibidem celebranda Mysteria quispiam præsumat accedere, vel suam dominationem exercere, nec ulla conciliabula prætendere, aut de eleemosynis S. Monasterio collatis participare; neque decimas, illic a *S. Sigismundo*, vel ab aliis collatas, quisquam tentet auferre, eo quod sub tui-

 rione

tione Apoſtolici privilegii conſiſtunt, & inconcuſſe cuncta, ſecundum conditoris ejus deſideria, permanere, cunctis temporibus conſtituimus per hujus noſtri Decreti paginam, atque interdicimus omnibus Præſulibus, vel cujuſcunque dignitatis honore præditis, ſub anathematis vinculo conſtringimus, quicumque hujus ſeriem inſtitutionis ſubverterit, vel ipſarum ſcripturarum ſanctiones *de donariis ac libertatis honore* præditis, quæ a Regibus vel aliis fidelibus conſtitutæ ſunt, & præfato Monaſterio ſub privilegiis indultæ, quolibet modo vel tempore voluerit corrumpere. Leo, Deo authore in hac ſerie privilegii ob amorem Dei & ſanctorum Martyrum honorem a me facta, relegens ſubſcripſi, & Epiſcopos hos ſubtus adnotare juſſi: PETRUS *peccator juſſus a Domino Papa ſubſcripſi.* GREGORIUS *peccator juſſus a Domino Papa ſubſcripſi.* HUGO *peccator juſſus a Domino Papa ſubſcripſi.* HERMANNUS *peccator juſſus a Domino Papa* ſubſcripſi.

XLII.

Donatio Hugonis, Ducis Burgundiæ, Eccleſiæ Cluniacenſi.

Ex Cartulario Monaſterii Cluniacenſis.

1187. QUoniam propter vitæ præſentis brevitatem, & ſuccedentium varietatem, facile labitur a memoria, quod a mortalibus geritur, niſi literis fuerit annotatum. Ea propter in Dei nomine Ego HUGO, (a) *Dux Burgundiæ,* notum facio præſentibus & futuris, quod pro ſalute mea & meorum, & pro animabus Parentum & Anteceſſorum meorum, & pro anima Domini *Guichardi de Ryon,* in emendationem damnorum, quæ intulit Eccleſiæ *Cluniacenſi,* dedi, & hac mea carta confirmavi Deo & Beatis Apoſtolis Petro & Paulo, & Eccleſiæ

(a) *Hugo*] tertius hujus nominis, cujus rogatu 1189. *Manaſſes, Lingonenſis* Epiſcopus, hanc donationem confirmavit.

ſiæ *Cluniacenſi*, de conſenſu & voluntate filiorum meorum *Odonis* & *Alexandri*, totam partem meam in venditionibus de *Caſtellione*(b) integre & plenarie, cum omnibus pertinentiis ſuis, absque ulla exceptione, ſicut Dominus *Lingonenſis Epiſcopus* alteram partem unquam plenius vel liberius habuit, cum libertatibus & conſuetudinibus ſuis, ſive venditiones intra *Burgum*, ſive extra fiant, & hoc donum garentizabimus memoratæ Eccleſiæ Cluniaci, *Ego* & hæredes mei. *Porro* Dominus Abbas *H.* (c) & conventus conceſſerunt mihi miſſam unam quotidianam & continuam pro anima Domini *Girardi de Ryon*, præter anniverſarium ejus, ideo quod medietatem ſupra ſcripti redditus pro eo dedi, & alteram medietatem pro me ipſo. Teſtes ſunt *Artaudus* Sacriſta Cluniacenſis, *quem de memorata donatione præſentem inveſtivi.* Petrus de Ponſiol, Berardus de Boſco, Robertus Ballo Monachi; & de Laicis Simon de Breton, Bernardus Præpoſitus de Caſtellione, & alii multi. *Actum anno ab Incarnat. Domini* MCLXXXVII.

XLIII.

Donatio Hugonis de Calomonte, Eccleſiæ Cluniaci.

Ex Cartulario Cluniacenſi.

QUæ alta temporum profunditate in oblivionem devocari pertimeſcimus, præſenti ſcripto memoriæ poſterum commendare gaudemus. Notum itaque fiat, quod HUGO *de Calomonte* (a) pro remedio animæ ſuæ, quidquid in villa de *Lurciaco*, (b) juſte & injuſte poſſidebat, ſeu nomine gardæ, vel quolibet alio titulo, Deo & Eccleſiæ Cluniacenſi donavit,

1149.

Ii 3

(b) *Caſtellione*] ſupra Sequanam.
(c) *H*] Hugo IV. Abbas Cluniaci.
(a) *Calomonte*] vulgo de *Chalamont*, familia totius Dombenſis Principatus olim antiquiſſima.
(b) *Lurciaco*] *Lurcy*, in eadem Provincia.

navit, cæteraque beneficia, quæ *Aicardus* de Montemerulo, & *Girberga* Soror ejus, & *Fulcaria* Mater eorum, pro salute animarum suarum eidem Ecclesiæ Cluniacensi contulerant, donavit & concessit, quidquid videlicet in villa de *Lierans* (c) habebant, & mansum *de Cœt* cum appenditiis suis, & mansum *de Verzil* cum appenditiis suis. Hoc autem *Guilelmia*, soror prædicti Hugonis, & *Hugo* de Roorterio filius ejus, laudaverunt & confirmarunt; nihilominus manifestum fieri volumus, quod prædicta Guilelma, pro requie æterna habenda in diem obitus, Deo & Cluniacensi Ecclesiæ donavit, quidquid in villa de *Sapes* & in appenditiis ejus habebat, & *Colongiam* de *Iblens* cum appenditiis suis, & mansum de *veteri-Curia* cum appenditiis suis, & mansum de *Morons*, quod eis in vita sua pro octo libris obligaverat; ea videlicet pactione, ut quingentos solidos *Hugoni* Palatino pro debitis suis & *Hugoni* de *Calomonte* solvendis, redderent, quod ita factum est. Sciendum vero est, quod prædictus *Hugo de Roortio*, antequam hanc donationem in manu Domini *Humberti*, Lugdunensis Archiepiscopi, & præsentia ipsius Capituli laudare vellet, quemadmodum se facturum promiserat, sex libras a præfata Ecclesia Cluniacensi habuit, quibus susceptis in manu Domini *Humberti*, præfati Lugdunensis Archiepiscopi, hoc donum, nihil ibi retinens, laudavit & concessit, & hanc Cartam Sigillo Domini Archiepiscopi, & Sigillo Lugdunensis Ecclesiæ muniri præcepit. Hujus rei *testes* sunt Heraclius Archidiaconus, Joannes Archipresbyter de Maximiaco, Odo Archipresbyter de Sandrana, Hugo de Valens, Wilelmus de Chalouris, Hugo Palatinus, Hugo de Saxo, Raimondus de Molon, Petrus de Vassaliaco, Prior Montis-Bertrandi, Guido de Marchia Monachus, &c. Quod autem hæc carta in Capitulo Lugdunensi, ab *Hugone* de Roorterio laudata & confirmata sit, *testes* sunt Mallenus Decanus,

(c) *Lierans*] Castrum est, non longe a Villario Sebusianorum oppido.

nus, Girinus Præcentor, Aymo de Rivoria, Petrus de Borbone & plures alii. *Hoc autem factum est anno ab Incarnatione Domini* MCXLIX. *pridie Nonas Novembris.*

XLIV.

Donatio Matildis Comitissæ Tornodori, Ecclesiæ Cluniacensi.

Ex Cartulario Monasterii Cluniac.

EGo MATILDIS, (a) Comitissa *Tornodori.* Notum fieri volo præsentibus & futuris, me Capitulo Cluniacensi tenore præsentium perpetuo dedisse & concessisse quartam partem unius villæ, quæ vocatur *Hiss*, quam emi ab *Hugone*, Duce Burgundiæ, *assensu & voluntate Oddonis* & *Alexandri* filiorum ejusdem, sicut continetur in literis ejusdem Ducis (quas ab ipso mihi traditas reservo) pro salute animæ meæ & animabus prædecessorum meorum, & pro Anniversario meo, quod Cluniacensis Ecclesia ipso præcipue dono facere pepigit in æternum. Donum itaque sic a Nobis est dispositum, quod, quamdiu vixero, proventus villæ nominatæ in refectione Cluniacensis Conventus semel in anno expendetur; post mortem vero meam, in die Anniversarii mei, proventus similiter Conventus reparationi distribuetur. *Si vero Monachi Cluniacenses donum istud vendere, vel invadiare volebant, ad homines solum meos pertinens, emptione vel vadio redire decrevimus, &* volumus, manente semper beneficio refectionis, memorato Conventui destinatæ, quia si aliquo modo donum meum a potestate Monachorum exitum habere contingat, venditione scilicet aut vadio, aut terræ in terram mutatione, nihilominus maneat redditus in refectionem supradictam dispositus, ex quocumque modo res contingat, quantum donum valet in redditu, tantum pro refectione sua Conventui semper restitua-

1182.

(a) *Matildis, Comitissa Tornodori*] eadem est, quæ superius Comitissa Nivernensis dicta est.

ſtituatur. Sicut enim perpetuum eſt anniverſarium, ſic beneficium manere volumus in æternum. Huic ergo donationi, ut firma ſit & ſtabilis, literas præſentes, ſigilli noſtri munitas impreſſione appoſuimus. Cujus rei hi ſunt *teſtes:* Stephanus de Monte S. Joannis, Bernardus de Saudon, Herveſius de Saffres, Oliverius de Quingy, Stephanus Prior de Troant & alii. *Actum hoc eſt anno verbi Incarnati* MCLXXXII.

XLV.

Immunitas Pedagii, Girardi, Comitis Matiſconenſis, Monaſterio Caſſianæ.

Ex Cartulario ejuſdem Monaſt.

1168. EGo GIRARDUS, (a) *Comes Matiſconenſis,* notum facio præſentibus & futuris, quod pro remedio animæ meæ & Parentum meorum, conſiderata religione Domus de *Caſſania,* (b) & Oratorum, ibidem Domino ſervientium, particeps fieri cupiens, donavi Deo & prædictæ Eccleſiæ, ut, cum fratres memoratæ Domus, *pro emendo ſale & aliis ſuis quibuscumque negotiis per terram meam tranſitum facientes, ab omni exactione de cætero ſint immunes,* ne ſcilicet in tota terra mea *Pedagia,* vel *Leydas* ſolvere cogantur. Hanc autem donationem, factam in manu *Utfredi* (c) Abbatis, *Wilelmus* filius meus laudavit, & ego, ratum & firmiſſimum permanere deſiderans, ſcripturæ commendandum præcepi, & ſigilli noſtri teſtimonio roboravi. *Teſtes* ſunt Humbertus de Bellojoco, Ste-

(a) *Girardus*] alibi dicitur etiam Viennenſis Comes, & Dominus Salinenſis, ejus nominis primus.

(b) *Caſſania*] vulgo Chaſſagne, Monaſterium Ordinis Ciſtercienſis apud Sebuſianos, de quo plura dedimus in Hiſt. Sebuſiana.

(c) *Utfredi*] qui circa annum 1168. vivebat, ad quem hujus immunitatis data referri poteſt.

Stephanus de Villars, *Petrus de Palude*, (d) Colardus de Sala, Ebrardus de Chavannes & Fulgerius Bruni Milites.

XLVI.

Donatio Aymonis, Comitis Genevensis, Monasterio S. Eugendi Jurensis.

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

In nomine sanctæ Trinitatis.

EGo AYMO, *Dei gratia Genevensium Comes*, cogitans casum humanæ fragilitatis, simulque perpendens, quantum Ecclesiarum augmentationes saluti prosint animarum, concedo Ecclesiæ *S. Eugendi*, cui Venerabilis Abbas *Unaldus* præesse videtur, *Alodos* illos, quos ab ingenuis hominibus in *potestate Seyssiacensi*, (a) Monachi præfatæ Ecclesiæ hactenus obtinuerunt, & a modo obtenturi sunt, ab illis videlicet ingenuis, qui *dies consuetudinales*, quos esse XII. tradunt, & alia debita, exceptis aratura bonum in corvata, & observatione placiti generalis consuetudinaliter mihi non debent; retinemus autem in hac concessione, ut, si in terra, quam hujusmodi acquisitione præfati Monachi obtinuerint, Rusticanus aliquis habitat, boves suos in corvata mea exhibeat, & in placito generali, vicinorum suorum more, semet ipsum præsentet. Ut autem hæc nostra concessio rata permaneat, ab Uxore mea & filio meo eam laudari facio, & tam scripto, quam testibus, confirmari præcipio, S. Aymonis Comitis, *S. Itæ* (b) Uxoris ejus, S. Geraldi, filii ejus. 1090.

XLVII.

(d) *Petrus de Palude*] illustris Paludanæ familiæ, Varemboniorum Regulorum Comitumque Varasiorum caput.

(a) *Potestate*] id est Jurisdictione.

(b) *Ita*] e familia Fuciniaca, quippe quæ *Ludovici*, Domini de *Foucigny*, & *Tetbergæ* filia erat. Cæterum, licet hac in carta nulla anni designatio reperiatur, ut ea erat seculi incuria; attamen anno Christi 1090. scriptam fuisse denotat *Unaldus*, Abbas S. Eugendi, qui donum recepit, qui eo tempore vivebat.

XLVII.

Conventiones & Pacta inter Episcopum Gebennensem, & Dominum de Gex.

Ex MS. Codice rerum Gebennensium.

1261. UNiversis præsentes literas visuris, vel audituris; Simon de *Joinvilla*, Dominus de Gex, & *Lioneta*, ejus uxor, salutem & notitiam rei gestæ, ad omnium notitiam volumus pervenire, quod, cum contentio, sive discordia esset inter Nos ex una parte, & venerabilem patrem, Dominum *Henricum*, (a) Dei gratia Gebennensem Episcopum ex altera, super iis videlicet, quod Nos dicebamus, Nos habere jus & jurisdictionem in terra *du Mortier*, scilicet apud *Satiniacum, Burdigum, Peycié* & *Pinetum*, & dicebamus *Castrum Pineti* (b) ædificatum esse in præjudicium nostrum & Castri nostri *de Gex*, sive Domini ejusdem Castri, & furcas levatas ibidem similiter contra jus & jurisdictionem dominii nostri *de Gex*, & alia quædam vendicabimus in prædictis locis vel pertinentiis eorundem. *Item* dicebamus, villam de *Avayson* debere esse de *feudo nostro*, quam *Pagaverus* de *Bussy*, Domicellus Lugdunensis Diocœsis tenebat in feudum a dicto Episcopo, & recognoscebat ab Episcopo. *Item* dicebamus Nos habere *jus & jurisdictionem*, *banna*, *consuetudines*, & *alia* quædam in ponte Gebennensi & villa *S. Gervasii*, & pertinentiis eorundem; *Ex adverso* dicebat præfatus *Dominus Episcopus*, Nos teneri sibi ad *homagium* faciendum pro foro *Castri* nostri de Gex, quod tenebamus ab ipso. *Item* petebat a Nobis sibi fieri emendam de damnis, gravaminibus & injuriis, prædecessoribus suis a prædecessoribus nostris illatis. Tandem post multas altercationes, mediante nobili *A.* Domina *Foucigniaci*, Uxore illustris

(a) *Henricum*] sive ut alibi legitur, *Hunricum*, qui ex Priore Portarum factus est Episcopus Gebennensis.

(b) *Pineti*] vulgo *Pinay*, Castrum Episcopi Gebenn.

ſtris Viri, Domini *Petri de Sabaudia*, ſic fuit amicabiliter compoſitum inter Nos, pro Nobis & ſucceſſoribus noſtris, & præfatum Epiſcopum pro ſe & ſucceſſoribus ſuis; *quod nos gratis & quiete, & ſpontanea voluntate, non coacti, nec dolo inducti, nec in aliquo circumventi, quittamus & guerpimus* pro Nobis & ſucceſſoribus noſtris *memorato Epiſcopo & ſucceſſoribus ſuis*. Si quod jus, jurisdictionem, ſive banna, aut conſuetudines, vel alia uſagia, ſeu alia quæcumque ſint, habemus vel habere poſſumus, vel nobis competant, vel competere poſſunt aliquo modo in omnibus locis ſuperius nominatis, & pertinentiis eorundem, ſalvo jure quod habemus apud *Burdignin*, videlicet in feudo, quod Nobiles de *Verſonay* tenent a Nobis, & ſalva fidelitate, qua tenetur nobis *Stephanus* de *Burdignin* Miles, & ejus ſucceſſores; & ſalvo feudo, quod tenemus a *Domino Petro de Sabaudia* Comite, videlicet in villa de *Burdignin*, apud *Cholié* cum pertinentiis; quæ quoad villam *S. Gervaſii* fuerunt limitatæ a loco, qui dicitur *Cornavin*, usque ad locum qui dicitur *Linans*, præfatæ villæ *Gerveſii*, retinentes nobis *albergum Hugonis de Gerdili de S. Gervaſio* cum hominibus & poſteritate ipſius; ita quod dictus Epiſcopus habeat in ipſos banna & jurisdictionem, ſicuti habet in aliquo de hominibus villæ *S. Gervaſii*, (c) & recognoſcimus & confitemur, Nos tenere a præfato *Epiſcopo in feudum, forum Caſtri de Gex*; & tenemur Nos & ſucceſſores noſtri præfato Epiſcopo & ſucceſſoribus ejus pro *foro ſupradicto*, & pro *feudo* de *Avayſon*, quod *Paganus* prædictus tenebat ab eodem Epiſcopo, de quo *feudo* noſtrum *feudum* augmentavit. Itaque dictus *Paganus* teneatur nobis, ſicut tenebatur dicto Domino *Epiſcopo* de dicto feudo reſpondere. Et nos dictum Epiſcopum a dicto *Pagano* in omnibus & per omnia ſervabimus indemnem. Dictus vero *Epiſcopus* præcepit præſentibus

 literis

(c) *S. Gervaſii*] olim ſuburbium, nunc pars Civitatis Genevenſis.

literis *Pagano* memorato, quod respondeat de dicto feudo, sicut ei respondebat. Et nos prædictum *homagium manualiter* fecimus eidem Domino Episcopo, citra jus alienum, & *salva fidelitate trium Dominorum*, videlicet illustris *Domini Petri de Sabaudio; Rodulfi, Comitis Gebennensis, & Abbatis S. Eugendi.* Et promittimus & obligamus nos facturos & curaturos, quod sorores nostræ & hæredes earum, rata & firma habebunt omnia supradicta, nec unquam per se vel alium venire contra prædicta. Dictus vero Episcopus Nobis dedit in pecunia numerata pro omnibus supradictis, si quod jus habebamus in eisdem, CCL. libras Gebennenses, pro quibus habebat *feudum de Avayson* pignori obligatum; & Nos renunciantes *exceptioni non numeratæ pecuniæ.* Hæc autem omnia & singula supra dicta Nos *Simon*, & Nos *Lioneta*, & dictus *Episcopus*, juramus præstito super *sancta Dei Evangelia* corporaliter juramento, pro Nobis, & nostris hæredibus, & successoribus nostris firmiter attendere & servare, & nullo tempore contra venire, & garentizare contra omnes, & defendere in judicio & extra. In cujus rei testimonium Nos dictus *Simon & Lioneta*, uxor nostra, & dictus Dominus Episcopus, una cum sigillo illustris Dominæ *Agnetis de Foucignié*, & sigillo Capituli Gebennensis præsentes litteras sigillavimus. *Testes* ad hoc vocati, Aymo Sacrista Gebenn. Ecclesiæ; Aymo, Decanus Annessiaci; Stephanus de Rossellione, Castellanus Castri Insulæ Gebennensis; Jacobus de *Sergier*, (d) Rodulfus de *Livron*, Milites & plures alii. *Datum & actum Gebennis, anno Domini* MCCLXI. *X. Kal. Maji.*

XLVIII.

(d) *Sergier & Livron*] familiæ nobilissimæ apud Gesios; prima quidem extincta, multis abhinc annis, altera vero magna cum fama superstes.

XLVIII.

Carta Guilelmi & Girardi, Comitum Matisconensium, pro Ecclesia Cluniacensi.

Ex Cartulario Cluniacesis Monasterii.

EGo WILELMUS, *Viennensis & Matisconensis Comes,* omnibus notum facio, præsentes literas inspecturis, quod quædam compositio facta fuit inter Nobilem Virum GIRARDUM, *Comitem Matisconensem,* & *Ecclesiam Cluniacensem* in hunc modum: *Notum sit omnibus &c.* (a) Postea, tempore procedente, orta est querela inter me, Comitem *Wilelmum,* & Dominum *G.* (b) *Abbatem* Cluniacensem, eo quod Cartam Comitis *Guerini,* (c) Patris mei, plene non servaveram; sed quia compositio intervenerit, cartam Patris mei laudavi, concessi, & sigilli mei impressione firmavi; & de cætero me firmiter servaturum, juramenti religione firmavi. Pro emenda vero eorum, in quibus deliqueram contra cartam, dedi Ecclesiæ Cluniacensi in perpetuum *dimidiam Monteiam Muriæ* apud *Ledonem,* ubi quinque Monteias & dimidiam prius habebat, tam ex donatione mea, quam ex legitima acquisitione, ita quod ex hac donatione mea, quam ex hoc, quod ibidem prius habebat, integram *calderiam* de cætero possidebit. Hanc autem calderiam laudavi, concessi, & præsentis scripti patrocinio Monachis Cluniacensibus confirmavi; præterea pro salute mea concessi, ut omnia, quæ fratres Cluniacenses, vel eorum famuli per Terram meam, ad necessitates Conventus Cluniaci dicturi sunt, a pedagiis meis liberi & immunes sint; &hanc

1216.

(a) *Notum sit omnibus*] illam cartam supra dedimus *cent. I. n. 9.*

(b) *G.*] Geroldus, Patriarcha Jerosolymitanus, qui fuit Abbas Cluniaci.

(c) *Guerini*] mendum est Amanuensis, ideo loco Guerini reponendum est *Girardi.*

& hanc compositionem me firmiter servaturum, juramenti religione firmavi. Similiter ego *Giraldus*, filius Comitis, cartam Avi bonæ memoriæ, Comitis *G.* & cartam Patris mei, Comitis *Wilelmi*, supradictam laudavi, & concessi, & confirmavi, & me servaturum bona fide fiduciavi, fide præstita corporaliter, testibus sigillis nostris. *Actum anno gratiæ* MCCXVI, *mense Januario.*

XLIX.

Bulla CELESTINI III. *confirmatoria Privilegiorum Monasterii S. Mauritii Agaunensis.*

Ex Cancellaria Agaunensi.

1196. CELESTINUS *Episcopus, servus servorum Dei.* Dilectis filiis WILERMO, *Abbati Ecclesiæ S. Mauritii Agaunensis*, ejusque fratribus, tam præsentibus, quam futuris, regularibus substituendis in perpetuum. Cum simus ad curam & regimen universalis Ecclesiæ, licet immeriti, providentia supernæ dispositionis, assumpti; si quando postulantur a Nobis, quæ ad tuitionem Ecclesiarum pertineant, petentium desideriis clementer convenit condescendere, & eorum vota effectu prosequente complere. Ea propter dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, & *B. Mauritii* Ecclesiam, quæ juris & proprietatis Beati Petri esse cognoscitur; in qua secundum Beati Augustini regulam Apostolicam vitam gerentes, divino vacatis servitio; ad exemplar prædecessorum nostrorum felicis recordationis *Innocentii, Alexandri, Celestini, Romanorum* Pontificum, Apostolicæ sedis privilegio communimus, statuentes, ut quascumque possessiones, quæcumque bona eadem Ecclesia in præsentiarum juste & canonice possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum vel Principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poteritis adipisci, firma vobis vestrisque successoribus illibata permaneant. In

quibus

quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis. Locum ipſum in quo præfata Eccleſia ſita eſt, cum omnibus pertinentiis ſuis: Eccleſiam S. Sigismundi, Eccleſiam S. Laurentii, Eccleſiam Sanctæ Mariæ, & Hoſpitale S. Jacobi, quæ in villa ejusdem Eccleſiæ S. Mauritii ſitæ ſunt, cum omnibus ad Eccleſiam & Hoſpitale pertinentibus; Eccleſiam *S. Joannis de Sinemuro,* (a) cum appenditiis ſuis, *Capellam Ducis Burgundiæ,* quæ in eodem Caſtro ſita eſt, & *tabernagium* totius villæ; Eccleſiam de *Anonglar*, cum appenditiis ſuis; Eccleſiam de *Moſſongiaco,* (b) cum appenditiis ſuis; Eccleſiam de *Bioley,* cum appenditiis ſuis; Eccleſiam *S. Michaelis de Tarentaſia,* cum appenditiis ſuis; Eccleſiam de la *Tuelly,* (c) cum appenditiis ſuis; Eccleſiam de *Feſſon,* cum appenditiis ſuis; Eccleſiam de *Allio,* quæ vocatur S. Mauritius, cum appenditiis ſuis; Eccleſiam de *Ollens,* cum appenditiis ſuis; Eccleſiam de *Otthonella,* cum appenditiis; Eccleſiam de *Choex,* (d) cum appenditiis ſuis; Eccleſiam de *Placentey,* cum appenditiis; Eccleſiam de *Vertros;* Eccleſiam de *Bagnes,* cum appenditiis ſuis; *Chrisma vero, oleum ſanctum, conſecrationes Altarium ſeu Baſilicarum, ordinationes Clericorum, qui ad ſacros Ordines fuerint promovendi, a Diœceſano ſuſcipiatis Epiſcopo,* ſi quidem Catholicus fuerit, & gratiam atque communionem Apoſtolicæ ſedis habuerit, *& ea vobis gratis & absque pravitate aliqua voluerit exhibere;* alioquin liceat vobis, quemcunque malueritis, Catholicum adire, Antiſtitem, gratiam atque communio-

(a) *Sinemuro*] oppidum Ducatus Burgundiæ, vulgo Semur en Brionnois.

(b) *Maſſongiaco*] vulgo Maſſongié, non longe ab Agaunenſi Monaſterio.

(c) *Tuelli*] vulgo la Tuyle, vicus eſt ultimus in Ducatu Auguſtæ, cui imminet Mons Peninus, le petit S. Bernard dictus, quo ad Tarentaſienſes itur.

(d) *Choex*] ab Oppido S. Mauritii milliario tantum diſtans.

munionem ſedis Apoſtolicæ habentem, qui nimirum noſtra fultus authoritate, vobis, quod poſtulatur, impendat. Præter ea debitam libertatem a prædeceſſoribus noſtris, Romanis Pontificibus, eidem Eccleſiæ noſtræ conceſſam, Nos authoritate Apoſtolica nihilominus confirmavimus, *ut videlicet Eccleſia ipſa, cum cellis ad eam pertinentibus, ſolummodo Romano Pontifici ſit ſubjecta, nec alicui omnino quamlibet dominationem aut exactionem in eiſdem locis liceat exercere.* Sancimus etiam, ut nullus in eis, niſi *regularem vitam profeſſus,* Canonicus aliquando ſubrogetur, aut qualibet aſtutia intrudatur. Obeunte vero te nunc ejusdem loci Abbate, vel tuorum quorumlibet ſucceſſorum, *nullus ibi qualibet ſubreptionis aſtutia ſeu violentia præponatur, niſi quem fratres communi conſenſu, vel fratrum pars conſilii ſanioris, ſecundum Dei timorem, & B. Auguſtini regulam providerint eligendum.* Electus autem a *Romano Pontifice, vel a quocumque maluerit Catholico Epiſcopo, munus benedictionis accipiat.* Decernimus ergo, ut nulli omnino Hominum liceat, præfatam Eccleſiam temere perturbare, aut ejus poſſeſſiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, ſeu quibuslibet vexationibus fatigare, ſed omnia integra conſerventur, pro quorum gubernatione & ſuſtentatione conceſſa ſunt, uſibus omnibus profutura, ſalva ſedis Apoſtolicæ authoritate. Si qua igitur in futurum Eccleſiaſtica ſecularisve perſona hanc noſtræ conſtitutionis paginam ſciens, contra eam temere venire tentaverit, 2. 3. commonita, niſi reatum ſuum congrua ſatisfactione contraxerit, poteſtatis honorisque ſui dignitate careat, reumque ſe divino judicio exiſtere, de perpetrata iniquitate cognoſcat, & a ſacratiſſimo corpore & ſanguine Dei & Domini Redemptoris noſtri JEſu Chriſti aliena fiat, atque in extremo examine divinæ ultioni ſubjaceat; cunctis autem eidem loco jura ſua ſervantibus ſit pax Domini noſtri JEſu Chriſti, quatenus & hic fructum bonæ actionis percipiat, & apud diſtrictum judicem præmia æternæ

pacis

pacis inveniat. *Amen. Amen. Amen.* Ego *Celestinus*, Cathocæ Ecclesiæ Episcopus, subsignavi. Ego *Albinus*, Albanensis Episcopus. Ego *Octavianus*, Hostiensis & Velitrensis Episcopus. Ego *Petrus*, *Portuensis* & Sanctæ Ruffinæ Episcopus. Ego *Melior*, Sanctorum Joannis & Pauli Presbyter Cardinalis, tituli Pammachii. Ego *Joannes*, tit. S. Clementis Cardinalis. Ego *Guido*, Presbyter Cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tyberim tit. Calixti. Ego *Hugo*, Presbyter Cardinalis S. Martini tit. Equiti. Ego *Soffredus*, Pesbyter Cardinalis, tit. Sanctæ Praxedis. Ego Fed. tit. *S. Marcelli*, Presbyter Cardinalis. Ego *Gregorius*, Sanctæ Mariæ in Aquiro Diaconus Cardinalis. Ego *Gregorius*, tit. S. Georgii ad velum aureum Diacon. Cardinalis. Ego *Lotharius*, SS. Sergii & Bachi Diacon. Cardinalis. Ego *Nicolaus*, Sanctæ Mariæ in Aquiro Diacon. Cardinalis. Ego *Nicolaus*, Sanctæ Mariæ in Cosmedin Diacon. Cardinalis. Ego *Bobo*, S. Theodori Diacon. Cardinalis. *Datum Laterani, per manum Contii Sanctæ Luciæ, in Ortea Diaconi Cardinalis, Domini Papæ Camerarii, Kal. Aprilis Indict. XIV. Incarnationis Dominicæ anno* MCXCVI. *Pontificatus vero Domini Celestini Papæ III. Anno V. Sigilli inscriptio. S. Petrus, S. Paulus perfice gressus meos in semitis tuis.*

L.

Carta Raimundi, Comitis S. Egidii, pro Ecclesia Cluniacensi.

Ex Cartulatio Monasterii Cluniacensis.

1164.

OMnibus, præsentibus & futuris, notum sit, quod Ego RAIMUNDUS, (a) *Comes S. Egidii*, cognosco & confiteor, S. Saturnini villam, allodium & proprietatem esse *Beati Petri Cluniacensis*; sed propter amicitiam, quam Monachi

(a) *Raimundus Comes S. Egidii*] qui postea Comes Tholosæ, fuit Alfonsi I. Tholosani Comitis filius.

chi erga me habebant, & ut per meam defensionem, villa ipsa in commercio viantium magis augeri possit, statuimus, quosdam novos redditus mihi & sibi infra villam invicem accipiendos; & ne unquam ab alio variari possit, hac definitione statutum est, *ut in Pedatico, quod per aquam accipitur, duæ partes erunt meæ, tertii illorum, in omnibus non usaticis, quæ per terram accipiuntur, tam infra villam quam infra Bonas,* (b) *ipsius villæ, medietas erit mea, & medietas illorum in quintallo, & in corda, & in leda, de mercato medietas erit mea, & medietas illorum, excepta leda lumborum & linguarum, & excepta leda Ubiarum, & omnium fructuum, qui ad sextorium non vadunt, quæ propria est Monachorum, de habitantibus in villa, focum videlicet ibi facientibus, & fornaticam donantibus*, nec per me, nec per meos aliquam unquam justitiam habebo, si inter extraneos orta fuerit in villa; medietas justitiæ erit mea, & medietas ipsorum, si inter aliquem extraneum, & aliquem habitatorem villæ contentio fuerit, *de habitatore* nullam ego justitiam habebo. Justitia vero, quæ de *externo* mulctata fuerit, media nobis erit, in octo sextariis de Sale, quos in Salinis accipere solent, sive in omnibus consuetudinibus, quas de ratibus, quæ per aquam veniunt, accipere solent; quæ sunt decimæ, & gubernacula, & transversaria, & in remo, quem de unoquoque *navigagio* vendito accipiunt, ego partem non habebo, sed propriæ erunt illorum, sicut omnes illi cæteri reditus, quos antiquitus habere solent, & ita sane villa ipsa, exceptis iis, quæ supra diximus ab omni vi mea, & meorum, & usatico deinceps libera permanebit, ut nec ego, nec ullus unquam de meis aliquid infra villam, vel infra Bonas villæ invitare vel arcere possit; si quid arcendum, vel justificandum in villa & infra Bonas villæ fuerit, non nisi per manum Prioris, vel Decani ipsius Monasterii fiat, quia ipsi non concesserunt, & laudaverunt mihi in prædicta villa ea, quæ supra dixi, quæ antecessores mei,

(b) *Bonas*] id est, limites.

mei, nec ego habueram ante. Præterea ego concedo illis & *laudo, & nundinas, & mercata* omnia commercia, in quibus lucrari & negotiari possint; nundinas autem nominatim & expresse promitto eis, & laudo a prima die Paschæ, usque ad diem Jovis post octavas Paschæ, & ut venientes ad nundinas, & ad mercata, secure veniant, & redeant, Quicunque vero in villa *S. Saturnini* manserit, vel domum ibi habuerit, vel in domo locata focum fecerit, & familia eorum, omnes isti ab *usatico*, & justitia mei, & meorum liberi erunt; mercatum, quod antiquitus in villa S. Saturnini die Jovis statutum est, & ex dono Regis Franciæ confirmatum, Nos eodem die Jovis, in perpetuum tenendum laudamus & confirmamus de Pedatico, quod per aquam, ut supra dictum est, accipitur de parte Monachorum, in unoquoque anno XX. solidos Bajulo meo persolvent. Statutum hoc est ita ad tenendum in perpetuum a me & a meis, *anno ab Incarnat. Domini* MCLXIV. *regnante Domino meo* LUDOVICO, *Francorum Rege, in præsentia & testimonio ipsorum, qui interfuerunt*; Ego videlicet, *Raymundus* Comes, qui hoc statui & laudavi, & Belmondus de Usés, *Wilelmus de Sabrano*, (c) Constabularius, Petrus de Cadarosse, Petrus Prior de Cadarossa, Petrus de Remolini, Bertrandus de Balneolis, Hugo de Portu & alii.

(c) *de Sabrano*] Epistolam scripsit ad Ludovicum Juniorem, Francorum Regem, contra Melgorii Comitem, quæ habetur apud QVERCETANUM, *Hist. Franc. script. tom. 4. ep. 391.* Quantum autem ad *Sabranam* familiam spectat, ea est Nobilissima, & inter Illustres Comitatus Provinciæ antiquissima, quippe quæ *B. Elzeari de Sabran Ariani* Comitis memoria gloriatur, & in Comitum *Forcalcheriensium* bis matrimonio ascita fuit; quod & generis splendorem, & familiæ potentiam aperte denotat.

LI.

Pacta inter Abbatem Cluniacensem, & Raymundum, Narbonæ Ducem & Comitem Tholosanum.

Ex Cartulario Monasterii.

1202. QVoniam mortalium vita brevis, & viventium labilis est memoria, ne vitio fragilitatis humanæ veritas occultetur, & quæ inter homines plerumque, pro bono pacis acta sunt, contemptionis occasionem generent, moribus est receptum & merito, ut quæ memoriam desiderant, scripturæ ministerio perpetuo valeant & perdurent. Inde est, quod notum fieri volumus omnibus hominibus, tam præsentibus, quam futuris, quod *anno ab Incarnatione Domini* MCCII. *Kal. Junii*, Ego frater HUGO, (a) humilis *Cluniacensium Abbas*, consilio & voluntate sociorum nostrorum, & consensu & voluntate *Raimundi de Brozeto, Prioris S. Saturnini, & Conventus ipsius Monasterii*, per me, & per omnes successores meos, in remunerationem obsequiorum, quæ Monasterio nostro, & membris ejus a te recepisse confitemur, & in spem futurorum, quæ te collaturum promittis, dono & in perpetuum feudum trado tibi, RAYMUNDO, (b) *Dei gratia Duci Narbonæ, Comiti Tholosano, Marchioni Provinciæ*, ac omnibus successoribus tuis, locum idoneum ad construendum & perficiendum tibi *Palatium in Villa S. Saturnini*, in eo videlicet loco, in quo turrim ædificare inceperas, tali conditione, ut singulis annis, pro illo & pro aliis, quæ tibi concedimus, unum *Marabotinum*, (c) dones, nomine census, Abbati & Ecclesiæ Cluniacensi, quinta die post Pascha; quotiescunque tamen illum Priori S. Saturnini, (quicunque ille fuerit) solveris, vel solvi fece-

(a) *Hugo*] hujus nominis V. Abbas Cluniaci.

(b) *Raymundo*] ejus nominis VI.

(c) *Marabotinum*] Species est antiquæ monetæ Hispaniæ, forte ea quæ Maravedis dicitur.

feceris, Abbati Gluniaci eum solvisse intelligens; si tamen ex negligentia, vel oblivione, per biennium, vel triennium, vel tempora longiora solutus non fuerit, res propter hoc in commissum non cadet, sed *Marabotinus* annis singulis exigetur. Praeterea in domo S. Saturnini singulis annis debebis accipere CC...... tamen equitantibus, pro terræ consuetudine, per te, vel per alium, quem volueris, a festivitate S. Michaelis, usque ad festivitatem S. Martini, quem si tibi vel Baillivo tuo terræ illius oblatum coram tribus, aut quatuor probis hominibus hujus villæ, vel Bajulus tuus, si absens tu fueris, accipere noluerit, pro illo acceptus reputabitur; verumtamen, quando Bajulus tuus *Albergum* vellet accipere, & sit tot equitaturas non habeat, secum tamen equitantibus CC. cum suis equitaturis, pro religionis tamen consuetudine procurationem donare tenebitur; scilicet panem, & vinum, & civatam, & pulmentum illi diei & tempori opportunum. Et Ego *R. Dei gratia Dux Narbonæ, Comes Tholosanus, Marchio Provinciæ*, hæc omnia vera esse confiteor, & cognoscens propter hoc hominium tibi feci *Hugoni, Dei gratia Cluniacensi Abbati*, & in bona fide mea te recipiens, promitto tibi, & Monasterio Cluniaci omnia, quæ in Instrumento continentur Patris mei, quod factum fuit inter *G.* Priorem *S.* Saturnini & *R.* Patrem meum, me bona fide perpetuo observaturum. *Instrumenti autem tenor hic est:* (d) Ad hæc statuo, ut successores mei Abbatibus succedentibus semper mutuo Comite vel Abbate idem faciant & promittant, quod ego tibi facio hic & promitto, & ego si tibi supervixero, hoc idem faciam successori, vel successoribus tuis; Ita tamen, quod propter *hoc faciendum, ego fines Terræ meæ non egrederer, neque successores mei, sed ubicunque in terra mea possemus tibi occurrere loco & tempore competenti, promitto & tibi, quod ab hac die* in antea de possessionibus, vel juribus S. Saturnini nihil acquiram, sine consensu & voluntate Priorum & Conventuum

 loco-

(d) *Hic est*] habetur in præcedenti capite.

locorum illorum, sed personas, loca, res Ecclesiæ Cluniacensis Monasterii bona fide defendam & promovebo. *Acta sunt hæc omnia apud S. Saturninum, in Ecclesia majori*, scilicet S. Petri, *præsentibus & consentientibus* Germano, *Camerario* Cluniac. Simone, *Cambellano*, Girardo *Notario* Domini Abbatis, Joanne de Peyviers, & Martino Sociis Domini Abbatis, Gerardo Abbate Curlatensi, & Raygmondo Priore S. Saturnini, G. Priore Rompontis, & Rostanno de Salve Priore Andusiæ, & Rostanno de Andusia, Priore de Vermel, Priore de Roseriis, Bernardo de Gallerta Priore de Rions, Petro Priore de Ancone, Hugone de Seusse, & toto Conventu S. Saturnini. *Præsentibus* Audeberto de Nonis, Judice, & Assessore Comitis in Castro Bellicardi, Raymundo Gaufridi Vicario, de Paternis, Petro Chevannetio & Geruncolo, *Scriptoribus* Domini Comitis; Bonovido, ejusdem Bajulo in Villa S. Saturnini, Raymundo de Moresii, Vivaldo Bruno de Tholosa, & *me Hugone, Notario Domini R. Comitis Tholosani,* qui mandato R. Wilelmi, Judicis ejusdem & Cancellarii scripsi, & signum meum apposui. *Et Ego R. Wilelmus, Judex & Cancellarius Domini Comitis Tholosani, præsens interfui & subscripsi.*

LII.

Concessio Amadei, Comitis Gebennensis, Monasterio Abundantiæ.

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Amen.

1153. EGo AMEDEUS, *Gebennensis Comes,* diligens & ampliare volens Ecclesiam Abundantiæ, consecratam in honore B. Virginis Mariæ, pro animabus antecessorum meorum, scilicet Patris mei *Aymonis*, & Matris meæ *Itæ*, & *Wilelmi* fratris mei, & *Matildis*, Uxoris meæ, & pro remissione peccatorum meorum, atque pro incolumitate filiorum meorum *Wilelmi*, (a) & *Amedei*,

(a) *Wilelmi*] qui Patri in Comitatu Gebennensi successit.

Amedei, (b) dono prædictæ Ecclesiæ, & Servitoribus ejus bona fide in perpetuum possidere concedo usum & pascua, suis pecoribus profutura, per totam illam partem mei Comitatus, quæ ex hac parte Rhodani flumine continetur. Hanc autem donationem eleemosynæ atque concessionem bona fide feci, in manu Reverendissimi Consanguinei mei, Domini *Bocardi,* ipsius Ecclesiæ Abbatis, tam ipsi, quam successoribus ejus. Nullus itaque hominum, neque Pastores, neque pecora eorum, de cætero inquietare vel molestare audeat; quoniam hanc eleemosynam, prout melius potui, bona fide feci, & in carta scribi, *ac testibus corroborari, meoque sigillo muniri præcepi. Wilelmus* de Nangiaco testis, Aymo de Asirico testis, Wilelmus de Crusilia testis, Petrus de Villeta testis, *Guichardus de Alingio* (c) testis, Ugo Chatboldus testis, anno *ab Incarnat. Domini* MCLIII. *Indict. I. Epact. IV.*

LIII.

Compositio inter Ecclesiam Cluniac. & Josserannum Grossum, Branceduni Dominum.

Ex Cartulario Monasterii Cluniacensis.

EGo, *Matisconensis & Viennensis Comes.* (a) Notum facio præsentibus & futuris, quod controversia, quæ erat inter *Eccle-* 1214.

(b) *Amedei*] Domini de Gex, a quo Dynastæ de Gex, quorum linea defecit in Leoneta de Gex, Simoni Joinvillano Domino de Marnay nupta.

(c) *Guichardus de Alingio*] *Alingiorum* familia, vulgo *Alinge*, apud Chablasios, optimæ notæ, & quæ citra aliarum Ducatus Chablasii; verum etiam Sabaudiæ familiarum injuriam antiquissima & nobilissima apud omnes circumfertur, Marchiones *Coudrea,* Comites *Langini & Barones Larringii,* genere & rebus pro Principe & Republica feliciter & generosè gestos claros protulit.

(a) *Comes*] Wilelmus scilicet.

Ecclesiam Cluniacensem & *Josserannnm Grossum*, me mediante & præsente concordata est in hunc modum: videlicet, quod, quidquid *Josserannus* reclamabat, & si quid habebat, vel habere juste vel injuste poterat, in domo & villa, & in Parochia, scilicet tam in hominibus & in mulieribus de *S. Hippolito*, quam terris, vineis, pratis, pascuis, nemoribus, aquis & aliis terragiis de S. Hippolito, vel homines vel mulieres de Parrochia S. Hippoliti, Ecclesiæ Cluniacensi libere & absque ulla retentione quittavit, ut neque custodiam sive gardam, neque justitiam minimam vel majorem, neque aliquid omnino ibi habeat, vel habere, vel reclamare valeat ipse, vel aliquis hæredum, vel successorum suorum. Confessus est idem *Josserannus*, quod in Grangia de *Serciaco*, & in gagnagio, & dominicata ejusdem grangiæ nihil omnino habebat vel reclamabat, vel habere vel reclamare poterat, sicut de S. Hippolito dictum est; totum omnino quittavit, ut neque ipse I. vel homines, vel successores ipsius aliquid ibi reclamare valeant, vel habere concessit, & dictus I. ut in villa & domo S. Hippoliti liceat Ecclesiæ Cluniacensi, vel munire vel bastire forteriam secundum voluntatem suam, vel illam francam facere, vel quem voluerit associare. De hominibus vero, qui apud S. Hippolitum pro Josseranno se tenent; statutum est per ipsum I. & per Ecclesiam Cluniacensem, ut infra festivitatis S. Michaëlis festum, *de Villa S. Hippoliti*, & de tenementis Ecclesiæ Cluniac. exeant, & quidquid ab ipsa Ecclesia Cluniac. tenebant, liberum Eeclesiæ remanebit; tamen de ædificiis domorum, quæ in prædicto loco fecerunt, juxta arbitrium Domini *Arduini Longre*, & Domini *Humberti de Bresse* & *Duranni* Prioris *de S. Marcello*, & *Rainaldi* Decani Cluniac. æstimationem recipient sive valorem, & illa ædificia Ecclesiæ remanebunt, vel si maluerint, ædificia deportabunt. De aliis vero hominibus, quos dictus I. reclamabat, de quibus erit contentus, in bona erit inquisitione dictorum quatuor, videlicet Arduini Lon-

Longre, Humberti de Bresse, D. Prioris S. Marcelli, & R. Decani Cluniac. qui de illis jurati fideliter inquirent, & facta inquisitione fideliter terminabunt. Illi autem, quos I. esse dixerit, sicut de aliis dictum est, de dicto loco exhibuit. Hoc autem fieri debet & terminari usque ad festum B. Michaelis; quod si infra illum terminum non exierint, Monachis expellere eos non licebit, prius quam non exierint, neque illos, neque alios ibi I. vel hæredes vel successores ipsius habere poterunt, vel tenere. Si autem apud S. Hippolitum Ecclesia Cluniac. villam francam fecerit, homines I. ibi non poterunt retinere. Similiter dictus *Josseramnus* homines dictæ Ecclesiæ ubilibet positos ullo unquam tempore non poterit retinere. Hæc omnia I. concessit & juramento firmavit, deditque de firmiter tenendo Cluniac. Ecclesiæ *fidejussores O.* (b) Ducem Burgundiæ, *Wilelmum*, Matisconensem & Viennensem Comitem, *& Walterum* Dominum de Vignorry, & eosdem Ecclesia fidejussores Josseranno donavit. Ego vero ad preces Cluniac. Ecclesiæ & Josseranni uterque pro altero fidejussi, & has literas patentes utrisque concessi, tenetur idem Josserannus bona fide per juramentum *literas Regis Franciæ patentes super hoc Ecclesiæ Cluniac. dare*, & Ecclesia similiter eidem; I. tenetur quoque dare Ecclesiæ Cluniac. & ipsa ei literas *O.* Ducis Burgundiæ & B. Comitissæ Cabilonensis, & *Wilelmi* Domini de Vignorry & Archiepiscopi Lugdunensis, & Matisconensis & Cabilonensis Episcoporum, qui illum, qui contra hæc unquam venerit, debent usque ad satisfactionem excommunicare, & terram ipsius interdicere, & Josserannus homagium in Capitulo fecit, & ibidem fidelitatem juravit; Ecclesia vero Cluniaci pro bona pacis dedit Josseranno mille libras Divionenses, & de damnis & injuriis, quæ ipsi Ecclesiæ vel hominibus suis dictus I. vel sui, intulerant, quittavit & ab-

(b) O.] id est Odonem.

& absolvit. Si quæ vero damna vel injurias Ecclesia, vel villa Cluniaci, vel aliquid de Ecclesia vel villa I. vel fratribus vel auxiliatoribus suis, usque hodie intulerat, omnia quittaverunt, nec ab Ecclesia, vel villa Cluniaci, vel hominibus, vel auxiliatoribus eorum, hac occasione aliquid poterunt exigere, nec Ecclesia vel villa Cluniac. ab I. vel suis, Ecclesia Cluniacensis ipsum I. tanquam hominem suum, & ipse Ecclesiam tanquam Dominam suam debet custodire. Hæc omnia supradicta fratres dicti Fosseranni *B. & H.* (c) & Soror eorum, & *Mater,* (d) & Dominus *Dalmatius de Lusiaco* concesserunt, laudaverunt, & servaturos juramento firmaverunt; ut neque ipsi, nec aliquis hæredum, vel successorum suorum, contra hæc valeat venire. Ego autem *W.* Comes Matisconensis & Viennensis, de prædictis servandis, me fidejussorem perpetuo obligavi. Ego autem Walterius, Dominus de Vignorry, ad instantiam Josseranni Grossi, Nepotis mei, sigillum meum in testimonium huic cartæ apposui, & de superscriptis firmiter tenendis me fidejussorem obligavi. *Actum inibi, & in Capitulo Ecclesiæ Cluniac. anno gratiæ* MCCXIV. *Mense Aprili.*

LIV.

Pacta inter Girinum, Abbatem Insulæ Barbaræ, & Stephanum Dominum de Villars.

Ex Cartulario Ecclesiæ Insulæ Barbaræ.

1150. UNiversis præsentes literas inspecturis, STEPHANUS de VILLARS (a) salutem & notitiam rei gestæ. Ad notitiam vestram

(c) *B. & H.*] Bernardum videlicet a *Branciduno*, Episcopum, postea quinque Ecclesiarum, qui obiit 1234. & Henricum a *Branciduno*, Dominum de Uxelles.

(d) *Mater*] cujus nomen proprium ignoratur: erat autem Guilelmi, Comitis Cabilonensis, filia.

(a) *Stephanus de Villars*] inter Sebusianæ Provinciæ antiquos Proceres facile primus.

vestram volumus pervenire, quod Nos accipimus in feudum a *Domino Girino* Abbate, & ab Ecclesia *Insulæ Barbaræ*, quidquid juris vel usagii habebamus, possidebamus, detinebamus, vel quasi, vel alius nomine nostro: Omne Pedesticum *de Roccataillia*, (b) & si quid in eodem Castro, vel forte in ejus appenditiis, scilicet Fontanis, & in Parochia ipsius habebat, quæ omnia supra dicta nostri erant juris & allodii, & terminatur districtus a parte *Vimiaci* (c) *in prato Boillat*, citra Pontem Bertrandi, in colle superiori ab ortu Solis, a parte *de Chane* terminatur cum Rivo *de Sathonay*, in pede Montis de *Gravent*, & pro iis omnibus fecimus homagium dicto Abbati & Ecclesiæ prædictæ, & Nos & nostri, qui pro tempore fuerimus, tam hæredes quam successores debemus, & pro iis omnibus fecimus homagium dicto Abbati, & successoribus ejus facere tenemur, & etiam quandocunque & qualitercunque Abbas in dicta Ecclesia, vel dictus Dominus vel successores in rebus supradictis mutabuntur; volumus, quod prædictum homagium recognoscatur, & singulis mutationibus renovetur; & ad hoc Nos & nostros successores obligavimus, & volumus, quod ad hoc in perpetuum teneantur, & etiam promisimus pro Nobis & nostris omne consilium & auxilium in omnibus negotiis suis Nos & successores pro posse nostro præstaturos dicto Domino Abbati, hoc nomine Ecclesiæ suæ stipulanti, & a Nobis obligationem recipienti. Dictus vero Dominus Abbas, considerans devotionem & affectionem, quam in receptione ipsius feudi erga ipsum & Ecclesiam Insulæ Barbaræ feceramus, dedit Nobis centum *libras Fortium Lugdunensium*, de quibus confitemur Nobis fuisse plenarie satisfa-

(b) *Roccataillia*] vulgo *Rochetaillée*, Castrum ad Ararim in territorio Lugdunensi.

(c) *Vimiaci*] vulgo *Vimi*, oppidum Lugdunensis Provinciæ ad Ararim.

tisfactum. *Renunciantes in hoc facto exceptioni non numeratæ pecuniæ & non habitæ, & omni legum & Canonum auxilio, super hoc Nobis competenti vel competituro.* Præterea confitemur, in receptione istius feodi machinationem vel fraudem ex parte dicti Domini Abbatis vel Ecclesiæ Insulæ Barbaræ non intervenisse, imo nostra spontanea voluntate, sine aliquo pacto & conventione, *receptionem* istius feodi fecisse; & renunciamus in hoc *facto errori tam juris, quam facti;* præterea dedimus & concessimus in eleemosynam dicto Abbati & Ecclesiæ Insulæ Barbaræ, quod ipsi possint acquirere feoda nostra quomodolibet, quæcumque sint, & ubicumque sint, & etiam jam acquisita, & ea quæ acquisierint, donavimus, concessimus & confirmavimus *in Allodium* ejusdem; omnes autem res supradictas confitemur, Nos nomine Abbatis & Ecclesiæ Insulæ Barbaræ possidere, & ab his causam possessionis habere, & omnia supradicta Nos tactis Sacrosanctis Evangeliis juravimus, in omnibus & per omnia inviolabiliter observare, & de cætero contra per Nos vel per alios nomine aliquo non venire; Et si quis contraveniret, Nos opponeremus, & Ecclesiam pro posse nostro defensaremus. In cujus rei testimonium præsentes literas dedimus, nostri munimine roboratas. *Datum in dicto Monasterio 14. Kal. Novembris, anno Domini MCL.*

LV.

Concessio Uldrici de Villars, Decani Lugdunensis, Monasterio Cassaniæ.

Ex Cartulario ejusdem Monasterii.

Ab anno 1174. usque ad annum 1176.

GUICHARDUS, Dei gratia *Lugdunensis Archiepiscopus, Apostolicæ sedis Legatus*, omnibus in perpetuum. Quoniam ea, quæ gesta sunt, per decursum temporis & oblivione mentis, ni scripto mandentur, cito cadunt a memoria. Ea propter notum fieri volumus tam præsentibus, quam futuris, præsen-

ſentem cartulam inſpecturis, quod ULDRICUS DE VILLARIIS, (a) *Lugdunenſis Decanus*, dedit per manum noſtram pro remedio animæ ſuæ & anteceſſorum ſuorum, nec non & poſterorum, fratribus de *Chaſſania*, uſum paſcuorum per totam terram ſuam, ſcilicet per terram quæ appellatur *Meria*, (b) per terram quæ appellatur *Breſſia*, ubicumque ipſe dominium habebat, jure perpetuo poſſidendum. Hanc autem donationem laudaverunt *Alardus*, frater prædicti Uldrici, & alter *Uldricus* filius *Alardi*, & promiſerunt bona fide manutenere; ad quorum preces præſentem cartam ſigilli noſtri munimine & authoritate confirmamus. *Teſtes* ſunt *Petrus*, Tarentaſienſis Archiepiſcopus, ad cujus preces hæc donatio facta fuit. Utfredus Abbas, qui hoc donum recepit. Stephanus Cellarius S. Sulpitii. Aymo de Caſtellione, Pontius de Varego Monachi. Berardus de Loyes. Petrus de Palude, Milites. *Hoc autem factum fuit in Camera noſtra apud Lugdunum, ſcilicet in Camera, quæ appellatur Camera Ciſtercii.*

(a) *Uldricus de Villars*] ex eadem Villariorum familia, de qua in præcedenti capite mentio habetur, *Ulrici* Domini *de Villars* filius.

(b) *Meria*] vicus eſt in *Reverſomonte ad Suranum* fluvium, qui olim ad Dominos de Villars pertinebat.

Quamvis hæc conceſſio ſine die & conſule ſit, nihilominus collatis temporibus, quibus *Guichardus* Archiepiſcopus Lugduni ſedere cœpit, *Petrus* Tarentaſienſis, & Utfredus Caſſaniæ primus Abbas vivebant, illam ſcriptam fuiſſe aut anno 1174. 1175. vel 1176. indubitanter aſſero, ut jam in noſtra *Hiſtoria Sebuſiana Part. 3. ſub finem* annotavi.

LVI.

Privilegium Beatricis, Comitissæ Cabilonensis, Monasterio Cluniacensi.

Ex Cartulario ejusdem Monasterii.

1212. SCiant tam posteri, quam præsentes, quod ego BEATRIX, *Comitissa Cabilonensis,* pro salute animæ meæ, & antecessorum meorum, Deo & Ecclesiæ Cluniacensi in perpetuam eleemosynam contuli, *ut moneta* (a) *Cluniacensis per universam terram meam a modo currat, nec alia de cætero possit currere moneta ibi;* excepta in præpositura mea Cabilonensi, & hoc in perpetuum pacifice tenendum juramento præstito firmavi. Hoc etiam mecum juraverunt *isti mei Milites,* Bernardus de Chaumont, Renaudus Dalmatius, Hugo Dominus de Digonia, Rodulfus de Marnié, Durannus de Roduns, Præpositus de Charroles, & plures alii. Si vero (quod absit) contigerit, quod moneta Cluniacensis *tantum pondere & lege priorescat, quod marcha argenti minus duos solidos valeat, quam tempore concessionis meæ valebat, successores mei juramentum prædictum servare non tenentur.* Erat autem tunc temporis *moneta Cluniacensis,* videlicet XII. denarii, secundum legalem probationem, in pondere argenti V. denariorum & oboli, & cupis VI. denariorum & oboli. Ut autem hæc mea concessio perpetuum robur obtineat, cartam Sigilli mei munimine roboravi. *Actum anno gratiæ* MCCXII.

LVII.

(a) Nulla alia de causa privilegium illud hoc in opere locum obtinere debere judicavi, nisi ut constaret, *Ecclesiam Cluniacensem olim jus cudendæ monetæ habuisse.* Quod multis Ecclesiis Galliæ regni in priscis seculis commune erat; sed hodie, mutatis moribus, ad solum Principem supremum spectat, obsoletis & rejectis omnibus privilegiis & consuetudinibus contrariis.

LVII.

Compositio inter Carthusiam Portarum, & Priorem Ynimontis.

UNiversis, præsentes literas inspecturis, frater *B.* (a) humilis Prior *de Portis* & ejusdem loci Conventus Carthusiensis Ordinis, salutem in Domino. Universitati vestræ notum facimus, quod, cum discordia verteretur inter Nos & Priorem de *Ynimont*, Cluniacensis Ordinis, super quibusdam Terris, dicebat dictus Prior de Ynimont ad Domum *de Bulbenche* pertinere; e contrario Nobis asserentibus, quod ad Domum *de Portis* pertinere debebant. Tandem ita convenimus ad invicem, quod dicta querela, sive res, de quibus discordia erat inter nos, *per medium partirentur, & partitione facta, sive divisione, ponerentur termini, in quibus dividetur quælibet pars, sive portio, unicuique domui assignata, ne posset inposterum super his inter dictas domos discordia suboriri*, quam compositionem, divisionem, & terminorum positionem, promittimus bona fide, Nos pro Nobis & ordine nostro in perpetuum inviolabiliter servaturos. In cujus rei *testimonium* Sigillum nostrum præsentibus literis duximus apponendum. *Actum anno Domini* MCCXXXIX. *die Mercurii post translationem B. Benedicti.*

1239.

LVIII.

(a) *Bulbenche*] hodie dicitur *la Burbanche*, in Diœcesi Bellicensi; viculus est, non longe a *Rossilionis Bugesii* oppido, ubi erat Prioratus Ordinis Cluniacensis, qui unitus fuit Prioratui *Ynimontis*, antiquitus autem Bulbenchiæ Prioratus ab Abbatia *Saviniacensi* dependebat; juxta donationem, quam quidam *Bugesienses* Nobiles *Saviniacensis* Monasterii, Iterio Abbati fecerant, tempore *Rodulfi* Burgundiæ Regis, ut dixi in *Historia nostra Sebusiana, Cartular. Saviniac.*

LVIII.

Carta Humberti Domini Montislupelli, pro Abbate Insulæ Barbaræ.

Ex Cartulario Ecclesiæ Insulæ Barbaræ.

1235. HUMBERTUS, *Dominus Montislupelli.* Omnibus præsentes litteras inspecturis, salutem in Domino & notitiam rei gestæ. Universitati vestræ notum fieri volumus, quod Nos obligavimus, tradimus & assignamus Venerabili *W.* Abbati & Ecclesiæ *Insulæ Barbaræ,* omnes illos redditus & proventus, videlicet quidquid juris vel usagii habebamus, possidebamus, vel quasi, vel alius nomine nostro in *Eschais,* (a) & in manso de *Laudoens,* sito apud *Miribellum,* & quidquid habebamus apud *Avanci* (b) & in tota Parochia, & apud *Satonay* (c) & in Parochia, & apud Montemlupellum, omnia prata nostra, & omnes vineas nostras, & quartum vinearum, & molendinum, & battoria, & bannum vini in Augusto; & servitium, sive censum denariorum Montislupelli, quod debemus facere valere quingentas libras fortium in *Talliis Montislupelli,* & apud *Bayno,* (d) vineam nostram & pratum. Hæc omnia tradidimus & assignavimus ad solutionem XI. mille solidorum fortium, dicto Abbati & Ecclesiæ faciendam, quam summam pecuniæ ipsi Abbati & Ecclesiæ confitemur nos debere,

(a) *Eschais*] Lacus est in Sebusiana Provincia, non longe a Montislupelli oppido.

(b) *Avanci*] vulgo *Avancia*, vicus est prope oppidum Miribelli, cujus fit mentio in Legenda S. Domitiani.

(c) *Satonay*] Castrum est Sebusiæ, tribus milliaribus a Lugduno distans.

(d) *Bayno*] vicus est juxta Miribellum. Pactum istud *Humbertus*, Dominus Montislupelli, Petri a Montelupello filius, approbavit, mense Aprili, 1256.

bere, videlicet C. libras fortium, quas de novo Nobis accommodavit Abbas, & alias quadringentas quinquaginta libras fortium, quas in *gageria* noſtra dicta Eccleſia habebat, ſicut in inſtrumento ſuper hoc facto & ſigillato, & eidem Abbati a Nobis tradito plenius continetur, de qua tota pecunia nobis numeratione & ſolutione reali fuiſſe plenarie ſatisfactum. Hujus autem pecuniæ ſolutio, ſcilicet undecim mille ſolidorum fortium de dictis redditibus & proventibus, debet fieri eidem Abbati & Eccleſiæ, talibus terminis: ſcilicet ſingulis annis, usque ad quinque annos plene completos CX. libræ de Talliis, & L. de aliis redditibus, termino competenti; ut ſic quinque annis plene completis ſolutione etiam XI. mille ſolidorum fortium hoc modo facta, res & redditus ſupradicti ad nos redire valeant abſolute; quod autem iſta ſolutio plene & pacifice, & ſine omni impedimento debeat fieri, *Nos* & *Petrus* filius noſter, tactis corporaliter Sacroſanctis Evangeliis, juravimus, quod in redditibus aſſignatis nihil per nos vel per alios, quos prohibere poſſimus, mutabimus, minuemus vel uſurpabimus, nec capiemus, imo ab omni calumniatore & infeſtatore modis omnibus defendemus, & quod nullo modo, nullo tempore, nulla ratione ſeu occaſione, contra illam ſolutionem veniemus; nec alius arte noſtra vel ingenio, opere vel conſilio, nec dicemus nec faciemus, quo minus dicta ſolutio poſſit libere fieri terminis prætaxatis; & ad majorem rei ſecuritatem fidejuſſores & obſides juratos dedimus, de pace & de pactis ſuperius dictis obſervandis; & de *emenda* ſufficienti, ſi quid contra male fuerit attentatum, Abbate memorato nomine Eccleſiæ & ſucceſſorum ſuorum hoc ſtipulante & recipiente, videlicet eosdem qui ſupra proximo inſtrumento, & eodem fere ordine; omnes autem ſupradicti omnia ſupradicta tactis corporaliter Sacroſanctis Evangeliis idem juraverunt. *Actum anno gratiæ* MCCXXXV. *menſe Majo.*

LIX.

Pactum pacis inter Eccleſiam Cluniacenſem, & Dominam Branceduni.

Ex Cartulario Monaſterii Cluniacenſis.

Ab Anno 1199. usque ad annum 1212.

SCiant omnes, ad quos præſens ſcriptum pervenerit, quod, cum inter Cluniacenſem Eccleſiam & ejusdem villæ Burgenſes ex una parte, & *Dominam de Brancione*, (a) & filios ejus, atque homines ſuos & coadjutores ex altera, diſſenſio orta fuiſſet; reformata tandem pace inter eosdem, mediantibus Venerabili *Epiſcopo* Cabilonenſi, R. - - - & Nobili Domina B. Comitiſſa Cabilonenſi, ne ſucceſſione temporis res ipſa a memoria hominum laberetur; de voluntate utriusque partis proceſſit, ut modus pacis præſenti pagina notaretur. Contigit itaque, quod Burgenſes Cluniaci propter injurias multas & immenſas, a filiis præfatæ Dominæ & hominibus ſuis atque coadjutoribus, Eccleſiæ Cluniacenſi & membris ejus atque Burgenſibus irrogatas, ad Caſtrum *de Brancione*, & ad Caſtrum *de Nanton*, & ad villam *de Chaſſangiaco* armata manu & valida deſcenderunt, in quibusdam locis & ſibi adjacentibus mala plurima perpetrarunt. De damnis igitur utriusque partis fuit compoſitum tali modo: In primis Domina de *Brancione* ad pacem ſuper his veniens cum Eccleſia Cluniacenſi & Burgenſibus, cæterisque membris ejusdem Eccleſiæ in propria perſona juravit in manu Domini *R.* Cabilonenſis, pacem a ſe & ſuis omnibus erga eandem Eccleſiam & omnes ſuos inviolabiliter obſervandam. Juravit etiam, quod ab omnibus illis, qui ex parte ſua in ea guerra damnum ſuſtinuerant, erga eosdem firmam pacem faceret obſervari. Hoc idem juraverunt, tactis ſacroſanctis Evangeliis, *Bernardus Groſſus,*

(a) *Dominam de Brancione*] jam ſupra diximus, eam fuiſſe filiam *Guilelmi*, Comitis Cabilonenſis.

sus, & *Guilelmus Grossus*, filii ejusdem Dominæ. Juravit etiam illud idem, & eodem modo *Guido de Seneciaco* (b) pro se & omnibus suis; *Seguinus de Brancione* pro se filioque suo Hugone, & pro omnibus suis, excepto *Oulardo* Canonico, qui tamen Oulardus, si pacem jurare & servare voluerit, sicut & alii, erit in pace. Sin autem ipse eandem pacem jurare, ut diximus, & servare noluerit, nullum habebit reditum in Terra Dominæ Brancionis, vel Comitissæ, dum constaret eum forefecisse Ecclesiæ Cluniacensi, seu villæ, vel membris Ecclesiæ, & si forefaceret, & forefactum reduceret in Terram prædictæ Dominæ Brancionis vel Comitissæ, tenerentur ipsi erga quos rediret, emendare forefactum. *Stephanus de Nanton* pro se & omnibus suis, *Josserandus de Sala* pro se & omnibus suis, Dominus vero *Ulricus de Baugiaco*, (c) Maritus Dominæ de *Brancione*, hanc pacem approbavit, & concessit pro se & omnibus suis, atque pro ea inviolabiliter servanda, literas Sigillo suo roboratas, Ecclesiæ contulit Cluniaci: Ecclesia quoque Cluniacensis ex parte sua & suorum ad pacem super eisdem venit cum sæpedicta Domina & cum suis; *& de communi consilio Ecclesiæ & villæ juraverunt duo Burgenses Cluniaci, hanc pacem ab omnibus suis firmiter observandum.* In hujus etiam pacis reformatione quidquid inveniri potuit ex his, quæ capta fuerant ab utraque partium, in hominibus videlicet, equitaturis & armaturis, fuit in integrum restitutum. Sciendum insuper, quod *Domina* BEATRIX, *Comitissa Cabilonensis*, mandato & petitione *Dominæ de Brancione*, vel suorum, pacis hujus institutionibus obviaret, ipsa Domina Comitissa damnum illatum Ecclesiæ Cluniacensi, vel suis, integre resarciret,

(b) *Luniaco*] vulgo *Lugny*, familia in Comitatu Matisconensi, olim opibus, generis claritate & potentia florens.

(c) *Ulricus de Bautiaco*] ejus nominis III. Sebusianæ Provinciæ Regulus.

ciret, a quo, si forte resilire niteretur, promiserunt & concesserunt ad instantiam ejusdem Comitissæ, Dominus *R. Archiepiscopus Lugdunensis,* (d) qui literas suas testimoniales de hoc facto Ecclesiæ Cluniacensi contulit, & Dominus *R.* Episcopus Cabilonensis, *quod personam ipsius Comitissæ, & totam terram ejus tandiu sub interdicto ponerent & tenerent, quousque de illatis damnis Ecclesia Cluniacensis aut Burgenses pacificata penitus sub prælibata interdicti conditione, voluntate propria condonavit.* Ut igitur pacis hujus compositio robur perpetuum obtineat, Dominus *Episcopus Cabilonensis,* (e) & ipsa Domina Comitissa *præsentem paginam Sigilli sui testimonio roborarunt.*

LX.

Impignoratio Castri de Rocca-Tailla, a Stephano Domino de Villars.

Ex Cartulario Insulæ Barbaræ.

1151. SCiant tam præsentes quam posteri, quod *Stephanus de Villars* Pedesticum de *Rocca-Tailla,* & siquidem eodem Castro, vel forte in ejus appenditiis, scilicet fontanis & Parochia ipsius habebat, misit *Girino Seneschallo,* & *Lugdunensi Ecclesiæ* in gageria pro X. millibus *solidorum Lugdunensium,* monetæ cujus *XXVIII. solidi valebant marcham argenti puri,* ea videlicet conditione, ut nullo quis possit excogitare modo, ne alius, nec ipse etiam aliena pecunia præfatam gageriam nisi ipse tantum, vel hæres ejus, redimat. Hoc autem jus *Girino* & *Ecclesiæ Lugdunensi* in re ipsa habere concessit. Hoc factum est per manum *Wilelmi,* illustris Matisconensis Comitis, in præsentia Domini *Maleni,* Lugdunensis Decani, *Gi.* Præ-

(d) *R. Archiepiscopus Lugdunensis*] id est, Rainaldus, qui ab anno 1199. sedere Lugduni cœpit.

(e) *R. Episcopus Cabilonensis*] Robertus scilicet, qui vixit in Episcopatu ad annum usque 1213.

Præcentoris & Camerarii, *Wilelmi de Marziaco*, Magiſtri Chori, *Stephani Othenulphi*, *Hugonis de Varenis*, *Petri de Borbonio*, *Rotoldi de Molone*, (a) *Stephani de Roccatailla*, *Gaucherii de Saxo*, *Dalmatii de S. Triverio*, *Petri de Vaſſaliaco*, *Fulcherii Coqui*, *Pontii de Copponay*, & multorum aliorum ; hoc vero ita actum eſt, *ut ſi moneta quantitate vel qualitate deteriorata non fuerit*, in optione Stephani de Villars ſit, aut X. millia ſolidorum perſolvere, aut pro XXVIII. ſolidis *marcham puri argenti ;* huic quoque contractui additum, ut ſi forte præfatus Stephanus prædictam *gageriam*, prorſus Girino Seneſchallo, & Lugdunenſi Eccleſiæ vendere voluerit, quod idem Girinus Seneſchallus, poſt *commonitionem infra XL. dies*, *usque ad* octavam Paſchæ, eidem Stephano perſolvat quinque millia ſolidorum. *Notandum* vero, quod ab eodem die Girinus Seneſchallus, de pacto iſto non tenebitur. Si vero ante hoc ſtatutum tempus prædictus Stephanus de Villars deceſſerit, præfata quinque millia ſolidorum Abbati S. Sulpitii, juxta mandatum Wilelmi, Matiſconenſis Comitis, perſolvantur ad debita, & ad clamores ipſius ſolvendos. Sciendum vero eſt, quod ſi prædictus Stephanus captus fuerit, vel aliquo modo impeditus, quod nullatenus præfata pecunia, niſi ad hoc opus, perſolvatur. Hujus rei *teſtes* ſunt : Wilelmus, Comes Matisconenſis ; Gi. Præcentor & Camerarius ; Wilelmus de Marziaco. *Hoc autem factum eſt anno ab Incarnat. Domini MCLI. 16. Sept.* De hac autem pace tenenda Stephanus de Villars, Gi. Seneſchallus Lugdunenſis Eccleſiæ juravit, Wilelmus, Matisconenſis Comes, fidejuſſor eſt & ſponſor.

(a) *De Molone, de Saxo & de Vaſſaliaco*] vulgo Molon, le Saix & Vaſſallieu, familiæ antiquæ & nobiliſſimæ, apud Sebuſianos meos.

LXI.

Homagium Ecclesiæ Bisuntinæ, a Domino de Cossonay pro Castro de Nyons præstitum.

Ex Tabulis authographis Ecclesiæ Bisuntinæ, a R.P. PETRO FRANCISCO CHIFFLETIO, e Societ. Jesu transscriptum.

1246. NOs JOANNES, *Dei gratia Lausanensis Episcopus.* Notum facimus universis præsentes literas inspecturis, quod dilectus frater noster *Humbertus, Dominus de Cossonay*, (a) in præsentia nostra, apud Bisuntinum fecit homagium Venerabili Patri *Wilermo*, Dei gratia Bisuntino Archiepiscopo; & recognovit idem Humbertus coram nobis, & coram bonis viris, quod ipse tenebat *in feodum* ab ipso Archiepiscopo Bisuntino, *Nyons* (b) & Villam, quæ dicitur *Pormantor*, & a fonte de medio quercu, usque ad *Malatairiam de Nyons*, & lacum a ripa de versus Nyons, usque ad medium lacum; & pedagium, & piscariam tribus diebus in septimana, & quæstum piscium in quadragesima, & decimas a Canali de *Brussins*, usque ad lapidem de Moray. Item recognovit, quod erat *homo ligius* prædicti Archiepiscopi præ aliis omnibus, citra Juram versus Bisuntium, & ultra Juram; *salva fidelitate* Domini *de Jays*, (c) excepto feudo Comitatus Gebennensis, quod durat ab illa aqua *Lislaus de Perengins*, usque ad fontem qui vocatur *Brallons*. In cujus rei testimonium sigillum nostrum præsentibus litteris duximus apponendum. *Actum in festo beati Barnabæ Apostoli*, anno Domini MCCXLVI.

LXII.

(a) *Cossonay*] familia apud Vaudenses Nobilis æque ac antiqua, quæ penitus hodie extincta est.

(b) *Nyons & Pormantor*] oppida juxta lacum *Lemanum*, sub Bernensium ditione.

(c) *Domini de Jays*] dicimus hodie Gex, in pago Gebennensi.

LXII.

Pacta inter Rainaldum Baugiaci, Dynastam, & Aymonem, Episcopum Matiscon.

Ex Cartulario Ecclesiæ S. Vincentii Matiscon.

UNiversis Christi fidelibus, ad quos præsentes literas pervenire contigerit, RAINALDUS, (a) *Dominus Baugiaci.* Notitiam rei gestæ ad notitiam vestram volo pervenire, quod Venerabilis Pater & Dominus, *Aymo*, (b) Dei gratia Matisconensis Episcopus, de voluntate nostra, & mandamento speciali & expresso obligavit se ut fidejussor in manu *Wilelmi*, de *Operatorio Burgensis Bellævillæ*, de 360. libris Matisconensibus, reddendis & persolvendis sibi, vel mandato suo, usque ad proximum *festum revelationis B. Stephani*, quam pecuniam a *Wilelmo*, creditore confiteor me recepisse mutuo numeratam; promisi siquidem per stipulationem, juramento præstito corporali super Sancta Dei Evangelia, dictum Dominum Episcopum, Successoresque ejus de dicta fidejussione & obligatione servare penitus indemnes, & de damnis, & de perditis, quæ occasione istius fidejussionis, & obligationis sustinuerint, teneor sub præstito juramento credere *simplici eorum verbo*; & propter hoc obligavi specialiter, & expresse dicto Domino *Aymoni*, Episcopo, pro se, & successoribus Castrum meum *de S. Triverio*, (c) cum omnibus appenditiis & pertinentiis, quod Castrum a dicto Domino Episcopo tenere *in feodum & casa-*

1237.

(a) *Rainaldus, Dominus Baugiaci*] hujus nominis IV. Bressiæ Dynasta.

(b) *Aymo*] Severtius in hujus Episcopi Elogio, aliquid de hac carta delibavit; sed ejus tenore non expresso.

(c) *S. Triverio*] Castrum est in Sebusianis, oppido auctum, non longe a Romenæi Castro, quod antiquum est Episcopi Matisconensis patrimonium; aliud est S. Triverii oppidum, in Dompensi Principatu.

casamentum ligium promitto, & bona fide, sub præstito juramento, dictum feodum tradere sine contradictione aliqua, vel subterfugio, dicto Domino Episcopo, vel mandato suo, vel successorum suorum pro damnis & deperditis, quæ inde sustinuerint, donec ipsis de damnis & deperditis, si in pecunia prædicta persolvenda, dicto creditori tempore, & termino præfixo deficerem, fuerit plenarie satisfactum. Ad majorem autem hujus rei securitatem & firmitatem, volo & præcipio, ut si præmissa, quod absit, non servaverim, quod venerabilis Pater A. (d) Dei gratia primæ Lugdunensis Ecclesiæ Archiepiscopus, successoresque sui, quorum jurisdictioni me suppono in hac parte, ad requisitionem Domini Episcopi successorumque ejus, me possint compellere per Censuram Ecclesiasticam, personam meam excommunicando, & terram meam supponendo interdicto. Eodem modo & sub eadem forma suppono me jurisdictioni *Domini Episcopi Matisconensis*, ut in defectum meum de præmissis, me possit compellere ad præmissa facienda firmiter & tenenda. *Datum & actum Matiscone in domo dicti Domini Aymonis, Episcopi Matisconensis, anno Domini MCCXXXVII. mense Octobris, in festo Beati Leodegarii.*

LXIII.

Sententia Amedei, Lugdunensis Archiepiscopi & Apostolicæ Sedis legati, super dissidiis Ecclesiæ Cluniacensis, cum Domino Branceduni.

Ex Cartulario Monasterii Cluniac.

1149. NOtum sit omnibus, in manibus quorum hæc carta pervenerit, quod Ego AMEDEUS, (a) *Lugdunensis Archiepi-*

(d) *A*] id est Æmericus, tunc Lugdunensis Ecclesiæ Archiep.

(a) *Amedeus*] ejus nominis primus, quem SEVERTIUS *in Archiep. Lugdun.* suspicatus est e familia antiqua & nobili de Talaru oriundum fuisse. Vivebat autem & Lugduni sedebat circa annum 1147. ad quem hujus sententiæ data referenda est.

episcopus, Apostolicæ Sedis Legatus, Domini Papæ urgente mandato, Venerabiles fratres Cluniacenses, & *Josserannum Grossum*, (b) ad definiendam controversiam, quæ inter eos diu agitata fuerat, ante meam evocavi præsentiam; utraque igitur parte ante Nos constituta, allegaverunt Cluniacenses, prædictum *Josserannum* in Cluniensis Ecclesiæ terris, quæ sub ejus fuerant potestate, graves injurias & exactiones fecisse; hospitia, quæ antecessores ejus in eis non habuerant, violenter exegisse, rapinis & tailliis, diversisque infestationibus, eorum homines graviter oppressisse; e contra *Josserannus* ajebat, nil in eorum terris accepisse, nisi ea quæ more consuetudinario antecessores sui in eis acceperunt. Auditis igitur utriusque partis rationibus, & *consilio religiosorum Virorum*, Eraclii Archidiaconi, Wilelmi de Marzellis, Magistri Othmari & Gilberti Archipresbyteri, *testes*, quos Cluniacenses produxerunt, diligenter *præstito Sacramento, testificati sunt*, quod *Josserannus* in prædictis Ecclesiæ terris nullam penitus vim, nullasque exactiones de more inferre debebat, testimonio quorum Josseranni testes non contradixerunt; præterea Ecclesiæ testes asseruerunt, quod ipsis præsentibus & audientibus, BERNARDUS, (c) prædicti Josseranni Pater, cum Jierosolymam in domum Hospitalis, ubi se donaverat, ire disponeret, in Cluniacensium fratrum, & aliorum multorum præsentia, non solum consuetudines ullas in prædictis Ecclesiæ terris se non habere asseruit, verum etiam *Josseranno & Henrico* filiis suis, qui aderant, ne injurias aliquas, aut exactiones in præfatis Ecclesiæ terris deinceps inferre præsumerent, evidenter præcepit, qui, si ejus mandato non obedirent, paternam hæreditatem eis interdixit. Quibus auditis, communicato il-

(b) *Josserannum Grossum*] hujus nominis primum, Dominum de Brancion & d'Uxelles.

(c) *Bernardus*] II. scilicet, qui Sorori Lotharingiæ Ducis nupsit, ut testatur *Albericus in Chron. MS.*

to illorum consilio, qui ibidem nobiscum aderant, per *sententiam* protulimus, *ut Josserannus de illatis injuriis prædictis fratribus satisfaceret, & se a talibus exactionibus deinceps compesceret, neque enim in terris eorum de more talem habebat potestatem.*

LXIV.

Litera Bertoldi, Zeringiæ Ducis, Abbati Cluniacensi.

Ex eodem Cartulario Cluniac.

circa annum 1157.

DOmino Abbati Cluniacensi, & omni Conventui *B. Dux de* ZERINGVEN, (a) atque *Burgundiæ Rector*, salutem cum fideli famulatu. Vestræ insinuamus sanctitati, quoniam Cœnobiolum vestrum de *Roqueriomonte*, quod sub nostra tuitione suscepimus servandum, diversarum mundialium rerum jam sentit detrimentum a Domino *Hugone*, qui ipsam præposituram a Nobis susceperat agendam & regendam; in pluribus enim nocuit, sed in nullis profuit, quia diu infirmitate gravatus, nec præesse poterat, nec prodesse. Audivi ergo & bene comperi, quod jam eandem vobis resignaverit Præposituram, & memorata Cellula destituta est, tam in spiritualibus quam in temporalibus; hinc est, quod vestræ rogando demandamus magnitudini, quatenus illam nulli alienigenæ commendetis, sed cuidam in eodem Cœnobio Decano, viro honesto, & in omnibus bene morigerato, quem & cuncti tam majores quam minimi poscunt, assignare nostris exorari precibus procuretis; confido enim, quod per hunc quoque delapsa possunt reparari.

LXV.

(a) Hæc litera, quæ sine die & Consule, in *Cartulario Cluniacensi* reperitur, de *Bertoldo IV.* hujus nominis intelligi debet, qui *Rector Burgundiæ* (*sicuti* CONRADUS, *Dux Zeringensis*, *ejus Pater*) dicebatur, & circa annum 1157. vivebat.

LXV.

Carta Joannis, Comitis Burgundiæ, Abbatiæ Charitatis.

Ex Archivo ejusdem Monasterii.

EGo JOANNES, *Comes Burgundiæ & Cabilonis*, notum facio universis præsentes literas inspecturis, quod *Elizabeth* filia mea, Uxor quondam *Henrici Comitis Viennensis*, laudavit in præsentia mea Amedeo Abbati de *Charitate*, (a) & Conventui ejusdem Domus, *viginti quatuor Salarios Muriæ* in Puteo Ledonensi, quod Pontius *Maugetorte* dedit in eleemosynam fratribus dictæ domus, ut libere & sine omni exactione eos teneant; quod ut ratum permaneat, Sigilli mei munimine feci præsentes literas sigillari, *anno Domini* MCCXLIX.

1242

LXVI.

Donatio Hugonis, Comitis Viennæ, Abbatiæ Montis Sanctæ Mariæ.

Ex ejusdem Monasterii Archivo.

NOs HUGO, *Comes de Vienna, Dominus Pagneji*, cunctis fidelium notum fieri volumus, quod ego concessi & dedi Abbati *Montis Sanctæ Mariæ*, (a) & fratribus ibidem famulantibus, duas montatas salis accipiendas in puteo nostro Ledonensi, quas volumus esse liberas, & immunes ab omni exactione, pro anima Patris mei Wilelmi, Comitis Viennensis, & Matris meæ Beatricis, de illis montatis, quas jure hæreditario possideo in dicto puteo, & secundum limites appositos

1250.

Oo 2 inter

(a) *Charitate*] vulgo la Charité, Abbatia in Comitatu Burgundiæ, Bisuntinæ Diœcesis.

(a) *Montis Sanctæ Mariæ*] vulgo *Mont Saincte Marie*, Abbatia in Comitatu Burgundiæ, Bisuntinæ Diœcesis.

inter Patrem meum *Wilelmum* Comitem Viennensem, Avunculum meum, de consensu *Aleidis* (b) Comitissæ, uxoris meæ, & *Philippi* mei primogeniti. *Actum apud Ledonum anno Incarnat. Domini* MCCL. *præsentibus Joanne de Rocca, & Wilelmo de Roland Militibus.*

LXVII.

Testamentum Ermesindæ Comitissæ Melgorii, ex Gazophilacio Regio.

1177. ANno ab Incarnatione MCLXXVII. regnante LUDOVICO, *Francorum Rege*, 4. Nonas Novembris, in præsentia *Domini R. de Arenis*, S. R. E. Diaconi Cardinalis, & *Domini A. Nemausensis* (a) Episcopi, publicatum fuit testamentum Hermesindæ, (b) Comitissæ *Melgorii*, *per depositionem testium juratorum*, juraverunt siquidem tactis sacrosanctis Evangeliis, *quod sub eorum præsentia* Comitissa Melgorii reliquit Matri suæ Beatrici duo millia solidorum in annos singulos, quandiu viveret, & pro anima sua reliquit mille solidos, reliqua bona & omnia jura sua reliquit Domino suo R. Duci Narbonæ, Comiti Tolosæ, Marchioni Provinciæ, & filio ejus Raimundo Marito suo. Hoc autem factum fuit in *Castro Malaucenæ*, *anno supra scripto & mense*.

LXVIII.

(b) *Aleidis*] scilicet de Burgundia; alii Uxorem ei tribuunt *Mariam de Thoire Villars*.

(a) *A Nemausensis Episcopi*] *Aynardus* vocabatur, cognomine de Montredon.

(b) *Hermesinda Comitissa Melgorii*] filia erat Bernardi Peleti, Alensis Domini, & Beatricis Comitissæ Melgoriensis, quæ quidem *Hermesinda* primis nuptiis Petrum *Bermundum* Andusiæ Dominum, Maritum habuerat, secundis *Raymundum*, *Raymundi* Tholosani Comitis filium, pridie Idus Decembris 1172.

LXVIII.

Donatio Ecclesiæ S. Stephani Bisuntini, a Guilelmo Viennensi.

Ex Archivo ejusdem Ecclesiæ.

NICOLAUS, (a) miseratione divina Bisuntinæ sedis minister humilis, universis præsentibus & futuris in rei gestæ notitiam, cum salute. Noverint universi, quod constitutus in nostra præsentia Nobilis Vir, WILELMUS (b) *Viennensis*, quondam filius *Wilelmi* Matisconensis & Viennensis Comitis, Decanus S. Stephani Bisuntini, dedit & concessit in eleemosynam Ecclesiæ S. Stephani Bisuntini unam montatam Muriæ, libere in Puteo Ledonensi, perpetuo & pacifice possidendam de illis montatis, quas habet & possidebat jure hæreditario in dicto Puteo Ledonensi, & de eadem montata prædictam Ecclesiam investivit pro remedio animæ suæ, & animarum fratrum suorum, videlicet *Gerardi* & *Henrici* (c) piæ recordationis, Comitum quondam Viennensium, *Datum anno* MCCXXXV. 1235.

LXIX.

Donatio Ecclesiæ Lemensi, a Comite Genevensi.

Ex Archivo Lemensi, procurante R. P. Hilario a S. Joanne Baptista Juliensi, Priore Abundantiæ.

EXemplo Patris *Geraldi* (a) & fratris *Cononis*, (b) Comes AYMO successor excitatus, vel *eleemosynam supradictam*

(a) *Nicolaus*] de *Flavigneio* 63. Bisuntinensis Archiepiscopus.

(b) *Wilelmus Viennensis*] quem quidam ex Historicis nostris nupsisse crediderunt.

(c) *Geraldi & Henrici*] primus Matisconensium Comes fuit, secundus Viennensium.

(a) *Geraldi*] Comitis scilicet Genevensis.

(b) *Cononis*] qui postea Monachus, & deinde Abundantiæ Abbas fuit.

ctam (c) amplificaret, interventu & petitione fratris Burchardi Monachi, Podium quoddam, adjacens supra nominatæ terræ *S. Marcelli*, eidem S. Marcello contulit, sicut *Albericus & Hubertus* (d) dictaverunt & præviaverunt; post donum autem taxati Podii, quidam Godofredus, qui decimam podii possidebat, decimam illam S. Marcello tribuit, consensu & laudatu cujusdam servientis *Audeberti*, qui a Godofredo supra dictam decimam tenebat. Hoc vero Comes *Aymo* laudavit atque concessit, ut si quis de feodo suo, quod de Allodio Comitis est, tradere S. Marcello voluerit quidpiam, licentiam donandi habeat liberam, & ut permaneat semper ratum, omnique stabilitate firmatum atque subnixum. Hujus largitionis testes sunt: *Hermannus de Rumiliaco, & Amblardus & Albericus, Hermannus, Guilelmus, Gualterius de Aquis, Aymo feliciter.*

LXX.

Litera Regis Arragonum, Vicario & Civitati Massiliensi scripta.

Ex Schedis Viri clarissimi, Domini de Ruffy. Regi a Consiliis.

1381. PETRUS, *Dei gratia Rex Arragonum, Valentiæ, Majoricarum, Sardiniæ & Corsicæ, Comesque Barchinoniæ, Rossillionis & Ceritaniæ.* Nobili & prudentibus Viris, Guiranno *de Simiana,* (a) Militi *Aptæ & Casanovæ, Domino Vicario* (b) *& generali consilio* Civi-

(c) *Eleemosynam supradictam*] Cono, Giraldi Comitis Gencvensis filius, dederat paulo ante Ecclesiæ & Prioratui Lemenci *Ecclesiam, de S. Marcello* vocatam.

(d) *Albericus & Hubertus*] Comites Genevenses, ejusdem domus Lemenci benefactores.

(a) *Güiranno de Simiana*] ejus nominis VI. Guirandi de Simiana & Marcibiliæ ab Arpajono filius.

(b) *Vicario*] vulgo *Vigvier*, quæ summa in Civitate Massiliensi dignitas est.

Civitatis Marsiliæ, salutem & dilectionis affectum. *Prudentiæ vestræ* recepimus literas, & unum quaternum scripturarum, inter alia continentes rapinas, raubas, violentias, aliaque damna, per subditos nostros, ut dicta vestra litera innuit, vestris districtualibus irrogata, quæ si suffragetur illis veritas, moleste gerimus. Novit Deus, cum *Marsilienses*, cæterosque Provinciales benigne & favorabiliter per Nos & Nostrates cupiamus, velut amicos & benevolos, & ad quos affectione sincera afficimur, ubilibet pertractari. Sane quia nec in litera, nec in quaterno explicantur nomina subditorum nostrorum, per quos asseritur dicta damna fuisse illata, nec aliter per Nos seu alios, est data Nobis aliqualis informatio, ex qua moveri possimus ad reddendum justitiam de prædictis, cum malefactores ipsi Nobis penitus sint ignoti; propterea habendo Nos inde, sicut debetis, rationabiliter excusatos, Nos præsentium tenore certioramus, vobisque Nos promptos offerimus, quod si quandocumque per Vos seu ex parte vestra offeratur Nobis informatio, de qua Nobis constare valeat de personis nostris districtualibus, quod dicatur prædictas rapinas & alia maleficia commisisse; Nos de illis reddemus debitum Justitiæ complementum, taliter, quod Deo Justitiaque vobis & damna passis satisfiet, ad plenum; & dicti *Pyratæ* seu Deprædatores ferientur pœna debita, aliique nostri subditi, illorum pœna docti cohibebuntur a similibus imposterum committendis. Datum *Perpiniani* XV. die Decembris, *anno a Nativitate Domini* MCCCII. Indict. V.

LXXI.

Carta Bosonis Regis Monasterio Cariloci.

Ex Cartulario ejusdem Ecclesiæ, exhibente Domino de Chaponay, Domino de l'Isle-Mean, Libell. supplic. Magistro.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

BOSO(a) misericordia Dei Rex. Quantum in divinis cultibus, Deo-

(a) *Boso Rex*] scilicet Arelatensis, & Provinciæ *Caroli* Imperatoris, cognomine *Calvi*, gener.

Deoque famulantium necessitatibus auxilium libentius porrigimus, tanto id Nobis ad mortalem vitam temporaliter deducendam, & ad futuram feliciter obtinendam commodum provenire confidimus. Igitur notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrisque præsentibus scilicet ac futuris: Quoniam adire Serenitatem nostram *Siraldus* (b) Comes, & fidelis noster, suppliciter flagitans, quatenus Monachis ex Monasterio *Kariloci*, (c) quod est dicatum in honore S. Stephani in Comitatu *Maticensi*, super *Surnam* fluvium, in aliquo concederemus, cujus petitioni, utpote rationabili, annuentes per hos nostræ Celsitudinis apices, concedimus ad ipsum Monasterium, Monachisque ibidem Deo militantibus, Abbatiolam in honore S. Martini, cum omnibus Ecclesiis ad se pertinentibus, cum terris, pratis, pascuis, sylvis, aquis, aquarum decursibus, cum exitibus & regressibus, & omnibus adjacentiis suis. Hæc omnia superius nominata omnibus integritatibus pro mercede *D. Karoli Imperatoris*, & animæ nostræ remedio, ac conjugis nostræ, ipsi loco & suis ab hodierna & imposterum perpetualiter concedimus possidendum. Et ut nostræ confirmationis authoritas Domino protegente nostris futurisque temporibus inconvulsa permaneat, manu propria subter firmavimus, & Annuli nostri impressione insigniri jussimus. Signum BOSONIS, *Serenissimi Regis.* Stephanus Notarius ad vicem Adalgarii recognovit. *Datum III. Nonas Decembr. Indict. XII. anno I.* (d) *Regni Domini* Bosonis. *Actum Kariloco Monasterio, in Dei nomine feliciter.*

LXXII.

(b) *Siraldus Comes*] alias *Siwaldus* apud SERVERT. *in Episc. Matiscon. sub Conrado.* §. 2. qui hujus cartæ meminit.

(c) *Kariloci*] vulgo *Charlieu*, Abbatia olim Ordinis Benedictini, quæ a pluribus annis in prioratum Conventualem redacta est. *Gall. Hist. Christ. Vol. 4.*

(d) *Anno I. Regni*] id est Anno Christi 879 aut 880. quia BOSO *Rex Arelatensis* & Provinciæ coronatus fuit *Mantalæ*, anno 879.

LXXII.

Donatio Monasterio Fructuariensi, ab OTTHONE WILELMO, *Burgundiæ Comite.*

Ex Cartulario S. Benigni Fructuariensis.

CHristiana Religio, viam redeundi ad Paradisi patriam Deo authore patefacit, non solum divitiis renunciantibus, sed etiam contemptores earum juvantibus. Hujus rei gratia inter cætera sanctis locis ab inferius nominandis veris misericorditer concessa, quandam Ecclesiam in honore S. Martini dedicatam, & olim nominatam Abbatiam, sed antiquorum negligentia miserabiliter destructam, Nobilissimi Principes *Wilelmus*, cognomine *Ottho*, & filius ejus *Raynaldus*, (a) consultu *Ammathi* illustrissimi Viri *Umberti*, qui fuit filius *Wilengi*, tradiderunt publica donatione Monasterio Sanctæ Mariæ, constructo infra Regnum Italiæ, loco qui dicitur *Fructuaria*, in Comitatu *Hisporiense*, ubi inter plurimas sanctorum collectas reliquias, beatorum Tiburtii, Agapiti, Alexandri atque Juliani venerantur patrocinia. Est autem supra dicta Ecclesia S. Martini sita prope mœnia Castri, quod *Belna* (b) nominatur, in Episcopatu *Augustodunensi*, quam de juris sui possessione transfuderunt prædicti Principes in possessione Fructuariensis Monasterii, quod modo *Wilelmus* Abbas regere videtur; ita ut ab hac die, tam ipse, quam successores ejus, Rectores videlicet Fructuarii, faciant secundum Deum, ad propriam utilitatem, sine dantium successorumque contradictione, quodcumque voluerint; unde & jam hoc testamentum ulla

(a) *Rainaldus*] qui in Comitatu Burgundiæ Patri successit.

(b) *Belna*] vulgo *Beaulne*, urbs inter primarias Burgundiæ Provincias.

ulla ſine exceptione facere juſſerunt, propriisque manibus firmatum firmare teſtes ſubſcriptos rogaverunt, horumque violatorem voto fruſtratum, auri talento damnaverunt. *Signum* Girardi, Clerici de Caſtello ſine muro. Signum Azzelini, Abbatis de Monte S. Joannis. Signum Ugonis de Belna, Sigifredi ſimiliter de Belna, Theoderici filii Umberti de Divione, Tetbaldi & Hugonis fratris ejus de Belna.

LXXIII.

Epiſtola Patriarchæ Hieroſolymitani, Abbati Fructuarienſi.

Ex eodem Monaſterii Archivo.

1112. A. Dei gratia *Jeroſolymitanus Patriarcha, & totum S. Sepulchri Capitulum.* Domino *A.* (a) *Fructuarienſis* Eccleſiæ *Abbati*, univerſæque ejusdem loci congregationi ſalutem, & continuæ benedictionis fraternitatem. Mandatum, quod de fraternitate & ſocietate veſtra, per fratrem *W.* nobis direxiſtis, gaudenter ſuſcepimus. Nos quoque noſtram communi voto eodemque conſilio vobis remittimus; Eccleſiam vero dictam *Commiſago*, a primo ædificatore ipſius, Ambroſio appellato, S. Sepulchro commiſſam, propter ſanctitatis veſtræ religionem, Eccleſiæ Fructuarienſi unanimiter committimus, veſtraque in diſpoſitione, vel ſucceſſorum veſtrorum maneat, prout dictus locus ampliorari poterit, quam caritatem veſtræ Eccleſiæ Domino & ſanctiſſimo Sepulchro ſingulis annis transmittere voluerit. Si quis itaque hanc conceſſionem noſtram infringere præſumpſerit, divinæ ultioni S. Sepulchri & Romanæ Apoſtolicæ Sedi ſubjaceat, niſi ſatisfecerit. *Si autem quispiam fratrum veſtrorum obierit, Nos ſcire faciatis, de noſtris itidem*

(a) *A Fructuarienſi*] id eſt, *Almeo*, Viro pietate inſigni ex Dominis *Barbaniæ*, ut notavit *Dominus Epiſcopus Salutiarum in Chron. Hiſtor. Pedemont. cap.* 27.

itidem faciemus vobis, Domnus *Gibellinus* (b) Pater Paſtorque, Patriarcha noſter, Vir piiſſimus *obiit* VIII. Idus Aprilis. Hoc ſcriptum noſtrum confirmatum eſt *in Capitulo S. Sepulchri, Jeruſalem* VI. Kal. Madii anno Dominicæ Incarnationis MCXII. Indict. V. *captionis Jeruſalem a Chriſtianis anno* XIII. *Domini Arnulphi Patriarchæ anno I.* præſidente in Jeruſalem Domino BALDUINO *Rege invictiſſimo, anno XII. regnante Domino noſtro JEſu Chriſto.*

LXXIV.

Confirmatio Privilegiorum & Donationum Monaſterii S. Benigni Fructuarienſis, ab HENRICO II. *Imperatore.*

Ex Cartulario ejusdem Monaſterii.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

HENRICUS, divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus. Omnium Dei noſtrorumque fidelium, tam futurorum, quam præſentium ſolers induſtria noverit, qualiter Nos pro amore divino, animæque noſtræ remedio Fructuarienſi Monaſterio, in honore Sanctæ Dei Genitricis Mariæ conſtructo, & ſanctorum Martyrum Benigni & Tiburtii, omnia, quæ ab Anteceſſoribus noſtris eidem Cœnobio Regibus vel Imperatoribus quidem ſunt tradita, aut a quibuscumque juſte & legaliter quomodolibet conceſſa, Imperiali noſtra authoritate confirmare & corroborare decrevimus, cum omnibus ſuis pertinentiis, vel quæ nunc habet, aut deinceps acquirere poterit, ſitis in Epiſcopatibus aut Comitatibus, Yporienſi videlicet, Taurinenſi, Vercellenſi, Novarienſi, Mediolanenſi, Ticinenſi, Aſtenſi, Albenſi, Aquenſi, Albingaunenſi, Saonenſi, Ferrarienſi, Auguſtenſi, ea videlicet ratione,

1055.

(b) *Gibellinus*] cujus obitum notavit BARONIUS in Annal. ad annum 1107.

tione, *ut idem Cœnobium, omnium hominum remota contradictione, ſit liberum, nulliusque poteſtati ſubditum, liceatque Monachis, cum Venerabilis Abbas* SUPPO, (a) qui nunc præeſſe videtur, naturæ conceſſerit, quemcumque velint, *ex illis eligere,* & eundem *a quocunque ipſis placeat, ordinare.* Obtineatque prænominatus *Abbas* libere omnia ſupra memorata, cum *Curte* illa *Serralonga*, & a *Monte-rabioſo*, & a *Caſtello* Longobardorum cum omnibus ſuis pertinentiis, nec non cum prædiis omnibus intra fines *Morocerii* poſitis; & cuncta quæ fuerunt *Aldegardæ* & *Henrici* filii ejus, *Gaticum* videlicet, & in *Nuno*, & in *Pomærio*, in *Rovoreto*, in *Doſſanello*, & cætera, quæ habere videbantur, vel habere debebat infra Regnum Italiæ. Res quoque omnes *Anſelmi* filii, *Roberti de Vulpiano*, qui divina inſpiratione effectus eſt Monachus, in ſupra ſcripto *Ulpiano*, in *Meleto*, in *Caſtello Warnone*, & in cæteris locis, quæ ad eum pertinebant in præfato Regno Italico, Eccleſiam cum *Solario* in *Burgo Yporienſi*, & duos manſos in *Pillerone*, quos obtulit anno jam dicto, Cœnobio, & in *Cavallario Wiberti*, & in *Calpis*, in *Saviliano*, in *Fermadoro*, in *Virzolo*, in *Corigo*, in *Saliczola*, in *Cavaliaca*, in *S. Damiano*, in *S. Savinio.* Inſuper etiam ſtatuimus, ut nullus Archiepiſcopus, Epiſcopus, Dux, Comes, Vicecomes, vel aliqua Regni noſtri magna parvaque perſona, præfatum Monaſterium inquietare aut deveſtire præſumat, aut Abbati ſuiſque ſucceſſoribus aliquam moleſtiam, vel injuriam inferre, aut decimas exigere, aut in terris dominicatis, aut in agris, pratis, vineis, vel rebus aliquibus, aut animalibus. Si quis autem hanc noſtram Imperialis Excellentiæ confirmationem infringere, aut violare præſumpſerit, mille libras auri optimi componat, medietatem Cameræ noſtræ, & medietatem prædicto Abbati.

Signum

(a) *Abbas Suppo*] ejus meminit & hujus cartæ *illuſtrisſimus & reverendisſimus Franciſcus* AUGUSTIN. *ab Eccleſia Epiſcop.* SALUTIENSIS *Hiſt. Chronol. Pedem. c. 27.*

Signum Domini HENRICI II. *Romanorum Imperatoris invictissimi Augusti.* Gunterus *Cancellarius*, vice Herimanni *Archicancellarii* recognovi.

Datum 14. Kal. Majas anno Dominicæ Incarnationis MLV, *Indict. 7. anno Imperii Domini* HENRICI VIII. Actum *Mantuæ in Dei nomine feliciter.* Amen.

LXXV.

Privilegium CONRADI, *Imperatoris*,

Monasterio Fructuariensi.

Ex eodem Archivo.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

CONRADUS, (a) *ejus annuente misericordia Romanorum Imperator Augustus.* Quotiens ad laudem servitiumque Dei novus aliquis locus construitur, Imperiali authoritate ad præcavendas posterorum versutias necessario corroboratur. Quocirca dignum duximus Fructuariense Cœnobium literalibus præceptis confirmare, exorante Domino *Wilelmo, Divionensi* Abbate, qui prædictum Monasterium ex prædiis, eleemosynisque propinquorum suorum, ac cæterorum fidelium Christi a fundamentis construens plurimos secundum Regulam *S. Benedicti* Deo servientes inibi congregavit. Nos, nostrosque in perpetuum successores, prout divæ memoriæ prædecessorem nostrum HENRICUM suo ac fratrum contubernio sociaverit, omnium benefactorum suorum participem habere cupiens primum ejusdem Cœnobii *Abbatem, nomine Joannem,* (b) ejus in præsentia consecrari fecit, & tam

Pp 3 ipsum,

(a) *Conradus*] ejus nominis II.

(b) *Abbatem, nomine Joannem*] *Arduini*, Regis Italiæ, Nepotem, & Guidonis S. Martini Comitis filium; primus fuit Fructuariensis Monasterii Abbas, vir sanctimonia clarus.

ipſum, quam totum eundem locum *ſuæ Imperiali tutelæ* commiſit, ea maxime pro cauſa, ut eandem illi in omnibus libertatem conſervet, quam *Cluniacenſe Monaſterium* obtinere dignoſcitur. Nos ergo ſaluti noſtræ conſulentes, & benevolentiam & affectum, quem erga prætaxatum locum habuit, imitantes, prædicti quoque Abbatis precibus annuentes, ſæpe nominatum locum ſimili nos in defenſione ſuſcipimus, omnibus tam modernis quam poſteris interdicimus, ne quis hujus loci fratribus, rebusque, quas ad præſens poſſident, vel in poſterum acquiſituri ſunt, aliquam inquietudinem inferre præſumat. Statuimus quoque, & Dei noſtraque authoritate confirmamus, ut idem locus ſupra memoratam libertatem in cunctis obtineat, & quæcumque *de ejus libertate, & ſtabilitate, de Abbatis electione, & conſecratione a Domno Apoſtolico Benedicto, multisque Epiſcopis in privilegiis & Synodalibus Decretis ſtatuta ſunt, rata omni tempore & inconcuſſa firmiter ſubnixa conſerventur.* Si quis autem, quod abſit, hujus præcepti violator extiterit, tanquam *Imperialis banni* transgreſſor, centum libras auri perſolvat, dimidium Cameræ noſtræ, & dimidium ipſi Monaſterio, & inſuper Apoſtolicæ maledictioni ſubjaceat. Et ut hæc noſtræ ingenuitatis authoritas ſtabilis & inconvulſa omni poſthac permaneat tempore, hoc Imperiale præceptum inde ſcriptum manu propria confirmantes, Sigilli noſtri impreſſione juſſimus inſigniri. *Signum* (c) *Domini* CONRADI, *Sereniſſimi & Invictiſſimi Romanorum Imperatoris Auguſti.* HUGO, *Cancellarius, vice Domini* ANNONIS, *Archi in Italia Cancellarii recognovi.*

LXXVI.

(c) Hæc carta, quæ ſine die & conſule eſt, referri debet ad annum 1026. aut 1027.

LXXVI.

Donatio HENRICI IV. *Romanorum Regis, Monasterio Fructuariensi.*

Ex Cartulario ejus Monasterii.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

HENRICUS, *divina favente clementia Rex.* Sanctæ Ecclesiæ profectui tanto largius & diligentius debemus providere, quanto excellentius sublimati sumus ex divino munere. Quapropter omnium Dei nostrorumque fidelium tam futurorum, quam præsentium solers industria noverit, qualiter Nos, pro amore divino, animæque nostræ remedio, & per interventum dilectæ Matris meæ AGNETIS *Augustæ Imperatricis,* Fructuariensi Monasterio, in honore Sanctæ Dei Genitricis Mariæ constructo, & sanctorum Martyrum Benigni & Tiburtii quendam locum, *Rivum Tortum* (a) nuncupatum, cum omnibus appenditiis suis, hoc est, areis, ædificiis, pratis, pascuis, viis & inviis, aquis, aquarumque decursibus, molis, molendinis, piscationibus, venationibus, & cum omni utilitate, vel quam nunc habet, aut quæ deinceps ullo modo inde provenire poterit, in proprium dedimus, atque tradidimus, eundem vero locum in Comitatu *Aquensi* situm, ea videlicet ratione, ut venerabilis *Abbas, Albertus* (b) omnesque successores illius, cum consilio aliorum Monachorum ejusdem Monasterii, liberam potestatem habeant tenendi, commutandi, vel quidquid sibi placuerit ad usum prænominati Monasterii inde faciendi. Et ut hæc regalis traditio stabilis & inconvulsa omni permaneat ævo, hanc cartam inde conscribi, manuque propria corroborantes, Sigilli nostri impressione jussimus insigniri. *Data Kal. April. anno Dominicæ Incarnat.* MLXV.

1065.

(a) *Rivum Tortum*] vulgo *Rivatorta.*

(b) *Abbas Albertus*] qui *Guilelmo* Abbati Fructuariensi successit.

MLXV. Indict. III. Anno autem ordinationis HENRICI IV. *Regis* XII. Regni vero VIII. *Actum Wormatiæ in Dei nomine feliciter. Amen. Signum Domini* HENRICI IV. *Regis Invictissimi.* GREGORIUS *Cancellarius vice* Annonis *Archicancellarii recognovi.*

LXXVII.

Epistola AGNETIS *Imperatricis*, *Abbati Fructuariensi.*

Ex eodem Cartulario.

A. *Imperatrix & Peccatrix. A* (a) *Patri bono & fratribus,* in Fructuaria congregatis, in nomine Domini; servitutem Ancillæ, cujus oculi in manibus Dominæ suæ sunt. Conscientia mea terret me pejus omni larva, omnique imagine; ideo fugio per sanctorum loca, quærens latibulum a facie timoris hujus, nec minimum desiderium est, mihi veniendi ad vos, de quibus comperi, quia vestra intercessio certa salus est, sed nostræ profectiones in manu Dei sunt, & non in nostra voluntate. Interim vero mente adoro ad pedes vestros, rogans *ut Gregoriana pietate in Trajanam, petatis mihi veniam a Domino:* Quia namque ille unus homo ab inferni claustris exoravit *Paganum,* multi vos facile salvabitis Christianam unam: Quodsi decreveritis, peto, ut in signum pietatis, societatem & fraternitatem vestram mandetis & mittatis mihi quam primum; rogo etiam, ut parvum quod mitto *munusculum* admonitionis signum suscipere dignemini, quatenus credam, quia de me curare inceperitis; valete, & tu, *Pater* bone, diligenter commenda me spiritalioribus fratribus de Cœnobiis, atque cellis, ut faciant me participem in orationibus & jejuniis, atque omnibus benefactis suis.

LXXVIII.

(a) *A Patri*] *Andrea* scilicet, Fructuariensis Cœnobii Abbati.

LXXVIII.

Privilegium HENRICI *Imperatoris, Monasterio S. Benigni Fructuariensis.*

Ex Cartulario ejusdem Domus.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

HENRICUS, *Dei gratia Romanorum Imperator Augustus.* Sicut pro ædificatis locis Sanctorum ne a statuto suo deficiant, nostrum est juvare, ita pro ædificandis querentium preces benigne debemus suscipere, & ut stabilitatis effectum capiant, pia sollicitudine procurare. Hujus rei gratia Domnus *Abbas Wilelmus* (a) nostram clementiam adiit, petens, quoddam Monasterium nostra authoritate corroborari, situm in loco qui dicitur *Fructuaria,* ex propria hæreditate fratrum ejus, *Gotofredi, Nitardi,* atque *Roberti,* in honore Sanctæ Dei Genitricis Mariæ, Sanctique Benigni Martyris constructum, velut in carta judicatus, a *Guntardo* Diacono edita, continetur. Cujus precibus susceptis, prius regali præcepto confirmamus, dein, ut stabilius permaneat, imperiali authoritate corroboramus, *sub nostra defensione* ea ratione recepimus, ut nullus Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, vel aliqua Regni nostri major aut minor persona, præfatum Monasterium inquietare, aut de eo, vel sub eo ab hominibus positis bannum, vel aliquam publicam exactionem exigere, vel accipere, aut de ejusdem rebus aliquid audeat subtrahere. Statuimus quoque, & Dei nostraque authoritate confirmamus, ut idem locus supra memoratam libertatem in cunctis obtineat, & quæcunque de ejus libertate & stabilitate, de Abbatis electione, & consecratione a Domno Apostolico Benedicto, multisque Episcopis, in Privilegiis & Synodalibus Decretis statuta

(a) *Abbas Wilelmus*] secundus Fructuariæ Abbas.

ſtatuta ſunt, rata omni tempore, & inconcuſſa firmitate ſubnixa conſerventur; & ut hæc noſtræ ingenuitatis authoritas ſtabilis, & inconvulſa omni poſt hinc permaneat tempore, hoc Imperiale Præceptum inde conſcriptum manu propria confirmantes, Sigilli noſtri impoſitione juſſimus inſigniri. Si quis autem, quod abſit, hujus præcepti violator extiterit, tanquam *imperialis banni* transgreſſor centum libras auri optimi perſolvat, medietatem Noſtræ Cameræ, & medietatem ipſi Monaſterio, & inſuper Apoſtolicæ maledictioni ſubjaceat. *Signum* Domini HENRICI, *Romanorum invictiſſimi Imperatoris Auguſti.* HUGO Cancellarius, ad *vicem* Heliherardi, *Archicancellarii*, recognovit. *Data IV. Non. Septembris, Indict. VI. anno Dominicæ Incarnat. M. XXIII. anno Domini* HENRICI II. *regnantis XXII. Imperii X. Actum* Bermata. *Amen. Amen. Amen.*

LXXIX.

Carta Lingonenſis Epiſcopi, qua Monaſterium Fructuarienſe ab ejus ſubjectione liberat.

Ex Archivo Regio Taurinenſi.

1017. EGo LAMBERTUS, (a) Sanctæ *Lingonenſis* Eccleſiæ Epiſcopus. Notum fieri decrevi, tam præſentibus quam futuris, quod quidem dilectus ex dilectis, Abbas videlicet *Wilelmus*, adiit paternitatem noſtram juſtis precibus, ut *ſynodali Decreto* quoddam teſtamentum, quod ad votum præventu mortis, beatæ memoriæ Prædeceſſoris Noſtri *Brunonis* adimplere nequivit benignitas, noſtræ benevolentiæ perficeretur authoritate; quod quidem non immerito tanto facilius debet impetrare, quanto Dei cognoſcitur zelus id omnino poſtulare. Quidam enim ſuus, carnali propagine *Germanus*, nomine *Godefredus*, ad ſanctam veniens converſionem, totum quodcumque habuit ſecum, Deo devote contulit, ea maxime inten-

(a) *Lambertus*] cujus geſta. vide *Gall. Chriſt. tom.* 2.

intentione, ut de proprio ſuo conſtrueretur Monaſterium, *quod ne alicujus Epiſcopio vel Cœnobio fieret aliqua ſubjectione obnoxium*, ſolerti pertractatum eſt conſilio, ut in quodam loco, antiquitus Fructuaria dicto, ædificaretur, quod legalem per cartulam, a *Nitardo* & *Rosberto Germanis* ipſius *Gotefredi*, cuidam *Guntardo Levitæ* traditum eſt, ut ipſe inde faceret judicatus teſtamentum, ſub liberrima omnino conditione. Quod & factum eſt, ſed non ſine multorum, maxime *Arduini* Regis & *Bertæ* uxoris ejus, adjutorio; quorum ſagaci induſtria legali legaliter confirmata ſunt teſtamenta, & ſancto *Divionenſi* Cœnobio non parvi pretii, ut patet, collata ſunt ornamenta; ſcilicet textum unum auro, gemmis & lapidibus mire ornatum, caſula auro decorata, duæ ſtolæ deauratæ cum earum manipulis, & unum cingulum atque quatuor amicti, ſimiliter deaurati, quod & ideo facere ſtuduerunt, ut & locus, unde Fructuarienſis videlicet ſumpſit exordium, his honeſtaretur emolumentis, & hoc memores in poſterum non habeant, unde ſcandalum ſtruere iniqua poſſint voluntate. Et nos igitur, æquitatis jura appendentes, & animarum lucris magis quam cupiditatibus perverſorum conſulentes, ſed & ſancti Prædeceſſoris noſtri promiſſa complentes, a privilegiis quoque Apoſtolicis, atque decretis Epiſcopalibus, a præceptis denique Imperialibus ac Regalibus non diſcrepantes, Fructuarienſe Cœnobium, cum omnibus, quas poſſidere videtur, rebus tam mobilibus quam immobilibus, *in nulla ſubjectione, in nullo jure cuiquam Noſtri Epiſcopii pertinentiæ obnoxium proclamantes*, quin imo ſub proprio paſtore, ut per omnia abſoluta *libertate a Romana Sede ſibi conceſſa potiatur*, & a ſublato hujusmodi ſubjectionis vinculo conſtet alienum. Volumus & Nos, & ſtatuimus ſub *Synodali decreto*, ut nullus Monachus, aut præſcripti videlicet Domini *W.* Abbatis ſucceſſor, contra præfatum locum aliquid querelæ, vel calumniæ inferat, vel quidquam proprietatis, ſeu ſubjectionis requirat. Ut ſit igitur ipſe locus

Fructuaria dictus, nostra quoque authoritate inconvulsa stipulatione liber & absolutus, & ab omni querela immunis, & in fructificandis animabus semper Christo duce sacris aptus incrementis, *testibus* ex nostro Clero admissis, nostra subscriptione signamus. *Signum* Lamberti, Lingonensis Sedis Episcopi. Signum Beraldi, Archidiaconi. Signum Beraldi, Abbatis S. Stephani Divionensis &c. *Actum* apud Divionem *publice, III. Idus Jan. anno ab Incarnat. Domini* MXVII. Indict. XV. *regnante* ROBERTO, *Rege Francorum.* Ego *Oddo*, Cancellarius in *Synodo Sanctæ Lingonensis Ecclesiæ*, hoc *testamentum perlectum, & ab omni Synodo laudatum & confirmatum recognovi & subscripsi.*

LXXX.

Privilegium FRIDERICI, *Romanorum Regis, Monasterio Paterniaci.*

Ex Archivo Regio Taurinensi.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1153. FRIDERICUS, *divina favente clementia Romanorum Rex Augustus.* Cum Ecclesiis Dei per universum nostrum Imperium constitutis Regia non deceat authoritate consulere, illud præcipue ob salutis Nostræ prosperitatem duximus animadvertendum, quatenus donationem ab Antecessoribus nostris Regibus seu Imperatoribus, piæ devotionis intuitu, Ecclesiis concessam, nostra authoritate usibus ipsorum in perpetuum profuturam, inviolabiliter conservemus. Eapropter tam futurorum quam præsentium solers noverit industria, quo Nos fidelium nostrorum Confratrum *Paterniacensium*, (a) querimoniam contra Obdelhardum de *Vivieis* (b) de Curti, quæ

(a) *Paterniacensium*] vulgo *Payerne*, Monasterium apud Vaudenses, cujus fundationem dedimus hujus operis cap. I.

(b) *De Vivieis*] id est *Vevay*, oppidum elegans in eadem Provincia.

quæ *Herceis* nuncupatur, in qua ipse Advocatiam contra sancita privilegiorum prædecessorum nostrorum obtinere volebat, pro debito nostro clementer adnitentes, ex judicio Principum nostorum, præfato *Obdelhardo* eandem Advocatiam sibi usurpatam cassamus. Statuentes, ut nec in prædicto loco, vel in quibuscunque possessionibus, ad idem Cœnobium pertinentibus, aliquis aliquod jus Advocatiæ sibi usurpare præsumat, sed *Abbas Cluniacensis*, tam præsens, quam successores ipsius *ex fratrum Paterniacensium electione constituendi Advocatum*, sicut ab Antecessoribus nostris statutum est, liberam potestatem habeant. Nihilominus etiam decernimus, ut quascunque possessiones, quæcumque bona, census, vel quoslibet redditus Ecclesia Paterniacensis in præsentiarum possidet, aut in futurum concessione Regum, largitione Pontificum vel Principum, oblatione fidelium, seu aliis modis, Deo propitio, poterit adipisci, firma & illibata ipsi permaneant, in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis; scilicet villa & Ecclesia Paterniacensis, cum decimis & cæteris pertinentiis; *Curia de Herceis* & Ecclesia, cum decimis totius Parrochiæ & cæteris appenditiis; *Curia de Pulliaco*, cum pertinentiis suis & Ecclesia cum decimis; villa de *Balnis* cum appenditiis suis, & Ecclesia cum decimis; Ecclesia *de Urba* cum decimis, ad eam pertinentibus; *Curia de Perrussins*, cum appenditiis suis; Villa & Ecclesia *de Ornacho*, cum pertinentiis suis. Illa etiam, quæ *Venerabilis Dux Rodulphus*, sæpe memoratæ Ecclesiæ in territorio *Alsatiæ* contulit, regia authoritate corroborare decrevimus, Curiam videlicet *Columbariensem*, una cum ædificiis, mancipiis, terris cultis & incultis, & earum redditibus, *Curiam de Hythenhein*, cum pertinentiis suis, terras & vineas, quas *Luselinus* Villicus & Uxores ejus, *Hymeza* & *Richeza*, dederunt; Et ut hæc omnia, æterna lege valitura, sæpedictæ Ecclesiæ, ibique Deo servientibus, rata & inconcussa permaneant, præsentem paginam authoritate nostra confirmatam & corroboratam,

ratam, *Sigilli* nostri impressione insigniri jussimus; adjicientes, ut nulla magna vel parva persona temere contra eam venire præsumat. Quod si quis fecerit, Regio banno subjaceat, & in ejus compositione centum libras auri Cameræ nostræ persolvat. *Testes* interfuerunt *Arnoldus*, *Coloniensis* Archiepiscopus; Humbertus, *Bisuntinensis* Archiepiscopus; Amedeus, *Lausanensium* Episcopus; Orlerius, *Basiliensis* Episcopus; Hermannus, *Constantiensis* Episcopus; Henricus, *Dux Saxoniæ*, Hermannus, *Marchio de Saxonia*, Amedeus, *Comes Gebennensis*, Wilelmus, *Comes Matisconensis*. Signum Domini FRIDERICI, *Roman. Regis Invictissimi*. Ego ARNOLDUS, *Cancellarius recognovi*. Datum Bisunt. *15. Kal. Martii, anno Dominicæ Incarnationis* MCLIII. *Indict. 15. regnante Domino* FRIDERICO, *Romanorum Rege glorioso, anno vero regni sui I.*

LXXXI.

Permutatio inter Wilelmum, Abbatem S. Benigni Divionensis, & Gerardum Comitem.

Ex pervetusto S. Benigni Fructuariensis Cartulario.

1020. ANtiquitatis jure institutum esse constat, ut, quotiens prædiorum traditio, sive commutatio fit ad notitiam posterorum, scripturæ testimonio roboretur. Quocirca congruum, imo necessarium esse visum est, ut mutuam prædiorum traditionem inter Dominum *Wilelmum*, Divionensis Monasterii Abbatem, & Comitem *Gerardum*, (a) pro communi oportunitate factam literarum annotatione solidaretur; ne postmodum per succedentium ignorantiam, aut invidorum malevolentiam adnihiletur. Igitur consensu Præsulis *Lamberti* Lingonicæ Ecclesiæ, & omnium fratrum Divionensis Monasterii, dedit in primis Abbas *Wilelmus*, de jure S. Benigni,

(a) *Gerardum*] Metensem scilicet, de quo supra locuti sumus *cent. 1. cap. 88.*

nigni, Comite *Gerardo*, intra regnum Italiæ, in Provincia *Longobardiæ*, Ecclesiam in honore S. Michaelis sacratam, sitamque in loco, qui dicitur *Morox*, cum molendino ei proximo, & omni integritate sediminis, ubi constructa consistit, & omnibus ædificiis, ibidem pertinentibus. Insuper etiam omne prædium duorum fratrum, *Nitardi* & *Godefredi*, quod ipsi Divionensi Monasterio tradiderunt, in toto regno Italiæ, quando Monachi effecti sunt, cum omnibus appenditiis, mancipiis, vineis, pratis, sylvis, molendinis, pascuis, cultis & incultis, aquis, aquarumque decursibus; omnem quoque possessionem, quæ ad Divionense Monasterium in toto regno Italiæ pertinebat, Domnus *Abbas* Wilelmus prædicto Comiti G. in integrum tradidit, concessit & dedit per commutationis hujus testamentum, eo tenore, ut ipse Comes absque ulla contradictione ulterius habeat, possideat, & ex his omnibus, quidquid sibi libitum fuerit, deinceps faciat. E contra vero Comes *Gerardus*, consensu suæ conjugis *Evæ*, & Parentum, & omnium fidelium suorum, prædicto *Abbati W.* tradidit, concessit, de suo jure transtulit, & reddidit *concambium in Regno Lothariensi*, in Comitatu *Solicensi*, in villa *Goduncort*, cuncta quæ ad ipsum prædium pertinent, in mancipiis, ædificiis, campis, vineis, pratis, sylvis, molendinis, pascuis, cultis & incultis, aquis aquarumque decursibus, totum in integrum tradidit, concessit, & de suo jure transtulit in jus monasterii Divionensis, per manus Domini *Abbatis W.* quo ipse suique successores ulterius habeant, possideant, & exinde quidquid juste decreverint, faciant. Ut autem hæc mutua supradictorum prædiorum traditio stabilior confirmaretur, duplicis testamenti testimonio signata est; quæ uterque & Dominus *Abbas W.* & *Comes G.* propriis manibus confirmaverunt, & Dominum Deodericum, Metensis Ecclesiæ Episcopum, cum multis aliis, idem agere rogaverunt, stipulatione subnixa.

Actum

Actum *Metis* publice, *3. Non. Februarii, anno Incarnat. Domini MXX. Indict. 3.* regnante HENRICO *Imperatore* feliciter, anno regni ejus XVII. Imperii vero V. *Signum* Domini Deoderici Episcopi, Gerardi, Gisseberti, Folmari Comitum, Hermanni, Gomeri, Matfredi, Varini, Euzelini, Bosonis, Rutfridi, Tirzelini, Olarici, Richerii, Godefridi, Rainaldus ad vicem Domini Blidulfi Cancellarii. Ego *Wilelmus* Abbas hanc commutationem scribendo firmavi. Ego *Jobertus* Monachus, missus *subscripsi.*

LXXXII.

Donatio CONRADI, *Regis Burgundiæ, Monasterio Paterniaci.*

Ex Archivo Regio Taurinensi.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

932. CHUONRADUS, divina Numinis largitione piissimus Rex. Mos Regalis Celsitudinis est, omnibus sanctis subvenire, ac in cunctis bonis operibus perfectis stare. Quapropter noverit omnium fidelium nostrorum, præsentium ac futurorum, atque omnium Christianorum industria, qualiter Nos, una cum Matre nostra *Berta*, ac fratre nostro *Rodulpho*, inspirante pietate divina, & pro remedio animarum nostrarum ac Parentum nostrorum, donavimus Ecclesiæ *sanctæ Mariæ* Paterniaci nostrum *Allodem & carras*, ut ibidem Deo famulantes subsidium haberent, Deo inspirante, inter cætera impegimus in quandam Cellulam, huic sacro Ordini aptissimam, Baillivo nuncupatam, hanc cum duabus sylvulis, quæ super ejus rupem eminent, una, quarum frugifera, altera glandifera; Decimam etiam unius vici, in qua sita est cæterarum *morubula*, una *Brioch* nominatur, altera *Chempiniaco*, atque cursum aquæ, quæ ante portas ejus currit, cujus nomen *Bibiuna*, a supra dicto *Chempiniaco*, usque in introitu *Muratensis*

sis Laci. (a) Hæc omnia cum cæteris dotalitiis, quæ circumquaque adjacent, per interventum prælibatæ nostræ Matris, ac fratris nostri *Rodulphi*, & Sororis *Aleidis*, & per nostri præcepti paginam secundum morem nostrum Regalem corroboramus, quod & fecimus. Volumus namque, ac firmiter per hoc nostrum præceptum decernimus, sicut præfatæ cartæ commemorant. Denique & hoc, quod noster Avus acquisivit in Pago *Wiliacensi*, in loco qui dicitur *Curte*, simul cum fratre nostro *Rodulpho*, supra dictis rebus adjungimus, ac insuper *monetam* cum mercato præfati loci, Deo favente, hæc omnia, sicut supra scripta sunt, concedimus Domino Deo & ejus Genitrici, habitatoribusque etiam supra memorati loci, sive *Majolo* Abbati; hæc & cætera, quæ in prædictis cartis inserta esse videntur, de nostro jure hæreditario, in illorum jus & donationem solemni more transferimus, ut habeant, teneant, firmiterque possideant, absque alicujus *contradictione Regis aut Imperatoris*, *seu Principis*. Ut autem hoc nostrum præceptum ab omnibus observetur, & a nemine unquam violetur, manu nostra firmavimus, ac de Sigillo nostro subtus consignare jussimus. *Data VI. Idus Aprilis, anno ab Incarnatione Domini nostri JEsu Christi* DCCCC. XXXII. anno, regnante Domino nostro CONRADO *Rege*, *XXIV. Lausanna* Civitate feliciter. Amen.

LXXXIII.

Donatio Monasterio Paterniaci, a Bertholfo, Zeringensi Duce.

Ex eodem Archivo Regio Taurinensi.

NOtum sit omnibus tam præsentibus quam futuris, quod Dominus BERTOLFUS, (a) Dux, villam quæ vocatur FRI- 1178.

(a) *Muratensis Laci*] vulgo *Morat*, oppidum apud Vaudenses.
(a) *Bertolfus*] sive *Bertoldus*, Zeringensis scilicet.

FRIBURG, ædificavit, cujus quarta pars in fundo & allodio ſanctæ Mariæ Paterniacenſis ſita eſt. Conſtruxit autem idem Dux Eccleſiam, in honore *S. Nicolai*, in ea quarta parte prædictæ villæ, quæ ad proprietatem & dominium Paterniacenſis Cœnobii pertinebat; quo facto, Dominus *Petrus*, Prior, & fratres ejusdem Monaſterii, Ducem humiliter adierunt, & multipliciter rogaverunt, ut cauſa Dei & ſalutis ſuæ, & anteceſſorum ſuorum, Eccleſiæ Paterniacenſi terram ſuam traderet, qui communicato conſilio cum hominibus ſuis, laudante *filio ſuo B.* (b) allodium Beatæ Mariæ, & quod ſuper eum ædificatum erat, ſcilicet eccleſiam S. Nicolai cum cimiterio & duobus caſalibus, ad domum Monachorum conſtruendam, Priori & fratribus prædictis, in pace & ſine alicujus contradictione reddidit. Quæ redditio ut in æternum rata permaneat, ſigilli autoritate eam corroboravit. Hujus *rei teſtes* ſunt Ottho de Balniis, Nantelmus de Rubeo monte, Præpoſitus Salodorenſis, Amedeus, Comes Gebennenſis, Aldricus de Novocaſtro, Walcherus de Blonacho, Rodulfus de Montaniaco, Cono de Stavail, Warnerius de Sigena. Hugo de Egiſtor, & quam plures Friburgenſes. *Actum eſt iſtud anno ab Incarnat. Domini* MCLXXVIII.

LXXXIV.

Diploma FRIDERICI *Imperatoris, pro Monaſterio Paterniaci.*

Ex eodem Archivo Regio Taurinenſi.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1236. FRIDERICUS *Rex, divina favente Clementia Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, Jeruſalem & Siciliæ Rex.* Imperialis eminentia tunc præcipue ſui nominis titulos ampliat, cum

(b) *Filio ſuo B.*] id eſt Bertoldo, ejus nominis V. & hujus illuſtriſſimæ familiæ ultimo.

cum divinæ pietatis intuitu, per quam poteſt, Principibus orbis terræ loca venerabilia pro favore proſequitur, & juſtas eorum favorabiliter petitiones admittit. Eapropter univerſis Imperii fidelibus, tam præſentibus quam futuris, volumus eſſe notum, quod venerabilis *Prior* & Conventus Monaſterii *Paterniacenſis* fideles noſtri, quoddam Privilegium, eis indultum a *Divo Avo noſtro* (a) FRIDERICO inclytæ recordationis *Auguſto, tempore Regni* ſui, noſtræ Celſitudini præſentarunt, humiliter ſupplicantes, ut illud eisdem innovare de noſtra gratia dignaremur. Cujus tenor eſt per omnia talis &c. Nos igitur ſuis ſupplicationibus benigne inclinati, attendentes fidem, & ſinceram devotionem, quam erga Celſitudinem noſtram habet, Privilegium ipſum confirmamus. Et ut hæc innovatio robur firmitatis obtineat in perpetuum valiturum, præſens Privilegium fieri, & Bulla aurea typario noſtræ Majeſtatis impreſſa juſſimus inſigniri. Hujus rei teſtes ſunt Syfridus *Maguntinenſis Archiepiſcopus,* Sifridus *Ratisponenſis Epiſcopus, Imperialis Aulæ Cancellarius,* Rivogerius *Batavienſis Epiſcopus,* Conradus *Spirenſis Epiſcopus,* Hermannus *Magiſter domus Theutonicorum* in Jeruſalem, Raſpo *Landgravius* Thuringiæ. Signum *Friderici II. Dei gratia Romanorum Imperatoris ſemper Auguſti, Jeruſalem & Siciliæ Regis glorioſiſſimi.* Ego SYFRIDUS *Ratiſponenſis Epiſcopus, Imperialis Aulæ Cancellarius,* vice Domini *Maguntini, in Germania Archicancellarii* recognovi. Actum *hoc anno Dominicæ Incarnat.* MCCXXXVI. *menſe Aprili, Indict. 9. imperante Domino noſtro* FRIDERICO II. *Dei gratia invictiſſimo Romanorum Imperatore ſemper Auguſto, Jeruſalem & Siciliæ Rege, anno Imperii ejus* XVII. *Regni Jeruſalem* XI. *Regni vero Siciliæ* XXXVII. *Datum* apud *Spiram* feliciter. *Amen.*

(a) *Divo Avo noſtro Friderico*] ſcilicet II. cujus *diploma* ſupra dedimus.

LXXXV.

Notitia Prioratus Ynimontis.

Ex Cartulario hujus Ecclesiæ.

1107. DOminus *Berlio de Turre*, (a) & filii ejus, *Giroldus* & *Walo*, dederunt, quidquid in hac Terra habebant, vel alii de eis, ita, ut Dominus *Humbertus* (b) melius inquirere & intelligere potuit. *Testes* fuerunt *Amblardus* Miles, & *Fulcho*, & *Gausmarus*, & multi alii. Actum anno MCVII.

LXXXVI.

Litera HENRICI *Romanorum Regis*, *Episcopo Valentino*, *pro Ademaro de Pictavia*, *Valentinensi Comite.*

Ex eodem Archivo Regio Taurinensi.

HENRICUS, *Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus*, Venerabili *Episcopo Valentino*, *Principi* (a) suo dilecto, gratiam suam & omne bonum. Gravem querelam Nobilis Viri *Aymari de Pictavia*, Comitis Valentini, recepimus, continentem, quod, licet ipse & prædecessores sui *Comitatum Valentinensem* tanquam Domini ipsius Comitatus Comites tanto tempore non tenuerint, cujus contrarii memoria non existit, tu tamen tuorum prædecessorum non contentus limitibus, hujusmodi Comitatum tibi usurpas, te scribi in *certis monetis* & *nummis*, etiam nominari faciens, *Comitem*, in sui præ-

(a) *Dominus Berlio de Turre*] a quo series Dominorum de Turre-Pini, olim apud Delphinates & Sebusianos nostros potens, & quæ tandem Delphinatum & Comitatum Albonensem, titulis suis *Annæ Delphinæ* matrimonio adjunxit.

(b) *Dominus Humbertus*] primus *Ynimontis* Prior.

(a) *Principi suo*] insigne pro Episcopis Valentinensibus monumentum, quo Principes Imperii tunc temporis vocabantur.

præjudicium, injuriam & gravamen. Unde sinceritati tuæ damus firmiter in mandatis, quatenus a talibus desistere debeas, nec aliquam novitatem contra modum & formam tuorum prædecessorum inchoes vel attentes. Et si quod in contrarium per te attentatum existit, hoc provide studeas revocare. Alioquin sibi super præmissis providere cogitabimus de remedio oportuno. Datum *Mediolani 18. Kal. Febr. regni nostri anno 3.*

LXXXVII.

Diploma CAROLI *Romanorum Regis, quo Aymarum a Pictavia, Comitem Valentinensem,* VICARIUM IMPERII *constituit in Regnis Arelatensi & Viennensi.*

Ex Archivo Regio Taurinensi.

CAROLUS, *Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, & Bohemiæ Rex, Venerabili Episcopo* Valentinensi, Principi suo *dilecto gratiam suam & omne bonum.* Quia de spectabilis *Aymari,* Comitis Valentini & *Dyensis,* Consanguinei & fidelis nostri, charissimi, circumspectionis industria & constantis fidei probitate obtinentes præsumtionem fiduciæ singularem, ipsum, maturo nostro Principum consilio præcedente, *Arelatensis & Viennensis Regnorum,* nec non in universis & singulis terris, appenditiis & districtibus pertinentibus ad eadem, *nostrum & Sacri Romani Imperii fecimus & constituimus Vicarium generalem.* Eapropter devotionem tuam requirimus & hortamur, injungentes tibi nihilominus seriose, quatenus supradicto Comiti *Aymaro* in omnibus & singulis, quæ ad ejusdem *Vicariatus* spectant *officium,* sine quavis difficultate, seu contradictione *parere* & intendere debeas, & efficaciter *obedire,* nullam in hoc prætextu excusationis aliqualis negligentiam

 com-

(a) *Carolus*] scilicet hujus nominis *quartus.*

commiſſuro. Datum *Lucemburgi, die 16. Martii Regnorum noſtrorum anno 3.*

LXXXVIII.

Donatio Otthonis Imperatoris, Aymoni Comiti.

Ex Archivo Regio Taurinenſi.

In nomine Sanctæ individuæque Trinitatis.

963. OTTO, (a) divina providente clementia *Imperator Auguſtus.* Si rectis noſtrorum fidelium petitionibus aſſenſum præbemus, promtiores eos in noſtro fore obſequio minime dubitamus. Quocirca omnium Sanctæ Dei Eccleſiæ fidelium noſtrorumque, præſentium ſcilicet ac futurorum, comperiat induſtria, qualiter interventu atque conſultu amatiſſimæ noſtræ conjugis, noſtrique *Imperii Conſortis*, per hanc noſtri præcepti paginam concedimus, donamus atque largimur *Aymoni Comiti*, (b) dilectoque noſtro fideli, *Corticulas* duas juris Regni noſtri, in Vercellenſi Comitatu conjacentes, quæ *Andurni* & *Molinaris* nominantur, una cum Capellis, Villis, Maſſaretiis, rupibus, planiciebus, terris cultis & incultis, molendinis, piſcationibus, *Aldionibus* & *Aldiadibus* utriusque ſexus, familiis, diſtrictis, publicisque vectigalibus & penſionibus, omnibusque quæ dici & nominari poſſunt ad prædictas Corticulas in integrum pertinentibus, nec non & noſtro jure & dominio in præfati Comitis jus & dominium omnino transfundimus & delegamus. Inſuper hac noſtra præceptali authoritate confirmamus & corroboramus eidem fideli noſtro omnes res, & utriusque ſexus familias juris ſui, videlicet Cortes Alicæ,

(a) *Otto*] hujus nominis primus, qui regnare incœpit anno ſalutis 936.

(b) *Aymoni Comiti*] ſive potius *Annoni* Comiti Marchioni *Seguſiæ*, ut in aliis Diplomatibus vocatur.

cæ, Cavaliaga, Caſanova, Ropali in Vercellenſi Comitatu conjacentes, atque Caxana, Bremita, Ticinenſæ, Zeutiano, Aſtelliano, Gomaroſo, Caltranaxo, Calvarengo & Fraſſinetu in Lomellenſi Comitatu, una cum Caſtellis, Villis, Capellis, Masſaritiis, Campis, Inſulis, aquis, molendinis, piſcationibus, diſtris, penſionibus, Aldionibus & Aldiabus, ſervis & ancillis, omnibusque, quæ dici vel nominari poſſunt, ad prædictas Curtes & res pertinentibus in integrum. Propterea, ſi de prædictis rebus a Nobis conceſſis, & de prætaxatis a Nobis confirmatis, legales querimoniæ contra eum ortæ fuerint, aut de eorum terminis litigaverint, hac noſtra imperiali autoritate concedimus, & ut *per inquiſitionem & ſacramentum trium liberorum* hominum liceat eum affirmare, quod jure proprietario inde inveſtitus fuerit, & eas firmiter tenuerit, ac deinde habeat & teneat, firmiterque poſſideat ipſe, ſuique hæredes, habeantque poteſtatem tenendi, donandi, vendendi, commutandi, pro anima judicandi, & quidquid eorum decreverit animus faciendi, omnium contradictione remota. Si quis ergo contra hanc noſtri præcepti paginam interpretaverit, aut infringere præſumpſerit, ſciat ſe compoſiturum auri optimi libras centum, medietatem Cameræ noſtræ, & medietatem prædicto Comiti ſuisque hæredibus. Quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus obſervetur, manu propria roborantes, annulo noſtro ſubter juſſimus inſigniri. Signum Domini OTTONIS, *Invictiſſimi Imperatoris Auguſti. Lutagerius* Cancellarius, *ad vicem* Guidonis Epiſcopi & *Archicancellarii* recognovi & ſubſcripſi. *Data 3. Idus Auguſti, anno Dominicæ Incarnationis nongenteſimo ſexageſimo tertio, Indict. ſexta, Imperii ſereniſſimi* OTTONIS *Imperatoris 27. actum* Papiæ.

LXXXIX.

LXXXIX.

Donatio Otthonis, Imperatoris Manfredo Marchioni.

Ex eodem Archivo Regio Taurinensi.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

966. OTTO, (a) divina favente clementia Rex. Si dignis nostrorum fidelium petitionibus assensum præbemus, promptiores eos in nostro fore obsequio minime dubitamus; quocirca omnium Sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium, nostrorumque præsentium scilicet ac futurorum comperiat industria, qualiter interventu atque consultu dilectissimæ Matris nostræ THEOPHANIÆ, Imperatricis Augustæ, per hanc nostri præcepti paginam, prout juste & legaliter possumus, confirmamus & corroboramus MANFREDO, (b) filio quondam *Aymonis*, nostroque dilecto fideli, corticulas quasdam, quas præceptali dono *Serenissimi Avi nostri*, OTTONIS MAGNI *Imperatoris*, Pater ipsius obtinere visus est, in Comitatu Vercellensi, quarum nomina ista sunt, videlicet Audurni, Molinaria, Gallanico, Mutiano, Ponderano, Asidola, Canderio, Traverio, una cum Capellis, Villis, Massaritiis, rupibus, planiciebus, terris cultis & incultis, aquis, molendinis, piscationibus, Aldionibus, & Aldiabus utriusque sexus, familiis districtis, publicisque vectigalibus, quæ dici vel nominari possunt, ad prædictas Curticulas in integrum pertinentibus, per hujus nostri præcepti cautionem & authoritatem, in præfati Manfredi, nostri dilecti fidelis, jus & dominium penitus transferimus, & confirmamus, & corroboramus. Insuper pro hac nostra præceptali firmitate confirmamus & corroboramus idem fideli nostro omnes res & familias utriusque sexus,

(a) *Otto*] tertius scilicet, qui imperare cœpit anno salutis 973.
(b) *Manfredo*] qui alibi *Hieronymus Manfredus* duplici nomine appellatur.

ſexus, juris ſui, videlicet Curtes, Alicæ, Cavaliaga, Caſanova, Ropoli in Vercellenſi Comitatu conjacentes, atque Canna, Bremito, Tignenſo, Zeutiano, Aſtelliano, Gomoroſca, Galdavazo, Calvarengo & Fraxeneto, in Lomellenſi Comitatu ſitas, una cum Caſtellis, Villis, Capellis, Maſſaritiis, vineis, campis, inſulis, aquis, molendinis, piſcationibus, diſtrictis, penſionibus, Aldionibus & Aldiabus, ſervis & ancillis, omnibusque, quæ dici vel nominari poſſunt, ad prædictas Curtes pertinentibus in integrum. Confirmamus etiam prænominato fideli noſtro, hac noſtra authoritate, Curtem de *Bragario,* cum ſervis & ancillis, & omnibus pertinentiis ejus; Curtem vero de *Vitigniano,* cum ſervis & ancillis, & omnibus pertinentiis ejus. Præterea, ſi de prædictis rebus a Nobis confirmatis legales querimoniæ coram eo exortæ fuerint, aut de eorum terminis litigaverint, hac noſtra regali authoritate concedimus, & ut per inquiſitionem & ſacramentum *trium liberorum hominum liceat ei aſſirmare, quod jure proprietario inde inveſtitus fuit, & eas firmiter tenuerit, ac deinde habeat & teneat firmiterque poſſideat,* ipſe, ſuique hæredes habeant poteſtatem tenendi, donandi, commutandi, pro anima judicandi, & quidquid eorum decreverit animus faciendi, omnium hujusmodi contradictione remota. Si quis ergo contra hanc noſtri præcepti paginam ire tentaverit, aut infringere præſumpſerit, ſciat ſe compoſiturum auri optimi libras centum, medietatem Cameræ noſtræ, & medietatem præfato *Manfredo,* ſuisque hæredibus. Quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus obſervetur, hanc paginam manu propria roborantes, *annulo noſtro* ſubter juſſimus inſigniri. *Signum* Domini OTTONIS, *invictiſſimi Regis.* ADEBERTUS *Cancellarius,* ad vicem Petri *Epiſcopi & Archicancellarii* recognovi & ſubſcripſi. *Data XI. Cal. Novembris, anno Dominicæ Incarnationis nongenteſimo ſexageſimo ſexto, Indict. I. anno vero tertio Ottonis.*

XC.

Donatio ARDUINI *Regis*, *Ecclesiæ Vercellensi.*

Ex Archivo S. Eusebii Vercellensis.

In Nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis.

1003. ARDOINUS, Dei gratia Rex, fidelium petitionibus assensum præbemus - - - omnium fidelium noverit industria, & sanctæ Ecclesiæ Episcoporum, tam præsentium quam futurorum, noverit solertia, qualiter interventu & petitione *Bertæ*, charissimæ *Consortis*, regni nostri participis, prout juste & legaliter possumus, confirmando corroboramus atque largimur *Cuniberto*, Vercellensis Ecclesiæ Præposito, atque *Cancellario nostro*, *Curtem Decianam*, (a) sibi jure proprietario pertinentem, cum Castro & Capella ibidem consistente, una cum mansis, terris, vineis, pratisque. Signum Domini *Ardoini*, Serenissimi & invictissimi Regis. - - - *vice* Petri *Reverendissimi Episcopi & Archicancellarii* recognovi. Datum *anno Incarnat. Dominicæ* 1003.

XCI.

Bulla ADRIANI *Papæ Confirmatoria Privilegiorum & Jurium Monasterii Agaunensis.*

Ex ejusdem Ecclesiæ Cancellaria.

In nomine Domini Dei æterni, & Salvatoris nostri JEsu Christi.

ADRIANUS, (*) humillimus omnium servorum Dei, & in *sancta Sede Romana, totius orbis Magistra*, non meritis propriis, sed intercessione Beatissimi Apostolorum Principis Petri, ab omnipotente Deo in *Apostolatus* arce electus; quia

(a) *Curtem Decianam*] antiquum est *Titionæ* familiæ apud Insubres Castrum, Comitatus titulo postea decoratum.

(*) *Adrianus*] II. scilicet, qui sedere Romæ cœpit anno salutis 871. Hujus Bullæ meminerunt clarissimi & eruditissimi SAMMARTHANI *fratres*, *Gall. Christ. tom.* 4.

quia Dominus oves proprias, quas ſub ſancto ac pretioſo ſanguine acquiſivit, Beato Petro paſcendas commiſit. Conſtat nimirum, cunctos Dei cultores ipſius ſubjici tuitioni, cujus Nos ubique non diffidimus protegi patrocinio. Quapropter ſatis convenienter omnes Chriſtianos oportet ad ſanctam Matrem Eccleſiam & Apoſtolicam ſedem præbere concurſum, taliter, ut & devotio conditoris convenienter ſortita eſſe videatur effectum, & piæ conſtructionis oraculi in privilegiis elargiendis minime deneget auxilium. Igitur quia poſtulavit a nobis KAROLUS, (b) *Excellentiſſimus Rex Francorum,* quatenus Monaſterium ſanctorum Agaunenſium, in *Regno Burgundiæ* ſitum, ſuper Rhodano fluvio, quod in honore Beati Mauritii, vel aliorum Martyrum SIGISMUNDUS, *bonæ memoriæ Rex,* conſtruxiſſe dignoſcitur, in quo *Alteus* Epiſcopus Abbas præeſſe videtur, privilegio cum Apoſtolicæ Sedis infulis decoretur, & ſub ſancta, cui Deo authore præſidemus, Eccleſia conſtitutum, præteritorum Regum ordine glorioſi, videlicet Regis *Sigiſmundi* ac cæterorum Regum ordine glorioſi videlicet, poſt ipſa ſtatuta & privilegia ejuſdem Monaſterii noſtri, iterum Præſulatus honore conſentientes confirmemus, ut nullatenus ullo deinceps tempore irrumpantur, & conjacentes terras *in Francorum finibus,* ſcilicet *in Senonenſi Comitatu,* ſub privilegii authoritate colligamus Abbatiam *Monaſterioli,* ubi Sonna & Senna conveniunt, cum ſuis omnibus pertinentiis & adjacentiis, & *Talſiniacum* cum integris appenditiis, & ſaltuum redditionibus, in Comitatu *Pontico* ſupra *Quantia* flumen, omni cum ſua integritate ſeu appenditiis Vertunum ſtat, ubi Eccleſia in honore B. Michaëlis ubique Salmum producitur, & Noniono cum Eccleſia in honore Almi Mauritii, nemus cæteræque ad eandem terras ſubjacentes ac pertinentes, Curtem, & in Epiſcopatu Edunenſi ſive

 Augu-

(b) *Karolus*] III. qui poſtea Imperium obtinuit.

Augustodunensi Castellum de Sine-muro, sicut clauditur Armenzona flumine, cum supposita Ecclesia, in honore S. Mauritii dedicata, cum decimis & Parrochiis, cum villis, his nominibus: Ravaniaco, Sanciaco, Sarniaco cum molaribus, molendinis, aquis, aquarumque decursibus, sylvis, pascuis & omnibus redditionibus, eidem Castello vel villis prædictis pertinentibus. Præterea piis desideriis filii nostri, Regis Francorum, assensum accommodantes, Agaunensis Monasterii congregationis mandatis inhærentes, Sedisque Apostolicæ Regulam servantes, per hujus præceptionis nostræ authoritatem, id quod exposcimus, effectu mancipamus, & ideo nulli cujuslibet Ecclesiæ Sacerdoti in præfato Monasterio quodlibet sui Prioratus Pontificium, nisi fratrum invitatione, permittimus habendum. Nec etiam illi, qui Civitatem Valentiam nunc habere dignoscitur, vel fuerit postea acquisiturus, liceat quamlibet ditionem, nisi supradicta conditione, seu potestatem extendere, hac authoritate quidem præter sedem Apostolicam prohibemus per hujus decreti paginam, interdicendo omnibus omnino cujuslibet Ecclesiæ Præsulibus, vel cujuscunque honoris dignitate præditis, sub anathematis vinculo, ne in prænominato Monasterio quodlibet exerceant dominium, nec sacros ordines, nec sacrarum Missarum solennia celebrent, sine voluntate Abbatis, & fratrum, ibi Deo famulantium. Quicumque vero hujus seriem nostræ institutionis ausus fuerit evertere, vel ipsarum scripturarum sanctiones, quæ a Regibus constitutæ sunt, & præfato Monasterio sub privilegio, quolibet modo vel tempore tentaverit violare, anathematis dominationi subjaceat. Adrianus, Deo authore, in hac serie privilegii, ob amorem Dei & sanctorum Martyrum honorem a me facta, relegens subscripsi, ac Episcopos quosdam nostri Præsulatus præsentes adnotare jussi. *Maurus*, peccator jussus a Domino Papa subscripsi. *Aurelius*, peccator Episcopus, jussus a Domino Papa subscripsi. *Agnellus*, peccator Episcopus, jussus

juſſus a Domino Papa ſubſcripſi. *Sabaudus* peccator Epiſcopus, juſſus a Domino Papa ſubſcripſi. *Harion* Epiſcopus peccator, juſſus a Domino Papa ſubſcripſi. *Leo* peccator Epiſcopus, juſſus a Domino Papa ſubſcripſi. *Anaſtaſius* peccator Epiſcopus, juſſus a Domino Papa ſubſcripſi. *Amatus* peccator Epiſcopus, juſſus a Domino Papa ſubſcripſi. Item *Benedictus* peccator Epiſcopus, juſſus a Domino Papa ſubſcripſi. Ego *Stephanus* Capuanus, *Cancellarius Romani Palatii,* juſſus a Domino Papa adnotavi.

XCII.

Privilegium, a Comite Foreſii Monaſterio Caſſaniæ conceſſum.

Ex vetuſto hujus Monaſterii Cartulario.

SCiant poſteri, quod GUYGO, *Forenſium Comes,* & GUYGO filius ejus, *Miles,* dederunt pro ſua & prædeceſſorum ſuorum ſalute, venerabili loco *Caſſaniæ* (a) leydas, padagia, eis vel hæredibus eorum quomodocumque debita; paſcua etiam per totam terram, ſine tamen eorum hominum gravi incommodo. Qui quidem *Guygo* pater & filius, delictorum ſuorum non immemores, dictæ donationi ſuperaddiderunt *uſus & conſuetudines,* quæ in portibus aquarum terræ eorum, a tranſeuntibus exiguntur. Præterea libere remiſerunt territorium de Fonte Vouderiæ, quod a Fratribus Hoſpitalis antea poſſidebatur. Item manſum de Doriorio, Terram de Maynis. *Teſtes* Petrus Solerii, Hugo de Marliaco, Bernardus de Meyſerieu.

(a) *Caſſaniæ*] vulgo *Chaſſagne*, Monaſterium Ordinis Ciſtercienſis apud Sebuſianos noſtros.

XCIII.

Verpitio Hugonis, Domini de Toria, Ecclesiæ Matisconensi.

Ex Cartulario hujus Ecclesiæ.

OMnibus Sanctæ Dei Ecclesiæ filiis tam præsentibus quam futuris, notum fieri volumus, quomodo HUGO DE TORIA, (a) de placito, quod cum Sanctæ Dei Matisconensis Ecclesiæ Canonicis antecessores sui, & ipse fecerant, diu, licet injuste, calumniam intulit; quapropter Dominus & Venerabilis *Berardus, Matiscensis Ecclesiæ Præsul,* atque *Canonici,* cum præfato *Hugone* in villa *Taxoniaci* (b) convenientiam habuerunt, ubi jam bis nominatus *Hugo* suam injustitiam, justitiamque Canonicorum recognoscens, quidquid in potestate. - - - in terra *S. Andreæ,* & *S. Vincentii,* vel in Cimiterio, seu mansum, seu orationem, sive quid aliud calumniaverat, quidquidve *Feodarii* ab eo in his locis habere dicebantur, uxore sua laudante & confirmante, Deo & prętiosissimo Martyre Vincentio, omnimoda Verpitione finivit, & ut deinceps Canonici, Deo inibi servientes, libere possiderent, concessit; adjungens, quod si *Feodarii* aliquam moverent inquietudinem, se nullum inde eis præbere auxilium seu testimonium, nec per justitiam, quam prælibati Canonici super eos exercerent, aliquo modo illis molestus fieret. Hoc fecit jam sæpe nominatus *Hugo de Toria* & *uxor sua,* per manum Domini *Berardi,* (c) Episcopi Matiscensis, & *Gauceranni* Præcento-

(a) *Hugo de Thoria*] Gentis *Thorianæ* & de Villariis, illustrissimæ & Nobilissimæ apud Sebusianos familiæ caput.

(b) *Taxoniaci*] vulgo *Teyssonge*, juxta Sebusianorum oppidum.

(c) *Berardi, Episcopi Matiscensis*] cognomine de Castellione-Milonis, Domini Castellionis, ad oram Dombensem filii, qui Matisconi sedit anno 1046. Hujus cartæ meminimus in Historia nostra Sebusiana, in Genealog. Familiæ de Thoire.

centoris. *Testes* autem hujus rei sunt: Stephanus de S. Cirico, Petrus de Beyviers, Gaucerannus de Mespiliaco, Otgerius de S. Cirico, Leodegarius de Vallegrignosa, Wido d'Arbent, Letholdus de Coysiaco.

XCIV.

Carta fratrum de Thoria, Carthusiæ Majorevi.

Ex antiquo hujus Ecclesiæ Cartulario.

NOverint tam præsentes quam futuri, quicumque hoc scriptum vel legerint, vel audierint, quod Dominus WILELMUS de THORIA, (a) & fratres ejus HUMBERTUS & GISSEBERTUS, Matre quoque eorum, & Uxore ipsius *Wilelmi*, laudantibus, dederunt in perpetuum, & vendiderunt fratribus *Majorevi*, quidquid infra terminos ipsorum fratrum juris & dominii habebant, sed & si quid extra terminos ad terras concabiandes, acquirere voluerint, quod ad ipsos aliquo modo pertineat, totum similiter concesserunt, nec non & pascua per totam terram suam, & ad portum *Toriæ*, liberum transitum eodem pacto, quo supra dicta donaverunt, & quod majus est, fidelem amicitiam, & manutenentiam promiserunt. Hoc autem factum est in Conventu omnium Monachorum *Majorevi*, *præsente* Domino Humberto Priore, & quatuor *fratribus Laicis*, Bonofilio, Girardo, Humberto, Wilelmo Chatboldi; *Sæculares* vero fuerunt hi: Hugo de la Balma, Stephanus de Mornaco, Wilelmus de Nath Milites, & Wilelmus Pischardi. Pro hac vero donatione & venditione acceperunt a fratribus prædictis quatuor libras Gebennensis monetæ. STEPHANUS (b) *Comes Burgundiæ*, fratribus Majorevi salutem & omne bonum; Dona-

(a) *Wilelmus de Toria*] Hugonis, de quo mox locuti sumus, Nepos.

(b) *Stephanus Comes Burgundiæ*] e cujus feudo tunc temporis ea *Bugesiæ* pars, quæ Terra *Montanea* vocabatur, dependebat, ut fusius explicatum est in *Historia nostra Sebusiana*.

Donationem & venditionem Patres & Domini chariſſimi, quam fecerunt vobis *Domini de Toria*, quoniam de *noſtro feudo* eſt, dono & concedo vobis hilari & devoto animo, veſtrisque ſucceſſoribus in perpetuum, pro ſalute animæ meæ & anteceſſorum meorum, quod donum meum ideo donationi eorum ſuppoſui, ne quis poſterorum, vel meorum, vel ipſorum ſuper hoc inquietet vos. Factum eſt hoc anno Domini milleſimo centeſimo ſexageſimo quarto.

XCV.

Epiſtola H. Domini Baugiaci, quibusdam Abbatibus.

Ex Cartulario Cluniacenſi.

VIris venerabilibus, Abbatibus de *Fontaneto*, & de *Alba-Ripa*, & Priori de *Fontaneto*. (a) *H. Dominus Baugiaci*, (b) ſalutem & reverentiam. Si bene recolitis vos, quando Terram de Chanlita, authoritate Domini Papæ, ſicuti vobis placuit, abſolviſtis, A. Præpoſito de *Corveya*, in præſentia Domini Ducis, & de ejus mandato, quia illius cauſæ cognitio vobis eſt a Domino Papa commiſſa. Supplicamus igitur vobis, quod ipſi & nobis diem & locum aſſignetis, ubi coram vobis juri parituri comparere poſſimus. Volumus autem, quod quæcumque de domo Cluniaci ad vos, ex parte noſtra veniat, ipſum tanquam nos in jure noſtro petendo exaudiatis, quia liberam & generalem adminiſtrationem domui Cluniaci in cauſa iſta conceſſimus, & ipſam procurationem virem ſuam ſuper

(a) *Fontaneto*] vulgo de *Fontenoy*, & *d'Auberive*, & *Alba-Ripa*, Monaſteria Ordinis Ciſtercienſis, quorum primum eſt in Heduenſi, alterum in Lingonenſi Diœceſi.

(b) *H. Dominus Baugiaci*] id eſt, Hugo, ſed qualis fuerit, adhuc incertum eſt; cum tres hujus familiæ fuerint Baugiaci & Sebuſiæ Dynaſtæ.

ſuper tertia parte *dotalitii* filiæ noſtræ conſtituimus, ratum habituri, quidquid ipſa faceret, ſive in agendo, ſive in defendendo, ſive tranſigendo, ſive aliud pro alio mutando.

XCVI.

Venditio Domini Montislupelli, Abbati Inſulæ Barbaræ.

Ex Cartulario hujus Eccleſiæ.

UNiverſis præſentes literas inſpecturis. HUMBERTVS, *Dominus Montislupelli*, ſalutem & notitiam rei geſtæ. Univerſitati univerſæ volumus fieri manifeſtum, quod Nos nulla fraude inductus, nulla doloſa machinatione circumventus, nullo etiam pacto alio, vel conventione interveniente, imo ex certa ſcientia, & ſpontanea voluntate vendidimus, ceſſimus, & in perpetuum reliquimus, venerabili *W.* Abbati, & *Eccleſiæ Inſulæ Barbaræ*, quidquid juris vel uſagii, ſive dominii habebamus, poſſidebamus, detinebamus, vel quaſi, vel alius nomine noſtro in Prioratu, villa & hominibus *de Rillieu*, (a) & in toto territorio, & in Parrochia ejusdem, & unum Piſcatorem in *Eſchais*, cum illa libertate & facultate piſcandi, quam noſtri habebant proprii piſcatores, pro videlicet centum *libris Turonenſibus* probatæ & legitimæ monetæ, & quam pecuniam confitemur, & recognoſcimus *numeratione, & reali ſolutione fuiſſe plenarie ſatisfactum.* Confitemur etiam, *dictam pecuniam in utilitatem noſtram, & commodum eſſe verſam;* Et ſi dictæ res plus dicto pretio valent, vel aliquando valerent, illud totum pure in eleemoſynam conceſſimus & donavimus Abbati & Eccleſiæ memoratæ. Promittentes Nos, & *Petrus*, filius noſter, tactis corporaliter ſacroſanctis Evangeliis, per Nos & hæredes, ſive ſucceſſores noſtros, quod con-

1235.

(a) *Rillieu*] apud Sebuſianos meos in confinio Sebuſiani & Lugdunenſis territorii.

contra hanc venditionem, donationem, ſucceſſionem, nullo tempore, nulla ratione, ſeu occaſione in toto, vel in parte veniremus, nec aliquis arte noſtra, vel ingenio, vel ope, vel conſilio. Imo ſi quis dictam Eccleſiam, ſuper præfatis aliquando moleſtaret, Nos in jure & extra jus, pro Eccleſia opponeremus, & cauſam pro poſſe noſtro ſervaremus indeſinenter; promittentes nihilominus de evictione ſatisfacere, & inde obligavimus omnia bona noſtra, omnia vero pacta memorata, univerſa & ſingula promiſimus Nos, & *Petrus*, filius noſter, ſub præſtito juramento dicto Abbati, nomine Eccleſiæ ſuæ, & ſucceſſorum ſuorum hæc ſtipulanti, & recipienti per Nos & hæredes, ſive ſucceſſores noſtros ſemper inviolabiliter obſervare; inſuper ad majorem ſecuritatem dedimus *fidejuſſores*, & obſides juratos de pactis perpetuo obſervandis, videlicet Guygonem de Buyes, Hugonem de Chalamont, Berardum de Loyes, Falconem de Moiſon, Berlion de Montelier, G. de Satonay, Humbertum de Montelier, Guidonem Deſchas, Petrum de Loyes, Domicellum, Hugonem de Neuro, L. de Ruafolla, Aymonem de Ruafolla, Jo. de Porta, & Hugonem de Bayno, qui ad commonitionem Abbatis, vel ſui nuntii, debent tenere oſtagia *Lugduni*, nec inde ſe movere, donec ipſi Abbati & Eccleſiæ eſſet plenarie emendatum, quidquid foret contra pacta dicta ſuperius attentatum, & unuſquiſque ſupradictorum fidejuſſorum in ſolidum tenetur; renuntiantes tam Nos, quam fidejuſſores noſtri ex certa ſcientia *exceptioni minoris pretii, & exceptioni non numeratæ pecuniæ, & non habitæ, & privilegio fori, & exceptioni doli, & errori in factum, & omni auxilio Legum & Canonum, & omni juri ſcripto*, & *non ſcripto* promulgato, aut promulgando, & conſuetudinario, nobis & ipſis competenti, vel competituro, quo contra factum iſtud venire poſſemus. In cujus rei teſtimonium præſentes literas eidem Abbati dedimus Sigilli noſtri, & Sigilli Petri filii noſtri munimine roboratas. *Actum* anno Domini 1235. *M. Aprili.*

XCVII.

XCVII.

Immunitas Pedagii & Leydæ, a Domino de Villars, Monasterio Cassaniæ.

Ex Cartulario ejus Ecclesiæ.

GVICHARDUS, Dei gratia *Archiepiscopus Lugdunensis, Apostolicæ Sedis Legatus,* omnibus in perpetuum. Notum fieri volumus, tam præsentibus quam futuris, quod *Stephanus, Dominus de Villars,* (a) per manum nostram dedit Deo, & fratribus de *Chassania* in perpetuum, terras, prata, nemora, pascua, quæ sunt in omni terra sua, & transitum aquarum; dedit etiam, ut nusquam in omni dominio ejusdem domus *de Chassania,* solvat leydas, vel pedagia, vel aliud, quod ad jus mercati pertineat; hoc etiam addidit, ut si quid fratres de *Chassania* præsentes, vel posteri, de feudis istius *Stephani* acquisierit, vel aliquo modo acquirere potuerit, in liberum allodium eis cedat, super iis prohibuit, ut nullus successorum vel hæredum ejus, hæc suæ largitionis dona, aliquatenus temerarie mutare præsumat. Ut autem hæc & alia, quæ fratres de Chassania, prædicto, vel alio modo acquisierint, vel acquirere potuerint, firma & inconcussa in perpetuum maneant, rogatu *Stephani,* Sigilli nostri impressione muniri curavimus; & notandum, quod idem Stephanus, quando hoc *donum per manum nostram fecit, nullum de uxore sua infantem habebat.* Quando vero *sigillari* curavit, interfuerunt Vitfredus, Abbas Chassaniæ, Berardus de Loyes, Petrus de Vassaliaco, Petrus de Palude, Stephanus de Quinciaco, Hugo de Cassiaco milites.

(a) *Stephanus de Villars*] hujus familiæ ultimus, qui *Agnetam Dominam de Villars* unicam filiam reliquit, *Stephano Toriæ Regulo* nuptam.

XCVIII.

Litera Compromiſſi inter Priorem Nantuaci, & Stephanum, Dominum de Thoire & de Villars.

Ex Archivo Eccleſiæ Nantuaci.

1246. NOs *B.* (a) Dei gratia *Cantuarienſis Archiepiſcopus, totius Angliæ primas*, *Rector Prioratus Nantuaci, & Conventus Nantuaci* ex una parte, & Nos STEPHANUS, *Dominus de Thoire & de Villars* ex altera. Notum facimus univerſis præſentes literas inſpecturis, quod Nos compromiſimus, & compromittimus *alte* & *baſſe*, in venerabilem Patrem *Philippum*, *Dei gratia primæ Lugdunenſis Eccleſiæ* electum, ſupra diſſentione *de Brion*, & ſupra garda *Nantuaci*, & univerſis aliis querelis, quas usque in hodiernum diem habebamus, vel habere poteramus, ad invicem, præterea emendam *Treugæ*, quæ penitus eſt excepta. Convêntum autem fuit in hoc Compromiſſo, quod *P. Prior* (b) *Conziaci*, ex parte domus *Nantuaci*, & *Dominus Guilelmus de Greyſiaco* ex parte altera, aſſocientur ſecum ut coarbitri nominati, & eſt dictum & expreſſum in forma dicti Compromiſſi, quod quidquid dictus Electus cum prædictis duobus *Coarbitris*, vel cum altero eorum, ſi eos contingeret diſcordare, vel neutro ſecum concordante, dicet, dictabit vel arbitrabitur, quomodocumque ſimul, vel ſeparatim. Nos tenemur ſine contradictione, ſub pœna trecentarum marcharum ſtipulata, a Nobis perſolvenda, ad voluntatem ſuam plenarie faciendam, & ſub religione præfati juramenti, dictam ſuam pronunciationem vel arbitrium inviolabiliter obſervare. Pro his autem adimplendis *obligavimus & poſuimus* in manu ſua; *Nos* Archiepiſcopus Cantuarienſis, & Conventus Nantuaci, Caſtra Nantuaci, & S. Germani, & *Nos* Dominus de Villars, *Caſtra* de Loyes & de

(a) *Nos B.*] Bonifacius de Sabaudia.

(b) *Prior Conziaci*] vulgo *Conzieu*, prope Bellicium.

de Mornay dicto Electo, cætera bona nostra prò adimplendo dicto suo nihilominus obligantes. Si autem prædicti Coarbitri *non possent vel nollent interesse, loco deficientis poterit alius subrogari.* Subrogandus autem prius est Domino Electo, & parti alteri nominandus, ut persona certissima subrogetur; potestas autem procedendi in principali & in accessorio, *data est ei a Nobis, ut solus, vel cum ipsis duobus, vel altero eorum, eo modo, quo voluerit, valeat procedere, secundum jus scriptum vel consuetudinarium, secundum jus Baroniæ, vel sine ipso, prout melius ad advisum suum extiterit procedendum;* habet etiam dictus *Electus* plenissimam facultatem *interpretandi* & *declarandi* in toto Compromisso semel vel pluries in dicto vel arbitrio, quotiescumque vel quodcumque dubium occurrerit, vel obscurum; expressimus etiam in Compromisso, & sine strepitu sive litigio *lite contestata, vel non contestata, die feriata, vel non feriata, Nobis præsentibus, vel absentibus, vel altero nostrum, vel utraque parte absente,* sine *omni subtilitate* & *negotio* procedat, & secundum quod ei melius visum fuerit, *excepta treuga,* quæ dicitur quondam fracta, querelas terminet universas. Dominus autem Electus de consensu Arbitrorum suorum Nobis injunxit, ut sub juramento præstito procuremus, quod infra diem proximo assignandam *superiorum nostrorum literas de consensu super compromissum* hujusmodi habeamus. *Nos* Prior Nantuaci literas Abbatis Cluniacensis, *Nos* Dominus de Villars, literas Nobilis Viri, Domini Joannis, Comitis Burgundiæ, ad quos, *ut ad Superiorem, negotia videntur pertinere,* & de hac faciamus totaliter posse nostrum. *Expensas* autem, quas faciet Dominus Electus in *assessoribus Consiliariis*, vel in Castris a Nobis ei traditis, persolvemus ad mandatum suum, eundem indemnem super hoc conservantes, ad Castrorum etiam custodiam opem ei conferemus & juvamen, impedimentum si quod evenerit super hoc, prout partem alterutram contingeret, removendo; renuntiamus autem ultro citroque sub præstito

juramento *exceptioni, doli in factum, beneficio restitutionis in integrum, privilegiis impetratis, vel impetrandis,* quæ ad compromissum & arbitri pronunciationem, vel pœnæ solutionem, nec possimus venire in aliquo contra arbitrium, vel etiam compromissum. *In cujus rei* testimonium Nos dicti Archiepiscopus & Conventus Nantuacensis ex una parte, & Nos Stephanus, Dominus de Villars, Sigilla nostra, una cum Sigillo Domini Electi, præsentibus duximus apponenda. *Actum Kal. Martii* anno Domini 1246.

XCIX.

Carta Guilelmi Palatini Militis.

Ex Archivo Cameræ Computorum Delphinalium.

1285. NOs GUILELMUS, *Palatini* (a) *Miles,* notum facimus universis, præsentes literas inspecturis, quod medietas *directi dominii* Montistiderii pertinet ad domum dictorum *Les Chambut;* & quod Nos olim tenebamur dictum castrum & villam *Montisdiderii* (b) facere villam francam, neque tamen *forum* facere sine voluntate ipsorum *Les Chambut*, & quod ipsi participabant & capiebant medietatem in directo dominio, videlicet lationum, & venationum, & omnium ad jus directi dominii pertinentium. Item capiebant medietatem *de Blæria;* Item medietatem *carrucarum* de *Cessia;* in cujus rei testimonium præsentibus literis Sigillum nostrum duximus apponendum. *Datum* anno Domini MCCLXXXXV.

C.

Litera Concordiæ inter Priorem Nantuaci, & Humbertum Dominum de Thoire & de Villariis.

Ex Archivo Ecclesiæ Nantuaci.

NOs, Frater JOANNES, (a) humilis Prior Nantuaci, & ejus-

(a) *Palatini*] familia olim Dombensis Pagi nobilissima.

(b) *Montisdiderii*] vulgo *Montdidier*, Castrum antiquum apud Sebusianos.

(a) *Frater Joannes*] Abbas S. Sequani in Burgundia, & Prior Nantuaci.

ejusdem loci Conventus, & Nos *Humbertus*, Dominus de Thoire & de Villars, notum facimus universis, præsentes literas inspecturis, quod cum discordia] seu controversia verteretur inter Nos prædictum *Humbertum* ex una parte, & Nos Dominos Priorem & Conventum ex altera, super *garda Villæ & Prioratus Nantuaci*, & rerum & hominum ad dictum Prioratum pertinentium in *Montania*, quam gardam Nos dictus *Humbertus* dicebamus ad Nos pertinere, Nobis Priore & Conventu e contrario asserentibus. Tandem inter Nos partes prædictas, post tractatus varios intercessit super his & super articulis infra scriptis amicabilis compositio in hunc modum, videlicet, quod villa & Prioratus *Nantuaci & Castrum S. Germani*, & generaliter omnes res & homines, ad dictum Prioratum & dictum Castrum pertinentes, a Castro *Castellaniæ de Michalia* usque ad aquam, quæ dicitur *Ens*, usque ad terras & territoria S. Eugendi Jurensis, exceptis villis & rebus, si quæ erunt intra terminos suprascriptos de aliena garda, ut de dominio alieno retroactis temporibus ab antiquo sint & remaneant in perpetuum de bona garda nostri *Humberti*, Domini de *Thoire* & de *Villars*, & successorum Dominorum de Thoire, & de Montania, quam bonam & perpetuam gardam, Nos dicti Prior & Conventus, eidem *Humberto* & successoribus suis damus & assignamus perpetuo habendam & retinendam in omnibus locis superius expressis, cum conventionibus infra scriptis; Videlicet, quod idem Nobilis Vir Castrum prædictum *S. Germani*, & res & homines de *Castellania* dicti Castri, tenentur gardare & defendere bona fide, pro qua bona garda dicti Castri & Castellaniæ, Nos prædicti Prior & Conventus promittimus bona fide & stipulatione eidem *Humberto* pro se & hæredibus & successoribus suis dare, reddere & solvere quolibet anno in festo Beati Hilarii centum solidos Gebennenses in Prioratu Nantuacensi, ad valorem pecuniæ Gebennensis nunc currentis; hanc autem bonam gar-

gardam dicti Castri *S. Germani* & *Castellaniæ.* Nos dictus *Humbertus* confitemur & recognoscimus, Nos tenere in feudum a *Domino Yvone*, Abbate Cluniacensi, nomine suo & successorum Ecclesiæ Cluniacensis, per hoc eidem homagium jam fecisse promittentes, & obligantes Nos & successores nostros, qui dictam gardam tenebunt ad homagium faciendum, *in renovatione cujuslibet Abbatis* Cluniacensis, & quicumque sit novus *Dominus* de Thoire; idemque possessor dictæ gardæ tenetur facere homagium de prædicta garda Abbati Cluniacensi, suo & Ecclesiæ Cluniacensis nomine, sicut superius est expressum. *Item* idem *Nobilis* Vir debet gardare & defendere bona fide Prioratum & Villam de Nantua, & homines & res ad dictum Prioratum pertinentes in *Montania*, pro qua bona garda, & perpetua, excepto Castro & Castellania S. Germani, Nos Prior & Conventus prædicti, promittimus bona fide dicto *Humberto* pro se & hæredibus & successoribus suis dare, reddere & solvere quolibet anno, in festo B. Hilarii, in Prioratu Nantuaci, quindecim libras Gebennenses, vel valorem pecuniæ Gebennensis nunc currentis. *Volumus* etiam, & expresse concedimus, quod garda, quam idem Nobilis Vir habebat in villa *B. Martini, del Fresno*, & in villa de *Brenod*, in suo statu remaneat, & nihil immutetur in garda ipsarum Villarum, per ea, quæ superius latius sunt expressa. *Novæ autem gardæ* de *Charis, d'Eschalon*, & de Condamine computantur & continentur in summa quindecim librarum superius nominatarum. *Item* fuit actum inter Nos, partes prædictas, & in pactum deductum, quod si Dominus Abbas Cluniacensis vel ejus successores Abbates Cluniacenses, qui pro tempore fuerint, vellent convenire coram se *Dominum de Thoire ratione feudi supradicti*, seu quacumque alia justa ratione, idem Dominus Abbas *debet sibi assignare locum citra Sagonam a parte orientali, a Civitate Matisconensi usque ad Civitatem Gebennensem, ubi voluerit, in loco idoneo & honesto; longius autem dictus*

Nobi-

Nobilis, vel ejus hæredes, ad litigandum ire vel mittere nullatenus teneantur. Nos quidem dictus *Humbertus* confitemur & recognoscimus pro Nobis, & hæredibus, & successoribus nostris, quod Nos in villa, Territorio & Castellania *Nantuaci*, Villa & Territorio *de Port,* Villa & Territorio *B. Martini du Fraisne,* in Castro, Villa & Castellania *S. Germani*, in *Villa & Territorio de Brenod,* nec habuimus, nec habere debemus jurisdictionem, justitiam, merum vel mixtum imperium, correctionem, dominium vel districtum, seu ressortum, exceptis terris *de Lollio*, in quibus habeamus *dominium directum;* in aliis vero villis, hominibus, rebus & terris pertinentibus ad Prioratum *Nantuaci* in terra *Montanea* non habemus, nec habere debemus *jurisdictionem, merum vel mixtum imperium, correctionem, dominium, vel districtum seu ressortum,* nisi in locis, in quibus prædicta exercere consuevimus, priscis temporibus retroactis; insuper cognitionem, exercitium seu executionem causarum seu quæstionum, quibus quis alienæ jurisdictionis forum nostrum jure communi sortiri tenetur, Nos prædictus *Humbertus* Nobis & nostris retinemus. Præterea Nos dictus *Humbertus* promittimus bona fide Priori Nantuaci, recipienti nomine suo, & Conventus, & Ecclesiæ seu Prioratus Nantuaci *gardare*, defendere, & manutenere Priorem, Monachos, Clericos, Prioratus & homines Ecclesiæ Nantuaci contra quascumque personas, *præterquam* contra Abbatem Cluniacensem, Priorem & Monachos, Clericos dictæ Ecclesiæ seu Prioratus Nantuaci. *Actum* est etiam, & in pactum deductum specialiter & expresse, quod Nos dictus *Humbertus* gardam seu gardas prædictas non possimus de manu nostra removere, vel in alium transferre, nisi ad ipsum solum, qui erit *Dominus de Thoire,* & de *Montania*, Item concordatum est inter Nos partes prædictas, & in pactum deductum, quod quicumque, qui pro tempore erit novus Dominus de Thoire vel de Montania, & quicumque erit novus Prior Nantuaci, subibit

& faciet subire tenebitur *juramentum in magna Ecclesia Nantuaci super magnum Altare, præsentibus supradictis* Domino de Thoiria, & Priore & Conventu Nantuaci, de prædictis omnibus attendendis & fideliter observandis. *Item* Nos dictus Humbertus promittimus, bona fide gardare & defendere a Nobis & nostris *forum Villæ* Nantuaci, eundo & redeundo tanquam bonus gardator, nec prohibebimus, nec prohiberi faciemus, seu prohiberi sustinebimus, quo minus quicumque volens venire ad dictum forum, possit venire, una cum rebus quibuscumque libere & solute. *Præterea* conventum est & concordatum, & per stipulationem solemnem inter Nos partes prædictas hinc & inde ad invicem firmatum, quod in molari de Partu neutra partium prædictarum possit Castrum, fortalitium, seu quodlibet aliud ædificium, furcarum plantationem, seu aliquam aliam culturam quocumque nomine censeatur facere, construere seu bastire; & si quis alius prædicta sive prædictis similia in dicto Molari faceret, seu facere attentaret, utraque pars, videlicet altera alteram ob altera requisita tenetur defendere & juvare ad inhibitionem & impeditionem prædictorum. Hanc autem concordiam, pactionem, conventionem, ordinationem & pacem, promittimus Nos dictus *Humbertus*, & Nos dictus *Prior* per juramentum *supra sancta Dei Evangelia* corporaliter præstitum, & Nos dictus Conventus bona fide pro Nobis & nostris successoribus universis, attendere & servare, & generaliter adimplere omnia universa & singula prædicta; Committentes Nos partes prædictæ una alteri ad invicem sub vinculo præstiti juramenti & bona fide contra prædicta non venire, vel aliquid de prædictis facto vel verbo, in judicio vel extra, jure vel consuetudine, præscriptione, seu alia ratione, nec contra ire volenti quoquo modo aliquatenus consentire. Nos siquidem dictus *Humbertus* pro supradictis omnibus & singulis attendendis *supponimus* Nos, & hæredes & successores nostros *Jurisdictio-*

dictioni Archiepiscopi Lugdunensis, Bellicensis & Gebennensis Episcoporum, & eorum officiariis & cuilibet eorundem, qui possint & debeant compellere Nos & hæredes, & successores nostros ad observationem compositionis prædictæ *per censuram Ecclesiasticam & terram nostram Ecclesiastico supponere interdicto.* Nos autem *Henricus de Villars* Canonicus Lugdunensis, & *Beatrix Domina de Thoire* (b) & Mater dictorum Humberti & Henrici, prædictam pacem, ordinationem, pactionem, conventionem & concordiam laudamus, approbamus & ratificamus, & acceptam habemus; promittentes per juramentum corporaliter præstitum pro Nobis & successoribus nostris contra prædicta non venire vel aliquid de prædictis. Nos siquidem frater *Yvo* miseratione divina Cluniacensis Ecclesiæ Minister humilis, considerata utilitate Prioratus nostri Nantuaci, prædictam pacem, compositionem & ordinationem, prout superius est expressum, laudamus, approbamus & confirmamus, & acceptam habemus; promittentes bona fide, &c. In quorum prædictorum testimonium & munimen Nos frater *Yvo*, Cluniacensis Minister prædictus, & Nos frater Joannes, Prior, & Conventus Nantuaci prædicti; & Nos prædicti Humbertus, Dominus de Thoire & de Villars, Beatrix & Henricus Sigilla nostra præsentibus literis duximus apponenda. *Actum anno Domini* 1270. *XI. Kal. Septembris.*

(b) *Beatrix Domina de Thoire*] cognomine de *Fucigniaco.*

Corollarii vice

Sequentia notatu digna, quasi per Indicem adjecimus, quæ ex antiquo Ecclesiæ Cluniacensis Cartulario per otium Authori transscribere non licuit &c.

I.

LItera *Compromissi* inter *P. Episcopum Matiscon. Capitulumque Ecclesiæ Matiscon.* ex una, & *Abbatem* & *Conventum Cluniac.* ex altera, super Procurationibus, petitis a Domino Episcopo in Decanatibus S. Victoris, Arpayaci, Lordoni, S. Hypoliti, Meleti, Casellarum, Besorniaci, Berziæ Villæ & Escuceolarum, in manibus Domini Bernardi, Gebennensis Episcopi, Ebredunensis electi, & in Magistrum Columbum Archidiaconum Mauleonensem, Domini Papæ Subdiaconum, *anno gratiæ* MCCXII. *Idibus April.*

II. Carta *Compositionis* inter easdem partes, ab Hugone Priore Siduiniacensi, & Magistro Columbo, Domini Papæ Subdiacono, Arbitris electis, factæ, per quam adjudicaverunt Episcopo Matisconensi centum marchas argenti, pro omni jure quod ei competere poterat in dictis Decanatibus *procurationis* nomine, *salvo jure Episcopali in Capellis dictorum* Decanatuum 1215. in Vigilia S. Bartholomei Apostoli.

III. Sententia a *Fr. W. Priore Liviniaci, & Magistro M. Archidiacono Flaviniacensi,* Arbitris, a Duranno Cabilonensi Episcopo, Abbate & Conventu Cluniaci electis, super *procurationibus,* quas Dominus Episcopus asserebat sibi deberi in Decanatibus S. Jangulphi, Bellimontis & Juliaci, in sua Diœcesi constitutis; per quam sententiam pronuntiatum fuit, ut Abbas Cluniacensis Episcopo centum & sexaginta solidos Divionensis monetæ daret, pro dictis *procurationibus* MCCXIX. *mense Majo.*

IV. Con-

IV. Confirmatio ejusdem ſententiæ,ab *Honorio*, Summo Pontifice, facta, per Bullam datam Laterani, Idibus Januarii, Pontificatus anno ſexto.

V. Litera *Venditionis* Stephano, Cluniac. Abbati, ad opus obedientiæ ſuæ de Berzi Villa, a Wilelmo de Marchant Milite, & Alalis ejus uxore, eorum omnium quæ habebant in Parrochiis de Berziaco, de Charnay & de Soligniaco, ſub Sigillo Curiæ Lugdun. anno Domini MCCXXXIII.

VI. Carta *venditionis* poſſeſſionum, quas habebat Seguinus Decanus Matisc. in Caſtellania Berziaci, Eccleſiæ Clun. cujus venditionis Jocerannus, Dominus Branciduni, fidejuſſor extitit. Actum in craſtino beati Urbani, anno Domini 1234.

VII. Literæ, quibus *Achardus* de Maciaco, Miles, vendit Eccleſiæ Clun. quidquid habebat apud Beſornay, & in Parrochia S. Vincentii, ſub Sigillo Aymonis, Epiſcopi Matisc. die Mercurii proxima poſt octavas Paſchæ, anno Domini 1236.

VIII. Literæ de concordia, facta inter Monachos Cluniac. & Bernardum de Mailly Thomæ filium ſuper Condamina de Coctaneis; cujus fidejuſſorem dedit Dominum Hugonem de Berzy, & Dominum Hugonem, primogenitum ejus filium, anno Verbi Incarnati 1188. regnante Domino Philippo, Francorum Rege.

IX. Confirmatio *Juris Altaris* & præſentationis Presbyteri in Eccleſia de Turre ſuper Matronam, Eccleſiæ Cluniaci pertinentiis, per *Wilhelmum* Rhemorum Archiepiſcopum ſanctæ Eccleſiæ, tunc ſanctæ Sabinæ, Cardinalem, Apoſtolicæ Sedis Legatum. Data per manum Alexandri, Cancellarii, anno ab Incarnat. Domini 1179. menſe Febr.

X. Teſtimonium *Sanſonis*, Rhemorum Archiepiſcopi, de dono partis molendini ſuper Maternam datæ Eccleſiæ S. Geneſii. Teſtes Hugo Abbas S. Remigii, Joannes Abbas S. Nicolai, Odo Abbas S. Dionyſii. Actum Rhemis, anno Incarn.

 Verbi

Verbi 1152. Ind. 14. regnante Ludovico, Francorum Rege, anno 15. Archiepiſcopatus Domini Sanſonis anno 12.

XI. Literæ *Rainaudi*, Rhemorum Archiepiſcopi, de donatione Altaris de Turre ſuper Maternam, ab eo a Dominis de Plaioſto, al. dePlagaioſt, vindicati. Sub ſignis Domini Rainaudi Archiepiſc. Domini Rogerii Catalauni Epiſcopi, Elinandi Laudunenſis Epiſc. & Raboldi Niomenſis Epiſc. Remis A. Inc. Verbi MXCI. Indict. 14. regnante glorioſo Francorum Rege Philippo, anno 32. Archiepiſcopatus autem Domini Renoldi anno 7. Godefridus Cancellarius recognovit, ſcripſit & ſubſcripſit.

XII. Privilegium *Alexandri* Papæ, Abbati & Conventui novi Monaſterii Pictav. quo confirmat omnes liberalitates eis factas a W. Comite Pictav. & plurimas alias res. Datum Later. per manum Sacræ Rom. Eccleſiæ Cancellarii 8. Kal. Junii.

XIII. Sententia diffinitiva, per Judices a Domino Papa *Gregorio* delegatos, ſuper querela inter Epiſcopum & Capitulum Pictavi ex una parte, & Abbates & Conventum Cluniac. & novi Monaſterii ex altera. Die Jovis poſt Nativit. Domini anno 1233.

XIV. Privilegium *Gregorii* Papæ, de novo Monaſterii Abbati Clun. datum, quo inter cætera Summus Pontifex conſtructionem & dotationem Monaſterii novi tribuit Wilelmo Comiti Pictav. quam laudat & approbat. Dat. Laterani 5. Idus Decembr. per manus Petri, S. R. E. Cardin. Presbyteri ac Bibliothecarii A. 4. Pontificatus Domini Gregorii Papæ 7.

XV. Carta de pace facta inter Eccleſiam Clun. ex una, Dalmatium de Luzy & Dominam de Vannuri ejus uxorem 1206. Non. Martii, quarta ſcilicet feria in Capite jejunii.

XVI. Verpitio cuſtodiæ molendini de Verneto, facta Eccleſiæ Clun. a Wilelmo & Guichardo de Varennis fratribus, ſub Sigillo P. Epiſcopi Matiscon. 1217.

XVII.

XVII. Venditio Decimæ de Marziaco Ecclesiæ Clun. per Dominam Beatricem de Laye, uxorem quondam Bartholomei de Clusa Militis, & per Humbertum de Mingiaco ejus Nepotem, sub Sigillo Aymonis, Episcop. Matiscon. 1236. m. Mart.

XVIII. Carta P. Dei patientia Matiscon. Episcopi, de facta pace super querelis, quas Dominus Gaufredus de Bussejo miles habebat erga Ecclesiam Cluniac. 1207. m. Aprili.

XIX. Carta donationis Ecclesiæ de Bertreis, factaCluniac. Ecclesiæ per Walterum de Frudigneis, sub Sigillo Adalberonis, Episcopi Leodiensis. Testes ex Nobilibus atque illustr. Viris Godefridus, Comes Namurcensis, Gilbertus Comes de Duracio, & Lambertus Comes de Monteacuto. Actum Leodii, A. Dom. Incarnat. 1124. Ind. 2. regnante Henrico IV. anno Imperii ejus 25.

XX. Literæ cessionis & remissionis, factæ ab Abbate & Ecclesia Clun. *Roberto* Episcopo Beluacensi, de Prioratu & domo de Buriaco, quam olim Abbas & Conventus S. Joannis Angeliacensis Monast. Cluniac. concesserunt 1240. m. Augusto.

XXI. Carta concessionis Monasterii S. Albani, super fluvium Rheni in suburbio *Civitatis* Basileensis Monasterio Cluniaci, per Burchardum, Basileensis Ecclesiæ Episcopum. Acta apud Basileam anno Dominicæ Incarnat. 1105. Indict. 13. feria 2. Paschalis hebdomadæ, Luna 22. regnante Romanorum Imperatore Henrico III. & filio ejus, Rege Henrico V. anno autem ordinationis Burchardi Episcopi Basileensis, qui hanc cartam dedit 33. anno vero ordinationis Hugonis Abbatis Cluniac. cui data est, 57.

XXII. Litera discordiæ inter Abbatem S. Joannis de Valentianis, & Priorem S. Salvii, sub Sigillo Nicolai Cameracensium Episcopi, sine data.

XXIII. Commissio Domini *Lucii* Papæ, S. Remensi Archiepiscopo, de discordia, quæ vertitur inter Abbatem S. Joannis de Valentianis, & Priorem S. Salvii, qui Remensis

Archi-

Archiepiſcop. viſa ſententia inter eaſdem partes, pridem lata a Nicolao Cameracenſi Epiſcopo, eam approbavit. Remis, anno Incarn. Verbi 1145. Indict. 7. regnante glorioſiſſimo Francorum Rege Ludovico, anno 8. Archiepiſcopatus Domini Sanſonis anno 6. ſub ſignis Goſſeni Sueſſonenſ. Epiſcopi & aliorum.

XXIV. Carta *Ludovici,* Francorum Regis, data apud Vicennas, anno Domini 1235. menſe Sept. per quam ait ſe miſſurum probos viros, qui inquirerent de querelis, quas Abbas & Conventus Cluniac. & J. Comes Matisc. habebant invicem ſuper quadam domo, ſita inter Domenge & Igy.

XXV. Carta Wilelmi, Comitis Viennæ & Matiscon. qua fidejubet pro pace ſervanda Monaſterio Cluniac. de Hugone de Mailly; quam etiam juravit Wilelmus de Germola, & uxor ejus Hugueta de Mailly, ſine data.

XXVI. Confirmatio *Henrici* Regis, doni quod Heſſo quidam nomine fecit Monaſterio Cluniac. Eccleſiæ cujusdam, nomine Rimeſtrigo, & omnis Patrimonii ſui. Data Wormaciæ 6. Kal. Auguſti, anno Dominicæ Inc. 1072. Indict. 2. anno autem Domini Henrici IV. Regis ſeptimo decimo.

XXVII. Carta *Joceranni,* Domini Branceduni, per quam laudat donationem & eleemoſynam quam Bernardus de Taiſiaco Canonicus Matisc. fecit Eccleſiæ Cluniac. de rebus ſeu poſſeſſionibus, quas apud Taiſiacum habebat, 12. Kal. Sept. 1231.

XXVIII. Carta *Joceranni,* Domini Branceduni, per quam titulo pignoris obligat Eccleſiæ Cluniac. quidquid juris habebat in villa de Perciaco; quam Dominus Guichardus de Calvomonte donaverat dictæ Eccleſiæ. In qua quidem carta dictus Jocerannus nominat Stephanum Abbatem Cluniac. kariſſimum conſanguineum ſuum, & pollicetur facere laudare cartam ſuam per venerabilem fratrem ſuum Bartholomeum, quinque Eccleſiarum Epiſcopum. Actum 21. Kal. Septembr. anno Domini 1231.

XXIX.

XXIX. Carta *Joceranni* Groſſi, qua promittit dare Eccleſiæ Clun. literas Domini Lugdun. Archiepiſcopi, & Domini Ducis Burgundiæ ſuper pace, inter eum & dictam Eccleſiam facta, de S. Hypolito, cujus promiſſionis obſides dedit Dominum Regnallum de Montbelet,& Henricum fratrem dicti Joceranni, Simonem de Ver, Joannem Merulum, Guigonem de Lugnié, & Hugonem de S. Alban, qui omnes tenentur tenere oſtagium apud Cluniacum 1215. menſe Auguſto.

XXX. Carta *Aſſociationis* pro *Humberto* Domino Bellijoci per Stephanum Abbatem Clun. in villa de Taſſiaco, alias de Toſſey, & Decanatu de Alpajaco XI. Kal. Maji an. Domini 1233.

XXXI. Litera,continens conventiones, factas inter *Hugonem* Abbatem Cluniac. & Humbertum Dominum Bellijoci, ſuper explicatione aſſociationis villæ de Taſſiaco, & Decanatus de Alpaiaco, M CCXXXIX. menſe Julii.

XXXII. Donatio *Radulfi* Regis Burgundiæ, Monaſterio Clun. de quadam villa, ſita in pago Matiſconenſi, & de tertia parte piſcinæ cujusdam, quæ vocatur Oſaſcum. Actum Enſa villa ſine data, ibi facit mentionem de Emma, ejus uxore.

XXXIII. Litera *H. Regis* Angliæ, Ducis Normaniæ & Aquitaniæ, & Comitis Andegavenſis, qua dicit ſe dediſſe Monaſterio Clun. pro ſalute Regis H. Avi ſui Manerium de Ledelecumba, quod Rex Stephanus eidem Monaſterio aſſignaverat pro C. marchis. Teſtes F. Epiſcopus Sagienſ. R. Epiſcopus Nannetenſis. Regnallus de Curtenay, Gilbertus Malet. Et C. apud Chinon, ſine data.

XXXIV. Confirmatio *Henrici*, Dei gratia Regis Angliæ, Domini Hiberniæ, Ducis Normaniæ, Aquitaniæ, & Comitis Andegavenſis, ſupra dictæ Literæ H. Regis Angliæ, Avi ſui. Data apud Weſtrin 22. die Jan. anno regni ſui 22.

XXXV. Donatio terræ & Eccleſiæ S. Pancratii, Monaſterio Clun. facta per Wilelmum de Varannia, & Gondrellam ejus uxorem, aſſenſu Domini Regis Anglorum Wilelmi,

ſub ſignis *Wilelmi* Regis M. Reginæ Anglorum, Wilelmi Comitis filii Regis, Roberti de Bellomonte, Henrici de Bellomonte, Rogerii de Mortuomari, Gotredi de Calvomonte, Radulfi Dapiferi, Wilelmi de Varanna, Mauricii Cancellarii & Gondrellæ Uxoris, Wilelmi de Varanna.

XXXVI. Donatio, Monaſterio Clun. facta de Manerio quodam, quod Celtona vocatur, per Rogerium Comitem, & Adeleydem Uxorem ejus, de conſenſu *Wilelmi*, Regis Anglorum, & Ducis Normannorum, & Vuilelmi Regis, ejus filii, in Regno ſucceſſoris, ſine data.

XXXVII. Donatio Eccleſiæ *S. Agathæ*, Monaſterio Clun. facta *ab H.* Dei gratia Hiſpaniarum Rege, ſine data.

XXXVIII. Compromiſſum inter Eccleſias Calaguritanam & Naitenſem, in Hiſpania 1222. 8. Idus Octobr.

XXXIX. Donatio Monaſterii S. Petri de Cardina, & Villæ Abellæ, in Burgenſi Territorio ſitæ, Monaſterio Clun. facta ab Adefonſo *Hiſpaniæ Imperatore*, & Uxore ejus Berengaria Era 1180. 4. Cal. Auguſti, prædicto *Imperatore* Adefonſo, imperante in Toleto, Legione, Cæſar Auguſta, Najara, Caſtella, Gallecia, ab eo ſubſcripta eſt carta, & ab Imperatrice Berengaria, Sancia, ſorore Imperatoris Infantiſſa, Comite Roderico, Comite Ferrando, Raimundo Toletano Archiepiſcopo, Petro Secobienſi Epiſcopo &c.

XL. Donatio quorundam Altarium & Eccleſiarum, Monaſterio Clun. facta per Bernardum de Barollio Militem ſtrenuum, Uxorem ejus Mateldim, & filios ejus Ingerrandum, M. Uvidonem, Euſtachium & Bernardum, & Altuidim filiam 1138. Indict. 2. ſub Sigillo Guarini, Ambianenſis Epiſcopi.

XLI. Carta *Bernardi* Xantonenſis Epiſcopi, ſuper diſcordia, quæ vertebatur inter Petrum Archipresbyterum de Rochella, & Priorem Ayenſem X. Kal. Octobr. anno 1149. Romano Pontifice Eugenio, regnante in Francia Rege Ludovico, eodem Duce in Aquitania. Teſtes Arnaudus, Abbas

gratia

gratia Dei, Jordanus Prior de Avesio, Aymericus Prior de Boët.

XLII. Confirmatio supradictæ Cartæ, & omnium Ecclesiarum, quas Ecclesia Cluniac. possidebat in Diœcesi Xantonensi, & earum rerum, quas Dominus Isanbardus de Castro-Aillione, Ecclesiæ Ayensi dederat; per Bernardum, Xantonensem Episcopum, apud Xanton. 14. Kal. Julii anno 1182. Romano Pontifice Lucio III. regnante in Francia Rege Philippo. Henrico Rege Anglorum, gubernante Ducatum Aquitaniæ per Ricardum filium suum. Testes Bernardus, Abbas Nantonii, Helias de Proncat, Prior de Ays &c.

XLIII. Bulla C. miseratione divina Portuensis, & sanctæ Rufinæ Episcopi, Apostol. Sedis legati, qua ex mandato Domini Honorii Papæ, Ecclesiam, Prioratum & Canonicos Rochæ de Solutrejo Diœces. Matiscon. sub Regula B. Augustini, propter eorum dissolutiones, & tepiditatem observantiæ disciplinalis, submittit Ecclesiæ, & Monasterio Cluniacensi. Data Cister. anno Domini 1222. Kal. 4. Octobr.

XLIV. Bulla Domini *Pascalis* Papæ, Hugoni, Abbati Clun. super exemptione pedagiorum, pro tota Terra Cluniaci. Data Cabilone, 4. Non. Februarii, Indict. 15. anno 1106.

XLV. Litera *Ludovici,* Francorum Regis, de associatione sibi facta a Monachis Clun. de S. Gengulpho. Actum publice Parisiis, anno Verbi Incarnati 1166. regni nostri 29. Philippi filii nostri natalis anno 1. astantibus in Palatio nostro S. Comitis Theobaldi, Dapiferi Regis, S. Guidonis Buticularii, S. Mathæi Camerarii, S. Radulfi Constabularii.

XLVI. Sententia *Petri,* Dei gratia *Albanensis* Episcopi, ex Cardinalibus Romanæ Ecclesiæ in partibus *Burgundiæ,* ex præcepto Domini Gregorii Papæ Legati, qua confirmat Monasterium Cluniaci infra terminos suos, inhibet Dominis de Branciduno, Berziaco, Bruxeria, Seduno, Sagiaco & Oscella, ne aliquid in damnum Ecclesiæ Clun. agant, & Episcopo Matisc.

tisc. Landrico, & Gebuino Archiep. Lugdun. intimat se ex parte Domini Papæ, eos excommunicaturos, nisi a molestiis, quas Clun. Monachis inferunt, abstineant. Actum Ausæ apud S. Bernardum, 8. Idus Febr. 1078. Ind. 2. In ea sententia fit mentio Vuarmundi Archiepiscopi Viennensis, qui ante dictum Cardinalem pro Cluniac. perorabat.

XLVII. Carta *Joannis* Comitis Cabilon. qua se constituit defensorem & protectorem eleemosynæ, quam Bernarda de Brechié fecit Eccles. Clun. de iis quæ habebat apud Curdis, Busieres, & Bargeserens. Laudantibus Thomæ filio dictæ Bernardæ, Hugone de sancto Priato sororio Thomæ, & Beatrice filia dictæ Bernardæ. Præsentibus Pontio Decano de Massiliis, & Guichardo Priore de Charolles. Actum anno gratiæ 1218. mense Martio.

XLVIII. Carta B. Comitissæ Cabilonensis de pace, facta inter Clun. Ecclesiam & Radulfum de Bussy, sine dato.

XLIX. Litera Bartholomei de Branciduno Episcopi Quinque Ecclesiensis, qua ordinat de sepultura corporis sui apud Clun. Actum Anno Domini 1234.

L. Bulla Domini *Innocentii* Papæ, Abbati & Conventui Clun. qua confirmat donum Grangiæ de Mercurii Curte, quam nobilis Vir T. Comes Trecensis Ecclesiæ Cluniac. dederat caritative. Dato Romæ apud S. Petrum, 4. Non. Maji, Pontificatus anno I.

LI. Litera *Joannis* Domini Arduini 1209. mens. August. per quam de consensu Domini Abbatis Clun. donat Molendinum & duos Campos juxta Ecclesiam S. Margaretæ.

LII. Literæ confirmatoriæ Altaris de Turre, super Maternam Rainaldi Romanorum Archiepisc. pro Ecclesia Clun. Actum Remis, anno incarn. Verbi 1125. Ind. 3. regnante Ludovico Rege Francorum an. 18. Archiepiscopatus autem Domini Rainaldi anno I.

LIII. Literæ Poponis, Metensis Episcopi, de confirmatione

tione donationis Ecclesiæ de Thiecurth, factæ Ecclesiæ Clun. a Gerardo de Thiecurth. Actum Metis, anno ab Incarn. Domini MXCIII. Indict. I. regnante Rege Henrico Duce, Theoderico in Lotharingia Comite Folmaro, subnotata est hæc carta per manum Andreæ Cancellarii.

LIV. Compositio, facta inter Priorem de Mortua-Aqua & homines ad illam Ecclesiam pertinentes 1188.

LV. Notitia permutationis, factæ inter Hugonem Clun. Abbatem, & Josserannum Grossum Branciduni Dominum, qui remisit Ecclesiæ Cluniac. Castrum suum de Botavant, & Villam de Brey, & de Contuberto, de suo libero allodio pro mille & quingentis marchis argenti, & quadraginta libris Divionens. pro Druelleriis, & Dominus Abbas ultra dictas summas cessit ei Domum suam de Bellemonte Cabilon. Diœcesis, & Grangiam suam S. Desiderii. Cujus permutationis laudatores fuerunt Domina de Brancione, Uxor dicti Josseranni, & Henricus eorum filius, sub Sigillis Aymonis Matiscon. Episcopi, & Vuilelmi Cabilonensis Episcopi, Acta mense Martio 1236.

LVI. Carta de pactione inter Ecclesiam Clun. & Hugonem Discalciatum, super constructione Castri cujusdam in Monte Avoto, contra Ecclesiam Cluniac. & munitione Castri Clarummane, Clermatin, facta a Monachis, per quam pactionem tempore Petri Abbatis Clun. munitiones illæ ex utraque parte eversæ sunt, mediante Seniore Hugone de Berziaco, pactiones pristinæ iteratæ sunt, & additum, quod Monachi possint claudere muris, & munitionibus Domum & Burgum de Massiliis, & querimoniam facere de pedagio, quod dictus Hugo Discalciatus constituit in Terra Cluniaci 1173. regnante Ludovico Rege Francorum I. electionis Domini Rodulfi Abbatis.

LVII. Literæ de obligatione, quam fecit Renaudus Dominus de Busseria, Ecclesiæ Clun. de bonis, quæ habebat in

Valle d'Ardre. Fidejussores debiti, Guillelmus Dominus de Digonia, & Hugo frater ejus. Robertus Dalmatii & Gaufridus Viridis Milites, sub Sigillo Guillelmi Domini de Digonia 1243. mense Febr.

LVIII. Diffinitiva sententia, lata a Geraldo, Engelismensis Ecclesiæ Episcopo, & S. R. E. Legato super Ecclesiis de Morlano, inter Guidonem Lascurrensem Episcopum, & Monachos Clunienses, ex præcepto Domini Papæ Paschalis MCLXXVII. Indict. X. ... Ludovico Rege Francorum ----

LIX. Carta Gaufridi, Petragoricensis Episcopi, continens confirmationem donationis Ecclesiæ S. Joannis de Rochenac, Ecclesiæ Cluniac. factæ per Rainaldum, Episcopum Petragoricensem, ejus prædecessorem, 8. Kal. Novembr. anno vero ab Incarnat. Domini IIII. III. Epacta 3. concurrente 4. Indict. 6. præsidente in Sede Romana Domino Innocentio Papa, Ludovico Rege in Francia regnante, atque Aquitanorum Duce existente.

LX. Epistola Patris Fr. F. Abbatis Novi Mon. Pictaviensis, P. Rothomagensi Archiepiscopo 1238. per quam Ecclesiam Clun. Matrem suam appellat.

LXI. Bulla Domini *Innocentii* Papæ confirmatoria concordiæ, factæ inter Abbates Cluniac. & Novi Monasterii Pictaviens. ex una, & Episcopum & Capitulum Pictav. ex altera, super exemptione Novi Monasterii, data Lateran 6. Kal. Martii, Pontificatus anno 15.

LXII. Litera Concordiæ inter Abbatem & Conventum Novi Monasterii Pictav. & Abbatem & Conventum Cluniac. sub Sigillo Hulrici, Abbatis Novi Monasterii, anno 1211.

LXIII. Testificatio Hulrici Abbatis, & Conventus Novi Monasterii Pictav. ad J.... Papam de subjectione & obedientia, quam debent Ecclesiæ Clun. sine data.

LXIV. Carta, per quam Dalmatius Li Hongres invadiavit decimam suam de Cortambley S. Abbati Cluniac. sub Sigillo H. Matiscon. Episcopi 1234. Mense. Jan.

LXV. Homagium Renaudi de Bufferia Militis, Hugoni Clun. factum 1243. menfe Januario, fub Sigillo S.Matiscon.Epifcopi.

LXVI. Homagium Dalmatii dicti Ungarus, Militis, Abbati & Ecclefiæ Cluniac. de eo, quod habebat in Ecclefia & Parrochia S. Hypoliti, & ultra Guiam, 1244. menfe Jul. fub Sigillo S. Matiscon. Epifcopi.

LXVII. Carta de feodo Joceranni de S. Alban, de rebus iis, quas habebat in Parrochiis de Triviaco, & de Curtilibus, laudante Beatrice ejus Uxore, fub Sigillis G. Epifcopi Eduenfis, & H. Epifcopi Matisc. 1234. menfe Maj.

LXVIII. Carta Monachorum Moiffiacenfium, per quam petunt a Domino Guillermo, Abbate Clun. poft mortem R. eorum Abbatis, ut eis eligat Abbatem. Datum apud Moiffiacum anno Domini 1245.

LXIX. Carta R. Abbatis Moiffiacenfis H. Abbati Clun. de obedientia ab eo debita Ecclefiæ Cluniac. Datum Cluniaci 1243.

LXX. Confirmatio, facta a Guillermo Abbate Cluniac. electionis fratris Aldemari, Monachi Cellarii Aureliacenfis, in Abbatem Figiacenfem, a Decano Infirmario Figiacenfi, & Priore Garderiaci factæ, fub Sigillo Hugonis Epifcopi Clarmontenfis 1244. menfe Jan. præfentibus Jacobo, Priore Marcigniaci, & aliis.

LXXI. Litera Fulconis, Monafterii Novi Pictav. Abbatis, ad Wilermum Cluniac. Abbatem, ut dictum Monafterium novum protegat ab oppreffionibus inimicorum. Data die Veneris ante Lætare, Jerufalem, anno Domini 1245.

LXXII. Litera Bertrandi Abbatis Aureliacenfis, ad Abbatem Cluniac. qua ei commendat Aldemarum Cellerarium Aureliacenfem, quem Monachi Figiacenfes fibi in Abbatem elegerant. Data Aureliaci, 3. feria poft Epiphaniam, anno Domini 1245.

LXXIII.

LXXIII. Carta compositionis, factæ inter Cluniacensem & Balmensem Ecclesias, Theobaldo Balmensi Abbate, sine data.

LXXIV. Carta de compositione & pace inter Hugonem Abbatem Cluniac. & Oddonem Abbatem Balmensem 1239. in crastino Pentecostes.

LXXV. Compositio, facta inter Nariodum, Episcopum Eduensem ex una, & Ecclesiam Cluniac. ex altera, mediantibus R. Albanensi Episcopo & W. Nivernensi Comite, anno Incarnat. 1109. sub Domino Paschali Papa 2. regnante Ludovico Francorum Rege, in præsentia Pontii Abbatis Clun.

LXXVI. Carta compositionis inter Dominum Simonem de Luziaco, & Ecclesiam de Mæbria, sub Sigillo Hugonis Eduensis Episcopi, sine data.

LXXVII. Litera Stephani, Episcopi Eduensis, qua promittit Ecclesiam Cluniac. & res omnes ad eam pertinentes, ab iniquorum infestatione defendere, sine data.

LXXVIII. Donatio Wilanci, Sedunensis Ecclesiæ Episcopi, Ecclesiæ B. Petri de Altapetra, de rebus dictæ Ecclesiæ, quas in proprio tenebat, sub sigillo Widonis Archiepiscopi Viennensis, Apostolica authoritate Bisuntinæ Sedis Vicarii. Acta hoc anno 1107. Incarn. Domini, Ind. XV.

LXXIX. Litera Bosonis, Episcopi Cathalaunensis, de discordia, quæ erat inter Eccles. de Tribus-fontibus, & Eccles. de Bando Villari, sine data.

LXXX. Vadimonium Barnerii de Drée, Militis, de iis omnibus quæ habebat apud Giureium. Testis Guido Dominus de Verge, sine data.

LXXXI. Litera *R. Arelatens.* Archiepisc. Conventui Cluniac. scripta super recuperatione Prioratus S. Gervasii in Diœcesi Arelatensi siti, qui ad Ecclesiam Cluniac. spectabat, sine data.

LXXXII. Carta Wilermi, Comitis Forcalcherii, de donatione, quam fecit Ecclesiæ B. Mariæ, de Podio de Ganegobre, anno. 1206. ante Festum S. Joannis Baptistæ.

LXXXIII.

LXXXIII. Carta Amelii, Episcopi Tholosani, per quam restituit Ecclesiæ Clun. in manu Domini Pontii, Abbatis Eccles. S. Columbæ in territorio Tholosano, laudantibus Canonicis Tholosanis, Vice-Comite Anton. Bernardo, Petro Remundo, & Uxore ejus Adela, quæ prædicti Abbatis soror erat. Præsentibus Raymundo, Ausciorum Archiepiscopo, & aliis. Actum apud S. Eulaliam prope Carcassonam, anno ab incarn. Domini 1110. sub Domino Pascali Papa secundo, regnante Ludovico, Rege Francorum.

LXXXIV. Litera Humberti, Valentinensis Episcopi, per quam Priori S. Marcelli in Provincia dat decimas S. Privati, sine data.

LXXXV. Carta de societate mutua inter Archiepiscopum & Capitulum Eccles. Lugdunens. & Abbatem & Conventum Clun. sub Sigillis Joannis, Archiepiscopi Lugdun. & Hugonis, Abbatis Clun. sine data.

LXXXVI. Carta Ferrandi, Dei gratia Regis Castellæ & Toleti, & Berengariæ Reginæ, ejus Matris, per quam trecentos aureos annuos donant Mon. Clun. super Salinis de Attentia, sine dat.

LXXXVII. Litera *Wilelmi*, Burdigal. Archiepiscopi, per quam confirmat Eccles. Clun. ea omnia, quæ Prædecessores sui Archiepiscopi Burdigalens. ei dederant. Datum apud S Joannem Angeriacens. 7. Kal. Jul. 1182. Rom. Pont. Lucio III. existente. Philippo Rege in Francia regnante. Henrico, Rege Anglorum, Ducat. Aquit. gubernante per Ricardum filium suum.

LXXXVIII. Carta *Adefonsi*, Imperatoris Hisp. & Berengariæ ejus Uxoris, per quam Eccles. & Convent. Cluniac. donat Eccles. S. Vincent. de Salamantica, in manu Domini Guigonis, Rom. Eccles. Cardinalis & Legati, laudante Sancio, Imperatoris majori filio; præsentibus Toletano, Archiep. Petro Compostellano Archiep. Petro Secobiensi Episcopo, Petro Palentino Episc. Berengario Salmanticensi Episcopo, Roderico Comite, Pontio de Cabreria, Comite &c.

LXXXIX. Carta *Stephani*, Anglorum Regis, per quam ma-

nerium suum de Ledegba, de proprio dominio suo, dat Eccles. & Mon. Clun. pro centum marchis argenti, quas Rex Henricus Avunculus & Antecessor ejus, pro anima Patris sui, Avi dicti Stephani Regis dicto Monast. donarat, anno Incarnat. Dominicæ. 1136. regni sui 1. S. Stephani Regis, S. Mataldis Reginæ. S. Eustachii filii Regis, S. Henrici de Suilly &c.

XC. Confirmatio *Henrici*, Regis Anglorum, pro remedio animæ suæ Uxoris, Matildis, & pro salute filii sui Wilelmi, & filiæ Matildis, donationis Eccl. S. Trinitatis, quæ est in Lautona a Wilelmo Penerollo, ejusd. Eccl. fundatore factæ, sine data.

XCI. Concessio Eccles. Clun. ab Hugone, Ulmi & Castricani Domino, facta; per quam promittit Eccl. S. Christophori de Castrocanino, quod nullus deinceps haberet furnos & molendina infra Plastrearia Castricanini. Actum 1222. mense Febr.

XCII. Carta Theobaldi, Comitis Trecensis Palatini, qua donat Eccl. S. Magaretæ, quæ est cella Eccl. Clun. Grangiam, quæ dicitur Mereliculcis pro salute Patris, & Matris, & fratris sui. Actum anno Verbi Incarn. 1198. data per manum Galterii Cancellarii.

XCIII. Carta donationis Eccl. de Borbona, de lintis, & de lintellis Eccl. Clun. per Atonem, Eccl. Trecens. Episc. sine data.

XCIV. Carta Alaidis, Matris Duc. Burg. de domo de Troant, quæ redire debet ad Cluniacum post decessum dictæ Alaidis 1235. mense Junio.

XCV. Carta *Hugonis*, Domini Vergiaci, per quam dat Ecclesiæ & fratribus Cluniacensibus homines suos, quos habebat apud villam Giuriacum, quam occasione Ducis guerræ, homines ejus combusserant, anno 1187. regnante Philippo Rege Franciæ, Hugone Duce Burgundiæ, & Stephano Eduensi Episcopo. Testes Dominus Hugo & Uxor ejus. Domina Gilia & Simon frater ejus.

XCVI. Literæ *Hugonis*, Ducis Burgundiæ, per quas pollicetur Stephano Abbati Cluniacensi, se redditurum bona fide

Eccles.

Eccleſ. Clun. Domum de Troant immunem ab omnibus debitis, poſt deceſſum Alaidæ Matris ſuæ, cui ad vitam ejus conceſſa fuerat dicta Domus. Actum eſt anno Domini 1235. menſe Junio, ſub Sigillo R. Lingonenſis Epiſcopi.

XCVII. Carta *Artaudi*, Albi Vice-Comitis, de quittatione earum omnium rerum, quas habebat, vel habere poterat in toto honore de Amberta, usque ad aquam de Changiaco, quæ dicitur Teſſora, & in tota villa de Torziaco. Actum apud Ambertam, in præſentia Domini Theobaldi Clun. Abbatis, cui quittatio illa facta fuit anno ab Incarn. Domini 1180. 1. die menſis Sept. regnante Francorum Rege Philippo, anno 1. & Domini Theobaldi, Venerabilis Clun. Abbatis primo promotionis anno. Teſtes Hugo Sacriſta Clun. Artaudus Prior Cariloc. Durannus Prior S. Victoris. Jomarus de Varennes, Petrus Decanus de Torziaco. Pontius de Caſtello. Petrus de Carnant. Radulphus de Spinatia, & Dalmatius frater ejus. Dalmatius de S. Albondo.

XCVII. Carta diviſionis Parrochiæ de Rue, a Ricardo Ambianenſi Epiſcopo facta 1207. menſe Majo.

XCVIII. Carta de pace inter Eccleſiam de Cluniaco & Monaſterium S Egidii, continens donationem odedientiæ de Limant, facta Monaſterio Cluniac. a Petro Abbate S. Egidii. Actum MCXXXII. tempore Domini Innocentii Papæ 2. anno quoque ſecundo, regnante Ludovico Francorum Rege, ipſo quoque Domino Papa Innocentio præſente, Epiſcopis, Albanenſ. M. Joanne Cremenſi, H. Epiſcopo Antiſiodorenſi, Aymerio Cancellario, Gregorio Diacono Cardinali Romano. Romano Cardinali Diacono. Hujus rei teſtes ſunt Raymundus, Abbas S. Privati &c.

XCIX. Carta donationis Abbatiæ S. Pontii, Eccleſ. Clun. facta a Rainbaldo quodam, laudantibus filiis & Nepotibus ſuis, in manibus Domini Hugonis Abbatis Clun. ſub ſignis dicti Ranibaldi Epiſc. de Avinion. Wilelmi Gardilon. Ponci & Aicardi, qui omnes dictam donationem firmaverunt, ſine data

C. Carta *Richerini* Epiſcopi *Tullenſis*, per quam cor firmat

 Eccleſ.

Eccleſ. Clun. donationem Cellæ Fondonenſis, alias Frundenſis, quam olim dictæ Eccleſiæ fecerat Vir illuſtris Odoinus; quæ confirmatio facta fuit Pontio, Abbati Clun. Tulli, in Synodo generali in majori Eccleſia S. Protomartyris Stephani 1109. Ordinationis vero dicti Richerini 4. Indict. 4. Epacta 9. concurrente 6. imperante Henrico IV. regnante Domino JEſu Chriſto feliciter. Amen. S. Richerini Epiſcopi. S. Theomari, Abbatis S. Manſueti. S. Udrici, Abb. S. Apri. S. Theoderici de S. Hylario. S. Theoderici de Calvomonte. S. Galterii & Theoderici fratris ejus de Vireres.

CI. Judicium Guichardi Prioris S. Elenci, Petri Præcentoris, & Humberti Pœnitentiarii Lugdun. ab Innocentio Papa delegatorum, ſuper querelis, quæ inter Priorem & Domum Marciniacenſem, & Simondum Dominum Sinemuro vertebantur. Actum apud Abraellam die Mercurii poſt octavas Pentecoſtes 1218.

CII. Carta facti pro Eccleſia Clun. contra Menatenſes per Archiepiſcop. Lugdun. Actum Lugduni, in domo Archiep. A. Dominicæ Incarn. 1208. menſe Octobr. præſentibus iſtis P. Matiſconenſi & B. Bellicenſi Epiſcop. P. de Balma, Abbate Ambroniaci. J. de Vaures. S. de Sandrens. P. de Boteon.

CIII. Carta judicii, lati per Magiſtrum Gaufridum, Priorem Podiolenii, Monach. Ordin. Clun. & Magiſtr. Petr. de Caſtris, Priorem de Suira, Arbitros electos ſuper querelis, quæ inter Eccleſiam Clun. & Priorem S. Egidii vertebantur. A. N. C. 1245. Pontificatus Domini Innocentii Papæ 4. anno 3. Indict. 3. menſis Junii die 8. ſub Sigillo Benedicti Epiſc. Maſſil.

CIV. Litera obedientiæ ab Henrico Priore S. Majoli Papinienſis, Domini Abbatis Clun. in Lombardia Camerarii, ad Abbatem Clun. ſcripta. Actum Lugduni, A. Inc. D. 1245. menſe Julio.

CV. Litera, a R. Archiep. Lugdun. & S. ejuſdem Eccleſiæ Decano, ad Dominum Innocentium Papam ſcripta, qua teſtatur ſe pronuntiaſſe in favorem Eccleſ. Clun. contra Menaten-

natenſem Abbatem pro obedientia & ſubjectione, quam debebat dictæ Clun. Eccleſiæ.

CVI. Carta Joſſeranni Groſſi, Domini Branceduni, qua, exceptis aliis rebus, quas antiquitus acceperat ab Eccleſia Clun. in feudum, ſcilicet, prata de Nocerois, fatetur ſe recepiſſe a Domino Stephano Abbate Clun. in feodum, quidquid habebat apud Flagiciacum, & in tota valle de Sirons, & in valle de Maciaco Nemus de Sorplate, & Nemus de Monte Audon, & locum qui dicitur Dens Turgi, & Nemus de Iſpanin. Actum anno gratiæ 1234. menſe Januario.

CVII. Notitia Joceranni Groſſi, Domini Branceduni, de rebus, quas Jocerannus de Nanton Miles ab Eccleſia Clun. tenebat in feodum. Actum A. D. 1234. menſe Auguſto.

CVIII. Carta Quittationis decimæ de Moſſenes, facta Eccleſiæ Clun. per Joſſerann. le Merle, ſub Sigillo Joſſeranni, Domini Branceduni, 1234. menſe Febr.

CIX. Carta donationis decimæ de Aynart, Eccleſiæ Clun. facta ab Hugolino de Petra-Campi Domicello, ſub Sigillo Guillermi, Cabilonenſ. Epiſcopi, 1234. menſe Mart.

CX. Notitia Joſſeranni Groſſi, Domini de Branceduno, de rebus, quas Guillermus de Loſiaco Miles, tenebat in feodum ab Eccleſia Clun. videlicet Caſamentum Domini Guillermi de Sauſ. Domini Gaufridi de Cros. Domini Girardi de Viliaco, Præpoſiti de Seſſonay. Joſſeranni Lou-Roſt, Præpoſiti d'Uxelles, & Domini de Viriſeto. Item laudam illorum de Digonia, decimam de Curtis, Corveias de S. Etadio, de Vallibus & de Montania. Item Montem de Montenay, & quidquid juris idem Guillermus habebat, vel habere poterat, a Gradona usque ad Guiam, excepto feodo Domini Sarriaci. Actum feſto B. Urbani A. D. 1234.

CXI. Carta Joſſeranni Groſſi, Domini de Branceduno, qua teſtatur, Achardum de Majaco, hominem & fidelem ſuum vendidiſſe Eccleſiæ Cluniaci, quidquid habebat de Beſornay & S. Vincentii de Pratis, laudantibus Domeiona, ejus uxore,

Aicardo & Guirardo filiis ejus, & de consensu dicti Domini Branceduni; de cujus feodo & casamento ea omnia erant. Datum in Cœna Domini A. D. 1236.

CXII. Carta de invadiatione Domini Josseranni de Nanton circa Jangulphum, & in territorio Garciaci, Ecclesiæ Clun. facta, in manibus Stephani, Abbatis Cluniac. sub Sigillo Joceranni Domini de Branceduno. Actum A. D. 1236. m. Julio.

CXIII. Homagium Domini de Serciaco, Stephano de Berziaco, Abbati Clun. factum, de omni quod possidebat a Barta Sarciaci, usque ad portas Villæ Clun. Actum Clun. feria quarta intra octavas Ascensionis Domini, A. D. 1232. mense Majo, sub Sigillo Joceranni Grossi, Domini Branceduni, & Castellani Domini Reginaldi in Burgundia.

CXIV. Homagium Acardi Militis de Maciaco, de rebus, quas in feudum tenebat ab Ecclesia Clun. sub Sigillo Joceranni Grossi, qui Acardum fratrem & fidelem suum vocat. Actum A. D. 1232. mense Junii.

CXV. Carta super quarta parte decimæ, de Froges & Domnæ Petræ, quam in feodum accepit ab Ecclesia Clun. Joannes de Chainiaco Miles, sub Sigillo Aymonis, Episcopi Matisc. Actum A. D. 1236. m. Martio.

CXVI. Donatio Ecclesiæ Altæ - Petrensis, Monasterio Clun. facta a Guillelmo Bisuntinensi Archiepisc. ad preces Walcherii Prioris Gigniacens. sine data.

CXVII. Carta Humberti, Archiepisc. Bisuntini, qua guerpit Ecclesiam de Domino Martino Ecclesiæ de Alta-Petra, quam Landricus Archi-Diaconus de Varax occupabat & detinebat. Actum A. D Inc. 1143. Testes Aurelius Archidiacon. de Salins. W. de Arguel. Stephanus de Foucheres, Canonicus, & multi alii.

CXVIII. Donatio Ecclesiæ S. Joannis Evangelistæ, de Veana, Lamberto Priori de Alta-Petra ab Humberto Archiepiscopo Bisunt. facta. Testes sunt Petrus Abbas S. Vincentii. Guichardus Prior S. Pauli &c.

CXIX.

CXIX. Donatio, quam Robertus, Lingonenſis Epiſcop. fecit Cluniac. fratribus de Eccleſia de Arcu. Acta ſunt hæc Gregorio Papa exiſtente, Philippo regnante, Roberto Lingonenſi epiſcopante, Stephano Cancellario dictante, ſine data.

CXX. Compoſitio, facta inter Hilduinum Lingonenſem Epiſcop. & Eccleſ Clun. ſuper decimis de Jeureio. Act. A D. 1200.

CXXI. Carta de compoſitione, facta inter Gualterum Epiſcop Cabilonenſem & Eccleſiam Clun. ſuper Eccleſia Caſtri-Capellæ. Teſtes Gualterius Epiſcopus Cabilonenſis. Albertus Prior Clun. Wigo Cantor Matiscon. Hugo de Viliaco Can. Gualterius de Loſiaco Can. Petrus de Burniaco. Ardwinus de Lordano. Actum eſt hoc A. ab Inc. D. 1142.

CXXI. Carta Payni de Pierreclou ſuper morte filii ſui, ſub Sigillo officialis Matiscon. Actum A. D. 1237 m. Decembri.

CXXII. Judicium Stephani Prioris Silviniaci, tenentis Caſtrum Berniaci, ſuper querela, quam Paganus de Petra-clauſa, Guido ejus filius, & Petrus de S. Laurentio, ejus gener, verſus Eccleſiam Clun. moverant, occaſione occiſionis filii dicti Pagani; cujus judicii fidejuſſores fuerunt ex parte Eccleſiæ Clun. Joſſerannus de Marziaco Miles. Durannus Præpoſitus de Blavaſco, Gaufridus ejus frater. Ex parte Pagani de Petra-clauſa & ſuorum, Dominus Majolus de Vinzelles, Dominus Guygo de Brueria, Dominus Hugo de Chaintrié Miles, & Guygo de Vinzelles Domicellus. Actum A. Domini 1229. menſe Auguſti.

CXXIII. Venditio, Hugoni Clun. Abbati facta per Andream de Vers, Domicellum, Helizabeth uxorem ſuam, & Beatricem Matrem ſuam, de Manſo ſuo, qui dicitur Martelon, ſitum juxta villam de Brey, 1238. menſe Majo.

CXXIV. Literæ Sacramenti Hominum de Charitate, de non inferendo damno, aliquo tempore Eccleſiæ Clun. præſtiti in civitate Nivernis, in præſentia Domini Comitis Wilelmi, & Domini Hugonis Epiſcopi Altiſiod. & Domini Fremundi Epiſcopi Nivernenſis, & Domini Anthonis Epiſc. Trecenſis, & Gervaſii Abbatis S. Germani.

CXXV. Carta Guillelmi, Cabilonensis Episcopi, ad Nobilem Virum, Petrum d'Escrille, qua ei significat, Nobiles Viros, Wilelmum Dominum de Digonia, Ansellum de Peureria, & Gualterium de Salviangiis Milites, testimonio veritatis confessos fuisse, quod Wilelmus de Rossillon, Domicellus frater dicti Episcopi, dedisset Ecclesiæ Cluniaci decem solidos Cluniac. sub Sigillo dicti Episcopi 1233. mense Decembri.

CXXVI. Werpitio Wilelmi de Chivinon, Matris suæ & fratrum suorum, Deo & Ecclesiæ Clun. de omni jure, quod habebant in præposito de Barchasere, & in omni progenie ejus, sub Sigillo Wilelmi Comitis Cabilonensis, sine data.

CXXVII. Carta Aymerici, Alvernorum Episcopi, super compositione pacis, nuper inter ipsum & Ecclesiam Clun. & Canonicos Claromontenses initæ, super quibusdam Ecclesiis, 1131. Anno I. Pontific. Domini Papæ Innocentii II. regnante Rege Francorum Ludovico in die festivitatis S. Matthæi Apostoli. Testes Rogerius Abbas S. Genesii, Hubertus Prior Celsiniac. Stephanus Prior S. Flori, Hildinus Prior de Volta, Eustachius Prior de Rivis, Petrus Prior de Amberta, Petrus Prior de Bort. Hugo Prior de Nigrostabulo.

CXXVIII. Carta Petri Diaconi Cardinal. super querela, quæ vertebatur inter Ecclesiam Clun. & Capitul. Claromont. assidentibus Archiepiscopo Bituric. & Episc. Antissiodor. & Nivern. sine data.

CXXIX. Notitia Hugonis, Domini Brecarum, de rebus, quas Domus de Mosteret habebat in Castro suo, d'Arcy 1177.

CXXX. Carta Controversiæ inter Simonem Priorem de Marmessa, & Ricardum Capellan. de Castro-Villano. Actum in præsentia Walteri Lingonens. Episcopi, A. V. Incarn. 1173. regnante Ludovico Rege, Odone Duce Burgundiæ, Hugone Brecarum Castrum Villanum viriliter regente.

CXXXI. Judicium Roberti, Cabilonens. Episcopi, & Gualterii, Abbatis S. Petri, super querela supradicta. A. D. 1180.

CXXXII. Confirmatio Abbatiæ S. Stephani de Braunia, Ecclesiæ Clun. facta, a Petro Sanctonensi Episcopo MCX. apud S. Eutropium, in præsentia Domini Petri Abbatis, Anno I. ordinationis Domini Petri Episcopi.

PARI-

PARIDIS CRASSI

BONONIENSIS

APOSTOLCARUM SUB LEONE PAPA X.

CÆREMONIARUM MAGISTRI AC EPISCOPI

PISAURENSIS

DIARIUM CURIÆ ROMANÆ,

CUM

DISSERTATIONE

DE

AUTORE DIARII, EJUSVE VITA

NEC NON

DIARIIS ET LIBRIS CÆREMONIARUM

CURIÆ ROMANÆ

PRIMA VICE EX MANUSCRIPTO

EDITUM.

SUMMARIA
DISSERTATIONIS PRÆLIMINARIS.

UTilitas ſcriptorum, quæ ſub titulo *Diarii Curiæ Romanæ* prodierunt §. I. Recenſio diverſorum ſcriptorum hujus generis, inprimis BURCHARDI §. II. & III. De PARIDE CRASSO, ejusque ſcriptis §. IV. V. De ejus diario curiæ romanæ, §. VI. Refellitur eorum traditio, qui Paridem Craſſum librum Cæremoniarum Romanarum edidiſſe ferunt, §. VII. Recenſetur vera hiſtoria hujus libri. De AUGUSTINO PATRICIO PICOLOMINEO vero libri Autore, §. VIII. Quando liber ille editus: privilegia Pontificis & reipublicæ Venetæ, quibus munitus prodiit, §. IX. Verus annus primæ editionis: de CHRISTOPHORO MARCELLO, lites ejus cum *Paride Craſſo* ob libelli promulgationem, §. X. Cauſæ, quas Paris contra Marcellum allegavit: Ejusque Proceſſus contra *Marcellum* inſtitutus, §. XI. Libri editiones variæ recenſentur, §. XII. Rationes, cur editio hujus libri non utilis fuerit curiæ Romanæ. Scriptores, qui excerpta ex hoc libro dederunt, WENCESLAUS LINCK, PAULUS VERGERIUS, §. XIII. De Taxa Cancellariæ Romanæ pene eodem tempore publicata, §. XIV. Differentia antiquarum & novarum Cæremoniarum curiæ romanæ. De LIBRO DIURNO, Ordinibus Romanis aliisque libris Cæremoniarum, §. XV. Cura Romanæ curiæ circa cæremonias, § XVI. Finis diſſertationis, §. XVII.

Dissertatio Præliminaris
DE
AUTORE HUJUS DIARII ET LIBRIS CÆREMONIARUM CURIÆ ROMANÆ.

TAm celebre nomen inter Scriptores, qui de curia Romana egerunt, nactus est PARIS CRASSUS, *Bononiensis, Apostolicarum Cæremoniarum Magister, ac Episcopus Pisaurensis*, ut rem forte non ingratam me facturum esse, confidam, typis exscribendum committens fragmentum DIARII CURIÆ ROMANÆ, a memorato Autore compilati, multorum votis hactenus expetitum, cujus copia mihi perhumaniter facta est a Viro de re litteraria immortaliter merito, MATURINO VEYSSIERE LA CROZE, *Bibliothecario & Antiquario Regio*, quem hic publice nominare grati animi officium exigit. Quantum autem scripta illa, quæ facta & observata in Pontificum curiis recensuerunt, in cognoscendis aulæ Romanæ moribus, dijudicandis Paparum Procerumque ejus ingeniis, inprimis autem in acquirenda penitiore notitia tam sacrarum quam profanarum cæremoniarum, quarum olim Roma videbatur sola esse Magistra, præbeant usum, omnes facile intelligunt, qui scripta illa, quorum nonnulla in lucem protracta fuerunt, vel cursorio oculo inspexerunt. Non enim condita sunt illa diaria ab hominibus privatam agentibus vitam, qui plerumque ex vulgi rumoribus, aut aliis incertis & dubiis traditionibus sua hauserunt, sed a Viris in amplissimis muneribus curiæ

Romanæ constitutis, rerum ipsarum, quas consignarunt & Spectatoribus & quandoque Moderatoribus, quorum testimonio ut fidem habeamus, gravissimæ movent rationes, literis mandata sunt, non quidem eo animo, ut divulgarentur, sed ut arcanorum instar, in futurorum casuum præjudicium asservarentur.

§. II. Primam edendis scriptis hujus generis impendit operam Vir nunquam sine elogio nominandus, LEIBNITIUS, qui anno M DC XCVI. emisit *Specimen historiæ arcanæ de Vita* ALEXANDRI VI. *Papæ, ex Diario* JOH. BURCHARDI, *Ceremoniarum Magistri.* Continet autem hæc editio tantummodo excerpta, quæ ad manus *Leibnitii* pervenerant. Integrum vero diarium in *Codice Berolinensi* sibi visus est reperisse VIR CELEB. JO. GEORG. ECCARDUS, illudque *Tomo secundo Corporis Historici Medii ævi* inseruit. Ast non sine ratione suspicamur, id quod in publicum produxit opus Vir CL. minime integrum exhibere Diarium a Burchardo collectum, cum jam obeunte SIXTO IV. officio Ceremoniarum Magistri functus fuerit, ad quod pertinuisse videtur gesta in romana curia consignare: Hinc vix verosimile est, *Burchardum* a temporibus Alexandri demum diario conscribendo initium fecisse. Nam, quæ sub titulo Diarii Burchardiani prostant, ultra Pontificatum Alexandri non assurgunt, & desinunt ad annum M D V. qui penultimus vitæ fuit Burchardi. Erat autem BURCHARDUS patria Argentinensis, Magister Ceremoniarum in aula Romana & Ecclesiæ Hortanæ a *Julio II.* Papa præfectus. Ab eodem Autore habemus *Ceremoniale antiquum Sedis Romanæ vacantis a morte Sixti IV. usque ad ingressum novi Pontificis in ecclesiam Lateranensem*, quod iterum debemus illustri LEIBNITIO, qui illud mantissæ *Codicis juris gentium diplomatici* adjecit, quod tamen, ni fallor, pro fragmento quodam ipsius diarii, ab hoc Autore conscripti, haberi poterit. Cæterum eidem Burchardo adscribendus est tractatus,

qui

qui *Romæ anno* 1509. prodiit ſub titulo: *Ordo Miſſæ pro informatione Sacerdotum*, recuſus Venetiis anno 1572. Meminit etiam *Diarii Ceremoniarum curiæ romanæ* a Burchardo conſcripti ODORICUS RAYNALDUS ad annum 1484. §. 28. & ad annum 1485. §. 42. De quo tamen, cum inter arcana Vaticani Archivi prematur, nihil certi proferre poſſumus, exceptis, quæ §. VIII. ex veroſimilibus adducuntur conjecturis.

§. III. Ante Burchardum non defuerunt, qui pari ſinceritate æque ac libertate hiſtoriam urbis curiæque Pontificiæ poſteritati ſcriptis tradidere. Hicque rurſus nominandus eſt Celeberrimus ECCARDUS, qui Tomo II. collectionis ſuæ Scriptorum medii ævi numero XVII. ex Codice Berolinenſi & Hanoverano *Diarium urbis Romæ* recenſuit, quod ab anno MCCXCIV. incipit, & ad annum MCDXCIV. progreditur. Opus, quod diverſos Autores expertum eſt, inſcriptum quidem STEPHANO INFESSURÆ, quem Codices manuſcripti *Scribam Senatus Populi Romani* appellant, ſed ſine omni dubio diverſorum Autorum ſtudio compilatum, prout evincit teſtimonium ab illuſtri ECCARDO ex *Honorati* NICQUETII *Avenionenſis S. J.* libello de *cruce* adductum, quo loco Autores hujus diarii LÆLIUS PETRONIUS, PAULUS DE MAGISTRIS & STEPHANUS INFESSURA nominantur. Imo latent in Bibliothecis atque Archivis plura hujus generis ſcripta, cum ad tempora antiquiora, tum ad recentiora reſpicientia, ex quibus, ut quæ mihi innotuerunt, referam, nominanda ſunt, Diaria urbis & aulæ romanæ ab *anno* MCCCXXVII ad annum MCD. Autore LUDOVICO MONALDESCO DE ORVIETO, & ab anno MCCCLV. autore FRANCISCO VARONCELLI, Cive Romano & Tribuno Patriæ ſuæ, ab anno MCDXXXI. ad annum MCDLXXXIV. autore BENEDICTO di COZA, qui ſe appellat *Maeſtro dello Rione di Ponte*; & ab anno MDXXI. usque ad annum MDLXII. autore COLA CALLEINE

 Romano:

Romano: ut ſilentio prætercam illos, qui ſingularium factorum recenſionem ſub titulo diariorum inſtituerunt, inter quos memorari meretur ſcriptum, cui titulus: *Diario d'alcune attioni più notabili nel Pontificato di Paolo IV. l'anno MD. LXXXV. ſino alla ſua morte:* aut qui, ſub ANNALIUM titulo, idem tentarunt, ex quibus nominandi mihi videntur *Annales* MATTHEI di GIOVENAZZO, ab anno MCCXLVIII. ad annum MCDLVII. & ANTONII de AFELTRO, ab anno MCDXXXIV. usque ad annum MCDXCVI. Quamvis autem hi ſcriptores minime æquali ſtudio ac fide in conſignandis rebus verſati, potius non raro partium, quibus favebant, amore abrepti videantur: nullum tamen eſt dubium, quin illa ſcripta ſæpius arcanos receſſus curiæ Romanæ, quæ illo ævo totius pene Chriſtiani Orbis negotia moderari ambiebat, recludant, omnibusque illis inſervire poſſint, qui ad intimiorem cognitionem cum ſecularium, tum Eccleſiaſticarum rerum iſtorum temporum adſpirant. Nam non vulgaria & trita in illis leguntur, quæ omnium in ore verſabantur, ſed anecdota pleraque, & ſine ſimulandi vel diſſimulandi ſtudio obſervata, quibus quantam habere queamus fidem, illi judicent, qui verum diſcrimen inter hiſtoriarum ſcriptores quodam ſtipendio conductos, aut ad ſuſcipiendum opus aliis allectos argumentis, & quos nulla ambitio vel extranea cauſa ad conſervandam rerum geſtarum memoriam fideli conſignatione actorum irritavit, facere noverunt.

§. IV. Sed progredimur ad PARIDEM CRASSUM, Diarii illius autorem, cujus inſigne fragmentum jam in lucem producimus, quodve ab ipſius Autoris celebritate commendatur. PARIS CRASSUS, aliis PARIS de CRASSIS vel GRASSIS, dictus, minime autem, prout a quibusdam allegatur, *Graſſis von Paris* appellandus, *Bononienſis*, in aula Romana ſplendidiſſimum munus Magiſtri Ceremoniarum ſubiit: quod circa annum MD. ſuſcepiſſe videtur, prout ex epiſtola ipſius

ipſius Paridis patet, quam anno MDXVII. Pontifici LEONI X. inſcripſit, & quam MABILLONIUS Tom. II. Muſei Italici *pagina 588.* imprimi curavit. Profitetur in ea, quod inter ſacras ſolemneſque Romanæ Eccleſiæ ceremonias a ſua juventute verſatus, illis, LEONIS ac ejus Prædeceſſorum beneficio, jam per XVI. prope annos præfectus fuerit. Promeruit ſtudio, diligentia & alacritate, quibus Ceremoniarum Antiſtitis officio defunctus, ut Anno MDXIII. die 4. menſis Aprilis a Pontifice *Epiſcopus Piſaurenſis* declaratus fuerit, referente UGHELLI tomo ſecundo *Italiæ ſacræ pag. 863.* qui addit, eum inauguratum fuiſſe in Eccleſia S. Laurentii in Lucina ab ACHILLE fratre de GRASSIS, aſſiſtentibus Epiſcopis Treviſiano, Romæ Gubernatore, Dyrrachienſique Sacriſta Pontificis, ſexta die Maji, altero die poſt Pentecoſten, & ſolenni demum ritu pompaque poſſeſſionem Epiſcopatus iniiſſe die 18. Januarii MDXV. Diem ſupremum obiit Romæ Anno MDXXVIII. die 10. Junii, cum ſe antea munere ſuo Magiſtri Ceremoniarum abdicaſſet. Sepultus apud S. Petrum, memoriæ ejus ſequens inſcriptio poſita:

Paris de Graſſis Epiſcopus Piſaur.
Apoſtolicæ Sedis
Ceremoniarum Magiſter
Colleg. hujus capellæ
A. B. M.

Cæterum pauca ſunt, quæ de vita Paridis Craſſi reperire potui, quamvis ejus mentionem fecerint JAC. A. S. CAROLO *in Bibliotheca Pontificia*, ALIDOSIUS *de viris illuſtribus Bononienſibus*, aliique. Singulare tamen & lepidum eſt, quod ex MABILLONII *itinere italico pag. 174.* retulit BAYLIUS in dictionario ſub voce GRASSIS, acerba admodum cenſura contra Paridem uſus, quem inter eruditos impoſtores referre non dubitat, quamvis Paridis factum, prout obſervavit Mabillonius,

magis

magis ad jocum accedat, quam ut decipiendi aliisque imponendi animum referat. Res ita narratur: Confinxerat Paris de Craſſis epitaphium mulæ inſcriptum, quod ſic incipiebat: DIS PEDIBUS SAXUM &c. ſculptum illud ex marmore in quadam ejus vinea ſepultum fuit: poſtea fingens ſe velle quasdam arbores plantare, juſſit foveam & ſcrobem eo in loco fieri, ubi marmor abditum erat. Cum vero fodiendo illud eſſet inventum, id de ſua mula prædictum fuiſſe dixit. Addit *Mabillonius*, marmor illud multos annos ut derelictum ibidem reſtitiſſe, cum res per jocum acta fuiſſet: deinde autem antiquitatis ſpecie multos decepiſſe, opinantes, id eſſe antiquum marmor, & a P. Craſſo mulæ ſuæ inſcriptum: THOMAM PORCACCHIUM inter alios hoc epitaphium pro genuino & antiquo habuiſſe in libro funeralium: immo ALEXANDRUM VII. in adverſariis ſuis notaſſe, id repertum fuiſſe prope S. Petrum. Quæ tamen omnia citra mentem & votum Paridis de Graſſis accidere potuerunt.

V. Hæc de Autore Diarii: jam quædam de ejus ſcriptis dicenda ſunt. Proſtant ejus *libri duo de Cæremoniis Cardinalium & Epiſcoporum in eorum diœceſibus*, opus quod multis poſt obitum Autoris annis emiſit FRANCISCUS MUCANTIUS, JCtus Romanus, illudque OTHONI TRUCHSESSIO *S. R. E. Cardinali Auguſtano, Epiſcopo Albanenſi* dedicavit. Ad manus eſt editio Romana *apud Bernardinum Donangelum in campo Floræ. Anno 1587.* in forma 8. excuſa, quæ ſecuta eſt Venetiis anno 1582. in 4to procuratam editionem. Antiquiorem non vidi, neque ab aliis obſervatam deprehendi. Quam enim nonnulli citant editionem, Romæ autoritate PII IV. anno 1546. procuratam, nemo viderit & errorem & falſitatem relationis produnt, quod PIUM IV. anno demum quinquageſimo nono in Pontificem electum fuiſſe, conſtet. Opus hoc, referente *Mucantio*, ſcripſerat PARIS de CRASSIS in gratiam *Joh. Stephani Ferrerii*, Cardinalis Eccleſiæ Bononien-

ſis

ſis perpetui tunc adminiſtratoris, ad ipſius Bononienſis Eccleſiæ uſum inprimis accommodatum, deſumta pleraque ex uſu capellæ Papalis. Delituerat libellus in *Joannis Baptiſtæ Oſii,* Epiſcopi Reatini, ſcriniis, quem olim ab ipſo *Paride* acceperat editoris avus maternus, *Blaſius Baronius Ceſennas,* Apoſtolicarum ceremoniarum magiſter. Commendaverat jam opuſculum PAULUS III. & demum PIUS IV. omnium Cardinalium aſſenſu confirmaverat. Cæterum ille libellus omnia minutatim recenſet atque diſponit, quæcunque per Cardinales & Epiſcopos in ſuis diœceſibus morantes, circa divinum cultum obſervari debent. Diverſum ab hoc opere eſt libellus, quem ex MS. Codice *Petri Mercardi Civis Turonenſis,* edidit Celeberr. EDMUNDUS MARTENE, atque Tomo ſecundo præſtantiſſimi operis *de antiquis Monachorum ritibus pagina 595.* ſub titulo ORDINIS ROMANI *auctore* PARIDE CRASSO *ſacrarum ceremoniarum Præfecto,* communicavit. Confecerat illum in uſum *Guilielmi* Epiſcopi Albanenſis, Cardinalis. Inſtitutum referunt ſequentia præfationis, ad dictum Cardinalem directa verba: *quam ſtrictiſſime, licuit,* inquit, *ſub compendio rerum ſacrarum celebritates omnes Pontificias, numerosque ac vices & loca, quæ, qualiterve, ac ubi & per quos intra totum annum ſolenniter agantur. Cultus quoque cum ſacris paratibus: quibus tam Pontifex Maximus, quam Patres ampliſſimi ad rei divinæ celebrationem proficiſcentes, eidemque præſentes, tuo juſſu, Pater Reverendiſſime, collegi.*

VI. Tertium, quod ab illuſtri hoc Prælato habemus monumentum, eſt DIARIUM CURIAE ROMANAE, cujus partem jam in publicum producimus. Non enim integrum eſſe opus, docent fragmenta hujus diarii ab aliis allegata. FRANCISCUS SESTINI in libro *Moderno Maeſtro di Camera,* citat quædam acta ad Annum MDXIII. ex hoc diario: In rariſſimo opere, quod P. PETRO MONOD *Soc. JEſu* tribuitur, & cui titulus: *trattato del titolo Regio dovuto alla ſereniſſi-*

ma casu di Savoia, impresso Taurini Anno 1633. in folio, pag. 57. & 67. nonnulla excerpta ex hoc diario ad annum MDXV. leguntur, quæ sub acrem censuram vocantur a GRASWINCKELIO *in dissertatione, de jure præcedentiæ inter Serenissimam Venetam Rempublicam, & Serenissimum Ducem Sabaudiæ Cap. XXXI.* & *XXXVIII.* MABILLONIUS *Tomo secundo musei Italici pag. 587.* aliud fragmentum, quod ad annum MDXVII. referendum edidit, in quo recensetur actio a Paride contra MARCELLUM, Electum Corcyrensem, instituta. Quæ sane testimonia abunde evincunt, diarium Paridis Crassi non paucis quibusdam foliis absolutum fuisse, acta potius plurium annorum complexum esse. Operæ tamen pretium fuit, & illa fragmenta publicæ exponere luci, partim cum vix aliqua spes supersit, fore ut integrum diarium typis excudi possit, partim cum vel hæ rarissimi operis reliquiæ in unum collectæ non sua destituantur utilitate æque ac jucunditate, de quibus in subsequentibus plura dicemus. Autor summa libertate usus non pauca memoratu digna prodidit, adeo ut hujus diarii quoque usus aliquando insignis in illustribus de ceremoniis atque inprimis Principum inter se de præcedentia controversiis agnitus fuerit.

VII. Plura ac certiora de PARIDIS CRASSI scriptis invenire haud potuimus. Sed gravior restat inquisitio. Communis & a multis magna cum fiducia tradita est fabula: Paridem Crassum LIBRUM quendam CEREMONIARUM in publicum emisisse. Nominatur annus impressionis, nempe Seculi XVI. quartus: nominatur locus impressionis, *Roma*, imo nonnulla ex eo recitantur. GABRIEL NAUDAEUS in *bigliographia politica* §. 26. inter scripta, quæ de cæremoniis publici juris facta sunt, refert PARIDIS de GRASSIS CAEREMONIALE, cujus autoritatem secutus est BAELIUS in dictionario *sub voce* GRASSIS, qui non tantum impressum esse hunc libellum, verum etiam æstimari, asseverat. Admodum

dum fallitur PLACCIUS de *Scriptoribus anonymis num. 671. & 1071.* cum MASTRICHTIO, quando pro Autore libri Ceremoniarum habet *Paridem Craſſum*, eumque Cardinalem dicit. ZACHARIAS ZWANZIG in Theatro præcedentiæ frequenter ad *Paridis de Craſſis* ceremoniale de anno 1504. provocat, ejusque autoritate nititur. Sileo alios ſcriptores, qui eundem errorem erraverunt. Ego certe omnem in quærendo hoc opere fruſtra collocavi operam, eoque adductus ſum, ut talem librum a Paride Craſſo editum fuiſſe, mihi non perſuadere poſſim, imo plane dubitarem, tale opus unquam ab hoc Autore compoſitum eſſe, niſi ſcrupulum moveret MABILLONIUS, qui in commentario ſuo in *Ordinem Romanum pag. V. & VI.* Ceremoniale Paridis ab ejus Diario diſtinguit, quamvis Mabillonii verba ita ſint comparata, ut non ſufficienter differentia utriusque operis ex iis pateat. Id interim pro certiſſimo habeo, *Ceremoniarum librum ab hoc Autore conſcriptum nunquam* prodiiſſe.

§. VIII. Facile erit aſſerti veritatem ſufficientibus demonſtrare argumentis, quæ inprimis vera hiſtoria LIBRI CEREMONIARUM ſuppeditat, quam cum a multis minus recte traditam animadverterim, paucis exponam, quo vulgares traditiones de hoc libro evidentius explodantur. Primus CEREMONIARVM LIBRI, qui ſub hoc titulo circumfertur, Autor fuit AVGVSTINVS PATRICIVS PICOLOMINEVS Epiſcopus Pientinus, Ceremoniarum ſub Pontificatu INNOCENTII VIII. Magiſter, annis ſupra viginti in capella Pontificia verſatus, non confundendus cum AVGVSTINO PATRICIO FRANCISCI PICCOLOMINEI Cardinalis Senenſis, in conventu Ratiſponenſi Secretario, qui acta ejusdem conventus literis mandavit, prout refert MABILLONIVS in muſeo italico *Tom. I. p. 2. pag. 255.* cui etiam ſequentia de AVGVSTINO PATRICIO Pientino Epiſcopo debemus. Memorat enim AVGVSTINVM PATRICIVM antea PICCO-

LOMINEUM appellatum per adoptionem, ex magiſtro cæremoniarum Innocentii VIII. renuntiatum fuiſſe Pientis Epiſcopum anno MCCCCLXXXIII. & obiiſſe anno MCCCCXCVI. Ad conficiendum opus de Cæremoniis Romanæ Eccleſiæ AUGUSTINUM PATRICIUM excitavit Innocentius VIII. cujus juſſu emendationem LIBRI PONTIFICALIS ſuſceperat: Teſtatur illud ipſe AUGUSTINUS in epiſtola, qua ad finem perducto cæremoniarum libro illam INNOCENTIO VIII. prævia cenſura Senatus Apoſtolicæ Sedis obtulit. Adjutorem habuit JOHANNEM BURCHARDUM, de quo ſuperius §. II. dictum fuit, cujus opera inprimis in condendo ſecundo libro uſum ſe fuiſſe, fatetur. Conſtant hæc ex Epiſtola allegata, quam laudatus MABILLONIUS *Tomo ſecundo Muſæi Italici pag. 584.* integram recenſuit, & quam huc tranſcribere, cum Cæremoniarum in aula Romana conditionem, qua illo tempore erant, luculenter deſcripſerit, non piget.

AUGUSTINI PATRICII PICOLOMINEI, Epiſcopi Pientini, epiſtola ad Innocentium VIII. in librum ſacrarum Cæremoniarum, quibus Romani Pontifices uti conſueverunt.

SAnctiſſimo Domino noſtro INNOCENTIO VIII. univerſalis eccleſiæ ſummo pontifici, Auguſtinus Patricius Picolomineus, indignus Epiſcopus Pientinus, felicitatem. Abſoluta nuper ſatis feliciter divino munere emendatione libri Pontificalis, explicationem ordinationemque ſacrarum cæremoniarum, quibus Romani Pontifices uti conſueverunt, tuo juſſu, tuisque auſpiciis, beatiſſime Pater, aggredior. Certamen profecto priori laborioſius, longeque difficilius, cum propter incertam ejus rei diſciplinam, lateque per multa capita vagantem, tum etiam ob frequentem cæremoniarum additionem, diminutionem, variationem, ac pro tempore multiplicem mutationem. Cogitavit ſane circumſpectiſſima beatitudo tua, & recte quidem, plurimum ad divinam clementiam nobis propitiandam pertinere, ſi puris, caſtis, congruisque cæremoniis illa colatur:

latur: Nec minus ſpectare ad Majeſtatem Apoſtolicam, ſacrique ſenatus auctoritatem venerationemque præſervandam atque augendam, ſi ſuo ordine, rituque decenti omnia peragantur; ſi rerum, temporum, perſonarum ratio habeatur; ſi cuique reddantur debitus honor, & propria reverentia: quæ quidem omnia hac una diſciplina continentur, ſuggeruntur adminiſtranturque. Quanta fuerit apud omnes gentes, apud omnes populos, apud omnes nationes ſacrorum cura, nimis longum eſſet enarrare. Prætermittam Eleuſinæ Cereris vana atque abdita ſacra, furioſa, pudendaque Dionyſii orgia; Ægyptiorum irridenda, & portentuoſa mimica, & Romanorum ſuperſtitioſam religionem: apud quos nulli magiſtratus legitimi putabantur, nullæ expeditiones, ſive mari, ſive terra ſuſcipiebantur, nihil a ſenatu populove ſtatuebant, niſi prius juſtis cærimoniis, ſuperum voluntas explorata eſſet. Sacra certe Pentateuci hiſtoria tota fere in tradendis divinis ritibus verſatur; ita ut nihil magis Moyſen, imo ipſum Deum curaſſe conſtet, quam ut ſtatutis congruiſque cærimoniis divina majeſtas ab hominibus coleretur: ubi eodem tenore ſervari mandantur præcepta, cærimoniæ atque judicia.

Majores vero noſtri, Duces & Doctores Chriſtiani populi, ab initio naſcentis eccleſiæ, ſacros ritus divino afflati numine nobis tradiderunt; quos deinde creſcente fidelium multitudine, illorum ſucceſſores Romani pontifices, ſalva rerum ſubſtantia, auxerunt, atque mirum in modum ampliaverunt, adduntque indies: mutantur & variantur permulta, quæ non tam priſcis inſtitutionibus adverſa ſunt, quam tempori, & rebus quæ aguntur, accommoda, atque decora. Quo fit, ut cum propter rei vetuſtatem, pauca admodum ex priorum obſervantiis reperiantur, & quæ deinde a poſteris litteris mandata exſtent, tum propter Romanæ curiæ crebras apud exteras gentes peregrinationes, tum etiam propter varias confuſaſque ſcribentium ſententias, parum uſui & utilitati noſtris temporibus eſſe videantur; cærimoniis non tam ſcriptis, quam jam pridem conſuetis hactenus magna ex parte uſi fuimus. Hinc variæ aliquando inter patres de peragendis ſacris opiniones, hinc contentiones indecentes interdum, inter miniſtros cærimoniarum: cum memoria hominum labilis ſit & fluxa, ſæpeque aliæ pro aliis ſuccurrant: & quid certi tenendum ſit, fixa regula oſtendi non poſſit. Hæc igitur, ut reor, provide conſiderans Sanctitas tua, beatiſſime Pater, cupienſque, ut in omnibus rebus, tam divinis, quam humanis, decus & ordo debite ſervetur; utque ſine tumultu, quiete, tranquille cum gravitate, & digni-

gnitate omnia peragantur: injunxit mihi, ut tam ex libris majorum, quos ex archiviis Romanæ ecclesiæ complures deprompsi; quam ex quotidiano usu capellæ apostolicæ, in quo annis supra viginti, non sine labore assiduo versatus sum; cærimonias omnes, quibus nostro tempore uti consueverunt Romani pontifices, prætermissis superfluis, & antiquatis, in ordinem redigerem. Devitassem recusassemque hoc munus perlibenter, & sarcinam humeris meis omnino imparem excussissem, si licuisset Pontifici maximo non obtemperare. Sed sciens obedientiam victimis præstantiorem esse, & reum esse mortis, qui summo Pontifici non paret: malui rudis ac ignarus judicari, quam protervus ac inobediens. Erexit, & mirum in modum confirmavit mihi labentem animum, in primis summa tuæ pietatis in omnes benignitas atque clementia, quæ non tam ineptitudinem meam, quam optimam mentem, & parendi promptitudinem metietur, tum illorum reverendissimorum patrum, quos hujus nostræ lucubrationis recognitores revisoresque constituisti, prudentia, diligentia, acerrimum integrumque judicum, & omnium rerum divinarum, atque humanarum summa doctrina: qui profecto nihil admittent, quod gravitati ac dignitati Apostolicæ Sedis, & tanti Senatus non conveniat. Quorum exactissimæ censuræ hos libros, per multos dies libentissime submisi, ratus, ut si a tantis viris approbarentur, fore ut a nemine merito possent damnari.

Totum opus in tres libros divisimus. Primus & major ea continebit, quæ ad summum Pontificem, & sacrum senatum pertinent, extra ordinem divini officii, ut puta electionem, & consecrationem Romani Pontificis, Cæsaris coronationem, canonizationes Sanctorum, creationes Cardinalium, & cætera hujusmodi. Secundus ordinem & ritum celebrandi sacras solennitates, per totum anni circulum complectetur; & quæ ad divinum officium spectant, tam in Vesperis, quam in Missis, & aliis horis. Et in hoc quidem libro secundo, quoniam minutiora multa insunt, quibus sine continua exercitatione nemo facile meminisse posset, adhibuimus nobis adjutorem Johannem Burcardum Argentinensem, Præpositum Haselatensem, & sacrarum cærimoniarum ministrum: cujus solerti opera etiam usi sumus in emendatione libri Pontificalis, qui omnia quam diligentissime collegit, & accuratissime annotavit, ut parvo labore in digerendo libro opus fuerit. Tertium librum addidimus generalia quædam, normas, atque cujusque officii summarias instructiones continentem, præposuimusque cuique libro capita rerum,

quæ

quæ in eo continentur: ut facilius quid quisque desiderat, invenire queat. Admirabuntur fortasse complures diserti & latinæ linguæ censores, quod vim proprietatemque verborum latinorum non usquequaque servaverimus: quodque plura admiscuerimus nova vocabula, quæ latinius dici potuissent. Quibus ingenue fatebimur ignorantiam nostram, & tamen multa ibi esse affirmabimus, quæ si aliter dicerentur, non facile ab omnibus intelligerentur. Secuti sumus in his terminos, a superioribus harum rerum scriptoribus usurpatos, & qui hodie etiam sunt in usu apud sacrorum ministros: arbitrati Sanctitatem tuam, & sacrum senatum non tam verborum lenocinia, quam rerum ordinem, & explicationem a nobis exacturos. Quibus si satisfecerimus, Deo O. M. bonorum omnium largitori, qui unde satisfacere possemus, clementissime tribuit, gratias agimus immortales: sin minus ut imbecillitati ruditatique nostræ ignoscas, & obtemperandi studium benigne suscipias etiam atque etiam supplices exoramus. Vale Romæ, Kal. Mart. anno salutis MCCCCLXXXVIII.

Compilavit hoc opus Episcopus Pientinus, in secessu Senensi, ad quem vocatione a magistratu Cæremoniarum impetrata, ab Innocentio VIII. dimissus erat, libroque conficiendo triennium impendit; quem tandem perfectum, Pontifex in palatii sacrarium ac interiorem bibliothecam reponere jussit. Ab eodem AUGUSTINO PATRICIO habemus vitam FABIANI BENCII *Politianensis*, sacrorum canonum Professoris, quam ex manuscriptis eruit laudatus MABILLONIUS, *in Museo Italico tomo I. p. 2. pag. 251.* qui etiam *descriptionem adventus* FRIDERICI III. *Imperatoris ad* PAULUM *Papam II.* AUGUSTINO PATRICIO Autore, eodem libro pagina 256. exhibuit: opusculum lectu dignissimum, cum ipse *Augustinus Patricius* enarratis solennitatibus interfuerit.

§. IX. Anno MDXVI. Venetiis prodiit Opus, sub titulo: SACRARUM CEREMONIARUM, S. S. ROMANAE ECCLESIAE LIBRI TRES NON ANTE IMPRESSI in folio. Subscriptio habet: GREGORII de GREGORIIS *excusere Leonardo Lauretano, Principe optimo: Venetiis*

netiis MDXVI. Mensis Novembris. Instituti rationem refert præfamen, operi præmissum, quod cum non in omnibus subsecutis editionibus legatur, hic referre placet. *Habes,* inquit Editor, *optime Lector, rituum ecclesiasticorum, sive sacrarum Cæremoniarum S. S. Romanæ Ecclesiæ, libros tres. Opus cum non ante formis excusum, tum vero argumento suo, & jucundum tibi & utile. Nam quæ ratio creandi Pontificis, quæ reliquorum Antistitum, qui modus admittendi Imperatoris, cum urbem invisit, quæ Divorum nostrorum Apotheoses; exin qui pietatis ordo, dum divinis Pontifex operatur a Kal. Januarii ad anni finem, postremo veluti coronis ac fastigium operis; summa quædam ad institutam rem pertinens explicatio personarum ac officiorum, quæ operanti Pontifici adsunt, his libris continentur. Est & in fronte operis Reverendissimi & Doctissimi Corcyrensis Archiepiscopi* CHRISTOPHORI MARCELLI, *ad Sanctissimum D. N.* LEONEM X. *Epistola cum Indice. Divis Pontificiis interdictum, ne non prædictum dicas manceps librarie; ne quis infra quinquennium præter nos excudat. Quare caveas, ne lucri cupiditas transversum te actum, & graviori pœna viventem afficiat, & mortuum barathro æternum addicat.* Munita hæc est editio privilegiis LEONIS X. nec non Serenissimæ Reipublicæ Venetæ, quæ in recentioribus editionibus omissa, hoc loco repetenda nobis visa sunt, cum ad operis hujus historiam non parum faciant.

PRIVILEGIUM PAPÆ LEONIS X.

LEO PAPA X.

Universis & singulis, ad quos hæ nostræ litteræ pervenerint, salutem & apostolicam benedictionem. Cum dilecti filii Antonius & Sylvanus Capelli, cives Veneti, Librum Rituum Ecclesiasticorum edere in manus hominum statuerint, ac propterea in eo imprimendo non parvos sumptus fecerint, & labores subierint, vereanturque, ne qui fructus ex illo percipi possint, & intercipiantur ab aliis, qui nihil impenderint ea in re laboris; nos adducti eorum precibus

bus inhibemus mandamusque omnibus & singulis, ne per spatium quinque annorum, jam nunc incipiendorum, librum ipsum imprimere, aut imprimi facere, impressumve venumdari aut vendendum tradere, ullis in locis audeant, Antonio & Sylvano non permittentibus. Qui contra inhibitionem mandatumque hoc nostrum fecerit, admiserit, cujuscunque nationis & dignitatis, is universæ Dei ecclesiæ expers excommunicatusque esto. Datum Romæ apud Sanctum Petrum. Sub annulo Piscatoris. Die XVII. Decembr. MDXVI. *Pont. nostri anno* IIII.

Tenor privilegii Veneti sequens est;

BEMBUS.

Exemplum Senatus Consulti Veneti, quo cavetur, ne quis infra decennium opus hoc imprimat, impressumque alibi huc importet, sub mulctis ut in eo.

Die VII. Junii MDXVI. *In Rogatis vadit pars, quod cum Nobiles Viri Antonius & Sylvanus Capelli a Bancho imprimi intendunt quoddam opus Cæremoniarum Ecclesiasticarum, cautum auctoritate hujus Senatus, & statutum sit, quod per decennium nemo ipsum opus imprimi facere possit, tam in hac civitate nostra Venetiarum, quam in alio aliquo loco, dominio nostro subjecto, aut alibi impressum vendere, tam latino, quam materno sermone, præterquam impressum cura & impensis ipsorum nobilium Antonii & Sylvani Capellorum, sub pœna amittendi ipsa volumina, & aureorum decem, pro quolibet volumine, qui reperirentur, cujus pœnæ tertia pars sit eorum judicum seu officialium, quibus primum denuntiatum fuerit, alia tertia pars detur Hospitali pietatis, & alia sit Accuratoris, seu inventoris*

Laurentius Quartus.

§. X. Ex his documentis discimus, opus hoc demum prodiisse anno MDXVI. proinde eos falli, qui ad annum quartum, aut sextum istius seculi editionem libri referunt, v. *Actes & Memoires des negotiations de la paix de Nime-*

gue Tomo I. pag. 423. Docent porro adducta privilegia, opus publica Pontificis & Senatus Veneti approbatione editum. Editorem prodit epistola ad LEONEM X. directa, & in fronte libri posita. Fuit ille CHRISTOPHORUS MARCELLUS, *Archiepiscopus Corcyrensis,* qui etiam aliis scriptis polemicis *de jure & autoritate Pontificis,* favorem curiæ Romanæ aucupari voluit, referente DUPINIO in *Bibliotheca Ecclesiastica Tomo XIII. pag. 131.* Sed vix prelum exierat liber, cum Romam perlatus gravissimam indignationem Magistri Cæremoniarum PARIDIS de GRASSIS, in se concitatam sentiret. Ægre ferebat opus hoc publicis litteris exscriptum: querelas primum Cardinalibus exponebat, a quibus ad ipsum Pontificem delatæ. Acta retulit ipse PARIS in suo diario: suppeditavit ea MABILLONIUS *in Museo Italico Tom. II. pag. 587.* Ex eo ad finem fragmenti hujus diarii jam editi illa retulimus. Factum etiam in *cæremoniali* suo sequentibus narravit PARIS de GRASSIS verbis: *Reverendus,* inquit, *electus Corcyrensis hoc anno, cum librum cæremonialem imprimendum Venetiis tradidisset,* vel potius, ut ita dicam, in *vulgus prostituisset, forte (quod pace sua dictum sit) quia rituum ecclesiasticorum admodum ignarus est, quippe qui per paucolos ante dies clericali professione ex mercatore Veneto addictus fuerat, nec dum forte talium dogmatum capax: eosque libros sic impressos ad diversos Italiæ locos & extra eam, ut mos est mercatorum, etiam ad urbem vendendos transmisisset: ego ubi id intellexi, ilico ad Pontificem accedens condolui, supplicavique, ut pro justitia tanto sacrilegio occurrere dignaretur, ne suæ sacrosanctæ Sedis Apostolicæ cærimonias, quæ semper in secretiori bibliotheca palatina custoditæ fuerunt, nunc suo sub pontificatu contaminari, per illarum divulgationem pateretur. Cumque Sanctitas sua juste benigneque annuisset; forte nonnulli ipsius Corcyrensis compatriotæ tum præsentes, quia in mercaturæ damnum cederet, e contra intercedere ausi, petierunt, quas ob causas etiam cærimonialia*

sacra

ſacra non poſſent ſicut Miſſalia & Pontificalia publicari, quibus, quia tunc in paucis non licuit, tandem in hunc, qui ſequitur modum prolixiorem tam ſcilicet præfatæ rationi, quam illorum petitioni ſatisfeciſſe puto. Sed & ipſe quoque mihi ſatisfecit, pro honore collegæ, imo magiſtri mei Epiſcopi Pientini (i. e. Auguſtini Patricii Piccolominei) veri ipſius libri ceremonialis auctoris, cujus abraſo nomine & titulo, iſte Corcyrenſis falſi ſibi titulum & nomen auctoris vindicare non erubuit. Hactenus PARIS in ſuo ceremoniali, reliqua ex Diario ejus ſupplevit MABILLONIUS, in quo legitur prolixa PARIDIS epiſtola ad LEONEM Papam, qua graviſſime MARCELLUM accuſat.

§. XI. Tria autem ſunt accuſationis capita, quæ contra Archiepiſcopum Corcyrenſem movit. *Primo* plagii arguit editorem, qui ſuppreſſo vero autoris nomine, opus hoc quaſi a ſe confectum in publicum protruſit. *Secundo* corruptiones allegat, quæ manu Marcelli in hoc opere alieni Autoris facta fuere, quarumque numerum ad mille & ſupra adſcendere conqueritur. *Tertio* taxat imprudentiam in divulgandis his ceremoniis commiſſam, quarum arcana ſanctius cuſtodienda fuiſſent. Ad primum quod attinet, oſtendit PARIS de GRASSIS opus hoc, quod aſtute ſibi adſcripſerat *Marcellus*, cum illud in epiſtola ad Leonem præfixa, lucubrationem ſuam appellaſſet, eſſe librum quem AUGUSTINUS PATRICIUS PICCOLOMINEUS, *Epiſcopus Pientinus,* juſſu INNOCENTII VIII. conſcripſerat, quem igitur ex ſacris penetralibus furto ſurreptum, ſuſpicatur. Abunde veritatem hujus gravaminis probavit PARIS DE GRASSIS. Immemorem plagii ſui aliquoties deprehendit Marcellum. Miranda eſt Editoris oſcitantia, quando verba, ex quibus verus operis Autor cognoſci poteſt, non delevit. Sui oblitus eſt, quando prætervidit verba, *ceremonias in coronandis Regibus ſervandas in* LIBRO PONTIFICALI, QUEM NUPER EMENDAVIMUS, *plene conſcripſimus.* Conferenda hic ſunt, quæ ſuperius §. VIII prolata ſunt.

ta ſunt. Produnt plagiarium verba, quæ tempus ſcripti opuſculi indicant, ſequentem in modum: *Hoc juramentum Fridericus III. Imperator,* qui adhuc regnat, *dum ſenis eſſet, præſtitit.* Ita extra controverſiam eſſe credimus, librum hunc minime fœtum Marcelli, verum opus ab *Auguſtino Patricio*, Magiſtro olim Ceremoniarum productum eſſe: in quorum tamen numerum, neſcio qua fide, referre nonnulli voluerunt MARCELLUM, quem Paris ab omnibus ceremoniis alienum imo vix ante pauculos dies clericali profeſſioni ex mercatore Veneto addictum fuiſſe memorat. Proinde etiam opus hoc a recentioribus Scriptoribus genuino ac vero Autori vindicatur & *Patricio* adſcribitur, prout nuper idem egit DOMENICUS GEORGI in tractatu Romæ anno MDCCXXIV. excuſo: *gli Abiti Sacri del Sommo Pontefice Paonazzi e Neri. vid. pag. 19.* Alterum accuſationis membrum, quod jejunas & ineptas corruptiones concernit, quas MARCELLUS eum in finem commiſit, ut impudentius pro operis Autore jactere ſe potuerit: non paucis neque obſcuris exemplis actionem ſuam probavit PARIS DE CRASSIS, ita ut nullum reliquiſſe videatur dubium, quin MARCELLUS tantæ impoſturæ reus declaretur: quæ luculentius ex ipſa epiſtola patent, ad quam nos remittimus, contenti illo ſpecimine falſitatis, quam ſequentibus narravit PARISIUS verbis: *Exſequias,* inquit, *juſte emendavit, albam, album; genuflexum, ſupplicandum; officiales, magiſtratus; pileum, galerum concinnavit. Pro lignis tignis ſuppoſuit; pro cuſino pulvino; pro bacili, vaſe; pro perfectis, peracta; pro platea, aream; pro armis, inſignia; pro rubeo purpureum inſeruit.* Reſtat *ultima* contra Marcellum prolata querela, quæ Paridi de Graſſis quam maxme cordi fuiſſe videtur. Nihil enim gravius tulit, quam quod ceremoniæ ſacræ & myſteria divulgata fuerint. Prolixus eſt in proferendis argumentis, quibus Marcelli facinus execrabile reddere voluit. Provocat ad experientiam, quæ docet ſacras ceremonias evulgatas

gatas ad profanas manus in ſacerdotii contemptum, & ad alienas ſectas in ſuæ religionis irriſionem devenire. Petiit, ut liber ceremoniarum cum ipſo autore comburatur, aut ille corrigatur & caſtigetur. Neque negandum hanc Paridis petitionem inſignem habuiſſe ſpeciem. Hinc refert: Papam prima facie turbatum fuiſſe, ex quo hæc actio ad eum delata: *Cardinalem* tamen *ſanctæ crucis*, quem cauſam fuiſſe ſuſpicatur, ut liber imprimeretur, pro Marcello peroraſſe: rem vero primo commiſſam fuiſſe fratri Paridis de Craſſis, Cardinali ACHILLI DE CRASSIS Protectori officii cæremoniarum, ut ſimul cum auditore Cameræ provideret, ne amplius aliquod volumen venderetur usque ad diem conſiſtorii, poſtea autem in ipſo conſiſtorio tribus cardinalibus D. ANTONIO DE MONTE, *tit. S. Praxedis*, D. PETRO DE ACCOLTIS, *S. Euſebii Anconitano* & D. ACHILLI de GRASSIS, *S. Sixti Cardinali* demandatum, ut petitiones Paridis de Graſſis intelligerent, & eum, prout juris fuerit, ac ipſis videretur, tam ſuper libro comburendo, quam auctore caſtigando expedirent.

§. XII. Hæc quamvis a PARIDE de GRASSIS magna cum animi contentione facta fuerint, eventus tamen ejus votis minime reſpondiſſe videtur. Non enim legimus, vel contra librum vel libri Editorem decretum aliquid fuiſſe: teſtantur potius frequentiores libri editiones, tanti non habitas eſſe Paridis querelas, ut opus ſupprimeretur. Forte deerat etiam opportunum conſilium, cum non facile damnari potuerit libri editio, quæ cum ampliſſimo Pontificis privilegio in publicum emiſſa erat. Sane, quæ a nonnullis de raritate libri prolata ſunt, vel ſuo deſtituuntur fundamento, vel accipienda forte ſunt de prima operis editione, quam rariorem factam non miramur, cum jam duo effluxerint ſecula, ex quo typographiam exiit. Plures vidimus & oculis uſurpavimus editiones, quas referre operæ pretium erit.

Nam præter primam illam Venetam, aliam paulo poſt excuſam in BIBLIOTHECA PAULINA inter pretioſos antiquitatis librariæ theſauros, qui illo loco deprehenduntur, obſervavimus. Excidit tamen memoria annus & locus, quo illa editio in publicum emiſſa. Tertia ad manus eſt, eaque nitidiſſima multisque figuris æneis ornata. Prodiit Venetiis apud Juntas in 4. Maj. anno M D LXXXII. Titulus eſt: *Sacrarum Ceremoniarum ſive rituum Eccleſiaſticorum S. Rom. Eccleſiæ libri tres: hac poſtrema editione magno ſtudio ac vigilantia recogniti, aucti & locupletati. Univerſis Eccleſiaſticis non tam jucundi, quam utiles & neceſſarii.* Præſtat hæc editio reliquis ſplendore ac typorum elegantia, cui etiam nonnulla acceſſerunt, quæ in aliis editionibus fruſtra quæruntur: inter alia enim libro ſecundo recenſentur, *preces decantatæ & ceremoniæ obſervatæ aperiendo portas ſanctas quatuor eccleſiarum urbis Romæ, pro anno Jubilei* M D LXXV. Prima in Germania editio *Coloniæ Aprippinæ apud Hæredes Arnoldi Birckmanni, Anno* MDLVII. emiſſa, quam ab iisdem procurata anno MDLXXII. in *octavo* ſecuta eſt. Aliam memorat Vir illuſtris de LUDEWIG *tomo ſexto reliquiarum medii ævi pag. 368.* multo ære a ſe redemtam, quæ *Romæ anno 1560.* typis *Valerii Dorici* exſcripta. Forte plures operis erunt editiones. Cogitavit etiam de opere recudendo MABILLONIUS, ſed conſilium mutavit, prout in *Commentario in ordinem romanum* pagina X. narrat. *Omnino vero locum,* inquit, *in his ritualibus libris merebatur* CEREMONIALE ROMANUM AUGVSTINI PATRICII *ad* INNOCENTIVM VIII. *Verum quia jam ab electo Corcyrenſi epiſcopo,* PAUCIS MUTATIS *editum eſt,* SÆPIUSQUE *recuſum, aliis novæ hujus editionis curam permittimus.*

§. XIII. Cæterum non vanus fuit PARIDIS de GRASSIS timor promulgationem hujus operis exiguam utilitatem polliceri curiæ Romanæ, potius metuendum, ne in ejus detrimentum cedat. Cum enim libellus ille omnium oculis exponat,

ponat, quæ principia aula romana foveat ratione cultus Pontifici & Cardinalibus exhibendi, & quo honorum temperamento ipsi Imperatores, Reges & Principes sint excipiendi, facile prævidere poterat, ea vel indignationem vel censuram eorum excitatura, qui forte de hoc in decernendo ceremoniarum imperio & arbitrio a romana curia affectato non plene persuasi essent. Id enim vix negari poterit, si omne partium studium exuamus, durissima nonnulla in Principum Secularium jura & honores statuta esse, quibus excusandis vix sufficiunt artificiosa & ingeniosa argumenta, quibus vitium nimiæ ambitionis dissimulare solent rerum harum defensores. Vix enim cum apostolica illa non dicam humilitate, sed tantum humanitate, qua ipse Salvator præivit, conciliari possunt, quæ *Libro tertio, sectione prima, capite secundo* leguntur: *Romanus Pontifex nemini omnino mortalium reverentiam facit assurgendo manifeste, aut caput inclinando seu detegendo. Romanorum vero Imperatori, postquam illum sedens ad osculum pedis & manus suscepit, aliquantulum assurgit ad oris osculum, mutuo charitatis amplexu illum benigne recipiens: idem aliquando facit & magnis regibus. Cæteros omnes tam principes, quam prælatos, cujuscunque dignitatis sint, cum ad oris osculum eos recipit, non assurgit, sed sedens recipit. Consueverunt tamen Pontifices Cardinalibus & maximis Principibus privatim adventantibus & reverentiam facientibus, cum non sint in Pontificalibus, aliquantulum caput inclinare, tanquam reverentiam reddentes. Et hoc non ex officio sed ex laudabili humanitate.* Quid dicendum de ceremoniis, quæ in convivio solenni Pontificis cum Cardinalibus & Prælatis observanda recensentur *libro primo, sectione tertia.* Ita enim sentit Ceremoniale de ordine Regum & Principum inter Cardinales. *Stabunt*, inquit, *ante mensas lavantes eo ordine, quo sedere debent in mensa, prior Episcoporum in capite ad dextram, si aderit* REX *aliquis, erit in secundo loco: si plures Reges mixti, erunt cum primis Cardinalibus*

nalibus, primo Cardinalis, deinde Rex successive, si erunt mixtim Principes aut filii vel fratres Regum, debent sedere inter Diaconos Cardinales, vel post eos, pro eorum dignitate & conditione; primogenitus autem Regis, quia Rex futurus putatur, post primum Presbyterum Cardinalem erit. Sed nullo modo inter Episcopos. Singularia prorsus sunt, quæ eodem capite de ferculis ad mensam Papalem portandis referuntur. *Primum ferculum portabit Nobilior Princeps, sive Imperator, sive Rex sit. Secundum alius dignior post eum, & sic successive: & si erunt ex illis, qui debeant sedere in mensa, portato ferculo sedeant in loco suo. Et notandum, quod Imperator, Rex, seu Maximus Princeps capit ferculum, quod portare debet ad Pontificem extra portam aulæ convivii, ab aliquo familiari Pontificis illuc apportatum. Alii inferiores pro ferculo ad coquinam vadunt &c.* Quæ specimina abunde de stylo atque contentis libri Ceremoniarum testantur, & ita comparata sunt, ut applausum subsecutorum temporum vix mereri potuerint. Ea quidem olim fuere tempora, in quibus honor Principum Secularium, dignitas & existimatio a beneficio & nutu Curiæ Romanæ dependere solebant. Sed multo abhinc tempore Principes, pro ea quæ ipsis competit, Majestate jura sua & prærogativas non ex traditionibus curiæ Romanæ neque Ceremoniarum disciplina Romæ efficta æstimari voluerunt. Hinc jam Seculo XVI. ortis de præcedentia litibus inter Legatos Franciæ & Hispaniæ, Venetiis commorantibus, cum Hispani ad decisionem ex Ceremoniali Romano petendam provocarent, Gallicus Legatus respondit: *se parum de eo sollicitum esse, quod in Ceremoniali Romano definitum fuerit, sibi sufficere possessionem.* WICQVETORIS in Tractatu *de l' Ambassadeur Lib. 1. Sect. 24.* Ex his patere poterit, an prorsus inanis fuerit PARIDIS de GRASSIS sollicitudo. Præbuit liber ille occasionem fastum Curiæ Romanæ depingendi & invincibili testimonio oppugnandi. Primus, qui his armis usus est, WENCESLAVS LINCK Theologus refor-

reformatis ſacris addictus fuit. Primus Altenburgenſis emendatæ religionis Paſtor, poſtea Norimbergam evocatus, ubi anno MDXLVII. diem ſupremum obiit. Edidit Anno MDXXXIX. libellum Germanico idiomate conſcriptum, ſub titulo: Bapſts Gepreng aus dem *Cerimonien*-Buch: excerpta ſunt ex hoc Cæremoniarum libro, quædam ex Pontificali Romano deſumta. Inſcriptus eſt libellus SIBYLLÆ, Electoris Saxoniæ JOHANNIS FRIDERICI *Magnanimi* uxori. Pari conſilio fragmenta quædam ex dicto libro *Tubingæ Anno MDLVI.* evulgavit PAVLVS VERGERIVS, ſub titulo: *Ordo eligendi Pontificis, & ratio de ordinatione & conſecratione ejusdem, de Proceſſione ad Eccleſiam Lateranenſem, de ſolenni convivio, quo Cardinales, Epiſcopos atque alios excipit, tum de pallio de corpore Beati Petri ſumpto, in quo eſt plenitudo Pontificalis officii.* Notus ſatis eſt Editor opuſculi, qui primis vitæ ſuæ temporibus aulæ Romanæ fuit addictiſſimus, & pro ea ampliſſimas obiit legationes, nempe anno MDXXX. iterumque anno MDXXXVI. in Germaniam miſſus, ut graviſſimum negotium componendi diſſidii religionis perficeret. Proximus ſummis a Pontificatu honoribus in aula Romana fuit, factus enim primo Epiſcopus Juſtinopolitanus, aditum ſibi ad Cardinalitiam paraverat dignitatem, qua tamen ſpe vel ſua vel malevolorum culpa excidit; tandem inter maximos apparatus, quibus proteſtantium dogmata impugnare minabatur, ut ſe a ſuſpicione proteſtantiſmi liberaret, ad ipſa proteſtantium caſtra tranſiit, poſteaque multis ſcriptis odium in Romanam curiam prodidit. Minutiora ſunt pleraque hujus Autoris ſcripta, quorum nonnulla conjunctim Anno 1563. Tubingæ prodierunt, quo loco ultimam vitæ ſuæ periodum abſolvit. BAELIVS in dictionario, ſub voce VERGERIVS citat ejus editionem *libri Cæremoniarum Romanæ Eccleſiæ, cum præfatione & ſcholiis*, quam tamen prodiiſſe vix credo. Non ignoro VERGERIVM hujus editionis ſpem feciſſe. Nam in illo libello, cujus titulum ſuperius recenſuimus, in fronte ipſius tituli hæc

leguntur: *omnia excerpta verbum verbo ex libro, cui titulus: S. Rom. Ecclesiæ Cerimoniarum libri sex, qui in vaticana secretiore Bibliotheca magna religione & reverentia conservatur.* Addit: *reliqua etiam, quæ illic in hoc genere latebunt, brevi evulgabuntur.* Idem promisit ab initio capitis quinti, quo de pallio agit. *Similes,* inquit, *stultitias aut incantationes videbis plurimas, quum integrum Ceremoniarum Papalium librum emittemus.* Hoc consilium executioni datum, nullibi legimus. Prodiit interim hoc fragmentum, quod priora libri primi capita ex LIBRO CEREMONIARVM exhibet, quæ de electione, ordinatione, consecratione & coronatione, nec non convivio Summi Pontificis agunt, quibus adjecta sunt, quæ eodem libro primo capite vel sectione decima, *de pallio & quomodo tradatur*, referuntur. Cæterum quo animo hæc Vergerii cura fuerit recusa, docet opusculi dedicatio ad ALBERTVM *Marchionem, Ducem Prussiæ* directa. Inter alia enim, hunc in modum disserit: *Patefeci ego,* inquit, *hactenus libris editis, quam plurima ex illis tam horrenda, quam stulta: atque operæ me pretium facturum puto, si in hoc instituto, ut cœpi, perrexero, ac reliqua, quæ sunt generis ejusdem, per omnem Europam ac cæteras (si possim) orbis partes veluti circumduxero, in hoc ut rideantur atque exsibilentur, ut luto ac lotio aspergantur, tum omni ludibriorum genere, quibus digna sunt, excipiantur.* Porro de Ceremoniarum libro sequentia refert: *cum in Papatu inter innumeras alias, hæ quoque sint sentinæ putidissimæ* PONTIFICALE *nimirum*, & CEREMONIALE (*libros sic vocant*) *multique quid posterius sit, paucissimi, quid in priore contineatur, norint, vix enim alibi quam Romæ hoc ipsum reperias: quin Romæ quoque pauci sunt, qui norint, quod nimirum ejus pudeat, ac proinde celare quantum possint, conentur.* Interea miramur, quod VERGERIVS hujus operis libros sex numeraverit: quem numerum quoque tenuit in præfatione libelli, hac inscriptione insigniti: *cur & quomodo Christianum Concilium debeat esse comparatum*, referente CL. SCHELHORNIO *in amœnitatibus*

lite-

literariis, tomo quinto pag. 243. Meminit quoque illo loco Venetæ editionis anno MDXXVI. a prædivite ex Capellorum familia, avaritiæ cauſa mercatore, cui nomen fuiſſet Sylvano, procuratæ: addit CLEMENTEM Papam VII. id valde inique animo tuliſſe atque ſupprimenda ea exemplaria, ac ne deinceps excuderentur, ſeveriſſime imperaſſe. Aſt qua fide hæc relata fuerint, ex adductis dijudicari facile poſſunt.

§. XIV. Dubium igitur manet, an MARCELLVS de Romana Curia editione LIBRI CEREMONIARVM multum fuerit meritus. Nam eum non prorſus liberant, quæ pro ipſo allegavit MABILLONIVS *commentario in ordinem Romanum, pagina VIII.* Neque conſilium PARIDIS DE GRASSIS, ſi nimiam acerbitatem excipias, a prudentia fuit alienum. Interim tanta illo ævo Romanæ Curiæ de ſua fortuna ac eminentia erat perſuaſio, ut neſciam, quo imminentis periculi & decrementi indicio ſibi omnia licere crederet. Res jam eo devenerant, ut neque avaritia neque ambitio ulterius diſſimulanda crederetur. Teſtantur illud duo ſcripta, quæ pene eodem tempore in lucem prodibant, quorum alterum avaritiæ inſatiabilis, alterum ambitionis immenſæ ſignum evidentiſſimum præbebat: cujus poſterioris teſtimonia prodit liber ille Ceremoniarum, de quo hactenus egimus. Paulo ante Romæ *Cancellariæ Taxa* excuſa fuit. Operis titulus erat: REGVLAE, CONSTITVTIONES, RESERVATIONES, CANCELLARIAE SERENISSIMI DOMINI NOSTRI LEONIS PAPAE X. NOVITER EDITAE ET PVBLICATAE. Pagina 67. legebantur ſequentia: *Taxæ Cancellariæ per* MARCELLVM SILBER, alias FRANCK. *Romæ in Campo Floræ anno* MDXIV. *die* XVIII. *Novembris impreſſæ, finiunt feliciter!* En duos Marcellos, duorum operum celebritate claros, & pari ratione de Romana curia promeritos. Et quidem, quod ad TAXAM CANCELLARIAE attinet, habuerunt certe multas rationes Romanæ curiæ Patroni, ut librum illum nunquam typis exſcriptum eſſe, aut ejus jam

deleri posse memoriam, optent. Historiam libri, præter LAVRENTIVM BANCKIVM, JCtum Franeckeranum, cujus cura *Franeckeræ* anno MDCLI. recusus, multa cum diligentia conquisitam dedit BAELIVS *in dictionario Tom. I.* sub nomine *Laurentio Banck;* nec non Autor præfationis, quæ editioni novissimæ *Sylvæ Ducis anno* MDCCVI. *apud Stephanum Dumont*, prout fert inscriptio, præmissa. Quantum enim hujus scripti Romanam curiam pudeat, docent Indices Romani expurgatorii, qui hoc opusculum expungendum quoque censuerunt, quæsito colore in addita clausula: *ab hæreticis depravata.* v. DAN. FRANCVM *in disquisitione Academica de Papistarum indicibus librorum prohibitorum & expurgandorum, pag. 114. seq.*

§. XV. Hæc, ni fallor, sufficere possunt ad omnem convellendam verosimilitudinem, a PARIDE ÇRASSO unquam CEREMONIARVM ROMANARVM librum publicæ luci expositum fuisse, cum tanta cum sollicitudine & vehementia contra Marcelli imprudentiam egerit. Omni certe tempore ceremoniarum disciplina inter arcana insigni cum religione fuit relata, quod etiam ratione non destituitur. Præterquam enim, quod ritus & Ceremoniæ in vulgi notitiam prolapsæ sensim evilescant: accedit etiam illud, quod ita invidiæ, censuræ, ac indignationi eorum exponantur, quorum privatæ rationes vel leviter tactæ esse videntur. Et hæc erat aliquando Romanæ aulæ autoritas, ut ab ejus Ceremoniarum Magisterio, quasi ex infallibili oraculo omnes ritus, omniumque honorum ipsis Principibus exhibendorum regula peteretur. Sed quantum hac hominum facilitate & cæca obedientia Romani fuerint abusi, historia infinitis exemplis probat, & ipsa inconstantia docet, qua in mutandis rebus illis versati fuerunt, quæ clarissime conspicitur in collatione antiquorum Ceremoniarum librorum, aliorumque monumentorum, cum recentiori rituum disciplina. Ex antiquis hodie adhuc superest LIBER DIVRNVS, forte ita appellatus,

latus, quod eorum formulas contineret, quæ in usu fere quotidiano apud Romanam Ecclesiam erant, epistolarum a Pontificibus ad Principes atque ad Episcopos scribendarum, & cum his ritus ordinandi Summi Pontificis, Episcopi cum omnibus earum ordinationum adjunctis ætates, professiones fidei, privilegia, præcepta, concessiones, aliaque hujusmodi non pauca, prout libri contenta recenset DOVJATIVS *prænotionum Canonicarum Lib. II. Cap. LXVIII. pagina 386.* Prodiit tandem, superatis insidiis, quibus premebatur Lutetiis, anno MDCLXXX. cura JOANNIS GARNERII. Fata libri recensuit STEPHANVS BALVZIVS in notis ad PETRI DE MARCA librum *de Concordia sacerdotii & Imperii, Lib. I. Cap. IX.* quæ cum multum faciant ad declaranda ac confirmanda hactenus dicta, non piget hic referre; LIBER DIVRNVS, inquit, Pontificum Romanorum diu latuit, quamvis olim multus cognitus & frequenti in usu fuerit. Illum vir recolendæ memoriæ, LVCAS HOLSTENIVS, edere voluerat, & jam typis Romanis mandaverat, (nempe anno MDCLX.) paulo ante quam ex vita decederet, non ex Bibliotheca Vaticana, ubi compertum est illum non extare, sed ex veteri eoque optimo Codice, quem ei subministraverat HILARIO RANCATVS, monachus Cisterciensis. Ego testari possum, illam Diurni editionem factam esse. Etenim cum MARCA ad HOLSTENIVM scripsisset Kal. Jan. anni MDCLX. cogitare se de scribendo tractatu speciali de exemptionibus monachorum, ille ad eum rescribens sequentibus Kal. Martii simul misit duo priora folia, itemque postremum libri Diurni, quod in illis extarent antiquæ formulæ privilegiorum monasteriis concessorum a Pontificibus Rom. Hæc tria folia, seu potius octerniones, si novo vocabulo uti licet, ego communicavi cum R. P. PHILIPPO LABBEO, qui ea per satis longum temporis spatium retinuit. Interim e vivis excessit HOLSTENIUS initio anni sequentis. Et mox COELIUS PICCO-

LOMINEUS, apostolicæ tum Sedis Nuncius in Gallia, occultans haud dubie consilium suum, uti postea patuit, ea folia recuperavit e manibus illustrissimi Archiepiscopi, neque illa unquam ei restituit. Post mortem itaque HOLSTENII, cum recuperata essent folia illa, cum certum jam esset, nihil ex illa editione extravagari, vel alibi extare, quam Romæ, libri Diurni editio omnino suppressa est, PRUDENTI CONSILIO, ut ait FRANCISCUS MARCHESIUS, juxta cujus verba explicandus est Vir clarissimus JOANNES MABILLONIUS, scribens in itinere suo Italico *Diurni impressionem prohibitam fuisse.* Impressio siquidem facta fuit & perfecta; sed non emissa, quia suppressa. Tandem anno MDCLXXX. R. P. JOANNES GARNERIUS, *librum Diurnum* heic Lutetiæ edidit, suis commentariis illustratum. Nos vero, si Deus nobis vitam otiumque concesserit, novam illius editionem daturi sumus, & integriorem & meliorem, emendatam videlicet, secundum fidem vetustissimorum exemplarium. Hactenus BALUZIUS, qui plura de codicibus hujus libri memorat in notis ad ANT. AVGVSTINI tractatum *de emendatione Gratiani*, ad pag. 335. Crediderat Antonius Augustinus, hunc librum non amplius extare: refert autem BALVZIVS, etiamnum hodie superesse exemplar Romæ in bibliotheca Vaticana, alterum Lutetiæ in bibliotheca Collegii Claromontani Societatis Jesu: & alium Codicem etiam vidisse JOH. LAVNOJVM, in CAROLI MONTCHALLI, Tolosatis Archiepiscopi, bibliotheca. Interim BALVZIVS promissa non explevit. Plura præstitit MABILLONIVS, qui magno studio, & primo quidem frustraneo conatu exemplar hujus libri quæsivit, tandem illud ipsum nactus, quo usus est LVCAS HOLSTENIVS in adornanda editione, quodque annorum octingentorum æstimavit. Idem collationem instituit exemplaris sui cum GARNERIANA editione, ex qua nonnulla supplevit capita in hac editione omissa, eaque parte secunda tomi primi Musei italici pag. 32. imprimi curavit. Pervetustus ille liber majorem

sim-

ſimplicitatem, modeſtiam ac humilitatem Curiæ Romanæ ſpirat, ac quidem in libro Cæremoniarum deprehenditur: ſtylusque prorſus diverſus eſt ab illo, qui ſequiori ævo invaluit. Exemplo eſſe poterit relativo, de electione Pontificis ad Principem, ſive Imperatorem Conſtantinopolitanum, quæ capite ſecundo, titulo tertio legitur, in qua præceptum Principis de ordinando electo his verbis ſubmiſſe ſollicitant: *ideoque lacrymabiliter cuncti famuli ſupplicamus, ut dominorum pietas ſervorum ſuorum obſecrationes dignanter exaudiat, & conceſſa pietatis ſuæ juſſione petentium deſideria, pro mercede imperii ſui ad effectum de ordinatione ipſius præcipiat pervenire.* Idem jam obſervavit BALUZIUS *in notis ad Anton. Auguſt.* quando ſuppreſſæ editionis rationes hariolatur: *Fortaſſis,* inquit, *quia in initio nimium multa circa electionem Romani Pontificis tribuuntur Imperatori, & Exarchæ apud Ravennam commoranti.* Et ante eum LAUNOJUS in variis epiſtolarum locis, quæ TENZELIUS in *ſchediaſmate de natalitiis Epiſcoporum,* exercitationibus ejus ſelectis inſerto, repetiit, de incarcerata Romana hujus libri editione conqueſtus eſt. Cæterum hoc eſt antiquiſſimum Cæremoniarum Romanarum monumentum, cujus ætatem, graviſſimis rationibus ſuffultus, ad ſeculum octavum, & veroſimiliter ad annum DCCXIV. retulit eruditus editor, uſus inprimis illo argumento, quod in Codice fiat mentio literarum ad Exarchum, quos conſtat anno DLXVII. inſtitutos, & anno DCCLII. pulſos, ita ut neceſſe ſit fateri, collectum eſſe eo temporis intervallo, quod ab anno DLXVII. ad annum DCCLII. effluxit. Neque huic conjecturæ obſtat, quod in profeſſione fidei ex hoc libro deſumpta apud IVONEM CARNOTENSEM, Pontifices cum ſuperioribus œcumenicis conciliis, etiam *octavum, nono ſeculo* habitum, ſervare promittant: hæc enim facile addi potuerunt, pro more librariis exſcribentibus talia communi & ſolenni. Præter hunc librum diurnum, memorandi quoque ſunt ORDINES ROMANI, qui de divinis eccleſiæ officiis & miniſteriis, per totius anni circulum agunt,

atque

atque de Processionibus, celebratione missæ, ejusque officii, ac librorum, qui in Romana Ecclesia leguntur, orationibus, sive precibus cujusque festi, ritibus ac cæremoniis, cuique ministerio aptis, denunciationibus quatuor temporum, dedicandæ ecclesiæ, consecrandi Episcopos, benedicendi Imperatorem, Abbatem, & aliis hujus generis tractant. Diversi a diversis autoribus, diversis quoque temporibus prolati. GEORGIVS CASSANDER primus typis excudi curavit ORDINEM ROMANVM, Coloniæ, anno MDLXI. Idem prodiit cum variis de *divinis catholicæ ecclesiæ officiis ac ministeriis*; cura MELCHIORIS HIDDORPII, *Coloniæ apud Gerwinum Calenium, & hæredes Johannis Quentel*, anno MDLXVIII. Recentior & locupletior est editio GEORGII FERRARII, anno MDXCI. Romæ excusa, ac GREGORIO XIV. dicata. Omnium tamen in his scriptis edendis studium superavit MABILLONIVS, qui tomo secundo Musei Italici, antiquos libros rituales, plerosque nondum editos complexus est, quos beneficio illustrissimorum Virorum TELLERII, CASANATAE, COLLOREDI, JOHANNIS CIAMPINI, JOSEPHI MARIAE THOMASII impetraverat. Huic editioni commentarium multifariæ eruditionis, atque antiquitatis ecclesiasticæ plenum præmisit, inspersis etiam operi doctissimis notis ac observationibus. De aliis rituum libris nihil addimus, cum ad præsens nostrum institutum ii tantum faciant, qui cæremonias simul descripserunt, ad statum & dignitatem Principum inprimis & Laicorum pertinentes. Reliquorum enim vix numerus iniri potest, otiumque nobis fecerunt Viri doctissimi, in illis recensendis occupati, quos nominasse sufficiat. Ita enim de libris ecclesiasticis Græcorum duas scripsit dissertationes LEO ALLATIVS, quas cum notis, supplemento & indice edidit Vir de re literaria meritissimus Jo. ALBERTVS FABRICIVS, Volumine quinto Bibliothecæ græcæ, quibus addenda sunt, quæ Vir celeberrimus in *Bibliographia antiquaria pag. 117.* attulit. GVILIELMVS CAVE dissertationem

de

de *libris & officiis ecclesiasticis Græcorum*, Historiæ literariæ scriptorum ecclesiasticorum numero secundo subjunxit. De libris LATINORUM ecclesiasticis elegans schediasma Vitembergæ anno MDCCVI. edidit NICOL. PETRUS SIBBERN, in quo ingens copia Agendorum, Antiphonariorum, Breviariorum, Calendariorum, Ceremonialium, Gradualium, Hymnariorum, Lectionariorum, Liturgiarum, Manualium, Micrologorum, Missalium, Officiorum, Ordinalium, Pœnitentialium, Pontificalium, Ritualium, similiumque scriptorum recensetur. Novissime Theologus Tubingensis celeberrimus, CHTIST. MATTH. PFAFFIUS in Dissertatione Academica de *Liturgiis Missalibus, Agendis & libris Ecclesiasticis Ecclesiæ Orientalis & Occidentalis veteris & modernæ*, Tubingæ M DCC XVIII. pretiosum horum Scriptorum thesaurum exhibuit. In Gallia inter plures insigniter de hoc literarum genere meritus est Reverendus D. EDMUNDUS MARTENE, qui editione insignium monumentorum præsens & futurum seculum sibi multis obstrinxit nominibus. Viro huic doctissimo debemus vasta de antiquis Ecclesiæ, nec non Monachorum ritibus, elegantissimo ordine disposita opera, quæ laudibus nostris minime indigent.

§. XVI. Tantus est disciplinæ de CEREMONIIS Ecclesiasticis ambitus. Romana igitur Curia, quæ illarum magisterium sibi a pluribus seculis vindicare tentavit, ab experientia didicit, cautius in illis formandis atque secretius in tradendis versari. Quantam hujus rei curam agat, non solum ex eo patet, quod in illa Curia diversi CEREMONIARUM MAGISTRI in magnifico ceremoniarum ministerio constituti sint, quorum ordinarie quatuor in Pontificis aula hoc munere defungi retulit LUNADORO in *relatione de Curia Romana* Italice scripta, ac Romæ anno MDCXCVIII. publicata: verum etiam docet celebris CONGREGATIO RITUUM, a SIXTO Papa V. instituta, cujus officia refert CONSTITUTIO LXXIV. dicti Pontificis,

quæ legitur in BULLARIO ROMANO, Tomo ſecundo *pag. 669.* Inter illa vero non ultima ſunt, ut libros de ſacris ritibus & ceremoniis, in primis PONTIFICALE, RITUALE, CEREMONIALE, prout opus fuerit, reforment & emendent, ut Reges & Principes eorumque Oratores, aliæque perſonæ, etiam Eccleſiaſticæ, ad urbem, curiamque Romanam venientes pro Sedis Apoſtolicæ dignitate honorifice excipiantur, cogitationem ſuſcipiant ſeduloque provideant: controverſias de præcedentia in proceſſionibus aut alibi, cæterasque in hujusmodi ſacris ritibus & ceremoniis incidentes difficultates cognoſcant. Aſt quicquid Roma moliatur, præterierunt illa ſecula, quibus ſupremi terrarum Principes honorum ſuorum menſuram ex loco, qui illis in Pontificis capella aſſignabatur, judicare volebant. Hinc non ſine voluptate libros illos ceremoniarum, nec non Diaria curiæ Romanæ legimus, quæ principia atque regulas illo ævo obſervatas, multis docent exemplis.

§. XVII. Talia, ni fallimur, ſuppeditabunt illa fragmenta DIARII, a PARIDE de GRASSIS conſcripti, quæ jam publicæ luci committimus, quo rem iis non ingratam a nobis factam eſſe confidimus, qui ſtudio ac cognitione Ceremoniarum & rituum Curiæ Romanæ delectantur. Quamvis autem illarum autoritati ratione publicorum inter Principes ſolennium multum derogatum, neque facile quis crediderit ad officium Romanæ curiæ pertinere, ut ab ea honores & dignitates Principum liberarumque gentium diſpenſentur: non tamen prorſus omni utilitate caret, hanc ceremoniarum diſciplinam in antiquo ſuo habitu contemplari, indeque non paucas eruere obſervationes, quæ originem multarum rerum noſtra ætate adhuc obtinentium declarent. Facile eſſet ex illis libris integrum Ceremoniarum Syſtema delineare, & quam ſententiam amplexa ſit Romana curia in controverſiis præcedentiarum ſimilibusque, quæ inter Chriſtianos Principes ſæpius agitatæ, enarrare: Sed hæc ad præſens inſtitutum minime faciunt, & forte alio tempore & loco commodius fieri poterunt, inprimis cum novam LIBRI DIURNI nec non CEREMONIARUM libri editionem meditemur, variisque obſervationibus multo ſtudio collectis illuſtrare, facta etiam diverſorum exemplarium inter ſe collatione, eam brevi, cum jam omnia prelo parata ſint, exhibere nobis ſit conſtitutum.

EXCERPTA
EX
PARIDIS DE GRASSIS,
EPISCOPI PISAURIENSIS ET MAGISTRI CEREMONIARUM
SUB
LEONE X. S. P.
DIARIO CURIÆ ROMANÆ,
AB ANNO MDXVIII. USQUE AD MDXXII.

QUO SE HOC MUNERE ABDICAVIT

OPUS

QUOD PLERUMQUE SUB TITULO

CEREMONIALIS ROMANI

CITATUR

NUNC PRIMUM EX MANUSCRIPTO
EDITUM.

CONTENTA
DIARII PARIDIS DE GRASSIS.

Ad Annum M D XVIII.

10. In die Natalis missa major, præsente Papa non celebrante.
Consecratio & donatio spathæ benedictæ.
11. In vigilia circumcisionis & mandante Papa, quod nullus tanquam Baro ad gradus solii accedat aut stet.

Ad Annum MDXX.

1. Missa habita die novi anni.
2. In vigilia Epiphaniæ.
3. In die Epiphaniæ.
4. Baptizatur orator infidelis Regis Numidarum.
5. Consistorium publicum pro Cardinale S. Mariæ in Porticu Legato ex Francia reverso.
Receptio Legati ex Gallia redeuntis.
6. In die purificationis.
Distributio candelarum a Pontifice facta. Prærogativa generalis humiliatorum.
7. *In Dominica de Passione; festum annunciationis & profectio Papæ ad Minervam.*
8. In die Paschatis VIII. Aprilis.
9. Vesperæ in Vigilia Ascensionis & missæ in die 1520.
Dux Albaniæ vult sedere apud Cardinales. Utrum missa ab Episcopo Cardinali, an Presbytero celebranda.
10. De Processione in die corporis Christi.
Lites de prærogativa inter officiales curiæ Romanæ.
11. Consistorium publicum pro obedientia Regis Scotiæ.
Dux Albaniæ, tutor Regis Scotiæ, præstat sedi pontificiæ obedientiam: an cum Cardinalibus sedere debeat.
12. An Papa in Consistoriis & congregationibus respondere debeat per se ipsum Oratoribus proponentibus, sicut usque modo: an vero per interpretem sicut mos est aliorum Principum Christianorum.
13. De Missa S. Johannis Baptistæ.
14. De dignitate, officio & jurisdictione præfecti urbis, & qualiter & ubi investiri debeat.
15. Missa in die omnium defunctorum.
Lites inter Legatum Ducis Sabaudiæ & Legatum Ducis Venetiarum.
16. Mors Cardinalis S. Mariæ in porticu.

17. In-

17. Ingressus Excellentissimae Ducissae, olim Mediolanensis, nunc Barrensis.
    An Cardinales Ducissae obviam ire debeant? An Legatis Caesareis? An Ducissa intrare possit capellam papalem?

Ad Annum MDXXI.

1. In die annunciatae, quae venit intra hebdomadam sanctam.
    Controversia inter cubicularios & Equites S. Petri.
2. In festo Ascensionis.
    An Gubernator in mantello rosato comparere possit.
3. In festo Pentecostes.
    Ritus ex alto dimittendi columbam, abrogatur.
4. Reformatus ordo processionis corporis Christi.
5. Ordo Processionis.
6. Mors Cardinalis S. Georgii, Decani Collegii, Camerarii & Episcopi Ostiensis.
7. Sex Episcopi jurare tenentur ratione suarum Ecclesiarum.
    An Cardinales Episcopi jurare teneantur.
8. Camerarius novus deputatus & acceptatus.
    Investitura Camerarii.
9. Jurarunt reverendissimi Cardinales Ostiensis & Sabinensis Episcopi pro Ecclesiis suis.
10. Missa solennis in die assumptionis habita, propter foedus initum inter Presbyterum Joannem Egypti atque Indiae Regem ex una parte, & Portugalliae Rege ex altera, contra Turcam.
11. De infirmitate Papae Leonis X. & subita ejus convalescentia.
12. Captura Mediolani & laetitia facta per Papam in curia.
13. In die S. Andreae missa in prima Dominica de Adventu.
14. Mors inopinata Leonis X. ejusque exequiae.

EXCERPTA ex Diario PARIDIS de GRASSIS *ad annum MDXVII.* apud MABILLON. *in Museo Italico Tom. II. p.587.*

DIA-

DIARIUM *PARIDIS GRASSI* PISAURIENSIS TEMPORE PONTIFICATUS LEONIS X.

Anno 1518. Menſe Februarii.

I. *Rixa mea cum Oratore Hiſpano Epiſcopo ſuper nonnullis abuſionibus ejus.*

Legatus Hiſpanicus vult præcedere Cardinales.

Diebus præteritis cum vidiſſem *R. Patrem Dominum* PETRUM, *Epiſcopum Siracuſanum*, natione *Catalonum*, Oratorem *Regis Hiſpaniæ*, per urbem equitantem ſine capello Epiſcopali, & cum mantello brevi totaliter ante pectus aperto, ſine etiam capuccio lato humerali, ac quod plus eſt, ducentem ſecum duos Epiſcopos poſt ſe, tanquam duos capellanos, & quod multo majus eſt, quando cum Cardinalibus duobus in via eſſet, pedeſter vel equeſter volebat ire tertius, junctus cum duobus illis Cardinalibus, quod non decet, & aliqui Cardinales de hoc mecum conqueſti fuiſſent, dixi primo placide, quod non rite id faceret, præter ea, quæ ſupra dixi; ſed omnino admonuiſſem, cum non curavit. Ac cum eum iterum in via inveniſſem, firmavi me ante conſpectum Cardinalium duorum, cum quibus ipſe erat tertius in læva junctus duobus Cardinalibus, ut ſic non procederent, ſed junior ex eis eſſet in ſiniſtra ſenioris: orator vero, qui non erat in gradu par eisdem, ſequeretur eos poſt terga, ſicut alii Oratores Prælati. Ille autem Orator elevata ſuperbia non voluit ſequi, ſed ivit ad dexteram Cardinalis ſenioris; quod videntes omnes riſerunt, & irriſerunt ipſum. Ego autem, cum eſſem in Caſtello cum Papa, & multis Cardinalibus ibi præſentibus, conqueſtus ſum de hoc Oratore tam ſuperbo, ut ambiret, par eſſe Cardinalibus in via. Ipſe autem multo magis audiente Papa, & omnibus, conquerebatur de me, qui talia fuerim auſus. Ego reſpondi, *quod ſi Rex ſuus perſonaliter in aliquo derogaret*

Majestati sedis Apostolicæ, ipsum corrigerem, & non solum Oratorem ejus. Et cum Papa intellexisset causas, quibus motus eram, turbatus est, & imposuit Cardinali sanctæ Crucis Hispano, ut eum placide admoneret de observandis ritibus, & usibus Romanæ Curiæ, & etiam de parendo mandatis magistri, qui non nisi justa & honesta monet. Sed ille ibidem hoc ad partem audiens, multo magis clamare contra me cœpit a longe & alte, a me quærens, *quis ego essem, qui talia ausus sum.* Ego benigne respondi, tanquam Episcopum esse filium, & servitorem suum, tanquam Magistrum Ceremoniarum esse Imperatorem suum, qui sibi imperarem, etsi non obediret, imperarem Papæ & universo Senatui, ut illum vel abjiciant de Curia, vel corrigant insolentia sua. Ipse subjunxit, velle scribere Regi suo de præsumtione mea: & ego, ut prius, audiente Papa, respondi, me etiam scripturum de fatuitatibus suis, quia nec Papam, nec Cardinales, nec se ipsum æstimet in vituperium Regis; & quia iste quasi vellet minari, Papa imposuit Cardinalibus, ut illum increparent, me autem inde licentiarent, ne haberem verba cum illo, & sic discessi. Mox illuc reversus, & petii a Papa, an suæ Sanctitati displicuisset, quia illum correxi, & Papa me laudabiliter commendavit, qui animose dixerim, & quod hæc ipse faciet omnia nota Regi de homine isto tam superbo.

II. *Creatio Legatorum quatuor.*

Quatuor Legati a Latere creantur.

Die Mercurii 4. Martii Papa ingrediens Consistorium, mihi ad se vocato dixit, qualiter hodie proponere & creare intendebat LEGATOS *quatuor* DE LATERE suæ Sanctitatis ad diversas nationes pro expeditione habenda contra Turcas, & nominavit eos quatuor ad effectum, ut eos informarem super agendis, & ut Palatinos ac alios omnes Cardinales, qui eos Legatos conducere deberent, auvisarem super agendis, præsertim super equitatione & conductione ipsorum Legatorum

torum ad ædes ſuas. Hi Legati fuerunt, *Cardinalis de* CAMPEGGIO *ad Regem Angliæ*, Cardinalis AEGIDIUS *ad Catholicum Regem Hiſpaniæ & Portugalliæ*, *Cardinalis de* FARNESIO *ad Imperatorem*, *Cardinalis* SANCTAE MARIAE IN PORTICV *ad Regem Franciæ*. Et cum dicerem Papæ, quare etiam non faceret alium Legatum ad Regem Hungariæ & Poloniæ, reſpondit mihi, quod ibi eſſet Cardinalis Strigonienſis, ut Legatus deſtinatus jam diu ab ipſo ſuper hac materia. Replicavi, per ipſum Strigonienſem non eſſe utilem Legatum, quia cum ſit de natione, & tanquam Regis Hungariæ creatura, non ſe gerit *tanquam Legatum*, ſed tanquam *Capellanum Regis:* nam cum deberet eſſe tanquam Legatus Apoſtolicus ſupra Regem, non ſolum non eſt ſupra Regem, ſed ſub illo, & in omnibus Regi defert tanquam minor; ſed & miniſter ejus, quia lavanti manus Regi miniſtrat mappam, & in miſſa pacem & librum, quod non deberet facere, & propterea in his & in aliis ipſe Legatus detrahit honori ſedis Apoſtolicæ, *quia ſemper Legati debent eſſe ſupra Reges quoscunque.* Et Papa reſpondit, quod hoc idem a pluribus aliis de hoc *Strigonienſi Cardinali* intellexit, qui ſe male habet cum honore, imo cum dedecore ſedis Apoſtolicæ, & quod ille eſſet male aut parum nationi acceptus, & parum exiſtimatus, unde volebat providere. Deſuper dixi bonum fore, ſi Sanctitas ſua etiam illuc deſtinaret unum Prælatum tanquam Nuncium, qui ſimul cum Legato provideret, ut Reges illi duo potentiſſimi venirent ad expeditionem iſtam contra Turcas; & Papa mihi reſpondit, quod non eſſet de his duobus Regibus dubitandum, quia ipſi quotidie Papam interpellabant, cum diverſis nunciis & litteris ſuper hac expeditione, quia in primo periculo ſunt, ſi Turcus Chriſtianitatem petit: & ſic concluſit, quod tamen pro iſtis quatuor Legatis pararem, prout paravi, & ducti ſunt a Collegio, ut moris eſt.

Cardinalis Strigonienſis mores.

Legatorum prærogativa affectata in Reges.

Nam primo in Palatio ad Cameras suas ductus est *Cardinalis* SANCTAE MARIAE IN PORTICV, id est, ad primos gradus scalarum, & ibi osculatus est Cardinales, & licet multi dicerent, istos legatos esse debere in ordine legationum, & non in ordine Episcoporum Cardinalium, scilicet ut primo & *primus* esset, qui iret ad *Imperatorem*, *secundus*, qui iret ad Regem *Franciæ*, *tertius*, qui iret ad Regem *Hispaniæ*, *ultimus*, qui iret ad Regem *Angliæ*, habita ratione legationum, ad quas proficiscebantur, & non habita ordinis ipsorum ratione. Tamen ego non volui nisi respicere ad ordinem, *quo ipsi Cardinales sedent*,[1] & sic fuit bene factum. Ducti autem fuere ad ædes juxta commoditatem ipsarum ædium. Primo enim SANCTAE MARIAE IN PORTICV in Palatio, deinde FARANESIVS, tum CAMPEGGIVS, ultimo AEGIDIVS; Alia ut alias.

III. *Missa in Anniversario Coronationis* LEONIS X. *pro anno VI.*

De prærogativa *Conservatorum*, an Duces & Principes Romanos præcedant?

In hac Missa CONSERVATORES noluerunt cedere Duci GRAVINAE, quia dicunt, Barones Romanos subesse Conservatoribus. Respondi ego, Cardinales Romanos subesse Conservatoribus, necesse est. Dixerunt, de Baronibus intelligi debere. Respondi iterum, hoc utique verum, exceptis *Ducibus*, *& Præfecto*, *& Confalonerio ac Capitaneo Ecclesiæ*, & similibus. Et cum adhuc mihi non crederent, consului Papæ, qui aperto judicio arguit Conservatores, ut nimis multa arrogent; mandavitque, quod *Dux esset supra Conservatores*, prout fuit.

IV. *In Missa Dominica de Passione.*

Lites de præcedentia inter Oratorem *Rhodianum* & *Ferrariensem*.

Verba altercatoria fuerunt inter Oratorem RHODIANVM & FERRARIENSEM, quia Rhodianus non voluit cedere Ferrariensi, & Papa in me respiciens dixit, ut eam differentiam per sententiam diffinirem. Et illud elevata voce

dixi

dixi *Rhodiano*, quod aut ille omnino cederet tanquam digniori, aut omnino accederet, & ipse vellet mecum desuper contendere. Dixi, quod non esset *Orator*, sed *Cancellarius Magistri Rhodiorum Fratris & Religiosi, qui non habet de jure Oratores in Romana Curia*, & sic tacuit ac cessit. Veruntamen dixit postea, quod volebat melius intelligere a me causam decisionis, & obtuli me dicturum iterum, prout jam dixeram.

V. *In die Palmarum: Recessus Legati conducti a Collegio.*

Post Missam Papa reversus ad lectum paramenti, exutusque omnibus paramentis, circumstantibus in gyrum Cardinalibus, & ante se habens crucem, inter quam & Papa genu flexo *Reverendissimo Cardinali de* FARNESIO, *Legato ad Cæsarem*, legit ex libro, Antiphonam, Psalmum & versiculos, ac Orationes consuetas, & ille osculatus manum, pedem & os Papæ abiit, ductus a Collegio ad portam, quæ est ante Turrionem plateæ Sancti Petri, ubi extra eam Cardinalis Legatus osculatus est omnes & singulos Cardinales, & sic vale dicto abiit versus *Crucem Montis Marii*. Alia ut alias.

Dimissio Legati.

VI. *Mors & Funeralia Cardinalis de* SAULIS.

Die Lunæ XXVIIII. circa solis occasum, tandem infelix BANDINELVS *Cardinalis de* SAVLIS mortuus est, qui post Carcerationem suam, & semiprivationem, ac multarum pecuniarum solutionem usque modo infirmus fuerat, & quandoque dictus mortuus, & quandoque vivus, tandem requievit in pace. Quod ego intelligens non prius accessi, quantumcunque pluries & instanter requisitus ab affinibus, quam accesserim ad Papam, & intellexerim, an placuerit, quod de ipso sepeliendo, & honorifice ac solenniter id facerem, quod de aliis solet. Et Papa in me conversus, quasi admiratus, quid hoc peterem; Petii causam admirationis hujusmodi,

Cardinalis de Saulis fata, obitus & funus.

 &rur-

& rursus Papa a me quæsivit, *quare hoc peterem, & causa mea dubitationis*, cum ipse jam prius mihi dixerit, quodsi contingat hunc mori, quam honorifice faciam eum sepeliri. Respondi, me id quidem recordari, sed *cum sint hora XII. in die, & Sanctitas sua potuerit variari in voluntate sua circa liberationem ejus.* Nam quandoque dictum est, esse liberatum ac restitutum voto, interventione solutionis pecuniarum multarum, & quandoque dictum est, asperius multatum, sicut ego etiam variatam habeo opinionem faciendi. Itaque res in risum desiit, & mihi impositum, ut id exequerer, quod de aliis Cardinalibus defunctis solet, quod & feci in omnibus & per omnia, ut alias, licet parcius propter exhaustam hæreditatem, cum fratres & affines dicebant, nihil sibi amplius superesse ad victum eorum. Cardinales adfuerunt XXX, & mandatum factum est parte fratrum hæredum.

Fata *Bandinelli*, Cardinalis de Saulis.

Bone DEus! quid vident oculi nostri in seculo nostro? Iste BANDINELLVS, *Cardinalus de Saulis*, juvenis, simul cum Cardinale PETRVTIO, *Senensi* juvene, nuper strangulato, ac aliis complicibus, non cedebat alicui in fastu & pompa, & gratia Papæ LEONIS, quem in despectum tantorum Patrum fecit Papam, & ex illo in tanta superbia crevit, ut ipse Papa sibi videretur esse. Tamen quia Papa LEO non forte retribuit ei, ut sperabat, versus est in ultionem, & voluit Papam venerare, ac in manibus FRANCISCI MARIAE Vrbinatis tradere; ipse fuit traditus ac carceratus, ac privatus Cardinalatu, ut *supra latius suo loco scripsi*, & tandem mortuus infeliciter & sepultus in Ecclesia Sanctæ Sabinæ, quia ab initio illum titulum habuerat, licet nunc esset sine titulo, & sine beneficio, & sine honore, & quantumvis Cardinalis diceretur, tamen domum nunquam exivit, & semper sine voto fuit.

VII.

VII. * * *

Sabbato in Albis Papa multo citius solito paratus venit ad Missam, quia dicebatur, quod die Lunæ proxima, quæ esset XII. Aprilis, Cardinales tres Legati accessuri. Dixi Papæ, quod ea die *solet cessare Rota, quando unus Legatus accedit ad insignem Legationem, præsertim extra Italiam:* nunc autem, quia quatuor recessuri sunt, tanto fortius debet Rota cessare. Et cum Papa supra hoc quasi dubitaret, respondi, hoc idem servatum fuisse pro Sanctitate sua, quando erat Cardinalis, & fuit Legatus Bononiensis sub Julio. Et tunc memor factus jussit mihi, ut Auditoribus tunc præsentibus intimarem, quod & feci, licet ego dixerim, quod ipsi quidem irent ad Rotam, & quod ipsis ibi sedentibus in tempore mitterem unum Cubicularium Papæ, qui significaret eis, ut facta conclusione causarum, quas inter se proposuissent, non aperirent audientiam, sed exirent simpliciter, & associarent Legatos, quod Papa auscultavit, & approbavit. Verum Decanus Mercurius dixit hoc esse in damnum, sed melius fore si omnino Auditores non intrent Rotam propter expensas, quas cum Advocatis & procuratoribus facerent litigantes. Et sic Papa habito consensu Cardinalium, qui fuerant Auditores, prius voluit, quod Auditores omnino cessarent ab accessu Rotæ, prout cessarunt, sed conclusionem aliam Consistorialem factam, *vide infra die Mercurii V. Maji & etiam infra 258.*

Accedente Legato, ut suscipiat legationem, cessat Rota: v. infer. n. XIV.

VIII. *Recessus trium Legatorum.*

Die *Lunæ* XII. Aprilis tres Legati simul recesserunt ex Consistorio, videlicet *primus* de CAMPEGGIO, *secundus* AEGIDIUS, & *tertius* SANCTAE MARIAE IN PORTICU, & cum diceretur, quod quartus superioribus diebus recessit ex urbe, non esset progressus ad ulteriora, tanquam infirmus; quæsivi a Papa, *an quartum alium vellet creare;* & respondit, *quasi*

Abitus trium Legatorum.

quasi quod iste non benefaceret simulando se ægrotum, quia non est, & in fine nullum verbum de eo fecit. In fine Consistorii hi tres Legati, genu flexi fuerunt cum lectione solita per Papam licentiati, & a Collegio ducti ad diversorium solitum circa angulum viæ de populo & abierunt in nomine Domini.

IX. *Mandatur procedi ad privationem* *Cardinalis* ADRIANI.

Processus contra Cardinalem *Adriani*.

Hodie intra Consistorium fui per Procuratorem fiscalem requisitus, ut secum intrarem, quoniam me oportebat esse testem, prout fui, & ipse Procurator Fiscalis simul cum Advocato, & Notario dixit processum fuisse executum contra Cardinalem Adrianum, & quia non comparuerat, petebat ipsum citari debere in valvis ædium ejus, & procedi usque ad privationem; Et Papa respondit, *mandamus, procedi & citari:* & sic ego cum Domino Philippo simul Aldimari, & Domino Guidone Medico fuimus testes.

X. *Creatio alterius Legati ad Germaniam loco* *Cardinalis* FARNESII *infirmi.*

Cardinalis de *Farnesio* creatur Legatus.

Cum Reverendissimus D. Cardinalis de FARNESIO Legatus ad Germaniam, prout supra latius scripsi, ex Consistorio associatus a Reverendissimis DD. Cardinalibus recessisset, & ad sua Castra divertisset, & uti melius se ordinaret, prout dixit, sive quod a suis ita persuasus fuerit, ut non iret, sive in veritate infirmus fuerit, tandem quia non ibat, & iter suum nimis tardaret, Papa hodie, quæ est XIII. Aprilis, Reverendissimum Dominum, THOMAM *Cardinalem Sancti Sixti*, sive de *Minerva* nuncupatum, Legatum fecit ad Germaniam, loco Cardinalis FARNESII, & fuit, finito Consistorio, a toto Collegio ad ædes suas juxta *Sanctam Mariam* in via lata associatus; cum illico ego de mandato Papæ, dedi instructiones, quibus

Singularia, quæ in habitu affectavit.

quibus in ſua legatione regularetur, licet ipſe multa a me petiit, quæ ridens negavi, tanquam nimis exorbitantia, ut eſt, quia volebat quatuor *Mazzerios*, quatuor, *Martelettos*, equum vel *Chineam albam*, cum phaleris ex velluto Cremeſino, & paratum Cameræ ſuæ de raſo Cremeſino, & alia, quæ non ſunt viſa convenire Legato Cardinali novo, & præſertim regulari. Omitto quod voluit etiam habere *birrettum rubeum*, *& cappam* ad minus de *Zambellotto nigro* ſuperius, & interius de *Zambellotto albo*, ſi non poſſet habere de Zambellotto pavonatio, & rubeo, ſicut alii Cardinales Legati ſæculares.

XI. *Conſecratus fuit in Epiſcopum Cardinalis Sancti* SIXTI.

Quomodo Cardinalis in Epiſcopum fuerit conſecratus.

Iſte *Reverendiſſimus D. Cardinalis*, poſtquam fuit Cardinalis, habuit Archiepiſcopatum Panormitanum, & quia volebat, ac vult nominari Archiepiſcopus, & non electus voluit primo conſecrari, deinde habere pallium. Et quidem Cardinalis de FLISCO die prima Maji in domo ſua ſolenniter (eum) conſecravit, aſſiſtente me a dextris, & Epiſcopo de ROSA, ſive *Caſtrenſi* a ſiniſtris fecit, quod habuit ſedem ſicut celebrans, & quod non ſit oſculatus manum poſt examen, ſed faciem, & quando obtulit poſt offertorium, non genu flexit, ſed ſtans cum mitra, obtulit Cardinali ſtanti, & in fine oblationis oſculatus eſt eum in facie. Ego in principio dixi: *Reverendiſſime in Chriſto pater & Domine! Poſtulat Sancta Veſtra Eccleſia Catholica, ut Reverendiſſimum in Chriſto patrem, Dominum Romanæ Eccleſiæ Presbyterum Cardinalem Sancti Xiſti tituli, in ordinem Epiſcopalem conſecret Dominatio Veſtra Reverendiſſima, ex quo habet mandatum a Sanctiſſimo Domino noſtro Papa vivæ vocis oraculo ſibi factum.* Et ipſe nihil aliud dixit, niſi DEO gratias, & fuit benefactum & dictum.

XII. *An novus specialis Legatus in unam Provinciam, in qua est alius generalis antiquus Legatus, cedere debeat antiquo, vel non, & qualiter.*

Competunt de prærogativa Cardin. de *Lucemburg* & Cardinalis *S. Mariæ.*

Cum diebus istis Papa Legatum Cardinalem Diaconum SANCTAE MARIAE IN PORTICV ad Galliam destinaverit, ubi jam diu *Cardinalis* DE LVCEMBVRGHO sive Cenomanensis Gallus est Legatus non revocatus, & Episcopus Tusculanus uterque ad me scripsit, ut diffinirem, quis eorum præesse, & quis subesse alteri debeat: & re cum multis in genere examinata, cum iste casus potius sit terminandus per Juristas, quam per Ceremonistas, cum materia sit juris, & de jure; tandem proposui casum in Consistorio coram Papa & Cardinalibus XXXV, ubi re multum in utramque partem examinata, cum videretur multis, quod Diaconus Cardinalis novus Legatus deberet præesse tanquam specialis, & alter tanquam generalis debeat subesse speciali; ego a simili dixi, me secus credere, nam Oratores, qui etiam Legati sunt, hunc habent inter se ordinem, & si unus Orator sit a suo Principe ad Papam missus, & alius ab eodem Principe mittatur, quod inter hos erit ille ordo, qui etiam esset coram Principe suo, & non aliter; unde ego putarem, quod Cenomanensis, qui est Episcopus Cardinalis, debeat eodem modo in Gallia præesse Diacono Cardinali SANCTAE MARIAE IN PORTICV, sicut si uterque esset in urbe Roma, ex qua non est ille revocatus. Tandem mihi imposuit, ut utrique scriberem sic videlicet, ut Cenomanensis licet sit Legatus, solum ad visitationem Monasteriorum in Regno Franciæ, & per consequens ipse deberet cedere semper, & ubique novo Legato, tamen quod in isto primo ingressu novi Legati, id est, donec ipse novus Legatus bis posset agnosci & videri tanquam LEGATVS Apostolicus DE LATERE, & possit dare benedictionem, & deferri ante se facere crucem, quo facto per aliquod tempus

tempus tunc Cardinalis DE LVCEMBVRGO, si ibit simul cum novo Legato, quod novus Legatus cedat antiquo ob reverentiam ordinis Episcopalis & antiquæ dignitatis Cardinalatus, ac etiam ad nobilitatem generis sui. Quæ decisio omnibus Cardinalibus valde placuit, & Papa mihi commisit, ut hanc decisionem utrique Legato ex parte sua significarem; quod & feci.

XIII. *Recessus Reverendissimi Domini Legati Cardinalis* SANCTI SIXTI *ad Imperatorem.*

Discessus Legati de Latere ad Imperatorem.

Die Mercurii, *quinta Maji*, Reverendissimus Dominus THOMAS *Cardinalis* DE MINERVA, sive *Sancti Sixti* DE LATERE, destinatus ad Cæsarem, fuit benedictus, & lectus Psalmus super eum cum versiculis & orationibus per Papam, ut moris est, & denique ductus a Sacro Senatu, non per eam viam, qua fuerat Cardinalis DE FARNESIO, id est, per portam guardiæ Palatii, sed usque ad ædes Archiepiscopi Nicosiensis versus ad Populum: nam cum usque ad eum locum etiam tres ducti simul fuissent, placuit Papæ & Legato, ut similiter Senatus eo accederet, prout fuit.

XIV. *An Rota cesset in discessu Legati, & qualiter.*

Nova quæstio de Rota cessante, dum Legatus discedit.

Superius scripsi de discessu trium Legatorum & qualiter Rota de toto cessavit, tam a propositione causarum, quam de observatione terminorum; imo quod Auditores non iverunt ad Rotam ea die. Quod cum inter Patres diceretur male, & præter antiquum ritum fuisse, Papa mihi imposuit, ut desuper providerem. Itaque cum modo recessuro hoc Legato Auditores intellexissent, forsan ut liberius vacarent, habito exemplo prioris actus de tribus Legatis, quia modo iverunt ad Rotam, & jam nunc ire noluerunt, prout non iverunt; neque Procuratores neque Advocati informarunt in causis, quod fuit nimis licentiose factum, & arbitraliter.

Propterea ego dixi Papæ, ut provideret, ne Curia in hoc pateretur. Et ſic Papa in hodierno Conſiſtorio, vocatis ad ſe quatuor Cardinalibus, qui prius fuerant Auditores Rotæ, cum Vice-Cancellario, intellexit, qualiter antiquitus, & usque modo in diſceſſu Legati non ceſſare deberet Rota, ſed non teneri, & Auditores congregari ac ipſas ſuas cauſas proponere, & reſolvere debere. Sed Papa ſolet mittere unum ex ſuis Cubiculariis ad Rotam, & intimare Auditoribus diſceſſum Legati ad effectum, ut ipſi Auditores, qui ſunt Capellani Papæ, aſſocient & comitentur Legatum, ſicut etiam faciunt omnes Cardinales, & nullo modo ſedent in Audientia pronuntiaturi aliquid. Et cum hoc Papa intellexiſſet, mandavit Reverendiſſimo Vice-Cancellario, ut de cetero hoc idem ſervari faciat, & non plus, vel minus, & mandavit, quod in Conſtitutionibus Rotæ ſcribatur, & mihi, ut annotem, quod propterea hic notavi de mandato ſuæ Sanctitatis.

XV. *In Vigilia & Feſto Corporis Chriſti, Papa præſente.*

Cum diebus iſtis Papa ægrotaſſet ex ſua diuturna fiſtula, diceretur que gravius ægrotare, quam veritas eſſet, & Veſperæ, ac Proceſſio & Miſſa absque ejus præſentia fore putarentur; ecce Papa exivit ad Veſperas ſanus, & rubicundus, & quia diebus iſtis non fecit aliqua negotia, propterea a diverſis Cardinalibus XXX. & duobus tantum aſſiſtentibus Prælatis. Et cum ego propoſuiſſem, ut Vice-Sacriſtam, qui apud altare ſedet, in aſſiſtentiam vocaret, non voluit, dicens, ipſum non eſſe Sacriſtam.

In die hora X. Papa exivit, licet fuiſſet intimatum pro hora IX. & facta ſunt omnia more ſolito. Et Papa mihi expreſſe mandavit, quod in mandatis quæ fiunt officialibus, ut veniant, & interſint cum Torciis, quod addatur, & non diſcedant de Baſilica cum Torciis, ibidem imo permaneant omnes, donec

donec Sacramentum expoſitum fuerit ſuper altare Sancti Petri, & hoc ideo, quia ipſi officiales cito circuierunt Proceſſionem, & illico extinxerunt Torcias, & abierunt præter ſolitum, & præter decorem Proceſſionis.

Lites inter Magiſtros Regiſtri, & Scriptores Pontificios.

Itaque & inſuper ego querelam feci Papæ primo, deinde Vice-Cancellario, audientibus omnibus Cardinalibus, videlicet, quia Scriptores Apoſtolici non voluerunt Bullas meas expedire, quoniam ego in Proceſſione, quæ fuit habita diebus præteritis pro expeditione contra Turcas, vocavi *Magiſtros* utriusque *Regiſtri* ſuper ipſos Scriptores, & in digniori loco; & quia ego male feci, ut ipſi judicarunt, propterea de hoc meo malo judicio voluerunt me impugnare, quia non voluerunt meas Bullas gratis expedire. Et quia ego ſciebam, me benefeciſſe, cum ex jure Ceremoniarum, prout in Libro ſcriptum eſt, fecerim, & etiam ſic conſuetum eſt a SIXTO & INNOCENTIO, citra prout rotulos & libros prædeceſſorum meorum ſuper hoc exhibui. Propterea petebam a Papa & Vice-Cancellario ipſos ſcriptores corrigi debere, cum non debeant eſſe officiales Papæ proprii judices in cauſa propria. Secundo dicebam, quodſi ego maleſeciſſem, volebam me ſimul cum libris meis comburi; ſed ſi benefecerim, quod de cetero Bullæ meæ expediantur absque manu Reſcribendarii; præſertim *de uno, qui eſt una beſtiola, & neſciat, quid dicat, aut quid faciat.* Vnde Papa mandavit Vice-Cancellario, quod faciat Bullas meas expediri omnino, & mandavit Cardinali FARNESIO, quod ponat in Proceſſione Magiſtros prædictos ſupra Scriptores Apoſtolicos, non obſtante quacunque querela Scriptorum, prout fuit factum. Item Regiſtratores Bullarum in Proceſſione iverunt immediate infra Abbreviatores de minori parco alia.

Directores Proceſſionis.

Gubernator habuit curam Proceſſionis officialium, Camerarius habuit de Clero, & Magiſter Domus de Baldachino

 portan-

portando, & D. Johannes de ſede Papæ æqualiter & modeſte portanda.

An Papa cum mitra incedere debeat?

Papa, quia annis præteritis voluit eſſe in Proceſſione propter devotionem Sacramenti *ſine Mitra;* ego hoc anno dixi, non bene eſſe ſine Mitra, ex quo eſt ſedens; ſed proceſsionaliter ſemper itur cum Mitra in Capite, prout omnes Prælati & Cardinales mitrati incedunt. Et Papa videns, etiam Cardinales mecum ſentire, annuit, & accepit Mitram pretioſam, quam per totam Proceſsionem portavit, id eſt, eam accepit, poſtquam fuit ſedens, & compoſitus, quod fuit bene factum.

Miſſam cantavit Cardinalis de VICH, *Catalanus*, dixit ſe nunquam aliam miſſam cantaſſe, quæ fuit ſatis bene, licet cum multo tremore vocis. In fine publicavit Indulgentiam decem annorum.

Et quia nullus alius aſsiſtens Prælatus interfuit, præter me ſolum, fui coactus petere a Papa, ut vel Vice-Sacriſtam mihi pro iſta vice ſocium daret, qui me adjuvaret, vel ſaltem unum aſsiſtentem novum conſtitueret, qui me adjuvaret.

Petiit a me, quis mihi videretur ex multis vocandus? ego quia diligo Epiſcopum *Caſertanum*, dixi Papæ, injuriam fieri ſibi, quia cum tempore SIXTI *Epiſcopus Alavenſis*, qui habebat ſignaturam ſupplicationum, non fuiſſet vocatus ad aſsiſtentiam ſimul cum duobus aliis tunc creatis aſsiſtentibus, doluit dicens, ſibi injuriam factam, cum eſſet *primus Referendarius*, & *ſupplicationum Signator;* & Papa SIXTVS fecit eum aſsiſtentem, & deinceps ab aliis ſucceſſoribus ſemper conſervatus. Itaque Papa ne faciat iſti Epiſcopo Caſertano injuriam, qui habet ſignaturam, quod poteſt eum vocari facere ad aſsiſtentiam. Et ſic Papa ridens mihi juſsit, ſi ſic videretur, quod hunc vocarem, & ſic vocari feci, & ambo duo nos ſervivimus, ego de libro, & ille de lumine. Et licet denuo inſtiterim pro Epiſcopo Nepeſino Vice-Sacriſta, tamen ridens

ridens non voluit audire, quia adhuc non est Sacrista, ut dicebat ridens.

XVI. *Renovatio Capellæ Papalis in die Sancti Joannis Baptistæ.*

In die Sancti Joannis Baptistæ Papa semper solet velle Missam cantatam audire aliquando in Capella minori, ubi Cantores quotidie faciunt officium, & aliquando in Capella sua majori Papali, quam aliquis Prælatus Palatinus celebrat, præsentibus omnibus Cardinalibus, & Prælatis non utique cappatis, sed mantellatis, ut supra successive scripsi. Vnde ego videns, hanc devotionem Papæ, quæ eo major in ipso est, quo ipse Joannes vocatur & Florentinus: nam natio Florentina hunc sanctum celeberrimum veneratur, præter cæteros, ut gratificarer Papæ, dixi in Consistorio audientibus Cardinalibus, quod antiquitus sic dare scriptum est in libro nostro ceremoniali ordinario; *hoc festum habeat Capellam Papalem in Vigilia & die, nam & Vesperæ solebant, & in die Missa solennis, quam celebrabat Presbyter Cardinalis, & etiam fiebat Credo; sermo non dicebatur, nisi festum caderet in Dominica.* Itaque hoc festum sit celebre in Ecclesia; nam testimonio ipsius Domini nostri JEsu Christi, inter natos mulierum non surrexit major, quod verbum etiam infideles & Mauri, & fere omnes nationes omnium sectarum hunc diem præ cæteris colunt, venerantur, & adorant: nos vero Christiani omittimus celebrare in Capella Papali, quod in veritate non bene est. Bene igitur esset, ut in Vigilia, Vesperæ præsente Papa & Cardinalibus cum Cappis, & etiam Prælatis cappatis, ac etiam in die fieret capella ordinaria, ex quo omnino Papa & Cardinales simpliciter adsunt, & solus Papa ex hoc gravari posset propter pluviale & mitram, quam gestat. Itaque si suæ Sanctitati placeret renovare antiquam intermissam consuetudinem, de isto festo bonum esset, quod

Capella ordinaria in die S. Joannis Baptistæ instituitur.

confi-

consistorialiter decernat, & mandet uni Cardinali, ut celebret. Et Papa hoc intellecto contentus fuit satis, & conversus ad Cardinales dixit, se sæpe admiratum de hoc fuisse, quod hoc festum non habuisset Capellam ordinariam, & quidem fuisse credidit propter calores, qui hoc tempore vigent; si tamen placeret eis tolerere calores pro ista die vel Vigilia, nam in mane diei non essent calores, quod etiam sibi placeret. Et sic omnes per verbum placet responderunt, & Papa imposuit, ut unus Presbyter Cardinalis de natione Florentina cantaret *Missam*, sed non fiat sermo, & dicatur *credo*, propter devotionem, & sic factum est in omnibus, & per omnia, sicut in Capella ordinaria, & fiet sequentibus annis in perpetuum, & Cardinales erunt in Cappis Rubeis.

XVII. *In Vigilia, & Festo S. S. Petri & Pauli.*

Papa impeditur missam celebrare.

Per dies aliquot ante dixit Papa se in hoc festo non celebraturum propter calores, quos sentit nocentes corpori & naturæ suæ: est enim *grassus & grasso corpore, ita ut nunc semper sudoribus sit repletus, & nunquam intra rem divinam aliud facit, quam aliquo linteolo caput, faciem, guttur, & manus sudore madentes abstergere.* Itaque mihi imposuit, ut providerem. Et sic Cardinali Sancti Georgii, Decano Collegii, ut præpararet se, prout se præparavit pro missà, quam in die cantavit bene more solito, sicut etiam Indulgentia plenaria. Omnia alia fuerunt more solito, sicut etiam Vesperæ pridianæ in Vigilia.

An subditi Pontificis possiut Legatos agere in Aula Pontificia.

In Vesperis interfuit ORATOR quidam JANUENSIS, quia sua sponte se in loco Oratorum posuit audaciter & animose. Ego prius intelligens, quem ille se gereret, quæsivi, quid ibi faceret? Et dixit, *se Oratorem Januensem.* Respondi, *non esse Oratores in Romana Curia*, & in conspectu Papæ, qui est subditus alterius Domini. Iste accessit ad *Cardinalem* de

FLISCO,

FLISCO, natione Januensem, & narravit talia. Ille subdens in me dixit, *an propterea hac objecerim, ut aliquid nobis propinaret.* Respondi, *me facere officium meum, & me scire, quod subditi in conspectu Papæ non habent locum honoris, nisi de gratia,* sicut *Bononienses*, & aliqui alii. Respondit, *Januenses esse in hoc liberos, & se habere Ducem.* Dixi, *Ducem habent Vrbinates, habent Sorani, Cabres & Mediolanenses, non tamen hi habent in Curia Oratores.* Itaque, si iste vult ibi esse, faciat Papam contentum. Ille mihi dixit, quod talia ego proponerem. Ego dixi, *quærat ipse, si vult, & sic* quæsivit a Papa, *qui* annuit, & me commendavit, quod facerem officium. Et sic ego dedi illi *Oratori Januensi caudam portandam Papæ in Vesperis, quia alius non aderat major eo.*

Hodie post Missam Papa mandavit baptizari quosdam Judæos cum filiis & uxoribus suis, & post Missam duo venerunt, pater & filius, ad osculum pedis Papæ cum multis parabolis, quia prius fuit, narramus; & Papæ ad Palatium redeunti, Orator Hispanus equum album pro censu obtulit, verbis Hispanis satis, & Papa Latine accepit, & commendavit.

Nonnulli Judæi baptizati.

XVIII. *Privatio Cardinalis* ADRIANI.

Die Lunæ, *VI. Julii*, qua fuit Consistorium secretum, Papa privavit Cardinalem ADRIANVM *Cardinalatu*, & beneficiis, ex eo, quia, ut Papa mihi in scriptis ostendit, *ipse* ADRIANVS *pluries sub Julio aufugit ab Vrbe, contra voluntatem Papæ, & non residit in titulo suo, sicut de jure debuit, & nunc de jure aufugit inlicentiatus, & vocatus non voluit venire, & etiam, quia in processu Cardinalis quondam* DE PETRVTIIS *fuit consors ipsius Cardinalis* PETRVTII, *in propinatione veneni contra Papam, cum* FRANCISCO MARIA, *olim Duce Vrbini*, & nonnulla alia fecisse dicebatur, propter quæ hac die fuit privatus, ut dicunt in Consi-

Causæ, cur *Adrianus* Cardinalatu fuerit privatus.

 storio

ſtorio ſecreto, in quo ego non interveni, quia non bene ſanus fui. Attamen audio, lectam fuiſſe ſententiam privationis contra ipſum, & fuit privatus ob crimen *læſæ Majeſtatis*, dignitate Cardinalatus, omnibus Eccleſiis, Monaſteriis, feudis, & bonis Eccleſiaſticis, ac etiam ſacerdotio, & omni gradu, & honore Eccleſiaſtico, & excommunicati omnes illi, qui eum pro Cardinale aut Eccleſiaſtico reputant.

XIX. *Baptizatus eſt Filius* DISPOTI, * *præſentibus multis Cardinalibus & quare.*

Locus *Diſpoti* inter Cardinales diſputatus.

Cum magnificus & illuſtris Dominus DISPOTVS multis occaſionibus quæſiviſſet per diverſa tempora, nunc a Papa, nunc a Cardinalibus, prout ſub Sixto alius DISPOTVS habuerat, nec potuerit affectum aſſequi, me ſemper dextro modo Cardinalibus, & Papæ hoc factum diſſuadente, ac etiam noviſſima cum de partibus Turcarum contra Chriſtianitatem rumor frequentiſſimus eſſet, ipſe DISPOTVS, aliquos caute miſit, qui dicerent, nunc tempus eſſe, quo Domino DISPOTO gratificandum eſſet omnibus modis tam in augmentatione proviſionum, quæ illi pro alimentis ſuæ familiæ conſignantur, quam etiam in aliis honoribus perſonæ ſuæ, ut eſſet, dari illi *locum & ſeſſionem cum Cardinalibus*, ſicut olim alteri DISPOTO, & neque hoc illi multum profuiſſet, me Cardinalibus, & ipſi Pontifici ſuadente in contrarium. Tandem cum nuper natus ſit illi filius, & hinc forte gratiam inveniret, ſi poſſet tanquam affinis ſpiritualis Papæ, & multorum Cardinalium gratiam ſuæ intentionis acquire-

* PIETRO ARETINO *nella Cortegiana Atto primo, Scena Nona: Ma chi è piu nobile che 'l Signor Coſtantino, che fu Diſpoto de la Morea, e Principe di Macedonia, ed hora, è governator di Fano?*

quirere. Itaque invitavit Papam in compatrem, & X. Cardinales, qui omnes, ut audivi, acceptarunt, & quod plus eſt, præparavit ſolennitatem in hoc baptismo habendam. Sic olim ſub ALEXANDRO *Papa Sexto* factum fuit de filio nato ex Lucretia, filia ejusdem Papæ.

Cui baptismo interfuit totus Senatus, & Decanus Collegii baptizavit, cum pluribus triumphis, quam ſi Imperator Chriſtianorum fuiſſet baptizatus, quæ fuit mera amentia, ſecundum quod legi poteſt ex Annalibus JOANNIS BVRCHARDI, tunc *Magiſtri Ceremoniarum.* Has itaque Pompas cum præparaſſet nuper ipſe DESPOTVS in Eccleſia Sancti Marci, & me invitaſſet, ut ceremonias deſuper facerem, increpavi eum modeſte de auſu excesſivo ſuperbiæ ſuæ, & me ire nolle reſpondi, ac etiam me prohibere, *ne quis Cardinalis perſonaliter accedat, ſed ſi quis velit, Prælatum ſuum, aut Secretarium ſuum eo deſtinet. Dixi etiam Papæ, ut nullo modo acceptet Compaternitatem, quia ipſe eſt pater generalis omnium.* Tandem hic DISPOTVS ſcivit facere cum Cardinalibus, ut decem ex eis perſonaliter acceſſerint ad Eccleſiam Sancti Marci, videlicet duo Epiſcopi, duo Diaconi, & quinque Presbyteri, inter quos fuit *Cardinalis* noſter de GRASSIS, quem ego ſum deriſurus ſequutus, imo reprehenſurus facilitatem Cardinalium, prout feci: nam cum ipſi me vocaſſent & invitaſſent, ut nomine omnium irem ad puerperam facto Baptismo, & congratularer cum ipſa de ſoſpitate & partu & baptismo, & compaternitate, acceptavi quidem commisſionem, ſed damnavi facilitatem eorum in perſonaliter veniendo, cum ſatis fuiſſet, unicuique Cardinalium mittere Prælatum aut Capellanum. Nam *ex iſta tali & tanta facilitate comparendi in actibus levibus & publicis, attenuatur magna in parte Majeſtas Sacri Senatus;* quod verbum meum omnes in ſe reſpicientes approbarunt, ſicut mihi dixerunt, quod in primo Conſiſtorio hoc idem dicerem, audiente Papa, & omni-

Cur Pontifex compater eſſe nequeat?

omnibus Cardinalibus, ut aliquam legem ſeu modum inter ſeſe ſuper hoc ordinarent.

Cæterum Baptiſmum fuit ſic: nam finita parva Miſſa, *Archiepiſcopus Nazarenus* paludatus in porta catechizavit infantem, quem Secretarius, tanquam Vicarius Cardinalis Sancti Marci, in ulnis portavit, inde ad Tribunam, ubi erant Cardinales ſedentes, & ibi in medio baptizavit cum Cardinalibus reſpondentibus per verbum, *volo & credo*, ac etiam puerum tangentibus, tanquam compatribus. Nomen infantis fuit JOANNES MARTINVS LEONHARDVS. Poſt diſceſſum Cardinalium, ego ſimul cum Reverendo Domino Epiſcopo *de* PORCARIIS acceſſimus ad puerperam, & juſſa ſumus executi ambo. Nam ego dixi Cardinalibus, bonum eſſe, ſi mihi adjunctos duos Prælatos, aut ſaltem unum darent, & viſum eſt, ſufficere unum, qui fuit de *Porcariis*.

XX. *Matutinæ in nocte nativitatis, abſente Papa.*

Matutinæ celebrantur abſente Papa.

Ego cum vidiſſem Papam graviter dolentem de frigore propter ventum aquilonarem, ei ſuaſi, ut in nocte non diſcederet, ſed ſe ipſum cuſtodiret, & viſus eſt aliqualiter acquieſcere conſilio meo, ſed dixit omnino velle venire, ſed tamen non venit ex cauſa prædicta: nam vicum quaſi invitum tenuerunt, & ſic factæ ſunt Matutinæ abſque præſentia Papæ. Cardinales XVI. interfuerunt, & *Cardinalis* ARMELLINVS, ut audivi, fecit officium ridentibus omnibus, quia ſic ſe habuit, ut nunquam viſus ſit vidiſſe aliquod officium Divinum. Nam ita cantabat, ut nullam formam cantus ſervaverit. Et inchoatum eſt officium hora V. & finitum hora octava, vel circa.

XXI. *Miſſa in die Natalis.*

Mos benedicendi.

Papa venit, cum prius benedixiſſet *ſpatam* in camera

ſua.

ſua. Ego dixi ſibi, non bene fuiſſe, quia Papa id facit in camera ſua, quando ipſe non venit ad Miſſam, aut quando non celebrat. Ipſe dixit ſe ſolitum benedicere in nocte. Reſpondi, non bene eſſe, *niſi quando aliquis Princeps eſt præſens, qui debeat cantare lectionem cum enſe nudo;* quia tunc Papa benedicit in nocte, alias Papa regulariter ſemper debet in die benedicere apud lectum paramenti, cum primum ipſe paratus eſt totaliter absque regno; & dixit Papa, *ut de cetero ſic faciam ſervari.*

Hora XVII. deſcendit proceſſionaliter, præſentibus XXV. Cardinalibus, & cantavit Miſſam ſolitis ceremoniis in omnibus, ut moris eſt. Cardinalis S. GEORGII fuit aſſiſtens: de ARAGONIA cantavit Evangelium, & Dominus MARCELLVS Epiſtolam, qui heri etiam intonavit antiphonas, ut omnes riſerint, quia nihil bene dixit.

Reconciliatio Pontificis cum Cardinale *S. Georgii.*

In hac Miſſa Papa fecit quid ſingulare, & vere opus pientiſſimum. Nam cum ipſe habuerit ſemper coleram contra Cardinalem SANCTI GEORGII, quem, ut ſupra dixi, æſtate præterita prius privaverat, & poſtea reſtituerat ipſum absque ullo voto Conſiſtoriali, tamen hodie, cum intra Miſſam eſſet, & daturus eſſet pacem eidem Cardinali, qui erat Epiſcopus aſſiſtens, Papa tum prius clam & ſecrete paucis verbis allocutus eſt, nemine audiente, & ego vidi ipſum Papam præ nimia pietate fleviſſe, & Cardinalem neſcio quid in aure murmuraſſe, tandem ambo citiſſime conciliati ſunt, & Papa eum oſculatus eſt pace miſſali. Ego illico dixi Cardinali, *quod proſit ſibi de gratia Papæ ſibi reſtituta.* Ipſe quaſi flens dixit, *fuiſſe voluntatem DEI*, & nihil aliud mihi dixit; niſi, quod res illico divulgata eſt cum benedictione Pontificis, quem omnes mirum in modum laudarunt. Et finita eſt Miſſa in omnibus, ut alias, & hora fuit XXI. quando Papa reverſus eſt ad Palatium. Item dixi, verba Papæ neminem audiviſſe præter me, & Papa mandavit

 mihi,

mihi, ut nihil dicerem, propterea illa non scripsi. Postea vero, cum Papa a se ipso rem cum Oratoribus propalasset, videor posse illa etiam ego scribere. Nam hæc præcise fuerunt, REVERENDISSIME DOMINE, *ut Dominatio Vestra habeat veram pacem, plenam atque perfectam, tam in facie, quam in corde, ego vobis illam annuncio, & dono præsente hic Domino nostro JESU CHRISTO in carne & sanguine, cujus gratia ego remitto Dominationi Vestræ Reverendissimæ omnem injuriam, si quam ullo casu aut tempore contra me fecistis. Et versa vice similiter per ipsum Dominum nostrum JESUM CHRISTUM hic præsentem rogo & peto, ut contra me omnem malum animum remittatis, si quem habetis.* Et cum hæc diceret, flevit, ut supra dixi. Cardinalis autem in aure ei respondit, & ego non potui intelligere perfecte omnia, quæ dixerit, licet pauca dixerit.

Finitum 1518.

DIARIUM CURIÆ ROMANÆ, DE ANNO MDXIX.

I. *Redintegratio Cardinalis* SANCTI GEORGII, *ad votum integraliter & Consistorialiter.*

SIcut supra die Natalitio scripsi, Pontifex in datione osculi pacis SANCTI GEORGII *Cardinali*, dixerat illa verba, per quæ ipsum redintegravit, & illi in totum pepercit ac restituit in votum active & passive. Tandem hac die *Lunæ X.* Januarii cum Consistorium teneretur, idem *Reverendissimus Dominus Cardinalis*, ad Constitutionem venit, & a me petiit, an ego dixissem aliquid de se Papæ, aut aliquid de se a Papa habuissem in mandatis super redintegratione realiter facienda. Et quia in veritate nihil habueram in mandatis, ipse Cardinalis mihi caute indicavit, ut procurarem

rem effectum rei. Itaque ingressus ad Papam, cum adhuc se vestiret, indicavi Cardinalem SANCTI GEORGII ad Consistorium venisse, & *an propterea Sanctitas sua cogitavit, aliquid super eo dicere aut facere*, qui mihi dixit, *an aliquid ipsum oportet facere nisi signum crucis, & declarare consistorialiter ipsum habere de cetero vocem activam, & passivam.* Respondi: hoc quidem Sanctitas posset facere: sed recordetur, quod sicut in Interdicto voti Consistorialiter sibi facto olim, voluit Notarium Cameræ esse præsentem, & coram testibus esse rogatum, ita etiam nunc in revocatione dicti Interdicti bonum esse, si idem vel alius Notarius Cameræ coram testibus adsit rogatus. Et Papa mihi dixit, quod hoc in principio Consistorii faciet coram Notario, sed coram Vice-Cancellario, & Consistorialiter, ac etiam Bullam desuper mandaret expediri, quod propositum suum voluit per me intimari eidem Cardinali, qui postea ingresso Papa Consistorium osculatus est, egit gratias & acceptavit.

II. *Pro* MAXIMILIANO *Imperatore electo mortuo, Missa exequialis in Capella Papæ.*

Hac die *XXIII. Januarii*, cum in Consistorio Patres sederent, venerunt nova de MAXIMILIANO, electo Imperatore mortuo die XI. mensis, hora quasi tertia noctis. Et Papa a me quæsivit, *quis modus servandus esset in exequiali memoria ejus ad DEum.* Respondi, me hanc materiam notasse ac diligenter examinasse, quid & quantum antiqui Patres observaverint ad honorandam memoriam tanti viri, qui simul cum Papa sunt duo Luminaria Mundi: & sic videlicet, qui antiqui Pontifices faciebant novendiales exequias in Capella Papali, ac primam & nonam Missam cantabant duo Presbyteri Cardinales præsente Papa, & toto reliquo Senatu, absque tamen sermone, qui omnino nullus fiebat: imo cum aliquando præparatus per nescio quem Generalem ordinis Prædi-

Ceremoniæ in exequiis Imperatoriis observandæ.

An oratio funebris haberi possit in Capella Pontificia.

Prædicatorum fuisset, qui ob particularem servitutem, quam cum illo defuncto Imperatore habuerat, præparasset se ad orandum, omnino rejectus fuit, nec permissus est orare, præsertim in Capella ac conspectu Papæ, & Senatus; quod tamen non probaretur in Missa, si Ecclesia nationi dicata celebraretur, prout hodie etiam est Ecclesia, quæ *Hospitale Alemannorum* vocatur. Itaque absque sermone fiebant duæ Missæ, in prima, & nona die Septembris, verum mediis diebus, per aliquem Prælatum Palatinum de natione defuncti, quæ antiquissima fuit observantia. Verum in generali ceremoniarum reformatione sub INNOCENTIO *Papa octavo* modo facta, hoc capitulum simul cum aliis reformatum ac correctum fuit; videlicet, ut unica sola Missa per Prælatum in Capella Palatina fieret præsente Pontifice, & absolvente, sic etiam in anniversariis defuncti Pontificis fieri præscriptum est, prout in ipso ceremoniarum Volumine plenius continetur. Et subinde Cardinalibus Papam incitantibus, ut me interrogaret, & quod consilium sive judicium meum quæreret, quid ego censerem in casu currenti respondi, quod cum Sanctitas sua, non obstante lege in Ceremoniali Volumine data, super Missis exequialibus statuerit, quod non amplius pro Pontifice defuncto Missa exequialis in Capella cantetur per Prælatum quantumcunque Oratorem, sed per Cardinalem, ac etiam quod anniversarium defunctorum Cardinalium fiat per Cardinalem, & non per Prælatum, nunc vero per Cardinalem Missa cantetur, ut supra plene notavi, sic etiam mihi videretur, & censerem bene factum ac pie, & quasi fraterne, *ut ex quo Papa & Imperator sunt duo luminaria Mundi, & pro Papa Missa fiat per Cardinalem, quod etiam pro Imperatore similiter quasi pro fratre fieret Missa per Cardinalem, & non per Prælatum*, attento nunc, quod Cardinalis de COLVMNA sponte se offert, ut inter loquendum audivi, ad ipsam Missam celebrandam, etiam ut dixit ad duas, quatenus placeret Papæ, anti-

An Missa a Cardinali haberi debeat?

antiquam & veterem consuetudinem per me jam dictam servare, quæ sententia sive censura mea sic Pontifici placuit, ut eam absque consultatione Cardinalium, ut semper solet, absolute approbaverit, & acceptaverit; illico mihi imponens, ut sic omnino, sicut dixeram, executionem facerem, ac Cardinali prædicto de COLVMNA indicerem ex parte Sanctitatis suæ, ut se præsente præpararet se, & cantet. Omitto, ut aliqui Cardinales, ut videbam, se disposuerunt ad proponendum, ut non alias quam in Ceremoniali contemtum fieret, videlicet per Prælatum, attento, ut inter labra dicebant, quod *non Imperator fuerat, sed tantum Rex Romanorum, & diu ac semper cum isto titulo esse voluit, non curans Imperatoris titulum habere, ne sedi Apostolicæ in aliquo teneretur, tanquam parum ejus amicus, & parum de illa curans habere coronam a Pontifice, quem semper parum curavit, ac sæpe despexit: imo etiam nunc in hoc instanti quærebat coronari, sed volebat, quod Papa iret illi obviam usque ad Tridentum, sicut Papa Regi Franciæ obviavit personaliter usque ad Bononiam.*

An coronatio Imperatorem necessario Romæ fieri debeat?

Et hæc materia vera est, quoniam Papa mihi eam significaverat per multos jam effluxos dies; licet caute hoc mihi dixit, ut studerem, quid & qualiter fieri cum honore suæ Sanctitatis, & Sedis Apostolicæ, quod omnino prima facie, & deinde pluries consultissime dissuasi, quod id fieret non bene, neque posset, aut deberet, tum maxime, quod iste actus coronandi Imperatorem non alibi fieri solitus est, quam Romæ, imo, si Papa in eadem provincia esset cum Imperatore, etiam in eadem civitate aut Castro Alemanniæ, ubi residet Imperator, vellet coronari, quod Papa mitteret Imperatorem ad urbem Romam, & simul cum eo duos Legatos, aut saltem unicum Episcopum, Cardinalem Legatum, qui ipsum Romæ, Romæ inquam, coronaret, & non alibi,

 quia

quia alibi non poteſt, nec unquam lectum, aut intellectum, aut factum alias, niſi de quodam, qui coëgit Papam, ut ipſum coronaret in Galliis, ſed poſtea reverſus Papa in urbem Romam, & Imperator reverſus in gratiam Papæ repetiit, & habuit coronam Imperialem Romæ, & non alibi, & prima coronatio tanquam nulla irritata fuit, ut in legendis hiſtoriisque plenius continetur, ad quas me remitto. Sed hæc incidenter, & extra propoſitum dicta ſunt.

Ceterum, ut ſupra dixi, Papa mihi mandavit, ut Miſſam hanc expediri facerem, die, qua ſupra. Tamen poſtea Papa mihi mandavit, ut nihil facerem, niſi aliud mihi mandaret. Hoc autem factum fuit ad requiſitionem & preces Oratoris *Regis Hiſpaniæ* juvenis, & Nepotis Imperatoris, ac etiam *Oratoris Regis Portugalliæ*, qui rogarunt Papam, ut nihil faceret, de iſtis exequiis, donec, & quousque ipſi ſcripſerint, & reſponſum habuiſſent, an *aliquid pluſculum fieri juberent Reges prædicti in Capella Papali pro ipſo Imperatore, quam pro aliis Regibus fieri ſolitum ſit*, quibus Papa credens bene facere indulſit. Et quia publice dicebatur ipſum Imperatorem non eſſe mortuum, quæſivi a Papa, an id verum eſſet, quia malum fuiſſet publicare exequias, ſi adhuc viveret. Et Papa ſubridens dixit, levitatem Oratorum eſſe, quibus tamen complacere voluit, expectando aliquos dies, prout fecit. Ego etiam ſubjunxi Papæ, quod Capella ſuæ Sanctitatis nunquam aliter facere debet, verum *ſi homines de natione voluerint pompam facere illam, faciant in Eccleſia nationi dicata.* Et Papa mihi juſſit, ut hæc dicerem Oratoribus prædictis, ac etiam Oratori POPOLO, qui ſe agit pro Oratore Cæſareo, quod feci; & ipſi cum lætitia acceptarunt meum conſilium, & obtulerunt ſe omnino, pompam maximam velle facere.

Exequiarum ſolennitas.

Itaque hac die, quæ eſt *Veneris XI. Februarii*, facta eſt Miſſa exequialis in Capella Papæ pro anima MAXIMILIANI, *electi Imperatoris, per Cardinalem de* COLVMNA, more

ſolito

ſolito, præſente Papa & Cardinalibus XXV. Ex Oratoribus Laicis ſolus Venetus interfuit: Orator *Polonus*, Epiſcopus Plocenſis, interfuit veſtitus de nigro. In fine Papa abſolvit more ſolito, & alia ut alias.

III. *Electio novi Regis Romanorum, & Imperatoris.*

Tandem hac *die Martis*, *quinta Julii*, venerunt certa nova de electione novi Imperatoris, celebrata *die vigeſima octava* præteriti menſis. Qui Imperator eſt CAROLVS, *Rex Hiſpaniarum*, nepos MAXIMILIANI defuncti nuper Imperatoris, pro qua novitate multa per homines de natione Hiſpanica facta ſunt ſigna lætitiæ in particulari. Verum cum Papa a multis ſuaderetur, ut idem faceret pro mutua gratulatione, ego diſſuaſi, non quia non ſit lætus, aut lætus eſſe debeat Papa de electo novo Imperatore, qui ſit futurus *Advocatus Eccleſiæ Romanæ;* ſed *quia non conſuevit Papa facere aliquod ſignum lætitiæ publicæ aut privatæ, niſi prius novum habeat ab ipſomet novo electo Imperatore de tali electione facta, quam ipſe electus Imperator ſolet & tenetur ſignificare Papæ, & univerſo Senatui Cardinalium, ſicut etiam quisque novus Papa ſignificare ſolet Imperatori electionem ad Papatum.* Et iſto caſu Papa & populus Romanus tunc facit ſigna & argumenta lætitiæ, quanta poteſt, & qualia vult. Quæ mea cenſura ſic Papæ & Cardinalibus placuit, ut omnino, quod dixi, ſervare omnes ſtatuerunt, & fecerunt. Verum aliqui Cardinales Hiſpani petierunt, ſe poſſe privatam lætitiam oſtentare, quod Papa eis conceſſit.

Carolus eligitur Rex Romanorum.

Imperator tenetur Pontifici notam facere electionem ſuam.

IV. *De oſtentatione lætitiæ per Papam & Romanam Curiam, facta in Creatione novi Imperatoris.*

Sicut ſupra dixi, cum primo veniſſent nova ad diverſos

ſemper Oratores & Cardinales in Romana Curia exiſtentes, qui Pontifici rem ſignificarunt. Papa, ut erat cupidus lætitiæ declarandæ in populo, a me coram ſe, & univerſo Senatu convocato, petiit, quid per ſuam Sanctitatem ac Collegium commode & congrue fieri poſſet, & deberet. Quæſivi, *an ſua Sanctitas certa nova de hoc haberet.* Reſpondit, *rem certam eſſe, licet ipſe litteras non habuerit.* Quæſivi iterum: *an ipſe electus Rex Romanorum, ſic enim appellari debet, miſerit aliquod mandatum ſive inſtrumentum ſuis Oratoribus, ut hoc ſuæ Sanctitati ſignificent.* Papa dixit, *quod non; licet ipſi litteras ab eodem electo deſuper habuerint.* ſubjunxit Papa, a me quærens, *quare ego talia quærerem tam diſtincte.* Reſpondi, audientibus omnibus Cardinalibus, *Reverendiſſimos Dominos non admirari debere, propterea quia iſte actus lætitiæ per Papam exhibendæ reſpective agendus eſt, ſicut legimus ſub* NICOLAO V. *factum fuiſſe. Nam cum* FRIDERICVS, *tunc electus Romanorum Rex, poſtea Imperator, miſiſſet nuntios ad Romanam Curiam, ſignificantes electionem de ſe in Regem Romanorum factam, ſubjunxit, neſcio quæ, verba perplexa, per quæ quodammodo ipſi Papæ* NICOLAO *mordacia verba per Papam contra ſe in ipſa electione de ſe facta habita exprobrabat, quod eſſet factus Imperator, & quod cognoſceret de Juribus Imperii, & an, quæ Papatus uſurpabat tot ſeculis, ſic tenere, & occupare, de jure poſſet, & deberet.* Quæ *verba per Oratores prædictos ſic divulgata per urbem fuere, ut non ſolum Papa non fecerit aliqua ſigna lætitiæ, ſed ægre ferebat ab his, qui ſigna lætitiæ, aut publice, aut ſecrete faciebant. Et cum poſtea ſucceſſu temporis odia mutua inter Papam & Romanum Regem* FREDERICVM *Imperatorem ſic creverint, ut quaſi aliquo ſcandalo dubitatum manifeſte, aut ſaltem veriſimiliter fuerit, tandem res compoſita eſt, & facti ſunt amici Papa & Imperator, & compoſitum inter eos præciſe fuit, ut Imperator ſignificaret, Papæ electionem de ſe factam, & quod ipſe ratam habeat.* Et

quia

quia Rex Romanorum, id eſt, Imperator, ſolet, & debet eſſe Advocatus, & defenſor Eccleſiæ Romanæ, Papatus ac Papæ, ut Jeſu Chriſti Vicarii, & ſucceſſoris pro tempore exiſtentis; propterea ipſe novus Electus per ſuas litteras ſignificans prædicta Papæ, & ſubdit, quod intendit, promittit & offert ſe perpetuo facturum pro poſſe ſuo, omnia, quæ DEI & Eccleſiæ Romanæ, ac Sanctitatis ſuæ honoris, & commodi eſſent, ac perpetuum fore earundem defenſorem atque Advocatum. Quo caſu Papa habens iſtiusmodi litteras ab Imperatore, faciet ſigna lætitiæ in urbe Roma tam per ſe ipſum, quam per ſacrum Collegium, & univerſum Populum Romanum.

Itaque hac conciliatione & compoſitione habita, ſervatum eſt ad unguem per Papam & Cardinales ac Populum, & curiam Romanam, videlicet habitis litteris ab Imperatore, & non prius. Si igitur Sanctitas ſua vult hoc idem ſervare, ego multum laudarem, quia licet iſte quidem *electus Romanorum Rex, futurus Imperator ſit delicatiſſimus Juvenis, & totus Eccleſiaſticus*, id eſt, bene in diſciplinis Eccleſiæ nutritus & imbutus, tamen poſſet eſſe, quod mutaret animum, ſi perſiſteret in arbitrio ſuo, id eſt, niſi promittat Papæ, ſe futurum Advocatum & defenſorem Eccleſiæ Romanæ; forſan non volet eſſe Advocatus Eccleſiæ; forſan acceptavit electionem de ſe factam ſub aliqua conditione, puta quia vult experiri, *de jure an patrimonium Petri juſte per Romanos Pontifices poſſideatur.* Item ſub conditione aliqua alia acceptavit, quia forſan vult venire contra urbem Romanam armata manu, aut quia non tenet Papam pro Vicario Jeſu Chriſti, & ſimilibus caſibus. Ergo mihi videretur, quod ſua Sanctitas alloqueretur Oratores iſtos, & perſuaderet eis, ut quam citiſſime poſſent, ſcriberent hæc, & quæ deſuper placerent ſuæ Sanctitati, & Sacro Collegio, ad ipſum electum, rogantes, ut laudabilem conſuetudinem, & introductionem hanc honeſtam

 ſervare

Cardinales Imperatori obitum Pontificis nunciare solent.

servare velit, videlicet sicut mortuo Pontifice sacrum Collegium significat illo Imperatori mortem Pontificis, & propterea quærunt eum, ut in casu necessitatis, si qua necessitas forsan interveniat in tali vacatione Papatus, quod velit officium suum facere, id est, protegere ac defendere Ecclesiam Romanam, quo casu licet Imperator forsan prius ab aliis fide dignis similem notitiam de obitu Papæ habuerit, non tamen facit signa mœstitiæ, priusquam habuerit tales litteras a Sacro Senatu. Similiter & creato novo Pontifice, Imperator licet habuerit aliunde forsan etiam ab aliquo Cardinali nova certa de creato Pontifice, & publice, ac palam talis fama pro re certa habita prius fuerit, & signa lætitiæ ab amicis creati Pontificis facta publice fuerint, non tamen Imperator aliquod signum lætitiæ facit nec in publico, nec in secreto, nisi postquam ipsemet Papa per Masserium suum cum litteris plumbatis significat. Nam quisque Papa hoc facit, & tunc Imperator, & non prius, facit signa lætitiæ & gaudii consueta, & plura pro qualitate conceptæ lætitiæ ex particulari amicitia; conclusive itaque ego sentirem ac censerem, quod Papa hoc idem Oratoribus indicaret, ut scriberent hæc omnia Imperatori novo electo, ut scribat per suas litteras Papæ, & Sacro Collegio electionem de se factam, & quod se offert, & commendat suæ Sanctitati. Quo casu sua Sanctitas tunc poterit signa lætitiæ, quæ, qualia ac quanta velit, exhibere, & non prius ex ratione prædicta.

Papa meo, ut supra, consilio sic acquievit, ut mihi sit visus, ita de meo consilio lætari, quod nihil supra, & vidi ipsum cum Cardinalibus, non solum meum judicium probare, sed me multum commendare. Quod etiam postea ab ipsismet Oratoribus Hispanis intellexi, qui etiam valde opinionem & suasionem meam laudarunt, & secuti sunt, aut scripserunt electo Romanorum Regi, qui tandem ista *die Lunæ XVIII. Julii* præsentarunt Papæ literas, ab Imperatore desti-

destinatas, in omnibus, & per omnia formatas, ut ego disposueram.

Et Papa ipsa die a me petiit, quid modo sentirem, laudans iterum meum consilium, quod optimum sibi visum fuit, & respondi sic videlicet: Sanctissimus Dominus noster Papa omnia lætitiæ argumenta exhibeat, se contentum esse demonstrans de electione novi Regis Romanorum, ac Imperatoris futuri, tam in suo Palatio, & toto Vaticano, ac in Castro Sancti Angeli, quam in universa urbe Roma, hodierno sero, & crastino cum sclopis, ignibus, vaporibus, girandulis, sonis & tympanis, ac bombardis. Basilica Sancti Petri in luminaribus & campanarum sonitu festivo idem faciat, & similiter Hospitale Sancti Spiritus in Saxia; sed præcipue Palatium Papæ in Vaticano, aut in omnibus, festivitates Castri Sancti Angeli adæquet, aut superet.

Signa lætitiæ, quæ Pontifex de electione Imperatoris novi edere tenetur.

Omnes urbis Ecclesiæ, inchoando a Basilica Lateranensi, similiter lætitiam proferant in omni sorte, tam in campanis, quam in hymnis, & gratiarum actionibus apud DEum & mundum.

Omnes urbis Principes, Barones, Cives, Magistratus, tam publice, quam private lætentur, per omnia lætitiæ argumenta de novo Rege Romanorum creato, & Imperatore futuro, Campanæ Capitolii simile officium festiviter faciant, Senator aliquos carceratos liberet. Et idem ab omni curia urbis pro festivitate fiat.

Mercatores, ex omni natione in urbe commorantes, invitentur, & mandetur, ut Collegium festificent, ac privatim exultent, sicut & quantum viderint Castrum Sancti Angeli facere.

Per publica bannimenta, omnibus Collegiis, artificibus, operariis, mercatoribus, & mercenariis festum hoc celebrari mandetur, sub pœna arbitraria, & ab opere servili hoc biduo cessetur, ac festivitatibus publicis intendatur.

Sua

Sua Sanctitas illico Reverendissimis omnibus Dominis Cardinalibus ad se convocatis electionem annunciet, cum exultatione manifesta per omnes fienda, ipsosque etiam collegiatim & privatim invitet, ad omnem lætitiæ exhibitionem peragendam tam in hodierno, quam crastino sero.

Sed & gratias agant DEO de miti Rege, & dulci Principe electo Romanorum Imperatore futuro, & Missa per aliquem insignem Prælatum de natione Hispano, aut saltim subdito Regno ipsius Regis Romanorum, cantetur quam solennissime in Capella Palatii, præsente sua Sanctitate, & omnibus Cardinalibus rubeo colore indutis, ac omnibus aliis lætitiæ signis apparentibus. Missa autem sit de Virgine Maria, cum commemoratione de novo Imperatore, quæ oratio incipit: *DEus regnorum omnium, & maxime Romani Protector Imperii*, & alia, pro Ecclesia videlicet: *Ecclesiæ tuæ, quæsumus Domine, preces placatus admitte.*

Intimetur Vicario Papæ in urbe, ut omnes Basilicas & Ecclesias urbis respective idem fieri faciant sub pœna, tam in simili celebratione, quam in campanarum sonitu, & illuminationibus, & splendoribus nocturnis, & festivitatibus diurnis, nulla excepta, quantumcunque privilegiata.

Mandetur Senatori, Conservatoribus, Capitibus regionum ac Marescallis omnium Curiarum, & Tribunalium urbis, ut cessent a foris eorum. Sed & signa lætitiæ faciant, ac fieri mandent ab omnibus sub pœnis. Et similiter mandetur omnibus officialibus de *bussula*, ut idem in omnibus & per omnia faciant.

Et super præmissis deputentur, simul cum Gubernatore, aliqui officiales Superintendentes, ut omnia quam lætissime fiant, quoniam sic est voluntas Sanctissimi Domini nostri Papæ.

Hoc

Hoc meum memoriale cum Pontifici dedissem, ita placuit, ut illico omnia servari mandaret; & pro Cardinalibus omnibus misit, & Collegium desuper habentes omnia probarunt. Veruntamen Missam non per Prælatum, sed per Cardinalem placuit celebrari, videlicet per *Cardinalem* de COLVMNA. Et ea Missa fuit de *Spiritu Sancto*, sic volente ac petente Cardinale Sanctæ Crucis Hispano. Cum illi voluissem dicere, non esse ad propositum, *ut Spiritus Sanctus nunc invocetur, cum jam effectum suum fuerit impertitus, sed potius regratiandus*, Papa in me subridens dixit, ut acquiescerem, quoniam sic volebat in festivitate illi Cardinali, & omnibus complacere. Et sic dicta *die Lunæ XVIII. Julii* habita est Capella Papalis, & Missa insuper festivissima celebrata, & omnia, ut supra in schedula mea Pontifici data fuerunt, diligentissime servata, ita, ut omnes, & qui pro electo Imperatore novo agunt, mihi summas gratias egerunt etiam cum propina.

V. *Reditus Cardinalis de Campeggio ex Legatione sua Anglicana, ad Consistorium publicum.*

Ritus in recipiendis Legatis redeuntibus.

Die Lunæ, XXVIII. Novembris, Reverendissimus *Dominus Cardinalis* de CAMPEGGIO ex sua Anglicana Legatione reversus, pridie aut nudius tertius, quo tempore in domibus suis secrete latuit, hodie summo mane ad sanctam Mariam de Populo, ut fieri per omnia solitum est, & ibi a Collegio sacro receptus est, & visitatus, ac inde cum solitis ceremoniis conductus ad publicum Consistorium, in quod Papa venit, & servatis servandis, ac duobus propositionibus per Advocatos factis, ipse Legatus ingressus est, & admissus a Papa cum hilari facie, & in fine familia Legati osculata est pedem Papæ. Finito Consistorio, Collegium duxit Legatum ad ædes suas, ut moris est, licet aliquibus videbatur,

ut ipſe Legatus debuiſſet eligere in Palatio pro iſto die, & pro iſto actu, aliquam manſionem, donec Collegium ex Camera paramenti ad ipſam manſionem eum conduxiſſet, non autem per urbem equitaſſet, ſicut dicebat, fuiſſe factum in reditu duorum Legatorum, ultimo loco, id eſt, hac æſtate, ſicut ſupra, aſſociatorum & conductorum. Sed ego non volui, quia illud fuit propter immenſos, & inſupportabiles calores & æſtus, quod nunc ceſſat, & Papa approbavit dictum meum. Deinde ipſe Legatus viſitavit Papam una die, & alia viſitavit Cardinales, incipiens a Decano Collegii, & inde per ſuam commoditatem illa die & alia, & poſtea Palatinos.

VI. *Mors ſororis Papæ, videlicet Dominæ* MAGDALENAE, *Matris Cardinalis Cibo.*

Die *Veneris* 2. *Decembris* in crepuſculo mortua eſt ſoror Papæ, *Donna* MAGDALENA, Mater Cardinalis CIBO, & altera die ſepulta, ſimpliciter quidem, quod fuit mirum mihi & aliis. Quin etiam Papa nullum mœſtitiæ ſignum præbuit, prout debuit. Imo Sabbatho, cum adhuc ipſa eſſet inſepulta, tenuit ſignaturam publicam in majorem omnium admirationem, ut fuit, ut Papa diſtraheretur a cordolio luctus tamen.

VII. *Miſſa in Vigilia Nativitatis celebrata.*

In Vigilia Nativitatis, cum Papa ſtatuiſſet Miſſam celebrare in hoc feſto Nativitatis, & jam omnia de ejusdem mandato præparata fuiſſent, tamen non celebravit, excuſans ſe propter bella, quibus nunc incipit implicari. Et ſic Veſperæ fuerunt ſimpliciter, ut alias in Sancto Petro, ad quas Papa venit, delatus in ſede, ut alias. Cardinales fuerunt tot, ita, ut vix in ſedibus ſuis ſedere potuiſſent.

VIII.

VIII. *Qui Barones præcedente Papa ad Capellam inter Papam & Collegium ire debeant, aut ubi.*

Et quoniam ob benignitatem Sanctisſimi Domini noſtri tot & tam multi Equites, Barones, Nobiles ac Domicelli ante Papam incedere usque modo ſoliti, ut *Cardinales nimis a perſona Papæ diſtare cogerentur*, ego prius habito verbo cum Papa, excluſi dictos Barones a conſpectu Papæ. Et cum ipſi quaſi ægre ferrent, non diſcedere: nam juſſi Maſſetiis, ut illos omnes ante crucem, & ſic ante Collegium præcedere facerent. Sed cum adhuc obedire non vellent juſſi Cardinalibus, ut remanerent, & non præcederent, quia eſſet eorum dedecus talibus ſubeſſe. Ipſi Reverendisſimi Domini Cardinales multum contenti remanſerunt inter viam, & quidem ſic manſerunt, donec Papa hanc cauſam intelligens commendavit factum, & ſic, ut ſervarem de cætero, juſſit mihi & Gubernatori, ac Capitaneo. Et ſic ſolus Capitaneus ante Papam proceſſit cum ſuis ad latera procedentibus, non tamen per mediam viam, ſed per latera, & *ſi adſint aliqui magni Principes, qui alioquin ſoleant ſtare ad latus ſolii Papalis, ipſi ſimul cum Capitaneo veniant & vadant, ac in loco Capellæ ſtent aut ſedeant, prout ſoliti ſunt.* Et quia aliqui in gradibus Sancti Petri ad dexteram ſolii ſe locaverant, propria autoritate, nos noſtra autoritate eos removimus cum vituperio ſuo; imo cum ſuperveniſſet quidam *Nobilis de Francia* totus auratus, putans, ſe debere ac poſſe ſedere apud Papam, non voluimus eum audire, nec admittere, quod videns Papa probavit, & voluit eum recipi mandare, niſi ego dixiſſem. Et volui dicere pro illa vice aliquid, ut alii præſumtuoſi ſcirent, quid de cætero acturi eſſemus de ipſis.

Ordo proceſſus ſolennis.

Locus Principum præſentium.

IX. *In nocte Natalitia Matutina absente Papa, & non celebrante in Crastino, & in quo habitu veniat ad eos, & quid ageret.*

Pridie Papa a me petiit, an ipso nolente in die *Natalis* celebrare, teneatur ad Matutinas noctis venire, & in quo habitu, & quid cantare, aut quid facere, vel non facere ipse possit, & debeat, vel an remanere in suis Cameris debeat. Respondi, in Ceremonialibus nostris hoc non contineri tanquam præceptum, sed quod satis manifestum est, ipsum non debere ad matutinas venire, quia officium Vesperale, & Matutinale ac Missale solenne esse debeat, & per Papam cantari, nam Cardinales cum ipso cantare debeant antiphona in Vesperis, & matutinis, etiam lectiones, sic etiam in Missa Evangelium etiamsi Papa præsens est Matutinis, & officium faciat, necesse est, quod Cardinales cantent lectiones, alias sequeretur, quod Cantores cantarent illas, & Papa cantaret ultimam, quod non convenit, ut Papa chorum habeat cum cantoribus, sed cum Cardinalibus; quæ censura optime a prædecessoribus semper fuit sic observata a CALIXTO & EVGENIO, usque ad nostrum tempus. Si tamen Papa ex devotione velit interesse, quod utique potest; sed sit in habitu simplici, id est sine cappa, sed cum sola stola super capucino, & sedens non in solio, sed in sede camerali & simplici, quo casu celebraturus Missam, totum faciat officium matutinale, cantans ipsam lectionem ultimam. Quo audito, Papa acquievit, & sic non venit ista nocte ad Matutinas, quæ habitæ sunt in parva capella, præsentibus decem Cardinalibus & paucis Prælatis, qui tamen venerunt, *ut potius riderent ex malo cantu celebrantis, quam ut rei divinæ interessent.* Ipse celebrans fuit Cardinalis Armellinus.

X. *In*

X. *In die Natalis Missa Major præsente Papa non celebrante.*

In die Natalis Papa mihi prius commiserat, ut eam Missam alicui darem, qui libenter esset celebraturus, cum ex quatuor Cardinalibus Episcopis præsentibus unus, id est, primus, esset semiinfirmus, secundus in die omnium sanctorum celebravit, tertius pridie ex peregrinatione Parisiensi redierit satis fessus, quartus vix ipsa die in Vrbem sit ingressurus, ex peregrinatione Januensi. Et cum dixissem hanc mihi curam admitteret, quia confidebam, quod FARNESIVS libenter quasi gloriosus id faceret, remansit contentus. Et sic hortatus sum ipsum Cardinalem FARNESIVM, ut celebraret primam suam Missam in hac die Natalis, quæ est prima Papalis, & sic fecit, & omnia placuerunt Papæ. Et Papa benedixit *spatam* in Camera sua. Et cum peterem post Missam, an vellet illam hodie donare alicui, qui conducens esset ille a familia Palatina, & ab Oratoribus, dixit adhuc habere illam de anno præterito apud se, & velle illam donare *novo Imperatori* in publico Consistorio.

Cardinalis *Farnesius* missam celebrat.

Consecratio & donatio spathæ benedictæ.

XI. *In Vigilia Circumcisionis & mandante Papa, quod nullus tanquam Baro ad gradus solii accedat, aut stet.*

Fuerunt Vesperæ Papales, ut alias in Capella præsente Papa cum Cardinalibus decem, & mandavit Gubernatori, & Capitaneo Guardiæ, ut nullos ingredi faciant ad gradus solii, nec aliquos ante se tanquam Barones ante se euntem, & redeuntem, nisi quos ego, & Magister Ceremoniarum judicaverint, quoniam non solum verecundia est, quod unusquisque pro arbitrio suo antecedat Papam supra Cardinales, condoluerunt de submissione sua sub illis, & illa die multi repulsi fuerunt, & per me publicatum ibi, quod de cetero nullus accedat, nisi de expresso Papæ mandato.

Barones a gradu solii pontificalis removentur.

DIARIUM CURIÆ ROMANÆ, DE ANNO MDXX.

I. *Missa in hac die novi anni.*

Cardinalis de *Grassis* Missam celebrat.

HOdie celebravit Cardinalis de GRASSIS, frater meus, licet tarde inchoaverit propter tarditatem Papæ: nam Papa ex dolore suarum hæmorrhoidum est diu tardus, & cum ego dicerem, suadens ut remaneret, dixit se velle audire sermonem hujus fratris, qui sibi semper placuit: sed quia requisitus fuit, ut militem creet, quod differret in Epiphania. Sermo ipse satis doctus & bonus fuit, sed ipse Frater sancti Dominici nomine - - - quasi arroganter, & superbe propter doctrinam suam disseruit.

II. *In Vigilia & die Epiphaniæ.*

Papa fistula laborat.

In *Vigilia Epiphaniæ* Papa non venit ad Vesperas propter dolorem fistulæ, qua continue laborabat in natibus, & nihil novi evenit, nisi quod crastinam Missam celebraturus, videlicet Cardinalis *Sanctæ Crucis* hodie non venit, sed in Capella ipsa celebravit Cardinalis FARNESIUS, Episcopus *Tusculanus* satis bene, *cum sit novus*.

III. *In die Epiphaniæ.*

Hodie Papa semisanus de sua fistula venit ad Basilicam, & delatus in sede, ubi *Cardinalis Sanctæ* Crucis, licet pluries recusaverit propter catharrum, celebravit, sermonem fecit *Prior servorum* satis doctum & elegantem, ac non nimis prolixum, ut multi solent.

IV. *Baptizatur Orator infidelis Regis Numidarum.*

Legatus Regis Feciarum Christianam Reli.

Cum mensibus elapsis capta fuisset in mari a nostra classe, classis - - - venientium a Magno Turca, etiam in

in ea captus fuisset Orator *Regis* FECIARVM, velut verius appellatur, *Siphacis*. Nam sicut nos Regem nostrum Romanorum, Cæsarem dicimus, sic ipsi Regem Numidarum Siphacem appellant, sed corrupto vocabulo communiter Phleciarum dicunt. Itaque, cum iste Orator multo tempore stetisset in Castello Sancti Angeli, tandem *vel sicut prudens, ut liberetur a carceribus, vel ut vero instinctu ductus, dixit se optare fieri Christianum*. Pro qua re Papa eum in primo quæri fecit, qua de causa dimissurus esset fidem suam, & alienam desideraret, quam non cognosceret? Ipse ut vere doctus, nam in lingva sua peritissimus esse dicitur in Philosophia, & Medicinis, prout multi Philosophi & Medici cum eo disputarunt, & ipse textus de Arabica lingva in multis male interpretatos, & inaniter & false, correxit cum laude universali. Itaque cum iste Orator diceret, me examinante simul, cum aliis duobus Episcopis, quibus Papa examen hoc commisit, fidem Mauritaniæ non habere velle, propter varietatem, & confusionem suam, ac in se ipsam multipliciter contrariam, quia Mahumetus, ut potius vir desperatus, illam fidem seu sectam introduxit, in despectum Christi & Christianorum, male contentus de ipso & ipsis sic confusam, & dicebat multas confusiones ejus legis, quæ propterea non sibi placebat. Sed cum intellexerit aliqua capita de nostra lege Christiana, in tantum sibi omnia placuerunt, ut omnino illam desideret habere. Verum est, quod in aliquibus dubitabat, tanquam parum introductus, & cum super istis, de quibus dubitabat, a nostris Doctoribus informaretur, facile adductus, & tandem examinatus de articulis fidei respondit, in omnibus credere. Et sic *Sacrista Palatinus* & *Episcopus Casertanus*, & ego *Episcopus Pisaurensis*, quibus Papa hoc examen commisit, catechizavimus ante fores Capellæ Papalis primo, & deinde introductus fuit, factus Catechumenus. Reservavimus in hac die *Epiphaniæ* Baptismum, ut si Papa velit,

gionem amplectitur.

Causæ, ob quas Christianæ Religioni se dedit.

Ceremoniæ in baptizando observatæ.

velit ipſemet facere, faciat, prout fecit in ipſa die Epiphaniæ. Pro quo actu ceremonialiter fiendo, ego vocato Magiſtro domus Papæ, dedi ſibi hanc ſchedulam, ut omnia in ea contenta præparet, prout præparata fuerint, videlicet nomen & cognomina baptizandi ſciat a Papa: Papa præmoneatur de agendis & dicendis, videlicet in medio Baſilicæ ante Crucifixum perveniens genu flectat, & oret, provideat textum Libelli pro Baptiſmo conferendo. Baptizandus ſimiliter præmoneatur, ut ſit ante fores cum candela in manu, medius inter duos Pœnitentiarios. Patrini, qui & quot, Magiſter domus Papæ adſit: locus in Baſilica deſignetur, ante altare Crucifixi menſa paretur cum ſuis requiſitis, Tacea cryſtallina, vel Bucale Conteſium, mica, panis, mappulæ Papæ, Gromiale, candelabra, Liber, Chriſma, candela pulchra, ſedes Papæ, duo Tapetia, vel unum magnum, Concha magna argentea, Patella cum accenſis prunis, Barbitonſor aliquis cum panniculis, Miniſtri aliqui, ut Credentiarii Papæ, & Scutiferi, ac etiam aliqui ſcopatores, Altare cum pannis, & omnibus feſtivis ornamentis, & candelabris, & aliis requiſitis. Itaque omnia benefacta fuerunt, & Papa baptizavit me aſſiſtente. Patrini tres fuerunt, videlicet, *Cardinalis* SANCTAE CRVCIS, *Cardinalis* SANCTORVM QVATVOR, & *Cardinalis* AEGIDIVS, ac *Caſtellanus*, qui Epiſcopus eſt *Salutiarum*, pro quo ego ſupplevi. Nomen fuit JOANNES LEO *de* MEDICIS. *

V. *Chri-*

---

* Is eſt JOANNES ille LEO, Auctor deſcriptionis Africæ, toties & tot lingvis editæ, quemadmodum & Tractatus ab HOTTINGERO editi, de viris quibusdam illuſtribus, qui apud Arabes floruerunt. Rediit LEO in Africam ad ſuos, teſte non ſolum WIDMANSTADIO, ſed etiam AMBROSIO THESEO.

V. *Consistorium publicum pro Cardinale* SANCTAE MARIAE IN PORTICV, *Legato ex Francia reverso.*

Die Luna, nona Januarii, fuit Consistorium publicum pro admissione Reverendissimi Domini Cardinalis SANCTAE MARIAE IN PORTICV, ex sua Gallica Legatione reversi, & licet ante festa natalia fuerit in urbe, tum quia Consistorium fieri non potuit, usque modo dilatum fuit. Et ipse fuit a principio palam & publice visus & visitatus, quod cum esset male factum, reprehendi eum, & monui, ut secretius maneret, aut ex urbe recederet. Et sic fuit: Cardinales eum hodie ex Monasterio de Populo confluxerunt ad Palatium, ut moris est. In Consistorio duæ propositones habitæ sunt: prima per Dominum JVSTINVM brevis; alia longa elegantissima, per Dominum MARCHIONEM, quem Papa laudavit satis mecum. Nos habuimus mantellum, & etiam capucinum de zambellotto pavonatio, ac etiam biretum rosatum satis bonum.

Receptio Legati, ex Galliare deuntis.

VI. *In die Purificationis.*

Hac die Papa tardiuscule venit, & lente, dedit candelas multis cum delectatione, & risu, & aliquibus plures quam peterent, & omnia fuerunt, ut alias. Conservatores voluerunt venire, sed ego memor discordiæ, quam habent cum Oratoribus, persuasi ut abstinerent, quod Papæ placuit, & obtinui, quod mitteret ipsis candelas tres albas, quas dedit *Cardinali* CIBO assistenti. Ego habui duas albas, ut alias. Cardinalis SANCTORVM QVATVOR celebravit. ORATOR CAESARIS tenuit unam faculam magnam Papalem a dextris, & *Senator* a sinistris, alia ut alias, & officium finitum est hora XXI. pulsata, & post officium venit ad Castellum, visurus mascuras.

Distributio candelarum a Pontifice facta

Prærogativa *Generalis Humiliatorum.*

GENERALIS HVMILIATORVM multis diebus apud me inſtitit, ut ſederet in Capella ſupra omnes *Generales*, quod mihi nunquam placuit; tamen hodie ſedebit & ſedit in banco *Abbatum* ſine præjudicio, & ſic, donec de ſuis privilegiis, quæ dicit habere, ſic Papa annuente, Pontificem certiorem reddat.

VII. *In Dominica de Paſſione, Feſtum Annunciationis, & Profectio Papæ ad Minervam.*

Papa vult diſtribuere eleemoſynas inter puellas.

In *Dominica de Paſſione* fuit Feſtum Annunciationis, pro quo Papa petiit a me, an poſſet fieri de *Feſto Virginis*, omiſſa Dominica, & qualiter fieri poſſet, quoniam libenter iret ad Eccleſiam de *Minerva*, invitatus a ſocietate, ut det Eleemoſynam puellis. Reſpondi utique poſſe, quoniam ſic tempore Alexandri, & Julii factum fuit: videlicet Miſſa dicatur de Dominica, quæ prætermitti nullo modo poteſt, & debet, & addatur unica alia Oratio de Virgine, & ſic duæ tantum Orationes ſub una concluſione, & paramenta ſint violacea celebrantis, & cappæ ſimiliter Cardinalium violaceæ, & non fiat ſermo. Et ſic Papæ placuit, & facta ſunt omnia ut ſupra. Eam Miſſam cantavit *Epiſcopus Salamantinus*, & Papa uſus eſt mitra pretioſa, & paramentis novis rubeis, & in fine Miſſæ Papa dedit eleemoſynam puellis, quæ fuerunt numero LXVIII.

VIII. *In die Paſchatis VIII. Aprilis.*

Hac die Papa celebravit, qui cum vellet deſcendere ad Baſilicam, intellexit januam, quæ eſt ſub porta Baſilicæ, clauſam eſſe, & non reperiri claves. Doluit, & cum a me interrogaretur, an placeret per plateam deſcenſus, ire ad Baſilicam noluit, ſed potius juſſit frangi januam, & poſt morulam intellexit fractam eſſe januam, cœpit deſcendere, quæ janua non fuit fracta, quia non erat clavibus obſerata, ſed tamen vecti-

vectibus clausa. Itaque contra illum, qui mendacium dixerat, turbatus, tandem lætus fuit, & sic ad Basilicam pervenit processionaliter, & Missam celebravit devote, & rite. *Cardinalis* de CAESIS cantavit Evangelium, & quidem bene ac modeste omnia fecit & dixit. D. cantavit Epistolam Latinam, & Evangelium Græcum *Episcopus Scalensis*. Papa communicavit, usque ad finem hostiarum patienter & devote, & in fine Missæ venit ad Logias per scalas strictas, quæ sunt apud Cameram plumbi, per quas cum non posset commode transire propter angustiam earum, jussi pridie ejus diei rumpi perticas sedis gestatoriæ, & abbreviari, ut sic per illas transiri, & revolvi posset, prout optime fuit factum. Intra Missam ego jussi ter ostendi vultum sanctum populo, qui tantus erat, quantus a triginta annis non fuit judicio omnium, & Papa admiratus fuit vehementer, ac quasi, cum Populo benediceret, flevit pientissime. Hora fuit quasi decima nona, cum finitus est actus. Cardinalis SANCTAE CRVCIS, qui est *secundus Episcopus*, hodie adstitit Papæ, licet Cardinalis SANCTI GEORGII interesset, sed nunquam debilis fuit excusatus.

IX. *Vespera in Vigilia Ascensionis, & Missa in die 1520.*

Dux Albaniæ vult sedere apud Cardinales.

In *Vigilia Ascensionis* fuerunt Vesperæ in Capella, more solito, Papa præsente cum Cardinalibus, & nihil novi evenit, nisi quod quidam Dux *Albaniæ* Gallus, frater olim Vxoris *Magnifici* JVLIANI, fratris Papæ, venit, & a suis persuasus est, ut sederet cum Cardinalibus, quod ego audiens exclusi illos de Capella cum suis vanitatibus, & ipsum Ducem feci stare cum scutiferis Papæ, donec Papa re intellecta mandasset, quid agendum, & sic Papa jussit, ut illum ponerem apud Diaconum Cardinalem assistentem. Ille autem *Gallus Gallice ambiens posuit se in scabello Cardinalis cum risu multorum.*

 In

Vtrum Missa ab Episcopo Cardinali, an Presbytero celebranda?

In die fuit Missa in Sancto Petro, quæ cum fuisset assignata Cardinali Ægidio, ultimo Presbytero Cardinali, ego clamavi, quod esset male factum, quia solet, & debet esse Episcopus Cardinalis. Episcopi omnes contra me acclamantes dixerunt, quod tempore Alexandri erat Presbyteri, & non Episcopi. Ego in Consistorio, audiente Papa, dixi Episcopis, quodsi Papa ter in anno celebrat, ipsi, qui sunt sex, possunt semel quilibet celebrare, & maxime quando est Missa celebranda in Sancto Petro, & si tempore Alexandri Presbyter celebrabat, ideo erat, quia Episcopi, partim profugi, partim infirmi, & partim senes decrepiti erant: Quæ cum Papa audisset, dixit, benefaciant Episcopi, si servant legem sibi injunctam. Et sic Cardinalis de FLISCO Episcopus celebravit. Et in fine ostensum est ferrum & vultus sanctus, & data est benedictio in Logiis per Papam tiaratum, & alia ut alias.

X. *De Processione in die Corporis Christi.*

Lites de prærogativa inter officiales Curiæ Romanæ.

Hoc Anno 1520. præcedentes Vesperæ fuerunt ut alias, ad quas Papa venit cum Cardinalibus non multis, propter labores crastinæ processionis. Pro qua in die Vigiliæ fecimus solitas diligentias de mandatis in Cancellaria per cursores præsentantes, & de aliis omnibus & singulis diligentiis, ut in Ordinario. Sed quoniam multi Officiales etiam solito plures videbantur inter se ipsos super præcedentia discordare, ego cogitavi bonum esse, si semel unico actu materia omnis ista tolleretur; videlicet, quod Papa mandasset priori Diaconorum Cardinali CORNELIO, nam nunc iste prior est, ad quem pertinet ordinare Processiones Papales, ut infra mensem, vel aliquod spatium omnes discordias decideret, vocans omnes urbes officiales ad se, & cogat singulos singulorum officiorum respective, ad docendum de prioritate ac dignitate sua, ut alias de privilegiis suis, secundum quæ unumquodque officii Collegium procedere debeat, ita ut

omnes

omnes officiales in perpetuum sciant, & habeant ordinem, gradum & locum suum, in quo processionaliter ire & esse debeant, & quod facta hac decisione, Papa desuper Bullam expediat, confirmans, ac sub pœna pecuniaria, tam Collegio quam Officiali infligenda, mandans, qui non observaverat. Et desuper deputetur Gubernator Vrbis exequutor, qui inremissibiliter. Quod cum prius prædicto Cardinali Diaconorum priori, præsentibus & audientibus multis Cardinalibus, dixissem, ita eisdem ac aliis omnibus visum fuit non solum utile, sed etiam necessarium, ut omnes confirmaverint, & demum Papam induxerint ad hoc Decretum faciendum perpetuo duraturum. Quod cum Papa audisset, primo Cardinali eadem referente summarie, & me demum ad longum explicante, illico approbavit, & sic vivæ vocis oraculo: idem Cardinalis simul cum Gubernatore, & duobus Magistris ceremoniarum ivit ad Portam Palatii, ut ordinaret Processionem, sed propter prædictas differentias tartadum fuit, usque ad horam undecimam, antequam Papa esset extra Palatium, quæ res omnibus displicuit, maxime propter pluviarum suspicionem, quæ imminebant, ita, ut pluries jusserit procedi, sed cum difficultate & fastidio itum fuit. Et cum vix essemus in platea, pluviæ licet exiles supervenerunt, & Papa mandarit, non procedi ulterius, usque ad diversorium ante ædes Cardinalis Cornelii, ubi olim habitavit Arragonensis, quæ erat via jam solita, & pro hoc anno disposita, & parata, sed diverti ante ædes prioris urbis, quæ sunt in ipsa platea Sancti Petri, & sic ego jussi omnes illo divertere adversus Sanctum Petrum per Burgum, & Cardinales & Prælati reversi sunt, qui jam præcesserunt, & properatiuscule ivimus ad Basilicam, licet pluviæ non venerint, sed tamen non usque quaque cessaverint. Confusio fuit propter *delatores Baldachini*, qui erant dispositi in diversis & pluribus locis, alia omnia ut alias, nisi quod Papa voluit de palatio descen-

 dere

dere per ſcalas latas prope Paradiſum, & ante manſionem Cardinalis *Cortonenſis*, & inde in Cortile magnum Palatii, & voluit ipſe eſſe ſemper in proceſſione mitratus, quod judicio meo bene fuit. Miſſam cantavit Cardinalis de JACOBACCIIS, & alia ut alias facta ſunt.

XI. *Conſiſtorium publicum pro obedientia Regis Scotiæ.*

Dux Albaniæ, Tutor Regis Scotiæ, præſtat Sedi Pontificiæ obedientiam.

Reverendisſimus Dominus Cardinalis ANCONITANVS, tanquam *Protector Regis Scotiæ*, dixit mihi ex parte Papæ, ut præpararem Conſiſtorium publicum, quia *Illuſtris Dominus Dux* ALBANIAE, tanquam Tutor Regis, vult illud præſtare, ex quo eſt nunc hic præſens a Papa vocatus ex aliis cauſis. Quæſivi, an iſte habeat mandatum ſufficiens, & videatur, an vero litteras patentes, & ſimiliter exhibeat, ut videantur, & an litteræ iſtæ ſint latinæ vel vulgares, quo caſu reducantur in latinum, ut in publico conſiſtorio legantur & intelligantur: an ſciat ipſe latinum, an ipſe ſit dicturus, vel quis, an habeat jam compoſitam Orationem, & exhibeat eam Secretario Papæ, an de novo velit urbem ingredi, ſic ut ſolenniter a Curia & familiaribus Papæ, & Cardinalibus velit comitari, & quando, & qua die, an habeat Araldum, an familiam, an Tubas, quis eſt Protector, & quando debeat fieri Conſiſtorium pro hoc actu. Et talibus a me quæſitis & intellectis, præſertim quod iſte Dux eſt Tutor Regis Scotiæ, & generalis Adminiſtrator & Gubernator legitimus Regni, & talis, ut ſi Rex moriatur, ipſe ſit ipſo jure Rex, & propterea quaſi admirabatur, *quod in Capella Papæ non habuerit locum cum Cardinalibus, ſicut quatuor Duces habuerunt, quando Papa & Rex Franciæ Bononiæ fuerunt, nam tales habuerunt locum, quia ipſi fuerunt electi, vacante Regno, ſucceſſores Regis Franciæ; ipſe vero non fuit a quoquam electus ſucceſſor Regis, ſed taliter Regi conjunctus, ut, ſi moriatur Rex, ei ſuccedat tanquam*

An cum Cardinalibus ſedere debeat.

quam legitimus successor ipso jure. Item, si ipse penes se non habeat mandatum, ipsemet est mandatum, cum habeat sigillum Regium majus apud se, & Araldos possit & soleat, ubicunque ipse sit, facere simul cum Tubicinibus, & aliis insignibus Regiis. Item habet jam orationem conceptam, & habet Secretarium suum ad hoc idoneum & præparatum, ut eam recitet.

Quæ omnia cum Papæ retulissem, & judicio meo iste Dux videretur mereri, sedere cum Cardinalibus, sicut illi tres Galli Barones sederunt Bononiæ. Papa remisit primo arbitrio meo, deinde melius visum est sibi, ut in secreto Consistorio proponerem, præsertim de loco cum Cardinalibus, & de mandato suo hujusmodi, & si casu sunt de novo litteræ concipiendæ, qualiter concipiantur, attento quod Rex est *puer quinquennis.*

Locus ipsi assignatur sub ultimo Cardinali Diacono.

Itaque in Consistorio secreto his propositis, tandem conclusum fuit, ut *sub ultimo Cardinali Diacono* sedeat, & quod formam litterarum concipiamus Reverendissimus Anconitanus, & ego. Itaque omnibus expeditis, & litteris conceptis sub nomine Regis, ac etiam nomine hujus Ducis tanquam Tutoris, & Generalis Gubernatoris Regis & totius Regni, ac reformata aliquali oratione, qua obedientia præstabitur Regis & Ducis simul, ut infra dicam.

Consistorium fuit habitum *die Lunæ XVIII. Junii* in Aula Regia, ubi duæ Commissiones propositæ fuerunt, prima per Dominum *Joannem Baptistam de Senis*, in cujus medio Dux ingressus est, Consistorium cum multis familiaribus suis, & amicis Gallis suis, & præcedente Araldo, & quatuor Masseriis. Quatuor Prælati assistentes, videlicet Archiepiscopus Spalatensis, & ego, habuimus eum medium in veste aurea longa, & post nos duo alii assistentes, videlicet Casertanus, & Tudorensis, sequuti sunt omnes Barones, præcesserunt in Consistorium ad sinistrum latus Papæ. Et Dux dixit Papæ

in

in vulgari ſuo duo verba, & præſentavit litteras. Secretarius ejus poſt eum fuit tanquam familiaris, non tanquam Orator. Et hoc facto, nos asſiſtentes reduximus eum ad Poſtergale Presbyterorum, ubi ſtantibus ipſis finita eſt propoſitio Advocati. Deinde litteræ Regis per Secretarium Papæ lectæ, tum Secretarius recitavit Orationem, & præſtitit obedientiam; & Papa eidem elegantisſime & commodisſime reſpondit. Quo facto, fiſcalis proteſtatus eſt de more, & Cardinalis Anconitanus Protector venit ad Papam, & petiit a Papa, ut juxta Decretum Conſiſtoriale ipſe Dux duceretur ad ſedendum poſt ultimum Cardinalem Diaconum, & ſic nos quatuor eodem ordine ipſum Ducem ſolum accepimus, de loco illo ſtantem, & duximus ad ſedile Diaconorum, ubi ſub ultimo illum fecimus ſedere. Et propoſita eſt alia integra commiſſio per Dominum Marium Salomonem, licet abuſive dixerit, & novum modum invenerit, in ipſa propoſitione, quæ nulli viſa eſt placuiſſe. In fine Cardinales duo Diaconi, & Protector venerunt, & Dux ductus a nobis, qui petiit oſculum pedis pro familia & Baronibus ſuis. Et ipſe *Dux* in fine *ſuſtinuit caudam Papæ ad Cameram revertentis.*

XII. *An Papa de cætero in Conſiſtoriis, & Congregationibus publicis reſpondere debeat, per ſe ipſum Oratoribus proponentibus, ſicut usque modo: an vero per interpretem, ſicut mos eſt, aliorum Principum Chriſtianorum.*

Quæſtio in Conſiſtorio publico proponitur.

Diebus iſtis cum ſimul Papa cum aliquibus Cardinalibus, & multis aliis colloqueretur de Conſiſtorio publico tenendo, & me præſente quæreretur a quibusdam: *an conveniret Majeſtati ſedis Apoſtolicæ, quod in publicis Conſiſtoriis, & Congregationibus, & ſimilibus actibus Papa reſpondere debeat per ſe ipſum, perſonaliter loquendo Oratoribus Principum, ibidem propo-*

proponentibus; an vero quod Papa faciat, ſicut alii Principes faciunt, reſpondentes per Interpretem. Papa qui ſuper hac quæſtione a me alias fuerat interpellatus, & non concluſerat, ſed ad primum Conſiſtorium publicum deliberationem hanc diſtulerat; nunc demum mihi commiſit, ut privatim prius vota Patrum, maxime ſeniorum perſcrutarer, quid ſentirent, & referrem, ac etiam quid ego ipſe cenſerem. Dixi, quod judicio meo laudabiliter fieret, ſi Principi per ſe ipſum perſonaliter proponenti, Papa ſimiliter per ſe ipſum perſonaliter reſpondeat, Oratori vero Principis nomine, ipſius Principis proponenti, ſimiliter Papa, non per ſe ipſum, ſed per Interpretem ſuum, ſive Secretarium, ſive quemvis alium quaſi Oratorem reſpondeat, qui mos ſervatur, ab omnibus aliis Principibus, adverſus etiam quoſcunque Oratores Apoſtolicos, & Legatos Papales. Quod cum Papæ viſum fuiſſet non diſplicuiſſe, quia in veritate ſic Majeſtati ſedis Apoſtolicæ convenire videtur, præſertim quia in maximo periculo conſtituitur, quiſque Papa reſponſurus perſonaliter, *nam ſi Papa benedicit, facit procul dubio debitum ſuum; ſi autem in uno verbo ſolum inter orandum deficiat, vituperium ingens ſequitur, & Papa quodammodo irridetur, & Majeſtas ſua diminuitur*, ſicut aliquando contingit, & ſic contigit PAVLO *ſecundo*, qua in creatione Ducis FERRARIAE dixit: *aggregamus cum conſortio aliorum Ducorum*, cum Ducum dicere debuiſſet, & ſicut vidimus INNOCENTIVM OCTAVVM, nam ipſe nunquam publice aliquid dixit, quin in parte vel toto defecerit, cum riſu totius Senatus & Curiæ; & ſicut vidimus ALEXANDRVM *VItum*, qui in Conſiſtorio publico, ubi *Suecinus* tam magnus Orator defecit inter orandum, & Papa ALEXANDER, volens quodammodo ſupplere defectum illius, animoſe incepit orare, & reſpondit ad aliqua, *quæ fuerant per illum oblita, & non propoſita*, quod cum Papa advertiſſet, voluit ſe ipſum corrigere, & non ita

Exempla Pontificum in dicendo errantium.

potuit

potuit aut ſcivit, ut non ceſpitaverit, aut balbutierit; ſicut etiam tempore JVLII ſæpiſſime contigit: nam ipſe ita timide dicebat, ſicut puer ſub diſciplina Pædagogi tremebundus facere ſolet, & aliquando verba imperfecta, ac bis ac tertio eadem repetita corrigebat, quod erat valde inconveniens. Itaque ut tanta indecentia de cætero evitetur, non diſconvenire videretur, ſi modus ſupradictus introduceretur; maxime quia dicunt multi, quod iſte mos reſpondendi per ipſum Papam non antiquus eſt, ſed tantum a PIO *ſecundo* introductus, qui erat vir eloquentiſſimus, & in orando primus ſuo ſeculo Orator fuit; poſtquam alii Pontifices quaſi reliquis Pio æquales idem facere voluerunt, prout faciunt, & nullus poſt Pium prædictum ita eleganter, facunde, & docte dicit, ſicut nunc *Sanctiſſimus Dominus noſter* LEO.

Definitio quæſtionis.

Itaque his per me ſuæ Sanctitati relatis, & ex parte ſua diverſis Patribus expoſitis, placuit tandem ſuæ Sanctitati, ut ego in Conſiſtorio ſecreto proponerem, cauſasque allegarem motivi mei, prout feci pridie, in ultimo Conſiſtorio. Sed demum mihi rurſus in Conſiſtorium revocato, Papa dixit, Patribus non placere, quod uſus renovetur; ſed quod a PIO *ſecundo* usque modo ſervatum fuit, ſervetur deinceps. Et ſic Papa in Conſiſtorio publico per ſe ipſum reſpondit Oratori ſive Secretario proponenti.

Intellexi autem ab aliquibus Patribus, quod res iſta multum diuque inter ipſos diſcuſſa fuit, & quaſi placuit majori parti, ut illud ſervaretur, quod ego propoſueram propter illud periculum, quod evenire faciliter ſolet, & poteſt. Verum quia de Sanctiſſimo Domino noſtro LEONE non dubitatur, quia facundiſſimus & elegantiſſimus Orator eſt, & ſemper bene dixit, & dicturus ſperatur; propterea, quod non innovetur uſus. Verum, ſi quis ſucceſſor hoc Decretum vult facere, poterit ſemper, & quoties ſibi videbitur, quia erit in arbitrio ſuo.

XIII.

XIII. *De Missa Sancti Joannis Baptistæ.*

In Vigilia non fuerunt *Vesperæ Papales*, quia ante diem illum fuerat longum Consistorium. Propterea Papa non voluit Cardinalibus in æstu, & labore esse: sed in die fuit Missa solennis in Capella magna, ad quam Papa paludatus, & mitratus venit summo mane.

Missa S. Joannis Baptistæ.

XIV. *De dignitate, officio & jurisdictione Præfecti urbis, & qualiter, & ubi investiri debeat.*

Diebus præteritis cum Papa creasset *Excellentissimum Dominum Ducem* CAMERINI *Præfectum Urbis* in suo secreto Consistorio, me de tali actu faciendo non admonito, idem Dominus præfectus ad me misit, ut ipsum informarem de agendis per eum in Investitura sua, quoniam intendebat se in civitate *Camerini* per aliquem Commissarium Apostolicum investiri facere, prout etiam in eodem loco de *Ducatu Camerinensi* similiter investitus fuerat, existimans ipse simili modo hoc posse, sicut etiam illud fieri potuit. Ego autem, cum dixissem suis agentibus, quod non eadem ratio esset, sed longe diversa hæc Præfecturæ investitura ab illa Ducali, quasi de me vel conquesti sunt, vel irriserunt, putantes, me talia dicere, ut investitura non in Camerino, sed in urbe fiat, ut officiales Papæ, & nos cum eisdem, propinam capiamus; de qua re etiam cum nonnullis Cardinalibus, consanguineis, affinibus & amicis verbum fecerunt, ac etiam cum ipso summo Pontifice; qui etiam mihi verbum fecit, præsertim a me petens, quod istud officium quæque dignitas ac jurisdictio esset, & an in urbe Roma, vel in Camerino de Jure investiendus esset novus Præfatus. Itaque ego in hunc modum scripsi, videlicet:

De dignitate & officio Præfecti urbis.

Dignitas, officium & potestas Præfecti urbis antiqua est, utpote

Origo Præfectorum urbis,

utpote a TARQVINIO, Romanorum Rege, inſtituta, cum ampla jurisdictione, de qua *in libro Digeſtorum de Officio Præfecti* expreſſa mentio fit. Præſertim quicquid intra urbem admittebatur, ad Præfectum Vrbis pertinebat: quicquid præterea intra certiſſimum lapidem admiſſum fuiſſet. Audiebat ſervos, ad ſtatuas confugientes, item Dominos agentes, & filiorum implorantes auxilium. Relegandi deportandique in Inſulam poteſtatem habebat, de adulteriis ſervorum cognoſcebat, & Tutores remittebat, ac Curatores, eorumque rationes & acta revidebat, mancipia tuebatur, de injuriis, per eos Dominis illatis judicabat, curam numulariorum gerebat, diſciplina etiam ſpectaculorum ad Præfectum pertinebat, & ut res omnes juſto pretio venderentur. Hinc forum Boarium, Suarium, Piſcarium, Olitorium ad Præfectum urbis pertinebat. Hinc oportebat diſpoſitos ſtationarios milites ad tuendam populorum quietem curare, ut quicquid ubique de prædictis ageretur, ad aures ſuas per delatores veniret, & hanc jurisdictionem Præfectus urbis in urbe tantum, & infra certos terminos habebat.

Inter omnes autem alios Præfectos, qui in urbe erant, videlicet Prætorii, equitum, annonæ, & Vigilum, & ſi qui alii, ipſe urbis Præfectus prior & dignior erat, cui etiam omnes Cives & Collegia, ac Magiſtratus urbis, multo tempore ſuppoſita fuerunt. Verum cum poſtea ea dignitas ſucceſſu temporis intermiſſa videretur, *Cæſar* AVGVSTVS auctore Tranquillo eam reſtituit. Refert enim AVGVSTVM, ut plures partem adminiſtrandæ Reipublicæ caperent, nova officia excogitaſſe, & inter alia Præfecturam urbis longo intervallo deſitam reſtituiſſe.

Conditio hujus dignitatis ſub Imperatoribus.

Dignitas hæc diu ſub Imperatoribus permanſit cum jurisdictione ſua, ita, ut nemini cederet, præter Cæſari, ob quod Præfectus Prætorio in æmulationem cum ipſo ſuper præcedentia devenit, pro qua æmulatione tollenda, Imperator

JVSTI-

JVSTINIANVS titulum in Libro *decimo ſecundo* Codicis addidit, ſtatuens, ut ſi Præfectus Vrbis cum quocunque alio Præfecto concurrat, is præferatur, qui primus in officio creatus fuerit.

Ex hac ratione exiſtimo, quod, cum Præfectus Prætorii is hodie cenſeatur, quem Capitaneum Cuſtodiæ Palatii, alii vocant Populi Romani Confalonerium, & iſte Capitaneus ſive Confalonerius forte vigore legis prædictæ voluerit Præfectum urbis tempore SIXTI *quarti* præcedere, tanquam dignior, utpote in officio prior & ſenior, quod idem SIXTVS nepoti ſuo Præfecto dignitatem majorem, videlicet Ducalem adjecerit; quippe eum tunc Ducem SORAE creavit, & ſic non tanquam Præfectus, ſaltem Dux Capitaneo ſeu Confalerio præeſſe poſſit, ſiquidem hodiernus uſus Ducem Præfecto majorem exiſtimat.

Hodiernus ſtatus Præfecturæ.

Hæc autem Præfectura urbis noſtro tempore nullam, aut puſillam in urbe Juriſdictionem habet, reſpectu illius antiquæ de qua in libris Digeſtorum, & Codicis, ut dixi, mentio habetur, ſed tantummodo titulo tenus dignitatem ſuam retinet, ut ſit ſupra omnes urbis Magiſtratus. Nam & Præfectus iſte cum inveſtitur, dignitate ſua equitat per urbem cum pompa & ſolennitate, comitantibus omnibus urbis Magiſtratibus ac Senatore, Conſervatoribus, Confalonerio, Regionariis, Proceribusque & civibus Romanis. Equitat autem ipſe veſte indutus ſenatoria, id eſt primo, Tunicella longa, & quaſi ſubdiaconali, & paludamento deſuper holoſerico ad manum dextram aperto, quod antiquitus latus clavus dicebatur, limbis circumquaque contextis, geſtatque capite infulam concolorem, pendentibus utrinque vittis, qui habitus ejus proprius, & ſingularis eſt, nec cum aliquo communis.

Quoties Imperator ad urbem venit, & per illam ſive pedeſter, ſive equeſter incedit, a Præfecto urbis in eo, quem

 dixi,

dixi habitu ſic veſtito ducitur, prout noviſſime ſub PAVLO *ſecundo* Præfectus Vrbis veſtitus equitavit ante FRIDERICVM *Imperatorem*, auctore PATRITIO, tunc *Ceremoniarum cenſore*, qui eum Cæſaris ingreſſum pene triumphalem deſcripſit, uti de Præfecto ſic, videlicet:

„Incedebat Cæſar medius inter duos Legatos Apoſto„licos pullis veſtibus indutus, ſequentibus prælatis ſuo or„dine, & aliis togatis. Præcedebant nobiles Romani Ba„rones, Conſervatores, Cancellarii cum ſuo ornatu, deinde „Oratores, poſtremo Præfectus urbis, rubro paludamento, „quod pluviale vocant, indutus, apertura tamen ſupra dex„trum humerum exiſtente, pileum in capite geſtans oblun„gum, vittis ab aure pendentibus, in modum tiaræ Pontifi„cialis, coloris autem rubei, ac ſignis quibusdam in longum „porrectis diſtinctum, vehebaturque equo, ſericeo panno „ejusdem coloris tecto. Inter Præfectum vero & Imperato„rem equitabat *Cæſareus armiger*, nudum enſem manu præ„ferens. Hactenus PATRICIVS.

Et quia dicunt, Excellentiſſimum Ducem, Camerini nunc Præfectum deſignatum, optare, ut Inveſtitura Præfecturæ hujusmodi ad ſe in Civitatem Camerini, ubi ipſe reſidet, per Commiſſarium Apoſtolicum transmittatur; ego, quod cum venia dictum ſit, cenſeo, hoc fieri legitime non poſſe, neque debere, cum urbis præfectus non niſi in urbe, in qua præficitur, inveſtiri debeat, quoniam in *Digeſtorum* eodem *libro* expreſſe cavetur: cum Præfectus urbis terminos urbis exit, poteſtatem nullam habet, neque illi extra terminos ſuos ulla poteſtas aut jurisdictio demandari poteſt. Itaque non niſi in urbe inveſtiri debet, ſicut ipſemet Imperator, non niſi in urbe per Pontificem, aut ejusdem Legatos inveſtitur, & coronatur.

Ipſa autem Inveſtitura Præfecti nihil aliud erat, niſi, ut dixi, mera quædam obequitatio per urbem alioquin ſolennis & pompoſa cum Magiſtratibus & Proceribus Romanis, ipſum

ipsum Præfectum, sicut supra dixi, paludatum, & infulatum festiviter comitantibus, quæ obequitatio, si in *Camerino*, & non in urbe fiet, profecto non urbis, sed Camerini Præfectus vocari poterit, & erit.

Et hanc formam investituræ, tam simplicis & nudæ, cum idem SIXTVS notasset, reformavit, sive potius de novo composuit, qualis est in *libro Papali*, quamvis reformatio, salvo tamen Pontificis honore, mihi non placet. Nam sicut ego existimo, aliqualiter corrigi potest.

XV. *Missa in die omnium defunctorum.*

Missa in die omnium defunctorum.

Hanc Missam celebravit Cardinalis SANCTORVM *quatuor*, novus Pœnitentiarius, satis competenter, licet multum laboraverit studendo in hoc cantu emortuali, qui sibi omnino novus & inusitatus est. Papa fuit præsens, & multi Cardinales.

Lites inter Legatum Ducis Sabaudiæ, & Legatum Ducis Venetiarum.

Hodie cum supervenisset novus Orator *Ducis Sabaudiæ*, qui semper fuit in lite super præcedentia cum Oratore *Ducis Venetiarum*, & ne in præcedendo contenderent, ego feci, quod Sabaudus portavit caudam Papæ in via. In Capella autem cum Orator Venetus staret, junctus cum Hispano, non cedens illi, facta est rixa, quod ego videns significavi Papæ, qui a me petiit quid videretur faciendum. Dixi, quod alias in simili casu factum fuisset, sic ut Papa illum Oratorem, qui conqueritur, vocet ad se, *& faciat eum esse cum assistentibus in dextro latere solii, cum Senatore pro illo actu*, & illa vice, & quod de cætero inhibeatur illis, ut concordent venientes alternis capellis, ne habeant ulterius litigare, quod Papæ placuit, & mihi imposuit, ut exequerer, quod effeci, vocavi enim Sabaudum ad latus Papæ, & feci eum ibi stare per totam Missam. Alia, ut alias. Papa in fine absolvit, & post officium ivit spatiatum extra urbem, rediturus sub Adventum.

XVI.

XVI. *Mors Cardinalis* SANCTÆ MARIÆ IN PORTICV.

Obitus & funus Cardinalis *S. Mariæ in Porticu.*

Die Veneris, nona Novembris in ſero mortuus eſt bonæ memoriæ *Bernhardus de* BIBIENA, *Diaconus Cardinalis* SANCTAE MARIAE IN PORTICV, antiquus familiaris Papæ, qui multis diebus fuit infirmus ex incognita infirmitate, & hodie, quæ eſt decima, fuit, priusquam ſepeliretur, exenteratus, & viſcera ejus inventa ſunt livida, quaſi ex veneno corrupta. Hic cum in Palatio Papæ mortuus fuit, nec habuit propriam domum, ad quam poſſit deferri, mendicavimus domum in Burgo veteri Sixtino, ubi olim Cardinalis Alarienſis habitavit, & ibi melius, quam potuimus, fecimus paratum pompæ, & Vigiliarum, & in aula quantumlibet anguſta fuit, lectus funebris, & Torciæ 28. ad latera ex bombyce; ſed non accedimus, niſi quatuor propter fumum. Cardinales interſuerunt XVIII, Prælati autem pauci. Et fuit inchoatum officium hora decima nona propter adventum *Duciſſæ Mediolani, ſive Barenſis*, quæ hoc ſero licet ſine pompa noſtra ingredi voluerit. Torciæ fuerunt centum, & libræ candelarum centum, conventus diverſi decem cum Clero urbis. Fratres receperunt corpus ex Aula & lecto, & detulerunt ad Aram cœli, ubi depoſitum jacebit, quousque ſit reſolutum, ut deferri poſſit ad Beatam Mariam de Laureto: ibi enim ſic ſtatuit: Habuerunt Parafrenarii Tapete Cuſſinos & flabella, quæ dixerunt ad ipſos pertinere, ſed & pannum de raſcia, & voluiſſent rapere, aſſerentes, ſimiliter ad ipſos pertinere, quod non eſt verum: nam nihil horum habere debent, quod, cum ego indicarem, ut abſtinerent, fecerunt in me impetum.

XVII. *Ingreſſus Excellentiſſimæ Duciſſæ, olim Mediolanenſis, nunc Barenſis.*

Ceremoniæ in Duciſſæ ingreſſu obſervandæ.

Nuper Sanctiſſimus Dominus noſter ex *Cornetto*, ubi ſolatiatur, ad me miſit, committens, ut cogitarem, qualiter hono-

honorifice possset recipi ingressura urbem *Excellentissima Domina* ELISABETHA, *Ducissa* BARI, quæ olim fuit filia ALPHONSI, *Regis Neapolitani*, & soror alterius *Regis* FERANDINI, olimque *Ducissa Mediolanensis*, & nunc *Mater* REGINAE POLONIAE. Qui omnes gradus simul in dignitate conjuncti, multum illustrant ipsam Dominam Ducissam, unde vellet sua Sanctitas respective ipsam honorifice recipi facere. Super qua re ego revisis omnibus codicibus ceremoniarum, & annalibus a multo tempore habitis, rescripsi, me non invenire verbum disponens de admissione Ducissæ, nisi tantum *Imperatricis & Reginæ*. De Ducibus autem abunde constat. Itaque nescirem, quid aliud fieri posset, nisi simpliciter mittere obviam familiam suam Palatinam, Oratoresque & Prælatos Curiæ, ac familias Cardinalium. Verumtamen, si placeret, destinare aliquas Matronas usque ad Pontem Milvium, sive ad aliquod spatiolum extra mœnia, & extra Portam de Populo in curribus & carretis, videlicet aliquas consangvineas, & affines suas, ac conjuges aliquorum Principum ac Baronum Romanorum. Ad quæ mea motiva Papa replicavit, an bene vel male esset, mittere obviam aliquos Cardinales. Respondi, quod sicut duo Cardinales obviant Duci ingredienti, eumque ducunt ad Consistorium publicum, sic respective nunc posset agi, habita consideratione ad conditionem istius Ducissæ, quæ in quantum est *Ducissa* BARI, *non debet recipi a Cardinalibus*. Item in quantum DVCISSA MEDIOLANENSIS minus, *quia est extra statum suum*, & in quantum *filia Regis*, & *soror* similiter Regis non illustratur, *quia Reges illi amplius non sunt in rerum natura*. Quod autem sit *Mater Reginæ*, similiter propterea non illustratur, quia fulgor ille Reginalis non tangit eam. Verum tamen posset, si placeret suæ Sanctitati, sic fieri, ut duo Cardinales, unus Presbyter & unus Diaconus, qui suæ Sanctitati viderentur, obviarent Ducissæ usque ad Pontem Milvium, per aliam

An Ducissæ Cardinales obviam ire debeant.

viam, quam per viam de Populo, & illam ibi salutare nomine Papæ & Sacri Senatus, & per aliquos paucos passus comitari versus urbem, donec inciperent approximare familiæ Cardinalium, & Curiæ versus eam per viam rectam de populo, & tunc ipsi duo Cardinales per aliam viam in urbem reverterentur, aut venatum procederent per aliam viam, sed quod Cardinales illi neque ex equis, seu mulabus descenderent, neque caput denudarent, sed tamen Capellum deponerent, sicut hoc modo factum fuit *Episcopo* CVRSENSI, quando tanquam *Legatus Imperatoris* ad urbem venit, tempore JVLII nondum creatus Cardinalis. Quæ mea censura visa est Papæ non displicere, & me ad seniores Cardinales remisit, quorum consilio facerem. Et sic consultis Cardinalibus senioribus visum est, omnino sic fieri debere, sicut ego censebam, & placuit, quod Presbyter Cardinalis esset *Cardinalis de* GRASSIS, qui est *Protector Regis Poloniæ*, & Diaconus esset *Cardinalis* CIBO, nepos Papæ, in cujus ædibus ipsa habitura erat. Nam & Papa ipsam ibidem excipi jussit, eidemque cum omni comitatu suo, qui fuerunt ultra quatuor centum equi, victum paravit, & ipsi duo Cardinales libenter se disponebant ad obviandum, & cum misissent aliquos ad perscrutandum qua hora diei hæc obviatio fieri posset, quæ sibi Ducissæ placeret; Respondit, *nullo modo velle cum pompa intrare, & sic in sero hujus diei 9. Novembris simpliciter cum suis ingressa est*, & Cardinales aliqui bini, & terni postea visitarunt illam in ædibus, & depositis mantellis amplexati sunt eam. Similiter, ut audio, omnes alii fecerunt. Hanc autem visitationem fecerunt omnes non quia tenerentur, sicut si Dux aliquis esset: sed quia Papa significavit ex secessu suo, sibi gratum fore, si ipsa Ducissa a Cardinalibus honoraretur, sicut ipse etiam honorabat eam, quanquam absens esset. Nam & ei, & universo comitatui suo expensas fecit lautas & abundantes, sibique in omnibus, quantum potuit, grati-

Cardinales Legatis Cæsareis obviam eunt.

Ducissa deprecatur omnem solennem receptionem.

gratificavit, & inter alia cum ipsa desideraret videre Capellam Papalem illiusque ornatum & paratum, ac ibidem Missam ex devotione audire solennem, & in cantu, nos inhibuimus, quia mulieribus ingredi, & Missæ ibidem interesse non licet. Sed Papa supplicationem signavit, & dispensavit cum Indulgentia plenaria, cum omnibus præsentibus; sitque capella parata sicut in die natalis fuit, etiam quoad solium, & sedilia, & altare ac omnia alia solennissime, & cantata Missa est per *Episcopum Casertanum* in die Dominica, quæ fuit Dedicatio *Basilicæ Apostolorum Petri & Pauli.* Non volui, quod Cardinales aliqui essent præsentes, sed tantum *Cardinalis* CIBO *Diaconus*, qui eam post Missam per totum duceret Palatium, & ad Basilicam, ubi videret *vultum Sanctum.* Ipse Cardinalis cum audisset aliquos Cardinales venisse in Palatium, forsan, ut in Capella Missæ præsentes interessent, ego suasi, ut ipse Cardinalis CIBO personaliter usque ad portam obviaret, & dissuaderet, ne intrarent, prout factum fuit, & bene.

Obtinet licentiam frequentandi Capellem Papalem.

Et Cardinalis ipse sedit in loco suo ordinario, & pro ipsa ego paravi quasi in medio Capellæ juxta sedile Episcoporum, ante gradus solii unum scabellum, cum cussinis rubris, & quatuor, ita, ut ipsa esset distantior altari, quam Cardinalis. Prælati circa decem fuerunt in sedili longo primo, & in reliquis sedibus fuerunt reliqui familiares sui. Magister Ceremoniarum inter transeundum soli Cardinali reverentiam faciebat, nisi quando incensum & pacem dedit, qui aliqualiter caput inclinabat. Pacem autem instrumentalem obtulit Cardinali & Ducissæ, ac aliis omnibus etiam Prælatis. Missa per cantores & mirabilis fuit, per coviva vel corsiva musicalia, quæ divina videbantur, ita, ut omnes de novo miraremur, & stuperemus.

DIARIUM CURIÆ ROMANÆ, DE ANNO MDXXI.

I. *In die Annunciatæ, quæ venit intra hebdomadam ſanctam.*

Feſtum annunciatæ celebratur a Pontifice.

FEſtum annunciatæ hoc anno venit in *die Lunæ ſeptimanæ ſanctæ*, & Papa aliqualiter dubitavit, an poſſit rite ire ad Eccleſiam *de Minerva* illa die, an vero transferre poſt Paſcha. Dixi, rite poſſe hac die ire, & ſolennia facere, ſed ſi veniſſet in quarta feria aut octava, aut deinceps, quod nequaquam, & ita factum eſt. Papa cum Cardinalibus ivit ad Eccleſiam, & interfuit Miſſæ per *Caſertanum* cantatæ, & circuli non ſunt facti. In fine LXX. puellæ ductæ ſunt ad Papam, quibus Papa ſolito more donavit eleemoſynam, & in eundo fuit controverſia inter cubicularios, & equites ſancti Petri de novo creatos Papa remiſit ad me: ego cenſus, quodſi in Bulla creationis equitum ſit facta mentio de loco equitum, quod ſervetur Bulla; ſin autem, quod cubicularii ſint in loco digniori, tanquam vetuſtius officium, & quia ipſi Cubicularii ſunt, & habent ſacerdotium annexum officio ſuo, quod Papa approbavit, & ſic dixit fieri; dum tamen audio ab aliquibus equitibus non fuiſſe obſervatum.

Eleemoſynas Papa diſtribuit inter puellas. Controverſia inter cubicularios & Equites S. Petri.

II. *In Feſto Aſcenſionis.*

Papa intereſt Miſſæ.

Cum diebus iſtis poſt feſta Paſchalia Papa ſpatiatum iviſſet, tandem heri rediit ex venationibus ſuis, & hodie *Veſperis* interfuit, quæ more ſolito habitæ ſunt in Capella. Miſſa autem fuit in Eccleſia *Sancti Petri*, quam *Cardinalis Anconitanus* Presbyter celebravit. Papa venit cum mitra pretioſa, ſed non voluit portare Regnum ſive Tiaram eundo ad Eccleſiam. Verum inde ad benedictionem portavit illam.

Barones prohibentur inter

Hodie Papa mandavit, quod dum ipſe vadat ad capellam ſive Eccleſiam, nullus Baro, quantumcunque grandis, vadat

vadat inter ipſum, & Cardinales, ſed quod Papa & Collegium ſimul ſint juncti, & nullus omnino intermedius ſit, niſi ſolus Capitaneus guardiæ, & Gubernator ac ego. Itaque alta voce dixi omnibus voluntatem Papæ, quæ exequuta fuit.

Pontificem & Cardinales ire.

Item etiam, quia Gubernator venerat ad Palatium cum mantello roſato, aliqui Cardinales conqueſti ſunt cum Papa, quod nos non facimus debitum noſtrum, & Papa mihi vocato dixit. *Ego* reſpondi, *hoc minimum eſſe peccatum per Gubernatorem commiſſum, reſpectu eorum, quæ in hora committunt Cardinales:* & Papa riſit. Ego dixi, vidiſſe Gubernatorem in mantello roſino, non roſato, tamen quod ego ei dicerem, prout dixi, & ſe excuſavit, quod *putarat ſibi hoc licere, tanquam Vice-Camerario.*

An Gubernator in mantello roſato comparere poſſit.

Sermonem poëticum fecit quidam *Spoletinus Scholaſticus*, & barbatus tanquam Parthus, aut Turcus. In fine Miſſæ vultus ſanctus oſtenſus eſt, & poſt omnium benedictionem Papa in camera ſua creavit duos milites, qui erant primi conductores Suevorum nuper conductorum in Italiam ad ſummam decem millium.

III. *In Feſto Pentecoſtes.*

In die *Miſſa* in Sancto Petro, quam cantavit de FARNESIO, ut alias Papa voluit, pro genuflexione ſua poſt Epiſtolam adverſum, *Veni Sancte Spiritus*, deſcendere, & poſtea reverſus legere Graduale, & interim Cantores cantarent ſequentiam, quam longam tenerent, & fuit benefactum.

Celebratur Miſſa.

Item ego ſic conſentiente Pontifice ordinavi, quod Canonici Sancti Petri non amplius in futurum dimitterent illam columbam ex alto ad altare, quando cantatur verſus ille, *Veni Sancte Spiritus*, quia ille actus ſapit idololatriam, & eſt ruditer factus per Romanos rudes & deriſorios, & ſic hoc anno dimiſſus eſt actus ille.

Ritus ex alto dimittendi columbam abrogatur.

Item *Abbas* SANCTI ANTONII *Generalis* cum diebus iſtis veniſſet in urbem cum *Cardinali Lotharingo*, & per urbem

Habitus Abbatis *S. Antonii* vituperatur.

bem iret quasi unus Auditor Rotæ, & in Capella etiam sic vellet esse, non accepto habitu, capellæ prohibui, nec sic amplius veniret, sed mihi daret in scriptis nomen & cognomen, & ordinem suum, quem profitetur, quibus per me intellectis, ordinavi, quod ipse per urbem iret cum manto amplo nigro, sicut Protonotarii habent: in Capella autem esset cum cappa longa caudata capuciata de Soia nigra, non autem de Ciambellotto nigro, sicut ipse voluisset. Et cum hæc Papæ prius dixissem, Papa confirmavit, ut non peteret Rocchettum, sicut alii forsan Canonici Regulares habent, de quibus ipse se dixit caput & Primatem. Et sic fuit contentus, & est.

IV. *Reformatus ordo Processionis Corporis Christi.*

Ordo processionis definitur & reformatur.

Sicut anno præterito feci, dixi & scripsi, ita etiam hoc anno dixi Papæ, bonum esse, quod ordo Processionis *Corporis Christi* reformaretur per suam Sanctitatem, ita, ut omnes scirent locum suum, absque contentione mutua, & quod omnes Officiales totius Curiæ, qui perpetui sunt, includerentur, nomine excepto, quantumcunque privilegiato. Quæ mea propositio placuit multum Papæ, & illico jussit Cardinali CIBO, qui erat, & est Prior Diaconorum, ad quem spectat ordinare processiones, licet Cardinalis CORNELIVS esset ipse prior, sed absens. Et etiam jussit Cardinali SANCTORVM QVATVOR, ac etiam ARMELINO, ut ii tres, & ego cum illis, desuper provideremus, quia hac provisione facta, desuper Bullam expediret, quæ esset ad perpetuam rei memoriam. Itaque *die Lunæ* hoc ego feci prius, in mane congregari simul, coram quibus retuli ordinem per multos annos servatum; & retuli, qui essent discrepantes inter se super præcedentia, & etiam, qui essent alii non volentes comparere ad officium, ut omnes vocarentur & audirentur, quare recusarent venire ad honorandum Sacramentum,

tum, ad quod Papa & Cardinales, ac Prælati omnes Curiæ tam devote conveniunt. Itaque citati omnes per cursores comparuerunt in Aula Innocentiaria, ubi habitat *Cardinalis* CIBO, quoniam est ampla & capax omnium officialium. Et facta propositione per Cardinalem SANCTORUM QUATUOR, fuit primo quidem multa confusio, quia infiniti allegabant majoritatem supra alios; sed ego proposui, in talibus hoc servari debere, *ut illud Collegium habeat locum suæ institutionis ante aliud Collegium, quod postea institutum fuit, & sic juxta tempus suæ institutionis ante Collegium sui officii*, & sic Cardinales tres concluserunt, & facillime res decisa fuit, licet aliqui aliqualiter reclamaverint, ut Custos, Notarius Cancellariæ, & Notarii Cameræ, & Registratores Bullarum, ac multi alii; sed, ut dixi, res facillime sic decisa, & composita est. Quod cum Papæ postea retulissem, in signatura existenti laudavit factum, & mandavit fieri Bullam ad perpetuam rei memoriam.

Item persuasi suæ Sanctitati, ut similiter mandaret fieri de omnibus Collegiis Cleri Romani, tam Regularibus, quam secularibus, & nullo excepto omnes venirent, maxime Monachi Sancti Pauli, & Canonici Regulares Sanctæ Mariæ de pace, qui cum non veniant, irrident alios venientes, & cum vana gloria manent deridentes nos alios. Quod Papæ similiter placuit, & mandavit observari.

V. *Ordo autem Processionis Officialium talis fuit.*

Præcedentibus religiosis, & Clero per ordinem suum, Portionarii Ripæ, Præsidentes annonæ, Notarius Turris Nonæ, Notarius, Protonotarius participantium, Notarii Vicarii Papæ, Notarii Vice-Camerarii, Scriptores Archivii, Scriptores Brevium, Collectores plumbi, Sollicitatores Apostolici, Notarii Auditoris Cameræ, Notarii Auditorum Rotæ, Notarii Cameræ

Ordo processionis definitus.

meræ Apoſtolicæ, Scriptores & Clerici Regiſtrorum, Bullarum, Procuratores Pœnitentiariæ, Procuratores contradictarum, Corrector minoris Juſtitiæ, ſimul abbreviatores de Majori, Regens Cancellariæ, Plumbatores, Magiſtri plumbi, Equites Sancti Petri, cum ſcutiferis, ſcutiferi Papæ & Soldanus, Procuratores ordinum, Procuratores Principum, Procurator fiſcalis, Advocati Conſiſtoriales, Clerici Collegii, Summiſta, Secretarii ſimul Cubicularii extra Cameram, Nobiles qui ſedent in gradibus, Conſervatores Vrbis, Oratores Principum, Senator, ORATOR CAESARIS, nobiles & Barones, & ſupra Senatorem, & poſt prædictos ſunt ſuperpelliceis indulti, ut Cantores Papæ Acolyti.

Qui ordo fuit ſervatus, licet aliqui aliqualiter reclamaverint, tamen Papa ſic voluit, & ſic factum fuit, exceptis Notariis Cameræ, qui voluerunt eſſe in loco digniori ſupra Notarios Rotæ, & fuerunt, ſic perſuaſo Papa, & ſic mandante, quamquam meo judicio non bene. Proceſſio fuit ſolita, & ſolitis ceremoniis obſervata. Papa portavit Sacramentum in ſede delatus, cum mitra ſemper in capite.

Finita proceſſione, & repoſito Sacramento, inchoata eſt Miſſa per *Cardinalem de* JACOBACIIS, ut alias.

VI. *Mors bonæ memoriæ Cardinalis* SANCTI GEORGII, *Decani Collegii*, *Camerarii*, & *Epiſcopi Oſtienſis*.

Cardinalis *S. Georgii* vita & honores.

Die *nona Julii* mortuus eſt *Cardinalis* SANCTI GEORGII, RAPHAEL RIARIVS, *Savonenſis Decanus Collegii*, & *Epiſcopus Oſtienſis*, qui, cum eſſet ætatis ſuæ anno decimo nono, creatus eſt a SIXTO Cardinalis, demum in XXIIº. factus Camerarius, in quo manſit annos XXXIX, & ſic anno nunc LXI. vel circa, obiit in Neapoli, cujus anima requieſcat in pace. Hic elegit ſibi ſepulcrum in Eccleſia colle-

collegiata *Sancti Laurentii in Damaso* de urbe & executoribus testamenti facti, cum alter videlicet Cardinalis de MEDICIS *Vice-Cancellarius* abesset, & alter nepos ejus esset, videlicet Patriarcha, quorum nomine nihil pro paratu sepulcralis pompæ fieri poterat, nec minus pro exequiis, petii a Papa, ut saltem unum executorem præsentem mihi daret, cujus nomine ista solennia pararentur, & fierent, quoniam *nec nomine Cardinalis absentis*, *neque minus nomine Prælati Collegium convocari potest*. Nominavit mihi *Cardinalem* SANCTORVM QVATVOR. Deinde, cum proposuissem, quali cum pompa placeret, ut in urbem corpus ex Neapoli efferretur, subdens ego quæcunque in funere aliquorum Decanorum & Camerariorum repererim, ac viderim, videlicet *Rhotomagensis* sub SIXTO, aut *Neapolitani* sub JVLIO; item *Conchensis* sub EVGENIO, ac *Niceni* sub SIXTO prædicto. In quorum duorum ultimorum exequiis Pontifex personaliter interfuit, honoraturus actum, licet hic actus per me fuerit taxatus coram Papa LEONE in Consistorio, ubi hæc acta fuerunt, ac suasi Papæ, ut nullo modo exemplis illorum inniteretur, ex caussis & rationibus, quas diffusius in libro meo *de Funeribus & Exequiis*, sub Rubrica: *An Pontifex Maximus exequiis funeralibus, & exequialibus interesse soleat*, *explicavi*. Quibus intellectis, Papa substitit, quasi admiratus, quia aliunde forte audiverat, eum interesse exequiis oportere. Itaque Papa, quid mihi in hac causa funeris illatione videretur, exquirens, cuncta approbavit mecum, dispensans, ut non obstante prohibitione *Concilii Lateranensis*, quo pompæ hujusmodi modificatæ fuerunt, quam maxime pompam ipsam ampliarem, & facerem, ut mihi melius visum fuerit, sic annuentibus & audientibus Cardinalibus. Ego autem proposueram, quod corpus de nocte in urbem portaretur, ac in Ecclesia Sancti Georgii, unde ipse, dum vixit, denomi-

Exequiarum ordo.

 natio-

nationem habuit, deponeretur, familia ſua equeſtri tota ſubſequente, ac quod in mane omnis Curia iret ad Eccleſiam Sancti Laurentii, & quod omnes ordinum officialium Curiæ, ac quod omnis Clerus, exceptis Canonicis Patriarcharum Baſilicarum, obviaret, & ibi facerent vigilias, absque eo, quod Cardinales ſibi intereſſent Vigiliis perſonaliter, ſed tantum familias mitterent, quod Papæ placuit. Sed *Cardinalis* SANCTAE CRVCIS, qui nunc Decanus eſt, & in demortui locum *Epiſcopus Oſtienſis* ſuffectus, aliter cenſuit, videlicet, ut corpus de nocte in domum defuncti portaretur incluſum, ut erat capſa, nigro veluto tecta, & de mane Collegium Cardinalium adiret, Vigiliis interfuturum, perinde ac ſi eadem nocte ibidem Cardinalis ipſe defunctus fuiſſet, nec propterea Patres ex eo turbari, quod calores æſtivi, aut labor intolerabilis eſſet propter æſtum, quoniam, ut dixit Cardinalis iſte, multum honorem ab omnibus promeritus eſt, tum quia Decanus, tum Camerarius, tum etiam Epiſcopus Oſtienſis, &, ſi alii adire non vellent, ipſe ſolus adiret, & intereſſet. Quo audito, Cardinales omnes ſe quoque ituros, pariter cum eo dixerunt. Itaque de mane ſummo factæ ſunt Vigiliæ, præſentibus Cardinalibus, & univerſa Curia, & inde corpus per Canonicos Sancti Laurentii levatum eſt, & in gyrum domus circumquaque delatum per plateas & vicos, & in Eccleſia locatum ac depoſitum, populo ſubſequente, Patribus interea expectantibus, donec familiares rediiſſent, alia ut alias.

VII. *Sex Epiſcopi jurare tenentur, ratione ſuarum Eccleſiarum.*

An Cardinales Epiſcopi jurare teneantur?

Cum diebus iſtis *Cardinalis* SANCTAE CRVCIS, qui erat Epiſcopus Sabinenſis, translatus fuiſſet ad Eccleſiam Oſtienſem, abſente tunc *Cardinali* GRIMANO, *Epiſcopo* *Portu-*

Portuensi, & *Cardinalis de* MONTE SANCTI VITALIS factus fuisset *Episcopus Albanensis*, ego dixi Papæ: *Quare isti Cardinales sic ad istas Ecclesias sex privilegiatas promoti non jurant, prout de jure jurare tenentur, ut in C. antiqua de privilegiis*, & ibi per Doctores latissime, maxime per OSTIENSEM, & JOANNEM ANDREAM, & aliquos Doctores. Imo, quando Papa JVLIVS promovit *Cardinalem Alexandrinum ad Ecclesiam Albanensem*, dixit ei, me præsente, ut juraret, subdens per risum, ut solveret mercedem mihi *Magistro Ceremoniarum*. Ad quod Cardinalis *Alexandrinus* respondit, non solere nec debere jurare, cui Papa replicavit, dicens, quod tempore, quo ipse factus fuit Episcopus Ostiensis sub SIXTO, erant in Collegio Doctores ita subtiles & singulares, sicut eo tempore, & omnes tunc dixerunt, quod Episcopi Cardinales debent jurare, sicut alii Prælati electi Episcopi; licet Cardinales non jurent in manibus Diaconi Cardinalis, sicut Prælati, sed in manibus Papæ tantum, propter quod JVLIVS Papa, tunc *Episcopus Ostiensis*, allato libro in Consistorio juravit. Quo audito, *Cardinalis* ALEXANDRINVS respondit, verum esse de jure, sed quia non erat in usu, quod non credebat, se teneri. Tamen petiit a me librum, & sic illico juravit in manu Papæ JVLII. Itaque cum hæc Papæ dixissem, jussit mihi, ut informarem Cardinales, qui etiam studerent de jure, quid & qualiter de cætero faciendum esset de isto Cardinalium juramento. Et sic ego in Consistorio Papæ ad mentem reduxi, audientibus aliquibus Cardinalibus, qui etiam similiter, cum ipso Cardinali SANCTAE CRVCIS, hunc transferendo ad Ecclesiam Ostiensem, dixerunt Cardinales, sex Episcopos debere jurare in manu Papæ. Et sic Papa statuit, ut de cætero præfati Cardinales sex jurent, ut supra, etiam, quoties & quando translati sunt.

VIII. *Camerarius novus Deputatus, & acceptatus.*

Cardinalis de *Cibo* constituitur Camerarius.

Die *octava mensis Julii*, proxime præteriti vocavit per obitum bonæ memoriæ RAPHAELIS de RIARIO, *Savonensis Cardinalis Sancti Georgii*, & *Episcopi Ostiensis*, *Decanique Collegii Reverendissimorum Cardinalium* Camerariatus, quem ipse per annos XXXIX. tenuerat, a vigesimo secundo ætatis suæ anno, usque in annum LXI. vel circa, & sanctissimus Dominus noster LEO hodie, quæ est *septima mensis Augusti*, contulit *Reverendissimo Domino* INNOCENTIO CIBO *Diacono Cardinali*, nepoti suo ex sorore, in XXXI. anno constituto, & sic hodie possessionem adeptus est, ut infra.

Verum est, quod aliquali eam, ut fama fuit, contulit, propter aliquos divites competitores *Cardinales*, qui, ut dicitur, multa millia, quod difficulter crediderim, circa sexaginta millia obtulerunt, præsertim Cardinalis ARMELLINVS. Vnde Papa forte propter bella, quæ nunc ei incumbunt, necessitate coactus assensisset oblationibus istorum, & præsertim Cardinalis ARMELLINI; nam & ea ex causa ab ipso jam, ut dicitur, aliquam summam perceperat, & quasi in illum inclinare res ipsa videbatur, donec *Cardinalis* CIBO ab amicis adjutus, & sic Papæ Avunculo suasus, ut subveniret in necessitate constituto, obtulit, ut dicunt, XXX. millia, quibus Papa ipsum Camerarium fecit. Ego opinor, quod iste *Cardinalis* CIBO aliquando fuit male contentus nunquam cogitasse de habendo hoc officio propter hanc solutionem maxime, quia non libere, ut antiquitus solitum erat, & integre gubernare Camerariatum, sed hodie tantum percipere salarium solitum suum. Sed quia jam primo cum diceretur, ipsum esse creatum *Camerarium*, omnis Curia omnium ordinum ad ipsum accessit congratulans, & ipse hujus-

hujusmodi congratulationes admittebat indifferenter, tanquam jam esset plenus, & perfectus Camerarius, & postea non fuit propter hoc male contentus, ut famam suam redimeret, obtulit dictam summam XXXV. millium Ducatorum, & Papa benigne in reliquum admisit. Quicquid sit, tandem admissus est, pro qua admissione cum multi multas ceremonias somniarent, ego suasi sic faciendum, videlicet, quod ipse Cardinalis Cappatus sua cappa solita pavonatia iret ad Papam, & juraret in forma, cui Papa daret annulum sigillatorium in digito, & etiam baculum jurisdictionis daret in manu sua. Quibus habitis ipse Prælatis amicis suis, iret ad Cameram Apostolicam, ubi omnes officiales illius adesse monuisset, & cum aliquantulum in audientia sedisset, audiens similiter cum aliis propositiones ingrederetur, & ibi omnibus audientibus diceret aliqua verba per modum simplicis ordinis, in fine concludens se admitti juxta tenorem Bullarum suarum, quas exhiberet, & data responsione per Decanum Clericorum, quod Bullæ legerentur, & quod Clerici illis lectis attingerent, & ipsum amplecterentur, & oscularentur, tanquam suum Dominum Camerarium, & ipsis denuo sedentibus omnes alii excluderentur, & per ipsos Decreta interponerentur, super præpositis, quæ per Cardinalem suo novo sigillo sigillarentur, & in fine quod ipse Camerarius discessurus daret baculum *Gubernatori*, quem sic Vice-Camerarium suum designaret, & quodammodo subdelegaret, & sic recederet ad Cameras suas, quem omnes officiales comitarentur. Quæ mea opinio Papæ placuit, & sic mandavit fieri. Verum cum multi multa dicerent, videlicet, ut prætermisso juramento iret ad Cameram, & ibi faceret se admitti, sic fecit, sed vadens misit ad Papam, qui tunc erat in Arce sancti Angeli, consulturus de modo supra dicto, Papa ad eum misit nuntios, ut primitus juraret, prout ego jam prius consuleram,

Investituræ solennitas, qua Cameraritus dignitas conceditur.

ram, ſed tarde nuntii ſupervenerunt. Itaque ipſe ſedit in Audientia aliquantulum, tum ingreſſus Cameram in paucis ſe abſolvit, & *Reverendiſſimus Dominus* de SENIS, tunc Decanus, elegantisſime ipſum accepit in Camerarium. Deinde lectæ litteræ, tunc omnes Clerici ei ad oſculum venerunt, & Notarii ad manum oſculandam. Hinc excluſis omnibus aliqua fuerunt Decreta, tum itum eſt ad Caſtrum ad Papam, qui recepit juramentum, de quo ego & ſocius meus rogati fuimus, præſentibus infinitis, ſed in teſtimonium rogatis *Epiſcopo Marianenſi & Cervienſi*, ac PANDVLPHO DELLA CASA, & aliis. Lecto juramento, impoſuit Papa annulum; & deinde baculum dedit, dicens ſimpliciter: *Accipe baculum jurisdictionis & auctoritatis in nomine &c.* Et ſurgens dedit ipſe Camerarius baculum illum Gubernatori, dicens, audiente Papa: *Et vos accipite baculum iſtum, & eſtote Vice-Camerarius de conſenſu Sanctiſſimi Domini noſtri Papæ, cui Papa benedixit;* & ſic finis.

IX. *Jurarunt Reverendiſſimi Cardinales, Oſtienſis & Sabinenſis Epiſcopi pro Eccleſiis ſuis.*

Die *octava Auguſti*, cum Papa eſſet in Conſiſtorio in Arce Sancti Angeli, acceſſerunt ad eum *Reverendiſſimus* BERNARDVS CARVAIAL, *Cardinalis* SANCTAE CRVCIS, Epiſcopus novus *Sabinenſis*, & petierunt a Papa, ut pro præſtatione hujuſmodi Sacramenti, quod quisque Cardinalis de cætero præſtare intendebat, talis modus ſervaretur, videlicet, quod ſemper in primo Conſiſtorio, poſtquam factus eſſet aliquis ex eis Epiſcopus, juraret in forma, quod juramentum ad longum legeret non ipſemet Epiſcopus Cardinalis, ſed *Magiſter Ceremoniarum* genuflexus, ipſe autem Cardinalis eſſet ſtans apud Papam, & finita lectio-

lectione Cardinalis genu flecteret, & juraret dicens: *Sic me DEUS adjuvet &c.* super libro ad genua Papæ pro ceremoniarum apposito, & quando per translationem alicujus, etiam aliquis transferri contingeret, quod tunc ille translatus, similiter veniat, & stet, & lecto juramento per ceremoniarum pro una vice tantum similiter genuflectat, & dicat sic videlicet: *Et ego Cardinalis de* FLISCO, *Episcopus Sabinensis, juro in omnibus, & per omnia, ut supra, pro Ecclesia Sabinensi mihi commissa: sic me DEUS adjuvet.* Et similiter idem dicatur, & fiat pro alio seu aliis, quoties translati fuerint. Ceterum Papa audiens formam illius juramenti, quæ est libro nostro communi, ex qua omnes alii Prælati regulariter jurant, quia in ea forma aliqua essent non pertinentia ad Episcopos Cardinales jurantes, mandavit mihi, ut reformarem illam formam, cassans illas particulas, quæ Cardinalibus non conveniunt, ut est illa, *Legatum Apostolicæ sedis in eundo & redeundo &c.* item, ut est illa: *Vocatus ad Synodum &c.* item illa *Apostolum singulis annis &c.* usque ad illa, *videlicet possessiones ad mensam Ecclesiæ meæ Ostiens. &c.* Et sic eam formam reformavi ego, & in libello ad partem scripsi, quæ Cardinalibus Episcopis tantum conveniat, quæ est illa, videlicet:

Forma Juramentorum, quæ sex Episcopi Cardinales præstant Sanctissimo Domino nostro Papæ.

„Ego BERNARDVS, *Cardinalis Sanctæ Crucis*, Episcopus Ostiensis, ab hac hora in antea fidelis & obediens „ero Beato Petro Sanctæque Romanæ Ecclesiæ, & Vobis „Sanctissimo Domino meo LEONI *Papæ X.* vestrisque Suc„cessoribus Canonice intrantibus. Non ero in consilio, „aut consensu, vel facto, ut Sanctitas Vestra fidem per„dat, aut membrum, seu capiatur mala captione, aut vi

Juramentum Cardinalium.

„can-

„eandem vel ſucceſſores veſtros lædant, aut violentes manus „ingerantur, vel injuriæ aliquæ inferantur, quovis quæſiio „colore. Conſilium vero quod Sanctitas Veſtra mihi cre„ditura eſt, per ſe aut Nuntios ſuos, ſeu litteras, ad ejusdem „vel illorum damnum me ſciente nemini pandam. Papa„tum Romanum, & regalia Sancti Petri, adjutor Sancti„tatis Veſtræ & illis ero ad retinendum, & defendendum ſalvo „ordine meo contra omnem hominem, jura, honores, & „privilegia, & autoritatem Romanæ Eccleſiæ, ac Sancti„tatis veſtræ, & ſucceſſorum prædictorum conſervare, de„fendere, augere & promovere curabo, nec ero in con„ſilio, vel facto ſeu tractatu, in quibus contra Sanctitatem „Veſtram, vel Romanam Eccleſiam aliqua ſiniſtra, vel ali„qua præjudicialia perſonarum, juris, honoris, ſtatus, & „poteſtatis Sanctitatis Veſtræ, vel ſucceſſorum veſtrorum „machinentur, & ſi talia a quibuscunque tractari vel pro„curari, novero, impediam hoc pro poſſe, & quanto ci„tius potero, ſignificabo eidem aut illis, vel alicui alteri, „per quem poſſit ad Sanctitatis Veſtræ, vel illorum no„titiam pervenire. Regulas Sanctorum PP. decreta, ordi„nationes, diſpoſitiones, reſervationes & mandata Apoſto„lica totius urbis obſervabo pro viribus, & faciam ab aliis „obſervari. Hæreticos, ſchiſmaticos, & rebelles Sancti„tati Veſtræ, vel ſucceſſoribus prædictis pro poſſe proſe„quar, & impugnabo. Poſſeſſiones ad menſam eccleſiæ „meæ Oſtienſis pertinentes non vendam nec donabo, neque „de novo infeudabo, vel aliquo modo infeudabo, Sancti„tate Veſtra, aut Rom. Pontifice pro tempore exiſtente, in„conſulto etiam cum conſeſſu Capituli Eccleſiæ meæ Oſtien„ſis. Qua juramenti forma per ceremoniarum lecta Car„dinalis genuflexit, & extendens ambas manus ſuper in „libro in genibus Papæ aperto jurat, dicens: *Sic me DEus adjuvet, & hac Sancta DEI Evangelia*, & ſi plures tunc interſint

intersint Episcopi Cardinales, unusquisque successive genu flectens, similiter jurat, dicens: *Et ego N. Cardinalis N. Episcopus Portuensis, juro in omnibus, & per omnia, ut supra, pro Ecclesia Portuensi mihi commissa, sic me DEUS adjuvet, & hæc Sancta DEI Evangelia.*

X. *Missa solennis, in die Assumtionis habita propter fœdus, initum inter Presbyterum Joannem Egypti atque Indiæ Regem ex una parte, & Portugalliæ Rege ex alia, contra Turcum.*

Fœdus Regis Lusitaniæ cum Rege Habissinorum recensetur.

Pridie Papa mihi ad se vocato narravit, qualiter habuerat nova a REGE PORTVGALLIAE super fœdus initum inter se ex una parte, & ex alia inter *Presbyterum* JOANNEM, *Æthiopum atque Indorum ac Abassiorum Regem*, super eo, quod ipse Presbyter volebat esse omnino Christianus, & quod erat Christianus jam a multis annis citra, sed nesciebat adorare *JESVM CHRISTVM* deberet in Ceremoniis & cultu Catholico, & quodsi Rex ipse Portugalliæ vellet, quod ipsi duo simul essent pugnaturi contra Turcos, & alios infideles, pro nomine *JESV CHRISTI*, & multa alia, quæ latius in literis ipsius Portugalliæ ad ipsum Papam missis continentur, & quod has litteras sua Sanctitas recitavit in externo Consistorio, ut haberet vota Cardinalium super gratiis DEO agendis, cum lætitia & festo convenienti tantæ novitati; sed quod multi Cardinales aliter senserunt, ita, ut non conclusum fuit per Consistorium, quod gratiæ DEO agerentur, nec solennitas aliqua in publico fieret, nisi alia certiora nova habeantur. Verum cum Papa iterum atque iterum relegisset litteras Regias, omnino statuit, ipsas gratias agere solenniter, ut fecit, & mihi imposuit, ut iterum ego Cardinales seniores adirem, exhortans, ut etiam ipsi litteras ipsas bene ac

cordate cogitent, examinent, atque interpretentur; quoniam, si bene notabunt, præfecto, & ipsi quoque censebunt, festum esse faciendum pro tanto novo, & pro unitate duorum Regum animatorum contra Turcam, & alios infideles pro nomine *JESV CHRISTI* ampliando. Et cum talia dicerem, quod etiam dimitterem unicuique copiam litterarum Regis Portugalliæ, scriptarum ad Papam; & sic ego Cardinales seniores adiens, cuique jussum Papæ exposui, & copiam litterarum dimisi, quam copiam etiam ego hic allegavi. Itaque, cum adiissem Cardinales, parum profeci quoad votum eorum habendum, nisi, prout in Consistorio dixerant, expectandam esse secundam novitatem a Rege. Tamen omnes sex Papæ remiserunt, ut faceret, prout sibi placeret. Alii suaserunt orationem sive collectam in Missa dicendam esse, ut DEVS aperiret melius præcordia ipsius Presbyteri Joannis, & suorum Populorum ad perseverandum in eo, quod primo jam promiserunt, & ad assumenda arma bellica contra Turcum, & cum Papa vellet intelligere, quæ forma esset talis collectæ, mihi imposuit, ut eam formarem taliter, quod possem ipsis Cardinalibus satisfacere, prout satisfeci, nam quisque approbavit tenorem & formam collectarum; sed in fine Papa non acceptavit eam formam: nam dixit Papa, quod sic injuria fieret Presbytero Joanni, qui se Christianum profitetur, tum dicimus, quod DEVS illuminet cor ejus ad fidem capessendam, quam ipse eam accepit, & professus est, si verum non accepit fidem, quod parum rogamus DEVM pro infideli. Itaque Papæ visum fuit, quod omnino Missa dicatur de assumtione in ipsa die assumtionis, cum unica collecta de Spiritu Sancto sub una conclusione, & quod Missam cantet unus Prælatus Palatinus, qui fuit *Episcopus Scalensis Hispanus*, & quod Papa veniret cum pluviali & mitra pretiosa, & Cardinales cum cappis rubeis, & omnes Orato-

Oratores Curiæ intersint, prout hæc omnia facta sunt. Copia litterarum videlicet hic impressa, & copia collectæ hic etiam requiritur, videlicet.

XI. *De infirmitate Papæ* LEONIS *X. & subita ejus convalescentia.*

Die *XXV. Augusti* Sanctissimus Dominus noster ex subita ægrotatione, & gravi, subito similiter reconvaluit, præter spem omnium, præsertim suorum, qui in tantum dubitarunt timentes mortem ejus, ut ipsi nonnulli ex eis levitates publicas fecerint. Ipse etiam Papa maxime timuit, ut sæpe dixerit de se actum esse, sed, ut dixi, subito reconvaluit, & subito ad Ecclesiam de Populo equitavit, omni populo admirante.

XII. *Captura Mediolani, & lætitia facta per Papam in Curia.*

Gallus Mediolano ejectus.

Die *XXIV. Novembris*, hora quasi prima noctis, audivimus bombardas in signum lætitiæ ex Castro *Sancti Angeli* ob Mediolanum captum a nostris militibus cum nostro Legato Reverendissimo Cardinali *de Medicis*, qui in Civitatem Mediolani cum exercitu Apostolico ingressus esset, direptis Gallorum castris, & cum vix crederemus, quia sic publice per urbem ferebatur, Papam ex hac captura multum lætum esse, tum quia ex favore suo Galli essent ex Italia pulsi, etiam quia dicebatur, ipsum *Reverendissimum Cardinalem de* MEDICIS futurum *Ducem Mediolani* pro *Duce* BARI, qui in Ducem Mediolani suffecturum se putabat: sed quia *Cardinalis iste de* MEDICIS dicebatur cum Imperatore & ipso Duce BARI sic composuisse, ut ipse Cardinalis cederet Cardinalatui ac Cancellariæ, ac omnibus beneficiis suis, quorum omnium simul valor L.

millia Ducatorum in favorem *Ducis* BARI, qui *Dux* BARI cederet juri ſuo, ſuper Ducatu Mediolanenſi, in favorem *Cardinalis Legati*, & quod ſic propterea Papa tantum lætabatur, ut nunquam plus lætatus fuerit intrinſecus vel extrinſecus, ita & aliter, quod ex *Magliana*, quo erat profe- ctus ſolatii cauſa, plures ac plures ſingulis horis per nuncios feſtivitatis ſigna fieri mandaret, quæ ſigna per triduum continuum durarunt, diebus & noctibus. Quin imo cum ipſe ex prædicta *Magliana* rediiſſet, *die 25.* quæ fuit dies *S. Catharinæ Lunæ*, fuit a populo quaſi cum jubilo exceptus, & a multis cum olivarum ramis obviantibus, & cum plauſibus, & tubis ac ſclopis, ſimilibusque lætitiæ ſignis; & inſuper a me etiam fuit requiſitus, an placeret ex tanta lætitia aliquas gratias DEO reddere, & Papa quæſivit judicium meum. Ego reſpondi, *quod, quando bellum eſt inter Principes Chriſtianos, ex victoria tali non ſolet Eccleſia congratulari, niſi Eccleſia babeat aliquod intereſſe ſui, quo caſu pro qualitate & reſpectu intereſſe ſui, quod ipſa Eccleſia ſive ſedes Apoſtolica, aut Papa facit ſigna lætitiæ pro modo victoriæ acquiſitæ.* Itaque ſi Papa habet aliquod intereſſe magnum, ſimliter & lætitiam faciat, & etiam gratias DEO reddat, Papa ad hoc ridens, & totus feſtivus dixit, quod bonum magnum in manibus haberet. Ego replicavi, quod ergo & magnas gratias DEO redderet, & reſpondit velle omnino, & quod *die Mercurii* teneret Conſiſtorium, & quod ego reducerem ſibi ad memoriam hoc totum, quia cum Cardinalibus volebat factum totum, & lætitiam totam ſignificare, & ſic cum hæc diceret, cubiculum ingreſſus eſt, ubi cum aliquas horas quieviſſet, dictus eſt non bene ſe habere.

Papa meditatur ſolennitates publicas.

Quando pro victoriis gratiæ DEO agendæ ſint in Curia Romana?

Et ſic die Mercurii non fecit Conſiſtorium, nec equitavit ad Eccleſiam de Populo, ad quam ſe dixerat ire velle redditurus ibi gratias DEO.

Morbus Pontificis.

XIII.

XIII. *In die Sancti Andreæ Missa in prima Dominica de Adventu.*

Hanc Missam celebravit Archi-Episcopus Nicosiensis assistens, præsentibus 26. Cardinalibus, absente Papa, qui dicitur aliqualiter ægrotare *ex superflua lætitia, quam concepit ex captura Mediolani.* In ipsa Missa omnia sunt servata solita, ut alias.

Missa in die S. Andreæ.

XIV. *Mors inopinata Papæ Leonis X.*

Die *Dominica*, quæ fuit *prima mensis Decembris*, hora quasi septima mortuus Papa LEO X. ex catarrho superfluo, absque eo, quod aliquis prævidisset casum suum, nam Medici ipsum leviter ægrotare dicebant ex catarrho concepto in villa *Magliana*.

Obitus Papæ.

In effectu ego interpellatus fui, media nocte quasi nona, ut irem ad parandum funus ipsius, & sic ivi, & inveni eum mortuum, & jam frigidum quasi nigrum ex tumore catarrhi, licet aliqui dixerint ex *veneno*, ut infra dicam latius.

Dicitur veneno interemtus.

Omnia feci fieri, quæ sunt solita in paratu funeris Papalis, quo facto feci significari Collegio, ut de mane venirent, prout omnes venerunt, qui erant tunc in urbe, videlicet XXIX. numero, & cum tanta esset multitudo populorum in Palatio, ut vix Cardinales ingredi possent, tamen ingressi sunt in Aulam solitam paramenti inferiorem, ubi jusseram poni funus, & inde Cardinales in Aulam ulteriorum, quæ fuerat Papæ Alexandri ingressi; congregati sunt, & me ibidem proponente diffinita sunt, videlicet:

Apparatus funebris.

Ubi placeret sepulcrum ejus facere, ac ponere corpus, & placuit, quod in capella per ipsum designata deponeretur, donec fieret sepultura arbitrio affinium suorum.

Item, quod *aliquis Prælatus unus vel duo præficerentur pompæ, & curarent, ne quicquam diriperetur*, præſertim a Clero Sancti Petri, prout ſemper ſolitum eſt fieri, & placuit, quod *Epiſcopus Caſertanus*, & *Epiſcopus Nepeſinus* eſſent præfecti.

Item, quod *rumperetur plumbum*, & *annulus piſcatoris*, prout in præſentia Collegii plumbum ruptum fuit, & ſimiliter annulus piſcatoris ruptus.

Item, quod præficerentur aliqui Cardinales ſuper inventariis theſauri, Eccleſiæ facientes; & tres Cardinales, videlicet, *Sancti Vitalis Epiſcopus Senenſis Presbyter*, & *de Ceſis Diaconus* fuerunt deputati ſimul cum Camerario.

Item, fiant duo Gubernatores, videlicet unus urbis, & alter Palatii, & placuit eligere *Archiepiſcopum Neapolitanum*, urbis Gubernatorem, qui illico juravit in manibus prioris Epiſcoporum, videlicet *Sanctæ Crucis*, a quo etiam habuit baculum Jurisdictionis, & huic Gubernatori additus fuit *Capitaneus Vrbis*, *Dominus* CONSTANTINVS COMNENVS, ex Principibus *Macedonia*, qui etiam juravit.

Et *Gubernator Palatii* fuit *Epiſcopus Spolitanus*, & illi adjunctus eſt *Capitaneus* cuſtos Palatii, & ſic etiam ambo ſimiliter jurarunt.

Item, quod *Capellanus Sancti Angeli*, ſimiliter deputaretur, cum juramento, ut Caſtrum cuſtodiret, pro collegio, & placuit, quod illi tres Cardinales irent ad Caſtrum ſimul cum Camerario, ſimul & ab eo juramentum acciperent.

Item, quod duo eligantur *Secretarii collegii*, qui nomine collegii ſignificarent abſentibus Cardinalibus obitum Papæ, ſicut de more erat, & placuit, quod duo Clerici Collegii hoc facerent, & cum ego replicaſſem non eſſe conſuetos

ſuetos Clericos Collegii hoc exercitium facere, ſed quod omnino duo Secretarii eligerentur, præter Clericos Collegii, placuit, quod ipſi duo Clerici Collegii ſufficerent, attenta eorum ſufficientia, præſertim *Domini* BLASII, & caſu quo iſte ſimul cum JOANNE MADRIGALI non ſufficerent, vocaretur Dominus VINCENTIVS PIMPINELLA, *Cancellarius Lateranenſis.*

Item, quod vocarentur Conſervatores, & Capuriones, quibus imponeretur cura quietis urbis, & ſic vocati ſunt, & eis impoſitum, ut cum magna cura providerent. Inde dixi, ut ipſi inter ſe ipſos colloquerentur ſuper pecuniis inveniendis & habendis, pro uſu neceſſario exequiarum & conclavis, prout ſimul diu loquuti ſunt, & concluſerunt.

Item petii, qua *die placeret exequias* inchoare, & placuit, quod die Jovis, quæ erit *Quinta*, niſi aliud obſtet. Et, *an placeat quotidie congregari*, & placuit, quod quotidie in Palatio in aula paramenti Papalis hora XX. congregentur.

Vltimo admonui *Nepotes Cardinales Papæ* defuncti, ut funus ad Baſilicam comitarentur, qui eſſent quatuor, aut ſex: ſed multi alii ab ipſo LEONE creati Cardinales ſimul cum aliis inferant, & quia exequiæ bonæ memoriæ *Cardinalis* SANCTI GEORGII, hac æſtate defuncti, usque modo fieri non potuerunt, propter abſentiam Papæ, & die Mercurii proxima, quæ erat quarta præſentis, ordinatæ erant, quod omnino differantur, usque ad novum Papam creatum.

Sciendum autem, quod hora noctis tertia, vel circa corpus fuit: ſed ego prius videns illud multum tumefactum, & obſcurum præter ſolitum admiratus propoſui in Collegio, an placeret, quod ex iſta cauſa facerem exenterari, & placuit. Et in fine illo aperto, inventum eſt cor macu-

maculatum, & ſplenis partem corroſam; & lienis ſimiliter partem vitioſam, quæ cum Chirurgi ac Phyſici viderent, cum ſtupore admirati dixerunt, pro certo illum fuiſſe toxicatum, & maxime, quia ipſe infelix Papa ante obitum ſæpe doluerit ſentire, intercoxa ſua quaſi ex igne comburi.

Suſpicio de venenata *Leonis* morte.

Itaque manifeſte compertum eſt, *Papam* LEONEM venenatum periiſſe, quæ res illico credita eſt, quoniam per aliquos paucos ante dies quidam ignotus, *in habitu ſimulato ivit ad feneſtram unam* Monaſterii Sancti Hieronymi, & inde vocato certo fratre, dixit ei quod cras, omnino iret ad Papam, & ſignificaret ei, qualiter venenum paratum erit ſibi de proximo a quodam ejus intrinſeco, non in cibo aut potu, ſed aut in naſitergio, aut in Camiſiaſe mappula.

Et cum iſte frater non vellet ire ad *Maglianam*, ubi tunc Papa ſollaciabat, ivit ad Palatium, & dixit *Datario*, qui illico ivit ad *Maglianam*, & retulit hoc Papæ, qui illico miſit pro iſto fratre, ut ad ſe in *Maglianam* veniret, & ſic ivit, ut rurſus idem ſibi dixit, quod prius Datario dixerat. Quo audito Papa ſtupefactus eſt, & dixit: *Si voluntas DEI eſſet, quod pateretur, ſed quod caveret quantum poſſet.*

Itaque inde ad paucos dies veniens Romam ægrotare cœpit, & cum ægrotaret, ſæpe dicebat, ſolens quod interius ardebat, & in finalibus ſuis verbis dixit, quod verum erat, *ſe occiſum eſſe*, & mox moritur. Doluit autem, quod *Cardinalis* ſuus dilectus de MEDICIS ſupereſſet, in multis ærumnis, & faſtidiis bellicoſis.

Camerarius Pocillator capitur.

Et quia ſuſpicio omnino fuit de veneno propinato in vino, fuit captus quidam *Camerarius* pocillator ſive pincerna Papæ, ſimul cum *Canappario* a furore Populi, a ſuſpicione, quia iſte viſus eſt, urbem exire, & captus eſt, & ductus in Capellam, ſed poſtea examinatus, & inquiſitus fuit libera-

beratus tanquam innocens, & conclusum fuit, Papam non venenatum, sed ex catarrho, ut supra.

Congregationes quotidie a prima die, id est, *Lunæ*, usque ad alium diem Lunæ, quo exequiæ inchoatæ sunt, in Capella Sixtina, ut infra dicam. Interea supervenerunt aliqui Cardinales, *Vulterranus*, & CORNELIVS, & multa per diversos in congregationibus istis proposita fuere, quæ per neminem nostrum, nec aliquem notata fuerunt, licet pauca notatu digna facta sint, nisi super paratu & expeditione exequiarum, quæ paucissimæ in omnibus factæ sunt, tum quia Camera & sedes Apostolica dicitur exhausta, & debita in summa *octo millium* Ducatorum, & ultra, quasi *50. quatuor mill. aut LX. mill.* tum etiam ob rapinam officialium deputatorum a Cardinale Armellino, & aliis deputatis, nam quasi omnes *officiales* isti fuerunt *mercatores Florentini acutissimi.*

Debita Cameræ Apostolicæ.

Exequiarum LEONIS *prima dies.*

Die Lunæ nona Decembris inchoatæ sunt exequiæ in Capella Sixtina, ut sic Cardinales propter hyemem melius starent tuti a frigoribus. Vt dixi, paratus iste fuit miserrimus in omnibus, videlicet in vestitu familiæ: nam cum essent familiares numero supra mille, vix ducenti fuerunt vestiti. Item in cera miserior fuit paratus, nam prima die prædicta solum libræ mille & centum fuerunt adhibitæ cum summa miseria & neglectu.

Exequiarum modus.

In dicta Capella feci, quod celebrans esset versa vice ad parietem, ita, ut Episcopi & Presbyteri Cardinales necessario essent in sinistra ingredientium, & Diaconi in dextra. Imago Sixti fuit cooperta cum cœnotaphio & veluto, & bene fuit cum armis LEONIS defuncti.

Oratores cum Senatore in fine sedilis Diaconorum,

Prælati in cancellis hinc inde, ut alias; *Cardinalis* SANCTAE CRVCIS *Episcopus Ostiensis*, *Decanus Collegii*, celebravit & salutavit Collegium sine mitra & nudo capite, similiter & quatuor Cardinales Episcopi depositis mitris salutarunt, quando ipsi iverunt ad absolvendum apud castrum. Missæ per Presbyteros & fratres religiosos in Ecclesia nullæ dictæ fuerunt, nisi ordinariæ, & similiter nullæ eleemosynæ datæ sunt pro anima defuncti, omnia enim cum miseria & tumultu, & sine ordine ullo facta sunt. Ex causa prædicta sermo hac die non est habitus, quia tarde demandatus fuit, & reservabitur habendus in ultima die, Cardinales omnes se per ordinem obtulerant.

Item in congregatione hesterna *Reverendissimi Domini* omnes fecerunt me vocari ad se, quia ego jam quasi fessus & senex, ac videns *hunc pessimum ordinem*, *sequestraveram me ab exercitio ceremoniarum*, *quia ipsum officium jam resignaveram*, *& propterea*, *cum mihi reservassem emolumenta*, *non curabam amplius me ingerere*;

Quod audientes Cardinales rogarunt me, ut vellem eis servire in hoc officio, donec novus Papa factus esset, qui postea ageret, ut vellet, & sic mihi omne onus imposuerunt, ut essem præsidens Magistris, sicut etiam eram tempore LEONIS, & sic onus libenter acceptavi, & incepi servire, ac exequias, ut melius scivi, & potui, composui, licet cum miseria, ut jam dictum est.

Itaque post Missam hanc hodiernam ingressi sunt Cardinales Capellarem locum in Basilica; & ibi me proponente lecta fuit *Bulla sanctæ memoriæ* JVLII *super Papa legitime*, *& sine simonia eligendo.* Bullam hanc legit prius BLASIVS, *Secretarius Collegii* solus, absque ullo teste, qua lecta, vocavit Oratores, si qui essent in Basilica, alioquin Prælatos sex: unus autem ex eis ego fui, & *Episcopus Imolensis*,

lensis, *Signinus*, *Spoletanus*, *Tifernas* & *Alcinensis*, rogati, qualiter omnes ipsi Reverendissimi Cardinales tunc numero 28, jurarunt tactis scripturis ipsius Bullæ, quod servarent tenorem ipsius Bullæ. Et quia non omnes Cardinales, qui sperabantur interfuturi electioni Papæ, erant præsentes, ego dixi, bonum esse, si adhuc eadem Bulla semel atque iterum legeretur coram Oratoribus, & omnibus Custodibus futuri Conclavis, & etiam, quando ipsi Cardinales in procinctu eligendi Papam novum, quod omnibus placuit.

Successive quotidie facta est Missa exequialis per Episcopos, deinde per Presbyteros cum absolutionibus apud Castrum more solito.

Et quia pompa videbatur esse admodum vilis ob defectum ceræ, dedignantibus Cardinalibus præsertim affinibus defuncti, ego consului, quod deputaretur unus Cardinalis particularis affinis pro expeditione exequiarum, & fuit deputatus *Cardinalis* de SALVIATIS, qui honorem communem curavit, & posuit in tertia super Castro 40. & ad latera 50. & super sepulcro 4, & faculæ super Castro pro medietate primæ diei, & sex Torciæ super cancellis capellæ Sixtinæ, ubi celebrarunt, & feci cooperiri de panno velluto sepulcrum Xisti.

Item, ego etiam feci deputari unum Cardinalem conclavi faciendo, qui fuit *Cardinalis de* CAESARINIS, qui animose incepit.

Item etiam feci fieri duos caminos in duabus salis, & feci fieri 40. cellas, videlicet 31. in Capella, & novem extra tam æquales omnes longitudinis a pariete usque ad listam albam utrinque, quæ longitudo est palmorum 23. & latitudo fuit palmorum 10. & modicum plusquam tertia pars, & feci super solari fieri tabulatum, & similiter feci cooperiri cellas ex tabulis subtilibus, quod omnibus placuit.

Conclave extruitur.

cuit, & feci claudi feneſtras cum telari, ex tela cerata ſupra feneſtras vitreas

Item propoſui, quod propter multas fraudes, quæ committuntur in aperitione portellæ, quando introferuntur fercula, bonum eſſet, quod una rota apud portam fieret more Monialium, & placuit omnibus & commiſerunt, quod fieret omnino cum duabus portis hinc inde, ut cuſtodes unam clavem haberent, & aliam Magiſtri Ceremoniarum.

Item, propoſui de cuſtodibus & conclaviſtis, & variæ opiniones fuerunt, ut res fuerit indiſcuſſa.

Die *Martis X.* Cardinalis CORNELIVS ex Venetiis ſupervenit, & die Mercurii XI quinque alii Cardinales ſupervenerunt, videlicet, SEDVNENSIS, SVEVVS *de* MEDICIS, *Vice Cancellarius*, *de* PETRVCCIIS, SENENSIS, CORTONENSIS, FLORENTINVS, & CIBO *Januenſis.*

Die Jovis duo Cardinales ſupervenerunt, videlicet GERMANVS & MANTVANVS, ambo infirmi, quotidie habita eſt Miſſa exequialis, cum abſolutione per Presbyteros cum Presbytero celebrante, & per Epiſcopos cum Epiſcopo celebrante.

Cera data eſt Cardinalibus & Prælatis præſentibus cum miſeria, & ſuper Caſtro raræ faculæ, & rariora intorticia, & niſi Cardinalis SALVIATVS deputatus providiſſet, forſan nulla facula, nec nulla intorticia poſita fuiſſent, & tamen computata fuiſſent in expenſis, ex cauſa ejus, quem ſupra dixi, pauciſſimi veſtiti ſunt.

Die Lunæ venerunt nova cum literis ex *Papia* allatis per ſervitorem transfugam Cardinalis Hiporigienſis, qui ſignificabat interceptum ſe Papiæ a quodam SVEVO ſervitore *Cardinalis*, qui, ut ſcripſit, habuit in mandatis a Dominis

minis ſuis non relaxandi eum, donec Papa creatus eſſet, ex qua novitate totum Collegium maxime commotum eſt, & cum jam omnia parata eſſent pro ingreſſu in conclavi, die Mercurii proxima ſtatuerunt, quod omnino expectaretur ille Cardinalis per octo dies, & ſic vocato Oratore Ducis Mediolani, qui die præcedenti urbem per Staffettam ingreſſus fuerat, impoſuit Collegium, ut omnino ſcriberet Duci ſuper liberatione prædicti Cardinalis, alias procederetur contra, prout de jure, & ſic prorogatus eſt ingreſſus in conclave per octo dies.

Eadem die unus *Cardinalis* ex multo odio, quod, ut credo, ille habet, dixit mihi, quod Cardinales aliqui, qui noviter urbem advenerant, mirabantur, quod ego Prælatus Epiſcopum auderem me intromittere in officio Ceremoniarum, cum me egomet ipſe propoſuiſſem, quod Prælati non poſſent eſſe Conclaviſtæ Cardinalium, & quod propterea abſtinerem, quaſi ipſe non vellet, quod ego ingrederer, ut forſan poſſem ſervire in aliquo fratri meo *Cardinali de* GRASSIS.

Ego converſus ad ſeniores, dixi totum illud, quod mihi dictum fuerat, & ſubdidi, quod ego innitebar decreto eorum in congregatione facto, per quod ipſi omnes, nemine diſcrepante, non ſolum me deputaverant, ſed etiam me rogaverant, ut eis ſervirem: quin etiam dixi, quod habebam ſuper hoc Bullas meas, quibus Papa LEO mihi reſervavit præter omnes fructus officii etiam locum in Capella, & extra eam, & titulum Magiſtri, & præeminentiam ubique, ſicut habebam antequam reſignaſſem, & quando intendebam illum locum habere, quo audito ſeniores cognita malignitate ſubriſerunt, dicentes, velle, quod ego ſerviam eis, qui me de conſenſu univerſali omnium elegerant,

rant, & ſic me confirmarent præter Bullas meas, quas ego oſtendi, ſed eas noluerunt aliter videre.

Die *Martis IX.* exequiarum *Cardinalis* SANCTAE CRVCIS iterum cantavit Miſſam, quia *Cardinalis* de GRIMANIS, cui fuerat ea Miſſa reſervata, graviter infirmus erat. Intra Miſſam conſervatores ſupervenerunt, & voluerunt ſedere ſupra Oratorem Bononienſem, non voluit eis cedere, licet ipſi quaſi per vim vellent ejicere.

Et tandem ipſi Conſervatores fecerunt aliud Caput Seſſionis ſuæ, id eſt, verſus Cardinales, ut ſic ipſi omnes viderentur eſſe ſupra Oratorem Bononienſem. De qua re omnes riſerunt, licet in veritate ego demandati Collegii jam prius dixeram Conſervatoribus, ut non comparerent in talibus, ne propter rixam de præcedentia hujusmodi inter eos oriretur ſcandalum, ſed non voluerunt obtemperare. Aliqui Cardinales adverſum me reſpiciebant, quaſi ego componerem differentiam talem.

Ego reſpondi, Oratores dicere, paratos eſſe deferri Senatori, qui eſt primus Magiſtratus Romanorum, quia forſan eſt, etiam vellent ipſi Conſervatores, quod ad aliquos dies poſtea etiam cederetur Capurionibus, & ſic omnes tacuerunt.

Finita Miſſa, habitus eſt ſermo per Dominum ANTONIVM *de* SPELLO, *Acolytum* & *Rocbetto*, & cappa veſtitum; ipſe ſermo fuit brevis, compendioſus & accommodatus, & in fine facta abſolutio fuit per quatuor Cardinales Presbyteros, licet ipſi jam ſurrexerant ante ſermonem, ut abſolverent, ſed ego feci ad loca ſua redire.

Canonici *Sancti Petri*, officio finito, acceperunt pannum, ex velluto nigra, qui erat ſuperpoſitus ſepulcro Sixti,

Sixti, licet Cardinalis ARMELLINVS clamaverit, se illum habere velle.

Ego respondi, ad Canonicos pertinere, quicquid Ecclesiæ & sepulcro oblatum fuisset, nisi ab initio facta fuisset protestatio de repetendo, quo casu, si Canonici acceptassent protestationem, restituere tenerentur ipsum pannum aliter nequaquam. Et sic Canonici pro se tenuerunt pannum.

In fine absolutionis habita est congregatio brevis, ubi Collegium decrevit, quod de cætero fieret congregatio in domo *Decani Collegii*, quando intimaretur eis ex mandato ipsius Decani.

Orator *Venetus* conquestus est, quod Caballarii intercepti sunt quotidie inter vias.

Item *Orator Mantuanus* exposuit, quod *Vrbini* FRANCISCVS MARIA erat in via versus statum suum, ex quo fuerat per Papam LEONEM ejectus, & quod veniebat cum manu forti & gentibus in exercitu magno &c. Et ambo prædicti petierunt, ut supra per Sacrum Senatum provideretur.

Ego habui ab initio exequiarum Ducatos auri in auro pro me, & totidem pro socio meo per manus PHILIPPI *de* STROCIIS, & centum alios etiam habui pro emtione supellectilis necessariæ in Conclavi, sicut de more est.

Et sic finis exequiarum bonæ memoriæ LEONIS *Papæ X.* in pace cujus anima requiescat, Amen.

F I N I S.

EX

EX DIARIO PARIDIS DE CRASSIS.

Contra electum Corcyrensem, qui prædictum Augustini librum sub suo nomine vulgavit.

Vid. MABILLONII *Musæum Italicum Tom. II. p. 587.*

HOdie, nempe XI. Martii, anno MDXVII. cum mihi dictum esset, librum ceremonialem nostrum, quo respublica nostra Ecclesiastica regitur & gubernatur, fuisse Venetiis impressum, & ad Vrbem remissum omnibus venalem: dolui vehementer, & priusquam aliquid dicerem Pontifici, super hoc conquestus fui cum Cardinalibus, qui in die creationis annuæ papalis expectabant Pontificem venturum ad Missam. Et aliqui, imo multi ex eis commoti, scandalizati sunt, quod Ceremoniæ sacræ & Mysteria eorum divulgata fuerint: sic ut ceremoniæ nostræ, quæ erant quid sacrum, fiant quid publicum &c. Et in fine dixerunt Papæ dolentes. Papa autem prima facie turbatus, dixit se facturum quid Cardinalibus placeret. Et quia Cardinalis SANCTAE CRVCIS forsan fuerat causa, quod imprimeretur liber ille; dixit *non malum esse*. Tandem Papa commisit Cardinali de GRASSIS, *protectori officii ceremoniarum*, ut simul cum auditore Cameræ provideret, ne amplius aliquod volumen venderetur usque ad diem consistorii: quia tunc exquisitis votis omnium Cardinalium concluderetur. Et sic factum est.

Deinde cum collatione facta de illo impresso cum nostro, invenissem, multa fuisse ad libitum addita, & plura similiter cassata; retuli Papæ præsentibus Cardinalibus in consistorio sequenti: *ac Papa vidit* ac magis commotus est. Et vocato iterum Auditore cameræ, mandavit, ut omnia volumina impressa apud se habeat & sic retineat, donec aliud sibi dixerit. Sicut supra dixi, XI. Martii scripsi, *electum Corcyrensem* publicasse librum ceremonialem contra jus fasque, & Papa mihi commisit, ut ipsum librum diligenter viderem ac colla-

collationarem cum *originali*, si quid esset additum vel imminutum, quod illud signarem ac referrem. Itaque eo totaliter viso & signato, feci hanc meam epistolam, quam præmisi quasi invectivam contra ipsum Corcyrensem temeratorem libri sacri, & eam Papæ dedi in manibus: & legit & approbavit, mandans mihi, ut in primo consistorio recitem causas, quibus motus fui; & exaudiret præsente senatu petitiones meas, quæ sunt, ut ipsa epistola de verbo ad verbum hic posita, sic videlicet:

Epistola
PARIDIS DE CRASSIS AD LEONEM X.

SANCTISSIMO D. N. LEONI PAPÆ X PARIS DE GRASSIS, *Episcopus Pisaurensis, ceremoniarum magister.* Inter sacras solemnesque Romanæ Ecclesiæ ceremonias, *beatissime Pontifex*, a juventute mea versatus tuo ac tuorum beneficio prædecessorum, illis jam ad XVI. prope annum præfectus, piaculum ingens, & id quidem calumniæ & ignominiæ plenum, facturus videor, si transeat sub silentio, & conniventibus oculis patiar, illas per libros sacrorum rituum nuper sub nomine cujusdam falsi & temerarii auctoris impressos, corrumpi, ac in contemptum Apostolicæ Sedis divulgari; atque antecessores meos, qui eisdem præfuere ceremoniis, illasque mihi tanquam per manus dedere suis laboribus, suis vigiliis ac studiis, contra jura legesque defraudare æquo animo feram sub felicissimo Sanctitatis vestræ Pontificatu, cujus ingenii dotes ita longa experientia omnes didicimus, ut jam non dubitemus eam (si qualia hæc sunt, intelligat) pro sua erga Deum pietate, pro sanctæ Sedis Apostolicæ majestate ac innata justitia, non solum non passuram; sed, sicut ego ea pro criminis magnitudine sine hac verborum detestatione præterire non possum, ita illam acriter vindicaturam. Nam quemadmo-

 dum

dum justi cujusque principis est curare, ne quisquam suo jure fraudetur: ita, si diligenter inspexerimus, ad quempiam alium non magis spectat, quam ad Romanum Pontificem, ne sacræ suæ ceremoniæ maculentur, neve aliqua in parte alterentur, ac præsertim, ne corrumpantur: sed & quod omnium Principum est, ne prolatæ in vulgus, velut prostitutæ, pontificalium sacrorum existimationem minuant, flocci faciant, & contemnantur. Quod si inprimis tua ac sacrosanctæ Sedis Apostolicæ res agitur, B. P. ne pigeat obsecro, hæc, qualiacunque sint, quæ temporis angustia cursim collegimus, perlegere. Inveniet profecto in his, non quæ verborum contextu auribus grata & jucunda; sed quæ ad rem tuam maxime pertinentia sint & necessaria. Verum antequam ab eo exordiar, quod hæ sacræ ceremoniæ in vulgus minime prodendæ sunt: respondebo illorum opinioni, qui existimant, religionis Christianæ ceremonias ad publicam mortalium utilitatem esse divulgandas, moti forsan vel eo argumento, quod ipsa divini Numinis deductio & cætera Ecclesiæ sacramenta, libris Pontificalibus impressa & publicata sunt. Quippe illa ad omnes Ecclesias & singulos quosque sacerdotes pertinent, nec omnino recondi poterant. Hæc ad Romanam Ecclesiam tantum, ejusque Summum Pontificem, suosque duntaxat ad id operis vocatos ministros. Sed utinam etiam & illa, quæ dixi, secretiora forent & magis recondita. Non enim ea quotidie ad *profanas manus in sacerdotii contemptum, nec ad alienas sectas in nostræ religionis irrisionem devenire videremus.* At quoniam reprehendi magis possunt, quam corrigi, revertamur ad rem nostram integram adhuc, ne hoc malo exemplo & ipsa labefactetur. Novit jam pridem S. T. omnem Romanorum Pontificum auctoritatem, omnem majestatem hujus sacrosanctæ Sedis pendere *ex animis opinionibusque Principum & Prælatorum.* Dum enim illi Summos Pontifices

non

non tamquam mortales homines, ſed tamquam Deos in terris exiſtimant & credunt: illis ſe ſponte ſua ſubjiciunt, illis parent, illos ſuſpiciunt ac venerantur, & etiam adorant; incredibilique quadam afficiuntur admiratione, cum aliquando audiunt aut vident ſupra humanum opus ab illis per eas, de quibus agimus, ceremonias in ſanctorum numerum quempiam referri; Pontifices tanta ſolemnitate tantaque obſervatione eligi atque ſanctificari, Imperatores coronari, Reges inungi, Cardinales aſſumi, Patriarchas, Archiepiſcopos Epiſcopoſque conſecrari, ac cætera effici, quæ tum rerum magnitudine, tum varietate divinitatem quandam præ ſe ferre videntur. Quod ſi ſacrorum arcana pandantur, & ſacræ publicentur ceremoniæ, illico futurum eſt, ut omnis opinio minuatur, ut pontificia auctoritas elangueſcat neceſſe eſt. Suberit extemplo Summus Pontifex vel uniuſcujuſque plebeji hominis cenſuræ. Alius ritus non recte a majoribus ordinatos redarguet: alias non obſervatas traditiones objiciet: alius morem cultumque ſacrorum perperam interpretabitur: alius geſtus deridebit & ſubſannabit. Et cum anteceſſores tui conſueverint, *pro tempore, pro loco, pro neceſſitate ceremonias quandoque mutare*, non erunt Summi Pontifices ſui arbitrii, neque ſine vulgi murmuratione id exequi poterunt, utcumque res familiari cognitione in contemptum adducent. Quod ne fiat, non minus curandum a Nobis, qui vero lumine fidei illuſtramur, quam curatum ſit olim *a gentilibus in ſuis ſuperſtitionibus, quibus quaſi peculiaris mos, omnibus arcana ceremoniarum nec velle, nec audere in vulgus edere*, aſſerentibus non licere profanis noſſe deorum myſteria, ſemper fuit: in quibus nulla major quam fides ſilentii deberetur. Quod ut cætera innumerabilia taceam, quæ circa hæc a Macrobio, Apulejo, Valerio, Plutarcho, ac cæteris antiquis auctoribus referuntur; memoriæ traditum eſt, Tarquinium

Regem, M. Tullium quod librum ſecreta civilium ſacrorum continentem, cuidam Sabino deſcribendum dediſſet, Colſo inſulam in mare abjici juſſiſſe. Quod ſi apud eos tanto ſupplicio libri ſola deſcriptio vindicata eſt, qua pœna apud Nos erit afficiendus, qui non ſolum ſacra deſcripſerit, ſed etiam deſcripta corruperit, ac corrupta divulgaverit? Adde quod ille triumvir illis eisdem ſacris præerat, licebatque illi eundem librum legere & attrectare; hic noſter ab omnibus ceremoniis alienus, ex ſacris penetralibus furto librum hunc ſurripuiſſe facile credi poteſt. Nam cum INNOCENTIVS VIII. ſumma induſtria collectas in hunc librum ceremonias, non ignorans quam retinenda & occultanda forent ſacrorum arcana in palatii ſacrario, ac interiori Bibliotheca magna cum diligentia obſervanda repoſuiſſet, ut inde per illos tantum, qui præeſſent, quando opus eſſet, incorrupte haurirentur, idque hucusque obſervatum fuiſſet: quomodo ad hujus manus pervenerint, non liquet ſatis. Illud certiſſimum eſt, quod hic novus homo, & modo ſacris initiatus, unus inventus eſt, qui quod nemo alius etiam inter ſacras ceremonias educatus unquam auſus fuiſſet, auderet non ſolum librum hunc in profanas manus edere, ſed etiam multa ſubtrahere, nonnulla addere, quæ plurima immutare & corrumpere. At dicat ipſe obſecro, ubinam iſtas ceremonias, quas immutabat, didicerat? quo auctore, quo magiſtro, qua facultate nitebatur? nam ſi liber ipſe ceremonialis a Sede Apoſtolica approbatus jus & legem facit, *ut in Clementinis tit. de jurejurando* ſancitum eſt, & nulli præterquam Principi licet, ea quæ juris ſunt, immutare: qua audacia hunc impulſum dicemus, ut cum ſecundum conſtitutiones nomen adhuc ſuum neſciret (appellavit enim ſe ubique electum Archiepiſcopum, cum electum tantum appellare debuiſſet, nec licebat ante pallii aſſumtionem quemquam Archiepiſcopum nominari) hanc juris

juris mutationem ſibi licere putaret? Deſcribebat profecto bonus vir, quod minime intelligebat. Si enim eadem non ignoraſſet, neque ambulaſſet in tenebris, non poſuiſſet *ſiniſtram* pro *dextra*, non *fidelem* pro *filialem*, non particulas *negativas* aut *disjunctivas* aliquando omiſiſſet, quæ ſenſum perverterent aut depravarent: non prætериiſſet *fanones, vexilla, colores*, collegia, nec immutaſſet *juramenta, benedictiones, unctiones*, & cætera quæ de ſubſtantia ſunt, & characteres imprimunt, quæ nullo pacto immutari debent aut poſſunt. Sed quid in his moror, *ad mille* & *ſupra*, B. P. *corruptiones* enumeravimus in libro hoc ſuo nuper impreſſo, dum illum cum exemplari protocollo *Pientini præſulis*, veri auctoris, contulimus. Nec verbis noſtris fidem habeat S. V. librum ipſum quem protuli intueatur. Signata ſunt loca aut aſteriſco, aut linea, aut litura. *Nulla prorſus pagina errore vacat*. Quæ omnia non minus pro pietate tua erga Deum reprobare & repellere debet S. T. quam pro tua juſtitia curare, ne defuncto eidem præſuli Pientino, viro doctiſſimo, ac de Sede Apoſtolica bene merito, vis & injuria inferatur, ſuiſque vigiliis, ſuo nomine ſpolietur, ac ſuo honore privetur. Is cum plures annos magiſtratum ceremoniarum egregie & ſcite exercuiſſet, ab INNOCENTIO VIII. prædeceſſore & affine tuo ab hujuſmodi magiſtratu vocatione accepta, eiſdem tamen ſtipendiis *Senas*, tamquam in ſeceſſum literatorium, *ad Romanæ Eccleſiæ ceremonias in librum* hunc colligendas miſſus eſt. Laboravit *triennio* vir gravis & ſummæ experientiæ: demum incredibili ſtudio, & exacta diligentia abſolutum librum ejuſdem Pontificis nomini antepoſitis ſuis epiſtolis dedicavit, contentus vel eo nomine, quod apud poſteros non auctor, ſed quaſi collector aut compilator ſacrarum ceremoniarum diceretur. Nec exiſtimavit bonos pater aliquem ſuo tantum nomini invi-

ſurum. Sed o mores hominum! non erubuit ſub tuo Pontificatu electus ille Corcyrenſis ejus patris, cujus potius debuiſſet obſervare memoriam, abradere nomen & epiſtolas, ac ſuas ita inſerere, ut ſe libri hujus ceremonialis auctorem credere ſecutura poſteritas crederetur. Quis enim in hoc libro nuper impreſſo præterquam unus CHRISTOPHORUS MARCELLUS nominatur? Quodnam *Pientini præſulis* auctoris, aut alterius cujusvis legitur nomen? Quin etiam ſubtraxit iſte, qui tam impudenter alienos ſibi labores vindicat, verba illius optimi patris, quibus in capite de clericis ceremoniarum imperfectionem ſuam excuſabat; dicentis inter alia: *utinam tam bene officium meum ſuſtinere ſciviſſem, cum in eo fui, quam bene imperfectum meum cognoſco.* Eat igitur, etſi non dolo, non fraude id feciſſe autumer, dicat ſe ſuas epiſtolas ad ornamentum tantum appoſuiſſe, non ut laudes alienas uſurparet. Sed interrogetur obſecro, cujusnam ſit illa lucubratio, quam adeo efficaciſſimis verbis a S. T. accepi in prima epiſtola efflagitat? utrumne intelligat brevis epiſtolæ ſuæ, an totius operis lucubrationem? Interrogetur, inquam, a quo abſoluta maxima pars operis videri poterat, cum tot & tanta priore libro peregerit, ut ipſa altera epiſtola ampullarum, vel a quo ultimus abſolvitur liber, ut ejus verbis utar. Putabatne ſimplex vir, dum opus alienum ad verbum tranſcribebat, futurum, ut nunquam in furto deprehenderetur; an id magis ingenium fortaſſe opinabatur, quam mutum reddere, vel fateri, per quem profeciſſet? An exiſtimabat potius tantum opus, paucis admodum immutatis verbis & rubricis, ita ſuum fieri, ut veri auctoris nomen penitus aboleretur; Primum ſe omnium hæc ad uſum & voluptatem communicaſſe commemorat. O egregium opus! o laborioſam concinnationem. Exe-

Exequias juste emendavit; *albam*, album; *genuflexum*, supplicandum; *officiales*, magistratus; *pileum*, galerum concinnavit. Pro *lignis*, tignis suppofuit: pro *cusino* pulvino; pro *bacili*, vase; pro *perfectis*, peracta; pro *platea*, aream; pro *armis*, insignia; pro *rubeo*, purpureum inseruit. Hæc & hujusmodi sunt frivola quidem & inania, quæ iste suis sesquipedalibus verbis se concinnasse jactat; ac si pura, nuda, clara & simplicia non magis religio exposceret, quam ista verborum lenocinia. At si concinnaturus erat, cur non omnia concinnavit? cur non eodem ubique modo, pro Papa, Pontificem, pro processionibus supplicationes subegerit? modo easdem dictiones reliquit intactas, tanquam pertæsus etiam longam concinnationem eorum librorum, quorum auctor haberi volebat. Quid? quod ubique nomen & excusationem ac epistolas autoris delevisset. Non delevit etiam hoc juramentum FRIDERICUS III. Imperator, qui adhuc regnat, dum *Senis esset*, præstitit. Quid & illud intactum reliquit? Ceremonias in coronandis regibus servandas *in libro Pontificiali, quem nuper emendavimus, plene conscripsimus:* ut in altero scil. dolus & mendacium appareret, defuncto jam diu imperatore; in altero furtum confiteretur. Nisi mallet geminare Pontificalem librum illum, ita ut hos fecit sibi attribuens. Præteriit ultra hæc multa his non minora sive negligentia, sive ut omnia pariter confunderet. Nam & se interfuisse coronationi ejusdem imperatoris, & vidisse Cardinales *Nicenum* & *Atrebatensem*, ac servisse PIO II. per annos plurimos, & suo tempore nullum Romanum Pontificem præter SIXTUM IV. consecratum satis impudenter autumat, ac si dicat nec PIUM III. nec te LEONEM X. nostro tempore fuisse consecratos. Quæ cuncta ut primo auctori apprime conveniebant, ita huic suppositio & ejus Libro omnem fidem adimunt. Aut enim illa non erant amo-

amovenda, aut hæc quoque cum illis abradenda fuerunt, ut concinnatum undequaque opus videretur. Aſt o ſi ipſe Pientinus auctor revertatur, & nunc ſua jura repoſcat, nonne iſte operoſus concinnator, tamquam Horatiana cornicula, alienis omnibus pennis deplumatus, cum ſuis tantum corruptionibus remanſurus eſſet, futurusque omnibus ludibrio; At putabit forte ea ſibi licere, ſi epiſtolas ſuas cum a ſe concinnato opere ad S. T. direxiſſet, ejusque ſacratiſſimo nomine culpam ſuam pertexiſſet, eos imitatus, qui ut impune furati ſint, furta magiſtratibus elargiuntur. Sed non vidit ingenioſus in alienis operibus auctor, quantum Beatitudinem tuam offenderet, dum tamquam inanis gloriæ nimis appetentem eam in locum abraſorum nominum ingerit, ſuique criminis participatione coinquinare contendit, non ſolum invidis & malevolis cauſam contra eam invehendi præbet, ſed etiam ejus ſucceſſoribus abradendi LEONIS ſanctiſſimum nomen cum tua ignominia, ac cum laude ſua auctorum nomina reſtituendi materiam relinquit. Quod ſi his, quæ maxime Sanctitatem tuam movere deberent, non moveris, *ſanctiſſime Pontifex*, nec afficit te contemptus Apoſtolicæ Sedis, ac Pontificiæ dignitatis, qui ex hac arcanorum invulgatione illico irrepturus eſt, moveat te quæſo tua erga Deum pietas, nec eam una cum ipſis ceremoniis ab iſto inſolenti jactatore corrumpi patiaris. Moveant te *Pientini Epiſcopi* manes ſui labores, ſuæ vigiliæ jura repoſcentes. Moveat te demum INNOCENTII VIII. prædeceſſoris tui affinisque memoria, cui tu tantum debes, ut fortaſſe nemo magis. Is enim ſuum abs te, tum jure affinitatis & gratitudinis, tum æquitatis & juſtitiæ reponi petit. Is librum ſuum integrum & incorruptum deſiderat, & in arcanis reſervari, ut vivens inſtituit, efflagitat.

Obſe-

Obſequere eorum umbris, *beatiſſime Pater*, tam juſta, tam pia, tam ſancta, poſtulantibus; &, quæ tua juſtitia eſt, rejecto & exploſo etiam ſub anathemate, iſto impudenti uſurpatore cum ſuis corruptionibus, libros ſuis auctoribus reſtitue. Futurum eſt enim, ut plus veræ laudis, plus gloriæ adeptura ſit S. T. in eorum nominibus reponendis, quam ſi quodlibet egregium opus a vero auctore ſibi dicaretur.

Hanc epiſtolam cum in manibus Papæ dediſſem, legiſſetque libenter & avide, & acceptaſſet rationes & argumenta, in ea per me allegata; verſus ad Cardinales aliquos, qui ſibi forte adhærebant, dixit, me rationem habere ſuper petitionibus meis: & librum ceremoniarum nuper *impreſſum omnino comburi, ſimul cum falſo auctore,* ſicut poſtulaſſem, aut ſaltem ipſum auctorem corrigi & caſtigari omnino debere, prout præſentibus videretur. Itaque ad primum conſiſtorium rem & cauſam differre, ut in ipſo Conſiſtorio proponerem, prout propoſui audientibus omnibus; & tandem Papa mandavit tribus Cardinalibus, videlicet R. D. ANTONIO DE MONTE, *tit. S. Praxedis*, & D. PETRO DE ACCOLTIS, *S. Euſebii Anconitano*, & D. ACHILLI DE GRASSIS, *S. Sixti Cardinali Bononienſi*, protectori officii ceremoniarum, fratri meo, ut petitiones meas ad partes plenius intelligerent, & me, prout juris fuerit, ac ſibi videretur, expedirent, tam ſuper libro comburendo, quam auctore caſtigando, & ad Urbem citando perſonaliter & comparando. Itaque quid ſequetur, hic etiam ſucceſſive adnotabo.

EXCERPTA

Ex

PETRI MONNODI trattato del titolo Regio dovuto alla Ser Casa di Savoia, insieme con un ristretto delle revolutione, del Reame di Cipri. Tor. 1633. fol.

Pag. 57.

Anzi ne' registri di Papa BENEDETTO XII. si trova una Bolla data alli sei di Aprile del 1339. in favore del Conte *Aimono*, Padre del Conte Verde, nella quale dichivra il Pontefice, che trovandosi il Conte di Savoia presente alla coronatione del Papa dovra egli tenere *il primo luogo* dopo li Rè e se non vi serà che un Rè, bara questi alla dritta, & il Corte di Savoia alla sinistra. *Ipsum D. Papam cum de coronatione exibit per Franum, ducet Comes Sabaudiæ, nisi Reges ibidem fuerint eum ducentes; unico tamen Rege ad hoc præsente & ducente, idem D. Comes ab altero latere Papam ducere debebit.* In fatti che i Prencipi di Savoia havessero la precedenza in Roma sopra tutti gli altri d'Italia, ne fanno fede i Registri autentici delli Maestri di ceremonie ne' quali si trova l'ordine de' Duchi. Nella libraria del Cardinale SIRRETTO, vene suo due assai antichi. PARIDE de GRASSIS Maestro di ceremonie di Papa GIULIO II. e LEONE X. nel suo diario lo mette parimente nel modo che segue:

ORDO DUCUM.

Dux Britanniæ.
Dux Burgundiæ.
Dux Bavariæ, Comes Palatinus.
Dux Saxoniæ.

Mar-

Marchio Brandenburgensis.
Dux Austriæ.
Dux Sabaudiæ.
Dux Mediolani.
Dux Venetiarum.
Dux Bavariæ.

Duces Franciæ, Lotharingiæ.
Dux Borboniæ.
Dux Aurelianensis.
Dux Genuæ.
Dux Ferrariæ.

Pag. 67. ad Ann. MDXV.

Sessione decima in Lateranensi concilio dixit Papa LEO X. quod vellet intelligere de Sabaudis & Venetis ac Mediolanensibus, quis esset tam de jure nostro, quam de consuetudine major, & quid faciendum mihi videretur, ut omnes isti Oratores simul in Sessione essent, & sine controversia manerent. Respondi, de jure nostro esse, prout patet in *libris Cameræ ac Cancellariæ, & nostris libris, quod* DUX SABAUDIÆ, esset *primus* in ordine, & DUX MEDIOLANI esset *secundus*, & denique DUX VENETIARUM esset *tertius*. Quod cum novum ac mirum videretur Papæ prima facie, non credidit mihi, sed ego allatis libris ostendi sic esse in ordine scripturæ, quæ in talibus decisionibus attendenda est. Verumtamen addidi, aliter in observatione esse, videlicet, quod DUX MEDIOLANI sponte olim cessit VENETIS, sed non vult deferre & cedere Sabaudiæ Duci, nec minus Venetorum Dux, unde controversia semper fuit, & est, inter hos, & ne scandala intervenire possent inter eos consuevisse Pontifices aliquo

 modo

modo obviare, ut est, quod Papa rogari faciat hunc & illum ad non comparendum tali die in tali actu, quia alter cum altero Oratore non habet causam rixæ. Quod ego sæpe feci tempore JULII; & legi, sic etiam factum fuisse sub ALEXANDRO & PAPA; voluit videre tales libros, quos ego ostendi sibi præsertim de simili casu an. 1493. *die prima Januarii in vigilia S. Trinitatis,* quia ibi ALEXANDER rogare fecit Oratorem Venetum, ut tunc abstineret, quia Sabaudiæ Orator paucis diebus esset in urbe mansurus &c. Et sic fuit, & propterea mihi imposuerat, ut idem dicerem Oratoribus, Veneto & Mediolanensi, qui erant parati obedire, sed tandem conclusum fuit, quod omnes Oratores simul irent in loco solito, sed Sabaudi essent facientes medium magnificum Julianum Papæ fratrem, & tunc Capitaneum Ecclesiæ, quasi essent una copia, & placuit omnibus, & ita factum fuit, quoad eundum, in sedendo vero in loco sessionis in latere dextro, inter omnes Oratores alii sedentes more solito, sed quatuor Sabaudi essent in latere sinistro socii, quod si Conservatores ibi venissent, Papa vocaret eos ad gradus solii sui, sed ego providi: quia posui duo sedilia longa, & in uno, quod esset propinquius Diaconis Cardinalibus, sederunt Sabaudi, & in alio sederunt Conservatores cum Baronibus Romanis, & sic omnia bene facta sunt. PARIS de GRASSIS in diario LEONIS X. *ad ann. 1515. pag. 105.*

FASCI-

FASCICULUS
RERUM HISTORIAM AC STATUM CURIÆ ROMANÆ,
QUI INPRIMIS SECULO XVI. FUIT, ILLUSTRANTIUM, CONTINENS

I. LUCÆ HOLSTENII notas ad Pontificale Romanum.

II. EXCERPTA, quæ a ſummis Pontificibus, aut ſacris conciliis decreta ſunt circa vitam ac mores Romanæ Eccleſiæ Cardinalium.

III. NARRATIO HISTORICA, quo pacto urbs Roma 6. d. Maj. anno MDXXVII. ab exercitu *Caroli V.* oppugnata, capta, direpta & vaſtata fuit, cum ORATIONE habita in Senatu Romano, prælectis literis a *Carolo V.* ad eundem ſcriptis.

IV. INSTRUCTIO PAULI III. data THOMÆ CAMPEGIO, Epiſcopo Feltrenſi, & aliquibus doctis Viris, cum eo in Germaniam ituris. Romæ 5. *Octobr.* MDXL.

V. EXTRACTUS PROCESSUS, contra Cardinalem CAROLUM de CARAFA, imperante Pio Papa IV. inſtitutus.

VI. MEMORIALE CARDIN. BELLARMINI, ad CLEMENTEM VIII. continens res, quæ Pontifex reformare debeat.

AD LECTORES.

PRimum in præſenti faſciculo locum dedimus *obſervationibus ac lectionibus variantibus*, quas ex PONTIFICALI ROMANO eruit LUCAS HOLSTENIUS, prout teſtatur exemplar manuſcriptum, ex quo hæc excerpta depromſimus. Videbantur ea ad præſens inſtitutum, verſantibus nobis in recenſione præcipuorum aulæ Romanæ ritualium librorum, bene referri potuiſſe. Non ultimus inter illos eſt PONTIFICALE, qui liber ceremonias ac ritus in Præſulum Eccleſiaſticorum muneribus ſervandas exhibet, magnique ſemper in Romana Eccleſia æſtimatus eſt. Jam INNOCENTII VIII. ætate emendatio hujus libri ab AUGUSTINO PATRICIO ſuſcepta fuit, de quo ſuperius, in *diſſertatione præliminari de Autore Diarii & libri ceremoniarum* §. 8. pluribus actum. Reviſio ejusdem Pontificalis facta autoritate CLEMENTIS VIII. qui ſingulari conſtitutione Romæ anno MDXCVI. edita, cavit, nullo unquam tempore in toto, vel in parte mutandum, vel ei aliquid addendum, aut detrahendum eſſe, ac quoscunque, qui pontificalia munera exercere, vel alias, quæ in dicto Pontificali continentur, facere, aut exequi debent, ad ea peragenda, & præſtanda ex hujus Pontificalis præſcripto & ratione teneri. Repetiit hanc ſanctionem URBANUS VIII. anno MDCXXXIV. lata nova conſtitutione, in qua a nonnullis Cardinalibus, & aliis Viris doctis accuratiorem recenſionem libri factam fuiſſe refert, addita lege, ne extra urbem Pontificale aliquis typis excudere, aut evulgare audeat, niſi facultate in ſcriptis accepta ab Inqui-

ſito-

rum respondeant: nihilominus jucundum erit, priscam hujus dignitatis simplicitatem ac ordinem intueri.

III. Exhibemus tertio loco, *Narrationem historicam expugnatæ ac direptæ urbis Romæ ab exercitu* CAROLI V. Triste ac lugubre factum, cujus vix recentiora secula simile viderunt aut memorant. Reperiuntur tristissimæ hujus cladis variæ relationes. Duas inseruit SIMON SCHARDIUS *tomo secundo collectionis suæ Scriptorum Germanicorum.* Altera edita a JOACHIMO CAMERARIO, quæ ab *A. Paleospyro* ipsi transmissa erat: altera etiam a *Schardio* producta, eodem volumine legitur. Alias lingua Italica scriptas, recensuit *Celeberrimus* FABRICIUS in *centifolii Lutherani parte altera pag. 581.* Germanico idiomate conceptam, & a reliquis variis modis diversam conservavit GOLDASTUS in politischen Reichs-Händeln, *Parte XII. num. VIII. pag. 443.* quam ex biographia GEORGII FRUNSBERGII erutam suspicamur. Ea vero, quam hoc loco exhibemus, & reliquis circumstantiarum narratarum copia præstare deprehendimus, primum in lucem protraxit CASPAR BARTHIUS, atque cum *Petri Aretini Pornodidascalo,* Francofurti an. MDCXXIII. impresso publicavit. Seorsim excusa est *Francofurti,* sumtibus *Joannis Ammonii,* anno 1627. ex qua editione præsens quoque descripta. Adjecimus orationem, quæ in Senatu Romano habita fuit, occasione literarum, quas CAROLUS V. ad Senatum Romanum scripserat, ut culpam direptæ urbis a se declinaret. Habita illa fuit sine dubio a Viro maximæ apud Romanos autoritatis; ex ea patet enim, autorem brevi ante illud excidium publico nomine ad Cæsarem in Hispaniam missum fuisse. Cæterum acerbissimum dicendi genus, invectivæ injuriæ, quas late spargit, immemor reverentiæ Cæsari debitæ, ab editione nos deterrere potuissent: nisi condonandum aliquid esset dolori, qui in eam animum abripuit impo-

tentiam, ut sui oblitus tam virulenta verba in Imperatorem, Nationemque evomeret Germanicam, quæ tamen ab homine privato, & in furorem quasi acto dicta, Majestati Cæsaris, & Gentis gloriæ nihil derogare possunt. Interim cum calamitates & circumstantias istius temporis vivide exprimat, varia singularia, & hactenus incognita referat: operæ pretium omnino videbatur, eam publicæ exponere luci. Non confundenda autem hæc est oratio, quam ex manuscripto damus, cum JOANNIS STAPHYLÆI *Sibariensis Episcopi* oratione, quam ad Rotæ Auditores d. 15. Maj. anno MDXXVIII. direxit, a JOH. WOLFIO *tom. 2. lection. memorabil.* SCHARDIO *tom. 2. Script. German.* GOLDASTO *in politicis imperialibus Part. 22. pag. 1020.* recensita, nec cum alia oratione, quæ ab iisdem autoribus P. M. Professori publico adscribitur, in quibus æque modestiam ac animi moderationem desideres, nihilosecius aliquoties in Germania recusæ fuerunt.

IV. Comparet sub *quarto* numero INSTRVCTIO PAULI PAPÆ III. THOMÆ CAMPEGIO, *Episcopo Feltrensi, Legato Pontificio* in Germaniam cum aliquibus doctis Viris ad Colloquium, ex decreto Conventus Haganoici Wormaciæ habendum, ituro. Quam ægre huic colloquio annuerit PAULUS III. refert SARPIUS, *in historia Concilii Tridentini Lib. I. p. m. 81.* neque dissimulavit PALLAVICINI *in historia Concilii Tridentini lib. 4. cap. 12.* Sunt autem ejusmodi instructiones, sive mandata, genuini indices animi, desiderii ac votorum mittentium, & quandoque arcana recludunt consilia. Sunt & alia similia scripta ad manus, quæ recentiora respiciunt tempora. Inprimis instructio Cardinali CARAFFAE, Nuncio Pontificio anno MDCXXIV. data, Coloniam tunc petenti: nec non Instructio Cardinali GINETTI, anno MDCXXXVI. Coloniam, pacis universalis tractandæ causa, misso tradita, quæ non parum ad illustrandas res germanicas

nicas iſtius ævi faciunt: ſed ab illis divulgandis, variis moti rationibus, abſtinuimus.

V. Ordo tangit aliud monumentum Hiſtoriæ Romanæ, nempe EXTRACTUM PROCESSUM, contra CARDINALEM CAROLUM de CARAFFA, cujus triſtia fata ſatis nota ſunt. Accuſabatur graviſſimorum delictorum, inprimis quod dolo ac fraude PAULUM Pontificem ad belli conſilia induxiſſet, imo belli ipſius occaſione, ad quosdam inviſos ſibi, inſontes abuſus eſſet. Numerantur in præſenti ſcripto undecim crimina, quorum Cardinalis reus agebatur, in quibus diluendis atque refellendis occupatur Autor hujus libelli, Cardinalis defenſorem agens. In illo non tantum multa leguntur, quæ ad hiſtoriam Pontificatus PAULI IV. faciunt, verum etiam procedendi ac inquirendi modum contra Purpuratos in Curia Romana degentes egregie illuſtrant. Non enim ab inquiſitionis infamia, neque pœnis immunes eſſe Cardinales, minime obſtantibus eximiis privilegiis, quibus a Pontificibus ornati, plurima teſtantur exempla, inter quæ Proceſſus contra CAROLUM & ALFONSUM, Fratres de CARAFFA, autoritate PII IV. inſtituta referri meretur. Id unicum cardinalitiæ dignitati conceſſum, ut de illorum capite Cardinales inquirerent, quorum octo nominati, qui quæſtioni præſiderent. Lethalem tulit ſententiam CAROLUS, ab ipſo Pontifice decretam. Executionem funeſti decreti retulit ſequentibus GRATIANUS in libro *de caſibus Virorum illuſtrium*, quæ hic excerpere non piget. Ad Carolum, inquit, dormientem intempeſta nocte, patefactis repente cubiculi foribus, adierunt miniſtri rerum capitalium, atque ipſo ingredientium ſtrepitu expergefacto, & quid hoc rei eſſet, quærenti mortem indicant, duabus modo horis ad componendum animum conceſſis. Securus de ſalute, ac tantum de libertate anxius Carolus fuerat, eum inexſpectata res vehementius perculit. Fertur pri-

mo atroces edidiſſe clamores gemitusque, & Philippi perfidiam Cosmique incuſans, proditores eos ſuæ ſalutis appellaſſe. Deinde ſumptis veſtibus, & corpori circumdatis, exiliens lecto, inambulare cœpiſſe, vultu oculisque adeo trucibus, adeoque immane gemens fremensque, ut, qui circumſtabant, magnopere terrerentur. Pluribus per iram & crebros queſtus confectis, & repetitis ſpatiis demum deferveſcente paulatim, ac reſidente animi æſtu, & uno miniſtrorum abeuntis temporis, quod breve præfinitum eſſet, receptum animum tandem morti accommodavit. Admiſſo Sacerdote, delicta ei ſuo ex more eſt confeſſus, veniaque accepta, rite eo ſe ſacro procuravit. Sumpto inde quotidianarum precationum libello, abjiciens ſe in terram, ad dimidium horæ tacitus legens, ac ſæpe pectus ſuum pugno pulſans, ſigna dedit placantis ac propitiantis Deum. Poſtremo allata in ſella conſedit, ſeque juſſæ mortis exactoribus permiſit. Tum carnifex propere laqueum collo injecit. Verum dum conſtringere, ac peragere rem æquo plus feſtinat, ſeminecato jam eo, frangitur laqueus, qui dum nectitur iterum, componiturque, audita Caroli vox, ſceleſtum increpantis, atque haud dubie eo caſu commotum obluctantemque cum morte, ſudario in os injecto, faucibus obſtructis laqueo, manu linteo ægre confecit. Ita Carolus iterato ſupplicio, duplici pene morte eſt necatus. Corpus mane ſummo in D. Mariæ Transpotinæ fanum illatum ac terræ mandatum eſt.

VI. Addimus MEMORIALE Cardinalis BELLARMINI ad CLEMENTEM VIII. cum ejus Reſponſionibus: in quo non pauci abuſus curiæ Romanæ notantur. Illud nondum typis exſcriptum obſervavimus, dignum quod imprimeretur. Hisque finem præſenti collectioni imponimus, reliqua, quæ in lucem quoque produci merebantur, in aliud tempus reſervantes.

II. LUCÆ

I.

LUCÆ HOLSTENII NOTÆ AD PONTIFICALE ROMANUM, ROMÆ ANNO MDXCV. EDITUM.

Pag. 2. Ad verba: *Nullus præsentet nisi unum aut duos, non plures.* Quid in villis oppidisve?

- 5. Oratio, *Deus, qui Apostolis tuis dedisti Spiritum,* &c. dirigitur ad Christum, ut ex conclusione patet, *qui cum Patre* &c. at in missali & breviario feria II. Pentecostes tribuitur Deo Patri.

- 10. Ordinandi debent se præsentare cum candelis accensis, *dele* accensis.

ibid. de ordinatione extra tempora, *adde,* in dominicis & tempore paschali non dicitur *flectamus genua.*

- 11. Legitur mandatum apostolicum, *an sufficiat ante primam ordinationem?*

ibid. adde: si in sabbatho quatuor temporum fiat officium de festo duplici, missa ordinationum erit de feria sine commemoratione festi.

- 14. Oremus fratres carissimi &c. oculos eorum *aperiat* an legendum *eripiat.*

De Exorcistis.

- 26. In oratione, Deum precemur omipotentem &c. per unigenitum filium *suum,* lege *ejus.*

- 36. In fine Litaniarum, an super unum Subdiaconum dicantur tres illæ preces, ut hunc electum benedicere, sanctificare, consecrare &c. Vide benedictionem Abbatis *pag. 146. ed. pr.* & *pag. 118. ed. nov.* ubi duplex †.

- 38. In imagine demendæ sunt stolæ diaconales a tangentibus calicem delendæ.

De Diaconis.

Pag. 44. Oremus fratres chariſſimi additur † in voce bene † dictionis, ſicut in aliis ordinibus, niſi ſufficiat in fine ejusdem orationis. Sed in concluſione pro *filium ſuum* lege *ejus*.

- 52. Et miniſter flectamus genua, lege, *miniſtri*, ut ſupra. Correctum hoc in editione noviſſima *pag. 42*.
- 54. *ed. nov.* In imagine ſint extinctæ candelæ.
- 57. *col. 2. l. 3.* ne nos *lege* nec vos *lin. 7.* nobis *lege* vobis.

ibid. in imagine ſtolæ, ne ſint ſacerdotales.

- 65. Qua ratione complicatur planeta ſuper humeros?
- 66. Veni Creator Spiritus &c. ut in breviario.
- 67. In imagine manus non ſunt ligatæ, uti debent, & deeſt hoſtia in patena.

ibid. duplex lotio manuum Epiſcopi conſideratur, vide pag. 96. verſ. 14.

- 69. Miſereatur &c. *dele* omnibus.
- 70. Indulgentiam &c. *dele* omnium.

ibid. Corpus &c. cuſtodiat te, *lege* animam.

ibid. Quilibet R^t. Amen. negatur in Rituali.

- 73. Et vitam æternam *dele*.
- 74. Nocturnam talis diei, caractere ruffeo.
- 75. An tres Miſſæ poſt primam oratio? & aliquando contra rubricas?

De Conſecratione Epiſcopi.

- 78. In imagine duo aſſiſtentes non ſedent, uti debent.
- 83. Ejusque Vicario D. N. *dele* & lege ut ſupra in juramento *pag. 79.*
- 89. Col. 2. lin. 4. inferiori *lege* interiori.
- 95. In imagine caput electi cinctu ligandum.
- 102. Pſal. Ecce quam bonum &c. cum interpretatione breviarii.
- 106. In imagine deeſt conſecrato manipulus.

Pag.

Pag.107. Accipe Evangelium &c. conſideranda concluſio de Deo.
- 108. In imagine ſtare debent aſſiſtentes.
- 111. In imagine qui tenent librum, deponant pluviale.
- 114. Deus omnium fidelium &c. Eccleſiæ tuæ præeſſe voluiſti &c. vox nimis ampla.
- 118. In imagine abſint aſſiſtentes Epiſcopi, nec ſedere debet Epiſcopus imponens pallium, ut dicitur etiam *in Ceremon. Lib. I. c. 16.*
- 122. Dominica in Albis utitur pallio non *in Ceremoniali.*

In Conſecratione Eccleſiarum & virginum ut in Ceremoniali.

At in aliis feſtis B. Mariæ cum Caſtallo 150.

De Benedictione Abbatis.

- 128. Pſal. Magnus Dominus cum punctis Breviarii. Miſerere &c. Ecce quam bonum &c.
- 139. 7. Pſalm. ut in Breviario.
- 147. Qui Moiſem famulum tuum ad gubernandas Eccleſias præpoſitus inſtituiſti.
- 150. Sanctifi † catione videtur delenda † ne amoveantur manus Epiſcopi juxta rubricam.
- 157. Baculo Abbatis debet addi velum dependens, ſeu ſudarium in Imagine.
- 160. Bis dicitur de Epiſcopo, quod dat in fine benedictionem ſolemnem, dele quod primo dicitur.
- 162. Annulo Pontificali *lege* Abbatiali.
- 166. Pſ. Exurgat Deus &c. ut in Breviario.
- 180. Deus cui omnis &c. da error typographiæ.
- 214. In imagine ſint poſteriores ſine corona.
- 217. Scandalis non pareat. An, pateat?
- 222 In imagine duo tantum Epiſcopi comitari debent regem, reliqui ſedere cum Archiepiſcopo.

Pag.

Pag.227. Inculcabilis. An conculcabilis 258.
- 243. In imagine deeſt corona capiti regis.
- 255. Et debet velari regina.
- 259. In imagine regina a Siniſtris ſit.
- 266. In imagine male Epiſcopus ungit.
- 281. In imagine Epiſcopus ſit ſine paramentis ſacris.
- 284. An mittatur ſal ter in aquam?
- 285. In imagine miniſtri non ſint in Albis, & in ſequentibus imaginibus, ut in dedicatione Eccleſiæ.
- 286. Quam dilecta, ut in Breviario.
- 289. Niſi Dominus ædificaverit &c. ut in Breviario.
- 290. Miſerere mei Deus &c. ut in Breviario.
- 293. Fundamenta &c. ut in Breviario.
- 288. Sculpit ſignum crucis in nomine Patris &c. notandum eſt ſemel ſignum crucis. *vide Rituale Rom.*
- 293. Flectamus genua; adde: niſi ſit Dominica vel tempus Paſchale, quod in ſequentibus obſerva.
- 295. Lætatus ſum &c. ut in Breviario.
- 297. Sane ſero, ſane veſperi.
- 298. Ad caput cujuslibet crucis. An ad pedes?
- 299. Quid ſi ſervire Eccleſiæ non poſſit?
- 300. In imagine an Crux deterenda? vide 342. & Rit. Rom. nulla mentio in præparandis.
- 302. Flectamus genua, adde niſi ſit Dominica vel tempus Paſchale.
- 312. Benedictus D. Deus Iſrael &c. ut in Breviario.
- 314. In imagine debet Epiſcopus ſcribere Græcas literas.
- 315. An neceſſario cum Eccleſia ſit Altare conſecrandum?
- 318. Commiſtio ſalis & cineris &c. an ibi notandæ 3. Cruces, vel una?

ibid. Commiſtio vini &c. eadem quæſtio. filium ſuum, lege ejus.

ibid. Judica me Deus &c. ut in Breviario.

Pag.

Pag. 322. Sanctificetur † &c. in fine nomine Patris † adde, & de manu benedicit.

ibid. Quid si altare circuiri non possit.

- 327. Miserere mei D &c. } ut in Breviario.
- 328. Lætatus sum &c. } ut in Breviario.
- 329. Exurgat Deus &c. } ut in Breviario.
- 330. Qui habitat &c. } ut in Breviario.
- 346. Imago est diversa a rubrica. vide 409.
- 349. Subdiaconus sit sine stola in imagine.
- 357. Cantate Domino &c. ut in Breviario.
- 359. In nomine Patris &c. an Crux unica?

ibid. Consecratus &c. Unica crux pingenda. Imago ibi non est ad rem.

- 360. Consecretur &c. ut in folio præcedenti.
- 363. Signetur &c. unica Crux.

ibid. Ab illo benedicaris. An trina Crux?

- 364. In imagine deest mitra capiti Episcopi.
- 366. Quam dilecta &c. ut in Breviario.
- 367. Sanctificetur &c. unica Crux.
- 369. Bonum est confiteri &c. ut in Breviario.
- 370. Sanctificetur &c. unica †
- 371. Eructavit &c. ut in Breviario.
- 373 Sanctificetur &c. ut supra.
- 374. Deus noster refugium &c. } ut in Breviario.
- 375. Fundamenta &c. } ut in Breviario.
- 376. Lauda Jerusalem &c. } ut in Breviario.
- 379. Sanctificetur &c. ut supra.
- 391. In nomine Patris &c. an tres cruces?
- 393. Chrismati Chrismate, uti 434.
- 398. Deus Deus meus &c. ut in Breviario.
- 400. Ipsam visitantibus. Ipsum vis.
- 410. Consecretur &c. ut in præcedenti.
- 412. Signetur &c. ut 363.

Pag.414. Sanctificetur &c. ut 367.
- 416. Idem.
- 418. Idem.
- 419. Corde. Corda.
- 432. In nomine Patris &c. ut 391.
- 433. Imago non est ad rem.
- 441. Imago continet superflua.
- 442. Imago debet habere Aram portatilem. Sanctificetur &c. ut supra.
- 443. Imago non est ad rem.
- 445. Sanctificetur &c. ut supra.
- 446. Et ipsis perventis. Cum pervenerint.
- 447. Imago non est ad rem. Sanctificetur &c. ut supra.
- 448. Sanctificetur &c. ut supra.
- 449. Consecretur &c. ut supra.
- 453. Metalli materiem. Lapis est.
- 454. Lapideum metallum.
- 455. Quid quando plures aræ consecrantur?
- 456. Imago habet Diaconum a Sinistris cum stola male induta.
- 464. Et Lux honor. Lux & honor. Pares & lux & auctor.
- 477. Expectantissimus judicatur.
- 492. Consecrat &c. unica Crux.
- 494. Consecrare &c. ut supra.
- 501. Agno † vincente. Cur Crux?
- 504. Cur in benedictione Crucis ministri cum Dalmaticis in imagine? In præcedente benedictione calicis sine eis?
- 505. Pluviali alba.
- 511. In imagine desiderantur Dalmaticæ ministris.

Pag.

Pag.513. In qua urna autem Manna cælefte cum tabulis teftamenti &c. Vide an.
- 514. Virga Aaron in arca teftamenti.
- 522. Commixtio falis & aquæ ut 284.
- 525. Sanctificetur &c. ut alias.
- 529. Ante Sonitum, ad Sonitum.
ibid. Cum Jordanis retroacta fluenta.
Pars cum Jordane retro & fluente fluent.
- 537. Ante Sonitum, ad Son. &c.
Evangelium fecundum Lucam ut in Miffali.
- 550. In imagine ftola deeft Confeffariis.
- 551. Imago non concordat cum rubrica; dentur candelæ; ponit effe extinctæ.
- 556. Infra oftium. Intra oftium.
- 565. In imagine Epifcopus debet junctis manibus ftare.
- 570. Imago non habet menfam, ut in rubrica, & ibi pofita non eft ad rem.
- 572. Imago reformanda ut præcedens.
- 573. Calicem feu vafculum, dele feu vafculum.
- 575. Thuriferarius in imagine debet præcedere, neque debent videri tria vafa.
- 581. Imago deficit in multis.
- 585. Complacuiffe, an complacuiffes?
- 586. Cum oleo. Eum oleo.
- 594. Dele. Denunciant indulgentiam &c. Signat altare, adde, non.
- 600. Dele, tempori convenientibus, feu Evangelium fecundum Lucam, ut in Miffali, & 608 611.
- 602. In imagine federe debet Epifcopus ad altare &c.
- 610. Per patres confirmantur non in diœcefim, & 603. ibidem nota.
- 621. Officio, beneficio, lege, & beneficio, de quo convinctus eft &c. utrum fuo loco dicatur?

Pag. 628. Non eſt etiam vis. Obſcura locutio.
- 640. Excommunicatus non eſt in ſuo habitu.
- 643. Cogitavit, an Cognovit?
- 662. Cantat orationem; adde cum Dominus vobiſcum.
- 663. Quem Eccleſiæ. Huic Eccleſiæ.
- 668. Erit juſtus; cur non ut ſupra: Erunt juſti?
- 669. Pervento, cum pervenerit.
- 684. Tertio quamlibet lecti partem, an 12. uti dicitur a parte ſua dextera incipiens Cerem. Epiſcopus a parte dextera lecti, cap. 38. ſed cap. 11. concordat cum Pontificali.
- 692. Scrutinium. Scrutinium non eſt in uſu.
- 704. De barba tondenda.
- 705. De officio Pſalmiſtarum.

II.

EXCERPTA

QVAE A SVMMIS PONTIFICIBVS, AVT SACRIS CONCILIIS DECRETA SVNT CIRCA VITAM AC MORES ROMANAE ECCLESIAE CARDINALIVM.

Ex MARTINI QVINTI *Decretis, Anno ſui Pontificatus octavo.*

CARDINALES munditia vitæ alios præcellant, ac ſobrie, juſte, pieque vivant; non ſolum a malo, ſed a ſpecie mali ſe abſtineant, pœnam in aliorum exemplum ſubituri, ſi vitam ſuo ſtatui minime congruentem ducere comperti fuerint.

Humilitatem continue exerceant, Prælatosque benigne ac honorifice pertractent ſecundum diverſitatem ſtatuum eorumdem. Domui ſuæ ſe bene præeſſe oſtendant, familiamque tam Clericorum, quam Laicorum, honeſtam, honeſtis-

que

que veſtibus incedentem nutriant, Sacerdotesque ac Levitas, in teſtimonium bonum ſecum habeant.

Protectiones Regum, Principum, Comitum, aliarumque perſonarum ſecularium non aſſumant: aſſumptasque non exerceant, ut liberius ipſi *Sanctiſſimo* in conciliis ac aliis actibus valeant aſſiſtere.

Pro ordinum Religionum quorumcunque, aut perſonarum partium protectione nihil pecuniæ percipiant, etiam a ſponte offerentibus.

Nullas ſupplicationes ipſi Sanctiſſimo præſentent, niſi pro pauperibus, vel pro perſona ſua, ſervitorum, conſanguineorum vel affinium, vel familiarium ſuorum.

Non ducant ſecum ultra XX. familiares Equites Clericos, & Laicos continuos commenſales, cum ad Palatium equitant, vel ſe ipſos viſitant, aut alio in loco conveniunt.

Non portent in præſentia Papæ *Cappam*, vel aliam veſtem ſuperiorem coloris rubei.

Procurent reparationem Eccleſiarum ſuorum titulorum juxta poſſe ſuum in iis, quæ divinum cultum per Religioſos, devotos, ac honeſtos clericos perfici ac augeri faciant, ne ſanctorum loca, in quibus ipſi commode reſidere nequeant, per negligentiam deſerta remaneant.

In Eccleſiis ac Monaſteriis ſibi commendatis absque excuſatione congruum numerum Canonicorum, vel Monachorum pro divinis officiis celebrandis habeant, ædificiaque, poſſeſſiones, & jura in ſtatu convenienti conſervent.

Ex Reformatione SIXTI IIII.

Cardinales dum ſunt in Capella, abſtineant ab indecenti riſu, & immodeſto motu; contrafacientibus ſit pœna ſola erubeſcentia.

Cardinales munditia vitæ, morum honestate, ac gravitate alios præcellant, habentes zelum Dei, fideles ac liberi in consilio sint exemplares, vigiles, soliciti, in divinis officiis peragendis, ac Missarum celebrationibus in cappellis eorum separatis a locis communibus orationibus tantummodo dedicatis cum Dei timore in bonum exemplum, ac doctrina aliorum.

Familia, mensa, suppellex rerum & equorum numerositate, pompis, vel aliquo excessu irreprehensibilis sit, domusque, & quæ in domo sunt, ita moderate sint composita, ut alii non scandalum, sed frugalitatis exemplum ab eis capere possint, illisque contenti sint, quæ sacerdotalem modestiam redolent.

Non permittant eorum lectos pannis sericeis, vel laneis pretiosis circumornari, neque utantur mulierum figuris contextis.

Præsentes Cardinales per se: absentes vero per Vicarium idoneum singulis annis titulos suos, clericosque, ac populum Ecclesiarum titulo suo subjectarum visitent, & cum diligentia inquirant, & provideant pro cultu divino, bonisque ipsarum Ecclesiarum vitaque ac moribus clericorum, & parrochianorum, eosque dirigant, ac hortentur ad bene honesteque vivendum.

Pro augmento cultus divini, ac salute animarum Cardinalium quilibet Cardinalis in vita vel in morte tantum titulo suo relinquat, ut ex eo saltem unus Presbyter commode substentari possit, conferatque in reparationem tituli sui ruinosi, quantum & facultate possunt, & liberalitate valent, pro cujus rei adjumento Pontifex ipsi titulo uniet aliqua beneficia ruralia, in terris Ecclesiæ consistentia.

Non

Non mittant ſuos familiares ad nuntiandum promotiones factas Prælatis proviſis, nec pro commiſſionibus Eccleſiarum, aut ſententiis aliquid recipiant præter eſculenta & potulenta, ſecundum juris diſpoſitionem.

Pro proviſionibus Eccleſiarum non faciant relationes in Conſiſtorio, niſi aſſumendi ad Eccleſiam ſint illis qualitatibus dotati, quæ a ſacris Canonibus, & præcipue a conſtitutione Concilii Auctore ALEXANDRO III. requiruntur.

Cum ad Palatium equitant, aut ſe ipſos viſitant, vel in alio loco conveniunt, non ducant ſecum ultra XXX. equites familiares continuos commenſales, quorum XII. ad minus ſint in ſacris conſtituti.

Bene præſint domui ſuæ, familiamque honeſtam habeant, honeſtis veſtibus ornatam, puniantque habentes beneficia Eccleſiaſtica, ſi uſi fuerint veſtibus frappatis, & virgatis, neque protendentibus usque ad genu, & ultra.

In conviviis ſint ſobrii, ac modeſti, illisque cibis utantur, qui ſine luxu & pompa ad refectionem magis, quam ad gulam ſint aptiores.

In menſa audiant lectionem verbi divini, non ſonos muſicos, non cantus ſeculares, nec fabulas hiſtrionum, ut ſpirituali ac corporali cibo refecti glorificent Deum.

Abſtineant a venationibus clamoroſis ac accipitribus alendis, ac ſonitu cornuum, ac latratu canum, quæ non ſine ſcandalo a ſecularibus videri poſſunt, cum Deus non in ferarum venatores, ſed in hominum piſcatores honeſtæ vitæ exemplo, & divini verbi prædicatione illos elegerit.

Obſervent conſtitutionem B. GREGORII, editam in generali Synodo, ut ſcilicet clerici habitu togati, & converſatione modeſti, ſeu religioſi viri cameræ eorum præſint.

ſint. Orationi & lectioni vacent ſecundum PASCHALIS verba.

Exequiæ Cardinalium moderate fiant, ita, ut omnis impenſa non excedat ſummam mille florenorum.

Cardinales in capella, quando divinis officiis interſunt, ſilentium ſervent, ſineque riſu aut inanibus ſermonibus contemplentur, quæ dicuntur in Miſſa. Non habeant paramenta tam pretioſa, ut æquari, aut ſuperari videantur paramenta Pontificis.

In ædificiis fabricandis ſervent modum convenientem dignitati ſuæ, non ſumptuoſe, vel ſuperbe, ſed pro neceſſitate ſua & familiæ ſuæ.

ALEXANDER VI. *ſuper reformatione Cardinalium.*

Cardinales ſint contenti una tantum Eccleſia Epiſcopali, vel Metropolitana, cujuscunque valoris ſit.

Cardinalibus, qui ex Eccleſia, quam habent, aut ex ea, aut aliis beneficiis Eccleſiaſticis, vel ex penſionibus ſummam ſex millium ducatorum annuatim pro reditu recipiant, & nihil amplius poſſit eis commendari, aut concedi; habentes autem ultra dictam ſummam, teneantur dimittere infra ſex menſes in favorem perſonarum qualificatarum, quibus eis videbitur.

Dimittant ac libere renuntient in manibus Papæ, & ſacri Collegii omnes terras, & arces, ad vitam eorum obtentas, ut temporalibus curis exonerati liberius ad regimen univerſalis Eccleſiæ cum Pontifice inſiſtant.

Legati

Legati ne ad pompam & lucrum, ſed ad terrarum Eccleſiæ tranquillum ſtatum electi videantur perſonaliter, & continue in loco ſuæ legationis reſideant, quod ſi non fecerint, careant emolumentis, geſtaque per ipſos, vel officiales ſuos nullius ſint momenti.

Nulla legatio ultra biennium prorogari poſſit, ſtatimque peracto biennio vacare intelligatur.

In electione Pontificis pro voto ſuo nihil temporale, vel eccleſiaſticum poſſint recipere; quod ſi acceperint aliquid temporale, teneantur inter pauperes diſtribuere, & ſi illud fuerit aliquod Beneficium Eccleſiaſticum, in eo nullum titulum, neque jus acquirant, & in pœnam erroris in ſequenti electione Pontificis, quoad vocem activam & paſſivam ſint inhabiles, nulla diſpenſatione Pontificis, vel permiſſione, & licentia Collegii profutura.

Subditi alicui Principi, vel habentes in ejus terris reditus mille Ducatorum, vel ultra, cum tractatur in conſiſtorio ſecreto aliqua materia, quæ pertineat ad eum Principem, dummodo illa etiam concernat Pontificem, vel Eccleſiam, intrent in cubiculum Pontificis, donec materia diſcutitur.

Abſtineant ac omni ludo illicito, ac a jure prohibito, a venatione clamoroſa, & ab aucupiis a ſacris canonibus vetitis.

Prohibeantur ab ingreſſu conſiſtorii, qui bis a Pontifice admoniti de dictis ludis, & venatione non ſe correxerint.

Cardinales qui tanquam cardines, & Eccleſiæ columnæ cum Pontifice totius Eccleſiæ regiminis pondus ſubſtinere debent, non frequentent curias ſeculares Principum ſine licentia, in ſcriptis a Pontifice obtenta, neque eorum ſint Secretarii, aut protectores, ne miſceant ſecularia cum Eccleſiaſticis, memoresque ſint verbi Evangelici: *Quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo.*

Prohibeantur quoque ab ingreſſu Conſiſtorii bis admoniti, qui nocte ſine lumine per urbem incedunt, vel interſunt haſti-

hastiludiis, vel larvis, comœdiis, aut actus gentilitatem imitantes, ante se fieri consentiunt. Hoc enim, *teste Concilio Nanetensi*, diabolicum est, & sacris canonibus prohibitum. Numerus familiarium non excedat octuagesimum, inter quos XII. ad minus sint in sacris constituti, equitatura sint XXX. præter mulos clitelarios.

Pro relatione in consistorio facta, vel facienda, vel pro sententia lata, Cardinales sint contenti muneribus a jure permissis, esculentis scilicet, & poculentis, quæ paucis diebus possint consumi.

Relationes super provisionibus faciendæ, ipsis Cardinalibus, per --- ternum, unum, juxta laudabilem morem committantur.

Tibicines, & Musici, Buffones & Histriones, non ingrediantur domos Cardinalium, neque in cubiculis eorum serviant pueri, vel adolescentes, juxta illud *Bernardi* ad Eugenium tertium: *Discant a te Coepiscopi tui, comatulos pueros, & comptos adolescentes secum non habere.*

Resideant in Romana Curia, & qui sunt extra Italiam, redeant infra quatuor menses, qui in Italia, infra duos menses; alioquin amittant fructus beneficiorum, & emolumenta officiorum suorum, ac privilegia ipsis concessa, exceptis illis, qui ob officium a Sede Apostolica sibi injunctum, vel de licentia Pontificis absentes erunt.

Exequiæ Cardinalium computatis omnibus, non excedant Summam mille quingentorum florenorum.

Cardinalibus non dentur in Commendam Beneficia, non excedentia valorem centum Ducatorum, exceptis vacantibus per obitum suorum familiarium, quæ retinere possunt ad unum mensem, ut aliis pro suo arbitrio postea conferant.

Ex JULII III. *Reformatione non publicata.*

In Collegium Cardinalium non sunt cooptandi nisi viri gra-

graves, docti, modesti, quique in disciplina ecclesiastica cum laude versati fuerint, neque eorum numerus nisi ex maxima & rationabili causa augeatur, in eorumque creatione canones quoad ætatem uniuscujusque ordinis sunt observandi. Frater germanus Cardinalis viventis sit inhabilis ad dignitatem cardinalatus, ita ut eodem tempore duo fratres germani in collegio nullo modo esse possint. Qualitates Cardinalium sunt hæ: bonum de se exemplum hominibus præbere, domum ac familiam suam bene disponere ac regere, pauperes amare, fovere, oppressos sublevare, atque defendere. Pontificem maximum in administratione officii pontificialis prudenter atque amanter adjuvare, eique cum honore ac fide, omni metu ac temporali favore seposito, consilia dare, aulas Principum vitare. Titulorum suorum Ecclesias frequenter visitare, ac tam in temporalibus, quam in spiritualibus, si opus fuerit, reparare, Ecclesias, eorum administrationi commissas, per idoneos vicarios, ac suffraganeos regi & gubernari facere. Beneficia præsertim curata bene meritis conferre, privilegiis suis minime abuti, omniaque alia facere domi & foris, quibus ostendant, se merito cardines orbis christiani appellari.

Non habeant nisi unam Ecclesiam in titulum vel commendam, vel administrationem, & si plures habuerint, teneantur dimittere, & unam retinere, exceptis Cardinalibus Episcopis.

Non gaudeant privilegiis Cardinalium, nisi apud Pontificem resideant, vel de ejus licentia in Ecclesiis sibi commissis maneant, vel aliqua rationabili causa, per Pontificem in scriptis approbata, absentes sint, & super hoc observetur Decretum PAULI III. in Consistorio XVIII. Februarii MDXLVII. promulgato; visitent aliquo tempore anni per vices Ecclesias sibi commissas, ita ut munus suum in Ecclesiis particularibus obeant absque detrimento universalis Ecclesiæ regiminis.

In propositionibus Ecclesiarum referendis in Consistorio,

maximam diligentiam adhibeant in requirendis vita, & moribus promovendorum, processumque super hoc cum depositione testium factum tribus Cardinalibus ex quolibet ordine antiquioribus mittant, unaque cum eis summum Pontificem ante relationem de contentis in processu informent.

Ex Basiliensi Concilio.

Numerus Cardinalium fit adeo moderatus, quod nec sit gravis Ecclesiæ, nec superflua numerositate vilescat. Non excedant numerum XXIIII. urgente tamen magna Ecclesiæ necessitate, vel utilitate, possint adjici duo viri insignes, in quibus vitæ Sanctitas, & eximiæ virtutes refulgeant.

Assumantur Cardinales ex omnibus Christianitatis Regionibus, sint viri in scientia, moribus, ac rerum experientia excellentes, non minores XXX. annis. Magistri, Doctores, seu Licentiati, exceptis filiis, fratribusque ac nepotibus Regum, & magnorum Principum filiis, quibus cum circumspectione, & maturitate morum sufficit competens literatura.

Non sunt assumendi Cardinales nepotes, ex fratre vel sorore Romani Pontificis, nec alicujus Cardinalis viventis, non illegitime nati, non corpore vitiati, aut aliquo crimine, seu infamia notati.

Electio Cardinalium non per vota auricularia solum, sed per scrutinium fiat, illeque intelligatur electus, in quem Cardinales per subscriptionem manus propriæ collegialiter consenserint, cumque suæ dignitatis insignia receperint, juramentum præstet, si præsentes fuerint in publico consistorio, si vero absentes, in manibus alicujus Episcopi.

In vita vel morte relinquant propriis titulis tantum, unde communiter una persona sustentetur Ecclesiastica.

Munus

Munus proprium Cardinalium Episcoporum sit indagare, quæ regiones hæresibus, erroribus, superstitionibus infectæ sint; Presbyterorum vero, ubi mores & disciplina Ecclesiastica deficiat. Diaconorum autem, qui Reges & Principes, seu populi bellis infestentur.

Visitet quilibet Cardinalis, si præsens sit, singulis annis proprium titulum; & si absens, per idoneum vicarium.

Si inspexerint Papam negligentem, aut remissum, aut agentem, quæ ad statum illius non decent, filiali reverentia, & charitate tanquam Patrem obsecrent, ut officio pastorali, honorique ac debito suo satis faciat; si vero Pontifex aliquem ex Cardinalibus reprehensione dignum cognoverit, paterna charitate, & juxta Evangelicam Doctrinam corrigere studeat.

Benigne ac honorifice pertractent Prælatos, ad Romanam curiam venientes, eorumque negotia apud Pontificem gratis ac liberaliter expediant, ac foveant, non præbeant manus ad osculandum, nec patiantur fieri coram se genuflexiones Sacerdotum, quos in famulatu non retinent, nec aliquem Prælatum in domo, nisi a propria sede expulsum, vel pauperem, vitæ necessaria non habentem, & tunc cum charitate & honorifice eum tractent.

Non sint personarum acceptores, vel advocati, nec sint Principum, aut aliorum contra quemcunque cum pretio, vel sine, partiales protectores vel defensores.

Principum autem, aut Religiosorum gratis, & sine ullo quæstu justa negotia promoveant.

Gravitatem ac modestiam cum affabilitate servent, pietatem autem ad omnes.

Affines suos, præsertim bene meritos, aut pauperes negligere non debent, non tamen ipsos opum aut beneficiorum multitudine ita accumulent, ut aut alii scandalum patiantur, aut bona ab Ecclesiis profecta, in carnem & sanguinem, ultra quam necessitatis ratio postulat, effundantur.

Familia, Mensa, supellex rerum, & equorum, ne numerositate, fastu, aut pompis sit aliquo modo reprehensibilis.

Cardinales non legati ubicunque rubeis vestibus non utantur, nec mulas ornent serico vel auro.

Non habeant pueros ministerio cubiculi, sed Clericos, vel quosdam ex Monachis electos, qui testes sint in secreto suæ conversationis.

Cardinalibus non aliæ causæ, quam cathedralium Ecclesiarum, aut Monasteriorum, aut Principum, aut Communitatum, seu similes per Papam delegentur.

Familiares suos ad Prælatos provisos non mittant, ut inde munere accipiant.

Post mortem ipsorum nihil pro annulo in assignatione tituli ipsis traditi exigatur, cum labores eorum pro Ecclesia id mereantur.

Ex Lateranensi Concilio.

Cardinales sobrie, caste, ac pie vivant; sint vigiles divinis officiis, Missarumque celebrationibus intenti, habeant Cappellas in loco honesto domus, familia, mensa, supellex non fastu aut pompa sit reprehensibilis.

Prælatos, & insignes Viros ad Romanam curiam venientes, benigne ac honorifice pertractent; eorum negotia apud Pontificem gratiose liberaliterque commendata suscipientes.

Non habeant in domibus suis indecorum ministerium Episcoporum, Prælatorumve, ne dignitas in vilia descendat exercitia.

Non suscipiant partialitatem aliquam, neque protectores

res fiant Principum, aut communitatum, aut aliarum perſonarum contra quemque, niſi pro juſtitia, æquitate, ac pro conditione ſuæ dignitatis, vacentque omni diligentia in ſedandis ac componendis inter quoscunque litibus, oppreſſosque & injuſte gravatos pro viribus ſuis, & officii debito adjuvent.

Viſitent, ſi præſentes ſint, perſonaliter, ſi vero abſentes, per idoneum vicarium, loca ſuorum titulorum ſaltem ſingulis annis ſemel, invigilantes circa cultum divinum & Bona Eccleſiarum, explorantesque vitam & mores Clericorum, aut Parochianorum, quos ad honeſte vivendum debeant.

Donet quilibet Cardinalis in vita, vel in morte relinquat ſuo titulo, quantum ſit ſatis ad Presbyterum unum commode ſuſtentandum, & ſi Eccleſia reparatione indigeat, donet vel relinquat quantum ſibi videbitur.

Bona Eccleſiarum temere non effundant, ſed ea in ſanctis & piis operibus exponant, quorum cauſa permagni & opimi redditus per ſanctos patres ordinati fuerunt, Eccleſiis ſibi commiſſis de idoneo ac ſufficienti Vicario, ſeu ſuffraganeo cum mercede competente provideant.

Procurent Eccleſias ſibi commendatas, vel Abbatias, ſive Prioratus debite inſerviri eos familiares, equosque ſuis impenſis alant, quos ſua facultas conditioque ac dignitas patitur, ne luxus aut avaritia vitio notari poſſint.

Oſtendant ſe optimos Rectores eſſe ſuæ Domus, quæ debet eſſe patens hoſpitium, portusque ac refugium proborum, & doctorum maxime virorum, & pauperum nobilium, honeſtarumque perſonarum; ſintque de qualitate familiarium ſuorum curioſi, ne ex alienis vitiis turpem ſibi contrahant infamiæ notam.

Habeant Sacerdotes & Levitas honeſtis veſtibus, usque ad talum demiſſis, indutos, habentesque in cathedralibus dignitates, ac canonicos, ac primam dignitatem in collegiatis habentes, qui ſuis ſervitiis inſiſtant. Cardinaliumque Cappellani

lani caputium, in publicum deferre teneantur, ſcutiferis vero ſupra talos veſtes concedantur.

Parafrenarii vero, qui in continuo motu ſunt, expeditis veſtibus uti poſſint.

Curent ſcire quæ regiones hæreſibus, erroribusque infectæ ſint, ubi divinorum mandatorum eccleſiaſtica deficiat diſciplina, quique Reges, Principesque ac populi bellis infeſtentur, aut infeſtari timeant. Hæcque omnia Romano Pontifici referre ſtudeant.

Legati perſonaliter in ſuis legationibus adeſſe teneantur, nec per locumtenentes eas exercere poſſint, niſi de Mandato Pontificis, pro aliquibus gravioribus negotiis in Romana curia retineantur, vel ad alia loca mittantur, ſub pœna amiſſionis emolumentorum.

Omnes Cardinales in Romana Curia reſideant, exceptis iis, qui ratione ſibi officii injuncti, a Sede Apoſtolica, vel mandato & licentia Pontificis, vel juſto metu, vel alia rationabili cauſa abfuerint.

Expenſæ funebres Cardinalium, computatis omnibus, non excedant, Summam mille quingentorum florenorum.

Non revelent Cardinales vota data in Conſiſtorio, aut quæcunque ibi geſta ſunt, quæ in odium, præjudicium, aut ſcandalum alicujus redundare poſſint, ſub pœna perjurii, ac inobedientiæ; ſi autem aliquis in hoc, vel cum a Pontifice fuerit ſibi ſuper aliqua re ſilentium indictum, contrafecerit: ultra inobedientiam, ac perjurium latæ etiam ſententiæ excommunicationem incurrant.

III.

Αλωσις Romæ, ſive narratio Hiſtorica, quo pacto urbs Roma ſexto die Maji Menſis, Anno a nato bono publico MDXXVII. ab exercitu CAROLI V. Imperatoris, Duce Carolo Burbonio, oppugnata, capta, direpta vaſtataque ſit, ex fide dignis exemplaribus Italico, Hiſpanicoque idiomate ſcriptis fideli opera, ſtudioque in linguam latinam translata, ut fuſius pluribusque circumſtantiis, ad rei geſtæ veritatem pertinentibus, pertractata vix usquam reperiatur, Hiſtoria admiranda nec inanis miraculorum Dei.

Hiſtoria direptionis urbis Romæ.

ANno MDXXVII. ſumma penuria rerum neceſſariarum, tam quoad adminiſtrationem belli, quam victus & ſtipendiorum procurationem, Cæſaris *Caroli V.* exercitum Bononia cedere coegit, & iter verſus Romam inſtituere. Quo in itinere copiæ parum, aut nihil commeatus habuere, ut, quam ad Placentiam egeſtatem famemque perpeſſæ fuerant, ne comparari quidem cum iſta indigentia poſſet; quæ cauſſa exercitum rapido agmine Urbem petere adegit, ubi vi aut bonis verbis remedium malorum inventurum miles ſperabat. Hoc ſtudio Monaſterium Sancti Onofrii prope mœnia Urbis appulere, ubi aliquot dierum fame ſitique confecti, nonnihil vini offendere, reficiendis viribus oppido opportune. Eo loci inter medios hoſtes poſiti periculis undique imminentibus patebant. A fronte Pontificis legiones cum *Urſinorum* copiis, totaque Romana potentia infeſta omnia faciebant. A tergo magnis itineribus ſequebatur, cum reliquo exercitu Pontificis, Dux *Urbini*, ſane robur ipſum nervusque Papalis potentiæ: quippe eæ copiæ amplius triginta millibus facere dicebantur, collectæ ex veteranis Gallis, Venetis, Italisque. Præterea omnes circum Principes Civitatesque hoſtili in Cæſarem animo erant, ſolis *Senis* exceptis, quæ civitas Imperatoris majeſta-

tem, quantum in se erat, egregie servabat. Princeps *Borbonius*, Cæsarei exercitus summus Dux, bis feciali misso in Urbem nomine *Caroli*, primum petiit, apertis portis Imperatorium militem per urbem aliorsum iter facere sinerent, quæque commeatui opus futura essent, argento commodo soluto, impertirentur; id quod contemtui habitum, sannisque insuper irrisum negatumque fuit. Secunda dehinc postulatio Borbonii fuit, Urbem Imperatori ejusque militi nulla conditione patefacerent, aut quæ expugnationem mala secutura essent, obstinationi ipsorum propriæ accepta ferrent. Ad hoc *Rencius*, Pontificii præsidii Præfectus, fecialem muro abscedere jussit, neque unquam redire, aut suspendio vecordiam mandatorum luiturum. Ea responsione recepta, inclytus Dux Cæsareæ militiæ convocatis exercitus primoribus, signiferis, quique auctoritatem longis stipendiis habebant, consilium iniit, quid facto opus foret, deliberans. A fronte a tergo, circumque undique hostibus incincti impeditique erant, imminebant ingentes *Urbini* Principis copiæ, quæ vel solæ delendis ipsis satis erant, nec longe jam aberant aliæ etiam vicinarum Civitatum. Conclusum eo consilio est suburbium, quod *Burgam Novam* vocant, summo mane sequentis diei, quoquo modo fieri posset, injectis scalis penetrandum. Parati ad id equites ne calcaribus quidem positis summa alacritate peditem sequebantur. Deerant idonea murorum demolitioni tormenta, & suburbio expugnato, intra quod communire se posse, sperabant, facilius commeatum & pecuniam a Pontifice obtenturi erant. Neque ad audaciam augendam parum faciebat dissidium intra mœnia Italorum & Germanorum præsidiariorum, quod ipsis incognitum non erat. Capiendum certe ex re ipsa consilium, militem, hoste fameque pressum, mirifice inflammabat. Res non promptius conclusa, quam audacius feliciusque patrata est. Nebula, Sole oriente, densior altero mane insurrexerat, quæ

com-

commode incurrentem militem tegebat. Veles primum nullo tumultu, injectis muro scalis, eos tenuit; sequuta mox gravis armatura uno impetu mœnibus transcensis, Armamentarium Pontificis occupavit, ubi ingens copia muralium manualiumque tormentorum inventa, hostem armis spoliavit, incurrentique militi subsidio fuit. Levis Germanorum armatura portam S. Spiritus pari successu expugnavit, quam sequutum robur exercitus ante medium diem Palatium Papale, totumque suburbium, tenuit. Cæsa eo incursu quinque amplius Italorum præsidiariorum millia, stipendio Pontificis merentia. Cæsareo exercitu trecenti, fere omnes Hispani, desiderati sunt; inter quos fortissimus Princeps Dux ipse *Borbonius* dum scalam animando militi promtius inscendit, globo manualis tormenti trajectus occubuit. Ita suburbium totum brevissimi temporis spatio direptum est, paucis captivitati servatis, cum furens periculo & successu exercitus nemini parceret. Pontifex ipse tam inopinata rerum alteratione perculsus, cum omnibus suis stipatoribus, Cardinalibus, Episcopis, aliisque magnatibus, cognatis partim suis, Castrum sancti Angeli præpete fuga petiit. Ea fuga supra pontem S Angeli plurimi de plebe, viri, fœminæ, puerique, Equitum, militum, civiumque concursu elisi extinctique imminentem urbi direptionem fato prævenere. Proinde metu consternatus populus unde vel quorsum fugiendum foret, non poterat perspicere, pars manus infestas hostium dum vitare studet, incurrit. Summa, maxima pars palantium a duobus Hispanorum signis, quæ ad id destinata, miseros sequebantur, interemta atque deleta est. De Castello nulli ictus tormentorum audiebantur, licet oppido omnis generis machinis instructum esset, cum præcipiti Romanorum fuga hostes ab civibus urbanoque populo discerni minime possent. Cum jam ergo Romani, qui tali periculo tam prope esse minime credere potuerant, Pontificiis pollicitationibus alia omnia

Xxx 2 per-

persuadentibus, extrema rerum perpessi, in resistendo nullam spem haberent, victore pro lubitu per omnes angulos grassante; *Albertum* Marchionem Brandeburgensem summis precibus eo tamdem commovere, ut, velut Germanici sanguinis Princeps, & ob hoc exercitu gratior, furentem militem alloqueretur, & ad inducias pacemque hortaretur. Facturos quæ placuissent Romanos, quæque possibilia sint omnia, modo de reliquo direptionibus cædibusque abstineretur. Non defuit *Albertus* petitioni, ut qui tot miserorum hominum infantiumque sanguini interitum bonis verbis amoveri posse crederet, quin ad exercitus Cæsarei præfectos de accipienda ingenti pecuniæ summa, & sanciendis aliquot dierum induciis verba faceret. Verum furibundus miles vix Principi ipsi pepercit, quin futuras cædes ipsius sanguine auspicaretur, ut ægre elapsus ad mortem poscentibus omnia bona, quæ in urbe tum habebat, diripienda reliquerit. Quin & postea captus Germani cujusdam tribuni versutia Hispanorum manibus subductus est, alioquin certo certius periturus. Recente adhuc furore in aliam quoque urbis partem per Pontem Sancti Pancratii victores irruperunt; servatis ordinibus omnia obvia ferro flammisque prosternentes, spoliis, cædibus, direptionibus, captionibus, omnia late vastantes. Quos captos habebant quemque secundum censum censebant, neque ulla spes effugii erat, donec a quoquo exacta auri summa coram deponeretur. Tota Roma supra ætatem trium annorum nullus mortalium inventus est, qui non pro capite suo certam pecuniæ summam dependere coactus fuerit. Nonnullis accidit ter censeri, aliis tertio amplius quam solvere poterant, quibus non credebatur illico gladiis transacti vitam precio mutabant. Pauci elapsi turbis sunt. Viginti amplius millia facultatibus exactione perditis, Urbe, in exilium, solo corpore non spoliati, excessere, ut fide digni homines sopito tumultu, rationem postea iniverunt. Nemini omnino homi-

hominum pœna iſta pepercit. Non Hoſpitali ipſi ſive Noſocomio Germanorum. Adeo furor militaris omnia pervagabatur. Eodem deinceps die per pontem Sixtinum ſummo fortunæ favore ipſum caput urbis irrupere. Id vi ſtatim occupatum exemplo ſuburbiorum & ipſum tractavere. Aliquot Cardinales, Epiſcopi, Mercatores, prædivites, Monachi, Veſtalesque capti, occiſi, cenſiti, ſpoliati: Virgines ſacræ ſtupris corruptæ. Libri magnarum opum rationes, reditus, expenſasque continentes, diſciſſi disjectique numquam poſt uſui dominis ſuis fuere. Bullæ Papales, Chartæ ſigillis Pontificiis munitæ, vetera magnatum Privilegia conſciſſa, pedibus proculcata, dentibus etiam diſrupta ſunt. Ingens malum miles mercatoribus & fæneratoribus dedit, Syngraphis Chirographisque peſſumdatis quibus maxima pecuniæ ſumma credita debitaque continebatur. Nec ulla re major auri vis periiſſe tum putanda eſt, ſtabula Equorum, Aſinorum, mularumque Papalibus bullis, literisque magnatum, Negociatorumque opplebantur, ne quis ſtramentorum inquirendorum labor eſſet. Templa etiam Sanctorum, Petri, Pauli, Laurentii, &c. omnibus parietum & Secretariorum, ſacellorumque & altarium ornamentis nudata & ſpoliata ſunt. Reliquiæ omnes ſi quæ auro argentove aptæ erant, detracto metallo, ſparſæ humi conculcatæque; Infulæ, Calices, immo quicquid auro argentove inductum indutumve erat, raptum, profligatum, perditumque eſt. Adeo ut tota urbe nullus calix ulli templo ſuperfuerit, unde divinæ res procurarentur. In ipſo ſancti Petri fano, ad gradus altaris, & in ipſis penetralibus ſacræ ædis ſupra bis centum homines trucidati ſunt; inter quos ſpiculatores non pauci Helvetii, ex iis qui corporis cuſtodes Pontifici ſemper adſunt. Direptio tantæ tamque opulentæ urbis quatuor decemque integros dies Hiſpano & Germano militi ſatis fuit, cæſis, ſpoliatis, direptis omnibus, unde ſpes lucri affulgebat. Inerant civitati non pauci mili-

tes, qui animo ſemper in Cæſarem propenſo fuerant, neque unquam Pontificis partibus contra ipſum favere voluerant; verum his fides ſervata nullo emolumento fuit, cum contra victor clamaret; quid ita non muros acceſſerint, immittendis urbi ſociis, ſi conſtanti in Imperatorem fide fuerint? His tot ærumnarum exantlatio nequaquam contra ſævitiam prædatorum profuit. Neque ſexus, natio, aut dignitas ulla jam reperiebatur, quin mulieres, viri Græci, Judæi, Barbari, Principes, Cardinales, Epiſcopi, Laici, Clericique eodem omnes pondere æſtimarentur. Genus tormenti apud Italos increbuit, quod ipſis barbaro vocabulo *Strapacorda* vocatur; hoc affici dum vitæ parceretur, tum beneficium erat, tamen uſu compertum eſt plures negatam pecuniæ ſummam eo cruciatu coactos, pendiſſe. Nonnullos qui, quod exigebatur, tergiverſando exire moliti eſſent, milites teſtibus fune colligatis ſublimes ab ipſis ſuſpendere. Novi cruciatus, nova ſuppliciorum genera inveniebantur, ut rapinis prædisque dudum concepta ex fame & penuria rerum neceſſariarum rabies apud victorem militem ſedaretur. Uti ſemper inexpectata poſt enormem egeſtatem abundantia feroces efferosque reddit mortalium animos, ut vindictæ cupidi etiam innocentibus immineant. Inter Hiſpanos fuere, qui, (ut gens ea belluinæ libidinis eſt, neque ullis legibus tenetur, quoties licentia explendæ voluptati non deeſt,) puellas nondum puberes, neque decimo ætatis anno completo, ad ſtuprum rapuere, tamque horrendis modis hinc inde divulſas tractavere, ut major earum pars ſpiritum fœdiſſimæ hoſtium libidini contradiderit. Ea res Germanorum nonnullis in exercitu potentibus, nunciata, ita eos commovit, ut immania facinora manu ulti ſint, interfectis qui peſſimo exemplo diſciplinam militarem temeraverant. Epiſcoporum Procerumque Eccleſiaſticorum aliqui, cum præſcriptum auri pondus non extemplo penderent, inſtar furum crucia-

rio-

riorumque manibus poſt tergum revinctis manipulatim per exercitum, poſt vicatim per urbem, traducti ſunt, ut ſpectaculo cæteris eſſent, ne quod victores exigebant, quisquam perſolvere detrectaret. Plurimas ſacrarum virginum, ut quæque forma & familia conſpicuæ erant, Hiſpani abductas concubinatui ſervaverunt; Nonnulli Romanorum poſt vitiatum corpus filias ab iis ſuas redemerunt, vel & redimere coacti ſunt, pretio XX. XXX. vel plurium aureorum, ex placito eorum, quorum voluntas imperium erat. Inter hos reperti ſunt, qui pretium redimendorum liberorum, cum exactionibus militum depauperati prorſus forent, per exercitum commendicaverunt. In eo rerum ſtatu Roma XV. dies ſine magiſtratu, ordine, juſtitia, imperio, diſciplinaque fuit, prout potens erat, quoque jus manu ſibi faciente; nihilque libidini avaritiæque ſuæ negantibus, qui, cum ſemper magna victus anguſtia fuiſſent, tum ex voto, licet fere præter ſpem, prædivitum hominum facultatibus imperabant. Civium multa millia corpore ſolo ſalvo, cum redemtis ex inceſtu, adulterio, ſtuproque, conjugiis liberisque, nihil ſupereſſet, unde viverent, Anconam, Venetias, Neapolim, in exſilium abiere. Urbe adeo vaſtata atque diruta, ut ægre integram vel unam aliquam domum inveniſſes; nec ſpecies tantæ majeſtatis reſtabat, quanta ante pauciſſimos dies Terrarum Orbis Imperii fundatricem conſervatricemque etiamnum teſtabatur. Cardinalium nonnulli capti, domibus direptis luxuriæ diu congeſta inſtrumenta palam fœdari videre. Cardinalis *Sena* Palatio ſuo extractus magno auri pondere vitam redimere compulſus eſt. Ipſæ ædes vectibus dolabrisque effractæ, portæ combuſtæ, theſauri ingentes elati, rapinæ furentibus, ut quæque manus militum confidentior intraverat. Hiſpanorum globus Cardinalis *Ponceti inſignes* & celebres divitias diripuit, auro argentoque ſervato, pretioſis vaſis, ſupellectili, lectis, pulvinaribus, & quicquid hujus cenſus erat, per vicos diſperſis,

ſis, quæ meliorum cupidine & abundantia avaritia militis contemnebat. Duo alii purpurati Patres *Ara Cœli*, qui Ordinis S. Franciſci fuerat, Cardinaliſque *Minerva*, Dominici quondam monachus, cenſiti, exacto auro perſoluto, dimiſſi ſunt, nec cognitum eſt niſi perpaucis, quo pretio captivitatem redemerint. Dominici Maximi ſummæ inter Romanos nobilitatis viri duo filii, major annorum ſex & viginti, veteri proſapia ſua digno obitu parentem antevertere; irrumpentibus enim latronibus ſenemque vinculis conſtricturis obvii ambo eousque dimicando obſtitere, donec uterque confoſſus morte ad patrem aditum patefecit. Inſignis hic aſtutia Hiſpanorum fuit; exploratoribus enim præmiſſis ditiſſimas quasque domos potentiorum civium cognitas habebant, quas poſtea velut forte fortuna oblatas, dum in acie ſtans Germanus miles hoſtem operitur, ipſi primi diripuere, ſpoliiſque præſignibus aliorum periculo potiti ſunt, dominos ædium indicta capitibus pecunia mulctavere, ſine damno poſtea futuros ipſorum defenſione tutos, dejerantes. At Germanorum manipuli fortiores, ubi res ab aliquot diebus cognita fuit, furentes deceptione, globatim Hiſpanorum domicilia irruperunt, quodque illi dolo præceperant, iſti vi rapuere, non ſine cædibus mutuis, Victoria tamen Germanorum partibus favente. Nec fando legendove perceptum eſt, mille retro annis exercitum aliquem tot pretioſis ſpoliis ditatum fuiſſe, nec ullis tanti temporis hiſtoriis compertum tantillas copias tot prædivitum Principum Civiumque fortunis direptis adeo locupletem prædam feciſſe. Quæ celeberrima Annalibus veterum expugnatio Hieroſolymorum fuit, eam ne minima quidem parte cum iſta direptione comparari poſſe, Romanorum fœminæ filiæque arbitratæ ſunt. Earum nulli fere quovis genere libidinum & crudelitatum parcebatur. In oculis maritorum dilectiſſimæ conjuges ab Hiſpanorum lixis conſtupratæ ſunt, clamantibus utriſque tolerabiliorem vel crudelis-

delissimam mortis speciem esse, sed furore hostico parum animum advertente. Filiæ neptesque Magnatum Procerumque, summis familiis thoro destinatæ, spem conjugii sobolisque nobilissimis juvenibus debitam, incesto concubitu spurcorum prædonum perdidere. Neque tam immania facinora humano more perpetrabantur, divulsæ disruptæque impuberes puellæ exsecrabili exitu florem ætatis posuerunt. Ut in his acrior & fædior Hispanorum furor fuit; Ita Germanorum in vexandis Sacerdotibus magis improbus. Nihil ludibriorum plebs militaris omittebat, quin sacrificis omnique Clero vicatim prodiens & gesticulando ceremonias templis solemnes exprimens, ægre, prout poterat, faceret. Præcipue duo urbis loca iis ludis velut destinata erant, area Templi Petrini, & Campus Floræ, quibus singulis diebus insultabatur, moleste ferentibus Hispanis tantam, ut putabant, impietatem: neque semel res ad manus venit; cædibusque ludis tam frequentibus plerumque litabatur. Supellex pretiosa, gemmas aliaque cimelia tam vilia copia ipsa fecerat, ut quæ X. vigintique aureis parata non fuerant, uno dimidiove venalia haberentur. Vici omnes oppleti pretiosi operis & materiæ utensilibus, quæ magni olim constiterant, pedibus præeuntium suppofuerunt. Intexta auro tapetia, lecti bombyce texti, vestes argento ductæ, lino pretiosissimo facta umbracula & mille luxuriæ instrumenta cœno lutoque oppleta passim proculcabantur. Cadavera occisorum, quorum supra decem millia numerata sunt, paucis tamen e Cæsariano milite inventis, quatuor aut quinque diebus sepulcris caruere, tandem constipata & acervatim congesta obruta potius humo, quam sepulta, fœdissimo fætore omnia turpaverunt. Unde post orta pestilentia crudelitatem Victoris cæsorum hostium tabo ulta est. Sacrarum ædium thesauris adeo privilegium nullum erat, ut effosso B. Petri Conditorio aurum in eo quæsitum perhibeatur. Crucis species quæ ejusdem Apostoli aureæ portæ affixa

 erat,

erat, detracta est; nihil sanctitatem tot seculorum habens non violatum & profanatum. Decem diebus inter hæc elapsis, urbem appulit Dux Venetæ legionis Alexander de Vitela, Imperatori stipendia facere cupiens. Is cum mille peditum equitumque agmine in fidem Cæsaris præstito sacramento receptus est. Plurimi alii hujus exemplo idem ambibant, sed nemini eo pervenire consensum est, licet undique magnis manipulis milites convolarent. Alexandro custodia corporis Cardinalis *Columnæ* commissa est: Taceri non debet, quod nonnulli Germanorum militum globi ludibrio circumsessi in arce Pontificis, facinus exhibuerunt. Ii mulabus equisque catervatim insidentes cum omnem urbem spectaculo ridicularum gesticulationum, opprobrio sacerdotum fictarum, attraxissent, prope Castrum S. Angeli tamdem constituere. Tum unus inter eos vultus majestate & corporis proceritate paullum cæteris conspectior, induto habitu Pontificali, Corona triplici capiti imposita, infulis stolisque pretiosissimis involutus, pompa Papali, equo se generosissimo collocari fecit. Aderant non pauci magnatum Cardinaliumque vestimentis exornati, pars Episcopalibus mitris, pars cocco, albisque tunicis, pro se quisque sacerdotum Proceres exprimens: neque non satellites hinc inde equitantem circumcursabant, tympanis tibiisque undique perstrepentibus; plane ut Summi Pontificis agmen, ipsum stipans proequitantem, videre dixisses. Cum Castellum vel & aliam aliquam domum accessissent, qua Procerum captivorum aliquis obsidebatur, porrectis digitis benedicebat populum. Ubi lassus equitandi fuerat, sella parata humeris satellitum imponebatur; nonnunquam grandi poculo correpto, Captivo Pontifici propinabat, saluti ipsius & perpetuæ custodiæ. Secuti ficticium Papam omnes Cardinalium, Episcoporumque, instar fidorum filiorum, patris haustum excepere; simul juramento se agmenque omne devincientes præeunte verba Præsule; nulli se umquam templo

ædi-

ædificando affuturos, Cæſari tamquam legitimo ſolique ipſorum Principi, obtemperaturos, fidemque ſervaturos; nullis umquam dolis inſidiisve Romanum Imperium, quod nunc eſſet, infeſtaturos. Verum quod ex præſcripto Apoſtoli Pauli ipſis conveniret, obedientiam Magiſtratibus, inſtar Chriſti, Petri, & omnium vere Chriſtianorum, cum ipſius vitæ periculo firmam conſervaturos. Quod contra Pontifices Romani cum omni Cardinalium ſuorum choro ſemper ſenſerint, Excommunicatis Reipublicæ Chriſtianæ neceſſariis Imperatoribus non alia de cauſa, quam quod horribili & inaudito ipſorum faſtui regia capita ſubmittere detrectarent. Hinc orta innumerabilia mala adeo Divinam iram in genus mortalium exacerbaſſe, ut nulla non ætas, dum Papæ rerum potiti ſint, civilibus, parricidalibus, ſacrilegisque bellis fas fere omne piumque tradiderit. Jam reſpexiſſe miſeros a tanto tempore Deum, ultriciaque ipſorum arma ſedi omnium ſcelerum intuliſſe, ut videre tandem poſſint, quid meriti ſint, qui Religionem voluptatibus ſuis conſtrinxerit. Eſſe nimirum penes Cæſarem virtutem animosque vindicandorum majorum præceſſorumque ſuorum, quorum capitibus ſceleratos pedes Pontifices impoſuerint. Se quidem (ea proclamatio militaris Papæ tum fuit) ut antea juramento ſanxerit, Imperatori fidum obedientemque dum vita ſuppetat, futurum; Ab obitu vero ſuo jus omne Pontificiæ dignitatis teſtamento, (conſentientibus quos penes ejus negotii cardo verteretur,) *Martino Luthero* transſcripturum; ut is pro lubitu & uſu publico Sedi Apoſtolicæ tot vitia, jam præſulum libidine, & annorum ſerie contracta, exſtirparet, novisque velis, rudentibus, remis, & magiſtris navem Petri inſtrueret; quæ palaret modo velut ludibrio ventorum & æquoris expoſita, inſciis regimis incurioſisque qui ad clavum ſedentes noctu diuque pergræcarentur, parum de tempeſtate ſolliciti. Addidit his magna voce. Cui ea res placeret, quique arbitrium ſuum

in ea exſequenda ſecuturus eſſet, manu ſublata clarum conſenſui ſignum daret. Compoſiti ad id milites, toto agmine manibus porrectis vociferati ſunt. *Vita Luthero Papæ. Vivat Lutherus Pontifex.* Ea omnia in oculis Clementis Septimi geſta, quo vultu excepta ab ipſo univerſoque comitatu fuerint, in facili eſt conjectari. Nullo momento ab interitu ſecuri eſſe poterant, qui neque ſpem vitæ ullam habebant, cum victorem tanto jam tempore omnia vaſtantem, ipſisque inſuper inſultantem, audire & videre cogebantur, neque ratio componendæ pacis erat; tanta obſtinatione furor militaris inarſerat. Fuit inter Germanos Veteranos nomine *Grunvaldi* celebris virtute, ſed & mire procax; nulli non facinori exſequendo habilis habebatur. Hic clara voce prope mœnia Caſtelli jactitavit: paratum ſe membratim diſcerpti Pontificis viſcerum partem deglutire, modo ut certus interemti nuncius Luthero venire poſſet, cum tot jam annis Verbum Dei Papæ obfuſcarint, quantumque in ipſis fuit, pro tegmine injuſtæ injurioſæque potentiæ, contra piorum omnium ſententiam, habuerint. Cætera quæ petulantia inaudita furibundus miles Pontificiis auribus occinuit, tam varia, partim fœda & dira dictu ſunt, ut melius omnino ſilentio prætereantur; cum alioquin etiam exemplis acuenda gens ea non ſit, per ſe ſuoſque mores inveniundis patrandiſque injuriis ſatis ſuperque ingenioſa. Vetuſtiſſimam ædiculam Palatii, in qua ſolemni more plurimis retro Pontificibus ſacra peracta fuerant, ſtabulo equino aſinarioque lixæ commutavere. Bullæ Papales, indulgentiarum teſtimonia, Reſcripta Antiſtitum ſtraminis loco jumentis cubilia præbuerunt. Ingentium Regiorumque redituum & theſaurorum inſtrumenta irrecuperabili damno inſtar putris fœni conſumta ſunt. Principem Borbonium, Ducem exercitus Imperatorii, fato in expugnatione ſuburbii functum, in S. Sixti ſacrario, quo Pontifices cum omnibus Cardinalibus ſuis magna pompa ſacra face-

facere soliti, contumulaverunt; ense principali, de more familiarum talium, brachio supposito. Ne scilicet etiam post discessum exercitus, qui tanto eum honore affecerat, Pontifici deesset, quod memoriam perpessorum malorum redintegraret. Octavo die ab expugnatione cum spoliis omnia etiamnum ferverent, qui Cæsarearum partium semper fuerat, metuque Clementis Urbe excesserat, in eam rediit mille circiter equitibus peditibusque stipatus, Cardinalis *Columnesius*, plerisque Papalium partium asseclis extreme exosus, Imperatori vero ejusque ducibus acceptissimus Princeps. Visu dignissimum id agmen fuit insigniter ornatum, & quod armis, equis, militumque egregia specie animum potentiamque Cardinalis bene commendaret. Is fœdissimo rerum statu conspecto, cum a tantillis copiis tam munitam instructamque urbem in id loci redactam videret, ut prudentissimus quisque multis ad tantæ rei effectum annis opus fuisse putasset, non potuit quin testaretur, non Imperatoris aut militum ipsius hoc opus esse, sed Dei omnipotentis, qui perspicue aliquando mortalibus ostendere vellet, parva vi magnarum rerum expeditiones in sua manu esse. Annus is, quo hæc gesta sunt, alter ab eo fuit, quo, licet non direpta adeo, occupata tamen Roma fuit a minori etiam exercitu. Cum enim Cæsaris copiæ Neapoli decederent, Vice-Rex ejus Regni & *Hugo de Moncada*, Hispanorum ductor, itinera omnia versus urbem tam arcte exploratoribus & militum cohortibus insedere, ut de adventu ipsorum minimo minus Pontifex rescíscere potuerit. In eo exercitu quatuor non amplius millia peditum, & mille levis armaturæ equites fuisse perhibentur. Ii nullo rumore ad urbem delato, subito in portis apparuere, quarum quamque ducentorum equitum turma insessam, tutam ubi fecissent, rapido agmine mediam urbem invaserunt. Ad Colonam tertiam amplius horam dimicavere, donec repulsis præsidiariis Palatium Cæsareo nomine occu-

occuparunt, ipſumque mox ſancti Angeli Caſtrum, in quod Pontifex confugerat. Palatio vi effracto, neminem qui reſiſteret offendentes, omnia diſpoliarunt, ingenti pecuniæ pretioſarumque rerum ſumma in poteſtatem redacta. Id quod Pontifici nunciatum certum eum fecit, ſecus atque perſuaſum habebat, *Moncadam* nihil non armis tentaturum obtenturumque. Itaque legatis ad eum miſſis rem eo reduxit, ut Cæſareus Dux proclamari per urbem juſſerit, nemo ſibi rebusque ſuis de cætero metueret; non enim animo eſſe Imperatori quemquam injuria afficere, præter eos, quibus cum de pace jam ipſius nomine transactum eſſet. Itaque continerent arma, ſi clemente Cæſare uti vellent. Multis ea res amiſſam jam pene ſecuritatem reſtituit; prudentiores eventum alii tam inopinato exemplo non credere, ſed quæ in urbe habebant exportare. Iis ſequenti anno metus iſte plurimum profuit, ſalvis extra muros conſervatis iis, quæ Borboniana expugnatione haud dubiò periiſſent. Idem iſte *Moncada* Vice-Rege Neapolitano comitatus tum quoque Romam venit, cum jam urbis ſextum decimum diem in poteſtate Borbonianorum fuiſſet. Erant in copiis ipſius tria millia peditum Germanorum, ſeptem Hiſpanorum; multaque tormenta; neque adventus ejus parum miſero rerum omnium ſtatui profuit. E veſtigio enim, ut tot malorum finis tandem aliquis eſſet, licentiaque penitus omnia perdendi militi demeretur; tres nomine Imperatoris civitati Rectores dati ſunt, quorum ſuum cuique imperandi ſpacium aſſignatum, ut cohiberi duarum, metu peccatura tertia pars poſſet. Cæſariarum etiam partium erat præter *Columneſium*, Cardinalis *Enceſordius*; in ejus domum multi Epiſcoporum, Procerumque & nobilitatis urbanæ omnia ſua bona conſtipaverant, arbitrati, quoniam nota ipſius in exercitu erga Imperatorem fides erat, tutiore ſe loco non poſſe fortunas ſuas collocare. Verum ſpes eos ſua prorſus decepit; Hiſpanorum enim cohortes cum ejus rei notitiam haberent, non deſtitere, quin obſeſſum Cardinalem in pote-

ſtatem

ſtatem redigerent; qui initio quidem ut ſe ſuasque, quæque penes ipſum eſſent, facultates rapinæ eximeret, triginta aureorum millia perſolvere coactus eſt. Mox vero cum Germanorum celeberrimi ductoris *Fronſpergii* filius, *Melchior* nomine, familiaritatis gratia domum Principis ingreſſus eſſet, eaque res ad Hiſpanos enunciaretur; veriti, ne quod divitiarum ibi congeſtum noverant, in Germanorum manus veniret; ipſi prævenire; fructumque laboris percipere voluerunt.

Nocte igitur concubia domum expugnant, arcas, ciſtasque omnes effringunt, quodcunque ferri agique poterat aurum argentumque exportant. Immenſa pecuniæ precioſarumque rerum vis tum direpta eſt; quantam ſcilicet credibile eſt tot opulentiſſimos Præſules civesque in tuto deponere voluiſſe, cum ſpoliari ſuas domus metueret. Summa feſtinatione direptio hæc perpetrata eſt, in vicinas quasdam ædes raptim opibus congeſtis, altera die vacuis iis relictis, quæ quod efferri poſſet, jam non habebant. Neque Cardinali integrum erat ea de re apud exercitum ducesve conqueri, quin metu mortis muſſare & conſentire velut damnis ſuis cogebatur. Poſtridie cohors Germanorum Cardinalis cuſtodiæ inani domui immiſſa eſt. Jam victualium quæque ad edendi bibendique luxum faciebant, tanta ubique copia adfluebat, ut omnibus cellis, tabernis, culinisque magnatum patentibus, potius qui pararent & menſis epulas inferrent, deeſſent; quam qui parta & præpoſita conſumerent. Stans ad ſigna in formidinem hoſtium miles undique comportatis vini doliis, diem potando ducebat; domus poſt ſtationem ingreſſus noctem pergræcando jungebat: neque erat quod quis metueret, vel de qua re ſollicitus eſſet, niſi quo pacto immenſam vim auri argentique, quam prædatus fuerat, ſervaret, aut tandem urbe relicta, ſecum aſportare poſſet. Tantæ tamque immani Urbis quondam Orbis dominæ vaſtationi & direptioni ſua prodigia non defuere. Vivebat tum etiam Romæ fatui quidam capitis homun-

muncio, Senis oriundus, extrema paupertate, *Johannes Baptista* nomine, adeo indigens, ut semitectus, inferiori corporis parte vili panno circumvoluta, per vicos sæpe incederet. Is, nemine ejus cœpta curante, Jovis die Paschati proximo, quem viridem vulgo appellant, Anni M. D. XXVII. quo ipso hæc gesta sunt, cum Sacramento solemni Domini memoria recoleretur, magnaque ceremoniarum pompa Bulla, quæ Cœnæ Domini dicitur, populo prælegeretur, in Templo Petri, magnæ se ejus Apostoli statuæ imposuit; Ibi cum paulum consedisset, magno clamore Pontificem, Cardinales, Episcopos, universamque Curiam Romanam allocutus est: Verterent dudum aliena ad Deum pectora, luxu, libidine, avaritia, desisterent. Quæ mala omnes & pro se quisque animo haberent, eo ejicerent, tempus ipsum retrocedendi arcto limite contineri: Imminere Vindicem sceleribus Deum, qui pati jam non possit amplius tam immanium facinorum tam diuturnam continuationem. Quod si contemturi, adjecit, hos meos monitus estis, neque illico parituri; scire vos volo pro certo, brevi urbem hanc evertendam, hostiumque potestati tradendam in consilio Dei omnipotentis conclusum esse. Tu vero, qui Pontificem Vicariumque Dei te consalutari jubes, neque Pontifex, neque Vicarius Dei es. Tune loco pulso Christo, potentiam tibi vindicare impune audeas? Imminet commoti vobis Numinis ira; desistite maleficiis, quodque rectum justumque esse non ignoratis, id sequimini. His pluribusque in hanc sententiam aliis homo, quem pro fatuo omnes contemserant, quasi pro concione universum Senatum Romani Antistitii increpavit. Neque quisquam, præcipue magnatum erat, qui illius ullam rationem habendam censeret; quoque risu rem sequente; & fatuorum privilegia esse, ut, quæ vellent, impune loquerentur dictitante. Ea opinio sane misero alioquin homini præsidio fuit; cum fortasse, si secus fuissent, supplicium vel carcerem non effugisset. Cum in ipso templo

ad

ad ipſum talia de eo verba deferrentur, *illico*, nequaquam in his ſe fatuum eſſe proclamavit, ſed mandatum Dei exſequi, cui ſi parere nollent, periculo ipſorum rem gererent, ſeſe quæ certo ventura ſciret, prænunciaſſe. Sequenti mox Paſchatis die cum ingenti pompa ſacra ſolemni ritu peracta forent, denuo velut ſubſellium ſuum inſcendit; majoreque, quam antehac, vocis contentione eadem aliaque inſuper verba declamavit. Deſiſtite, ait, ſuperbia maliſque moribus veſtris, denuo moniti; quod ſi neglexeritis, prædico, univerſa urbe pium impiumque eadem pœna hoſtium poteſtati ſubjiciendos. Addidiſſe non pauca contumelioſa in Pontificem ejuſque natales & ſtirpem dicitur; quibus a ſatellitibus auditis, cum templo exire vellet, comprehenſus, fuſtibus pugniſque cæſus, & in Caſtrum S. Angeli in carcerem raptus eſt. Inter vapulandum ſubridens nequaquam illibenti animo ſe pro Domino ſuo iſta ferre confeſſus eſt, quin & majora ſponte perpeſſurum; ſufficere enim conſcientiam ſibi ſuam, qua noſſet Dei mandata pronunciaſſe. Ductus mox in carcerem; at vos, inquit, non diu me iſthic tenebitis, majoris potentiæ vindex veniet, qui hinc me brevi omnino invitis vobis educet. Stetit fides viliſſimi homunculi prædictis.

Paucis enim poſt eum diebus, ſexto videlicet Maji, Cæſareanus miles urbem expugnavit, miſerumque carcere liberavit. Exiens cuſtodia, cum omnia alia facie & in pejus verſa conſpiceret, ſilentio rem tantam ſecum admiratus eſt: Cumque omnia ferri atque agi videret: Boni, inquit, viri, agite, rapite, vertite omnia, quippe tempus hoc vobis deſtinatum eſt; verum ſcitote, omnia revomituros, quæ jam tanto furore deglutitis. Eo audito, duo treſve Hiſpani milites obtorto collo hominem abſtrahunt, cædem minitati, niſi quæ deinceps futura eſſent, ipſis prædiceret; reſpondit ut timore perculſus: nihil ſe prædicendum habere; neque quæ ventura imminerent, ſcire ſuum eſſe. Ea de reſponſione plurimi hinc

 inde

inde per exercitum ſermones nati ſunt. Fuit dehinc ad diſceſſionem usque copiarum in exercitu, & hinc inde commeans cibo potuque a militibus ſuſtentatus eſt. Prædictiones certe ipſius tam quæ Urbis direptionem, quam quæ exercitus infortunium tetigere, nequaquam irritæ fuerunt.

De Urbis quidem vaſtatione hactenus auditum eſt: Copiæ vero ſpoliis & divitiis ſupra vota onuſtæ, peſſime quoque pleræque interiere; adeo ut miles ne centeſimus quidem quisque patriam ſuam quicquam de eo intulerit, quod tanto pondere ferebat. Orta namque ſubito peſtilentia adeo crebros eos confecit, ut inſtar culicum muſcarumve in publico, perque vicos ſpoliatæ urbis, aut regionum civitatumque, per quas iter faciundum erat, conciderent. Si cui furor mortiferæ tabis pepercerat, is nullo modo quod partum habebat, Italia efferre quibat. Ingens multitudo ab inſidentibus viam latronibus, eo fine in inſidiis latentibus, trucidata eſt; qui miſeri precium cædium ſuarum quisque penes ſe habebant. Quæ res, per univerſam Italiam nota, infeſta iis omnia faciebat. Qui rediere ad ſuos, vetere ſuo artificio victum parare coacti ſunt, h. e. mendicando per pagos incedere, vilique pane & aqua de profluente hauſta contenti, divitiarum triſtem memoriam, nullum vero fructum, uſumve, reportare. Fuerunt nonnulli, qui Deo perſequenti, hoſtibusque inſidiantibus elapſi, alea ingentes opes perdiderunt; Adeo certum eſt male parta male dilabi, fructumque opum ex cauſſa acquiſitarum ſemper pependiſſe. Ita & hac parte, quid vilis ille homuncio prædixerat, ſecundum verba ipſius cecidit. Qui bellis rapinisque diteſcere poſſe ſperant, neſciunt quam viduarum, pupillorumque, & contemti bellatoribus populi clamores cœlum penetrent, quæque pœna horum violatores ſequi divinitus ſoleat, niſi cum, exemplis non credentes, damno, detrimento, quin & excidio ſuo veritatis regulam conteſtantur. Durante Caſtri S. Angeli obſeſſione, Pontifex, qui

pluri-

plurimis tormentis, ſed parvo commeatu inſtructus inibi erat, nihil non moliri, conari, tentare, dolo & ex animo, ut inducias aliquot dierum impetraret, deditionem etiam ſpondens. Verum omnibus irritis, tamdem bona fide Victoribus ſe tradere coactus eſt, iſtis potiſſimum conditionibus, quarum ſeries ita breviſſime contrahi potuit. Quoniam Fortuna adverſa vel juſta, potius ira Dei eo res redactæ eſſent, ut Pontifex Romanus CLEMENS *Septimus*, ditione Urbis Romæ ejectus, in caſtroque ſuo S. Angeli a Caroli Quinti Imperatoris copiis obſeſſus, ferro fameque ad deditionem compulſus ſit; affirmat, juramentoque ſancit ipſe Clemens Papa ſeptimus, ſe corpus & omnia ſua bona Cæſareæ majeſtati dedere, ut arbitrio ſuo de ipſis diſponere Imperator poſſit. Speciatim vero ipſius poteſtati tradere, quoniam Neapolitanum regnum jam occupaſſet, *Parmam, Placentiam, Modolam, Bononiam, Oſtiam, Vozam, Caſtellanam;* Quodque de ſtipendio veteranis in exercitu Cæſaris reliquum inſolutum ſit, hoc de ſua pecunia Pontificem numeraturum. Quæ ſumma ſit aureorum CCCC. millium. Ita mutua fide data & accepta, Pontifex de Caſtro S. Angeli decedens, poteſtati ſe Cæſareorum Ducum dedidit. Idem facere Cardinales, Epiſcopi, & quicquid Procerum captivum Principem non deſeruerat. Qui præſidio arci milites fuerant, ab iis juramentum exactum eſt, contra Cæſarem numquam merituros. Eorum vicem ſigna duo, alterum Hiſpanorum, Germanorum alterum cuſtodiæ caſtri data ſunt. Pontifici aulæque ipſius licet expoſitis militari petulantiæ, omnis tamen a ducibus honos habitus eſt, quorum plerique mira urbanitate quem captivum habebant, adulati ſunt; culpa ab ſe in militem ſemota, qui fame penuriaque & ſtipendiorum mora efferatus, cum a ſuis quo opus erat, nanciſci non potuerit, vi extremæ egeſtati conſuluerit, & inde ſubſidium petierit, ubi ſumma omnia abundantia eſſe notum habebat. Quod ſi omnino ſanctiſſi-

 mus

mus Princeps irasci & ductoribus ipsis vellet, videret cæteros ipsius caussa omnia quæ possent & facere & facturos esse; Summum vero malorum auctorem pœnas conatuum in ipsis scalis expugnandæ urbi dedisse. Sine cujus imperio si fuisset, res alio omnes ordine procul dubio gestæ forent. Ita tum quisque quod egerat, cuique consilio atque opera adfuerat, minime egisse videri volebat. Dediti Pontificis nuntius illico ad Cæsarem missus est. Pauci interlapsi dies erant, cum nescio quorum clandestinis in exercitu consiliis destinatum erat liberatum Papam ab inimico milite, clam Urbe aliorsum educere, non quomodo usus & consuetudo poscebat, congregatis copiarum præfectis, sed uno alteroque rem sua auctoritate gerente. Verum forte fortuna de eo negocio Hispanus gregarius inaudiverat, is nulla mora indicium tribuno suo fecit, qui nequaquam cunctandum ratus, impigre cum cohorte sua, ubi congregatos hujus consilii auctores noverat, irrupit, disjectosque & hinc inde diffugientes tanto metu opplevit, ut numquam postea ad exercitum redire ausi fuerint. Poterat emolumento Clementi esse, si urbe tum exire potuisset, verum detecta re, miles in dies magis magisque exacerbatus, extrema omnia comminatus est. Eoque iracundiæ veniebant copiæ, ut nullo modo pacari posse perhiberent, nisi stipendia integra ipsis a Pontifice, etiam quæ a decem annis Imperator debebat, solverentur. Plurimi tum in exercitu fuisse dicuntur, quorum portio mille aureos excesserit, ut infinita hæc pecuniæ copia fuerit; quam nullo modo tamen milites quin poscerent tumultuabundi, persuaderi poterant. Diximus antea de Urbinate, qui Pontificis reliquas copias ad urbem ducebat. Is successu rerum audito hæsit aliquandiu, incertus utram fortunam sequeretur, cum & fallere felix posset, & adversa præsentis essent periculi. Tandem cum universo, cui præerat, milite, ad Cæsaris partes concessit, septem millia in armis tum habuit, reliquis

quis dilapsis aut aliorsum concedentibus; nam, ut initio quoque dictum est, ad triginta millia sub signis ipsius fuisse fama erat. In urbe cadavera hominum & jumentorum terra obiter injecta semisepulta manserant. Ea res funestam pestilentiæ tabem dedit, adeoque præcipitem, ut memoria hominum par lues exstitisse non credatur. Itaque milite jam semoto, nemo fere in urbe manere poterat, ita vacua habitatoribus domicilia miserrimam faciem tam opulentæ florentique paullo ante Civitati dabant. Altera hæc strages Romanos premebat, verum non postrema. Sopitis enim morbidæ luis incendiis, tanta annonæ caritas successit, ut multis retro seculis major comperta non fuerit. Quicquid frumenti horreis principalibus sustinebatur pascendæ plebi fame furibundæ, effusum est; parvo vero tempore & penuariis omnibus exhaustis, inusitata ciborum genera miseros consolata sunt. Ita fastu ante unum mensem turgida civitas, & cacuminibus cœlum pulsare visa, ad inferos usque paucis diebus dejecta est; Neque qui auctores malorum fuerant, tanta præda gavisi sunt; cœlitus pestilentia ærumnis innumeris in extera regione oppressi; fame tamdem refundere coacti, quod avaritia inexpleta velut ingurgitaverant. Hæc consilio omnipotentis Dei ita gesta sunt, ut posteritas velut in speculo coram videre possit, Providentiam divinam criminosum hominum genus, facinorosis aliis ulcisci & punire solere. Neque tamen ideo malis parcere, quod contra malos ipsi servierint; sed expleto usu, pœnaque exacta, & iis imminere, qui pessimos pessime tractarunt. Quæ res documento & consolationi nobis esse debet, cum gnari peccatorum contra sancta Dei præcepta, bacchari in supplicia nostra hostem efferum videmus. Non enim & ipse meritas pœnas effugiet, cum non sentiens majori manu se torqueri immissis frenis velut sua virtute nos prosternens nihil omittat, quo pressos plane proterat.

Hic ordo divinæ vindictæ ab initio rerum conditarum ad nostra usque tempora per omnia Imperia & regna processit; nec credibile est tam diuturno ævo servatum, hoc ultimo iri immutatum. Licet securitas mortalium successu rerum immanes animos sumat; hæret tamen malè gestorum in penetralibus conscientiæ perpetuum opprobrium, quod sterili timore florentes prosperæ fortunæ stimulos comprimat; donec revoluto tempore & maxime felices, testimonio proprio meritum, sequantur interitum.

ORATIO

HABITA IN SENATU ROMANO PRÆLECTIS LITERIS A CAROLO V. POST URBIS DIREPTIONEM SCRIPTIS.

SOlebam antea P. C. nonnunquam Diis immortalibus gratias agere, quod orbata Rep. tantis luminibus ipse superstes adhuc essem; cum tamen amissis omnibus ornamentis, maxima etiam vitæ pericula adiissem. At postquam recitari audivi literas, quas CAROLUS, *Cæsar designatus,* ex Hispania *VII. Cal. Augusti* ad Nos dedit, maximo in dolore sum, vel mœrore potius, quod ut periculi tot amplissimorum Civium, clarissimorumque Virorum, quos desideramus, fui, ita etam fortunæ, acerbissimique fati particeps non fuerim. Etenim, ut infinitas alias omni in genere miserias, quas ferre coactus sum, prætercam, hanc saltem nunc miserrimam turpissimamque indignitatem, ut quo primum die post patriæ excidium convocati sumus, sententiam ipse dicerem, quemadmodum ad Cæsaris litteras respondendum esset, qui *nulla sua voluntate* nos afflictos esse testatur; cum tamen paucas ante horas, quam everteremur, sententiam quoque dixissem de ratione agendi cum BORBONIO, *Duce Cæsariani exercitus*, vel potius Furia, ac face humani generis, qui

qui nomine ejusdem Cæſaris, certaque auctoritate in Nos invadere probabat, & juſſu, imperioque illius, niſi deditionem faceremus, ſe Urbem inflammaturum, Cives trucidaturum, omnia deleturum, minabatur. Quin etiam, ſi ille ipſe ſceleratus Dux reviviſceret, atque hæc cognoſceret, non dubito, quin fortunæ Populi Rom. miſereretur, etiamſi ab omni humanitatis ſenſu alienus eſſet, quod cum tantis malis in Nos importandis audiens fuiſſet Cæſari, intelligeret, mox ipſum Cæſarem velle ſui teterrimi facti invidiam alio derivare, & culpam tantarum ruinarum in alium, quam in auctorem conferre. Itaque rectius feciſſent Principes Civitatis, ſi Nos huc convenire juſſiſſent ad lugendas miſerias noſtras, non ad deliberationes habendas. Quod ſi hoc tempore quidquam Nos deliberare optaſſem, voluiſſem potius, ut deliberandum Nobis cenſuiſſent, non de reſpondendo ad litteras Cæſaris, ſed ad verba profligatiſſimorum Cæſaris latronum, qui poſt Concordiam cum CLEMENTE *Pontifice Maximo* inſtitutam, poſt ſocietatem nobiſcum initam, poſt omnia amicitiæ jura ſancita, ſemper a Nobis pecuniam efflagitant, ſemper rapiunt, ſemper fortunis noſtris inſidiantur, ſemper jugulant, ſemper diruunt; nec Urbe ſe exceſſuros denunciant, niſi inflammata, everſa, diſturbata, exciſa, & ſolo penitus æquata. Hæc tam horrenda ſuorum facta, hanc tam contumelioſam verborum acerbitatem, hanc tam arrogantem & fœdam crudelitatem Cæſar excuſare debet litteris mittendis? Verbis ſpecioſis uſurpandis? ſuis familiaribus allegandis? Non *audit*, inquiunt: At audivit direptiones; audivit neces civium; audivit cruciatus & carnificinas Sacerdotum; audivit expilationes Templorum, & demolitiones, audivit ruinas tectorum, qui tam immania maleficia vindicavit? qui tanta mala ſedavit? qui tam incredibiles calamitates levavit?

Nihil

Nihil unquam ab eo allatum cognovi P. C. nisi nuntios, si verba respicias, jucundos, sin facta, tristes & acerbos. Nunc has litteras accepimus, quibus multa nobis significat de suscepto consilio propagandi *Imperii Romani*, cum primum Cæsar salutatus est; & Ducibus suis obsistentibus, nos perculsos, conqueritur; ad extremum miserias nostras se levaturum pollicetur. Et certe, cum has ipsas legerem litteras, me ita varie affectum fuisse fateor, ut modo non satis constituere possim, quid agendum suadeam, quid respondendum decernam, quid denique consultandum censeam, quod vel hominem Romanum deceat, vel hujusce Ordinis auctoritate dignum judicetur. Sed tamen, ne vanus fuisse tantus labor Primorum Civitatis, in nobis convocandis, & frustra suscepta de mea sententia expectatio videatur; dicam omnino, quid censeam, P. C. istis litteris respondendum. Qua in re illas per capita primum nobiscum recognoscere necesse est; ut facilius Principes Civitatis in rescribendo nostræ causæ satisfacere possint.

Primum igitur CÆSAR ait, *Illustres*; & recte quidem Illustres. Nam e nomine Romano splendorem Imperio Romano, quod gerit, oriri judicat, idque prudenter. Nihil enim in terris unquam nomine Romano fuit illustrius, nihil acceptius, nihil omni mortalium generi gratius. Quandoquidem armati, qui tum summæ Reipublicæ præerant, potius orbis terræ patrocinium habere videbantur, quam imperium. Contra, modo nihil infelicius nobis, nihil afflictius, nihil miserabilius, cum qui armati præsunt, crudelitate & spe novarum rapinarum omnia fœdare videantur. Illustres autem quonam modo esse possumus testimonio Imperatoris Romani? cum in tenebris omnia jaceant. Nobilitas enim ab illius exercitu deleta; juventus occisa, artes,

artes, disciplinæque extinctæ; Sacerdotes, quorum auctoritate ipse Cæsar Imperium obtinet, dissipati fugaque distracti; opes omnis generis ablatæ. Hæc si essent, illustrare nos possent, ut alias illustrare consueverant. At Cæsariani latrones vere illustres & splendidi, quippe qui omnem supellectilem, omnem mundum muliebrem, omnem rerum pretiosarum apparatum, omnia domestica ornamenta eripuerunt; atque his non contenti, sacras etiam Divorum ædes donis spoliarunt, quibus nunc clypeos, loricas, galeas, decorarunt; atque ita armati, ut per Urbem illustres incedunt, ita Illustres appellandi videntur.

MAGNIFICI. Si Cæsar superiora respicit tempora, jure quidem nos Magnificos vocat; cum præsertim illius milites urbana opera, quæ nostram testabantur Magnificentiam, vix per annum demoliri potuerint. At si præsentem intelligit statum, ut omnino intelligit, derideri nos puto. Nam spoliati iis fortunis sumus, quæ ad magnificentiam declarandam pernecessariæ sunt. Itaque nullas posthac divitias, vel in publicorum operum ornatum, vel in amplitudinem, vel in materiæ præstantiam, vel in æternitatem conferemus. Nihil etiam solliciti erimus de ludis faciundis, de spectaculis edundis, de Regibus publico hospitio excipiundis. Quocirca nec ipse mirabitur, cum huc venerit, ut Imperii insignibus honestetur, si nec suo hospitio ullam dignam domum invenerit, nec in se excipiendo quidquam magnifice a nobis agi viderit.

SPECTABILES. Non satis constitutum habeo, utrum Cæsar Nos spectabiles vocet, quod nostræ jam miseriæ spectaculo omnibus sint; an quod spectata sit nostra constantia in tot acerbissimis injuriis ferendis. Constantiam, dico? nescio an melius patientiam possem dicere, vel ut erumpat ex me vera vox, & dicam sine cunctatione, quod sentio, in gravissimis maleficiis tolerandis remissionem animi, ac dissolutionem. Quotus enim istud quisque populus fecisset, ut amplius

plius Imperatorem eum vel appellaret, vel ferret, qui infinitam crudelissimorum Barbarorum manum armasset in perniciem sui populi; in quibus ad omne facinus immanis esset audacia, præcipuaque rapiendi, & cædis faciendæ cupiditas.

SINCERE DILECTI. Exhilarat servitutem nostram Cæsar tam blandis verbis. Et certe eximie nos diligit, dulcemque suum erga nos amorem, his litteris scribendis, atque ex animo loqui existimo. Tantus enim Rex, & quidem noster, nihil simulate, nihil ficte, vel loqui, vel agere potest. Verum immanes hi Barbari, vita, moribus, institutis, natura, consuetudine efferatiores, quam veræ unquam belluæ, si hilaritatem in nobis ullam perspicerent, aut stultos, aut nimis credulos, nimisve ad fidem faciles judicarent, quoniam sua importunitate, omnes hilaritatis, lætitiæ, voluptatis, & jucunditatis causas e nobis sublatas voluerunt; dum nos ita misere affligunt, & omnes fortunas nostras, suam ad libidinem, vel partas, vel reservatas dictitant.

Romani Imperii dignitas hac a nobis Lege suscepta est, ut, quantum per Nos fieri posset, sarcinam hanc, non tam pro nostra, quam pro Reipublicæ Christianæ ipsiusque Romani Imperii gloria suscepisse videremur.

Oneratus quidem Cæsar fuit ista sarcina, quæ Romani Imperii honos atque dignitas est, cum par fuisset, quantum cura, labore, vigiliis, facultatibus, auctoritate, consilio, opibus Imperii eniti, atque efficere poterat, nihil prætermittere, quod ad Romanorum libertatem, ad Italiæ incolumitatem, ad omnium denique Christianorum felicitatem, pertinere arbitraretur. Onera enim hæc maxima fuerunt Principum Romanorum, qui humano generi salutares habiti sunt. Sed nihil prorsus tale a Cæsare factum videmus. Honoratus ergo

Care-

Carolus fuit Cæsaris nomine, & decoratus gloria. Nos onerati sarcina laborum, vigiliarum, ærumnarum, sollicitudinum, quibus tamen resistere non potuimus furiosæ immanitati incredibilique ferociæ tot sicariorum, & parricidarum, quos in nos excitavit. Nullam autem Reipublicæ Christianæ Romanoque Imperio gloriam partam fuisse illius Principatu cernimus, nisi forte ille gloriam eam existimat, quam, qui latine loquuntur, ignominiam & exitium appellant. Siquidem Hispani & Germani, quibus ille imperitat, finitimos Gallos semper habuerunt; Britanni, occasione temporum, modo Gallos, modo Germanos bello persequuti sunt. Pannonii Jaurinum, invictum fere propugnaculum, quo fines suos ab excursionibus Turcarum, & latrociniis tuebantur, amiserunt; ad extremum cæso *Aloysio* LUDOVICO Rege, qui sororem ipsius Cæsaris duxerat Uxorem, a Solymanno Rege Turcarum, libertate, una cum Regni honore spoliati sunt. CHRISTIERNUS Rex Cimbriæ Chersonesi, cui altera soror nuptui tradita est, Regno opulentissimo, & maximo excidit, & vagus exulque diu erravit, ac undique exclusus, vix in FERDINANDI Fratris Aulam recipi potuit. Rhodus, transmarinarum Provinciarum robur atque firmamentum, longa obsidione fatigata, cum ab eodem Cæsare frustra opem & auxilium implorasset, tandem armis Turcarum cessit. Nulla vero Italiæ regio vastitate, & quidem miserabili, vacat. Nulla est pars, in quam Cæsariani suæ rapacitatis, suæ libidinis, suæ nefandæ crudelitatis, vestigia non impresserint. *Laus* enim *Pompeja* latrociniis divexata; *Genua* direpta est; *Ticinum*, quod Regis Galliæ obsidionem pertulerat, suæ constantiæ hos fructus tulit. Commisso enim prælio, & capto Rege, *Carolus Lanojus*, quem Cæsar & suo exercitui, & Regno Neapolitano præfecerat, prædæ reliquit Germanis militibus stipendium efflagitantibus. *Cremona* incendiis, ruinis, rapinis miserabiliter afflicta est. *Mediolanum* fere disturbatum. Cuncta *Æmiliæ* oppida omni

 genere

genere calamitatum perculsa sunt. Urbs autem quid non acerbum? quid non miserum? quid non tetrum? quid non funestum perpessa est? quotidieque perpetitur? Videmus has sedes sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput orbis, aram Christianorum, portum omnium gentium, inflammari, exscindi, funestari. Quid postea Cæsar? Parere se voluisse nostris utilitatibus.

atque ut Romanorum nomen, temporum injuria fere extinctum, in pristinum statum erigere, idque, rursus per universas Orbis nationes clarissimum ac celeberrimum reddere liceret,

Expectabamus quidem Romani, omnia hæc tam præclara beneficia a Cæsare; tum quod crebris ipse litteris suam hanc voluntatem nobis significarat; tum etiam, quod maxima ornamenta, quæ Pontifices Romani in eum congesserant, adducere eum posse videbantur, ut erga Romanos gratus esset. Nec opes illi deerant, ut avo, proavo, & reliquis majoribus ejus deesse vidimus, ad res tam illustres, & memorabiles gerendas; cum ille unus propemodum plus posset, quam universi christiani generis Reges, & Populi; quanquam certioris nostræ spei illa etiam causa videri poterat, quod maleficia, & tetra scelera, quæ complures Germani Cæsares, Pontificum Maximorum hostes, per summam impietatem olim ediderunt, sperabamus ab hoc ipso Cæsare, ob miram pietatem, quam præ se fert, compensari debere, reparandis templis, magnificis ædibus exstruendis, viis muniendis, ornandis publicis ædificiis, exhaustis domibus replendis, civium celebritate augenda, & aliis pulcherrimis monumentis, quæ tum ad famæ claritatem, tum ad memoriæ æternitatem, insignia, & admirabilia essent, ut Romanorum nomen temporum injuria fere extinctum, in pristinum statum erigeretur. Verum suppudet dicere, Germaniæ clarissimæ Provinciæ causa

nulla

nulla P.C. aliorum temporum injuria magis perniciosa, magis funesta, magis tetra, atque magis Romanorum nomen extinxit, quam præsentium non injuria, sed atrocitas quædam & diritas. Nunc P. C. filios ante conspectum nostrum jugulari vidimus: Nunc ipsi etiam Parentes, affecta ætate, summaque senectute, per exquisita tormenta vexati, ad mortem compulsi sunt: Nunc bona nostra exposita diripi, occultata erui, & dissipari cognovimus: Nunc Pontificem maximum in custodiam haberi: Nunc cujusque ordinis Sacerdotes necari doluimus: Nunc religionis dignitatem violari, & in Dei Majestatem illudi perspeximus. Hoc fuit per universas orbis nationes clarissimum ac celeberrimum nomen Romanum reddere, hoc est, clarissimos & celeberrimos reddere excursores, & carnifices, illos qui in Nos immissi sunt, ut sua barbara crudelitate tetram omnem barbariem superarent.

Ut, qui in Christianorum Provincias Religionis Principatum obtinent, quorumque religiosis legibus a Christianis ubique obtemperatur, eorum etiam religiosis & profanis juribus Christi nominis hostes colla submitterent.

Judicium hoc a gravitate & sapientia Cæsaris Romani non alienum erat. Talis quoque voluntas decebat eum, qui Carolum illum, gravissimum & sanctissimum Imperatorem, inter imagines Majorum suorum haberet, eundemque primum e Transalpinis amplissimi Cæsaris nomine ornatum. Decebat quoque eum, qui semper armatus, Pontifici Maximo, tanquam advocatus adesse; qui semper inunctus patrocinium Sacerdotum, contra Sacerdotum hostes profiteri; qui etiam semper religiosus, defensionem religionis suscipere debeat. Christiani quidem religiosis Cæsaris Legibus obtemperant, si eæ leges Christi præferant religionem. At quid lege Christi præscriptum habemus? Nempe benefi-

centiam ſtudere, honeſtate gaudere, manſuetudinem præſtare, pacem ſervare, ſimplicitate & conſtantia uti, alieno abſtinere, a parricidio abhorrere. Sed qui apud Cæſarem auctoritate nunc valent, in nos Chriſtianos, & religioſarum legum non violatores, nec Chriſti legibus uti, nec ejuſdem inſtituta ſervare, viſi ſunt. At dicebat, ſe ea velle in Chriſti nominis hoſtes inferre, ut ſuis religioſis, & profanis juribus colla ſubmitterent. Sed Cives Romani, miſeri, colla ſubmiſimus non ejuſmodi legibus Cæſaris, verum impiis ſecuribus Cæſaris; totum etiam corpus tormentis, cruciatui, trucidationi, obtulimus eorum, quia noſtris a civibus, nec religionis cultum, nec ſtudium parendi legibus Cæſaris exigebant; ſed magnam pecuniam, majorem etiam patientiam efflagitabant, cum libertate privarentur, cum cruorem profunderent, cum vitam amitterent.

Simulque & Chriſti, & Romani Imperii gloria, beneficio noſtro reſtitueretur.

Chriſti nimirum gloriam reſtituiſſet Cæſar, ſi perpetuo ſuo Principatu Vicarium Chriſti incolumi dignitate eſſe permiſiſſet, atque illius cauſam, omnibus ſuis ſtudiis, laboribus, vitæ periculis complexus, ſociis armis, ſociiſque viribus, bellum in oppugnatores Chriſtianorum intuliſſet, non in defenſores, acerrimoſque propugnatores. Quin etiam reſtituti Romani Imperii decus eum quærere voluiſſe, ſtatueremus, ſi diuturna pace Italiæ populos recreaſſet; ſi curaſſet, ut Roma ſtaret; ut opes Civium Romanorum integræ eſſent; ut ordo Romanorum Sacerdotum vigeret; ut Pontifex ipſe Romanus, quemadmodum honore clariſſimus eſt, ita etiam opibus, auctoritate, gratia, ſplendore, & poteſtate floreret. Sed Cæſar valentiſſimos Fabros, robuſtiſſimaſque operas adhibuit ad diruendam Romam, ut aliam fortaſſe Romam in orbe alio ædificaret, ſibique pararet. Verum hi fabri demoliri optime ſciunt,

unt, ædificare autem architectarique nesciunt. Itaque non alibi restituetur Imperii Romani gloria, si Roma nulla sit, ubi Romani Imperii domicilium haberi debeat.

Verumtamen a vicinis nostris ad bellum provocati, civilia arma tamdiu exercere coacti sumus. Quæ nunc tempora designet Cæsar, ignoro. Siquidem post obitum *Maximiliani*, usque ad extremum Pontificatus *Leonis* annum, Italia pacata fuit, Transalpinæ autem provinciæ pacatiores; Sex ante obitum *Leonis* mensibus, in Italia ipse Cæsar, junctis armis cum Leone, *Prosperum Columnam*, cum maximis Germanorum, Hispanorum & Italorum copiis, in Insubres, ac Transpadanos misit, qui *Odetum Lautrethium*, Præfectum Regis Galliæ, ex Cisalpinis Galliæ urbibus exterminaret, in Regnumque Mediolanense *Franciscum Sfortiam* restitueret. Victor *Prosper* auspiciis Cæsaris, ac Leonis, Sfortiæ suum reddidit Regnum, atque illud pacatum tamdiu obtinuit, quamdiu Prosper vixit. Summo enim, & singulari illo Duce vita functo, Cæsariani modo hujusce rei, modo illius suspicione perculsi; ac de novi Dynastæ potentia, communibusque fortunis amplius extimescere nolentes, eum e Regno exturbarunt. Ergo finitimos Cæsar in Italia bello lacessivit, armis vexavit, innumerabilibus ferarum gentium copiis invasit. Quid? quod ipse LEO *Julium Medicem* Legatum, cum immensa pecunia e Florentia, ubi publici consilii auctor erat, in exercitum, ad Parmæ mœnia sedentem, transire jussit, tum ut certior victoria referretur; tum etiam ut armorum susceptorum fama clarior, & ut ita dicam, augustior belli illati auctoritas esset. At quam gratiam Cæsarianus ille exercitus, quem permagno stipendio affecerat, eidem *Julio*, qui nunc Pontifex Maximus est, retulerit, nisi cum maximo gemitu dicere non possum; ita misera, & omni ex parte luctuosa est ipsius Pontificis fortuna.

Quo-

Quousque in potestate nostra fuit, labantem Remp. restaurare.

Instaurare fortasse Cæsar ex Hispania collapsam Remp. volebat in Italia; sed qui in Italia Cæsariani Duces erant, volebant collapsam calcare, prosternere, & penitus atterere. Nec omnino Cæsar exultantium istorum prædonum audaciam contundere, ac frangere, nec tantis malis occurrere potuit. Itaque ut ex disjunctissimis terris, ac remotissimis locorum spatiis fieri solet, consilia post res afferri sentimus.

Restitutoque pristinæ libertati Gallorum Rege, maluimus iniquam pacem amplecti, quam bellum æquissimum prosequi.

Non contenti Cæsariani Gallos citeriore e Gallia expulisse, in ulteriorem etiam, superatis Alpibus, gravem armorum tempestatem immiserunt; dumque *Massiliam* obsident, sentiunt fortunam cursum suarum victoriarum nonnihil interpellare. Siquidem Urbs ea, *Laurentii Ursini Ceritis* industria egregie defensa, idem erga suum Regem fidei, & constantiæ exemplum retulit, quod erga populum Rom. bellis civilibus prodiderat. Nec multo post affuit Rex Galliæ, qui obsidentes obsedit. Soluta igitur obsidione, cum hostes fugientes insectaretur, nullum insectandi finem fecit, quoad uterque exercitus in Circumpadanis Campis in Italia constitit. Tum Rex, cum in aciem omnes copias eduxisset, communem Martis casum, ancipitemque belli fortunam tentaturus, nihil Cæsariani potius & antiquius habere visi sunt, quam in oppida confugere. Itaque dum Rex *Ticinum* obsidet, Cæsarianus Exercitus majoribus, ex Germania copiis augetur, tum universi e Galliæ urbibus erumpentes impetu, in Regia castra facto, Rex infeliciter capitur. Cæsar captivum Regem ad se in Hispaniam adductum liberat, imperatis obsidibus duobus grandioribus natu filiis, & fide accepta, eum quasdam Belgicæ

Galliæ

Galliæ urbes redditurum. Egit quidem Cæſar, quod conſentaneum erat virtuti, fidei, & magnitudini animi Regis Chriſtiani, ut Regem, qui Chriſtianiſſimus appellatur, perditum ſervaret, jacentem ſublevaret, captivum dimitteret, & priſtinæ libertati reſtitueret. Verum judicio bonorum, & ſapientum hominum magis Regio animo & more Chriſtiano feciſſet, ſi eundem dimiſiſſet, non dico, quemadmodum alii Cæſares, qui Romæ rerum ſunt potiti, captivos Reges & liberarunt, & dimiſerunt; ſed quemadmodum *Philippus Vice-Comes Mediolanenſ.* Dynaſta, *Alphonſum* Regem dimiſit. Huic enim, cum in faucibus Cajetani Portus navali prælio captus eſſet, ad eundemque Mediolanum adduceretur, in primis Regni finibus præſto fuit, nec illum, ut captivum, ſed ut hoſpitem, magnanimus hoſpes tractavit; deinde infinitis muneribus ornatum abeuntem, usque ad ultimos fines eſt proſequutus. Monumenta enim ſalutis, & clementiæ, ſi in privatis glorioſa ſunt, multo magis commemorantur in Regibus. Quamquam nunc quærendum non eſt de captivo Rege Galliæ, ſed de nobis Romanis captivis, calamitoſis, abjectis, & miſere perculſis. Quid, Captivis? immo ſervis afflictis, ærumnoſis, atque e ſedibus ac fortunis noſtris ejectis, impulſis, elatis, inductis, in fraudem conjectis, & ſimulatione officii, ſummæque benevolentiæ, omni cum perfidia falſis, turpiterque deceptis. Nec ſane (quantum conjectura auguror) unquam licuerit Cæſari gloriari liberaſſe Romanos, uti licere ſibi perſuadet gloriari, Galliæ Regem liberaſſe; cum amplior atque illuſtrior omnino futura fuiſſet ejus gloria, ſi, ut Cæſar Romanus eſt, ita etiam Romanum ſervaſſet Populum.

Utpote qui longe majora pro Chriſti gloria perficere poſſe ſperabamus.

Utinam latrones iſti & furiæ, quas Cæſarianorum Ducum immanis importunitas, incredibiliſque furor rapinis, in-

cendiis & omnibus exitiis publicis pavit, aliquando hanc Cæsari operam præstent, ut pro Christi gloria bellum adversus transmarinos ejusdem hostes gerant: quod alias se sperasse ait Cæsar, & nunc quidem sperare & velle confido, idque cum aliis de causis, tum maxime, ut suorum militum animos expiet tam impunis sceleribus & maleficiis, quæ in hujus Civitatis disperditione commiserunt. Quamquam spero, & quidem propediem ex hoc loco nos spectatores fore justissimæ ultionis nostrarum injuriarum. Coguntur enim multa Latii Castella, atque adeo Regnum ipsum Neapolitanum, defendere adversus Britannos, Gallos, Helvetios, & alios Barbaros; qui, etsi eadem crudelitatis rabie in bellis, qua Cæsariani, commoveri solent, tamen ipsam nunc eo vehementius incitabunt, quo majorem gloriam sibi paratam cernunt, e monstris istis confectis, quæ invictum robur ad dimicandum se afferre jactant.

Dumque ad eam Provinciam accingimur.

Mari? an terra? an utrobique? Mari navalis apparatus nullus visebatur. Etenim Siciliæ Portus, qui semper in aliis hujus generis bellis receptacula fuerunt Classium, quæ in Asiaticos hostes ducebantur, toto Cæsaris Principatu semper Classibus, semper militaribus stationibus, semper classiariis, semper remigiis, nauticaque omni turba, nudatos vidimus. Ad littora Hispaniæ paucæ quædam celeres erant, quæ nuntios Cæsarianis in Italia latrocinantibus afferebant; nec unquam classibus, aut firmis præsidiis, adornata fuerunt. In Germanico Oceano vix dum sex, aut septem naves onerariæ navigabant, quæ merces ex Britannia, Gallia & Hispania ad maritimas Germaniæ Urbes importabant. Superum Mare & inferum, quatenus Regnum Neapolitanum alluit, nec navibus, nec classibus, nec Præfectis maritimis unquam custoditum est: cum tamen Cæsar, ut Rex Neapolitanus, suo ex officio,

ficio, veterique instituto classem, & quidem permagnam instructamque habere debeat ad Italiæ tutelam, & mare piratis liberum reddendum. Terra maximum ferocissimarum gentium in Insubribus exercitum sine stipendio sub signis habebat suis. Quamobrem illinc modo Bojos vexabat, modo Cænomanos populabatur, modo in Venetos excurrebat; hinc Aemiliæ vicos exurebat, Etruriæque populis imminebat. Atque ut majorem Italiæ terrorem incuteret, quotiescumque solemni jurejurando quippiam confirmare volebat, per sacram Florentinorum Civitatis direptionem jurabat. Ubique autem greges armentorum cædebantur; reliqui pecoris, quodcunque Barbari isti nacti erant, epulabantur, Cives necabantur; agri vastabantur; Villæ diripiebantur & urebantur; matres familias, virgines, pueri ingenui, abripiebantur; omnia privata & publica urbium ornamenta asportabantur; denique atrocissimæ fiebant strages, ubicunque illi vestigia posuissent. Hæc tam inaudita flagitia, non solum odia finitimorum, sed etiam arma omnium Regum & populorum in auctores excitarunt. Itaque Cæsar eo progreditur, ut dicat:

Ecce, Summum Pontificem arma in Nos, nostramque dignitatem movere sentimus.

Cæteros quidem suos hostes tacitus præteriit Cæsar, non oblivione, sed consilio: existimavit enim, non mediocrem invidiam in se concitari posse, si quot fuissent, nominasset, partim Reges, qui uno tempore ad salutem Italiæ afferendam conspiraverint; partim populos, qui ad libertatem Christianorum asserendam socia arma induerint: & eo quidem magis, quod Cæsariani latrones, ac eorum latronum Duces ejusmodi fuerint, ut solum Pontificem arma sibi inferri sentire non debuerint, quæ tamen postrema illata sunt. Primum Helvetii, & Britanni; mox Veneti & Florentini; tum Galli ob conditiones in recipiendo suo Rege parum æquas, ut illi

 ferunt,

ferunt, impoſitas, in Cæſarianos fœdiſſimis & crudeliſſimis latrociniis omnia infeſtantes, irruerunt. Ad extremum Pontifex ipſe Maximus, cum illorum militum nefarias & conſceleratas voluntates precibus & admonitionibus tollere, aut ſanare non potuiſſet, experiri ſtatuit, an vi de illorum manibus faces eripere, & gladios extorquere poſſet. Qua quidem in re magnanimos conſtanteſque Pontifices imitatus eſt, quorum omne ſtudium omniſque voluntas eo ſpectare viſa eſt, ut miſeræ Italiæ urbes funditus non everterentur, etiamſi illarum cives aliquando nefarias & impuras Barbarorum contumelias, turpitudineſque ſubiiſſent, Hominem igitur voluntatis nunquam pœnitebit, conſilii fortaſſe pœnitebit, quod bellum victor adminiſtrans, & in magno fortunæ beneficio ſibi ipſi defuerit, atque fidem iis habuerit, ſicut paulo poſt docebo, qui omni fide carere deprehenſi ſunt. Cenſebat autem fœdiſſimos illos excurſores, teterrimos parricidas, acerrimos inſidiatores bello perſequendos, quoad e cervicibus Inſubrum, & Transpadanorum depellerentur, Galliaque Ciſalpina excederent, & in avito paternoque Regno eſſe ſinerent *Sfortiam*, quem ipſe alias Pontificii Cæſarianique exercitus Legatus ex auctoritate etiam Cæſaris, Dynaſtam Mediolani conſtituiſſet. Ab ipſo Cæſare nunquam animo fuit alieno, a Cæſariana peſtium colluvione animo ſemper fuit alieniſſimo. Cæſarem enim ampliſſimis honoribus ornavit, auctor etiam fuit *Leoni* Patrueli ſuo, ut Regnum Neapolitanum eidem illi concederet, quod quidem *Julius* Pontifex Max. decreta veterum Pontificum ſequutus, ea lege *Ferdinando* avo materno ratum fecerat, ut, qui ſucceſſor illius futurus erat, Cæſar non deſignaretur. De eodem item multa ac honorifica judicia fecit, quæ publicis omnium gentium literis monumentiſque conſignata ſunt: denique illos nunquam audiendos putavit, qui in ſummo belli ardore, Imperium, & maximum honorem Cæſari abrogandum ſuadebant, quod alios

omnes

omnes Pontifices Cæſarum hoſtes feciſſe accepimus. Cæſariana autem monſtra e poſſeſſione Ciſalpinæ Galliæ detrahenda, vexanda, affligenda, diſcrucianda, trucidanda, & perpetuis inferorum ſuppliciis devovenda judicabat.

Ita ut, qui nuper civilia arma poſueramus, plus quam civilia reaſſumere.

Non plus quam civilia, ſed plus quam capitalia, conſcelerata, impia. Et certe non arma, ſed funera, tempeſtates, ruinas, fulmina, faces nobis intentarunt Cæſarianæ iſtæ furiæ, & accumularunt: armis enim arma opponi queunt: armorum vis, armorum etiam præſidio frangi ſolet: arma item auctoritati graviſſimorum virorum interdum cedunt: arma ſemper, quæ ſpe victoriæ adipiſcendæ ſuſcipiuntur, adepta victoria deponuntur. In noſtra autem cauſa vis armorum ducem perfidia habuit, quæ perpetua fuit incendiorum, minarum, cladium, trucidationum, & acerbiſſimorum luctuum.

Novasque copias in Italiam mittere coacti fuerimus.

Quanto ad publicas & privatas Cæſaris rationes magis contuliſſet, ſi has novas, quas ait, copias contra novos hoſtes Turcas, in Pannoniam miſiſſet, non contra veteres in Italiam amicos. Hoc enim affinitas, quam cum *Ludovico* Pannoniæ Rege contraxerat, hoc propinquitas Germaniæ; hoc fides neceſſitudinis; hoc denique auctoritas Cæſaris poſtulabat. Accedit etiam, quod Regem illum omni humana ope deſtitutum, a crudeli nece vindicaſſet, incolumique propterea nunc fama cum ſalute viveret, atque religioſiſſimos illos & optimos viros Pannonios a cæde, urbes ab incendiis, agros a vaſtitate eripuiſſet. Quod ſi minus tot & tanta commoda finitimæ Pannoniæ afferre potuiſſet, Turcas ſaltem Pannonia excedentes ob intolerandam vim frigoris graviter afflixiſſet. At novæ

istæ copiæ, quæ circiter XVI^m· Cimbrum ac Teutonum fuerunt, miserrimam quidem pestem nobis importarunt; sed talem omnino exitum eos habituros prospicimus, qualem habuisse legimus veteres illos Cimbros ac Teutones, ex quibus isti procreati sunt, atque adeo omnes Barbaros, qui tam tetri, tam horribiles, tam nostri generis hominibus infesti, Italiam sibi opprimere posse visi sunt.

Ni cum maxima ignominia nostra, Reipublicaque jactura ei cedere vellemus.

Ecquae fuisset Cæsaris ignominia, Reipublicæque jactura? si pestiferi milites illius, Galliam Cisalpinam vastare, & Sfortiam in Arcem Mediolanensem inclusum continere desiissent; si etiam pacato agmine in Regnum Neapolitanum reversi, cunctæ Italiæ benevolentia, omniumque Regum gratia florerent: Illa fuit summa ignominia, illud fuit sempiternum dedecus, & non contemnenda jactura, quod violenta urbium deditione extorta, qui in Cisalpinis remanserant, Cæsariani interfecti sunt. *Laus* enim *Pompeja* primo belli motu intercepta, *Cremona* expugnata est, *Genua*, præsidio occiso, ad Regis Galliæ fidem & amicitiam se contulit. *Novaria*, *Derthona*, *Alexandria* ad *Aquas Statiellas*, oppressis, qui eas custodiebant, Cæsarianis, *Sfortiæ* cum aliis restitutæ sunt. Quid de *Ticino* dicam? quod singularem, eximiamque illam Victoriam superiore bello Cæsarianis attulerat, & tamen suæ fidei, & constantiæ erga Cæsarem hos percepit fructus, ut capto statim Rege Galliæ, Germanis stipendia efflagitantibus, diripiendum *a Carolo Lanojo* datum sit. At nunc a Gallis demolitione mœnium afflictum, & funditus prope excisum est. *Mediolanum* & *Novum Comum* adhuc in fide Cæsaris sunt: illi cum legione una præstantissimorum Hispani generis carnificum, *Antonius Læva* præest, huic - - - cum non contemnenda manu semilixonum, & prædonum quorundam, ege-

state

ſtate & ſcelere perditorum. Utraque autem urbs multis operibus ac munitionibus clauſa eſt, ſemidiruta, exhauſta opibus, exhauſta civibus, exhauſta commeatibus; & a Venetis, Galliſque, & Helvetiis ita obſeſſa, ut jamjam in deditionem compulſa Sfortiam Dynaſtam ſuum complexura ſit. Quid deinde Cæſar?

Quo factum eſt, ut, dum Pontifex oblationibus noſtris ſæpius ſpretis, induciiſque violatis, una cum aliis Chriſtianis Principibus arma in nos, nihil tale ab eo ſperantes, mordicus continuare ſtudet.

Docebo, docebo nunc, P. C. planumque faciam, quam improbi, perfidi, impuri, fallaces, arrogantes, & fraudulenti Cæſariani Duces in Italia fuerint, qui ſane cum diu facilitate Cæſaris abuſi eſſent, multaque illi a veritate abhorrentia penitusque falſa ſignificaſſent, coegerint nunc illum etiam falſo hæc ad Nos ſcribere. *Lanojus* quidem *pridie Cal. Decembris Cajetam* pervenerat, cum firmiſſimo Hiſpanorum & Germanorum peditatu; quem per annum Cæſar in Hiſpania armarat, ut in Italiam miſſus, quidquid inviolati fortuna ſuperioris belli reliquum nobis fecerat, miſerabiliter vaſtaret. Itaque *Lanojus,* cum in Latium irrumpere ad interitum noſtrum, Urbiſque excidium conaretur, a tanto impetu abſtractus eſt copiis Pontificiis, quæ prope *Fruſinum* conſederant; quod oppidum oppugnare adorſus, eruptione defenſorum, & interventu hoſtilis exercitus, profligatus eſt. Interea Pontifex *Amiternum,* totumque fere *Samnium* Cæſari adimit, & claſſe *Salerno* expugnato, *Neapolique* juſta obſidione circumſeſſa, & Hiſpanis, qui præſidio Urbi erant, circumvallatis, propediem Regnum Neapolitanum ad imperium ſuum adjuncturus videbatur. *Lanojus,* cum a fronte victorem exercitum ſe perſequentem, & a tergo omnia ab hoſtibus teneri

videret;

videret; per *Cæsarem Feromuscam*, & *Nicolaum Schombergium*, cum Pontifice egit de pace, aut certe de induciis faciundis; quæ post longam disceptationem, his conditionibus pactæ sunt: *Ut Cæsar & Pontifex ab armis discederent, ipseque Pontifex omnia ex urbibus devictis præsidia removeret; Grandem præterea pecuniam Borbonio persolveret, in stipendium Cimbrum & Teutonum, quos cum lectissima Hispanorum legione, & Italo equitatu in Bononiensi agro habebat.* Venit in Urbem *Lanojus* X. Cal. Aprilis, ut Pontifex ab eo præsenti ignominiosas inducias & insidiosas emeret; atque eo ipso die hominem ad pedes admisit; tum cum eodem omnia transegit, quæ ad fidem induciarum sanciendam pertinerent, non solum Jove tonante, quo tempore cum Populo Rom. agere apud veteres nefas erat; sed Diis etiam omnibus reclamantibus, & prope cœlesti clamore prohibente, maximo imbre, tempestate, ventis, procellis, turbinibus, inter fulmina ac tonitrua, gementibus omnibus ac timentibus, ne talis ingressus *Lanoji* in Urbem perpetuum nomini Romano exitium, ipsique Pontifici funestam aliquam calamitatem apportaret. Accedebat etiam, quod *Borbonius*, cum semper dissensisset ab rationibus *Lanoji*, novas inducias, ex auctoritate tamen Cæsaris factas, non probaturus videbatur; cum ille etiam in rebus Italiæ, vel perturbandis, vel componendis, pari Cæsaris auctoritate uti posset. Contra *Lanojus*, & Pontificem, & Nos, qui periculi eum admonebamus, quod insolens Borbonii animus facile constare posse videbatur, bene sperare jubebat, asseverans, nisi Borbonius pactas confirmasset inducias, se Hispanos & omnem equitatum ab eodem illo abducturum, & affligendum Venetis & Gallis traditurum, qui in *Æmilia* Borbonium frequentibus præliis exercebant. Equidem cum de homine idipsum in curia audirem, tacitus mirabar, quod tantum adhibiturus esset constantiæ, & diligentiæ, ad honorem Cæsaris in Italia tuendum, & fidei laudem integram præstandam. Quod ipsum

ipſum ille conjectans, idem rurſus mihi affirmavit, cum nobiliſſimi & honoratiſſimi plerique adeſſent Viri, inprimisque *Hieronymus Monopolitanus*, Pontifex Tarentinus, qui hujusce rei teſtis locupletiſſimus & religioſiſſimus ſemper eſt futurus; quemque ille delegerat ob excellentem recentioris Theologiæ cognitionem, qui expiando animo ſuo præeſſet. Vivit, vivit hic, P. C., & ad Minervæ quotidie eum audimus de rebus divinis concionantem. Illum ipſum de horum verborum quaſi religione quadam conſulere is poterit, qui me fortaſſe propter ſingulare odium in perfidiam iſtorum Barbarorum & fraudes mentiri ſuſpicabitur. Atque hoc quidem ipſum mihi & aliis abs ſe fieri poſſe perſuaſerat, quod eundem equitatum, & Hiſpanorum peditatum in Gallos Cisalpinos ipſe duxiſſet. Spondebat præterea, ſi contra nos *Borbonius* moviſſet, ſe Urbem omnino junctis iis copiis defenſurum, quarum paulo ante in Regno Neapolitano Imperator fuiſſet. Itaque Lanojus cum L - - - Pontificio *Diœceta* Florentiam tranſiit. Utrique autem Pontifex mandata dederat omnium rerum, quas agi & curari cum *Borbonio* volebat. Ad radices Appennini cum homine in colloquium venerunt; ambos ille contempſit, rejecit, repudiavit, illuſit; pecuniamque ita grandem poſtulavit, ut vix totius Italiæ facultates pares eſſe potuiſſent ad eam pendendam. Addidit præterea, ſibi ex Cæſaris quoque auctoritate jus eſſe ad bellum, contra quem voluiſſet, in Italia vel excitandum, vel ſedandum. At *Diœcetes*, cum ex Cæſaris voluntate pactas Romæ inducias cum *Lanojo*, Duce ſummæ auctoritatis Cæſariano, affirmaret, quas illum quoque Cæſarianum magnæ auctoritatis Ducem ratas facere oportebat, in eum Cimbros concitavit: quorum impetum cum longe proſpiceret, vix equi celeritate adjutus, incolumis, vulnere tamen accepto, evaſit. *Lanojus* autem primo congreſſu, cum audiret, ſe a militibus proditorem inclamatum, nulla amplius ratione ad-

duci potuit, ut ea cum *Borbonio* curaret, quorum gratia missus fuerat, & quæ se confecturum omnibus receperat. Nec interim Romam rediit, quam se omnino propugnaturum pollicitus fuerat adversus *Borbonium,* si copias suas, non confirmatis induciis, contra eam duxisset: Quocirca Neapolim non iter fecisset, sed volasset, nisi opportunitas *Senæ* illum retardasset. Inde enim quasi e specula tutissima, qui armorum apparatus exitio nostro imminebant, cognovit, & quæ capitibus nostris incidebant ruinæ, prospexit. Nullum quoque Hispanorum peditatum, nullum equitatum abstraxit ab exercitu Borbonii, & Gallis Venetisque affligendum dedit, ne ita mutilatus Cæsarianus exercitus impar esset ad id conficiendum, quod ex auctoritate quoque Cæsaris, alter Dux Cæsarianus se confecturum asseverabat. Pridie Nonas Majas Urbs miserum ac funestum fatum subiit; quo etiam die *Borbonius* mortem oppetiit; idque non modo summa, sed etiam expectata Deorum providentia, ne vivus lætari aliquando posset, a se devictam principem orbis Civitatem; quæ tamen socia Cæsaris, & fide ac amicitia cum Ducibus Cæsarianis conjuncta, & contra omnem belli impetum imparata esset; quæque tempus & spatium vix dum habuisset ad collectitias quasdam copias comparandas, ut ei, quem nunquam putasset hostem, resisteret. Hactenus a Pontifice quidem nullæ sunt violatæ induciæ, cum tempus illud interjectum inter *X. Cal. Aprilis, & pridie Nonas Majas* plenum curæ & sollicitudinis fuerit, quo etiam tempore ipse Pontifex arma sua abjecerat salutaria, ut inermis perniciosa Cæsaris experiretur. Constat quoque, P. C. uter Pontifex, an Cæsarianus exercitus, non dico inducias illas pestiferas, sed omnia vitæ salutisque communis atque etiam humanitatis, jura violaverit? uter fidem non servaverit? uter ad pœnam ruptarum pactionum deposcendus sit? uter tollendus tanquam piaculum oppressorum sacerdotum? uter is fuerit, ob cujus delictum

delictum ab eo Dii pœnas omnino expeterent? uter denique Diis invisus, & hominibus execrabilis sit futurus. Verumtamen Cæsar, ut verisimilius efficeret id, quod dicturus erat de induciis violatis, ante scripserat, Pontificem conditiones a se oblatas sæpius sprevisse, cum priusquam Pontifex cum Gallis, Britannis, Florentinis, Venetis, Helvetiis fœdus percuteret, illi bellum Cæsariani jam indixerant. Nec conditiones in Hispania ullæ unquam Legatis Pontificiis delatæ sunt; nemo item huc missus ad pacem deprecandam: omnes huc venerunt ad bellum denunciandum. Unum excipio *Ugum Moncadium*, qui in medio animorum ardore & armorum intolerabilia Cæsaris postulata attulerat, & nescio quas proposuerat conditiones Pontifici armorum abjiciendorum, ut fidem illius attentaret, suspectumque sociis redderet. At erant, credo, Cæsariani in Italia Duces, a quibus æqui & boni quidquam sperare aut impetrare posses. Nihil illis unquam fuit in terris P.C. asperius, nihil minacius, nihil concitatius, nihil trucius, nihil violentius, nihil superbius, nihil rapacius, nihil fallacius. Tertium abhinc annum *Lanojus*, capto Rege Galliæ, cum *Ticini* esset, pacem, & quidem perpetuam, ut ajebat, cum hoc ipso Pontifice, Cæsar etiam in Hispania sanxit. Interim *Lanojus* magnam auri vim ex fœdere ab eodem Pontifice extorsit, pollicitus se suis armis *Regium Lepidi*, & quædam *Æmiliæ* Castella nobis redditurum, quæ *Alphonsus* Dynasta Ferrariensis, nunciata *Hadriani* morte, in ditionem suam redegerat: sed ea pecunia usus dicitur ad illustriorem captivi Regis, quem in Hispaniam adducebat, pompam efficiendam: nec Cæsarianis militibus ullum stipendii genus persolutum est, quod ille petierat, ut contra *Alphonsum* exercitum duceret; imo vero eidem etiam *Alphonso* multam pecuniam imperavit, ut *Ferrariensem* agrum, ab omni belli injuria vacuum præstaret; ac interim quantacunque valebat auctoritate, & *Regium Lepidi*

& *Æmiliæ Castella* eidem Dynastæ rata fecit. Nec in Italia unquam apparuit, nisi eo tempore, quo illum venientem ad Pontificem opprimendum, & Urbem delendam, tanquam pestiferam flammam, *Frusinates* copiæ arcuerunt. Addit prætεrea Cæsar Pontificem, cum aliis Principibus Christianis, arma in se, nihil tale ab eo sperantem, mordicus continuare studuisse. Utinam P. C. utinam Cæsar vera diceret! nulla quidem nunc imposita nobis esset necessitas communium calamitatum deplorandarum: nulla item justa causa conquerendi de Cæsare, aut de ejusdem Ducibus. Pontifex quidem, pactis Romæ cum *Lanojo* etiam victo induciis, confectisque armorum deponendorum pactionibus, victorem exercitum dimisit; victricem quoque classem a Campaniæ littoribus revocavit: expugnata Regni Neapolitani oppida Cæsari reddidit, ut intelligeret Cæsar recentis concordiæ fidem nullo genere retentorum armorum a Pontifice posse labefactari. At eo tempore non solum Principes civitatis testificabantur, Duces nostri denunciabant, milites prædicabant; sed etiam hi parietes Urbis loquebantur & personabant, alterum exercitum, cui Borbonius præerat, connivente etiam *Lanojo*, Pontificem incautum, imparatum, inermem, eversurum; Civitatem omni præsidio destitutam ad nihilum redacturum; Rempublicam deleturum; omnia conculcaturum. Et tamen Cæsar, inquit, Pontificem mordicus perpetuis usum in se armis, cum ipse Pontifex arma posuerit, & Cæsariani, ut experti sumus, ii omnino fuerint, qui in nobis delendis, tanquam belluæ, acerrimis morsibus, intolerabili impetu, vehementissima rabie, summo furore, gravissimo incursu, feritatem exasperarunt suam. Adjungit item Cæsar,

Nosque pro nostra ac subditorum nostrorum, & Romani Imperii salute ac dignitate, copias nostras manutenere, Nosque a tot hostium injuria defendere curamus.

O se-

O felices orbis prædones! Cæſarem quoque, Pontificis Advocatum, nacti ſunt Advocatum & Patronum ſuum, iis in latrociniis, quæ vel in ipſum Pontificem commiſerint. Equidem P. C. exiſtimabam, Cæſarem triſtiſſimum hoc tempus, quo ipſius milites in Gallia fuerunt, ſi e rerum natura non poſſet evellere, & animo ſaltem excidere; & eo quidem magis, quod ille pro eximia ſua animi moderatione, incredibilique pudore, & ſingulari integritate ea conficere debebat, quæ Pontifex volebat. Subalpini enim Populi *Inſubres, Boji, Cænomani,* omnes *Tranſpadani,* atque adeo ipſius *Æmiliæ* Populi, in gremio Imperii noſtri poſiti, cum miſerabilem in modum quotidie magis atque magis necarentur, diſſiparentur, fame, morbo & vaſtitate conſumerentur, ipſum Pontificem ad arma ſumenda compulerunt, qui tamen maturius etiam compuliſſent Thracium Turcarum Regem, nedum Pontificem Romanum, qui Italiæ magna ex parte Princeps eſt, quique pro officio ſuo, cum omnes Chriſtianos, tum vel maxime, qui in Italia naſcuntur, perditos excitare, erigereque debet. Verum Cæſar Gallos Cisalpinos, omni genere calamitatum preſſos, ſubditos, hoc eſt, vectigales, & ſtipendiarios ſuos appellat. Qua in re omnino ſtatuere poſſumus, illum ſi iniquo animo ſuorum vectigalium querelas audiebat, multo iniquiore noſtras, qui liberi ſumus, auditurum; atque etiam ſi leniter ferebat, ut dedititii ſui, hoſtilem in modum a ſuis militibus vexarentur, lenius quoque, & facilius laturum, eosdem milites, & militum Duces, qui nihil aliud agere didicerunt, quam publicas alienorum Populorum peſtes alere, civium clades inferre, Sacerdotum ruinas moliri, civitatum vaſtitates importare. Norat tamen Cæſar .... vulnera, viderat dedititiorum calamitates, querimonias audierat, pro ſociis contra hoſtes exercitum mittere putabat; imo potius hoſtium ſimulatione contra ſocios atque amicos. Cæſar præterea Romani Imperii ſalutem, & dignitatem, & copias ſuas, per id genus

 latro-

latronum se conservare voluisse ait; cum illi propalam dictitarent, se a Cæsare annuo stipendio fraudatos, & militiæ suæ præmia sibi petenda e Templorum expilationibus, e Civium carnificinis, e nundinationibus juris, e fortunarum direptionibus, ex agrorum populationibus, denique e fœdissima Italiæ servitute. Nec iis latronibus se defendebat, aut contumelias a se propulsabat Cæsar, in quem nemo contumeliosus erat, cum tamen cuncta Italia, universus terræ orbis exarsisset ad eos latrones tollendos, ut eversores Imperii Romani, proditores dignitatis Cæsaris, hostes bonorum omnium, & plane natos ad extinguenda omnia jura humana, & vitæ communis instituta delenda. Causam tamen nostri excidii demonstrat.

Milites nostri Pontificem ad honestam pacem nobiscum componendam, compellere volentes.

Ergo *Lanojus* ficte reconciliata cum Pontifice gratia, in Urbem venerat, ut illum, & nos omnes proderet; aut quas cum eodem Pontifice inducias fecerat, honestæ non erant. Sed cur ex Hispania Cæsar, scriptis ad nos litteris, *Lanojum* mirifice laudavit, quod primo quoque tempore ad auctoritatem Pontificis se contulisset? Cur illas ipsas inducias, ut nobis honestas, & sibi honestiores sanxit? Cur Neapolitano in Regno, quod paulo ante gravi belli motu concussum fuerat, pax ab omnibus Regni primoribus colebatur? Cur in Latio, & tota Campania, nullus armorum strepitus audiebatur? Cur utrinque arma non solum posita, sed etiam abjecta? Cur etiam Cæsar, *me causam Pontificis captivi agentem,* in Hispania libenter audivit? Cur denique mihi probanti, illum amicum & socium, ut hostem habitum fuisse assensus est? & *Franciscum Angelum* in Italiam misit, qui cum *Lanojo* certis rebus imperatis, eundem Pontificem e *Mole Ælia,* ubi custodiebatur, emitteret? At nunc scribit, illos voluisse compellere Pontifi-

tifi-

tificem ad honeſtam pacem ſecum componendam; cum potius vellent ſanguinem noſtrum haurire, nos a noſtrorum complexu diſtrahere, tecta diſturbare, bona diripere, ſpoliare patria, ex altiſſimo dignitatis gradu præcipitare. Illorum mendicitas aviditati conjuncta, ſaluti, vitæ, fortunisque noſtris imminebat. Quid deinceps Cæſar?

Ducibus nequidquam prohibentibus.

Lachrymis, lachrymis, P.C. nunc agendum, non verbis, ad probandum dolorem, cujus ſenſum Cæſaris oratio in nobis, vel acerbiſſimum excitat; quanquam turpe eſt, Viro forti lachrymas emittere. Qui prohibuerunt Duces? Nemo, nemo, P.C prohibuit eorum, qui jus habebant prohibendi, quo minus invaderemur. Nec enim prohibuit *Lanojus*, quod ſe cum ſuo exercitu facturum in induciis paciſcendis pollicitus eſt. Nec prohibuit latronum Princeps *Borbonius*, idemque omnium Ducum longe maximus, imo vero tantum odium in nos præ ſe tulit, ut etiam moriens milites cohortatus ſit ad irrumpendum, & victoria utendum, nec *Urbina*, nec *Nazara*, nec *Maramaus* prohibuit, nec tot importuni & impuri parricidæ prohibuerunt; qui, etſi in Italia nati erant, tamen Barbarorum Duces libenter ſe profitebantur, ut miſeram Italiam exteris gentibus reſeratam, conculcandam etiam darent. Nec prohibuerunt tot Tribuni militum, tot Centuriones, Hiſpani & Germani generis pugnaces, lacertoſi & rapaciſſimi.

Nobisque inconſultis.

Quid neceſſe erat Cæſarianis conſilio Cæſaris, niſi in nobis evertendis, ſi auctoritate nitebantur? Conſilio ad hæc opera tetra & funeſta edenda, ſatis per ſe quidem vigebant, auctoritatem a Cæſare exoptabant, quam ille non modo liberaliſſime tribuit, ſed etiam viribus eosdem inſtruxit, & firmiſſimis præſidiis munivit. Verum Cæſar negat, ſe nominatim hoc illis mandaſſe; propterea ſe imprudente nos afflictos inquit.

inquit. At non imprudens generatim mandarat *Lanojo* & *Borbonio* omnia in Italia conficienda, quæ alterutri placuissent. Flagrante præterea bello, si uterque eodem imperio, eadem auctoritate in Italiam a Cæsare missi fuerant, nonne sperabat, nos, vel ab utroque, vel ab altero opprimi posse? sed nimirum id evenit, quod nunquam eventurum cogitabat, ut alter proderet, alter everteret. O singulares & admirandos Duces! O fatalia portenta, prodigiaque Christianorum! Diversæ illorum erant voluntates, distractæque sententiæ; nec enim consiliis solum & studiis, sed armis etiam, & castris dissidebant in oppugnando Pontifice Maximo, socio, populoque Romano conjunctissimo delendo: inter se induciis, voluntate, sententiis, & fortuna congruerunt. Ergo, quod Cæsar nunquam futurum in Italia sperasset, evenit, ut qui Pontifex, hostis non suus quidem, sed suorum invictus alteri Duci fuisset; mox amicus, ab eo specie amicitiæ, alteri Duci proderetur; ut victus, perculsus, captivus, & in perpetuum calamitosus esset.

In Urbem istam, quam nos inter cæteras ab omni molestia præservatam optabamus, eum impetum fecerunt, quem si fieri posset, nos, vel sanguine nostro, redimere vellemus.

Quæ tam stupida unquam fuerit posteritas, & nihil de officiis vitæ cogitans, aut rerum usu carens, quæ putaverit Cæsarem voluisse ante nos expertes fuisse tantarum miseriarum, cum nunc vel maxime nos miseros, ac perditos velit? ut statuere liceat, miserias nostras illi si non probatas, at gratas tamen esse. Ac hujusce quidem rei hinc documentum possumus capere, quod Cæsariani a Pontifice in conditionibus deditionis Centumcellas, & Ostiam extorserunt, ut, si opus foret, maritimis interclusis commeatibus, Civitatem fame necarent. Nec septimum post mensem liberari eum prius voluit,

voluit, quam Hiſpanis, Cimbris & Teutonibus magnum dinumeraverit ſtipendium. O infelicem hominem! O miſerandam Pontificis Romani conditionem! Cum immaniſſimis Barbaris optima fide egiſti. Illi ſingulari perfidia Te afflixerunt; Urbem diſturbarunt; in cædes Sacerdotum & civium furioſe debacchati ſunt; & tamen illis tanquam hoſtium tuorum, non Tui, victoribus, & glorioſa aliqua malitia pro Te perfunctis, commoda tribuiſti, honores detuliſti, præmia conceſſiſti, pecuniam in ſtipendium repræſentaſti. Coactus, dicet aliquis. Hoc ipſe quoque non ignorabam. Sed nunquam P. C. exiſtimaſſem, usque ex Hiſpania Cæſarem ad ſuos latrones in Italiam ſcripturum, ut Pontificem, & quidem Socium, non ante dimitterent, quam illius pecunia ſatisfactum rapaciſſimis & avariſſimis ſuis militibus eſſet, qui eundem oppreſſerant. Placet igitur hoc Cæſari ſtipendium, placet Oſtia, placent Centumcellæ, placuiſſent quoque credo, Veji, placuiſſent etiam magis Parma, ac Placentia; quas item urbes Pontifex in conditionibus deditionis Cæſarianis tradiderat: ſed illarum cives nec gloriæ, nominisque Italiæ, nec libertatis ſuæ obliti; Cæſarianis portas clauſerunt, teſtati ſe potius in Solymanni Turcarum Regis aut Maurorum poteſtate futuros, quam Cæſaris aut Cæſarianorum. Laudem præterea fidei, conſtantiæ, & ſapientiæ ſuæ magis etiam iidem cives augere viſi ſunt, quod affirmarent Pontifici captivo nullum in ſe jus eſſe. Quid de obſidibus dicam? quos in liberando Pontifice quinque ſummi Ordinis Antiſtites imperarunt, *Trivultium*, *Piſanum*, *Gaddium*, *Urſinum*, *Cæſium*. E quibus tres primos *Alarchon*, Hiſpanus Dux, *Cajetam* deportavit, quos culeo inſutos, in mare ſe demerſurum minatur, niſi Pontifex conventione ſteterit; id quod fortaſſe fuerit; ſed tum demum, cum ab illis, ut ditiſſimis Sacerdotibus, magnam auri vim expreſſerit. Duo alii Pompejo Columnæ dati, quos tamen ille fide ac humanitate præſtantiſſi-

mus, ut Collegas & amicos singulari fide præditos, libere per *Imbrivina* oppida vagari permittit. Nostras etiam clades & ruinas Cæsar vocat impetum; ego, & qui me prudentiores sunt, P. C. vocare solemus feritatem, idque aptissime arbitror. Impetus enim aliquando residet, feritas, cum nativa sit, nunquam residet, & remittit, nec item extinguitur, nisi extincta fera. Siquidem non aliter quam feras Cæsarianos in nos irruisse sensimus. Nec mirum: tanta enim aviditate sanguinis nostri exsorbendi tenebantur, ut, quamvis densior caligo per matutinam nebulam oborta esset, tamen quasi cœlo sereno atque illustri in nos invaserunt: atque hoc ipsum, quod tamen duos circiter menses cœlum obduxerat, reliquum earum nubium fuisse suspicari lubet, unde tanti imbres demissi sint, qui fatalem exitio nostro *Lanoji* in Urbem ingressum prænuntiabant. Et sane, quemadmodum illius tempestatis vis, cœlique perturbati obscuritas, animos nostros offusos habuit, quo minus veritatis lucem, ac tantas proditorum insidias dispiceremus; ita hujus novæ caliginis facies conspectum lucis subitis illis propugnatoribus nostris in omnes partes ademit. Quid item Cæsar addit? illum impetum, si fieri posset, vel sanguine suo se redimere velle. O Dii immortales! quæ de Cæsare Romano audio? quæ, Romanus, illi respondere cogor? Non redimit calamitates nostras edicto ullo humano, & æquo, vel potius, quod necesse esset, minaci & contumelioso in tales prædones, omnium scelerum maculis notatissimos; & redemerit sanguine suo? Auctoritate P. C. illius opus est nobis ad exturbandas pestiferas illas belluas, non sanguine. Sanguinem autem ipse suum reservet ad bella, quæ contra Christi hostes se suscepturum confirmat. Adversus enim illos Imperator Christianus sanguinem omnino suum profundere debet.

Nostro-

Noſtroque mœrori ac luctui, nec modum ullum, nec finem certe videremus, ni malum hoc majus bonum ſequi poſſe ſperaremus.

Nullam P. C. vaticinandi artem nec in me unquam fuiſſe ſenſi, nec in aliis eſſe poſſe judicavi; ſed providentia animi, uſu rerum, cognitione caſuum humanorum, aliquando ſolemus eventus futuros ita animo proſpicere, ut præſentes cernimus. Itaque hujus generis augurii laude fretus, videre mihi videor, Cæſarem perpetuo mœrore afflictum, perpetuoque luctu profligatum fore, quia hoc malum nunquam majus bonum ſequetur: quod tamen idem Cæſar ſperat ſequi poſſe. Ecquando enim ex malis bona dimanarunt? Cogitationes quoque noſtræ in eos, qui tam luctuoſam peſtem nobis moliti ſunt, quo unquam tempore lenes, placidæ, quietæ, humanæ eſſe poterunt? quis item ſollicitudines conſolabitur noſtras? aut dolores abſterget? aut animos a moleſtia vindicabit? quæ nationes exteræ, qui Reges nobis miſeris opitulabuntur? cum ſentiant Imperatorem Romanum fraude ſuorum militum, Romanorum deſertorem eſſe; Unde commoda emanare incipient, quæ ad afflictam noſtram fortunam aliqua ex parte ſublevandam idonea ſint? Quis etiam civis exiſtimabit ſibi lætandum hoc nuncio & ſignificatione literarum Cæſaris, ubi ſpes commodorum proponitur, nec unde fructus colligi poſſint, oſtenditur, luctus autem cauſa ſemper ſuboritur? Itaque vereor, ne Cæſar in perpetuo, uti nos, luctu futurus ſit; cum præſertim, quam lætitiæ affert cauſam, nunquam eſſe poſſe judicemus.

Aperta via, tum ad pacem univerſalem, tum ad arma in perfidos Religionis noſtræ hoſtes convertenda.

Imo clauſa, obſeſſa, & obſtructa via ad pacem commu-

nem; & aperta, patefactaque ad bellum communiter adversus eum gerendum. Ex pace enim propemodum communi, cum a Cæsarianis bellum excitatum sit, bellum quoque contra Cæsarianos, & Cæsarem communiter fiet. Siquidem Britanni, Galli, Helvetii, Allobroges, Subalpini omnes populi, Veneti, Florentini, Ferrarienses, Mantuani, tota denique Italia erecta, concitata, parata, armata animis, ad spoliandum Cæsarem Imperio, auctoritate, copiis. Concurritur undique ad commune incendium restinguendum: Omnes propemodum Christiani, ad publicas injurias vindicandas, mente, voluntate, studio, virtute, voce consentiunt. *Odetus Lautretius*, Gallicus Dux, in *Truentum* amnem transgressus est cum innumerabilibus Barbarorum copiis, ut bellum Neapolitano in Regno administrans, Cæsarem tandem aliquando armis expellat ex ea Italiæ parte, quam jure amittere debet, ob latrocinia, cædes, & sacrilegia, quæ Cæsariani Romæ commiserunt. *Juliani*, & *Augustani* in convallibus Pyrenæorum montium magna ex parte ab ipso Galliæ Rege in potestatem suam redacti sunt. *Belgæ* armis Gallicis & Britannicis urgentur. Nec desiderant hi Reges & Populi alios perfidos nostræ Religionis hostes, quibus bellum inferant, quam Cæsarianos, omnis perfidiæ Duces, ac magistros, omnibusque religionibus infestos, & vitæ bonorum hostes acerrimos. Horum jugula petunt milites Barbari: horum sanguinem se item exsorbere velle dictitant efferatæ gentes, quæ propinquos sacerdotes in urbe amiserunt; hos confodere nostri avent, ut injurias ab iis sibi factas ulturi; in quibus nec famæ pudor, nec supplicii humani, aut divini metus inerat. Non igitur bellum restinctum, ut Cæsar scribit, sed inflammatum est potius, atque sic inflammatum per totum illius Imperium pervadit.

Idque tandem in vestrum, ac Reip. honorem & commodum facturum vobis pollicemur.

In expectationem novæ fortunæ nos erigit Cæsar; sed tem-

tempus beneficiorum suorum non præstituit. Satis quidem hæc scite: nec enim illud facile incidere posse arbitrabatur. Sentiant alii, P. C. de magnificis hujusce Cæsaris pollicitationibus, quidquid aut pro libidine animi velint, aut pro studio partium sentiendum judicent. Ego illum erga nos talem futurum suspicor, quales CD. abhinc annos, Cæsares alios Germanos fuisse legimus. Hi enim omnes magna ex parte, si hostiliter ingressi sunt urbem, quæ mente scelerata, ac nefaria cupiverunt, adepti: hæc omnia loca tum acervis cadaverum, tum magnificentissimorum operum ruinis complerunt. Sin autem amice excepti sunt, de pernicie civium, & exitio urbis tam acerbe, tamque crudeliter cogitarunt, ut necesse fuerit illos amice exceptos, tanquam hostes expellere. In honorem etiam Reip. nostræ & commodum ait fructus suorum bellorum redundaturos. Quam Rempubl. nostram intelligat, ignoro. Remp. paulo ante tenebamus, cui præerat Pontifex Max. Hanc video oppressam, eversam, perditam, & pene delectam. Nostri modo nihil sane video, præter vitam hanc miseram atque miserandam. Nostrum quoque dicerem solum hoc, ubi vestigium imprimimus, nudum & desertum, si per Cæsarianas belluas liceret; quæ quidem nulla ratione patiuntur, ut quidquam nostrum dicamus, quod extra nostra corpora sit.

Denique Epistolam concludit suam Cæsar his verbis:

Quare vos, ut omnem præteritæ calamitatis dolorem deponatis, bonoque animo sitis, hortamur.

Augetur quotidie magis atque magis dolor a Cæsarianis. Et tamen Cæsar nos cohortatur, ut dolorem deponamus. Præsentes quoque calamitates graviores, acerbiores quotidie præteritis infliguntur, & præteritas oblivione conterendas suadet; imo præsentium calamitatum sensus memoriam veterum refricat. Hic quoque status miser proxi-

mum magis miserum cogitatione reddit. At quanto satius fuisset, Cæsarem suis militibus per litteras persuasisse, ne novum calamitatum dolorem nobis afferrent, quam ad nos scribere, ut haustarum calamitatum dolore liberaremur; cum, si retineatur dolor, animus noster magis sollicitus nunquam reddetur, qui omni sollicitudinum ac molestiarum genere obrutus, nunquam emerserit; sin abjiciatur, deformatæ patriæ aspectus abjectum dolorem, & quidem vehementiorem, revocare coegerit.

Speretisque, incommoda hæc multa cum dignitate & gloria vobis resarcienda esse.

Speremus, P. C., quando Cæsar ita vult, & vivimus. Nam vitæ propria est spes. Verum Dii meliora! ut ita nunc speremus, quemadmodum ante excidium speravimus. Etenim induciis pactis, maximam speravimus futuram pacem; sentimus deinceps maximum fuisse bellum, & in bello luctuosissimas calamitates. Per quos igitur certa tantorum commodorum affulserit spes, & spei fructus, amicitiæque commoda? An per Cæsarem? Minime vero; cum rebus, quæ in Italia geruntur, non intersit: An per Cæsarianos milites? cum multa ipsi agant, quæ per Duces agenda essent. Malam illis pestem! clamori enim vestro assentior, & eo quidem magis, quod tales se esse profitentur, ut militiæ finem, non victoriam, sed sanguinem judicent; sanguinem, inquam, non solum hostium, verum etiam amicorum, atque adeo ipsius Cæsaris, si in illo hauriendo spes auri esset. An per Cæsarianos Duces? O certas spes, quibus aluerunt Pontificem & Nos ipsos; dum quotidie pollicentur, eductis istis latronibus, magnam & perniciosam Urbis sentinam se exhausturos! O fidas dextras, quibus plurimos sacerdotes, & sacerdotum Antistites trucidarunt! O ratum religiosumque fœdus, quod cum istis fecimus! Hoc si Duces Germani violare

conati

conati ſunt, Ducum credo Hiſpanorum ſanctitas a ſcelere revocavit. At Cæſar pollicetur, tanta incommoda multa cum dignitate & gloria ſe velle reſarcire. Quo quæſo pacto tanta bona, tanta fortunæ, tanta belli ſubſidia, tanta pacis ornamenta diſſipata iterum colligentur, & ſuis reddentur Dominis? Sed dixeris: Cæſar per æſtimationem pecuniam pendet. Vix, P. C., totius Hiſpaniæ, & Germaniæ, totque Inſularum, quibus ille imperitat, factæ actiones dimidium privatæ jacturæ reſarcire poterunt. Tot quoque magnificas ædes, tot Divorum templa ac delubra, quibus funeſtos ac nefarios ignes Cæſariani intulerunt, qua memoria Cæſar ex Hiſpania miſſa pecunia reficiet, ac inſtaurabit? Ut præterea civium profuſus ſanguis eluatur, num elui prædicatio crudelitatis, in ſacerdotes editæ, poterit? Quæ item vetuſtas tollet operum circa *molem Æliam*, quo Pontifex confugit, tetra monumenta, ſceleris indicia, latrociniique veſtigia? Aliorum denique maleficiorum, quibus commemorandis nemo exitum inveniret, quo beneficiorum genere compenſatio fuerit, aut eſſe poterit. Sed ipſe adſcribit, qua ratione nos felices ſit redditurus.

Nos enim Imperium, Regna, Dominiaque omnia, ſanguinem denique ac vitam ipſam noſtram nunquam non ſumus expoſituri, ut Carolo V. imperante, priſtinum Romanæ dignitatis, gloriæque incrementum aſſequantur.

Quinque ad nos defert Cæſar, ut dignitatis & gloriæ Romanæ acceſſio afferatur: Imperium, Regna, Dominium, Sanguinem & Vitam. Magna hæc quidem præſidia ſunt ad omnem amplitudinem vel aſſequendam, vel confirmandam. Sed ego unum de iis opto, quod fortunæ noſtræ opportunum, Cæſari glorioſum, Italiæ gratum erit. Hoc autem Imperium

perium est. Illius enim auctoritate cuperem, ut prius Nos Cæsar vivos vellet, quam mortuos; prius liberos, quam honestos; prius salvos, quam florentes; prius domi nostræ tenues, quam alienæ locupletes, & omni copiarum genere abundantes. Invita in hoc loco versatur oratio P. C. quoniam nonnullorum civium perversa judicia damnare oportet, qui existimabant, summoveri oportere ex Urbe sacerdotes, quod superbia, rapacitate, religionis simulatione nulloque mandradorum sacerdotiorum judicio vivi, ac mortui æternis suppliciis mactandi essent. Recipiendos autem Cæsarianos, qui, etsi pessimi ac teterrimi essent, multo tamen commodiores sacerdotibus viderentur. Ingressus Cæsarianorum in Urbem P. C. & commoratio omnem substulit admirationem. Siquidem publice aut religiosa fana diruerunt, aut in illis non dirutis, præter vestigia violatæ religionis, nomenque Divorum nihil reliquerunt. Hostium spolia, monumenta Imperatorum, decora atque ornamenta templorum inposterum, his præclaris nominibus amissis, in instrumento, ac suppellectile Cæsariani exercitus nominabuntur. Privatim nimirum tales & Hispanos, & Germanos experti sumus, ut nec pudor a turpitudine, nec metus a periculo, nec ratio a furore, nec fides a crudelitate revocaverit. Imperet igitur Carolus V. & locupletissimum teneat Imperium; sed quemadmodum Cæsares alii Germani imperare consueverunt: de iis loquor P. C. quorum Principatus orbi salutaris fuit. Hi enim omnes Urbis imperio abstinuerunt, Pontificemque Maximum dignitatis suæ ducem agnoverunt, honoris principem coluerunt, amplificatorem gloriæ experierunt, rerum gerendarum favorem habuerunt, denique auctorem ornamentorum Imperii sui retinuerunt. Gravem præterea testem amoris sui, & egregiæ erga nos voluntatis dat,

Prout,

Prout, inquit, hæc latius Nobilis, fidelis, Nobis dilectus Petrus a Verei, Baro S. Juliani, Camerarius, ac Dapifer noster, vobis nostro nomine referet.

Præclaram iste faciem Aulæ Cæsarianæ, & auctoritatem Purpuratorum ejus, secum attulit; atque nos, credo, a morte ad vitam, a desperatione ad spem, ab exitio ad salutem excitavit. Nam missus est in Italiam a Cæsare, ut Reipublicæ subveniret, Italiamque fractam malis, mutam, debilitatam, abjectam metu, ad summam libertatis, pristinæque dignitatis spem erigeret. O sapientem Legatum, & magnæ industriæ virum, præsentisque auxilii hominem! Tribus mensibus post suum in Urbem adventum, litteras Cæsaris nobis reddidit, & illius nomine hæc nuntiavit. Nec id sane mirum P. C. Dapifer enim cum iste Legatus sit, simul ac nos Senatores, non commessatores offendit, nonnihil perturbatus est, & gravate, tardeque Cæsaris mandata confecit. In extremis demum litteris Cæsar scribit:

Cui vos fidem habebitis.

At majorem fidem Cæsarianis militibus habemus, qui impiis suis latrociniis & cædibus exultantes, nunquam sermonibus suis cædes superstitum Civium, & templorum ac tectorum incendia, eructare desinunt; nec quæ eructant in evomendo tardiores sunt. Ita enim compositis rebus nos affligunt, ut quotidie graviora ac tetriora timeamus, quam eo die, quo primum in Urbem irruperant, & timuerimus, & experti simus.

Recognovi singula capita P. C. epistolæ Cæsaris, & simul demonstravi, quantum vel ipsius dignitati, vel nostræ fortunæ conveniret, ut ea hoc tempore ille ad nos scriberet.

Reliquum eſt, ut idem quoque ipſe noſtris e litteris cognoſcat, qua ratione tantis, quibus oppreſſi ſumus, ruinis nos levare poſſet, id quod ſine controverſia ſe facturum affirmat, & pollicetur.

Summa autem eorum, quæ reſcribere mea ſententia debeant Principes Civitatis, hæc ſunt:

Gratas illius quidem litteras nobis fuiſſe; ſed longe gratiores futuras fuiſſe, ſi ad nos id attuliſſent, quod tantis in acerbitatibus omnino expectabamus, ut arceret ab aris, templis, tectis, mœnibus Urbis iſtos optimi cujusque carnifices, latrones Ialiæ, ſcelerum fœdere inter ſe ac nefaria ſocietate conjunctos; eriperet quoque conjuges, ac liberos noſtros e cæde miſerrima; Virgines, quæ exemplo Veſtalium ſanctiſſimæ ſunt, ex acerbiſſima vexatione; templa atque delubra, hanc communem omnium gentium deformatam patriam, patriam tamen ex fœdiſſima flamma ac vaſtitate; redderet *Oſtiam*, redderet *Centumcellas*, ut maritimi commeatus libere ad Urbem importarentur; redderet fortunas ablatas, quæ colligi poſſent; quæ non poſſent, æſtimatione ſolverentur, idque per poſſeſſiones militum ipſius & Ducum nobis aſſignatas. Ita enim, ſi amiſſarum omnium fortunarum compenſatio non fiet, earum ſaltem fiet, quæ ad vitam tuendam aptæ fuerint: diruta templa e cenſibus ſacerdotum, qui in toto illius Imperio ſunt, curaret inſtauranda: mitteret honeſtiſſimos quoque e Sicilia, Sardinia, Regnoque Neapolitano, qui Urbem incolerent, ut domus, civibus nobiliſſimis interfectis, exhauſtæ, a nobiliſſimis quoque replerentur, & quæ everſæ ſunt, ab locupletiſſimis reficerentur; pateret noſtris exteriſque gentibus tutus ad Urbem acceſſus: poſtremo in id toto animo incumberet, ut Pontifex Maximus, qui ſimul ac cuſtodia liberatus eſt, Urbem veterem ſeceſſit, in Urbem reverteretur,

rever-

reverſus eam poteſtatem obtineret, ut intelligeretur, non modo jacens fuiſſe excitatus, ſed dignitatem etiam nullis ſpoliatam ornamentis recepiſſe. Itaque, ſi tales ſcripſiſſet litteras, quibus hæc beneficia in nos contuliſſet, illum calamitates noſtras levaturum fuiſſe. Orare interim per nomen Romanum, quo ille Auguſtus eſt, & per fidem, ſapientiamque ejus obteſtari, ut primo quoque tempore ſervitutem a nobis repellat, hoſteſque nefarios, noſtræ vitæ ac ſanguini imminentes, hinc extrahat; quia, ſi locus illis hac in Urbe fuerit, Urbi ipſi locus non erit: Sacerdotibus ſuccurrat; quod quidem tum ad Reipublicæ ſummam, tum ad illius gloriam & dignitatem maxime pertinere videatur.

Rogatus, P. C., ſum ſententiam; Dixi ſaluberrimam Reipublicæ ac neceſſariam. Nec ignoro, me liberius dixiſſe, quam vel temporum conditio, vel Civitatis ſtatus, vel Cæſarianorum effrenata immaniſque crudelitas poſtulet. Hic ego, quantum humano conſilio efficere potui, circumſpectis rebus omnibus, rationibusque ſubductis, ſummam feci cogitationum mearum omnium; nihil aliud mihi vim importunitatemque iſtorum Barbarorum afferre poſſe, quam mortem. Et hanc quidem ego, moribus meis & his calamitoſis temporibus parens, nunquam refugi, nunquam deprecatus ſum, nunquam alienam a viro forti conſtantique homine judicavi, modo tormenta abeſſent & cruciatus. Quanquam fortunatum inprimis genus mortis illud ſemper ſtatui, quod, ſi optatum eſſet, glorioſum quoque eſſet futurum. Tale autem mihi contingeret his præſertim temporibus, quibus tot circa me jactis fulminibus, ambuſtus, idem quoque exitium mihi impendere auguror. Et certe ſubturpe aliquando putavi, ſuperſtes eſſe tot præſtantiſſimis Civibus, tot principibus cujuſque ordinis Viris, tot ampliſſimis Sacerdotibus, tot ſanctiſſimis Pontificibus, qui univerſi

uno Urbis fato corruerunt. Atque hi quidem, P. C., si viverent, rogatique nunc sententiam essent, eam sine dubio dixissent, cujus invidiam capitis periculo sibi præstandam judicarent. Itaque ego, si non virtutis & eloquentiæ horum sapientissimorum hominum, at constantiæ magnitudinisque animi hæres, eodem item animo in dignitate nominis Romani servanda, & libertate civium defendenda esse debeo, quo illi essent, si viverent. In tantis igitur Reipublicæ malis, vehentissimo in optimum quemque vento excitato, mortem malorum portum inveniam, quam eo illustriorem etiam fore spero, quo pulchriori meæ conscientiæ testimonio nitetur. Atque nimirum tale felicitatis genus cives, quos desideramus, consequi non potuerunt. Alii enim a Cæsarianis, quos comiter exceperunt, incauti intra suos penates occisi sunt: Quidam captivi inter tormenta; nonnulli mœrore animi, ob publicas & privatas calamitates, interierunt. Qui omnes nullam fere vocem, homine libero dignam, emiserunt. Ego vero in communi servitute dedi operam, ut agendo, & dicendo liber viderer. Quam libertatem vos etiam P. C., omni vitæ periculo neglecto, retinere debetis; cum iis majoribus orti sitis, qui non modo ipsi libertatem expetere, sed aliis etiam populis afferre soliti sunt.

D I X I.

IV. In-

IV.

Instructio PAULI III. data Domino THOMÆ, Episcopo Feltrensi, & aliquibus doctis Viris, cum eo in Germaniam ituris, Romæ V. Octobris MDXL. qui discesserunt postridie VI. Octobris.

PAULUS PAPA III.

CUm e pluribus literis Legati, & Nuntii nostri apud Cæs. Majestatem, vel alterius item Nuntii apud Serenissimum *Ferdinandum,* Romanorum Regem, nostro nomine agentium, esset nobis significatum, fuisse in Conventu nuper *Hagenoæ* celebrato decretum, ut *undecim docti & prudentes Viri Germani,* pro parte Catholicorum illius nationis, & totidem pro parte eorum, qui se Protestantes appellant, ad quoddam inter se colloquium, die XXVIII. hujus Mensis, *Wormatiæ* convenientes habendum pacate, & absque ullis contentionibus, aut disputationibus, ac etiam citra eorum, quæ illic tractabuntur, decisionem, aliquas honestas vias rationesque excogitent, per quas ad compositionem dissidii, quod in Religionis causa, dudum apud Germanos ortum, in dies crescit, authore Domino postea deveniri potest, optareque prædictos Imperatorem & Regem, atque adeo Nobis filiali reverentia supplicare, ut aliquem Prælatum ad supra dictam Civitatem Wormatiam mittamus, qui una cum suis Oratoribus, quos illuc missuri sunt, causam orthodoxæ fidei procurent, & Catholicorum deputatos consilio & doctrina dirigant, & juvent ; Protestantium vero, si qua fieri possit, in rectam viam reducere nitantur ; hos licet ex eo quod istos super Religione tractatus absque auctoritate nostra, & hujus sanctæ Sedis factos non solum improbare, verum etiam damnare, & quoad ejus fieri possit, prohibere deberemus ; tamen exemplum Domini, cujus vices, licet immeriti, in terris gerimus, quantum per ipsius gratiam possumus, imitari cupientes, sicut ille ob salutem humani ge-

 neris,

neris, ex ſupremo cœli ſolio in infimam terram deſcendere, & immenſam Divinitatem ſuam modicæ humanæ carnis imbecillitate veſtiri, contemtui haberi, & tandem acerbiſſimam mortem pati dignatus eſt; Ita nos officii noſtri eſſe ducimus, non ſolum exteriorem gloriam, verum etiam ipſam vitam propriam ſaluti ovium nobis creditarum omnino poſthabere.

Hanc ob cauſam, & præſertim precibus præfatorum Imperatoris & Regis invitati, aliquem noſtro nomine ad prædictam civitatem mittere deliberantes, Te Venerabilem Fratrem noſtrum, THOMAM, *Feltrenſem Epiſcopum,* ob tuam egregiam doctrinam, vitæ integritatem, & in rebus tam aulicis, quam Germanicis experientiam præ cæteris idoneum judicavimus, quem ad tam ſanctum & laudabile opus tractandum immitteremus. Verum quia materia ipſa, de qua agitur, admodum ardua & difficilis eſt, & plus vident oculi, quam oculus; & ſicut Sapiens non ſemel dixit: *Erit ſalus, ubi multa conſilia ſunt.* Accedit ad id, quod a prædictis Imperatore & Rege, qui & ipſi cum ſuis Oratoribus, ad prædictum Colloquium alioquos diverſarum diſciplinarum, & præſertim ſacræ Theologiæ, Profeſſores ſe miſſuros ſignificarunt, ut itidem nos faceremus, commoti & rogati ſumus; unde noſtri, una cum ſuis conjuncti, multo melius negotium fidei promovere posſint; Idcirco & nos tibi nonnullos pios, probos, & in variis ſcientiis, & linguis peritos Viros ad hoc iter, & adeo pium negotium, cum Dei auxilio capeſſendum, adjunximus. Quorum tu conſiliis, & ipſi te duce, & hujus negotii moderatore, mandata noſtra, quæ ſequuntur, fideliter & diligenter pro viribus exequi ſtudeatis.

1. Ut omnem ſpem & fiduciam veſtram in Domino ponentes, ſincero corde & devota mente ejus infinitam bonitatem precemini, idquod nos, cum ipſius auxilio facturi ſumus, ut greſſus veſtros in viam pacis & proſperitatis dirigat, & eorum, ob quæ pro honore ſuo, & ſalute Eccleſiæ ſuæ ſan-

ctæ

ctæ vos in Germaniam mittimus, felices vobis successus concedat.

2. Ut Familiares vobis conducatis bene moratos, pios & catholicos, & qui suorum morum, quocunque vos ire contigerit, bonum & gratum Deo & hominibus odorem diffundant. Hoc autem, ut vos faciatis, superfluum existimamus vos commonefacere, quos longa experientia nobis notos, & hac de causa gratos, inprimis aptos judicaverimus, quibus hæc sancta provincia demandaretur.

3. Ut tam eundo quam redeundo apud quoscunque vos versari, & cum quibuscunque loqui, usu eveniat, in victu temperantiam, in sermone modestiam, & humanitatem erga omnes semper præferatis.

4. Vobiscum hæc, quæ sequuntur, scripta habeatis.
Edictum Wormatiense, hac de causa ab Imperatore, & ab universo Imperio, ad executionem sententiæ Apostolicæ, contra *Lutherum* & complices, Anno Domini MDXX. editum.

Recessum Imperialis Conventus, Anno MDXXX. Augustæ celebratum.

Tractatum quatuordecim deputatorum, ibidem super hac materia habitum.

Confessionem Lutheranorum, ibidem exhibitam.

Confutationem Catholicorum, eodem in loco compositam, sed nondum editam.

Apologiam Lutheranorum, contra eandem non multo post divulgatam, & typis excusam.

Edictum Induciarum Norimbergense, An. Dom. MDXXXII. Ratisbonæ publicatum.

Impium Recessum Francfordiæ, An. Domini MDXXXIX. conclusum, sed nequaquam ab Imperatore, pro ejus pietate comprobatum.

Responsionem Protestantium, datam Comitibus de Marderscheyd, & Novæ Aquilæ.

Arti-

Articulos eorundem, datos Cæſ. Majeſtati, Gandavi, hoc Anno MDXL. Martii.

Denique *Conventus Hagenoæ*, hoc eodem Anno habiti, *Receſſum* XXVIII. Julii concluſum.

Ex quibus omnibus, una cum his, quæ Epiſcopus Mutinenſis, Nuntius noſter, qui & ipſe ex mandato noſtro Wormatiam, hac de cauſa ſe confert, vobiscum communicabit, amplam & facilem eorum, quæ in hujusmodi negotio tractare habet, doctrinam & inſtitutionem capiatis.

Omittimus hic eos libros, quibus ad reddendam rationem ejus, quam profitemini fidem, & ad reductionem errantium in teſtimonium acquiſitæ jam per vos doctrinæ vobiscum eſſe optime noſtis.

5. Quia tempus breve eſt, neceſſe eſt, ut, quanto citius fieri poteſt, habita tamen bonæ valetudinis conſervandæ ratione, iter veſtrum peragatis.

6. Cum autem duo itinera perceperimus eſſe *Wormatiam* eundi, alterum per *Mediolanum, Suitenſes, & Baſileam*, unde ſecundo flumine brevi, & commodiſſime Wormatiam deſcenditur multo brevius; & per quod non tamdiu in terris ſuſpectis ſit immorandum : Alterum per *Tridentum*, & longius, & pluribus ſuſpectis locis, non tamen per Suitenſes, quod ad Montes ita aſperos, & quod ad populos adeo infenſos interjectum, per vitium ætatis vobis eſt bene conſiderandum, & per quod elegeritis caute ambulandum. Non enim dubitamus, multos in hac Urbe eſſe Germanos, qui de vobis, & credita Provincia ſcripturi ſint in Germaniam, aut Florentiam jam ſcripſerint, propterea ab his, qui utriusque itineris periti ſunt, tum hic, tum Senis, & Florentiæ, & Bononiæ, per quas Civitates omnino vobis transeundum eſt, informationem capiatis, & modum, viamque ſalvi conductus, quo posſitis Deo auxiliante, iter veſtrum tuto peragere; & ſi forte ad iter per Suitenſes faciendum ſalvus conductus vobis deeſſet,

per

per Tridentum, & Sereniſſimi Rom. Regis terras eundum eſſet. Tridenti enim capto conſilio, a Vener. Fratre noſtro, Epiſcopo ejus Civitatis, vel ſi ipſe abeſſet a dilecto filio, Nobili Vicario *N. Caſtellalto*, primo Civitatis pro Romanorum Rege Præfecto. Quos ambos, ut in rebus gerendis prudentes, ita etiam in fide Catholicos, & huic ſanctæ Sedi affectos eſſe plurimum gaudeamus, & volumus, ut eis optimum noſtrum animum, hac de cauſa in ipſos affectum ſignificetis. Iter veſtrum, quod illinc duplex ſcinditur, proſequi poteritis, & ſi per *Oenipontum*, prædicti Romanorum Regis peculiarem Regionem, magis conſulerem, illic a Regio Senatu ſalvi conductus diplomata, una cum ductore itineris impetretis, id quod facile, & libenter Legatis Nuntiis noſtris id petentibus, pro bonitate illius Principis, ſemper concedi conſevit. Licet autem intelligamus, Cæſ. Majeſt. publicaſſe jam a die ſalvi conductus omnibus dicto Colloquio Wormat. acceſſuris, profecturum, tamen non poſſumus non vos monere, ut omne ſtudium adhibeatis, quo tuto ad locum vobis decretum perveniatis, in quo præter ſalvos conductus procurandos, & proderit plurimum ſi prudenter, & tacite, & absque ulla oſtentatione iter veſtrum faciatis. In hoc autem Articulo propterea multo ſumus immorati, quia non parum Reipublicæ intereſt, ne quid ſiniſtri in via, quod Deus avertat, patiamini.

7. Cum Wormatiam, auxiliante Deo, incolumes perveneritis, nihil vobis antiquius, quam ut, ſignificato adventu illuc noſtro Domino *Epiſcopo Mutinenſi*, conſilia veſtra, & commiſſionem vobis datam, cum illo libere communicetis; deinde una ſecum Colloquium procuretis *Oratorum Cæſ. & Regiæ Majeſtatum*, eorumque Doctorum, qui cum illis eo acceſſerint; & inprimis Vener. Fratris *Epiſ. Atrebatenſ.* & dilecti Filii *Alberti Pighii*, quos & ipſos vobiſcum illi Conventui intereſſe voluimus, e quibus ſtatus Religionis, & Collegii deputatorum etiam inceptus fuerit, intelligentes inter vos conſilium

 in-

ineatis, quando & quomodo vobiscum Dei nomine aliquid negotiari inchoandum sit.

8. Sed illud præcipue memineritis, ut vos præsertim in principio magis audiendi, & quæ ab aliis dicuntur observandi, quam nostra consilia aperiendi studiosi sitis; audiens enim sapiens, sapientior erit, ut inquit *Salomon*, & juxta Divi Jacobi præceptum, *omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram,* de quo quamvis vos commonefacere superfluum sit, non abs re fuerit indicasse.

9. Sicut & illud necessario vobis observandum omnino censemus, ut non solum mutuo inter vos amore conjuncti, sed sententiis & doctrina concordes sitis, & tales vos esse tam publice quam privatim ostendatis.

10. Nullus item per se, vel cum Catholicorum, vel eorum Adversariorum deputatis, aut aliis quibuscunque, quicquam tractare audeat, nisi prius re tecum, & cum cæteris, quos tecum hac de causa commisimus, communicata.

11. Quod si quis vestrum forte aliquid foris intellexerit eorum, quæ ad rem facere videbantur, ad eos quam primum referat, & ad te inprimis, quem hujus negotiationis Gubernatorem instituimus, cæteros vero tibi consiliarios adjunximus.

12. Et quoniam ad aures nostras pervenit, a nonnullis etiam fide dignis subdubitatum esse, ex aliquibus indiciis facile fieri posse, ut aliqui ex eis, quos *Catholici* suo nomine deputaturi sunt, partim non bono in hanc Sedem nostram animo sint affecti, propterea omnem adhibebitis curam, ut si qui sint tales, & quinam illi sint, intelligatis, id quod ab *Episcopo Mutinensi,* in istis Regionibus diu versato facile percipere erit.

13. Aliorum autem non sincerorum colloquio & consue-

ſuetudine, ſicuti omnino non adeo conſultum eſſet, uti cum detrimento cauſæ publicæ, & ipſi, ſi qui erunt tales, & ii a quibus deputati fuerint, irritentur, parcius & cautius cum illis negotiari vos oportebit, & quando una cum aliis vere Catholicis ad vos ibunt, generalibus verbis & cauſæ fidei minime præjudicialibus tunc utendum erit.

14. Itidem vobis obſervandum erit, cum aliis omnibus ſive palam, ſive clam non bene ſentientibus, cujusque gradus ſint aut conditionis, quibuscum neceſſario eſſet aliquid vobis tractandum.

15. *Aſt* cum deputatis vere Catholicis, quoties vel per ſe vos - - - vel a vobis pro loco, & tempore invitati fuerint, omnia quæ agenda eſſent, liberius & accuratius conferentes non ſolum doctrina & conſilio, ſi opus fuerit, eos juvabitis, ſed etiam ad pie, prudenter & pacate, cum adverſariorum deputatis tractandum negotium religionis inſtruetis, & quodammodo dirigetis, commonendo eos, ut a rixis, contentionibus, & oſtentationibus abſtineant, & zelo fidei, pacis & charitatis omnia pertractent.

16. Si vero forte contingeret, ut deputati Proteſtantium, vel ſponte ſua, vel aliquibus aliis honeſtis perſonis inducti, vel alia quavis bona occaſione oblata, colloquium veſtrum quærerent, eos benigne & amice accipiatis, & cum eis loquendo, vel negotiando, non minus prudentia, humanitate, & dexteritate, quas in vobis novimus eſſe ſummas, quam doctrina utemini, ſignificantes eis, nos eſſe maxime promtos unitatem fidei, in omnibus quidem ovibus nobis commiſſis; ſed præcipue illius inclytæ nationis provocare, ad quod exequendum nos boni Parentis omne officium impleturos dicetis, modo illi ſe obedientes filios exhibeant.

17. Commemorabitis etiam dextro quodam modo, quot quantaque damna paſſa ſit Eccleſia Dei, & præſertim Ger-

manica Natio, ex iſtis in Religione diſſidiis, quantaque majora pericula immineant non ſolum ex inteſtinis, verum etiam Infidelium bellis, quæ omnia haud difficulter tollerentur, ſi velint ad Eccleſiam Dei redire.

18. Quod ſi aliqua in Eccleſia reformari, aut ſibi concedi putant, ea certa, & clara, ſcriptisque commendata vobis exhibeant, ad Nos quamprimum transmittenda, quæ ſi talia erunt, ut ſalvo Dei honore, & conſcientia noſtra concedi poſſint, & vos iſtic eos bona ſpe favebitis aſſequendi quæ petant, & nos reipſa oſtendemus eſſe nos & benignos, & pacis, & charitatis, & unitatis maxime cupidos.

19. Si vero iidem Proteſtantium deputati pertinaces in ſuis opinionibus perſeverent, & nos verbis modisque ſubaſperis tractarent, vos tamen a veſtra ſolita loquendi, & agendi modeſtia nequaquam recedatis, quinimo tam apud ipſos, quam apud alios quoscunque, ubique juxta animi noſtri deſiderium ſingularem charitatem, unitatem & pacem ſemper profiteamini; ſed in hoc neceſſe eſt eo utamini temperamento, ut tam Proteſtantium Deputati, quam alii quicunque cognoſcant, vos ex animo agere; nec quia cauſæ noſtræ diffidatis, ſed e bonitate naturæ veſtræ, & Apoſtolorum doctrina, qui contentiones ab Eccleſia Dei eliminant, modeſtiam & civilitatem veſtram procedere.

20. Non deprecamur autem, ſi res ad iſtos terminos mutui inter vos, & Proteſtantium Deputatos Colloquii, ut alicujus honeſti tractatus, reducatur, & vos cum modeſtia, humanitate, prudentia & charitate, ſicut confidimus, rem hujusmodi tractetis, quin iſtud in Religione diſſidium ad aliquam bonam & certam viam dirigi poſſit, unde mox unitas & pax Eccleſiæ loco & tempore, & debitis modis perficienda, authore, fautore, Domino ſubſequatur. Quod ſi Deus nondum

dum concedere nobis dignabitur, nos tamen & datæ nobis commiſſionis, & vos ſuſcepti laboris nequaquam pœnitere debebit; Cum actiones noſtras pro officio & ratione, & implorato Numine dirigere, illarum vero ſucceſſionem a Domino expectare debeamus.

21. Et hæc prope ſunt, quorum in genere, & veluti quadam forma vos commonefaciendos exiſtimavimus; cæterum quia non pauca pro mutabilitate rerum de novo emergere facile poſſunt, ea tam ex his regulis per nos datis, quam ex prudentia veſtra gubernanda, &, quod dicitur, conſilium capiendum vobis relinquimus.

22. Quæ vero ad merita hujus cauſæ & articulos controverſos attinent, non eſt quod vos inſtruamus, cum incertum ſit, quibus potiſſimum tunc inſiſtere adverſarii velint, & conſummata doctrina veſtra alterius inſtructione non indigeat.

23. Illud tamen in hac re certius explicandum vobis jam nunc duximus; Quoniam cum Lutherani multa errata falſo imputant Sedi Apoſtolicæ, contra quæ poſtea ſcribentes, & ea refellentes, ſi aures populi captant & animos eorum, idcirco maxime profuturum putamus cauſæ noſtræ fidei, ſi vel cum proteſtantium deputatis loquentes, vel etiam cum aliis hominibus, qui ubique fere hac fraude ſunt ſeducti, detegentes & redarguentes hos malos dolos; obſervata tamen ſuper ea, quæ vobis toties inculcavimus, modeſtiæ & prudentiæ regula, ut ne propter ea ad contentiones & rixas deveniatis, cum vos nos non ad diſputandum, aut ad altercandum, aut aliquid in eo Colloquio tractandum, probandum, dicendum, aut concordandum illuc mittimus, ſed pro ſatisfactione officii noſtri, & ad Cæſ. Majeſtati & Sereniſſimo Romanorum prius aſſiſtendum, & conſulendum deputatis Catholicorum, ad mandandum adverſariis reductionem & pacem, ſi minus ad ex-

 plo-

plorandum & intelligendum eorum consilia, & ad quæ tandem tenderet videantur, perscrutandum, in quo non solum summa diligentia, sed & maxima prudentia, & cautela vobis utendum erit, ne forte detectum propositum vestrum majorem conciliet perturbationem.

24. Si aliqua vobis spes, & via pacis & reductionis eorum illucesceret, de ea & omnibus aliis, quæ illi dicent, facient, aut consignabunt notatu digna, ad nos per literas quam primum referatis, congruum & opportunum a Nobis quam celerrime accepturi responsum.

25. In summa autem ita pro virili vestra cum Dei auxilio agere studeatis, ut si fidei, & hujus Sanctæ Sedis causa ex vestra negotiatione melius promoveri non possit, saltem ad deteriorem, quam in quo nunc est statu vestra culpa, de quo tamen nequaquam timemus, perducatur. Poteritis autem sæpe & copiose scribendo facile nos de omnibus certiores reddere per Tabellarios, qui vigesimo quoque die ultro citroque hinc in Flandriam, & illinc Romam commeare per Spiram, *Wormatiæ* admodum vicinam consuevere, sed & ubi res postularet, etiam proprium Cursorem ad nos illinc expedire poteritis. Dominus noster JEsus Christus consilia & actiones vestras gubernet, & vos incolumes illuc ducere, & cum laborum vestrorum optatis fructibus ad nos reducere, & Ecclesiam suam pacare, & ampliare dignetur, qui & super omnia Deus benedictus in sæcula sæculorum Amen.

Datum *Romæ* apud *Sanctum Marcum*, *sub Annulo Piscatoris*, *die quinta Octobris*, *M D X L. Pontificatus nostri Anno sexto*,

V. EX-

V.

EXTRACTUS PROCESSUS

contra

CAROLUM CARDINALEM DE CARRAFA

intentati.

Illustrissimus & Reverendissimus Don CAROLUS *Cardinalis* CARRAFA *de infrascriptis per Fiscum S. D. N.* PII *Papæ IV. imputatur.*

IN primis sunt decem & octo anni, vel circa quod intervenit cum *Hieronymo Conturberio* in Territorio *Cirignolæ* Regni Neapol. ad occidendum quendam *Thomam Pennachionem de Benevento*, qui antea occiderat *Sylvium* fratrem Germanum, præfati *Conturberii.* Et quod hoc præfatus Cardinalis fecit mediante pecunia.

Super prædicto delicto sunt examinati pro parte Fisci XXIV. Testes, prout apparet in processu fol. 154. & a fol. 2213. usque 2244. quorum 22. Testes deponunt se audivisse, qualiter dictus Carolus Carrafa, tunc sæcularis existens, intervenerat in præfato homicidio propter amicitiam, quam habebat cum præfatis *de Conturberiis* & non propter pecuniam.

Pro Illustrissimo Cardinali dicimus de prædicto delicto non posse inquiri, nec molestari. Primo quia non constat de corpore delicti. Secundo, quia prædicti Testes pro informatione Curiæ tantum, ipso Cardinale non citato, fuerunt examinati. Et quia deponunt, de auditu nullum faciunt indicium.

Sed dato, quod plene probaretur dictum delictum, hucusque dicimus, de eo non posse inquiri stante amplissima absolutione in utroque foro sibi facta de omnibus commissis ante Cardinalatum per motum proprium f. 2. *Pauli Papæ IV.* registrat. in processu f. 415.

Nec

Nec obſtant objectiones fiſci, dicentis, quod debebat fieri ſpecialis mentio qualitatis Aſſaſſinii, quod tanquam delictum exceptuatum non venit ſub generalitate verborum, & quod non fuerit in ſpecie derogatum Clementiæ contra homicidas, & quod ex depoſitione Epiſcopi Reatini tunc Datarii conſtat, præfatum motum proprium fuiſſe ſignatum poſt aſſumptionem ipſius ad Cardinalatum, & tamen apparet, data per aliquot dies ante Cardinalatum, nam præfatis objectionibus facilis eſt reſponſio.

Et primo non obſtat illud, quod dicitur de omiſſa expreſſione qualitatis Aſſaſſinii, nam de ea non conſtat hucuſque & *Conſtantius Colatia*, qui fol. 2236. deponit audiviſſe quod D. Carolo pro cauſa prædicta data fuerunt D. 400. a præfatis conturberiis, nullum facit indicium, quia ultra quod patitur illosmet propter defectus in facie ſecundi folii p. -dicit ſe eſſe de contraria parte, & eſſe inimicum *Conturberiorum*, & quod erat amicus dicti *Pennachioni*, & tunc, quando fuit occiſus, aſſociavit usque ad terram Paduliæ, & ſimiliter eosdem defectus patitur Joannes de Bloſio, qui dicit tantum audiviſſe, quod receperat 300. ſcutorum, nec dicunt a quo audiverunt, & ſic non poteſt fieri fundamentum ſuper depoſitionibus illorum, ſtante maxime depoſitione tot teſtium, pro parte fiſci examinatorum, dicentium quod propter amicitiam, & non propter pecuniam intervenit in homicidio, & ſic quando poteſt conjecturari cauſa excludens, vel minus delictum eſt illa præſumenda, & accipienda, quanto magis in caſu noſtro debet ceſſare ſuſpicio aſſaſſinii, cum conſtet per prædictos teſtes de cauſa prædicti homicidii, quæ fuerat amicitia Conturberiorum, & non pecunia.

Et ulterius dicimus, eundem Pennachionem tempore ſuæ mortis fuiſſe banditum, & forojudicatum pro aſſaſſinio, & de robatione ſtratarum publicarum, quo caſu ex forma Conſtitutionum illius Regni potuerat impune occidi, & qui jure

licito

licito poteſt aliquem occidere, illud etiam poteſt facere, mediante pecunia, prout in jure demonſtrabimus.

Dicimus etiam, quod propter prægnantiſſimas clauſulas in dicto motu proprio contentas, cenſetur remiſſum & aſſaſſinium, prout in jure demonſtrabimus, maxime, quia Papa ex certa ſcientia, & de plenitudine poteſtatis ad finem promovendi ipſum ad Cardinalatum voluit omnino eſſe abſolutum, & ab omni macula purgatum, prout erat tempore ſuſcepti baptismatis, etiam ſi commiſiſſet crimen læſæ Majeſtatis in primo capite & alia majora, & quod crimen poteſt inveniri quod ſit majus crimine læſæ Majeſtatis in primo cap. quod eſt peſſimum & ſceleratiſſimum omnium delictorum, ut jura teſtantur.

Et propter easdem clauſulas dicimus non obſtare omiſſionem ſpecialis derogationis Clementiæ prædictæ, quia in ſecunda parte dicti motus proprii dicitur, quod poſſit expediri facere literas iteratis vicibus cum quibuſcunque derogationibus cum expreſſione aliorum criminum & qualitatum, & quod poſſit mutari narrativa, adeo quod nunc etiam poſſumus expediri facere literas cum præfatis derogationibus.

Et ulterius eſt conſiderandum, quod præfata Clementina habet locum in homicidiis, commiſſis in ſtatu temporali Eccleſiæ, & iſtud de quo agitur, fuit commiſſum in Regno, ut ſupra dictum eſt. Nec etiam obſtat depoſitio Epiſcopi Reatini, qui ultra, quod eſt notorius inimicus Carrafæ, appoſitio illius, data in motu proprio, ut ipſemet deponit, fuit facta de expreſſo ordine Pontificis, qui ſciebat, quando Cardinalem abſolvit, & de ſtylo, & de jure Papa poteſt hoc facere, maxime in his diſpenſationibus, facultate ſua dependentibus, & nemini præjudicantibus.

2. Inquiritur ſuper eo contra Dominum Cardinalem, quod de Anno 1558. menſe Octobr. ſive Novembris mandavit *Petro Caſcon*, & *Antonio Cammillo de Urbino*, ut occiderent

mediante pecunia *Dominicum de Maximis*, tunc Neapoli degentem.

Super hoc crimine Fiscus producit tantum processum de partibus fabricatum in Vicaria in processu registrat. fol. 2160. in quo adest prima depositio prædicti *Dominici de Maximis*, qui dicit non credere quod Carrafa hoc mandarat, sed suspicabatur de aliis suis inimicis, & quod illi assassini volebant sub nomine Carrafæ dare auctoritatem negotio, quod est magis verisimile, considerata persona ipsius Illustrissimi Domini Cardinalis, cui non opus erat hoc negotium committere prædictis vilibus personis, & ab eo penitus incognitis, cui in civitate Neapol. non deficiebant personæ, & consanguinei majoris auctoritatis.

Sed quidquid sit, depositionibus prædictorum infamium non est danda fides. Primo quia examinati cum juramento negaverunt, licet postmodum affirmaverint in tortura; 2) quia invicem sibi contrariantur: nam Petrus dicit fuisse promissa eis 200. D. in præsentia Antonii, & Antonius dicit quod in absentia Petri fuit sibi promissum, quod Carrafa haberet eum pro carissimo familiari, & servitore, & in multis aliis sibi ipsis invicem contradicunt, & convincuntur de mendacio. 3) quia sunt examinati per judicem secularem incompetentem, & ipso Cardinale non aliter citato.

Et licet præfata imputatio sit falsissima, attamen ex quo non fuit deventum ad actum proximum respectu mandantis etiam Clerici, non esset nisi pœna pecuniaria, prout in jure demonstrabitur.

3. Imputatur de occisione quorundam Hispanorum in Insula Corsica tempore belli, in quo serviebat Regi Gallorum. Super quo examinati fuerunt pro parte fisci *Hieronymus* Episcopus, *Dominicus de Asculo*, & *Capitaneus Balestra*, qui in effectu deponunt contra Carrafam, imo prædictus Balestra fol. 72. dicit, quod Carrafa noluit in dicta factione intervenire. Sed, dato

dato quod intervenisset, dicimus sibi licuisse jure belli, & contra hostes sui Principis, a quo merebatur stipendia, & quia non constat de corpore delicti, nullum adest indicium, & comprehenditur in dicta absolutione generali ante Cardinalatum, ideo contra eum non potest procedi, neque inquiri.

4. Inquiritur, quod tempore Pauli IV. impulit, & cadere fecit in terram quondam fumantem Bernardinum banderarium, ex quo casu & impulsu mortuus fuit.

Super quo facto pro parte Fisci fuerunt examinati *Franciscus Porta* fol. 117. qui dicit audivisse, quod Carrafa impulit eum, sed fol. 112. dicit, quod mortuus fuit ex bile, & quia tempore inundationis urbis ivit per aquam *Mr. Sebastianus* alter testis fol. 129. Magister *Sylvester de Bonsignoribus*, & *Joannes Baptista Ramoratius*, & *Petrus Pongiburi* fol. 122. & fol. 231. dicunt, quod mortuus fuit ex Catarro, prout medici dicebant, quia ivit per aquam ad salvandam uxorem & bona. Et ulterius deponunt, quod nulla percussio visa fuit in ejus corpore, adeo quod deponunt pro Carrafa concludendo, eum mortuum ex morte naturali, & non violenta.

5. Inquiritur, quod tempore Pauli IV. carcerare fecisset quosdam familiares, seu famulos *Flaminii de Laute*, quorum unus, vocatus *Spica de Spoleto*, fuit transmissus ad triremes.

Super quo non est plurimum insistendum, quia ipsimet testes Fisci videl. *Ventura Barigellus* fol. 138. & *Episcopus Clusinus*, tunc urbis Gubernator, & *Petrus Bellus*, Judex maleficiorum, deponunt contra prædictos rite, & recte fecisse etiam, quia confessi fuerunt, se esse mariolos, & capegiatores, unus fuit banditus, alter fuit transmissus ad triremes, prout apparet in processu. Et in omnem eventum cum non constet de aliqua commissione vel mandato Carrafæ, Judices de tali condemnatione reddere debent rationem.

6. Inquiritur, quod in principio Pontificatus Pauli IIII. fuerunt capti quidam, *Cæsar Spina* Calaber, qui cum confessus fuisset se venisse ad Urbem pro occidendo ipso Illustrissimo *Carrafa*, vel Illustrissimum *Farnesium*, de mandato Serenissimi Regis *Philippi*, etiam mediante pecunia, & similiter quidam Abbas *Nanus*, qui confessus fuisset se veneno voluisse, & procurasse necare Pontificem, & Carrafam ad instantiam præfatorum Ministrorum ultimo supplicio ambo traditi fuerunt.

Fiscus prætendit, quod præfati fuerunt injuste traditi morti, & quod præfata crimina contra eos conficta fuerunt ad hoc, ut Carrafa irritaret Paulum IIII. ad movendum bellum contra Imperiales.

Et super hoc facta est pro parte fisci magna diligentia, examinando Judices, Notarios, delatores, confortatores, reorum considerando merita processuum, & alia, quæ ad propositum omittenda censeo.

Breviter dicimus, quoad primum caput injustitiæ, nos credere, & pro certo tenere, ex tenore processuum constare, juste eosdem morti traditos, maxime quia Dominus *Cæsar Brancatius*, tunc Gubernator Urbis, ad Fisci instantiam examinatus deponit fol. 2032. in causa præfata cum magna maturitate fuisse processum, & per plures Judices ex rescriptis Papæ delegatos, videlicet ipsum tunc D. Gubernatorem, D. *Sylvestrum Aldobrandinum*, Advocatum Consistorialem, dominum *Paulum de Tarano*, tunc Vice-Legatum Romandiolæ, Dominum *Julium de Spiritibus*, tunc locum tenentem Auditoris Cameræ, Dominum sanctum *Cavallionem*, tunc locum tenentem Gubernatoris prædicti, qui sæpius causam discusserunt, & præcedente longo studio, auditis Advocatis reorum in præsentia, & ad instantiam Domini *Alexandri Pallanterii*, tunc, & etiam nunc Procuratoris fiscalis resolverunt, votaverunt, & sententiaverunt illos debuisse mori.

Sed

Sed dato, quod aliter fuisset processum, dicimus hoc nihil pertinere ad Carrafam, quia præfati Judices fuerunt deputati per rescriptum Papæ, & Dominus *Julius Spiritus*, deponit, ante fol. 2631. quod Carrafa sibi dixit ut bene adverteret, & *Che trovasse la Verità, & Che facesse la giustitia.* Et ulterius, quando dicti fuerunt condemnati, & mortui, Carrafa erat in Gallia, adeo quod non videmus, de quo super causa prædicta Carrafa possit imputari.

Quo vero ad caput secundum figurate propter has causas inflammationis ad bellum, dicimus, quod data veritate, & justitia prædict. sententiarum, prout pro eis transactis in rem judicatam, & pro tot magnis & consummatissimis Viris est præsumendum jure licito, & potuerat & debuerat Papa irritari contra Imperiales, & suæ parti adhærentes, & authores tanti sceleris, licet in rei veritate Papa per multum spatium temporis ante capturam præfatorum declaraverat animum suum contra Imperiales, & suæ parti adhærentes; constat enim in processu fol. 2609. quod Abbas *Nanus* fuit captus post carcerationem Illustrissimi *de sancta Flora*, & occupationem Status Columnensium, & arrestationes illis adhærentium, & Papa publice & palam loquebatur, prout est notorium, & manifestum, & dicebat habere plures causas contra Majestatem *Caroli V.* glor. mem. & Serenissimi Regis *Philippi*, ejus filii, quas non est nostrum recensere. Unum tamen non omittimus, quod est notorium, conditionem & naturam Pauli IIII. fuisse, & nullus penes eum fuit tantæ auctoritatis, ut eum a suo proposito, & deliberatione diverteret, & in tantum hoc est verum, quod in dictis temporibus, cum Rev. Dn. *Joannes della Tolfa*, nunc Episcopus sancti Marci voluisset ei persuadere, ut bene se gereret cum Imperialibus, & cum eis non veniret ad roturam, eum quantumcunque suum ex sorore nepotem a suo cubiculo ejecit, & privavit sua familiaritate, & similiter Dux *Paliani* deponit fol. - - quod donec se declaravit

contra Imperiales, Papa namque eum vidit grato vultu, & bono oculo, adeo quod concludendum eſt, cum Paulo IIII. parum aut nihil prævaluiſſe conſilia & verba Nepotum, ſed omnia quæ fecit, ex ſua propria voluntate fecit.

Nec obſtat depoſitio *Alexandri Marſii,* quia ultro, quod eſt notorius inimicus Carrafæ, qui eum per multos menſes detinere in carceribus fecit, cedula, de qua ipſe deponit, erat directa Domino *Mathæo Stendardo*, & de ea conquerebatur, nec lamentationibus reorum ſtandum eſt, qui ſi aliquid contra veritatem confeſſi eſſent, habebant juris remedia, & potuerant revocare eorum confeſſiones, & docere de errore, vel purgare per torturam, & non perſeverare, prout perſeveraverunt in eorum confeſſionibus usque ad finem.

Et ſimiliter non obſtat depoſitio *Theodori Rubei*, qui erat præfatus *Nanus* a D. *Garzia de Avoſalariatus*, prout ipſemet Dominus *Garzia* deponit fol. 2457. cujus Theodori depoſitio ex alio Carrafæ non nominat in hoc facto, ſed dicit pluries vidiſſe *Matthæum Standardum*, loquentem cum carceratis.

Nec etiam obſtat depoſitio præfati Domini *Garziæ*, quia tractat de ſe ipſum exculpando, licet, ſi bene ejus depoſitionem conſiderare velimus ex ſua fuga quam ipſe fatetur, & ex certa locatione, quam per medium Abbatis *Nani* fecit cum Joanne *Maria Carituſio Scalco*, ſecreto Carrafæ, magna fuit orta ſuſpicio contra dictum Nanum.

Nec obſtat depoſitio Comitis *Sarai*, dicentis, vidiſſe Nanum loquentem cum Carrafa, & quod prædict. tentatam & procuratam venenationem ſibi revelavit, quia hoc deponit de auditu, & relatione ipſius Abbatis *Nani*, quæ relatio non videtur veriſimilis, nam ſi revelationem feciſſet Abbas *Nanus* ne oſtenderet eſſe duplicem *Spiam*, illam utique non communicaſſet dicto Comiti, qui, ut notorium erat, & eſt Vaſallus,

lus, & feudatarius prædicti Regis Philippi, nec prædicto Comiti *Sarai* contra Carrafam in aliquo est credendum, quia, ut notorium est, strictissima consanguinitate, affinitate, & amicitia cum Dominis *Columnensibus* est conjunctus.

7. Inquiritur de inflammatione vel sollicitatione mortis Ducissæ *Paliani* prægnantis &c. Super quo facto pro parte fisci examinatur *Sylvius Gorius*, qui fol. 44. deponit, quod veniens ad urbem tempore sedis vacantis Carrafa petiit ab eo quid factum erat de Ducissa *Palliani*, & quod ejus frater ipse respondit, qualiter Comes *Alissi* & *D. Leonardus de Cardine* ejus consanguineus determinaverat in nocte tunc proxime sequenti ipsam mori facere, & Carrafa

se ne mostrava contento,

& conquerebatur, quod propter ejusdem Ducissæ impudicitiæ dolorem mortuus erat Papa, & Comitissa ejus mater; hæc verba, ut clare patet, de se nullum delictum important; deponit etiam prædictus *Sylvius* in fol. 45. qualiter audito postmodum, quod Ducissa non erat mortua, indignatus est Carrafa, dicens sibi, quod non volebat reputare Ducem pro fratre, donec suo honori satisfaceret, intendendo

della morte della Duchessa,

& quod nolebat sua nec suæ familiæ negotia pertractare, & quod ipse *Sylvius* præfata omnia scripsit Duci, subdens & per questa lettera il

Duca si risolve a far l' effetto, come si fece, & fol. 46. subdit: Io credo, che questa lettera mia dell' aviso del Cardinal Carrafa fasse causa della morte della Duchessa. & in eod. fol.

quod, postquam audivit Carrafa, Ducissam fuisse occisam, ordinaverat sibi,

che facesse intendere al Duca, che lodava quanto si era fatto, subdens, *ex se ipso volendo intendere per quanto io credo della morte seguita della Duchessa.*

Super

Super qua depositione est considerandum, quod *Sylvius* fatendo, prout fatetur, scripsisse prædictas litteras, quæ ut ipse dicit, fuerunt causa mortis Ducissæ, facit se delinquentem, non enim sibi licebat illa verba referre nec scribere, maxime quia non erat Secretarius Carrafæ, & sic tanquam socio criminis sibi non est credendum, imo ex confessione sua potest & debet puniri, & tamen liber vadit per Urbem, & tanto magis non est credendum, quia tractat de se ipsum exonerando, & exculpando sub prætextu mandati Carrafæ a scriptura præfatarum litterarum, & Dux deponit fol. 60. non recepisse prædictas litteras, & Comes *Aliffi* fol. 52. dicit, prædictas literas *Sylvii* Duci directas pervenisse in manus suas, & illas aperuisse, & quod in illis nulla erat mentio de Cardinale *Carrafa*, & propterea est verisimile, quod *Sylvius* ex capite suo prædictas literas scripsit, nec est credendum, quod Carrafa persona judiciosissima & prudentissima negotium tantæ importantiæ committeret personæ sibi vix cognitæ.

Nec etiam obstant depositiones ejusdem Sylvii fol. 40. *D. Leonardi de Cardine*, fol. 140. & 141. & Comitis *Aliffi*, 166. & 167. circa relationes nomine Carrafæ, ut asserunt, factas Capitaneo *Vico* de Nobilibus ad sollicitandam mortem Ducissæ, quia Dux eis contradicit, & fol. 48. deponit, non habuisse literas neque nuncium ab aliquo pro acceleranda vel danda morte Ducissæ, & quod Capitaneus *Vicus* nunquam talia sibi retulit, & fol. 63. dicit:

> *Che in caso d'honore lui non haveva bisogno di ricordo, ne del Cardinale ne di nessuno;*

Et ulterius, præfati sunt varii, & mendaces principales delinquentes, qui sponte confessi sunt occidisse Ducissam, & sic dictis illorum non est credendum, quia non sumus in casu, ubi ex juris dispositione de Sociis posset interrogari, & est verisimile, quod vellent proprium eorum delictum alleviare, vel diminuere, & præscriptæ literæ credentiales in persona Capitanei

tanei vici eisdem, ut ipsi asserunt, directæ, non sunt productæ per fiscum, & dato, quod essent vere per eas, namque præsumitur data commissio ad explicandum delictum, quia per mandatum quantumcunque generale censetur data facultas ad delinquendum, maxime, quia prædictus *Vicus*, ubi nunc est, publice dicit, & facit fidem, se nunquam a *Carrafa* habuisse in commissis, ea, quæ istis deponunt, fuisse relata.

Nec obstat depositio præfati Comitis fol. 3. ubi dicit, quod fuerat instigatus a *Joanne de Nepe;* in sua depositione dicit totum contrarium, & quod nunquam habuit talem commissionem a Carrafa, & sic quemadmodum dictus Comes reperitur mendax in hoc, ita & in particulari Capitanei *Vici*, præsumendus est mendax, ultra quod inter eos est magna contrarietas & varietas.

Et in omnem eventum dicimus, quod verba, quæ prætenduntur prolata per Carrafam, non important mandatum, sed tantummodo inflammationem quandam illis, qui ut ipsi fatentur, etiam in literis per eos subscriptis Illustrissimo Cardinali Neapolitano, determinaverant jam per prius Ducissam mori facere, & omnino erant alias facturi, quo casu inflammāns non tenetur pœna homicidii.

Nec est in casu omittendum, quod de morte prædictæ Ducissæ nulla deberet haberi consideratio, attenta ignominia, quæ ex ejus adulterio & incestu obtinuerat Illustrissimæ familiæ de *Carrafis,* & causa honoris & vitæ æquiparatur, & injuria facta fratri suo, eidem censetur facta. Et quis in similibus casibus justum posset temperare dolorem.

8. Inquiritur, quod Carrafa fuit origo & principium ad invocandum cum diversis dolis & fraudibus *Paulum IV.* fel. rec. ad faciendam Ligam offensivam, & defensivam cum Rege Gallorum, contra clar. mem. *Carolum V. Imperatorem* & Serenissimum Regem *Philippum* ejus filium, & ad movendum bellum contra eos, & eorum status, ex quo bello tot homicidia,

incendia, rapinæ & invaſiones proceſſerunt, & diſcordia inter omnes Principes Chriſtianos, quorum malorum Carrafa, tanquam origo & cauſa, debet luere pœnas.

Fiſcus ad verificandum præmiſſa, primo dicit mentem Papæ a principio ſui Pontificatus paci deditam propter ejus conditionem, & religioſam naturam, & ob Jubilea conceſſa ac Proceſſiones factas pro pace inter Principes Chriſtianos, prout eſt notorium. 2) Producit inſtructiones, quas Carrafa dedit ſummo Duci de commiſſione Papæ, eunti ad Gallorum Regem, quæ regiſtrantur in Proceſſu usque ad fol. 447. & a præfato fol. usque ad 858. regiſtrantur multa, in quibus Carrafa in effectu dicit & ſcribit ad diverſas perſonas, quod laboravit pro ſervitio Regis Galliæ cum eminenti periculo ſuo, ſuorum fratrum & etiam Sanctitatis ſuæ, pro conducendo illa negocia ad finem, & quod a principio prædicti Pontificatus habuit intentionem volvendi animum ſuæ Beatitudinis ad favorem Regis Gallorum, prout fecit, & quod a principio, quando Sanctitas ſua beatæ memoriæ poſuit negotia publica in manu ſua, procuravit ponere ſuam Beatitudinem in neceſſitate, mediantibus rigoroſis executionibus, factis contra Reverendiſſimum *D. de Sancta Flora,* & Dominos *Columnenſes,* & alios factioni Imperiali adhærentes, & quod omnia ſcienter fecit cum periculo ſuæ Sanctitatis & ſuo proprio, ſolum pro ſervitio Regis Galli. Et in alia Inſtructione dicit, ſe eſſe in peſſimo pavitu, videns ſe decepiſſe patruum ſuum, qui pluries dixerat ei, ſi *ſe declarabat contra Imperiales: quid facient iſti tui Galli?* Et ſic in concluſione, & in ſumma reperiuntur in ſuis ſcripturis multæ inſtructiones & literæ, per quas probatur, ut fiſcus prætendit, quod Carrafa procuravit, ut Papa faceret prædictam ligam, & ſucceſſive bellum.

Prætendit etiam fiſcus, quod facta Treuga inter Regem *Galliæ* & *Imperatorem,* ac Sereniſſimum Regem *Philippum,* licet

licet Pontifex per multa signa declarasset Treugam prædictam sibi placuisse, & per illam venisse in spem concludendi pacem inter Principes Christianos, & propterea misisset eundem Carrafam ad Christianissimum Regem, *Dominum vero de Pisa ad piissimum Carolum gloriosissimæ memoriæ, & Serenissimum Regem Philippum,* de latere Legatos ad componendas prædictas discordias, & tractandam inter eos pacem, & concludendam, prout extant multæ literæ Carrafæ, scriptæ ad omnes Nuncios Apostolicos in diversis mundi partibus, & suæ publicæ Instructiones cantabant productæ, & registratæ per fiscum fol. 1268. & seqq. & propterea omni conatu Carrafa tractare & concludere pacem prædictam debebat; attamen ut ipse in suis constitutis fatetur, operavit, quod Rex Gallus frangeret Treugam, & moveret bellum contra *Carolum* & *Philippum,* & quod pejus est, procuravit, ut in dicto bello gerendo adesset Classis Turcarum, & consequenter fecit, ut Rex *Philippus* ex amico inimicus fieret Papæ. Et hæ sunt in summa prætensiones fisci circa materiam belli contra Carrafam.

Quibus & aliis, quæ in hac materia per fiscum adduci, & considerari possent, non obstantibus, dicimus Carrafam in prædictis nullum commisisse delictum ex infra dicendis, & breviter repetenda historia.

Prætendebat Pontifex in persona sua privata, suorumque consanguineorum a *Carolo V.* gloriosissimæ memoriæ, & successive a Serenissimo Rege *Philippo,* ejus filio, multas recepisse offensiones, quas particulariter non decet recensere, sed in parte narrantur in quodam Memoriali, dato Annibali *Ducellajo*, registr. f. 867. & propterea etiam antequam fuisset assumtus ad Pontificatum, multoties declaravit animum suum contra prædictas Majestates Catholicas, prout est notorium, & clare probant literæ *Illustrissimi Ducis Albæ* ad prædictum *Paulum IV.* in modum protestationis directæ, sub dato

Neapoli d. 21. Aug. 1556. in quibus, poſtquam narravit cauſas, propter quas contendebat movere bellum contra Statum Papæ, dicit hæc verba, videlicet:

> *nel che ſi da ad intendere apertamente che il diſegno non è ad altro, che ad offendere ſua Maetà, come ancora lo dimoſtro prima che fuſſe fatto ſummo Pontifice, quando in tempo delli tumulti di Napoli non manco di conſiglar Papa* PAOLO III. *al invaſione del Regno, perſuadendo gli che non perdeſſe una tale occaſione &c.*

prout etiam hæc ſua voluntas & intentio ante Papatum per infinitos teſtes probari poteſt, propter quas cauſas ipſo ad Pontificatum aſſumto, licet forſitan Papa poſt ejus aſſumtionem voluntatem invadendi Regnum non haberet propter prædictas ſuſpiciones, & magnas partes, quas habebat in Regno, Imperiales de ejus invaſione & dubitare, & ſuſpicari cœperunt, prout clare apparuit, quando Civitas Neapol. Legatos & Oratores ſuos ad ſe congratulandum cum Pontifice de ſua electione transmittere vellet, prohibita fuit ab Illuſtriſſimo Domino *Bernardino de Mendoza*, tunc prædictarum Majeſtatum locumtenente in dicto Regno, & poſtmodum quando ex abrupto de ordine ejusdem locumtenentis ob præfatas ſuſpiciones fuerunt captæ, & apertæ omnes literæ, quæ ab Urbe transmittebantur Neapolim, per *Procacium*, & multi Conſanguinei Papæ propter hanc magnam & notoriam diffidentiam non auſi fuerunt venire ad videndum Pontificem, prout cupiebant facere in tanta lætitia, quæ omnia notoria ſunt.

Diſplicebant Pontifici hæc geſta per locumtenentem præfatum, tamen ſufferebat patienter. Evenit poſtmodum, quod Papa ex juſtis, ut prætendebat, cauſis ob fugam triremium a portu civitatis veteris, carcerare fecit *Lottinum*, & eodem tempore interceptæ fuerunt quædam *Inſtructiones*, in quibus tractatur de Concilio congregando, & de multis aliis

rebus,

rebus, quæ multum offenderunt animum & mentem Pontificis, de quibus Instructionibus fit mentio *fol. 830.* & in Processu *Lottini* possent videri, & successive propter certam congregationem, factam per adhærentes parti Imperiali in domo præfati Illustrissimi de *Sancta Flora;* Idem *Paulus* eundem carcerare fecit, & occupavit statum dominorum *Columnensium* ex causis in sententia contra eos per prædictum Pontificem prolata, & impressa contentis, quæ gesta, ut idem Dux *Albæ* testatur in prædictis literis, omnia fuerunt capta, & sumta ad offensam Catholici Regis, sub cujus protectione erant prædicti *Illustrissimi Domini*, & propterea ex utraque parte in confinibus Regni missæ fuerunt gentes armorum, unusquisque tamen stabat in terminis & confinibus suis cum magna suspicione & diffidentia.

Quod videntes *Domini de Avanzon*, & *Lansach*, pro Rege Gallorum in urbe existentes, non prætermiserunt occasionem, sed cœperunt loqui, & habere praticam cum Pontifice, cui ex parte Regis multa & magna pro defensione & exaltatione, ac amplificatione status Ecclesiæ offerebant, prout apparet in dicto Processu *fol. 822.* ubi in quadam instructione dicitur,

> *Il Re comincio a sollicitare N. S*re. *per me d'* AVANZON *& di* LANSACH, *con largissime offerte, essortando sua B*ne. *che non sopportasse l' insolenza degl' Imperiali.*

Et omnia hæc offerebantur ad hoc, ut faceret Ligam & confœderationem cum Rege Gallo contra Cæsarem & Regem Philippum, & ad hoc, ut præfatum negotium cum aliqua protectione & favore penes Pontificem tractare, & concludere possent, usi sunt justo favore & protectione *Carrafæ*, prout videmus fieri quotidie per illos, qui cum Summis Pontificibus magna negotia tractant, & qui, *ut notorium est, semper habent mediatorem & protectorem aliquem nepotem Pontificis* ad hoc, ut possint bonam & celerem expeditionem obtinere, & quod

præfatis *Dominis de Avanzo & Lansach* per hunc modum licitum & honeſtum penes Pontificem *Carrafa* præſtitit favorem, & protectionem, apparet in eadem Inſtructione, ubi dicitur:

> *Mi sforzai di operare che sua Beatitudine* deſſe all' offerte di ſua Maeſtà Chriſtianiſſima *& in alia* Inſtructione Domino *Cæsari Brancatio*

data, quam fiſcus pro ſe producit, narratur:

> *Et allhora* MONS. DI LANSACH *& gli altri Ministri del Remi sollititavano, & m' instigavano con gradissima instanza che io provocassi S. S*^{tà} *contra gl' Imperiali, in che io m' adoprai & cominerai a riducere à memoria a S. Santità l' offese che haveva ricevute dall Imperatore & dalli suoi per ogni tempo, & massime nell Conclave ultimo; & andai introducendoli, & ponendoli in gratia Mons.* d' AVANZON ET DI LANSACH, *li quali gli fecero molte larghe offerte da parte del Re, canto che finalmente si concluse la Lega.*

Et ſic expreſſis per fiſcum apparet modus licitus & honeſtus, quo uſus eſt *Carrafa* ad favorem Gallorum ſine aliqua fraude, & dolo, imo ut ipſemet dicit in prædicta Inſtructione Duci declarat intentionem ſuam fuiſſe directam in prædicta Inſtructione & negotiatione ad reputationem, & ſervitium Sanctæ Sedis Apoſtolicæ, ibi dum dicit,

> *Et io giudicando, che non si potesse mantenere, anzi ricuperare la riputatione di questa Santa Sede, che era assai diminuita per la negligenza passata, altramente che con l' armi, & con la potenza del Re mi Sforzai di operare, che sua Beatitudine desse orechie all' offerte di sua Maestà, & fol. 867.*

in literis Credentiæ Regi directis,

> *Gli darà conto di quanto hò procurato a beneficio di questa Santa Sede, & gloria di V. Maestà,*

& *fol. 817.* in aliis Inſtructionibus in fine dicitur:

> *Racellai ho conferito tutto con N. Signore come potete pensare.*

Appa-

Apparet ergo, quod Legati & Oratores prædicti Regis Gallorum tractabant & negotiabant cum propria perſona Papæ, a facie ad faciem, mediante tamen introductione Carrafæ. Ex quibus evidenter apparet, quod Liga fuit concluſa cum præfato Pontifice per dictos Oratores ex mera ejus voluntate, & ſine aliquo commento fraudis, & illam Papa ſua propria manu ſubſcripſit, prout apparet in proceſſu fol. 2123. & quod Carrafa verbis, & rationibus, modo licito, honeſto & aperto operam ſuam præſtitit introducendo præfatos omnes ad Papam, & reddendo eos illi gratos, quæ prætenſa perſuaſio tali modo facta non fuit doloſa, nec in perniciem Principis vel ejus Status, immo ad ejus neceſſariam defenſionem & conſervationem. Videns enim Carrafa diffidentiam natam inter Pontificem & Imperiales, & quod omnes habebant arma in manibus, & quod non inveniebatur modus invicem ſe aſſecurandi, ex quo unusquiſque volebat, ut alter primo arma deponeret, ut eſt notorium, conſideranſque vires Eccleſiæ non ſufficere ad ſtipendia militum, quibus in magno numero egebat Pontifex pro defenſione ſui Status undique ab Imperialibus circumdatus, rationaliter potuit & debuit conſiderare bonum, utile & expediens, ac neceſſarium fuiſſe Pontifici oblatam Ligam & confœderationem ex parte Gallorum Regis non refutare, ad hoc, ut in caſu neceſſariæ defenſionis perſonæ & ſtatus Papæ tueri & defenſari poſſet adverſus eum offendere volentes.

Et quia utplurimum, uti experti in bello ſciunt, pro defenſione eſt neceſſaria offenſio, & melius eſt prævenire quam præveniri, & magis expedit facere bellum in ſtatu alieno quam in ſuo, ideo fuit concluſa præfata Liga etiam ad offenſam, in qua eſt conſiderandum quod Papa dicit, illam facere ex juſtis cauſis per eum ſuo tempore exprimendis, quæ cauſæ ſemper in Principe ſupremo juſtæ præſumuntur. Eſt etiam conſiderandum, quod Summi Pontifices tanquam ſupremi Principes

de

de jure & consuetudine possunt & soliti sunt facere Ligas & confœderationes, nec eis hoc adscribitur ad peccatum sive delictum.

Si ergo Principalis & contrahens præfatam confœderationem & Ligam non deliquit, quomodo in persuadente & sibi consulente ligam & confœderationem præfatam, posset considerari delictum non video, cum deficiente principali, corruat etiam accessorium, quod tanto magis affirmandum est, quia respectu Carrafæ, & etiam, quod nulla esset justa causa contrahendi Ligam, & faciendi bellum, attamen quia omnia hæc fiebant ex auctoritate & voluntate supremi Principis, licita censenda erant, & sunt. Bellum enim gestum respectu Ministri & exsecutoris, justificatur & redditur licitum ex sola auctoritate Principis, cui ipse Minister, ut Carrafa, parere, & obedire tenebatur.

Apparet itaque ex prædictis vera & firma conclusio, quod usque ad tempus Ligæ prædictæ nulla in Carrafa culpa reperitur. Successive deveniendo ad discussionem Treugæ, & illius rupturæ, dicimus, quod, postquam per præfatam ligam Papa & ejus status fuerat assecuratus, venerant Nuncii ex Gallia notificantes, inter Christianissimum & Catholicum Regem factam fuisse Treugam, in qua ex parte Regis Gallorum tanquam confœderatus expresse nominabatur Summus Pontifex, nec propterea Imperiales a confinibus discedebant, nec arma deponebant, adeoque Papa iterum de statu suo dubitare cœpit, ut dicitur in pluribus Instructionibus, in dicto processu registratis, quia non confidebat de *Columnensibus*, & Imperialibus, quos ob præfatam Treugam videbat viribus auctos in Regno, cum non esset eis amplius necessarium cum Gallis pugnare in Regione Pedemontium, volensque rei suæ providere, inprimis Statum *Paliani*, ex cujus partibus nasci poterat offensio, concessit suo confidato & nepoti, & ad hoc ut illos populos tenere posset in fide, fortificare fecit *Palianum*,

& his

& his non contentus, misit Carrafam hac de re ad Christianissimum Regem, ut confirmaret Ligam, & non permitteret ipsum & ipsius Statum ab Imperialibus opprimi. Et quia Liga non erat hucusque publicata, ne videretur partialis & majorem de se suspicionem dare, misit etiam Reverendissimum *de Pisa* ad prædictos *Carolum V.* & Regem *Philippum*, ejus filium, cum publicis Instructionibus ad tractandam pacem inter illas Majestates, quam si concludere non potuisset, & sic per istum modum res suas assecurare, est verisimile, quod, ne remaneret solus sine auxilio, & ne de facili posset opprimi a prædictis Imperialibus, quod *Carrafæ* dederit in commissis, ut confirmaret prædictam Ligam, & procuraret, quod in casu offensionis ex parte Imperialium, & invasionis Status Ecclesiæ, Rex Gallus sibi non deficeret, & ad dividendum vires dictorum Imperialium, & divertendum bellum a Statu Ecclesiæ, etiam & ipse Rex Gallus movere deberet bellum in partibus Pedemontium, & rumpere Treugam; & quod hæc fuerit Papæ intentio, apparet in Memoriali secreto, in scripturis Carrafæ reperto in Processu existente, scripto manu *Joh. della Casa*, Secretarii tunc Pontificis, qui illum non scripsisset, nisi esset certificatus de mente Pontificis, & quod præfatæ Instructiones secretæ circa rupturam Treugæ & bellum ex voluntate Pontificis processerit, apparet in alio Memoriali, Annibali *Ducellaj* facto, per dictum Carrafam in Gallia, & dato eidem Annibali fol. - - in quo principio dicit:

farrai intendere, a S. Santetà,

& ponuntur omnes resolutiones, concernentes bellum, & rupturam Treugæ, factas inter ipsum & Regem Christianissimum; & in eodem memoriali dicitur:

Il Re all' Instruttioni publiche risponde publicamente,

adeo quod videtur expresse firmare habuisse & publicas & secretas instructiones, quarum resolutiones non mandasset per me-

dium dicti *Ducellai* dicto Pontifici denunciari, & notificari, nisi omnia tractasset de scientia & voluntate Pontificis; nec est verisimile, quod Carrafa voluerit tractare inscio Pontifice ea, quæ de sui natura in illius executione & perfectione occultari non possunt, prout est ruptura Treugæ & belli. Conjecturatur etiam, quod talis fuerit mens & voluntas Pontificis, quia, quando misit præfatos legatos, non deposuit arma, quæ erant in confinibus Regni, imo *Palianum* fortificare fecit, ex qua fortificatione major suspicio orta & data fuit Imperialibus invasionis Regni. Nec etiam Ligam contra prædictas Catholicas Majestates contractam revocavit, imo in ea semper duravit & perstitit.

Sed esto millies, quod a principio Carrafa habuisset in commissis, ut tractaret pacem, & non bellum, adhuc dicimus ipsum non deliquisse, nam constat in processu *fol. 407.* ab Urbe sibi in Gallia scriptum fuisse, quod Dominus *Marcus Antonius Columna* faciebat expeditiones belli:

& che voleva far da dovero,

& quod propterea Papa faciebat etiam & ipse expeditiones pro sua, & suæ urbis securitate & defensione. Et *Reverendissimus de Pisa* deponit, rupturam belli fuisse causatam in Urbe in absentia Carrafæ *fol. 464* & quod ipse a sua Legatione fuit revocatus de Ordine Sanctissimi Papæ, propter detectos tractatus *Garcilassi*, & illius carcerationem, & apparent multæ literæ de Ordine Papæ sibi scriptæ, ut procuraret rupturam Treugæ, & quod moveretur bellum, per Regem Gallum contra Imperiales, & quod invocaret Regem, ut haberet in ejus auxilio & servitio in dicto bello gerendo Classem Turcarum, quas literas Dux *Paliani*, qui tunc nomine Papæ scribebat *fol. 148.* deponit fuisse scriptas per Secretarios Papæ, & de illius commissione & ordine, quæ literæ & ordinationes tanquam ultimo loco sibi datæ, debebant per eum observari, & ipsum penitus innocen-

tem

tem reddunt & excuſant a procuratione belli & invocatione Claſſis Turcarum tanto magis, *quia pro defenſione Status licet fideli Principi habere in ſervitio infideles, prout* clariſſime in jure demonſtrabitur & probabitur publice, *Paulum IV.* hæc dixiſſe, & quod volebat vindicare ſe de inimicis ſuis cum inimicis ſuis. Imo ex depoſitione *Reverendiſſimi Domini Fantucii* apparet, Carrafam ſemper etiam, quando erat in Gallia, deſideraſſe pacem.

Et licet ex prædictis appareat de innocentia *Carrafæ* propter ordines prædictos, ſibi datos in Gallia, attamen ſi ipſos non habuiſſet, dicimus, eandem rem illicitam non tractaſſe; conſtat enim ex reſponſione Regis Gallorum, & concluſionibus & reſolutionibus, inter ipſum & *Carrafam* factis, & in proceſſu regiſtratis, & ex literis *Carrafæ*, ex Gallia ſcriptis ſub *dato 17. Julii 1556. fol. 1506.* quod Papa pro tunc debebat ſtare in terminis fine defenſionis, & quod Rex Gallorum moveret bellum, & rumperet Treugam, in eventum, quod Imperiales invaderent Statum Eccleſiæ, & ſic ipſi per prius Treugam frangerent, & quod per hanc cauſam ſcilicet ruptæ Treugæ ex parte Imperialium Rex Gallus transmiſerit exercitum in Italiam, conſtat ex literis *Brancatii*, regiſtratis fol. 1093. in quibus dicitur, quod Rex Gallorum notificaverat Legato Regis *Philippi* penes eum exiſtenti, ut ſcriberet ſuo Regi, ut faceret quod Dux *Albæ* deberet ſe retrahere ab invaſione Status Eccleſiæ, & reſtituere occupata, & quod poſtmodum loqueretur, ut ſe interponeret cum Papa de pace; & poſt dicit, quod Rex Gallorum dixit, etiam in ſuo Conſilio, quod cognoſcebat Treugam eſſe ruptam ex parte Ducis *Albæ*, & quod propterea volebat etiam ipſe rumpere & facere bellum, & transmittere exercitum in ſubſidium Eccleſiæ, & quod ex defectu Imperialium Rex Gallus rupit Treugam, & miſit exercitum propter defenſionem Status in monte Alcino, & non propter Ligam prædictam, quæ nullum fuit ſortita effectum, apparet ex diſcurſu deſuper impreſſo Romæ apud *Antonium Bladum 1557.* adeo, quod Carrafa con-

clusit rem licitam, & justam, & propterea non potest considerari in aliquo deliquisse.

Non obstant ex adverso per fiscum allegata; nam consideratis præcedentibus & subsequentibus verbis dictarum scripturarum, per eum productarum, & ut ipsemet Carrafa bene declarat in suis Constitutis illa verba :

per mia opera, per mia colpa, per mio mezo,

sunt verba exprobratoria servitiorum erga Regem, ad hoc, ut demonstraret illum esse sibi obligatum, ut in tanta necessitate Papam protegeret, & Ecclesiæ succurreret; & ad hunc finem omnia illa dicta tendunt, & quam operam ipse præstiterit, jam superius est declaratum, quod fuerat licita & honesta ad finem assecurationis Status ecclesiastici, & assertiones ad alium finem factæ sibi non præjudicant. Et ulterius objectis per Fiscum dicimus, prædicta verba continere quasdam assertiones, & confessiones extrajudiciales, jam per *Carrafam* revocatas, tanquam erroneas, & ad alium finem prolatas, adeo, quod ex eis nulla potest capi probatio, vel conjectura contra Carrafam, cum de contrario ejus quod dicitur in dictis literis, & Instructionibus constat per verba gesta, & scripturas etiam manu propria ipsius Papæ, vel de ejus mandato signatas.

Ex alio etiam præfatæ assertæ confessiones extrajudiciales nullum faciunt indicium contra Carrafam; quia nugæ generales nullum factum particulare continentes, ex quo de fraude Carrafæ constet, & ex juris dispositione, etiamsi fuissent factæ in judicio, sibi non nocerent, & non docto de errore, nam si quis vel confessus fuerit se commisisse homicidium, vel furtum, vel proditionem, nisi venerit ad particularia, & illorum circumstantias, designando loca, tempora, personas, & facta, & illorum circumstantias præfatæ confessiones ei non nocent, prout in jure demonstrabitur.

Nec etiam obstat quoddam folium, quo dicitur:

accon-

acconcia permoſtrare al Papa per ordine del Cardinal Carrafa, regiſtrat. fol. 977.

Nam ut eſt videre, in errore præfatarum literarum nihil eſt immutatum in ſubſtantialibus, nec poteſt dici, quod propter illas bellum Papæ perſuadebatur, ex quo iſtæ literæ fuerunt ſcriptæ ab *Antenore*, ut ex ſcriptura illarum apparet, per plures menſes poſt motum bellum, & occupatum Statum eccleſiaſticum, a Duce *Albæ*: & poſſet etiam eſſe, quod fuerit error, nec conſtat, quod illa verba fuerunt ſubſcripta de voluntate Carrafæ, & commiſſione, nec probatur, quod illæ literæ fuiſſent oſtenſæ Pontifici, & illa verba non concludunt, quia dicunt

per moſtrarla al Papa,

& non dicunt, quod fuerunt demonſtratæ Papæ, & multa ſunt in intentione, quæ poſtea non ponuntur in executione, nec eſt bonum argumentum: Voluit demonſtrare, ergo oſtendit Papæ.

Quibus omnibus bene conſideratis, non obſtant literæ ſcriptæ ad præfatos Nuncios per Carrafam, nam illæ ſcribebantur ad conſervandam reputationem Pontificis circa Religionem, & ne cum ſcandalo Populi Chriſtiani videretur tractare bella, & etiam, quia ſi per Imperiales non fuiſſet rupta Treuga, & invaſus Status eccleſiaſticus, utique procuraſſet concludere pacem, & Rex Gallus non transmiſiſſet exercitum; & debemus attendere rei veritatem, & ſubſtantiam negotii, de qua veritate *Carrafæ* eſt credendum, quia inter ipſum & Pontificem, non opus erat Teſtibus & Notario, & negotia ſtatus ſecreto tractantur, prout bene ſciunt, qui illa quotidie tractant.

Nec etiam obſtat illa Capitulatio regiſtrata in *fol. 9095. & 9096.* circa traditionem fortalitiorum in poſſe Gallorum, pro ſecuritate exercitus; nam ut apparet in literis ejusdem

 Car-

Carrafæ *fol. 9088.* & per alias directas a *Monf. di Sancto Fermo*, conftat contenta in dicta Capitulatione fuiffe defiderata & petita Domino *Davanzone*, fed non acceptata, imo repulfa & rejecta per Carrafam, & dicta Capitula per eum non fuerunt firmata, neque conclufa, & hæc omnia tractabantur cum fcientia Papæ, imo *Carrafa* majori diligentia præfatam petitionem ufus fuit in cuftodiendis ipfis fortalitiis, & in illorum cuftodia pofuit *Vafallos & fideles ecclefiæ*, & non Gallos, prout experientia demonftravit, & notorium eft, omnia fuiffe fideliter cuftodita & confervata futuro fucceffori, & fic de bono opere non deberet lapidari.

Et ad illud, quod dicitur, procuravit, ut Rex *Philippus* ex Amico inimicus fieret Papæ; dicimus quod eft contrarium in jure, & in facto; nam de jure hoc procederet, quando procuraffet & tractaffet cum Rege *Philippo*, ut ex Amico inimicus fieret, non autem cum Papa; & in facto eft contrarium; nam fi vera effent prætenfa per fifcum, potius cenferetur operaffe, ut Papa ex Amico fit factus inimicus Regis *Philippi*, ut apparet ex tenore Capitulorum Ligæ prædictæ.

Et hæc funt, quæ breviter circa factum *Ligæ, Treugæ, & belli* juftificant actiones Carrafæ fideles, & honoratas, erga S. R. E. & fuum Principem, nec video, in quo poffit circa prædicta negotia argui de peccato.

9. Fifcus non contentus inquirere contra Carrafam de bello, quod, ut ipfe dicit, notuit omnibus, infurgit etiam fibi ipfi contrarius, & inquirit contra eum de *pace* inter dictum *Carrafam, & Ducem Albæ* facta, ob quam debet & commendari, & remunerari, cum ex ea tot boni fructus pervenerint, quos per unum diem recenfere non poffem.

Super quo facto prætendit feciffe quandam Capitulationem fecretam cum *Duce Albæ*, regiftratam *fol. 1506.* in qua in effectu concludit *Paliqnum*, quod per Capitulationem fe-

cre-

cretam existentem *fol. 1516.* poni debebat in posse confidentis, cum toto statu suo, & debere cedi per Ducem, cui Rex Catholicus mandaverit, dummodo non fuerit contumax, & rebellis ecclesiæ, & illud detinuerit, habita recompensa ad arbitrium *Illustrissimæ Reipublicæ Venetæ,* in casu discordiæ in sex menses, & in eventum non datæ recompensæ restitui debere eidem Duci *Paliani Smantellatum;* & sub prætextu, quod dicta Capitulatio secreta non fuerat postmodum Papæ notificata, fiscus occupat membranas, & dilatat fimbrias, & dicit esse *crimen læsæ Majestatis,* & ad probandum, quod Papæ non fuerit notificata, multa adducit, quæ in effectu non concludunt prædictam, quæ cum non coarctetur loco & tempore, de sui natura est improbabilis.

Sed his non obstantibus, huc usque dicimus, Carrafam in hoc, sicut & in aliis, esse innocentissimum, præfatamque Capitulationem secretam & potuisse, & debuisse facere, & post factam dato, quod illam Papæ non notificaverit, aut notificasset, probare non poterit, nullum per hoc delictum commisisse.

Quod autem hoc potuerit facere, probatur ultra auctoritates suas generales, per particulare Breve ad concludendam dictam Pacem, a Sanctitate sua sibi concessum, sub Dato *Romæ die VIII. Septembr. 1557.* per quod pro concludenda dicta Pace datur ampla & libera facultas faciendi quæcunque capitula cum conditionibus sibi bene visis; Et quia optime mentem Serenissimi Pontificis noverat, quod posset circa negocium prædictum facere omnia, quæ ipsemet, si præsens esset, facere possit, quæ libera & ampla potestas ultra Breve prædictum probatur ex dispositione Domini *Patriarchæ Hierosolymitani:* tunc Secretarii summi Pontificis, registrata usque ad *fol. 1261.* ubi inter cætera dicit, quod missus in Civitate a Carrafa, in Civitate *Prænestina* commoranti ad Paulum IIII. eidem

nar-

narravit difficultatem Pacis, & quod opus erat in *Paliano* ponere confidentem; quo audito sua Sanctitas:

> *mi disse va dal Cardinale che lui sa l' animo mio, che faccia il meglio che può.*

Habuit etiam Carrafa ad faciendum & concludendum contenta in dicta Capitulatione secreta specialissimum mandatum, prout constat ex depositione Illustrissimi *Vicellii*, conjuncta cum Instructionibus & depositionibus Domini Episcopi *Cesenensis*, nomine Sanctissimi ad dictum Cardinalem Carrafam ultimo loco missi, pro resolutione & conclusione Pacis.

Videns enim Carrafa, quod Dux *Albæ*, sine præfata Capitulatione pacem concludere volebat, non ad recipiendum aliquod aliud mandatum a Pontifice, quia illud, quod habebat, erat sufficientissimum, sed quia tractabatur de particulari interesse Ducis *Paliani*, voluit etiam ab eo perscrutari ejus voluntatem, licet hoc etiam sibi non esset necessarium, quia ipse nomine Principis pro bono Pacis, etiam non data recompensa, potuerat jus privatorum tollere, & bona subditorum concedere, ut notissimi juris est. Illustrissimus itaque *Vicellius* allocutus est Ducem in Ecclesia *sanctæ Crucis Hierusalem*, & omnia contenta in dicta Capitulatione nomine Carrafæ exposuit, prout ambo testantur, & deponunt, qui Dux licet sibi durum videretur Statum *Paliani* cedere; & propterea responderit *Vicellio*, quod nullo pacto consentire volebat, attamen postmodum communicando omnia hæc suæ Sanctitati, considerando tam Sanctitas sua, quam ipse Dux *Paliani* periculum in quo erant, si pacem non concludebant; Dux enim *Ghisæ* omnimodo cum suo exercitu discedere volebat, & ire ad succurrendum Regi Gallorum, cujus Exercitus ruptus fususque fuerat a Rege Philippo, apud *S. Quintinum*, determinaverunt transmittere Dominum *Episcopum Cesenatenses*, ad dicendum

&

& resolvendum Cardinali Carrafæ, ut non obstante quacunque illicita conditione, per Ducem *Albæ* proposita, vel proponenda, pacem firmaret, & concluderet.

Præmissa omnia probantur ex dispositione Episcopi Cesenatensis, & ex literis, & ex Instructionibus sibi nomine suæ Sanctitatis datis *fol. 641. & seqq.* in quibus inter cætera scribebat Dux Cardinali, quod, postquam intellexerat a *Vitellio* difficultates impedientes conclusionem pacis, ivit ad Pontificem, & dixit hæc verba:

> *Iddio m' inspiro di dover dire il fatto cosi nudamente come stà, & ho trovato dispositissimo questo santo Verchio alla Pace, M. Odoardo vi dirà quanto da sua Beatitudine mi e stato ordinato;*

Et in Instructionibus datis dicto Domino Episcopo, dicit exposuisse Pontifici omnes difficultates, sibi ab Illustrissimo *Vitellio* relatas, circa pacis conclusionem, & dicit hæc verba:

> *Il Papa ha preso ogni cosa in bene;*

& post transmissionem dicti Episcopi ad Civitatem *Prænestinam*, sub die X. Septembris, per litteras registrat. *fol. 648.* Idem Dux scribit Carrafæ de discessu exercitus Gallorum, & eidem exponit extremam necessitatem concludendi pacem, dicens hæc verba:

> *Et il Papa dice il medesimo, & rimette ogni cosa alla prudenza di V.S. Illustrissima.*

Et sub die 12. Septembris, per alias suas registraturas *fol. 649.* sollicitat conclusionem pacis, narrando necessitatem illius concludendæ celeriter, ponendo infra scripta verba:

> *Il Duca di Glisa si e resoluto partire, & tutte le catene del Mondo non bastarebbono a tenerlo;*

confirmatur etiam per depositionem Ducis *fol. 619.* in quo dicit, quod

quod, poſtquam audiverat pacis neceſſitatem, & diſceſſum Gallorum:

> *S.ta Sta ſtette un poco penſando, & poi mi diſſe, vorrei che mandaſſi uno ſubito a tuo fratello ad aviſarlo di quanto havemo ragionato, & dirgli in ogni modo che concluda la pace d'ogni modo che à lui & a quelli Cardinali che ſono ſeco pare, & ſe foſſe ben biſogno darla meta dello ſtato Eccleſiaſtico io ne le do auttorità & faccia il meglio che ſi puo.*

Ex quibus etiam lippis omnibus & tonſoribus patet, Carrafam habuiſſe pleniſſimam autoritatem, & ſpecialiſſima mandata a ſummo Pontifice ad faciendam, & concludendam prædictam Capitulationem ſecretam. Nam ex quo Papa audiverat, quod nulla alia remanebat difficultas pro concludenda pace, niſi ceſſio ſtatus *Paliani,* cum recompenſa, reſpondendo poſtmodum, & iteratis vicibus mandando, quod omnimodo, non obſtante quacunque difficultate, concluderet pacem, non poteſt negari, quin dederit ſpecialiſſimum mandatum Carrafæ ad concludendam pacem, etiam cum dicta conditione, & promiſſione ceſſionis dicti ſtatus cum recompenſa, quia generalitas, quæ non poteſt verificari niſi in uno particulari, habetur pro ſpecialitate, ut in Jure demonſtrabitur, licet hæc omnia dicantur ad abundantiorem cautelam, nam virtute primi mandati omnia potuerat facere, & in ſpecie ceſſionem, & reſtitutionem dicti ſtatus *Paliani,* ex cujus cauſa principaliter ex parte Imperiali fuit motum bellum, ut eſt notorium; non poteſt ergo imaginari delictum, faciendo ea quæ auctoritate Principis fecit, tanto magis, quia utiliter Papæ, & eccleſiæ negotium geſſit; recuperavit etiam pro Eccleſia omnem Povinciam *Campaniæ,* & Maritimæ per dictum Ducem *Albæ* occupatam, & diſcedente exercitu Gallorum, prout jam diſcedere inceperat, *Palianum,* quod undique erat oppugnatum, de neceſſitate per vim brevi tempore erat perventurum ad manus, & poſſe dicti

Ducis

Ducis *Albæ*, qui de facili cum illo exercitu victorioso potuisset continuare victoriam, & occupare totum statum Ecclesiasticum, & utilitatem Ecclesiæ in hoc negocio demonstravit exitus, cum biduo post factam pacem tota Urbs fuit aquis inundata, adeo quod nec muri poterant defensari, nec alter alteri auxilium præbere, & sine aliqua difficultate Dux *Albæ* potuisset illam capere, & oppugnare, & conquirere; omnis itaque utilitas prædictæ pacis fuit Ecclesiæ, & per *Carrafam* fuit proposita utilitati fratris sui, adeo, quod de hoc sancto opere deberet & laudari, & remunerari.

Præsupposita itaque prædicta auctoritate & facultate, ac utilitate in negotio gesto, nulli dubium est, quod Papa efficaciter obligatus erat, observare nomine suo promissa, & conventa per *Carrafam* cum Duce *Albæ*, & stante prædicta necessitate, dato, quod sibi prædictam Capitulationem non notificasset, nec damnum propterea evenit Ecclesiæ, nec utilitatem aliquam perdidit, & ubi non potest considerari aliquod præjudicium, nec respectu damni emergentis, nec respectu lucri cessantis, clarum est, nullum posse considerari delictum in illo facto, prout in jure clarissimum est. Licet in rei veritate per *Carrafam* omnia fuerunt communicata Pontifici, quod conjecturatur ex multis; *Primo*, quia in Capitulatione publica, de qua tamquam notoriissima, non potest allegari ignorantia, disponebatur, ut in *Paliano* poneretur confidens, qui juraret & Papæ & Regi fidelitatem, & de eo disponeret juxta conventa per *Carrafam* & Ducem *Albæ*, & in nulla parte dictæ Capitulationis de *Paliano* fiebat mentio, & sic de necessitate referebat se ad Capitulationem secretam, quæ videbatur pars istius capitulationis publicæ, quia relatum semper est in referente. Colligitur etiam ex alio, quod Papæ omnia fuerunt communicata, nam de *mense Julii* MDLVIII. post reditum Carrafæ a Curia Regis *Philippi*, Dux & Dominus *Ferdinandus de Sangronia* manifestaverunt Pontifici, ut ipsi depo-

 nunt,

nunt, & Papa non ſe alteravit, imo benigne reſpondit, & per plures menſes in eisdem favoribus & adminiſtratione totius ſtatus Eccleſiaſtici, prout per prius Carrafa retinuit, nec eſt veriſimile, quod ſi ſine voluntate ſua negotium prædictum tantæ importantiæ tractaſſet, contra eum ſignum aliquod alterationis non demonſtraſſet.

10. Fiſcus prætendit, quod *Carrafa* commiſit crimen læſæ Majeſtatis, quia ipſe & fratres cum a *Paulo IIII.* ab urbe fuiſſent expulſi, transmiſerunt *Paulum Filonardum* ad Regem *Philippum*, ut rogaret eum, quatenus eos reciperet in poteſtate, & protectione, & intercederet pro eis ad placandum Pontificem, qui ſine juſta cauſa ad falſas ſuggeſtiones æmulorum contra eos iratum, & quia recompenſa *Paliani* per verba tantum Duci fuerat oblata, ſupplicabatur ſuæ Majeſtati, ut illam ſibi realiter concederet, prout promiſerat in dicta Capitulatione offerendo ſe, Dux etiam promiſſa ex parte ſua obſervare, videlicet cedere ſtatum *Paliani*, prout erat conventum in dicta Capitulatione ſecreta, per eundem Ducem jam ratificata.

Et ſuper hoc fiſcus regiſtrat Inſtructiones *Filonardi*, examinari fecit Teſtes, & alia produxit ad probandum, in ſumma, quod Carrafa procuravit, & tractavit, ut ſtatus *Paliani* cederet prædicto Regi pro recompenſa obtinenda extra ſtatum Eccleſiæ.

Quibus tamen non obſtantibus, hucusque dicimus etiam in hoc Carrafam non deliquiſſe, nec aliquem minimum errorem feciſſe; nam ultra quod in prædictis Inſtructionibus fol. 1007. dicitur:

> *per che ſi trovi modo che non caſchiamo in maggior disgratia del Papa,*

& paulo inferius:

> *che ſi trovi modo, che à noi non noccia,*

ex

ex quibus verbis colligitur, quod, quando volebat effectuare dictam cessionem, intendebant facere cum bona gratia suæ Sanctitatis, & cum modo eis non nocivo, qui erat assensus Papæ; & paulo inferius etiam dicunt:

Noi faremo quello ch' e in nostra facoltà,

adeo, quod nihil de jure Dominii directi, quod non erat in facultate eorum, nec poterant, nec intendebant detrahere ac disponere.

Dicimus etiam, jure licito potuisse prædicta tractare, & concludere, quod clare demonstrabitur, quia Dux virtute prædictæ Capitulationis de mandato & auctoritate Pontificis factæ, & per eum ratificatæ tenebatur, & obligatus erat servare contenta in dicta Capitulatione, & sic cedere statum *Paliani*, cui Dux mandabat, nec opus erat alio assensu Pontificis, quia sufficit in alienatione feudi assensus Domini directi, sive præcedat, sive subsequatur, tanto magis, quia *Palianum* est feudum francum & liberum; sic ergo Dux, qui erat principalis, cedendo statum Paliani pro recompensa, non delinquebat, sed faciebat illud ad quod de jure erat obligatus; inauditum est, quod Carrafa per hoc dicatur deliquisse, qui illud forsitan consuluit, persuasit, & procuravit, maxime, quia omnia tractabantur cum catholico & piissimo Rege *Philippo*, sanctæ Romanæ Ecclesiæ obedientissimo filio. Et quid aliud procuravit *Filonardus* in Curia prædicti Regis *Philippi*, nisi illud idem quod Dominus *Fabritius de Sangro*, nomine Serenissimi D. N. *Pii* Papæ IV. & pro illius clementia & benignitate tractavit & procuravit, & tanto magis de dispositione *Paliani* Papa etiam, si nunc viveret, non posset conqueri, quia requisitus a Domino *Joanne Bernardino Carbono*, qui Palianum in confidentia tenebat, ut contribueret in stipendiis militum custodiæ dicti loci juxta conventa, & promissa per eum, illud habuit pro derelicto,

 dicens,

dicens se amplius in eo nolle intromiscere, nec in stipendiis contribuere; & illud idem respondit Domino *Camillo Ursino*, & aliis de suo Consilio, nomine Ducis voluntatem Papæ circa hoc perscrutantibus; Et cum omnia prædicta concernentia Ligam, rupturam Treugæ, bellum, & postea pacem per Carrafam fuerint tractata cum auctoritate, & voluntate Papæ pro securitate, conservatione, & utilitate status Ecclesiæ, non in perniciem Domini sui, nec cum intentione, voluntate aut proposito Dominum suum damnificandi, inauditum est, quod per tales actus committeres crimen læsæ Majestatis, quod sine voluntate & proposito Domino suo, vel ab eo se rebellandi, nunquam censetur commissum, prout in jure clare demonstrabitur, nec *de Carrafa* hoc potest imaginari, aut suspicari, considerata fide, quam retroactis temporibus semper Dominis suis observavit, & cui Pontifex Cardinalatus dignitatem concesserat, & etiam reservata Principi ex sua super intendentia, & facultate administrare Papa permittebat, & tolerabat, & in ejus Carrafæ & fratrum suorum utilitatem non parvam Papa tractavit, ut est videre in Capitulis dictæ Ligæ. Absit itaque de tanto viro de Ecclesia benemerito aliquod sinistrum, & non generoso ac Illustrissimo nomine dignum cogitare.

11. Inquiritur de *Hæresi.* Super quo limine ex quo nullum apparet indicium, non habeo quid dicere, & *Archiepiscopus Consanus,* qui facit fidem tantummodo de quadam figurata diffatione in Curia gloriosi. memoriæ *Caroli V.* tempore, quo ipse Cardinalis serviebat Gallis inimicis Hispanorum, nulla habenda est consideratio, ex quo facta sine juramento, & ut ipsemet demonstrat, processit ab inimicis, & dicit se offensum esse a Carrafa, & in istis delictis debet videri, quis sit zelus accusantis.

Nec

Nec obſtat, quod inter ſcripturas ſuas fuit reperta Capitulatio, quam ALBERTUS, *Marchio de Brandenburgh*, volebat facere cum Papa & Romana Eccleſia, quia Reverendiſſimus de Auguſta deponit etiam, & per plures probabitur, quod Colonellus *Federicus* a D. Alberto miſſus, cum Papa fuit locutus, & cum eo negociaverit, & Capitulatio prædicta per Carrafam non fuit acceptata nec concluſa, nec firmata, imo ut ipſe Auguſtus deponit, poſtquam Papæ & Carrafæ notificavit, conditionem & qualitatem dicti Federici ſubito ipſum ejecit ab urbe.

Ultimo inquiritur de crimine *Peculatus*, & quod fraudavit Cameram in ſtipendiis militum, & ſuper hoc fiſcus regiſtrare fecit infinita mandata Capitaneorum militum. Super quo breviter dicimus, non poſſe hoc modo procedi, ſed offerimus computa prædicta ſolidare in Camera, & omnibus oſtendere, nullam fraudem fuiſſe commiſſam, ex quo ſemel fuerunt ſolidata, & declarata, & ſuper eis lata ſententia, quæ fecit tranſitum in rem judicatam, ſuper dictis computis amplius moleſtari non deberet.

Nec obſtant depoſitiones multorum Illuſtriſſimorum *Cardinalium*, & aliorum, deponentium de verbis Pontificis irati contra ſuos nepotes poſt illorum exilium, ſive violentam expulſionem, quia ultra quod notorie conſtat, illa ab irato Principe fuiſſe dicta, & facta, injuſte levato velo de facto, & ad ſuggeſtionem ſuorum æmulorum, etiam contra mulieres & infantes, qui in nihilo peccaverant, & *Carrafa* per medium Illuſtriſſimorum *Sabelli* & *Alexandrini*, & aliorum S. R. E. Cardinalium ſe ponere in carcere & ſui rationem reddere volebat, nec potuit hoc obtinere.

Dicimus prædicta pro nobis facere. Nam ex quo in Principe omnis pœna eſt arbitraria, & Papa Carrafæ injunxit exilium pro omnibus prætenſis, omiſſis, & commiſſis tempore

pore prædicti Pontificatus, Fiscus Serenissimi D. N. ejusdem Papæ successoris non potest iterato de eisdem confectis criminibus inquirere, cum Deus non judicet bis in id ipsum, & peccata semel punita, & remissa, amplius in ultionem redire non patitur.

Nec est omittendum, quod contra dictum Cardinalem nulliter fuit processum, quia ante capturam nulla præcessit diffamatio, nec aliquod minimum quidem indicium, nec erat de sua fuga timendum, cum omnis ejus status in obedientia S. R. E. consistat, nec de prædictis prætensis delictis erat inquirendum, neque loquendum stante ipsius allegata sæpius gratia, & Privilegio & Indulto per Papam *Pium*, quo conceditur, *contra personas Cardinalium non posse procedi nisi in criminibus hæresis, læsæ Majestatis in prædicto cap. & schismatis*, & sic in istis casibus certa forma servata, per quam gratiam & pactum de non procedendo respectu præteritorum criminum omnia, si qua erant, delicta intelliguntur extincta, nec postmodum per quodcunque rescriptum Principis possunt reviviscí, prout in Jure clare demonstrabitur, tanto magis, quia similes gratias respectu præteritorum criminum Papa Conclavistis concessit, & observavit, quanto magis decens est illas observare in personis Cardinalium, quæ tanquam pars corporis Papæ, & membra principalia S. R. E. debent majori prærogativa frui, unde ad condemnandum *Diaconum* Cardinalem *requiritur numerus XXVI. Testium, qui debent esse omni exceptione majores.* Et quia nullus adest testis, qui aliquid contra eum deponit, nisi patiatur multos defectus, & qui non possit ex pluribus causis legitimis reprobari, stante maxime tanta rigorosa diligentia capiendi proprias scripturas a domo rei, & pene omnes ejus familiares carcerando, & aliquos torquendo, & cum tortura terrendo. Et quia in tam rigorosa inquisitione huc usque nullus apparet accusator, aut qui aliquam querimoniam contra

tra ipsum Cardinalem porrexerit, humiliter supplicatur *Serenissimo & Clementissimo Domino nostro* PIO Papæ IV. ut eundem Cardinalem suum humillimum servum absolvat, & a carceribus relaxari mandet, quod justum piumque erit.

Protestamur autem, quod restitutis nobis scripturis, & facta nobis copia videri processus mentionatos indiciorum Carrafæ, quos hucusque habere & videre non potuimus, luce clarius demonstrabimus ejus innocentiam.

Nec copia Processus formati contra Cardinalem Carrafam, reducta in summa cum imputationibus Fisci, earumque reprobationibus perfecta fuit, die XX. Novembris 1560.

Memoria, quod idem Cardinalis Carrafa cum Cardinale, Neapolitano ejus ex fratre nepote, & Dux *Paliani* carcerati fuerunt omnes in Arce Sancti Angeli die eodem.

VI.
Memoriale
CARDINALIS BELLARMINI
ad
CLEMENTEM OCTAVUM
Pontificem maximum,
continens
Res, quæ Sanctitas sua uti bonus Pastor reformare debebat, si absque scrupulo gregem suum gubernare volebat,
cum
Responsionibus ipsiusmet Pontificis.

Summus Pontifex triplicem gerit in Ecclesia Dei personam, est enim Pastor, est Rector Ecclesiæ, unicusque Episco-

pus Urbis Romæ, proprius & princeps Ecclesiæ Siecionii, sed inter omnia ejus officia primum locum tenet sollicitudo omnium ecclesiarum. Hoc enim est primum singulare maximum. Primum quidem Apostolus Petrus multo ante factus est Pastor totius Dominici gregis, quam Episcopus Antiochenus vel Romanus. Singulare autem, quoniam multi sunt alii Episcopi nobilissimarum civitatum, multi quoque Principes temporales. Sed Pontifex orbis Terrarum Vicarius generalis, Pastor universalis Ecclesiæ solus ipse est; Denique maximum, quia Episcopus Romæ Urbis suos habet definitos limites, eosque satis angustos, ut etiam Principatus Ecclesiæ temporalis. At summus Pontificatus nullos habet in orbe terrarum limites, nisi quos ipse terrarum orbis habet.

Porro hoc officium tam antiquum, tam magnum, tam singulare, tam proprium sibi, tam necessarium Ecclesiæ, facile poterit summus Pontifex implere, si Ecclesiis singulis bonos Episcopos præficiat, eosque suo muneri satisfacere curet, & si opus sit, cogat; siquidem boni Episcopi bonos eligent Parochos, bonos Concionatores, bonos confessarios, totaque animarum salus, nisi per ipsos steterit, in tuto erit. At si forte negligentia Episcoporum seu Parochorum aliquæ pereant, sanguis earum de manu Pastorum particularium requiretur. Summus autem Pontifex animam suam liberabit, quippe qui fecit, quod suum erat, ne perirent; Sin autem summus ipse Pastor ecclesiis particularibus Episcopos dederit vel minus idoneos, vel qui munere suo fungantur, operam non dederit, tum sane animarum illarum sanguis de manu Pontificis requiretur.

In Concilio Tridentino Seff. 4. C. 1.

Postremo eadem sancta Synodus, tot gravissimis Ecclesiæ incommodis commota, non potest non commemorare, nihil magis Ecclesiæ Dei esse necessarium, quam ut

Beatis-

Beatissimus Romanus Pontifex sollicitudinem, quam universæ Ecclesiæ ex muneris sui officio debet, eam hic potissimum impendat, ut lectissimos tantum Cardinales sibi adsciscat, & bonos maxime ac idoneos Pastores singulis Ecclesiis præficiat, idque eo magis, quod ovium Christi sanguinem, quæ ex malo negligentium & sui officii immemorum Pastorum regimine peribunt. Dominus noster JEsus Christus de manibus ejus requisiturus.

A. Hæc consideratio ita vehementer me deterret, ut nullo homini magis compatiar, quam summo Pontifici, cui plerique omnes invidere solent, quod enim Sanctus Joannes Chrysostomus Homil. 3. in Acta Apostolorum magno cum animæ sensu scribit:

Paucos ex Episcopis salvari propterea, quod difficillimum sit tot animarum sibi creditarum bonam rationem reddere.

Multo magis in summis Pontificibus locum habere dubitari non potest, neque blandiri nos debemus de bona conscientia, de recta intentione, de sanctis operibus, cum Apostolus Paulus dicat: nihil mihi conscius sum, sed in hoc justificatus non sum. Cum & Apostolus Jacobus terreat nos illa formidolosa sententia: Quicumque totam legem servaverit, & offendat in uno, factus est omnium reus. Unum autem in quo facillime peccatur, & difficillimum remedium adhibetur, est hoc, de quo agimus. Quare Apostolica benignitate deponam in sinu Potentissimi Principis, seu potius ad pedes ejus scrupulos meos, qui me, ut fatear, quiescere non sinunt. Videntur igitur mihi sex quædam res esse, quæ reformatione indigent, nec sine periculo negliguntur.

B. Prima res est diuturna vacatio Ecclesiarum. De qua re exstat Epistola sancti Leonis ad Anastasium Episco-

 pum

pumThessalonicens. in qua jubet sine mora providere Ecclesiis, ne gregi Domini desit cura Pastoris. Exstat etiam Decretum Innocentii III. in Tit. de electione, ubi dicit: ne pro defectu Pastoris gregem Domini lupus rapax invadat, aut facultatibus suis ecclesia viduata grave dispendium patiatur: Volentes etiam in hoc occurrere periculis animarum, & ecclesiarum indemnitatibus providere: statuimus, ut ultra tres menses cathedralis Ecclesia vel regularis præstatio non vacet. Estque hoc decretum cum multis aliis maturo consilio in Synodo generali amplissima confectum. Exstant quoque plurimæ apud Sanct. Gregor. Epistolæ, in quibus admonentur ii, ad quos spectat electio, quam citissime Pastorem eligere. Et si forte necessaria fuisset aliqua mora, consueverat vacantem Ecclesiam commendare vicino Episcopo, non ut sit ad fructus hoc tempore percipiendos, sed ad sollicitudinem ejus Ecclesiæ interim gerendam. Itaque studebant Sanctissimi prudentissimique Pontifices, continuo vacantibus Ecclesiis providere, ne rei efficerentur animarum, quas ob defectum Pastoris perire contingeret. Difficile enim esset paucis explicare, quantum detrimenti capiant Ecclesiæ viduatæ, in quæ vitiorum abrupta se grex præcipitet dum caret Pastore, quantum sylvescat vinea, dum caret agricola.

C. Secunda res est promotio minus utilium Prælatorum. Debet enim prævideri optimam illam esse prævisionem, cum simul utrumque fieri potest, ut personæ bene merenti & vacanti Ecclesiæ utile provideatur. Sed prima & maxima ratio habenda est Ecclesiæ. Scribit enim Sanct. Gregorius Lib. 6. in Lib. 1. Reg. cap. 3. In aliis multis rebus salubrem esse dispensationem. Et ipse S. Gregorius Lib. 2. R. cap. 65. dicit, se ob metum peccandi in electione omnino decrevisse non se admiscere in electionibus Episcoporum. At ut alia nunc prætercam, Concil. Trident. Sess. 24. c. 1. disertis verbis affirmat, peccare mortaliter eos

omnes

omnes, ad quos quocumque modo ſpectat Epiſcoporum promotio, niſi præficiendos curaverint.

D. Quos digniores & Eccleſiæ magis utiles ipſi judicaverint, quæ eſt communis Doctorum ſententia. Expavi fateor, cum bis terve in ſacro Conſiſtorio vidi ad Epiſcopatus Cardinalitios promoveri aliquos, qui ob nimiam ſenectutem, vel ob aliam corporis debilitatem, vel ob defectum Epiſcopalium virtutum, tales erant, ut non modo non utiliores, ſed vix utiles, vel apti ad regendas animas judicari poſſent: At conſuetudo id poſtulat, ut antiquioribus Presbyteris Cardinalibus, quicumque illi ſint, Eccleſiæ illæ committantur. Non opinor, ulla conſuetudine unquam effectum eſſe, ut corpora noſtra curanda medicis antiquioribus committamus, ſicut decrepitam ſenectutem (ætatem) vel ob aliam cauſam minus idonei ſint ad curandum, quod ergo facimus ob ſalutem æternam animarum.

E. Omitto, quod hoc tempore plurimi ambiant Epiſcopatus, vel potius non ambiunt, ſed aperte quærunt, & flagitant neſcientes omnino, ut Dominus ait, quid petant. Si enim judicio civilium Legislatorum non eſt dignus ſacerdotio niſi qui ordinatur invitus, quomodo non ſit indignus, qui ultro ſe ingerit.

F. S. Gregor. Lib. 6. in princ. & Sanct. Bernhard. Lib. 4. de Conſid. Cap. 5. qui pro ſe rogat, inquit, jam judicatus eſt, & inter cunctatores & renuentes compello intrare.

G. Tertia res eſt abſentia Paſtorum ab Eccleſiis, quid enim prodeſt idoneum eligi, ſi non reſideat? At ut cætera prætermittam Conc. Trid. Seſſ. 23. c. 1. declarat præcepto divino teneri Paſtores animarum, oves ſuas agnoſcere, verbi divini prædicatione, ſacramentorum adminiſtratione & bonorum omnium operum exemplo paſcere, quæ omnia implere

 non

non possunt, qui gregi suo non assistunt, & per se notum est, & per eandem Session. explicatum. Ex quo Concilio idem quoque Cardinalis colligit: si forte Episcopi sint Ecclesiarum ab urbe remotarum, teneri ad residentiam personalem illis Ecclesiis.

I. Atque hoc est præcipuum, in quo vehementer timeo, ne offendantur ii, ad quos pertinet dare operam, ut Episcopi resideant.

L. Video enim in Ecclesiis Italiæ desolationem tantam, quanta ante multos annos fortasse, ut jam neque divini Juris, neque humani residentia videatur. Numerantur hodie Cardinales Episcopi non residentes XI. 1 Genualdus, 2. Florentinus, 3. Veronensis, 4. Asculanus, 5. Gallus, 6. Borromeus, 7. Senensis, 8. Brandinus, 9. Vice-Comes, 10. Tuscus, 11. Ossanus.

M. Secundo, plures adhuc numerantur Episcopi, qui nuntios Apostolicos agunt, qui per multos annos Ecclesias suas non viderunt. Tertio nonnulli, relicto ministerio pascendi animas sibi creditas, magistratum publicum gerunt, id, qua ratione justificetur, ignorare me fateor.

N. Nam Apostolus prohibet eos, qui Deo militant, implicari negotiis secularibus. Et Greg. Lib. 7. Reg. C. 9. acriter reprehendit Basilium quendam Episcopum, qui veluti unus de laicis in causis forensibus, & prætoriis occupabatur. Olim ex judicibus seculi assumebantur aliqui ad solium Episcopale, quod de Ambrosio, Macario, Chrysostomo, Gregorio, legimus. Quod vero ab Episcopali fastigio descenderint aliqui ad politicum Magistratum gerendum, apud veteres, quod sciamus, non legimus. Nec immerito. Quale enim est, ut proprium munus est ministrare verbo & oratione, & quorum manus ad benedictionem consecratæ, ii satellitibus stipati esse non possunt torquendis & necandis hominibus.

O. Quam

O. Quam multi, relictis ovibus, Romæ vel inutile tempus terunt, vel iis in rebus occupantur, quæ per alios commode fieri possent. Fateor quidem aliquos Episcopos a residentia per obedientiam excusari. Neque illud inficior, posse summum Pontificem certis de causis ad tempus Episcopos aliquos a residentia eximere, sed nescio an Deo placeat, ut tantus numerus Episcoporum tam longo tempore tanto cum animarum detrimento a propriis Ecclesiis absit? Quos certe suo muneri satisfacere non posse perspicuum est: Nam si illi Episcopi, qui assidue resident, & totis viribus in curam animarum incumbunt, neque suscipiunt talia tractanda negotia, vix tamen onus regiminis ferunt, & cum ingenti periculo præsunt, ut de iis S. Augustinus Lib. de Confess. C. 4. loquitur. Et notum est ex Apologetico S. Gregor. Nazian. Dial. 5. S. Chrysost. de Sacerdotio, & libro S. Gregorii. Quomodo non falluntur, qui longe a suis ovibus absunt, & alienis multis negotiis implicantur, & tamen muneri suo Episcopali satisfacere confidunt.

P. Quarta res est Polygamia spiritualis, videlicet cum uni Episcopo plures Ecclesiæ committuntur. S. Bernard. in Epistola ad Comitem Theobaldum rem totam tribus verbis absolvit, cum ait: Id non esse licitum, nisi dispensatione ob magnam Ecclesiæ necessitatem. S. Thom. lib. 9. art. 15. scribit: Beneficiorum præsertim Curatorum multiplicationem non solum contrariari Juri Canon. sed etiam juri Nat. non quod ita sit intrinsece mala, ut nullo modo honestari possit, qualia sunt adulteria, mendacia, & similia; sed quod absolute mala sit, posset tamen ob certas circumstantias honestari, & ob ecclesiæ necessitatem, ex quo colligit idem Sanctus Thomas, eum qui dispensatione duas habet Ecclesias, non esse tutum in conscientia, nisi causa illa adsit Ecclesiæ necessitatis, vel saltem majoris utilitatis, quam dispensatio non tollit, nisi vinculum juris Pontificii. Et hanc S. Thomæ doctrinam

omnes,

omnes Theologi probant. Quare timendum eſt, ne forte non ſint in conſcientia tuti, qui duas Eccleſias habent, unam Cardinalitiam, alteram non Cardinalitiam. Cauſa enim, cur Epiſcopis Cardinalibus duæ permittantur Eccleſiæ, non videtur eſſe neceſſitas, vel utilitas Eccleſiæ, ſed major perſonæ dignitas vel commoditas, quas cauſas S. Thom. omnino repudiat. Neque ſufficienter excuſari videntur ex eo, quod unam Eccleſiam in Diaconiam, alteram in adminiſtrationem habere dicantur, vel quod hanc Polygamiam ſpiritualem uſus a multis annis introducens admittat: Nam ut omittam, quod Epiſcopi Cardinales hodie ſe non adminiſtratores, ſed Epiſcopos utriusque Eccleſiæ dici nolunt. Certe Concilio Trident. a Sede Apoſtolica approbatam diſtinctionem illam omnium aperte committi debere, neque in titulaturam, neque in commendam, neque alio quovis nomine, & Seſſ. 24. Cap. 17. Duo Beneficia præſertim curata ne ipſis quidem Cardinalibus concedit. Uſum autem illum a multis annis introductum eadem Tridentina Synodus abrogavit, ut omittam, quod ea, quæ mala ſunt, niſi certa quædam circumſtantia adſit.

Q. Quinta res eſt facilis translatio Epiſcoporum de una Eccleſia ad alteram, quæ maxime cernitur in ſex Epiſcopatibus Cardinalitiis & in Epiſcopatibus Hiſpaniæ. Translatio enim Epiſcoporum ſecundum Canones atque uſum veteris Eccleſiæ non debet fieri, niſi ob Eccleſiæ neceſſitatem, vel majorem utilitatem, neque enim inſtitutæ ſunt Eccleſiæ propter Epiſcopos, ſed Epiſcopi propter Eccleſias. Nunc autem quotidie translationes fieri videmus ea ſola de cauſa, ut Epiſcopi vel honore vel opibus augeantur, propterea notum eſt ex cap. corpora &c. de Translat. Epiſc. Vinculum matrimonii ſpiritualis eſſe aliquo modo majus, quam vinculum matrimonii corporalis. At propterea non poſſe ſolvi, niſi a Deo, vel a Vicaro Dei, declarante voluntatem Domini ſui. Quis autem credat velle Deum, ut ob ſolum temporale lucrum, vinculum

vinculum sancti hujus conjugii dissolvatur, præsertim cum sine detrimento animarum fieri nequeat, ut experimentum ipsum docet; Atque Episcopi ecclesias diligunt, quas brevi deserere sperant, ut ad alias commodiores transeant. Certe intra paucos menses misera Albanensis ecclesia quater mutavit Episcopos. Et ecclesiæ sex Cardinalitiæ, quæ omnibus aliis dignitate præstant, cura & diligentia pastorali omnibus aliis cedunt, præsertim hoc tempore, quo tres illarum sponsos habent Polygamos, & in alterius sponsæ ditioris amplexibus occupatos; tres vero reliquæ sponsos habent ita confectos ætate vel morbis, ut de bona educatione filiorum, ne dicam generatione, omnino desperent.

R. Sexta res est. Episcoporum resignatio sine legitima causa: Nam si tam est arctum & pene insolubile vinculum inter Episcopum & Ecclesiam, ut Canones docent. Unde fit, ut tam facile vinculum istud quotidie solvi videamus. Alii retentis fructibus Ecclesiam resignant, ac si quis uxorem repudiat & dotem retineat. Alii divites ex redditibus Ecclesiæ jam effecti, Episcopatui renunciant, ut ad majora sibi viam aperiant. Alii nepotibus sedem renunciant, & specie renunciationis hæreditate possident sanctuarium Dei. Alii malunt in Romana curia Referendarii esse vel Clerici, quam extra curiam Sacerdotes magni. Alii denique mutant aëris insalubritate. Alii ob proventus exiguos. Alii ob populi proterviam. Sed Deus novit an istæ sint justæ causæ resignationis, & an Episcopi ejusmodi quærant, quæ sunt sua, aut quæ JEsu Christi.

Hæcque sunt Beatissime Pater, quæ mihi hoc tempore suggerenda Sanct. Vestræ esse videbantur, ut conscientiam meam hac in parte exonerarem, quæ sicut a me sincero animo scripta sunt, ita benigno vultu, ut a Beatitudine Vestra legantur, cum omni reverentia & demissione etiam atque etiam precor.

S. V. Servus humill.

Rob. Cardinalis Bellarminus.

RESPONSUM SUMMI PONTIFICIS.

A.

HOc me quoque terret; ſed cum corda hominum ſoli Deo pateant, nec poſſimus nos niſi homines eligere, duo exempla aliquando Nos conſolantur. Primo, quando Dominus noſter JEſus Chriſtus elegit XII. Apoſtolos prævia pernoctatione in oratione, quod neſcitur an in alia actione fuerit, & nihilominus inter illos electos unus fuit Judas. Aliud exemplum eſt, quod XII. Apoſtoli pleni omnes Spiritu Sancto ſeptem elegerunt Diaconos, inter quos unus fuit Nicolaus, tam inſignis poſtea hæreticus. Quæ exempla pro ſua infinita bonitate putamus Deum omnipotentem pro conſolatione eligentium in Eccleſia reliquiſſe.

B. In hac prima re, ſicce in hoc primo capite fatemur, Nos peccare; ſed plerumque in cauſa eſt difficultas inveniendi perſonas idoneas, & quamvis ſæpe multi proponantur, cum per Noſmet ipſos non ſteterit ſummare informationes, & aliquando experti ſumus illos, quibus hanc cauſam demandavimus, Nos vel decepiſſe, vel ipſos ab aliis deceptos fuiſſe. Denique putavimus memores ſententiæ S. Pauli: Cuique manus non imponas, & ideo differre, ne decipiamur. Nec non recordamur, tempore etiam Magni Gregorii eccleſias, quæ diu vacabant, & hac de cauſa Pontificem ſolitum fuiſſe uni Epiſcopo aliam commendare, ut interim curam illius haberet.

C. Scimus hoc, & quantum in Nobis eſt, ſemper præ oculis habemus providere Eccleſiis, non autem perſonis, niſi quando & Eccleſiæ & perſonæ æque providere putamus.

D. Hæc ſententia recta eſt, ſed hodie, ſi de dignioribus eſt agendum, nunquam providebitur eccleſiis, quia neſcimus modum, quem tenere debemus, ut ſciamus qui dignior ſit.

E. Quoad Epiſcopatus &c. inferius dicemus.

Hoc

Hoc etiam torquet Nos, quia si volumus dare Episcopatus petentibus, vel iis, qui Nobis ab aliis proponuntur, nescimus, quomodo poterimus ecclesiæ providere, præsertim ecclesiis non ita magnis, & parvi reditus. Et si D. V. sciret aliquem modum, libenter audiremus & amplecteremur.

F. Ista possunt dici, sed cum ad praxin devenimus, in magnas incidimus difficultates.

G. In hoc fatemur peccare, quia nimis facile indulsimus Episcopis, ut posfint Romam venire, & difficile Roma expelluntur.

I. Antea si D. Vestra vult recordari, fortasse unus, ut dicitur, pro mille non residebat. Gervaldus occasione litium; & fortasse scit D.V. si magis expedit, ut resideat, nec ne.

3. Veronens. habet Coadjutorem.
4. Tractat de resignatione, & est Theologus.
5. Venit occasione anni Sancti.
6. Scit D. V. quas habet in sua Diœcesi.
7. Infirmitas est in causa.
8. Residet, quia Ecclesia est in Provincia, quam regit & sæpissime est in Ecclesia.
9. Nunc redit & paucos habet Parochianos.
10. Residet, qualibet hebdomada potest esse in sua ecclesia.
11. Optatus ad negotia Regia.

M. Quoad Nuntios putamus decentissimum esse, ut Nuntii sint Episcopi, quia Episcopi imperant, ac majoris auctoritatis sunt apud Principes ac populos, & nisi tanta hominum penuria laboraremus, citius mutaremus.

N. Quoad eos, qui politicos Magistratus gerunt: Si agitur de his, qui in statu ecclesiastico gerunt. Magistratus non est in toto statu ecclesiastico, nisi in Romandiola unus.

Alter eſt Epiſc. Camerin. Prolegatus in Provincia Marchiæ, ita ut in ſingulis diebus, nedum ſingula hebdomada poſſit eſſe in eccleſia ſua, & quaſi ſingulo ſero in ſua Diœceſi.

O. Revera nos niſi nuncios abſentes non retinemus, quorum mutatio non ita facile ob magna & principalia negotia fieri poteſt.

P. Quod ad iſtam Polygamiam ; niſi in iſtis ſex Epiſcopatibus Cardinalitiis circa nihil immutandum duximus ; jam a prædeceſſoribus noſtris etiam poſt Concil. Trident. res hæc examinata fuerat, & ita conſtituta, & non ſine Ordine Collegii : Et redarguere facta prædeceſſorum noſtrorum, & tot Cardinalium, non viſa fuit Nobis res, quæ ſine ſcandalo fieri poſſet, quomodo cognoſcet D. V. ſi mature ſuper hoc conſiderabit.

Q. Nos autem difficultate transferimus : Quoad Epiſcopatus Cardinalitios diximus ſupra : Quoad Hiſpaniæ Epiſcopatus cogitet D. V. ſi nunc Regi hæc facultas tolleretur, in quantas incideremus difficultates. Circa tamen hoc non defecimus monere Regem, & per Nos, & per Nuntios noſtros.

R. Has reſignationes difficillime admiſimus, & regulariter non niſi examinatis cauſis, & congregatione rerum Conſiſtorialium, & aliquando ob incertitudinem reſignantium.

Hæc pauca ita curſim diximus, tum ad excuſandas excuſationes in peccatis, tum ob miſeriarum difficultates, quibus impliciti in has ærumnas incidimus. Fatemur enim nedum in iſtis, ſed in aliis multis, imo in omnibus peccare, & in nulla re muneri noſtro ſatisfeciſſe, nec ſatisfacere. Roget ergo Deum omnipotentem, vel quod ſua divina, & efficaciſſima gratia Nobis opituletur, vel quod magis optamus, Nos ab hoc mortali vinculo abſolvat, aliumque ſubroget, qui omnibus numeris officium ſibi injunctum perficiat.

F I N I S.

INDEX

INDEX
VERBORUM ET DICTIONUM, MEDII ÆVI BARBARIEM REDOLENTIUM.

Pa-

INDEX
PERSONARUM RERUM VERBORUM ET MATERIARUM COPIOSISSIMUS.

C.

Con-

Epi-

Hale-

Lumi-

Præce-

Vercel-

Errores Typographicos, quos loci distantia neque corrigere, neque jam annotare permisit, B. L. pro humanitate sua corriget: eorum vero, quos observavimus, indicem subsequenti volumine adjiciemus.